שו״ת · אחרונים

שות אור המאיר

רבי יהודה מאיר שפירא מלובלין

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שות אור המאיר

רבי יהודה מאיר שפירא מלובלין

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שות-אור-המאיר/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

סימן א 5
סימן ב 22
סימן ג 30
סימן ד 33
סימן ה 46
סימן ו 48
סימן ז 63
סימן ח 70
סימן ט 81
סימן י 93
סימן יא 104
סימן יב 111
סימן יג 113
סימן יד 128
סימן טו 130
סימן טז 132
סימן יז 135
סימן יח 139
סימן יט 147
סימן כ 152
סימן כא 157
סימן כב 161
סימן כג 166
סימן כד 171
סימן כה 173
סימן כו 176
סימן כז 177
סימן כח 179
סימן כט 183
סימן ל 184
סימן לא 187
סימן לב 188
סימן לג 195
סימן לד 200
סימן לה 204
סימן לו 206
סימן לז 210
סימן לח 218
סימן לט 223
סימן מ 227
סימן מא 231
סימן מב 236
סימן מג 243
סימן מד 247
סימן מה 250
סימן מו 254
סימן מז 257
סימן מח 260
סימן מט 261
סימן נ 263
סימן נא 264
סימן נב 268
סימן נג 273
סימן נד 279
סימן נה 282
סימן נו 289
סימן נז 296
סימן נח 298
סימן נט 300
סימן ס 302
סימן סא 305
סימן סב 309

סימן סג 314
סימן סד 317
סימן סה 319
סימן סו 320
סימן סז 322
סימן סח 326
סימן סט 330
סימן ע 332
סימן עא 337
סימן עב 340
סימן עג 342
סימן עד 346
סימן עה 353
סימן עו 354

סימן א

ב"ה גלינא י"ט חשון תרפ"א. להלומדים החריפים ובקיאים איש איש לפי מהללו בק' ראדיחוב יצ"ו. ועמהם תלמידי הרב הגדול מו"ה יונה באננער נ"י.

מכתב שאלתכם הגיעני וע"ד שאירע בקהלתכם כי נפצע איש יהודי ר"ל בעלית בהמ"ד ע"י האנד גראנאט ונקטעה ידו ר"ל ונתפוצצה לרסיסים ועתה בדקתם ולא מצאתם רק דלדולי בשר וע"י האנד גראנאט נהרסו עובי התקרה ונעשה המקום מלא חול וא"א לבודקו היטב ויש לחוש פן נשאר אבר שלם דקיי"ל דאבמה"ח מטמא באהל ועתה מה דין הבהמ"ד והעלי' לענין כניסת כהנים:

והנה נשאתם ונתתם בהלכה זו וצדדתם להתיר ע"פ המשנה דאהלות (פי"ח מ"ז) דמדורות העכו"ם אם דר בהם עכו"ם מ' יום טמאים וצריכים בדיקה והטעם לפי שהעכו"ם קוברים נפליהם בבתיהם ושם (במ"ח) איתא דבמקום שהחזיר והחולדה יכולים להלוך שם א"צ בדיקה לפי שבודאי אכלוהו וכ"ש כאן דמלבד דע"י החרבנות מצויים עכברים וחולדות ואיכא הספק דגררוהו ואכלוהו איכא עוד ספק דשמא נתחלקו האברים לחצאין ולא נשאר אבר שלם וגם אפשר שנשרפו ע"י כח הגפרית שבכדור ולא נשאר רק אפר:

ועל הבהמ"ד כתבתם עוד להתיר משום דאין לחוש בו משום טומאה רק מדין אהל הסמוך דאינו אלא דרבנן וכדעת הש"ך (סי' שע"ב) ושריא במקום מצוה את"ד, ופניתם אלי כיום לדעת את אשר עמדי בזה:

תשובה

א

מקודם עלינו לבאר סוגיא דמס' פסחים (ט' ע"א) דאמרינן התם ואין ספק מוציא מידי ודאי והתניא אמר ר"י מעשה בשפחתו של מציק אחד ברמון שהטילה נפל לבור ובא כהן והציץ בו לידע אם זכר הוא או נקבה היא ובא מעשה לפני חכמים וטהרוהו מפני שחולדה וברדלס מצויין שם והא הכא דודאי הטילה וספק גררוה וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי ומשני התם ודאי וודאי הוא כו' עיי"ש, וברש"י שם פי' דלכך טיהרו לכהן לפי שסתם חור של חולדה וברדלס פותח טפח הוא וגיררוהו לחורן ולא האהיל ועי' במהרש"ל שם מה שפי' בכונת רש"י ז"ל דס"ל דחלל חוריהן של חולדה וברדלס פותח טפח הוא דאל"ה הא טומאה בוקעת ועולה ושמא הכהן עומד עליו אבל פתח החור שנכנס לבור אינו פו"ט דאי הוי פו"ט הא מביא את הטומאה ודילמא האהיל הכהן עליו בשפה שהציץ לבור עי"ש דפי' כן לשי' רש"י ז"ל:

ולתוס' ז"ל שי' אחרת בזה דשם (בד"ה ספק) כ' בשם ר"י ז"ל דרגלי כהן הי' בר"ה דע"כ בחורייהו ליכא פו"ט דאי הוה פו"ט מה מועלת גרירה הא פו"ט מביא אה"ט ואי הוה ברה"י ניחוש שמא גררוהו עד רגליו וטומאה בוקעת ועולה אע"כ דמיירי שהוא ברה"ר ועוד תי' דלעולם הכהן עומד ברה"י וגררוהו ואכלוהו הוי ספק הרגיל עכ"ל, נמצא דלשי' התוס' ז"ל אילו הי' הכהן ברה"י ל"ה מתירין מטעם גררוהו לחוד רק משום דגררוהו ואכלוהו ג"כ:

ומעתה בנ"ד שוב אין למצוא היתר בין לשי' רש"י ז"ל ובין לשי' תוס' ז"ל דלא מיבעיא לתוס' ז"ל דעיקר ההיתר הוא מפני שאכלוהו והר"ז ל"ש רק התם במעשה דשפחה שהפילה ומשום דבשר נפלים רכיך אבל לא בבשר אדם דעלמא וכמ"ש התוס' שם (ע"א) ובמס'

ב"**ק** (י"ז) דז"א אלא בבשר נפלים עי"ש:

ומלבד זה אפי' אם נאמר דגם בבשר זה שייך אכלוהו אבל בעצם ודאי אין לומר כן והרי מבואר בש"ס חולין (קכ"ה ע"א) דמוח מבפנים מעלה ארוכה מבחוץ ואפי' אם אין עליו בשר כלל מטמא עצם שי"ב מוח באהל:

ויותר מזה מבואר ברש"י שם דאפי' אם גם המוח שבפנים כבר כלה ג"כ עדיין מטמא דאמדינן לשער. אם הי' מעלה ארוכה אם הי' חוזר בו המוח עי"ש:

וא"**כ** הכח דחיישינן לאברי המרפק והזרוע שהם עצמות שי"ב מוח ומטמאים באהל משום אבר וכמבואר בפ"א דאהלות וא"כ בזה ודאי ל"ש אכלוהו וממילא לדעת התוס' ז"ל ברה"י כל היכי דליכא למימר אכלוהו טמא:

אלא אפי' לשי' רש"י ז"ל ג"כ אין להתיר בנ"ד דהא באמת ד' רש"י ז"ל תמוהים מאד לכאורה דכיון דיש בחור פו"ט הרי מביא אה"ט וכמו שהקשו באמת התוס' ז"ל ומ"ש המהרש"ל ז"ל ליישב שי' רש"י שיש בחור פו"ט מבפנים ומשו"ה אינה בוקעת ועולה אבל בסוף כניסתו לבור פיו צר ואין בו פו"ט ואין מביא אה"ט הא דין זה יקשה ממשנה שלימה באהלות (פ"ג מ"ט) דשנינו התם ביב שהוא קמור תחת הבית ויש בו פו"ט ואין ביציאתו פו"ט אינו חוצץ בפני הטומאה וכבר הוכיחו התוס' כן במס' ב"ב (ק') וכבר הקשה כן המהרש"א לשי' רש"י ז"ל ע"ש:

וראה זה חידוש שכל הפירוש של רש"י ז"ל וקושית התוס' ז"ל על רש"י והתירץ של הרש"ל ז"ל לפרש דברי רש"י ז"ל והדיחוי של המהרש"א הכל מבואר בתוס' הרא"ש ז"ל במס' נדה (ט"ו ע"ב) שכ' וז"ל תימא האי בור היכי דמי אי רה"ר הוא מאי פריך הא שפיר טהרוהו ואי רה"י הוא מאי קאמר שהטילה כמין נפל הא אפי' ס"ס טמא וי"ל דשאני הכא

דהוא ספק הרגיל ואכתי קשה אי ברה"י אפי' ודאי גררוהו ניחוש שמא גררוהו תחתיו וטומאה בוקעת ועולה ואין לומר דסתם חור שלהן פו"ט דא"כ מביא טומאה לבור ולא אהני מה שגררוהו ואין לומר דסתם חור שלהן הוא רחב מבפנים אבל פתחו לבור אינו רחב טפח דאכתי טומאה בוקעת ועולה כדתנן באהלות ביב שהוא קמור יש בו פו"ט ואין ביציאתו פו"ט טומאה בתוכן הבית טמא וי"ל דהבור רה"י וסביב הבור רה"ר עכ"ל, הרי שגם הרא"ש ז"ל בתוספותיו דחה פי' זה שהי' צר מבפנים:

ומצאתי להתוס' רי"ד במס' ע"ז (מ"א) שהביא כשי' רש"י ז"ל והקשה ג"כ כנ"ל ותי' שי' רש"י ז"ל באופן אחר והוא דשאני הא דבור דא"א לו להביא את הטומאה כיון דאין לו מלמעלה אהל והגע בעצמך אפי' הטומאה בבור גופא אם אין מאהיל עליו טהור הוא עי"ש:

ומעתה זה ניחא רק בבור דאין עליו אהל מלמעלה אבל בנ"ד שהי' האבר בעלית הבית א"כ אף אם נאמר דגררוהו הרי יש בו פו"ס באורי' ומביא את הטומאה לעלי' וא"כ אף לשי' רש"י ז"ל ג"כ יש לחוש בנ"ד, והרי ביארנו דבין לרש"י ז"ל בין לתוס' ז"ל אין ראי' להתיר בנ"ד:

ב

ומה שכתבתם שבדקתם ע"י חיפוש ולא מצאתי אם כי מצינו כעין זה בתוס' דאהלות (פ"ד) כזית מן המת שאבד בתוך הבית ולא נמצא טהור עי"ש אכן הכ"מ בה' טו"מ (פ"ד הי"ב) כתב בשם מהר"י קרקוס ז"ל דעיקר הטעם הוא משום דכזית בשר מצוי הוא שיאכלוהו חתול וחולדה ולכך תולין במידי דשכיח עי"ש מה שהביא ראי' לזה וא"כ ממילא זה דוקא בבשר דדרך חתול וחולדה לאוכלו אבל בנ"ד הא חיישינן לעצם דל"ש בי' אכלוהו וכמו שביארנו לעיל וא"כ לא מהני בי' בדיקה:

וגם בא בדבריכם שא"א לבדוק החול כלל ומצינו במס' אהלות (פי"ט) בבדיקה דבית הפרס דבעינן שיתן עפר לתוך הכברה שנקבי' דקין וממחה ומוציא כל עצם כשעורה ויטהר עי"ש וכ"ה ברמב"ם (פ"י מהטו"מ י"ב) עי"ש וא"כ בדיקה זו שעשיתם ודאי דל"ה בדיקה כלל, וע' נדה (ס"א ע"א) לימים נשבה הרוח ונמצא גלגולת אמרו לו משם ראי' אימר לא בדקו, כל צרכו כו' ע"ש:

ג

והנה בדבר הספק דשמא נחלק האבר לשנים דאינו מטמא באהל בדין זה יש לי מקום עיון, דבפ"ב דאהלות (מ"ז) תנן אבמה"ח שנחלק לשנים טהור ור' יוסי מטמא ולפום

ריהטא הי' נראה דאמת הוא דכן הדין דטהור אף מדין אהל שהרי בסתמא אמרו טהור ולא חילקו:

אכן משנה שלימה שנינו באידך פרקין שם (פ"ג מ"א) כל המטמאין באהל שנחלקו והכניסן לתוך הבית ר"ד בן הורכנוס מטהר וחכמים מטמאים:

והטעם דחכמים דמטמאים הוא משום דס"ל דהאהל מצרף אותן וכ"נ מד' רש"י ז"ל בחולין (קכ"ד ע"ב) בד"ה מטהר דפי' דטעמא דר"ד בן הורכנוס דמטהר הוא משום דלית לי' אהילות מצטרפין וכ"ה להדיא ברמב"ם מהט"מ (פ"ד ה"ח) כל המטמאים באהל שנחלקו והכניסן לתוך הבית האהל מצרפן ומטמאים הרי דפסק כחכמים וס"ל דטעמייהו הוא משום צירוף והראב"ד ז"ל בהשגותיו שם דפי' אע"פ שאין שם צירוף אהל פי' הכ"מ שם דכוונתו הוא דאפי' האדם האהיל על כחצי זית וכחצי זית אחר האהיל עליו אפי' שלא הי' שם צירוף אהל כלל ג"כ טמא וכגונא דסיפא דמתניתין דאהלות (פ"ג מ"א) מאהיל על כחצי זית וכחצי זית מאהיל עליו טמא אליבא דחכמים אבל עכ"פ מודה דהאהל ודאי מצרף, וכן מבואר במשנה (ב' שם) באהלות דתרוד רקב שנתפזר בבית טמא וע' ברא"ש שם דאהל מצרף ולמד כן מהא דשני עצמות ובהן שני חצאי זיתים והכניס מקצתם לבית והבית מאהיל עליהם טמא:

מכל הלין נשמע דאהל בודאי מצרף לכל המטמאין באהל וממילא בכלל זה גם אבמה"ח דגם הוא הא מטמא באהל, וא"כ ע"כ הא דאמרו רבנן באבר שנחלק לשנים דטהור ע"כ הינו רק מדין מגע ומשא ולא מדין אהל וכ"ה בש"ס חולין (קכ"ד ע"ב) דשני חצאי זיתים אינם מטמאים במשא רק במרודד דבעינן שיהא נישא בבת אחת עי"ש אבל באהל ס"ל לרבנן דמצרפן ור"י מטמא אף במשא וכמבואר בתוספתא והובאה בר"ש שם דעיקר פלוגתתם הוא רק לענין משא דאילו במגע גם ר"י מודה דטהור וא"כ י"ל דה"ה דלא פליגי לענין אהל דבאהל סו"פ טמא ולא נחלקו רק לענין משא:

ומעתה יה' מתני' דכל המטמאין באהל שנחלקו דחכמים מטמאים כפשטא דבאבר ג"כ לענין אהל לא מהני חילוק:

והאמנם דנראה עוד לומר דדין זה אי הא דכל המטמאין באהל קאי גם אאבר יהי' תליא בפלוג' אחרת של רבותינו הראשונים ז"ל דהנה הראב"ד ז"ל (בפ"ד מה' טו"מ הי"ג) בדין דרביעית דם שנשפך על האסקופה שכ' הרמב"ם ז"ל דהבית טהור כ' וז"ל ונ"ל דדוקא רביעית דם שחלוקתו מטהרתו אע"פ שמאהיל על כלו אבל שאר טומאות דמת אע"פ שנחלקו טמאים והטעם מפני שרביעית דם אקרי נפש ואינו נפש אא"כ הוא מחובר עכ"ל:

וא"כ לשי' הראב"ד ז"ל ע"כ מתני' דכל הטמאין שנחלקו לאו כללא הוא דרביעית דם כיון דבעינן נפש שלם אינו בכלל זה וא"כ י"ל דה"ה גבי אבר דבעינן אבר שלם וע' בפהמ"ש להרמב"ם (במ"י פ"ב דאהלות) שכ' דהא דר"ע מטמא אבר משני אנשים משום דדריש נפשות דמה"ט מטמא גם רביעית דם משני מתים עי"ש:

הרי להדיא דגם הא דאבר הוא מטעם נפש דלרבנן נפש דוקא ולא נפשות וא"כ לשי' הראב"ד ז"ל אבר שנחלק אפי' באהל אינו מטמא ולפי"ז אתיא מתני' דאבר שנחלק דטהור כפשטא דאפי' באהל טהור הוא:

ואכן זהו רק לשי' הראב"ד ז"ל אבל שי' רש"י ותוס' ז"ל אינו כן שהרי כ' בהדיא בש"ס מעילה (י"ז ע"א) דאם נשפך רביעית דם בבית אפי' אם נחלק מטמא כיון שמאהיל על כלו עי"ש וא"כ ממילא ה"ה באבר:

אם אמנם דיש לכאורה לדייק דאבר שנחלק אינו מטמא באהל מד' רש"י בחולין (קכ"ד) שכ' דכל המטמאים באהל שנחלקו כגון מלא תרוד וכזית ורובע עצמות עי"ש ומדלא חשיב אבר איכא למידק דס"ל דאבר אינו מטמא באהל אם נחלק אבל באמת אין זה דיוק דהא גם רביעית דם לא קחשיב אף דלרש"י ז"ל גם רביעית דם הויא בכלל דכל המטמאים שנחלקו וכמו שהוכחנו מרש"י מעילה הנ"ל וגם הו"ל גלגולת דודאי מטמא דלא בעינן קבר מצרף רק גבי שדרה אע"כ דנקט תלת וה"ה לאידך וע"ע ברמב"ם בה' טו"מ (פ"ד ה"ז) בהא דשדרה ודו"ק שם:

בהא סלקינן דמרש"י ותוס' ז"ל במס' מעילה מוכח דאהל מצרף אף לאבר שנחלק ומתני' דאבמה"ח שנחלק טהור היינו רק מדין משא אבל לא מדין אהל:

וראיתי להמשנה אחרונה ז"ל בפהמ"ש שם דמחלק בין אבמה"ח שאם נחלק דאינו מטמא אף באהל לאבר מן המת ודייק כן מדקתני במשנה אבמה"ח שנחלק דוקא, והבין כונת המשנה דטהור לגמרי אף מדין אהל, ובהשקפה ראשונה רציתי לומר דזה כונת הרמב"ם (במ"א דפ"ג) דאהלות שם במ"ש ובזה חלוק אבמה"ח לאבר מן המת עיי"ש:

אולם אחרי העיון נראה דאין לדברים אלו שום יסוד ואדרבא נראה להיפוך ממשנה דעדיות (פ"ו מ"ג) אמר להם מצינו אבר מה"ח כמת שלם:

וכן יש להביא ראי' מש"ס דנזיר (נ"א ע"ב) דאמר התם על הא דתני עולא בר חנינא דמת שחסר אין לו רקב מיתבי לא אם אמרת במת שיש לו רוב ורובע או מלא תרוד רקב תאמר בחי שאין לו וכ' ה"ד דארקיב חד אבר דכותי' גבי מת מי איכא רקב בחד אבר, ומשני הא קמ"ל שום מת אית לי' רקב פי' דמת שלם אית לי' עכ"פ רקב אבל בחי בשום אופן לא משכח"ל רקב ע"ש והשתא אמאי ל"ק בפשיטות החילוק בין אבר מה"ח ומן

המת שבאבמה"ח אפי' אהל אין מצרפו ובמן המת מצרפו, ועדיפא למימר האי חלוק דלא צריכא למימר שום מת אע"כ דאף באבמה"ח שנחלק אהל מצרפו ופשטא דמתני' דאבמה"ח שנחלק דטהור הוא רק מדין משא וכנ"ל, והא דלא תני סתם אבר שנחלק או אבר מן המת וי"ל דמשום סיפא נקטה דתני התם ומודה ר"י שאם ניטל חצאים שהוא טהור פי' דאם ניטל מן האדם או מן הבהמה חצאי אבר טהור לפי שלא הי' עליו שם אבר מעולם וזה לא משכח"ל רק באבמה"ח דבמן המת הא הי' עליו שם אבר טמא בשעה שמת האדם, לכך נקט ברישא ג"כ אבמה"ח, ודברי הרמב"ם בפהמ"ש קאי אכזית בשר ע"ש ודו"ק:

ויש להעיר עוד בזה מד' הספרי זוטא הובא בר"ש באהלות (פ"ב מ"א) האדם לרבות אבמה"ח כמת שלם ע"ש ויש להעיר עוד מד' הראב"ד ז"ל בפי' לתו"כ פ' שמיני שכ' דמשו"ה אבמה"ח שנחלק טהור כיון דמרבינן אבמה"ח מאו בעצם אדם דרשינן בעצם ולא בעצמות והנה האי או בעצם אדם גבי אהל כתיב דדרשינן על פני השדה זה המאהיל על פני המת, ואכן אכתי אין זה ראי' לענין צירוף אהל של בית וגם בסוגיין דנזיר (נ"ג) דרשינן אבמה"ח מבחלל חרב ע"ש, וזהו מה שרצינו לבאר דעכ"פ אין דין זה פשוט דלא מהני צירוף אהל לענין אבמה"ח:

אבל עכ"פ איך שיהי' אפי' אם חלוקה בלבד לא מהני לטהר מדין אהל אבל הכא הא איכא ספק שנשרף מעט מכל אבר עכ"פ וכנ"ל והרי קיי"ל דאפר שרופים אינו מטמא וכש"ס נדה (כ"ז) וא"כ אף בצירוף אהל ליכא כאן אבר שלם וא"כ ודאי אינו מטמא:

ד

היוצא לנו מזה דאין כאן ודאי טומאה רק ספק דשמא לא נשאר אבר שלם ומעתה נחזי אנן מה דינו בנ"ד:

דהנה ברה"י קיי"ל דאפי' איכא הרבה ספיקות טמא וכמבואר במשנה דטהרות (פ"ו מ"ד) ורק בהא דש"ס פסחים הנ"ל דמטהרינן במקום שיש חולדה וברדלס כ' התוס' שם דאפי' ברה"י מטהרינן משום דספק זה דגררוהו ואכלוהו הוי ספק הרגיל וקרוב לודאי הוא שאכלוהו, וא"כ ממילא גם בנ"ד אלמלי הי' שייך הספק דגררוהו ואכלוהו היינו מתירים בודאי וכנ"ל:

אורם אחרי שביארנו למעלה דהכא ל"ש גררוהו לשי' רש"י ז"ל כיון דהוא באהל וכד' התוס' רי"ד במס' ע"ו דל"ש ספק זה רק בבור שאין עליו מלמעלה אהל וגם ל"ש אכלוהו לשי' התוס' ז"ל הנ"ל דהא הכא איכא חשש משום בשר אדם ועצמות ג"כ וכנ"ל וא"כ לא נשאר כאן רק הספק דשמא ע"י כח הגפרית נשרף מעט ולא נשאר אבר שלם וממילא

תליא דין זה בהא אי הבהמ"ד הו"ל דין רה"י דספיקו ואפי' ס"ס טמא או דין רה"ר יש לו דספיקו טהור:

ה

והנה הבהמ"ד ודאי דין רה"ר יש לו חדא דהא יש בו שני פתחים מכוונים זה כנגד זה ושנינו בתוספתא דיומא (פ"א) הלשכות שבמקדש שפתחיהן מכוונים זה כנגד זה רה"ר לטומאה וע' רש"י שבת (ז' ע"א) בהא דבקעה רה"ר לטומאה שכ' דהיינו שיש פתחים במחיצותי' ונכנסין מזו ויוצאין בזו וע' טהרות (פ"ד) לענין בסלקי ובר"ש ורא"ש שם:

ועוד כיון דבהמ"ד הוא ודאי דין רה"ר יש לו וכמו ששנינו בהדיא בתוספתא דטהרות (פ"ח) מעשה באחד שהניח כלים בבהכ"נ ובא מעשה לפני חכמים וטיהרוהו שאינה רה"י גמורה והיינו משום דרבים נכנסים בו לתפילה עי"ש וא"כ ה"ה כאן דהו"ל לבהמ"ד דין רה"ר:

ואף דהספק טומאה הוא בעלי' ששם נתפוצצה היד והעלי' הויא ודאי רה"י מ"מ האדם הנכנס בבהמ"ד דין ספק רה"ר יש לו דהא מבואר במשנה דטהרות (פ"ו) דחכמים פליגי אר"י בהא וס"ל דטומאה ברה"י וטהרה ברה"ר הו"ל דין רה"ר וא"כ ממילא כיון דהוי ר"ה דספיקו טהור שריא לכהן ליכנס שם:

וראיתי להגאון מנ"ח זצ"ל (במצוה רס"ג) שנסתפק בדין זה לומר דאף דס"ט ברה"ר ספיקו טהור מ"מ לא מהני לענין שיכנסו בו כהנים משום דזהו הוי כמו מילתא דאיסורא דספיקו לחומרא עי"ש:

ונראה לפשוט ספק זה מד' הירושלמי נזיר (פ"ו) דלכו"ע אין הנזיר מגלת רק על ספק טומאה ברה"י ולא על ספק ר"ה ע"ש ומבואר במס' שמחות דכל טומאה שאין הנזיר מגלח עלי' אין כהן מוזהר עלי' ועי' בתוס' נזיר (נ"ד ע"ב) ואם כי מהב"י יו"ד (סי' שס"ט) נראה דעכ"פ איסורא איכא אולם המעיין בראב"ד ז"ל (פי"א מהטו"מ ה"ו) יראה דפוסק להלכה דאפי' לכתחילה מותר וע"ע בתשו' הרדב"ז ח"א לסי' תע"ו) וע' נזיר (ל"ז ע"ב):

ו

והנה לפום ריהטא עלה בדעתי להחמיר אפי' אם יהי' להבהמ"ד דין ר"ה מטעם דהא קיי"ל דבית הפרס טמא משום ספק ואפי' ברה"ר לא מטהרינן לי' משום ספק טומאה ברה"ר ויש בזה תרי טעמי הר"ש במס' אהלות (פי"ח מ"ג) כ' דל"א בי' ספק ר"ה טהור משום דהויא ספק לכל אדם והתוס' כתובות (כ"ח ע"ב) כ' דל"ש ס"ט בר"ה טהור רק היכי דהטומאה הוא באקראי בעלמא אבל כל היכי שהספק תדיר ל"ש זה ע"ש וא"כ

לכאורה בנ"ד נמי בין לטעם הר"ש ז"ל בין לטעם התוס' ז"ל אין כאן ספק ר"ה דהא גם כאן הספק לכל אדם ותדיר הוא וא"כ הי' לנו לאסור אפי' אם הוא ברה"ר:

אבל נראה להתיר ע"פ התוספתא דאהלות (פי"ח) דאין בית הפרס בחו"ל וע' בכ"מ בהטו"מ הטעם בזה כיון דבלא"ה איכא טומאת ארץ העמים עי"ש וא"כ הכא אפי' אם נדמי' לטומאת בית הפרס לא נאסור לפי שבחו"ל לא גזרו וכנ"ל:

ז

ואכן העיקר מה שעלה בדעתי להסתפק בזה הוא מכח שי' התוס' סוטה (כ"ח ע"ב) שכ' דבלילה הויא לכל ר"ה דין רה"י והוכיחו כן ממשנה דטהרות דמה"ט המאבד כלים ועבר עליהם לילה טמאים ע"ש:

וא"כ מעתה יהי' אסור לכנוס בביהמ"ד בלילה ולא עוד אלא כיון דבלילה הו"ל רה"י גם ביום יהי' אסור ליכנוס דהא אמרינן בגמרא (ב"ב קנ"ג) דבקעה כיון שעברו עלי' ימות הגשמים הויא לעולם רה"י לטומאה ואפי' בימות החמה עי"ש:

וזה פשוט דל"ק מהא דטהרות (פ"ו) מקום שהי' רה"י ונעשה רה"ר דינו כרה"ר דזהו דוקא לענין אם יהי' נולד עתה טומאה חדשה ויהי' בה ספק אבל אם כבר נולד הספק מכבר וישנו עדיין הספק באותו מקום אמרינן כיון שהי' פעם אחת רה"י לעולם טמא וע"ע בשי' מקו' ב"ב שם בזה וא"כ הבהמ"ד דידן נמי כיון שעבר עליו לילה אחת שוב לא תהוי דין ספק ר"ה:

ואכן נלע"ד לומר בזה היתר חדש דהנה התוס' בסוטה שם בהא שהוכיחו דלילה הויא רה"י ממשנה דמאבד כלים הקשו בזה ממשנה שלימה בטהרות (פ"ה) נגע באחד בלילה ולמחר השכים ומצאו מת דר"מ מטהר משום דהו"ל ס"ט ברה"ר ורבנן ג"כ לא מטמאי אלא משום דאמרו כל הטומאות כשעת מציאתן ובודאי דגם בלילה הי' מת אבל מודים בראוהו חי מבערב דטהור והרי בהדיא דאפי' לילה הויא רה"ר ע"ש בתוס' שהניחו זה בקושיא:

והנ"ל בזה בס"ד דהנה בתוספתא דטהרות (פ"ט) איתא המאבד ברה"י טמאין מדרס וטמא מת ברה"ר ועבר עליהן לילה אחת טמאים מדרס וטהורים מטמא מת ור"ש מטהר ע"ש:

והנה יש להבין החלוק בין מדרס לט"מ וגם טעמא דר"ש דמטהר לגמרי וע' בר"ש (פ"ח) שם מ"ש בזה:

והנראה דאזלי לשי' דהנה הא דקיי"ל דס"ט ברה"ר ספיקו טהור מבואר בש"ס דילן בכ"ד דהיא משום דילפינן מסוטה דכתיב ונסתרה והיא נטמאה ואמרינן כל שאינו מקום סתירה טהור:

ואכן בירו' ובתוספתא דנזיר וע' ברמב"ם פט"ז מה' אה"ט) מבואר דהא דברה"ר ספיקו טהור הוא משום דילפינן מפסח דמה פסח שהוא ודאי טומאה אמרה תורה ציבור עושין בטומאה ס"ט לכ"ש דטהור ע"ש:

ונראה נפ"מ בין הני תרי טעמי דהנה יש להבין השי' של תוס' ז"ל שכ' דבלילה הויא לכל רה"ר דין רה"י:

ונראה ברור לבאר זה ע"פ הירו' דסוטה והובא גם בתוס' נדה (ב' ע"ב) דלענין סוטה אקרי לילה סתירה ואפי' ברה"ר וא"כ ממילא כיון דהא דס"ט ברה"ר ספיקו טהור הוא משום דילפינן מסוטה דכתיב בה ונסתרה ונטמאה אבל רה"י שאינו מקום סתירה טהור א"כ ממילא לילה דהויא מקום סתירה ספיקו טמא ואפי' ברה"ר ואכן זהו רק אם ילפינן מסוטה אבל להטעם דילפינן מפסח והרי בפסח אין חילוק כלל בין אם נטמאו הצבור ביום או נטמאו בלילה דהא פשיט דאף אם נטמאו בלילה עושין פסח בטומאה וכיון דילפינן ס"ט בר"ה מפסח ממילא אין נפ"מ בין יום ללילה:

נמצא לפי"ז דס"ט בלילה אין לנו לטהר מכח ילפותא דסוטה רק מכח ילפותא דפסח, והנה בפסח קיי"ל דהא דצבור עושין בטומאה הוא רק בטומאת מת אבל ציבור טמאי מדרס אין עושין בטומאה וכמבואר בש"ס פסחים (ס"ז) ובכ"ד משום דכתיב טמא לנפש דוקא, וא"כ מעתה יהי' נמצא דס"ט במדרס ובלילה שיב יהי' טמא אפי' ברה"ר דהא כיון דאתרמי תרתי בהדי הדדי חשש מדרס ולילה שוב אין כאן שום ילפותא לטהר ברה"ר לא בסוטה משום דהו"ל לילה ולא מפסח משום דהו"ל מדרס:

ולפי"ז שפיר ניחא תוספתא דטהרות הנ"ל בהא דמאבד ועבר עליהם לילה דאמרינן טמא מדרס וטהור מט"מ והיינו משום דאף דהוי לילה וליכא לטהר מסוטה אכתי חשבינן לי' לס"ט ברה"ר משום ילפותא דפסח ואכן זהו דוקא בטו"מ דצבור עושין בטומאה אבל בספק מדרס דגם בפסח אין צבור עושין בטומאה טמא משום דלילה אקרי לענין זה רה"י:

וא"כ שפיר מיושבת קו' תוס' הנ"ל בהא דנגע באחד בלילה ולמחר השכים ומצאו מת דמטהרו משום ס"ט ברה"ר דהא התם החשש רק מטו"מ ואיכא ילפותא מפסח ושפיר הויא גם לילה רה"ר דהא בפסח אין חילוק ג"כ בין יום ללילה וכנ"ל ודו"ק:

ומעתה יהי' ניחא פלוגתא דר"ש ורבנן בהא דמאבד כלים בלילה דר"ש מטהר לגמרי

אף ממדרס ורבנן מטמאי במדרס ומטהרי במת דאזלי
דהנה מבואר עוד בש"ס דחולין (ט' ע"ב) ובכ"ד דס"ט ברה"י הילכתא גמירי לה וע' בתוס' ישנים (נדה ג') במחלוקת ר"ש ורבנן שם לענין מקוה שנמדד דפליגי בהא דרבנן ס"ל דההלכה לא נאמרה בפי' דברה"י טמא וברה"ר טהור רק ההלכה היתה דס"ט טמא ורק מסוטה ילפינן דזהו דוקא ברה"י ולא ברה"ר ור"ש קאמר דכך נאמרה הלכה ס"ט ברה"י טמא אבל ברה"ר טהור ע"ש ובראשונים:
וא"כ מעתה לרבנן ליכא אלא ילפותא דסוטה ודפסח לטהר ס"ט ברה"ר ומשו"ה בלילה ובמדרס דאזדי להו הני תרי ילפותי ממילא הוא טמא אבל לר"ש לשי' דאיכא הלכה דאינו טמא רק ברה"י ולא ברה"ר בלא ילפותא דסוטה ודפסח וא"כ אפי' לילה ומדרס כאחת ג"כ טהור ומשו"ה קאמר דמאבד בלילה טהור אף ממדרס ודו"ק וע' רמב"ם (פי"ח מה' אה"ט ה"ח) וכ"מ שם:
ויש להעיר בזה מהא דתוספתא דמודים חכמים לר"מ ברוק ואכן לק"מ דהא ספק רוקין הוא רק דרבנן וכמבו' בטהרות (פ"ד) ע"ש ודו"ק:
ובדברינו שכ' ליישב דהא דלילה הוי רה"י הוא רק לענין טומאת מדרס אבל לגבי ספק טו"מ הויא רה"ר ניחא ג"כ ליישב הא דתוספתא (פ"ז דאהלות) בסלקי שפותחין אותה בימים ונועלין אותה בלילות כ"ז שהיא פתוחה היא רה"ר נעולה רה"י כו' הרי להדיא דלא מטמא משום לילה רק משום שהיא נעולה, ולהנ"ל ניחא דהא לענין טו"מ עכ"פ ודאי גם לילה הויא רה"ר אי לאו משום דנעולה:
עכ"פ ביארנו דהאי דינא דס"ט ברה"ר בלילה טמא אינו אלא במדרס דוקא וא"כ נמצא בנ"ד דהספק הוא מכח טומאת אבמה"ח דודאי דינו כטו"מ וכמו שמוכח מהתוספתא שהבאתי לעיל אבמה"ח הרי הוא כמת שלם ועוד דהא גם אבמה"ח מקרי נפש וכמבו' ברמב"ם (פ"ב מ"ו) דאהלות ע"ש וא"כ שפיר שייך בי' ילפותא מפסח וממילא דגם בלילה דין ספק טומאת אבמה"ח כרה"ר דל"ש כמו גבי פסח וכנ"ל, וכבר ביארנו דגם לענין כניסת כהנים שייך דין זה דס"ט ברה"ר וא"כ מותר לכנוס לבהמ"ד:

ח

והנה במה שכתבתם להתיר הכניסה לבהמ"ד מטעם דכיון דאינו אלא טומאה דרבנן שריא במקום מצוה וכמו שהתירו ללמוד תורה בטומאה דרבנן וכההיא (דסי' שע"ב) ביו"ד:
הנה בעיקר הדבר להתפלל במקום טומאה דרבנן יש להעיר דאפשר לומר לכאורה דשאני ללמוד וכמבואר בטור וב"י שם הטעם דאף אם יש לו אחר ללמוד אצלו מ"מ

אחז"ל לאו מכל אדם זוכה ללמוד משא"כ בתפילה אבל אפשר דגם בתפילה משום דבעינן קביעות מקום וכמבו' בש"ס ברכות (ו') וע' בטור או"ח (סי' ד') דאסור לשנות אם לא לצורך מצוה ע"ש:

ומצאתי בתשב"ץ שנסתפק בד"ז בענין תפילה בבה"כ לכהנים במקום טומאה דרבנן וכ' שם די"ל דדמיא להא דהתירו לדלג ע"ג ארונות משום כבוד מלכים וה"ה משום כבוד שכינה ואף שלא מצינו שהקילו כיו"ב כיון שיש בהכ"נ אחר בעיר מ"מ הדעת נוטה להקל ע"ש:

וא"כ אם יהי' כאן באמת רק טומאה דרבנן הי' מקום הקל מטעם זה הכניסה לבהמ"ד:

ט

אבל בעיקר הדבר שהחלטתם לומר דאין כאן רק טומאה דרבנן אני לא כן עמדי דהנה הבהמ"ד הזה יש בו חור פו"ט מהעלי' והוי אהל משוך וגם יש בו משום סוף טומאה לצאת דהא אם ימצאו הטומאה ע"כ יוציאו משם דרך הבהמ"ד לקוברו וע' ש"ס כתובות (כ'.) דמוכי שחין קוברין זרועותיהן הרי דיש קבורה באבמה"ח וכבר הוכיח כן השבו"י:

והנה בענין סו"ט לצאת יש בו מחלוקת הראשונים ז"ל אי הוה דאורייתא או דרבנן ושי' רש"י ז"ל במס' ביצה (י') דהוא דרבנן ובדף ל"ז מבואר דהוא הלל"מ ואכן ברמב"ם ז"ל לא נזכר הדין מפורש. ונראה להוכיח דס"ל דסו"ט לצאת אינו אלא דרבנן שכ' (בפ"ג מה' ביא"מ) אחד טמא שנכנס למקדש טהור ואחד טהור שנכנס למקדש שי"ב טומאה כגון שהי' מת תחת אהל במקדש ונכנס הוא תחת האהל הי' חייב כרת שהרי טומאתו וביאתו באין כאחת ע"כ:

ומעתה ע"כ מוכרח דס"ל דסו"ט לצאת אינו אלא דרבנן דאל"כ איך משכח"ל דין זה שיהי' באים כאחת דהא קיי"ל בש"ס מנחות (כ"ז) דנכנס דרך משופש פטור וערש"י שם שהנכנס דרך שער נקנור דוקא חייב ע"ש ובש"ס פסחים (פ"ה ע"ב) מבואר דשער נקנור לא נתקדש וא"כ כיון שהשער פתוח בשעה שנכנס שם א"כ מיד נטמא משום דסו"ט לצאת ודוחק לומר דמיירי שחישב להוציא הטומאה דרך שער אחר דהיינו משופש דא"כ הו"ל להרמב"ם ז"ל לפרש וע"כ דמיירי בסתמא וא"כ כל הפתחים מטמאים מטעם דסו"ט לצאת וכש"ס ביצה (י' ול"ז) וכיון דהוא נכנס דרך שער נקנור היכי משכח"ל שיהי' טומאה וביאה כאחת הא הטומאה באה תיכף כשנכנס שנטמא משום סו"ט לצאת וכנ"ל ומשום ביאת מקדש אין חייבין עליו דהא לא נתקדש וא"כ לעולם באה הטומאה קודם לחיובא דביא"מ אע"כ שי' הרמב"ם היא דסוט"ל אינו אלא דרבנן, ומדאורייתא חיוב ביא"מ בטומאה והטומאה באים כאחת דהיינו כשנכנס לתוך האהל:

ונראה להוסיף עוד דרבינו ז"ל לשי' בזה דהנה לכאורה יש ראי' דסו"ט לצאת הוא מה"ת דהא בש"ס ביצה (ל"ז) אמרינן בהא דמת בבית ולו פתחים הרבה דכולן טמאים משום דבדאורייתא אין ברירה ע"ש וא"כ מבואר דסו"ט לצאת הוא מה"ת ואכן הרמב"ם ז"ל לטעמי' דבפהמ"ש דאהלות (פ"ז) כ' דהוא מטעם קבר סתום וא"כ אף דמודה בעיקר הדין דסו"ט לצאת מפני שהוא מוכרח ממקום אחר באהלות והוא (בפ"ד) בהא דזיז יוצא וע' בפהמ"ש להרמב"ם שם וכ"ה בטו"מ אבל עכ"פ שוב אין ראי' דהוא מה"ת:

וכן הרי"ף ז"ל הביא עיקר הדין דסו"ט לצאת רק מהא דזיז יוצא וכ"כ הר"ש אבוה"ב בטעם הרי"ף ז"ל שלא הביא מהא דמת בבית משום דס"ל דהתם הטעם הוא משום קבר סתום ע"ש וא"כ גם להרי"ף ז"ל שפיר י"ל דסו"ט לצאת אינו אלא דרבנן:

וממילא דבמקום מצוה יש להתיר סו"ט לצאת לשי' הרי"ף ורמב"ם ז"ל דאינו אלא דרבנן וע' בהרע"ב (פ"ז) דאהלות. שכ' ג"כ דהוא רק גזירה דרבנן ולפי"ז נראה להקל כאן:

ואפי' לשי' רש"י ז"ל במס' ביצה (ל"ז) דסו"ט לצאת הוא מה"ת ג"כ יש מקום להקל כאן לענין כניסת כהנים ע"פ ד' הרדב"ז ז"ל בתשו' ח"א לסי' תע"ו) שכ' דלכו"ע אין הנזיר מגלח על טומאת פתחים וכ"מ בתשו' תה"ד (סי' כ"ד) והובא בב"י (סי' שע"א) שכ' וז"ל מאן לימא לן דהא דסופו לצאת הנזיר מגלח ע"ש:

וא"כ כיון דאין הנזיר מגלח לשי' כמה מהראשונים ז"ל אין כהן מוזהר על טומאה זו כלל וכמ"ש הר"ח כהן (בתוס' נזיר נ"ד) ובכ"ד וכמ"ש לעיל מזה בשם הראב"ד ז"ל:

והנה עפי"ז דאין הנזיר מגלח על סו"ט לצאת א"ש ד' הרמב"ם הנ"ל דטומאה וביאה כאחת הן אפי' למ"ד סט"ל דאורייתא דהא קיי"ל דכל טומאה שאין הנזיר מגלח עלי' אין חייבין עלי' על ביא"מ וכ"ד הרמב"ם (פ"ג מה' ביא"מ) וא"כ שפיר הויא טומאתו בטומאה שנזיר מגלח עלי' וביאתו באין כאחד דהיינו כשנכנס לאהל:

איך שיהי' אם לא הי' כאן רק משום סט"ל הי' מקום להתיר בבהמ"ד או משום דהוא רק דרבנן או משום דהויא טומאה שאין נזיר מגלח עלי' וגם כהן אין מוזהר עלי' וכנ"ל ועשו"ת מהרי"ל (סי' ק"נ) שכ' דאפי' לשי' הר"ת דס"ל דכהנים מוזהרים בטומאה שאין הנזיר מגלח מ"מ בסו"ט לצאת מודה דל"ה איסורא לכהנים ע"ש, וע' רמ"א יו"ד (סי' שע"א ס"ד) דהמיקל לא הפסיד ע"ש, וא"כ במקום מצוה הי' מקום להתיר:

ו

ואמנם כיון שיש כאן חור פו"ט זהו ודאי מביא את הטומאה מה"ת:

והנה מ"ש להתיר עפ"ד הש"ך (בסי' שע"ב) שנראה מדבריו דגם חור פו"ט אין מביא את הטומאה רק מדרבנן הנה מלבד מה שהמג"א (בסי' שמ"ג) חולק ע"ז וכ' בפשי'

דהוא מה"ת והטה דברי הש"ך על סו"ט לצאת ע"ש וכן הוכיח השבו"י בתשו' וכ"מ מד' השימ"ק (בכתובות י"ז) שכ' דשי' הירושלמי דכהן מותר לטמאות במקום מצוה ואפי' בטומאה דאורייתא ומחולק בזה עם הש"ס דילן דלשי' הש"ס דילן אינו מותר רק בטומאה דרבנן והביא ע"ז ממה דאיתא בירו' כלאים דהו' יתבי בבהמ"ד והו' מיתא ואמר מאן דלא נפק לא יפוק ומפרש לה דהו' המת באהל הסמוך והי' חור פו"ט לבהמ"ד ע"ש:

והרי דפשי' לי' דאהל הסמוך הוי דאורייתא עד שמוכרח לעשות פלוגתא בין הירו' לבבלי בזה ולא עלה על דעתו לומר דטומאה זו הוא רק דרבנן, וגם הרמב"ן ז"ל בתוה"א וברא"ש מ"ק כ' דשי' הירו' דאפי' טומאה דאורייתא מותר במקום מצוה וע"כ דפשי' להו ג"כ דאהל סמוך הוא מה"ת מדלא מוקי בסמוך וכמ"ש השי' מקו' וכן מבואר בהדיא ברמב"ם ה' טו"מ (פי"ב) דחור טפח הוא מה"ת והובא גם בב"י יו"ד (סי' שס"ט) ע"ש שכ' דלוקה עליו:

וכ"ז כתבתי רק להעיר בגוף הדין דאהל הסמוך אי הוי מה"ת או דרבנן אבל בעיקר נידון השאלה להתיר להתפלל בבהמ"ד הפתוח בחור טפח לאהל הטומאה הנח לדידי גמ' מפורשת דאסור והוא במגילה (כ"ו ע"ב) ההיא בי כנישתא דהוי פתוח לאינדרוניא דאית בי' מיתא והוי בעי כהני למיעל לצלויי ואמר רבא דלו תיבותא ע"ש:

הרי מפורש בגמ' הדין דאסור להתפלל בבה"כ שיש בבית הסמוך לו בחור פו"ט טומאה וה"ה כאן:

סוף דבר אין בידי רק אותו ההיתר שכתבתי משום דבהמ"ד הוי ס"ט ברה"ר וא"כ עכ"פ בעלי' שהוא רה"י נ"ל להחמיר שלא יכנוס כהן לעלי' עד אשר יבדקו בדיקה הצריכה וידעו ודאי שלא נשאר אבר אפי' בצירוף:

וקודם שיבדקו איני מוצא שום היתר באריכת הזמן שעבר ע' ירושלמי (סנהדרין) שבימי חזקי' נמצא גלגולתו של ארונה היבוסי וע' זבחים (קי"ג) שחשו למתי מבול ודו"ק:

יא

והנה אם כי ביארנו דחשש הטומאה דבהמ"ד הוא משום דסו"ט לצאת או משום חור פו"ט דמביא את הטומאה וא"כ לכאורה הי' מקום לבע"ד לחלוק ולומר דאין לטמא העלי' משום ספק רה"י ולטהר הבהמ"ד משום ספק רה"ר דאם אנו מחזיקין הבהמ"ד לטהור משום דהויא ס"ט ברה"ר א"כ ממילא אמרינן דאין בעלי' שום טומאה ואיך אפשר עתה לטמאות העלי' דהוי תרתי דסתרי:

וגדולה מזו מצאתי בריטב"א (נדה ב') שכ' על הא דאי' בירו' דמעל"ע שבנדה תולין ואפי' ברה"ר וז"ל ולשי' הירו' יש לתמוה מ"ש ספק זה מכל ספיקי דעלמא ואפי' בדאורייתא

הא קיי"ל דספיקו ברה"ר טהור ומורי הרשב"א נ"י תי' דהכא משום דהוי לשעבר ולא ליהוי מילי דרבנן כחוכא ואטלולא דהא אי נגעה אמש ברה"י מטמאת לי' ואי נגעה היום ברה"ר מטהרת לי' אתמול טמאה והיום טהורה ואע"ג דמפלגי בין יש בה דעת לשאול התם ההפרש במקבל הטומאה וטובא איכא שאין מקבלין אפי' טומאה דאו' כגון פשוטי כ"ע כו' אבל הכא דספיקא מצד המטמא מחזי כחוכא עכ"ל:

הרי להדיא דהיכי דהספק הוא מצד המטמא מחזי כחוכא אם מטהרינן לי' ברה"ר ומטמאינן ברה"י וא"כ ה"נ דכותי' היאך אנו יכולין לטהר הבהמ"ד ולטמא את העלי':

אבל באמת גם דין כזה מצינו מפורש במשנה טהרות (פ"ו מ"א) המסוכן ברה"י והוציאו לר"ה דחכ"א כשהוא ברה"י מטמא וכשהוציאוהו לר"ה הנוגע בו טהור ואף דהוא תרתי דסתרי דהא אם הי' חי כשהוציאוהו לר"ה ע"כ לפני זה כשהי' ברה"י ודאי ל"ה מת ואפ"ה אמרינן דהכא טמא והכא טהור ור"ש חולק שם וס"ל דרה"ר מפסקת וע' רמב"ם רא"ש ור"ש שם דהיינו משום דר"ש ס"ל כיון דהוי תרתי דסתרי אמרינן דטהור והלכה כחכמים שם ע"ש והרי מוכת להדיא דלא חיישינן לחוכא כגון היכי דהוי תרתי דסתרי ולפי"ז ד' הריטב"א ז"ל לכאורה צ"ע:

וע"ע תוס' נדה (ב') שתירצו בע"א הא דירושלמי שהבאתי לעיל וע' נדה (ו') דמעל"ע שבנדה לקודש דוקא וע' עירובין (ס"ח) לענין חוכא במילי דרבנן ותוס' שבת (ג' ע"ב) ודוק נמצינו למדין מד' המשנה (דפ"ו דטהרות) הנ"ל דאף דאנו מטהרין הבהמ"ד מטעם ספק רה"ר מ"מ נשארת העלי' בס"ט ברה"י:

יב

והנה הי' מקום לצדד בהיתר העלי' ע"פ שי' הראב"ד ז"ל (בפ"ה מה' נזירות) שכ' דהכהנים בזה"ז כיון דטמאי מתים הם אין עליהם חיוב טומאה והמחייב אותם עליו להביא ראי' ע"ש והיינו משום דס"ל להראב"ד ז"ל דבטומאה וטומאה אפי' פירש פטור ע"ש וכבר צידד עפ"ז המשל"מ (בפ"ג מה' אבל) להתיר לכהנים להחזיק המומיא הבאה ממתי עכו"ם מכח ס"ס ספק שמא הלכה כיראים דכהנים אינם מוזהרים אמתי עכו"ם וס' שמא הלכה כראב"ד דאין איסור טומאה לכהנים בזה"ז:

וא"כ מטעם זה נימא גם בעלי' דאינו אלא ספק טומאה וכיון דאיכא עוד ספק שמא הילכתא כהראב"ד ושריא הויא כמו ספק הרגיל וספק ביאה דשרי אפי' ברה"י וכתוס' פסחים (ט') הנ"ל ובדף י' שם:

והנה המשל"מ שם הקשה אהראב"ד ז"ל מהא דר' בנאה ציין מערתא ותי' דבימי האמוראים. עדיין הו"ל אפר פרה וכ' וז"ל וזכורני שראיתי באיזה מקום שירד אפרן עמהם לבבל עכ"ל:

והנה מ"ש שראה באיזה מקום מצאתי מפורש בתוספתא דפרה והובא גם בר"ש (פ"ג שם) במחלוקת דר"י ור"ש שם שאמרי כן שירד אפרן עמהם לבבל עיי"ש:

אמנם עיקר ההיתר לענין כניסת כהנים לעלי' הוא לפ"מ שצידד המשל"מ בד' הראב"ד ז"ל דס"ל דכהנים בזה"ז מותרים לכנוס במקום הטומאה אבל מה אעשה דשי' הראב"ד ז"ל עצמו כן ולא קאמר הראב"ד ז"ל רק דאין עליהם חיוב טומאה אבל ודאי דאסורין שכן מצאתי לרמב"ן ז"ל במס' מכות (כ"א) שכ' כן בשם הראב"ד ז"ל כהנים בזה"ז אינם חייבים אבל אסורין וסיים דזהו דעת הרב ז"ל:

וכן מצאתי בתשו' תמים דעים להראב"ד ז"ל (בסי' רל"ו) שכ' הא דאמרו במס' שמחות פירש לא יטמא היינו דאינו חייב אבל מ"מ אסור לטמאות ע"ש:

ורבים מהאחרונים ז"ל תמהו אהראב"ד ז"ל מברייתא דפירש לא יטמא ולא ראו שהראב"ד עצמו מתרץ זה דאיסורא מיהא איכא:

וממילא ניחא ג"כ קושיית המשל"מ מהא דר' בנאה ציין מערתא דהא עכ"פ אסור לכנוס שם וע' בדג"מ (סי' שע"ג) שכ' הגאון ז"ל שרצה להתיר טומאת כהנים בהא דכהן ערום מכח שי' הראב"ד והדר בי' דאפשר דהראב"ד לא פטר רק מחיוב אבל לא מאיסור וכיון בזה אמת לאמתו שהרי כן הוא מבואר ברמב"ן ובתמים דעים:

ונמצא מפתה דאין להתיר מכח ספק זה דשמא הלכה כראב"ד כיון דהראב"ד ז"ל לא קאמר רק דאין בו חיוב ובשגם שכבר הוכיח המשל"מ דרוב הפוסקים חולקים אשי' הראב"ד ז"ל ועתוס' נדה (נ"ז) שכ' בפשי' דבטומאה וטומאה כשפירש אסור ועתוס' שבועות (י"ז) וא"כ העלי' אין לה היתר:

יב

והנה בעיקר שי' הראב"ד ז"ל בסוגיא דנזיר אמרתי דבר נכון בס"ד דהראב"ד ז"ל פירש השמועה שם בנזיר (מ"ב) דרבה ור"י פליגי במשנה דמכות דאל תטמא אל תטמא דחייב על כל אחת ואחת דהכי פירושא דרב יוסף מוקי לה בטומאה וטומאה ודייק מינה דשלא בחיבורין חייב שתים אפי' בטומאה וטומאה ורבה מוקי לה בטומאה וביאה דוקא אבל בטומאה וטומאה אפי' שלא בחיבורין א"ח אלא אחת, ויש להבין במה פליגי ואמרתי בס"ד דלשי' אזלי:

דהנה יש להקשות בהא דאמרינן בש"ס דמכות (כ"א) אר"י בחבורה נמנו וגמרו החופה בכלאים לוקה א"ל ר' יוחנן לאו משנתנו היא זו, יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמונה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם האי חורש דמחייב משום כלאים היכי משכח"ל לאו דמכסי בהדי דאזיל וכו' א"ל ר"ל לר"י אי לאו דקלסך גברא רבה הו"א מתניתין מני ר"ע הוא דאמר המקיים בכלאים לוקה ע"ש:

והקשיתי בזה מהא דתנן במס' שמחות (פ"ד מט"ו) הי' עומד וקובר את מתו וכו' נטמא בו ביום ר' טרפון מחייב ור"ע פוטר וא"כ היכי בעי לאוקמא משנה דיש חורש כר"ע דאמר המקיים בכלאים לוקה והא באותה משנה שנינו ג"כ א"ל אל תטמא אל תטמא חייב על כל אחת ואחת אפי' באותו היום וא"כ אפי' לפ"מ דמוקי בסוגין דנזיר שלא בחיבורין ג"כ לא אתיא כר"ע דהוא פוטר אפי' כשפירש והוא קושיא אלימתא לכאורה:

ואכן לפי ד' הראב"ד ז"ל לא קשיא רק אליבא דרב יוסף אבל אליבא דרבה עכ"פ א"ש דהא רבה ס"ל בטומאה וטומאה אפי' שלא בחיבורין א"ח אלא אחת ומוקי למשנה דאל תטמא אל תטמא בטומאה וביאה דוקא ושפיר מצינן לאוקמא מתני' כר"ע דבהא גם ר"ע מודה דחייב שתים:

ומעתה א"ש רבה ור"י לשי' דבמס' מו"ק (ב' ע"ב) איתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן בי' רבה אמר משום חורש ור"י אמר משום זורע ואיתבי' ר"י לרבה המנכש והמחפה בכלאים לוקה רע"א אף המקיים בשלמא לדידי דאמינא משום זריעה היינו דאסורה זריעה בכלאים אלא לדידך דאמרת משום חורש חרישה בכלאים מי אסורה א"ל משום מקיים והא מדקתני סיפא רע"א אף המקיים מכלל דרישא לאו ר"ע הוא ומשני לא כולה ר"ע ותני שרע"א אף המקיים ע"ש:

וא"כ מעתה ר"י לשי' דאמר מנכש משום זורע והא דמנכש ומחפה לוקה רבנן הוא ושפיר מוקי מתני' דאל תטמא אל הטמא דאיירי בטומאה וטומאה דרבנן ס"ל דאפי' בטומאה וטומאה חייב אבל רבה דקאמר התם במו"ק כולה ר"ע הוא והרי בהדיא שמעינן לי' לר"ע במס' שמחות דפוטר בטומאה וטומאה אפי' שלא בחיבורין וע"כ מוכרח לאוקמי מתני' בטומאה וביאה וממילא שפיר ס"ל דבטומאה וטומאה לעולם א"ח אלא אחת ודו"ק:

יג

ובהיותי מעיין בדברי הרמב"ן במכות שהבאתי לעיל ראיתי שהניח דברי הראב"ד ז"ל בתימה מברייתא דמס' שמחות הנ"ל דמבואר שם דבנטמא וחזר ונטמא בו ביום פליגי ר"ט ור"ע אבל בנטמא היום וחזר ונטמא למחר לכו"ע חייב וא"כ אמאי פוטר בכהנים

בזה"ז הא נהי דנטמאו פעם אחת אבל עכ"פ לא נטמאו באותו היום והרי זה כמו נטמא מאתמול וחוזר ומטמא היום דלכו"ע חייב ע"כ קושייתו:

ולחומר הנושא אמרתי להציל שי' הראב"ד ז"ל מקו' חמורה זאת ולומר דהראב"ד לשי' אזיל:

דהנה לפום ריהטא תמהתי בדברי הרמב"ן הנ"ל דמאי הקשה אכהנים בזה"ז שדיבר בהו הראב"ד ז"ל מהא דברייתא דנטמא לאחר אותו יום דחייב הא התם מבואר הטעם משום דמוסיף טומאת יום אחד והיינו דכיון דטמא מת טמא טומאת שבעה ובעי הזאה שלישי ושביעי וקודם א"א לו לטהר וא"כ אם מטמא עצמו לאחר אותו יום יהי' צריך להמתין יותר יום אחד דהא יהי' טמא שבעה מאותו היום והוי מוסיף טומאה וא"כ כ"ז רק בשיש אפר פרה להזות אבל בזה"ז דאמרינן דכל הכהנים טמאי מתים הם היינו משום דעתה אין לנו אפר פרה להזות וא"כ אין כאן נפ"מ בין אותו היום לאחר איתו יום דהא אין כאן הוספת טומאה כלל כיון דבלא"ה לא יהי' אפשר לו לטהר, ובאמת הסמ"ג ז"ל כ' דטעם הראב"ד ז"ל משום דאין לנו אפר פרה:

ולתרץ כוונת הרמב"ן ז"ל נ"ל ע"פ הש"ס דתענית (י"ז ע"א) כל כהן שמכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו אסור לשתות יין כל אותו היום משום דשמא יבנה בהמ"ק ויהי' צריך לעבוד עבודה:

והנה כ"ז רק לענין עבודה בעינן שיהי' כהן המכיר משמרתו אבל לענין טומאה הא כל כהן אסור לטמאות לעולם וא"כ כיון דאסרינן שתיית יין משום שמא יבנה א"כ כמו כן לענין טומאה אמרינן שמא יבנה ושוב יהי' לנו אפר פרה דמקרא מלא דבר הכתוב וזרקתי עליכם מים טהורים וערש"י דקאי אמי חטאת שיטהרם לעתיד וע' תוס' נדה (ע') בהא דמתים לעת"ל וכן מבואר מש"ס דמגילה (ל' ע"א) דבפ' פרה מפטירין וזרקתי ע"ש:

וא"כ אם יבנה המקדש הרי יהי' ע"י מה שנטמא היום מוסיף טומאה דיהי' צריך להמתין שבעה ימים מהיום והויא כהא דברייתא שמחות דלאחר אותו יום לכו"ע אסור ושפיר תמה בזה הרמב"ן ז"ל:

ואכן הראב"ד ז"ל לשי' בזה דבגמ' תענית שם אמרינן ר' אומר תקנתו קלקלתו ואמר אביי שם כמאן שתי האידנא כהני חמרי כרבי:

ובפי' ההלכה הזאת נחלקו הרמב"ם והראב"ד ז"ל בה' ביא"מ (פ"א ה"ז) וז"ל הרמב"ם ז"ל שם לא הי' מכיר משמרתו ולא בית אבותיו הדין נותן שאסור לשתות יין לעולם אבל תקנתו קלקלתו והרי הוא מותר לשתות יין עד שיקבע בבית אב שלו ובמשמרתו:

הנה מבואר שי' הרמב"ם ז"ל דגם לרבי דאמר תקנתו קלקלתו חיישׁ לשמא יבנה אלא דקאמר דכיון דל"ה בית אב קבוע שרי לשתות יין וא"כ לענין טומאה דאין נפ"מ בין בית זה לאחר ממילא אפי' לפי המסקנא דקיי"ל כרבי אסור לטמאות דחיישינן לשמא יבנה:

אבל להראב"ד ז"ל פי' אחר בשמועה זו שכ' שם בהשגותיו וז"ל הלכה כרבי שתקנתו קלקלתו ולשמא יבנה לא חיישינן ובין מכיר ובין אינו מכיר מותר לשתות ע"ש וע' בכ"מ שם:

וא"כ מעתה לפי' הראב"ד ז"ל לרבי לא חיישינן כלל לשמא יבנה ואפי' מכיר בית אב מותר לשתות יין וא"כ ממילא גם לאפר פרה אין לחוש וא"כ אף דמוסיף יום ל"ה מוסיף טומאה כלל ושפיר קאמר הראב"ד ז"ל לשי' דכהנים בזה"ז אין עליהם חיוב טומאה ומיושבת קושיית הרמב"ן ז"ל דהראב"ד ז"ל לטעמי' אזיל:

האמנם דיש להעיר בשי' הראב"ד ז"ל אליבא דרבי דס"ל דלא חיישינן לשמא יבנה מגמ' ערוכה בנדה (ו' ע"א) אר"ה מעל"ע שבנדה לקדש אבל לא לתרומה וכו' כדאמר עולא חבריא מדכן בגלילא הכ"נ בימי רבי ופרש"י מטהרין יינם לנסכים שמא יבנה בהמ"ק ע"ש הרי דלכאורה מוכח דגם אליבא דרבי אמרינן שמא יבנה:

אולם באמת נראה דהכוונה שם בנדה הוא דבגליל חיישי להכי אבל לא שיהי' הדין כן, ועוד יש לחלק בין זמן מרובה לזמן מועט:

גם נוכל לומר דהראב"ד לא ס"ל כהאי תירוצה דחבריא מדכן בגלילא ע' בכ"מ (פ"ג מה' משכב ומושב) דלית הילכתא כהאי לישנא משום דמשני בגמ' שינויא דחיקא אליבא דהאי לישנא:

יגענו בזה לתרץ דברי הראב"ד ז"ל אבל לדידן לדינא הא כבר ביארנו דגם להראב"ד ז"ל איסורא עכ"פ איכא וכההוא דתוספתא דשמחות דפי' אפי' בו ביום לא יטמא:

וא"כ בהא נחיתנא ובהא סליקנא דשריא לכהנים לכנוס לבהמ"ד עצמו ואסורי לכנוס לעלי', עד אשר יבדקוהו כמשפט:

הכותב בלב מלא געגועים לאהבת תוה"ק ומצפה להרמת קרן תוה"ק ולומדי':

סימן ב

ב"ה סאניק, א' בשלח תרפ"ד לפ"ק. אל ידיד עליון. חסיד שבכהונה הגאון הצדיק המפורסם בכל העולם זקן ויושב בישיבה כקש"ת הר' ישראל מאיר הכהן שליט"א בעל הס' חפץ חיים.

אחדשה"ט . כן הגיע לידי ספרו הבהיר לקוטי הלכות על זבחים מנחות ותאורנה עיני בהלו אור תורתו לנגדי ה' החסד יאריך ימיו ושנותיו עד עמוד הכהן לאורים:

בעיוני בספרו אמרתי להעיר באיזה דברים אשר חדש להלכה:

א

בהלכותיו לזבחים רפ"א פסק דהא דסתמא בזבחים עלו לשם חובה הוא אפי' בפסח וחטאת ועיניו הבדולחים חזו דברי הכ"מ (בפ"ד מה' מעה"ק ה"י) שצידד שם בלשון הרמב"ם לחלק בין עולה ושלמים לפסח וחטאת והניח דין זה בצ"ע וכתהדר"ג יחי' פי' פירוש אחר בכונת הרמב"ם ז"ל:

והנה לפי ענד"נ דיש מקור אחר בדברי רבינו הרמב"ם ז"ל, דמבואר כדברי הכ"מ הנ"ל דסתמא דפסח וחטאת הם כשרים ולא עלו, והוא בה' פסה"מ (פט"ו ה"א) שכ' וז"ל בד"א כשעבר שם הזבח בזדון אבל אם טעה ודימה שזו העולה שלמים היא ועשה כל עבודתו לשם שלמים עלתה לבעלים לשם חובה, וכן החטאת והפסח שעשאן במחשבת שינוי השם כשרים, שעקירה בטעות אינה עקירה עכ"ל:

הנה מדייק רבינו ז"ל במתק לשונו וכ' בעולה עלתה לשם חובה ובחטאת ופסח רק כשרים, והרי לכאורה תמוה דכיון דעקירה בטעות לא הוי עקירה א"כ אמאי לא עלו גם בחטאת ופסח, ואכן לפי הנ"ל א"ש דהא אף דעקירה לא הוי אבל עכ"פ הרי לא חישב לשמה וא"כ הו"ל סתמא עכ"פ ומשו"ה לא עלו בפסח וחטאת:

והנה לפום ריהטא, הי' נראה לי להוכיח דשי' התוס' ז"ל דאין חילוק בין שאר קדשים לחטאת לענין סתמא מהא שכ' התוס' בעירובין (ל"ז) בהא דפריך הש"ס ומי לית לי' לר' יוסי ברירה והתנן ר' יוסי אומר שתי נשים שלקחו קיניהן בעירוב לאיזה שירצה יקריב חטאת ופי' רש"י ז"ל דמדייק דאית לי' ברירה דאל"כ הו"ל שלא לשמה והתוס' ז"ל הקשו על פי' רש"י ז"ל דהא אפשר להקריב סתמא דקיי"ל דסתמא לשמן קאי ומשו"ה פי' שם פירוש אחר בהא דברירה וא"כ לכאורה יש ללמוד מדברי תוס' אלו דפשי' להו דגם בחטאת סתמא כשרים ועלו והי' גם מקום לומר דבאמת בהא פליגי רש"י ותוס' ז"ל:

ואכן נתיישבתי דאין ראי' מכאן שהרי הכא בסוגיין דעירובין לר' יוסי קאי וא"כ ר"י לשי' אזיל דאמר במשנה דזבחים (מ"ו) שתנאי ב"ד הוא דלא לימא לשמו ומבואר בגמ' שם דאפי' בחטאת ס"ל לר"י הכי כי היכי דלא לטעי וכמבואר גם בריש זבחים ע"א ופהמ"ש להרמב"ם ז"ל בזבחים (מ"ו) ועי' מהר"ל מפראג ז"ל בחי' מ"ש לתרץ דעת רש"י בעירובין שם):

ובזה א"ש ג"כ הא דאמר בש"ס זבחים (מ"ו שם) לענין חטאת דלא הי' בלבו כלל כשר ומרצה הא בלבו לשם חולין פסול דלכאורה תמוה דהא מבואר בזבחים (ג') דל חולין וה"ל סתמא משום דלאו מינה לא מחריב בה וא"כ מה בין לא הי' בלבו כלל להי' בלבו

לשם חולין, ואכן להנ"ל א"ש דהא התם לר"י קאי דס"ל שתנאי ב"ד הוא ומשו"ה ל"ה בלבו כלל דע"ז אתני ב"ד כי היכי דלא לטעי משו"ה נמי מרצה אבל הי' בלבו לשם חולין שלא קיים גם תנאי ב"ד שוב הדר דינא, דבסתמא דחטאת כשר ואינו מרצה:

והנה לכאורה הי' אפשר להוכיח דע"כ סתמא בחטאת כשרים ועלו מטעמא אחריני דהא בש"ס דזבחים (ה' ע"א) פריך ר"ל אם כשרים הם ירצו ואם אין מרצין למה באין ומשני מצינו בבאין לאחר מיתה שהן כשרין ואין מרצין ופריך אשם דלא אתי לאחר מיתה מנ"ל ומשני הרי מחלקתך בצדק כו' וא"כ מעתה בחטאת דקיי"ל דלא אתי לאחר מיתה שוב הדר כללן דלא משכחת בחטאת כשר ואינו מרצה, וא"כ כיון דסתמא בחטאת כשר ע"כ נמי דמרצה ואכן לפ"ז תקשה ג"כ בהאי דינא דאביי דאמר תטאת לשם חולין כשר ואין מרצה והרי בחטאת ל"ש זה:

ועלה בדעתי לומר דאביי לשי' בזה דבש"ס דכריתות (ז' ע"א) אמרינן האומר תקרב לי חטאתי ולא תכפר אביי אמר אינה מכפרת ורבא אמר מכפרת והרי דלאביי כבר אפשר ג"כ בחטאת שתהי' כשרה ולא תכפר ומשו"ה שפיר קאמר בלשם חולין ג"כ הכי דכשר ואינו מרצה אבל לרבא דאמר התם דמכפרת אפשר דה"ה בלשם חולין וכן בסתמא:

ואכן הא מסקינן התם בכריתות דהדר שם רבא מההוא וס"ל כאביי דאינה מכפרת וע"כ מוכרח דלמסקנת הש"ס לא קאי הא דר"ל ועתו"ס זבחים בהא דחטאת מקרב קרבה מותרה והרמב"ן במלחמות בר"ה פ"ג:

וטרחתי למצא מקור נאמן לפסק כהד"ג יתי' מרש"י זבחים (קט"ו ע"א) שכ' שם דר"א דמקיש אשם לחטאת דמיפסיל שלא לשמו אפ"ה מחייב עלה בחוץ משום דהוה כשר למשחטי' סתמא ועלה לשם חובה כו' ע"ש, הרי דפשיטא לרש"י ז"ל דסתמא כשרים ועלו אפי' בהני דפסולין שלא לשמה ויש להעיר עוד בזה מהא דר"א לענין תנור בזבחים (ג' ע"ב) ומפלוגתא דר"א ור"י בזבחים (י' ע"ב) יע"ש:

ב

בהלכותיו בזבחים רפ"ב כ' להביא ראי' דלא קיי"ל כמ"ד מפני אנינות נשרפה משום דס"ל אנינות לילה דרבנן אבל כ' דמדברי הרמב"ם אין ראי' איך פסק כיון דהביא דרשה דר"י אף דס"ל דרבנן:

והנה לפי ענ"ד יש להוכיח זה ממקום אחר בדברי הרמב"ם ז"ל והוא בה' ק"פ ופ"ד ה"ג) שכ' זה הכלל כל שפסולו בגופו ישרף מיד, בדם או בבעלים תעובר צורתו ותצא לבית השרפה והנה במשנה בפסחים (פ"ב) הוא מחלוקת דרבנן ור"י בן ברוקה דריב"ב ס"ל ישרף מיד ורבנן ס"ל תעובר צורתו ותצא לבית השריפה ואמרינן בגמרא שם דר"י בן

ברוקה דאמר ישרף מיד ר' נחמי' דאמר מפני אנינות נשרפה אמרו דבר אחד וע"ש וא"כ ע"כ הרמב"ם ז"ל דפסק כרבנן דתעובר צורתו ע"כ מוכרח דס"ל דלא כר' נחמי':

ועפ"ז אמרתי בס"ד לתרץ מה דהוה קשיא לי בדברי רבינו ז"ל בה' ביאת מקדש (הי"ג) שכ' כמה מים צריך להיות בכיור אין פחות מלקדש ד' כהנים שנאמר אהרן ובניו והרי פינחס הי' עמהם הרי ארבעה:

והקשיתי בזה מהא דתנן במס' תמיד (כ"ז ע"א) בשלשה מקומות הכהנים שומרים בבית המקדש והלוים בכ"א מקום ומפרש אביי התם בגמ' מדכתיב והחונים לפני המשכן שומרים וגו' משה אהרן ובניו משה בחד מקום ואהרן ובניו בתלת מקום והשתא לדעת הרמב"ם ז"ל דאהרן ובניו הוי ד' כהנים דגם פינחס הי' עמהם א"כ הו"ל לאצריך שמירת כהנים בד' מקום:

ולהנ"ל נראה דרבינו ז"ל לשי' בזה דבש"ס זבחים (שם ק"א) קמותיב ר"י לר"נ דאמר מפני אנינות נשרפה והרי פינחס הי' עמהם והי' יכול לאכול הקדשים ומשני ר' נחמי' דלא נתכהן פינחס עדיין

והנה במשנה דתמיד שם תנן ובית גדול הי' מוקף רובדין של אבן ומפ' בגמ' מאי רובדין גזורתא דאצטבתא ופריך מי הוי מפלגי אבנים והכתיב אבן שלמה ומשני אביי דמתקני ומייתי מעיקרא ופי' המפרש שם דמתקן מבחוץ:

והרי דין זה אי רשאי לתקן מבחוץ הוא ג"כ פלוגתא דר"י ור"נ בסוטה (מ"ת) דלר"נ מותר ולר"י אסור וא"כ אביי דמוקי מתניתן דתמיד דמתקן מבחוץ ע"כ ס"ל דמתניתן לא אתיא כר"י (ועי' משל"מ פ"א מה' בהב"ח) אלא כר' נחמי':

וא"כ כיון דמוקי המשנה כר' נחמי' והרי לר' נחמי' לא נתכהן פינחס עדיין ושפיר מדייק מאהרן ובניו תלת מקום אבל הרמב"ם ז"ל לשי' דפסק כר"י וא"כ כבר נתכהן פינחס ומשו"ה ס"ל דורחצו אהרן ובניו קאי גם אפינחס:

ומשו"ה מפ' הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש דתמיד שם טעם השמירה בג' כהנים מדכתיב ג' משמרת ולא מקרא דאהרן ובניו וע"ש:

והנה בעיקר הדבר שהוכחנו דהרמב"ם ז"ל ס"ל דמפני טומאה נשרפה יש להעיר עוד דהא שי' הרמב"ם ז"ל (בפ"י מה' טומ"א) דחיבת הקדש לענין הכשר אינו אלא דרבנן והרי בגמ' דחולין (ל"ו) אמרינן דלא משכחת קרא דוהבשר אשר יגע בכל טמא רק או ע"י חבת הקדש או בפרה של זבחי שלמים והיינו משום דבשלמים דהוא קדשים קלים איכא ניחותא דבעלים, וכמבואר ברש"י שם וע' קצוה"ח סי' ת"ו, וא"כ הכא דהוא איירי בשעיר החטאת דהוא קק"ד ואין כאן רצון בעלים וא"כ לא הוכשר וכמש"כ הרמב"ם

ז"ל (בפי"ב מה' טו"א) וגם חיבה"ק לא מהני להרמב"ם ז"ל מדאורייתא וא"כ איך אפשר דנשרפה מפני טומאה:

והנראה לתרץ גם זה ע"פ המשנה דמכשירין (פ"א) משקין טמאין מטמאין בין לרצון בין שלא לרצון והיינו משום דההכשר וטומאה באין כאחת לא בעי שיהי' לרצון וא"כ מעתה יש לעמוד דאמאי מוקי בפרה של זבחי שלמים דוקא והא יש לאוקמא במשקין טמאים:

ואכן א"ש דבגמ' שם קאי אקרא דוהבשר אשר יגע בכל טמא והנה בתוס' פסחים (י"ד) מדייק הר"י ז"ל מזה דאוכל מטמא אוכל בקדשים דכתיב בכל טמא מי לא עסקינן דנגע באוכל ע"ש וא"כ שפיר פריך הש"ס האי בשר דאטמא במאי דהשתא ליכא למימר במשקין טמאין דטומאתו והכשרו באין כאחד דהא כתיב בכל טמא דעסקינן דנוגע באכל ומשו"ה מוכרח לשנויי בפרה של זבחי שלמים דוקא:

וא"כ שפיר ניחא הא דמפני טומאה נשרפה דאף דחטאת קק"ד והוי שלא לרצון מ"מ משכחת לה במשקין טמאים וע' רמב"ם (פט"ז מטו"א) דטומאת משקין דאורייתא. ויש להעיר בזה מפסחים (כ.) עי"ש:

ג

בלקוטי הלכות בפ"ב דזבחים הביא פלוגתא דרחב"י ור"ח דרחב"י קאמר מי כיור נפסלים למתירין כמתירין לאברים כאברים ורח"א אף למתירין אין נפסלים אלא כאברים בעמוד השחר וסיים בהלכותיו ומסתברא דאין הלכה כרחב"י:

ונלפע"ד להביא ראי' לזה דבש"ס דזבחים (נ"ו) אמרינן מנין לדם שנפסל בשקה"ת שנאמר ביום הקריבו את זבחו וכ' רש"י ז"ל דהנ"מ לענין אם לן בעה"ש בראשו של מזבח דאל"כ הא ממילא פסול משום דלילה אין ראוי לזריקה וביום הא כבר איפסל בעה"ש והתוס' שם הקשו מזה למ"ד לינה מועלת והוכיחו מזה דיש שתי שקיעות וכ"ה בתוס' במנחות (כ') ובכ"ד:

וא"כ ע"כ מוכרח דשי' רש"י ותוס' ז"ל בסתמא דלא כרחב"י דהרי לרחב"י ל"ק קושיתם דהא שפיר איצטרך קרא דדם נפסל בשקיעת החמה דנהי לענין דם גופא לא נפ"מ דבלא"ה לילה פסול לזריקה מ"מ הרי נפ"מ טובא לענין מי כיור שנפסלו בלינה דשקה"ח דפסולין לעבודת הדם שהוא מתיר דאי משום טעמא דזריקה הי' כשרים, ומשמע מזה דפשיטא להו דהלכתא כר"ח דאין חילוק בין עבודת מתירין לעבודת אברים:

ד

שם בדף י"ג ע"ב הביא בהלכותיו הא דזבחים (כ"ב) דתני ר' יהודא דאין הכן מקדש ומפרש בגמ' משום דאין עשוי לקבל לתוכו והוכיח מזה דה"ה לכל כלי שרת שאין עשוי לקבל ג"כ פסול לקדש ממנו עכ"ד:

ולענד"נ להעיר בזה ממשנה דכלים (פכ"ה מ"ג) מדות יין ושמן יש להם אחורים ותוך דברי ר"מ ר' יהודא אומר אין להם ופי' הר"ש ז"ל שם דטעמא דר"י משום דכל הני יש מאחוריהם חקק בית מושב דלר' יהודא לא גרע מתוכו ולר"מ חשוב אחוריו עי"ש הרי דלר"י חקק מאחוריו חשוב כמו תוך וע"כ שאני כן דגזה"כ הוא דאינו נמשח:

ואכן יש לומר דשאני הא דמדות יין ושמן דפעמים עשוי לקבל ולא דמיא לכן וכמ"ש הר"ש שם דפעמים שכפהו ומשתמש בו:

ואכן יש להעיר עוד בעיקר הדין דיהי' תליא בפלוגתא דרש"י ור"ח בזבחים (פ"ח) בהא דאין כלי שרת מקדשין אלא בפנים דרש"י ז"ל פי' דבפנים היינו בעזרה והתוס' בשם הר"ח ז"ל פירשו דהיינו למעוטי חקק מושבו מבחוץ וא"כ נמצא דלדעת ר"ח ודאי לא מהני אבל לשי' רש"י ז"ל שפיר יש לומר דמקדש:

ואכן נראה דאפי' לשי' רש"י ז"ל עכ"פ ספיקא איכא אי מקדש ומקורו בהא דמנחות (י"א) דבעי רב אשי הפכי' למנא ודבקי' לקומץ בארעיתי' דמנא מהו הנחה בתוכו בעינן והאיכא או דילמא כתיקנו בעינן וליכא ולא איפשיטא ופי' רש"י ז"ל בארעיתי' דמנא כגון שהי' לכלי בית קבול מאחוריו כמו שיש בקערות ע"ש:

והתוס' ז"ל ביומא (מ"ח) פירשו דהיינו דהפכו כי כיתונא משום דקשיא להו מהא דאין מקדשין אלא בפנים והיינו משום דמפרשי בפנים בתוכן אבל רש"י ז"ל לשי' בזה דפי' בפנים בעזרה ומשו"ה שפיר מפרש כאן שנתן בבית קבול מאחוריו, עכ"פ מבואר דאפי' לשי' רש"י ז"ל הוי ספיקא דדינא:

ויש להעיר עוד בזה מפלוגתא דרש"י ותוס' בשבת (ט"ז) וע"ע ברמב"ם בה' פסה"מ (פי"א הכ"ה) שפי' שקמץ בשעה שפיו למטה:

ה

שם בדף י"ד הביא בהלכותיו הא דזבחים (כ"ג) דאמר יושב מנלן דמחלל עבודה וא"נ אמר קרא לעמוד לשרת לעמידה בחרתיו ולא לישיבה. ובבריתא שם תנינן לעמוד לשרת מצוה כשהוא אומר העומדים שינה עליו הכתיב לעכב ועמד בזה כה"ג יחי' דאמאי לרבנן בעי קרא מיוחד לעכובא ור"נ לא בעי קרא לעכובא ולפי גרסתנו ברש"י ז"ל דהוא משום דהו"ל זרים ניחא אבל לגי' התוס' ז"ל קשה:

והנ"ל בס"ד לתרץ בזה דר"נ לשי' אזיל דהנה התוס' בזבחים (ט"ז ע"א) הקשו דלמה לי תרי קראי ביושב בעבודה חד למצוה וחד לעיכובא תיפוק לי' מקרא דלעמוד לשרת לחודא לעיכובא כיון דלמצוה לא בעי קרא דהא אפי' שלא לעבודה אסור לישב בעזרה דהא קיי"ל אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד בלבד ותי' ב' תירוצים הא' דאין ישיבה בעזרה הוא רק דרבנן והב' דאיצטרך קרא לאסור עובד בהשתחואה דאסור בעבודה דאף דישיבה ל"ה עכ"פ עמידה ג"כ ל"ה ע"ש:

והנה לר"נ לשי' לא יתכן ב' התירוצים דבמס' סנהדרין (ק"א ע"ב) אמר ר"נ גסות הרוח שהיו בו בירבעם כו' אמר גמירי דאין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד בלבד כיון דחזי לרחבעם דיתיב ואנא קאימנא וכו' ופירש"י ז"ל גמירי היינו הלכה למשה מסיני הרי דס"ל לר"נ דאין ישיבה בעזרה דאורייתא:

וגם תי' הב' דנפ"מ להשתחואה ל"ש לר"נ דהא במס' שבועות (ל' ע"ב) אמרינן דביתהו דר"ה הוה לה דינא קמי' דר"נ אמר היכי נעביד ניקום מקמה מסתתמן טענתי' דבע"ד לא אקום אשת חבר הרי הוא כחבר ומבואר בגמ' שם דיתיב כמאן דשרי מסאני' ועי' בזה בב"ח חו"מ (ס' י"ז) ובסמ"ע וש"ך שם וכן בסמ"ע (סי' כ"ח ס"ק ס"ד) ומבואר שם דר"נ חשיב זה לעמידה ורק לענין ישיבת הדיינין דאין עיקרו מדאוריתא חשבהו לישיבה:

וא"כ כיון דחשיב ר' נחמן השתחואה לעמידה שוב אין לתרץ גם כתי' הב' של התוס' ז"ל:

ושפיר מדייק ר"נ לשי' עיכובא מקרא דלעמוד לשרת לחודא דלמצוה ל"צ קרא, דתיפוק לי' דאין ישיבה בעזרה, וע"כ דאתיא לעיכובא:

1

במנחות הביא בהלכותיו בדף ב' הא דאמר רב אין מחשבה מועלת אלא במקום הראוי לעבודה לאפוקי נפגם המזבח ופי' רש"י ז"ל דאף דבלא"ה פסול מ"מ נפ"מ אם יתקן המזבח באותו יום ויקטירנו וע"ז תמה כהדר"ג יחי' דהא קמיצה במנחה היא כנגד שחיטה, ושם פסול הקרבן בדיעבד כמבואר בזבחים (נ"ט) וע"כ דעיקר הנפ"מ רק לענין כרת וכמ"ש התוס' שם עכ"ק:

ואכן באמת גם התוס' ז"ל בזבחים שם כ' לחלק בין מנחה לזבחים וכ' דדוקא בזבחים בעי מזבח כיון דכתיב וזבחת עליו והיינו כהש"ס דזבחים (קי"ח) זבחים ולא מנחות וכיון דלהתוס' מותר לקמוץ ולהקטיר המנחה אפי' כשאין המזבח בנוי לגמרי ממילא אין תימה כ"כ לרש"י ז"ל דמתיר עכ"פ לאחר שנתקן, וכן מצאתי מבואר בשי' מקו' שם במנחות על פירש"י ז"ל שכ' דוזבחת דוקא אזבחים קאי:

ואכן עדיין יש מקום לתמיהת כהד"ג יחי' דאי גם שי' רש"י ז"ל כן דוזבחת אזבחים קאי ולא אמנחות וכשי' התוס' ז"ל וא"כ יהי' מותר להקטיר אפי' כשאינו נתקן ואמאי הוה מקום שאינו ראוי לעבודה:

וליישב זה נראה עפמ"ש התוס' ב"מ (נ"ג ע"ב) לחלק דבעבודה אם עושה אותה בפגימת המזבח אף אם נבנה באותו יום נפסל הקרבן אבל בדבר שאינו עבודה כגון אכילת מעשר ושירי מנחות לא נפסל עי"ש:

והנה מבואר בירושלמי שקלים (פ"ד) דאסור לעשות עבודת הקמיצה אם אין השירים ראוים לאכילה:

והנה קיי"ל בזבחים דמזבח שנפגם אין אוכלין בגינו שירי מנחה דכתיב ואכלוה מצות אצל המזבח וא"כ נמצא בשעת הפגימה הוי אינו ראוי לעבודה דהא הוי קומץ מתחילה על שירים שאין נאכלין:

ואפי' לא יהי' איסור זה אלא לכתחילה ג"כ מקרי אינו ראוי לעבודה וכמבואר מדברי הראב"ד ז"ל (בה'

פסהמ"ק) שכ' דכל המנחות קודם לשתהל"ח חשיבי אין ראוין לעבודה אף דקי"ל אם הביא כשר:

ושפיר מיושב ממילא הקושיא דתיפוק לי' דפסול משום פגימת המזבח דע"ז שפיר כ' רש"י ז"ל דנפ"מ אם יבנה אותו בו ביום והיינו דאף דלענין זבחים אמרינן דנפסל משום דיחוי הכא שאני דאינו אסור רק משום האכילה והרי בזה ל"ש דיחוי וכדברי התוס' ב"מ הנ"ל ואם כן מיושבת קושית כ"ג יחי':

ויש להעיר עוד בזה מרש"י מנחות (ה') לענין עומר בשבועות ועיין תוס' שם ובמנחות (פ"ד) מהא דלדורותיהם ועתוס' מנחות (ט' ע"ב) ודו"ק:

ז

בהלכותיו בפ"ג דמנחות כתב לחדש דהא דבעינן במנורת זהב שיהי' ככר משקלה היינו לכתחי' דוקא כיון דלא שינה עליו הכתוב לעכב:

והנה לפענ"ד הי' נראה להביא ראי' לזה מש"ס דמנחות (כ"ט ע"א) דתניא רבי יוסי בר"י אומר מעשה והיתה מנורת ביהמ"ק יתרה על של משה בדינר זהב והכניסוה פ' פעמים לכור והעמידוה על ככר, ואם נימא דבדיעבד מעכב שיהי' משקל ככר וא"כ כמו דפסול בפחות ה"נ ביתר וכמבואר בהדיא בפירש"י ז"ל בפ' תרומה דככר היינו לא פחות ולא יותר וכן נראה מרש"י מנחות (כ"ח ע"א) בד"ה באה וא"כ תקשה מדר"י בר"י אדר"י בר"י

דהא בתוספתא דמנחות (פי"א) ס"ל לריב"י דעל כל המנורות הי' מדליקין וא"כ איך אומר כאן שהיתה יתרה על ככר וע"כ דאינו לעכובא:

ואכן עדיין יש לתמוה דעכ"פ איך הדליקו בה לכתחי' ולכן נ"ל בס"ד דבר חדש בזה דהא קיי"ל באה זהב באה ככר אינה באה אינה באה זהב אינה באה ככר והיינו משום דזהב דמנורה אצל ככר כתיב, והנה בכ"מ שנאמר במנורה כתיב זהב טהור ועי' מנחות (פ"ח ע"ב) דאפי' בפי נרות הקפידה תורה אזהב טהור ולא סגי בזהב כל דהו ע"ש (ובחי' על הרמב"ם ז"ל עמדתי בזה דאמאי השמיט רבינו ז"ל כל עיקר דין זהב טהור) וא"כ נמצא דאם היתה זהב רק שאינה זהב טהור אין דינה אלא כשאר מתכות דאינה באה ככר:

והנה מבואר בירושלמי יומא (פ"ד ה"ד) איזהו זהב טהור כל שמכניסין אותו לאור ואינו חסר כלום וא"כ במנורת בהמ"ק שהכניסוה לאור והעמידוה על ככר ממילא מוכרח דעד עכשיו ל"ה זהב טהור שהרי נחסרה באור וא"כ דינה כשאר מתכות וממילא אין מקפידין על משקלה:

והא דשינו את צורתה אף דכשרה היתה בלא"ה היינו משום דמצוה ליפות הכלים ולעשות ממתכות זהב וכמבואר ברמב"ם (פ"א מה' בהב"ח הי"ט) וע' במנחות שם דקאי קאי ובירושלמי שקלים (פ"ו ה"ג):

החותם בלב מלא געגועים לאהבת תוה"ק:

סימן ג

דברי הגאון סבא קדישא בעל חפץ חיים שליט"א יש להם ערך מיוחד בעולם היהדות לשעה ולדורות

וע"כ אעתיק תשובתו אלי אות באות]:

ב"ה יום כ"ג לחדש שבט שנת תרפ"ד ראדין. פ. ווילנא. אל כבוד הרב הגאון הגדול המפורסם בנאוניותו ורוממותו ירא אלקים באמת מוהר"ר מאיר שפירא שליט"א.

האב"ד ור"מ דק' סאניק וציר הסיים.

אחד"ש הדר"ג באהבה, קבלתי מכתבו הטהור עם הערותיו היקרות על ספרי לקוטי הלכות ותודה רבה להד"ג שליט"א על הערותיו היקרות, שמח אני למאד ברואי שאנשים גדולים כמהו יעיינו בספרי אשר תהי' לזכות גם לי, ומאד רציתי לענות להדר"ג שליט"א על הערותיו היקרות בעצם כת"י אבל מפני עיני החלושים. עלי לא יכולתי שקשה עלי מאד מלאכת הכתיבה, ואסיים בברכה שיחזקהו ה' לתורה ולתעודה לשבת במנוחה באהלי שם ללמוד וללמד את התוה"ק, ויאמצהו ה' לעבוד עבודתו באהלי יפת לשמחת

לב כל בני ישראל הנעלבים והנאנקים כי מי יעמוד לימינם אם לא גדולי זמנינו מנהיגיהם:
יברכהו ה' בכל טוב סלה כחפצו הטוב
וכחפץ מוקירו ומכבדו כערכו הנשגב, הבציר שבכהונה ישראל מאיר ב"ר ארי' זאב הכהן.
וזהו תוכן תשובתי בקצרה על ההערות אשר שלח לי חתנא דבי נשיאה הרה"ג וכו' הר' מנחם יוסף שליט"א על תשובתי בסי' ב' הנ"ל):

א

ע"מ שהעיר כבודו בדבר מה שכ' בתשו' הנ"ל דשי' הרמב"ם ז"ל דסתמא בפסח וחטאת כשרים ולא עלו דהא כיון דלא עלו הו"ל פסח בלא בעלים והביא ראי' מהא דפסח לשם חולין דפסול:
הנה מהא דלשם חולין אין ראי' כלל וכמבואר ברמב"ם ה' פסה"מ (פט"ו הי"א) דגזה"כ הוא בפסח מקרא דואמרתם זבח פסח, וע' בכ"מ שם דהיינו מדכתיב לה' ע"ש, ומה שהקשה דהא לית לי' בעלים ע' זבחים (ו' ע"א) שלא לשמו מכח לשמו קאתי וע' מהרש"א פסחים (ע"ג ע"א) דהו"ל כמו שלמים וע' ברש"ש שם:
ויותר יש להעיר מהירושלמי פסחים (פ"ה סה"ב) ויעשה משעה ראשונה כשחטו לשמו ושל"ש בשתיקה ויהא כשר ואר"א מאן אמר בשתיקה כשר או נאמר בשתיקה פסול וע' פ"מ שם שפי' דכונת הירושלמי דמאן לימא לן דבסתמא כשר אפשר דסתמא בפסח באמת פסול ע"ש, ואכן הק"ע ז"ל שם פירש פי' אחר בדברי הירושלמי אלו, וע"ע שם בירושלמי בריש ההלכה דמדייק מואמרתם זבח פסח דאם שחטו לשם פסח הרי הוא פסח ואם לאו אינו פסח ע"ש ודו"ק:
ובעיקר הדבר לענין סתמא בפסח וחטאת יש להעיר עוד מהש"ס דב"ק (ע"ו ע"א) דקאר"ש דבקדשים שחייב באחריותן קרינן וגונב מבית האיש ופריך הש"ס והרי חזרה קרן לבעלים ומשני ר' יצחק שנשפך ור"י מוקי לי' בשלא לשם בעלים וכ' התוס' ז"ל דמשו"ה מוקי לי' בנשפך הדם ולא מוקי לי' בשל"ש משום דניחא לי' לאוקמא בכל הקדשים והרי בשל"ש לא משכחת לה בפסח וחטאת דהו"ל שחיטה שאינה ראוי' כיון דפסולי ע"ש והשתא לפי הנ"ל דסתמא בפסח וחטאת כשרים ולא עלו א"כ הר שוב משכח"ל גם בפסח וחטאת בסתמא, ואולי י"ל דבעי לאוקמא בכל הקדשים בחד גונא, וע' שעה"מ ה' חובל ומזיק מ"ש מהא דלשם חולין:

ב

מה שהעיר על מ"ש בדברי הרמב"ם ז"ל בה' ב"מ דאהרן ובניו גם פינחס בכלל ומזה הוכחתי דהרמב"ם ז"ל יליף שמירה בג' כהנים מקרא דשומרי משמרת וע"ז כ' כת"ה דהא הרמב"ם ז"ל הביא קרא דאהרן ובניו המעיין ברמב"ם ה' בהב"ח (פ"ח ה"ב) יראה דלעיקר מצות שמירה הביא קרא דאהרן ובניו אבל לא לענין הג' מקומות וזה יליף מקרא דשומרי משמרת וכמבואר בהדיא בפהמ"ש לרמב"ם ז"ל במס' תמיד שם:

והנה כעת נ"ל ליישב ג"כ הש"ס דזבחים (ק"ב ע"א) מי ראה נגע מרים אם תאמר משה זר הי' אם תאמר אהרן קרוב הוא ואין קרוב רואה אם הנגעים ומקשים העולם דאמאי לא קאמר ג"כ על משה קרוב הוא כמו שאמר על אהרן, והמהרש"א ז"ל הקשה עוד לשי' ר"ת ז"ל בחו"מ (סי' ל"ג) דראשון בשלישי כשר לעדות א"כ הרי אכתי קשה דפינחס הי' יכול לראות את הנגע:

ולפי דברנו הנ"ל יש לתרץ קושיא חדא בירך חבירתה דע"כ מוכרח לומר דמשה זר הי' דאי מטעם קרוב לחוד הי' קשה מפינחס ורק אחרי דקאמר משה זר הי' שפיר קאמר הטעם באהרן דקרוב הי' ומפינחס לא קשיא:

והיינו ע"פ הש"ס דתמיד הנ"ל דאיכא תרי אוקימתא בהא דג' כהנים שומרים במקדש או מקרא דאהרן ובניו או מקרא דשומרי משמרת והנה אי ילפינן מאהרן ובניו ע"כ מוכרח לומר דפינחס לאו כהן הוה וכנ"ל, והנה אי אמרינן כמ"ד דמרע"ה כה"ג וחולק בקדשי שמים הי' א"כ ג"כ אי אפשר למילף מקרא דאהרן ובניו דהרי אמרינן בגמ' התם מדמשה בחד מקום אהרן ובניו נמי בחד מקום והיינו דוקא אי משה זר הי' עי"ש בגמ':

וא"ש הש"ס דזבחים הנ"ל דאי לאו הא דמשה זר הי' לא הי' אפשר לומר דלא ראה מטעם קרוב דהא אכתי תקשה מפינחס ולהכי מקדים משה זר הי' ושוב שפיר ילפינן מאהרן ובניו וא"כ גם פינחס ל"ה כהן ולא השיא מפינחס ושפיר קאמר אם תאמר אהרן קרוב הוא וז"פ:

ויש להעיר עוד בזה מהא דקאמר בזבחים (ק"א שם) שהרי הותרו לזר ולהן וע"ע רש"י זבחים (כ"ב) בהא דד' כהנים ודו"ק:

ג

מה שהעיר כבודו בהא דזבחים (נו) מנין לדם שנפסל בשקה"ח דהרי נפ"מ ג"כ לענין פיגול דאי מטעם דאין זריקה בלילה ל"ה פיגול והביא שכ"כ גם הרש"ש ז"ל במקומו ומדמה לה להא דחישב שיאכלהו טמאים:

לענ"ד הדבר פשוט דהוי פיגול גם בכה"ג ומקור לזה מדברי הרמב"ם שכ' בה' פסה"מ (פ' י"ג ה"א) דאם חישב לזרוק הדם לאחר שתשקע החמה הוי מחשבת פיגול משום שאין זורקין בלילה הרי בהדיא דמטעם זה לחודי' ג"כ הויא פיגול שהרי לא הביא קרא דביום הקריבו כמו שמביא לענין פסול שקיעת החמה בה' מעה"ק (פ"ד), ואין זה ענין כלל להא דחישב שיאכלהו פסולים דהתם ל"ה מחשבת זמן וז"פ:

והנה אפשר לומר דזה יהי' תליא בפלוגתא דחזקי' ור"י בזבחים שם (נ"ו ע"ב) המחשב לאור שלישי דחזקי' אמר דל"ה פיגול כיון דעדין לאו בר שריפה הוא וריי"א דהוי פיגול כיון דעכ"פ אפסול לי' מאכילה וא"כ ה"נ לחזקי' אפשר הי' לומר דאי ל"ה הדם נפסל רק הי' אסור לזרוק וא"כ עדיין ל"ה בר שריפה וא"כ ממילא ל"ה המחשב עליו פיגול אבל לדידן דקיי"ל כר"י כיון דעכ"פ אפסל לי' מאכילה הויא פיגול והרי קיי"ל בפיגול האכל יאכל אחד אכילת אדם ואחד אכילת מזבח וכש"ס דזבחים (כ"ט ע"א) ובכ"ד, וא"כ ממילא ה"ה לענין זריקה בלילה כיון דאפסל לי' מאכילת מזבח עכ"פ שפיר הויא פיגול ופשוט הוא:

הדושתיה:

ווארשא אד"ר תרפ"ד.

סימן ד

ב"ה גלינא תרע"ח. שלוכט"ס לכ' הרב המאוה"נ החו"ב הר' אברהם דוד שפיגעל נ"י דומו"ק בק' ראחאטין יצ"ו.

מכתבו מיום ה' שבוע העבר הגיעני ולמרות טרדותי הרבות אמהר זה עתה להשיבו:

ע"ד העגונה אסתר בר' יוסף שבעלה ה' בצלאל הי' בצבא המלחמה ועוד בראשית המלחמה יצא הקול כי נפל חלל וכן הי' מכתב בזה מהסאניטעט בלבוב והאשה נשאת ועברה על התראת ב"ד שהתרו בה שלא נשא וכבר יש לה בנים מבעלה זה ועתה העידו שני עדים בפני הבד"צ בברעזאן על מיתת בעלה וזה תורף הגב"ע:

עד א' ה' הירש בן חנה מעיד שעבד בצוותא חדא בראשית המלחמה עם ה' בצלאל ווינטער ואחרי שנתים ימים כששב העד שנית להקאדער בביעליטץ הכירוהו אנשים שהוא הי' בראשית המלחמה עם ה' בצלאל ואמרו לו שמה כמה אנשים יהודים וא"י שרעהו בצלאל ווינטער שהלך עמו בצותא חדא בראשית המלחמה נפל חלל בעיר פרעמיסלא:

והעד הב' ה' משה יצחק בן פיניא מעיד איך שבראשית המלחמה עבד יחד בצבא עם ה':

בצלאל ווינטער הנולד בקוזלאב בעל האשה אסתר משרתת ליב פאגעל מברעזאן ויהי היום וילכו למערכת הקרב זה הי' סמוך לפרעמיסלא וכשחזר העד מהקרב חסרו כמה יהודים וגם ה' בצלאל וכעבור שעות אחדות בא עכו"ם שהוא פקיד הסאניטעט ומנה לפני הפעלדוועבעל פענסטער האנשים שנפלו חלל ובתוכם מנה גם את ה' בצלאל ווינטער והתאונן על גורלו אח"ד הגב"ע:

ועתה ישאל כ"ה אם יש להתיר להנשא ע"פ עדים אלו ואם עכ"פ בדיעבד שנשאת ויש לה בנים לא תצא ואין הב"ד מצווין להפרישה:

תשובה

א

הנה בד' ה' הירש מקום הספיקות הוא במה שלא אמר קברתיו דבמלחמה קיי"ל בעד אחד שלא אמר קברתיו דחיישינן שאומר בדדמי, גם במה שאמר שמעתי מפי כמה יהודים סתם ולא הזכיר שמם וגם לא הזכיר שם אביו של ה' בצלאל ולא שם עירו וגם אולי אמרו ע"פ הקול שיצא תחילה:

ובדברי העד הב' ה' משה יצחק יש ג"כ כמה ספיקות חדא שהעכו"ם שהעיד בשמו ל"א קברתיו ובעכו"ם מסל"ת לשי' הרמב"ם בעי קברתיו ואפי' שלא במלחמה, ומכ"ש במלחמה דאפי' ישראל צ"ל קברתיו וגם במה שלא הזכיר שם אביו וגם יש בזה ספק אישתהו ג' ימים ועוד כמה חששות שיתבארו בהמשך דברנו:

ב

והנה בדבר הס' הא' בהעדות של העד ה' הירש שאמר שמעתי מפי יהודים שנפל במלחמה ול"א קברתיו יש לצדד בזה להיתרא:

דהנה ידועה שי' רוב הראשונים ז"ל מלבד הרי"ף ז"ל דבתרי עדים לא בעינן קברתיו דל"ש בדדמי ומעתה יש לחקור בדין עד המעיד מפי כמה עדים אם גם בזה הוי דינו כמו תרי עדים:

והנה מעשה באה לפני הגאונים הב"ח והר' יהושע ז"ל שע"א אמר מפי כמה יהודים מת וע"א אמר לא מת ופסק הר"ר יהושע ז"ל דדינו כע"א לגבי תרי עדים וא"נ, והב"ת ז"ל חלק עליו דדינו כעד לגבי עד (ע' בזה בתשו' ב"ת סי' ע"ד):

וא"כ לכאורה נ"ד תליא ג"כ בפלוגתא זו, דלשי' הר"ר יהושע ז"ל הוי עדותו של העד ה' הירש כשני עדים דל"א בדדמי לשי' הראשונים ז"ל, ולשי' הב"ת ל"ה עדותו רק כעד אחד ושפיר חיישינן לבדדמי:

וראיתי בתשו' הב"ח שם שהביא שגם חתנו הטו"ז ז"ל הסכים לדבריו וכ' וז"ל והראי' שהביא חתני שיחי' ממשנה דעדיות קרוב לשמוע עכ"ל ולא ביאר מאיזה משנה בעדיות הביא ראיתו והנראה שכיון למשנה (דפ"ה מ"ו) שאמר עקביא ב"מ לבנו חזור בך שאני עמדתי בשמועתי לפי שאני שמעתי מפי המרובים והם שמעו מפי המרובים אבל אתה שמעת מפי היחיד והם שמעו מפי המרובים ע"ש וא"כ מדא"ל עקביא ב"מ לבנו שיחזור בו לפי שלא שמע רק מפיו והם שמעו מפי המרובים אף דעקביא ב"מ שמע מפי המרובים מבואר דעדותו של עקביא ב"מ לא חשיבא רק כע"א:

ואם לכך כיון הי' נראה דיש ליישב גם דעת הגאון מהר"י ז"ל שהרי במשנה שם מסיים שא"ל עקביא ב"מ לבנו מוטב שתשמע דברי מרובין כו' וכ' הרמב"ם ז"ל שם בפיהמ"ש הא דקא"ל מוטב ולא קא"ל דדינא הכי דהא אתרי רבים להטות כתיב משום דאף הוא שמע מפי המרובין ע"ש הרי דלדינא שוה עדותו של עקביא ב"מ לעדות דמרובין לפי שגם הוא שמע מרבים וע"ע בר"ש שם:

והנה יש להסתפק עוד בזה לפי המבואר ברמב"ן ז"ל במלחמות ביבמות שם טעם להא דבתרי עדים ל"ח לבדדמי משום דבתר עדים שהאמינתם תורה לא דייקינן:

וא"כ לכאורה נראה דהיינו דוקא כשהני תרי באים לב"ד ומעידים דאז מהימני מה"ת, אבל בעד המעיד מפיהם כיון דעד מפ"ע בעדות אשה דמהימן ל"ה רק דרבנן שוב י"ל בדדמי, אפי' אם נחשבהו כב' עדים:

אכן המבי"ט ז"ל בתשו' וכ"ה בקו"ע (סי' רל"א) וז"ל מה שהסכימו הפוסקים דלא כהרי"ף אלא דבתרי עדים ל"א בדדמי לאו דוקא עדים כשרים כו' וכן הוא בתשו' בן לב והובא בקו"ע לסי' י') וז"ל לדעת רוב הפוסקים דס"ל דבשנים ל"א בדדמי אין חילוק בין כשרים או פסולים א"כ ממילא אם נימא דהמעיד מפי שנים הוי דינו כתרי עדים ל"ש אצלו ג"כ בדדמי:

ונמצא יהי' תליא דין זה בפלוגתת הב"ת והר"י ז"ל הנ"ל דלשי' הרר"י ז"ל אין כאן לחוש לבדדמי רק לשי' הב"ח ז"ל יש לחוש:

ג

אבל נ"ל לצדד עוד בנ"ד שיהי' לכו"ע מותר דאפי' אם נחשבהו לע"א לא ניחוש לבדדמי ול"ב קברתיו:

דהנה ידועה מחלוקת הראשונים ז"ל אי בעינן בעד מפ"ע שיאמר קברתיו, דשי' הריב"ל (סי' ט') והובא בקו"ע (סי' מ') דבעד מפ"ע ל"ב שיאמר קברתיו דתלינן לומר שבודאי

אילו הי' הראשון לפנינו הי' אומר קברתיו, וכן מצאתי להלכה בתשו' הרדב"ז (ח"ז סי' כ"ט) ע"ש:

ואכן המהרי"ט ז"ל בתשו' ח"א ססי' מ"ח) ובח"ב (סי' ל"א) חולק ע"ז וכ"ה בתשו' הראנ"ח דלא עדיף עד שני מעד ראשון דכיון דאילו הי' הראשון לפנינו הי' צריך לומר קברתיו לא עדיף שני דאתי מחמתי' וצריך ג"כ שיאמר קברתיו:

וא"כ מעתה בנ"ד דעד מעיד מפי ב' עדים וא"כ אילו הי' המה לפנינו הא אמרינן דל"ב קברתיו דברתי ל"ש בדדמי ורק דכאן עיקר השאלה כיון דע"א מעיד מפיהם דל"ש סברת הרמב"ן ז"ל דבתר עדים לא דייקינן כיון דאינו נאמן רק דרבנן, א"כ שוב הדרין לסברתנו דבעד שני ל"ב קברתיו דמאי תאמר דלא עדיף עד שני מעד ראשון דאתי מחנתי', ז"א דהא אילו הי' פה העדים שהוא העיד מפיהם ג"כ ל"ה צריכין לומר קברתיו דל"ש בהו בדדמי וכנ"ל:

ד

ובדבר הס' הב' במה שאמר סתם שמעתי מפי יהודים ולא אמר ממי שמע:

הנה לפום ריהטא הי' נראה דדין זה אי צריך שיזכור שם העד ששמע מפיו הוא מחלוקת ראשונים ז"ל:

שי' הר"י בכר שמואל הובא בתשו' ב"י (סי' ב') דזה גרע מעד מפ"ע והב"י ז"ל (בסי' ג') חולק עליו דאפי' לא אמר ממי שמע מהני והביא ראי' מד' הרמב"ם ז"ל שהעד שאמר שמעתי שמת פלוני כו' ולא כ' שמעתי מפלוני ובקו"ע (סי' רל"ג) הביא עוד מתשו' המבי"ט סי' ע"ח)

לחלק דאף אם לא פי' ממי שמע כל שאומר שמעתי מיהודים שנהרג שריא ע"ש:

וכן בתשו' הרדב"ז ח"ג (סי' תל"ד) באחד שהעיד שהי' באסטנבול עם יהודים מפטרוס ואמרו לו שמת יצחק חכים והתיר בפשיטות ע"פ עדות זה אם כי לא הזכיר ממי שמע רק סתם שאמרו לו ע"ש וכ"ה בתשו' הב"ח (סי' ע"ג) ע"ש וא"כ לכאורה נ"ד דכותי':

ה

ואכן מה דיש לספק בזה הוא מטעמא אחרינא דהכא כיון שכבר נשאת מגרע גרע דהנה בגמ' אמרינן דטעמא דע"א נאמן הוא משום דדייקא ומינסבא וא"כ לכאורה זה שייך רק באשה שלא נשאת באיסור משא"כ בזו שכבר נישאת וחזינן דלא דייקא אמאי יהני ע"א:

וכבר עמדו בכעין ס' זה הגרע"א והגאון מליסא ז"ל ונתוכחו בדין זה ע"ש:

ואכן הבאתי ראי' להתיר לפי"מ דקמבעיא לן בסוגיא דיבמות בע"א במלחמה מהו אי טעמא משום דדייקא ומינסבא ובמלחמה ל"ד משום דאמרה בדדמי, או דילמא עיקר

טעמא משום מילתא דעל"ג לא משקר ובמלחמה נמי על"ג ומהימן ולא איפשטא, וע' ברי"ף ומלחמות שם והנה בנישאת פסק הרמב"ם ז"ל וכ"ה בטושו"ע דלא תצא אף במלחמה, הרי חזינן דבנישאת אנו תופסין לעיקר הטעם דעל"ג, וא"כ ממילא אשה זו שנשאת אף דל"ש דייקא ל בנשאת סמכינן אטעמא דעל"ג:

ואכן מעתה באומר שמעתי סתם ונשאת יהי' מקום להחמיר לכאורה דהא במשנה דמאי (פ"ד מ"ה) תנן האומר למי שאינו נאמן על המעשרות קח לי ממי שהוא נאמן ולקח אינו נאמן ואם אמר מאיש פלוני נאמן והנה בש"ס דבכורות (ל"ו.) מפרש הטעם דרישא וסיפא דכשאמר מאיש פלוני נאמן משום דהוי מילתא דעל"ג אבל ברישא דכשלא אמר מאיש פלוני מצי לאשתמוטי ע"ש וברש"י שם דאם אמר לו קח לי מאיש פלוני נאמן השליח משום דהוי מדעל"ג דמתירא שמא ישאל המשלח לאותו פלוני אם לקח הימנו, אבל אם לא אמר לי מאיש פלוני אינו נאמן דאפי' אם יתודע הדבר שאותו האיש שלקח ממנו א"נ על המעשרות מ"מ יוכל השליח לומר אי לדידך לא מהימן לדידי מהימן ע"ש:

הרי דכל היכי דיוכל לתרץ דבריו שאמר מקודם ל"ה מדעל"ג וא"כ ה"נ באומר שמעתי סתם דכותי' הוא ול"ה על"ג דהא אפי' אם יבא הבעל לא יהי' העד שקרן דיוכל לתרץ את דבריו ולומר אני שמעתי שמת כיון שלא הזכיר ממי שמע, וא"כ ע"כ אין לומר הכא דנאמן אלא משום דדייקא ומינסבא, וא"כ ממילא הכא בנישאת ועברה מל התראת ב"ד דליכא טעמא דדייקא וא"כ לא ליהמן לכאורה:

ועוד דבלא"ה אפי' באומר ממי שמע כיון דהוי עד מפ"ע שי' התשבץ בתשובה וכ"ה בנוב"י דל"ה על"ג משום שהראשון יכול לומר שכיחש בו וע"כ לא מהני רק משום דייקא והרי הכא ל"ש דייקא:

ואכן עדיין יש לצדד להיתרא בנ"ד עפמ"ש הב"י בטויו"ד (סי' שי"ד) דשי' הרמב"ם ז"ל דנאמן כהן לומר דהתיר לו חכם הבכור אף שאינו מזכיר השם וכ' הב"י שם דשאני הא דמעשרות דאיכא איסור דאורייתא אבל בהטלת מום דאינו אלא איסור דרבנן לא בעינן פלוני ע"ש:

וא"כ מעתה בנ"ד דאיכא עדות העד ה' הירש מה ששמע מעכו"ם מסל"ת ורק שלא אמר קברתיו והרי זה ל"ה רק איסור דרבנן וכמבואר בפוסקים (סי' י"ז) וא"כ בכה"ג שייך מירתית אפי' כשלא הזכיר השם:

ומלבד זה הא פירש"י ז"ל בשבת (קמ"ה) דטעמא דעד מפ"ע דמהימן הוא משום דאפקעינהו רבנן לקידושין מיני' ע"ש וממילא הטעם זה שייך אף בשלא הזכיר ממי שמע וכנ"ד וע"ע בתשו' מהר"י ברונא ז"ל:

ו

והנה מה דיש להסתפק עוד בעדות העד הראשון הנ"ל דאולי אמרו כן מחמת הקול שיצא תחילה הנה כ"ה שי' הר"י בכ"ש והובא בקו"ע (סי' קל"א) דהיכי דיצא קול שנהרג ואח"כ שמע כן מיהודים אמרינן דמחמת הקול אמרו כן וכ"ה שי' מהרי"ט ז"ל (בסי' ק"ה):

ואכן הב"י בתשו' כ' דא"כ לא שבקת חיי לכל עדות אשה דנימא דהוא ע"י הקול ולהכי פסק דמהני וכ"ה בטו"ז (סי' י"ז) ובתשו' הרשד"ם במעשה דשלמה כרוב ע' (בסי' מ"ז שם) ובק"ע (סי' של"ו) בזה ע"ש:

וכן מצאתי עוד בתשו' הרדב"ז ח"א לסי' רי"א) שכ' וז"ל עוד העלה לבטל העדות דאומדנא דמוכח הוא שהעידו ע"פ הקול שנשמר כו' ואני אומר שאין לנו לעשות אומדנות לענן את האשה ואין לנו לבקש איך ידעו וכ' ע"ש:

האמנם דיש סברא לומר דבנ"ד ניחוש דלמא מחמת הקול אמר כן לפ"ד הרדב"ז שם שכ' דבמלחמה דאמרינן בדדמי חיישינן להעדים שאמרו ע"פ הקול שיצא תחילה, הרי דהשוה חששא דדילמא אמרו ע"פ הקול לחשש דבדדמי, וא"כ בנ"ד שהוא שעת מלחמה יש לספק דדילמא מחמת הקול אמר כמו דאמרינן בדדמי:

אכן באמת זיא לפי"מ שביארנו לעיל דהכא הוי דינו כתרי עדים ובתרי עדים אפי' במלחמה ל"א בדדמי וא"כ ממילא דלקול ג"כ לא חיישינן:

ובאמת הרדב"ז ז"ל שם בתשו' העלה דחיישינן לקול בשעת מלחמה אפי' בתרי עדים והיינו משום דלשי' אזיל שכ' בתשו' ח"ז (סי' כ"ב) דאף בתרי אמרינן בדדמי במלחמה וכשי' הרי"ף ז"ל אבל לשי' רוב הפוסקים והכי קיי"ל דבתרי ל"א בדדמי א"כ ממילא אין לחוש ג"כ שמא אמרו ע"פ הקול שיצא תחילה, וכשי' הב"י ז"ל:

ז

והנה נ"ל לצדד עוד להיתרא דאדרבא הקול היא לטיבותא להתירה להנשא, דהנה ז"ל הב"י (בסי' י"ז) וכ"ה ברמ"א שם (סעי' ג') לא בא עד בדרכים הנזכרים, רק יצא קול הברה בעיר שמת אין משיאין את אשתו ע"ש ומקור הדין הוא מתשו' הרמב"ן ז"ל (בסי' פ') ע"ש ומזה פשוט הדין דאין משיאין ע"פ קול:

ואכן לפום ריהטא הי' נראה להוכיח דשי' רש"י ותוס' ז"ל אינו כן דבש"ס כתובות (ק"ז ע"א) בהא דפליגי התם רב ושמואל אי פוסקין מזונות לאשת איש דרב ס"ל פוסקין ושמואל ס"ל אין פוסקין וקאמר הש"ס שם בששמעו בו שמת כו"ע ל"פ דפוסקין כ"פ בשל"ש שמת ובתוס' שם (בד"ה בששמעו) כ' דהאי ששמעו בו שמת ע"כ מיירי בשני עדים דליכא למימר בע"א מדמשני לקמן ששמעו בו שמת בע"א מכלל דעד השתא

מיירי בשני עדים ובקול נמי ליכא למימר מדפריך לקמן (בע"ב שם) על שמואל דאמר אין פוסקין מהא דהאשה שהלכה היא ובעלה למד"ה וכ' ובאה ואמרה גרשני בעלי מתפרנסת והולכת עד כדי כתובתה פי' וקשיא לשמואל ומשני כששמעו בו שמת פי' שמת קודם אותו הזמן שאמרה נתגרשה ופריך מ"ש פד כדי כתובתה אפי' לעולם נמי ואי שמעו בו שמת בקול קאמר מאי קושיא וכי יש להאמין בקול הואיל והיא אמרה שגירשה ולא מת עכ"ל התוס' והנה שי' רש"י ז"ל בהא דעד כדי כתובתה דשמעו בו שמת היינו בקול ע' במהרש"א שם שפי' כן בכונת רש"י ז"ל, ע"ש:

והרי בגמ' שם אמרינן הטעם דנותנים מזונות בששמעו בע"א שמת משום דמותרת לינשא ע"ש והרי מבואר לכאורה דשי' רש"י ז"ל דעפ"י קול מתירין לינשא ואפי' התוס' ז"ל לא חלקו רק משום דהיא מכחשת הקול ואומרת גרשני אבל בלא"ה הי' ניחא להו דפוסקין מזונות עפ"י קול וע"כ דס"ל דמשיאין ג"כ פ"פ קול וזהו לכאורה היפוך שי' הרמב"ן הנ"ל ז"ל:

ח

ואכן י"ל דאין כאן פלוגתא כלל דלא לחנם דייק רבינו הרמב"ן ז"ל ששמעה קול הברה והתוס' כ' סתם ששמעו בקול דנראה דזהו עיקר החילוק ודין זה יש לו מקור במקו"א והוא בגמ' גיטין (פ"ט) בהא דאיתא במשנה התם דיצא שמה בעיר מקודשת או מגורשת דמחזקינן לקלא מבואר בגמ' שם דקול שאמרו לא קול הברה אלא כל שאמר שמעתי מפלוני ופלוני מפלוני והלכו להם למד"ה ע"ש:

הרי דיש חילוק בין קול לקול הברה וא"כ מעתה יש לומר דגם לרש"י ותוס' ז"ל הדין כשי' הרמב"ן ז"ל דבקול הברה אין משיאין והתם בכתובות אמרו ששמעו בקול דוקא והיינו כגונא דמס' גיטין ששמע מפלוני ופלוני מפלוני והלכו למד"ה:

ונראה עוד להוכיח כן מד' הריטב"א והובא ג"כ בשי"מ (בכתובות שם) שכ' דאין לומר דמיירי בששמעו בו בע"א דהא בתר הכי מוקי לה ששמעו בע"א וגם א"ל בשני עדים דזהו ל"ה ששמעו אלא איירי ששמעו בקול ומתחילה מוקי לה בקול בשני עדים שאמרו שמענו מפלוני ופלוני מפלוני והלכו להם למד"ה ואחזוק בב"ד ובתר הכי מוקי לה בע"א בקול וכ' ע"ש:

והנה נראה דכונת הריטב"א ז"ל על הש"ס דגיטין הנ"ל דאמר שם והוא דאחזוק בב"ד עיי"ש:

עכ"פ יש ללמוד מרש"י ותוס' וריטב"א ז"ל לדמות דין דמשיאין עפ"י קול להא דקידושין:

וא"כ מעתה יהי' נמצא היתר חדש בנ"ד לפי' שי' הרמב"ם ז"ל (בפ"ט מה"א) דהלכו למד"ה לאו דוקא אלא ה"ה אם מתו ע"ש והרי במתו ודאי מצי לאשתמוטי ואפ"ה מחזקינן לי' כיון דיצא נמי בעיר קול וא"כ גם בנ"ד אף דשמעתי סתם אית בי' לאשתמוטי מ"מ בצירוף להקול מהני דלא יהי' עכ"פ קול הברה בעלמא:

ואמת דשי' הרמ"ה הובא בטור אהע"ז (סי' מ"ו) דבמתו דל"ש מרתתו מבטלינן לקלא אבל יש לצרף גם דעת הגאון שהובא בתשו' המיוחסות להרא"ש ז"ל דאף בקול הברה משיאין ובתשו' מבי"ט והובא בקו"ע (סי' רכ"ג) מבואר דעכ"פ כל שעברו י"ב חודש יש לצרף שי' זו להתיר בקול הברה:

ט

והנה יש להביא עוד בזה דקול מתשו' להרדב"ז ז"ל ח"א (סי' רי"א) שכ' וז"ל עוד האריך להוכיח דאין משיאין את האשה עפ"י קול הברה בעלמא כגון דנפק קלא דלא פסיק מת פלוני או נהרג פליגי וכשבאין לחקור ממי שמעו אין כאן עדות כלל דבר ברור הוא והכי משמע פשטא דמתני' דקתני ומשיאין ע"פ בת קול ולא קתני ע"פ קול וע"פ בת קול משמע ששמעו את הקול ולא ידעו מי הוא המכריז

הרי להדיא דאף דפסק דאין משיאין בקול הברה מ"מ כשאנו שומעין קול מאחד שמכריז פשוט לי' וכפשטא דמתניתין דמשיאין ע"פ בת קול ולא אסור רק כשבאנו לחקור ואין כאן עדות כלל:

וכן מוכרח קצת ג"כ מתשו' הב"ח (בסי' ע"ז) שכ' לענין אחד ששמע מפי רבים דאין דינו אלא כאחד כ' וז"ל דהא גם קול ל"ה בכה"ג וכמ"ש הרא"ש דל"ה קול רק בשמעו תרי מתרי ונראה קצת מדבריו ג"כ דאילו הו"ל דין קול הוי שריא ויל"ע שם:

והנה באגב עמדתי בד' הרדב"ז ז"ל במ"ש השואל שם דמד' הריטב"א נראה דמשיאין ע"פ קול והרדב"ז ז"ל פי' כונתו עמ"ש הנ"י בשם הריטב"א ז"ל ביבמות בדין יצא קול שנהרג ונמצא הרוג וספק אם הוא תוך ג' ימים דמתיר הריטב"א והרדב"ז ז"ל דחה ראי' זו דשאני התם דממנ"פ שריא דאם הקול אמת הוא שריא ואם אינו אמת ע"כ ספק ג' ימים הוא דשריא ג"כ:

אבל לולא דמסתפינא הייתי אומר דאין כונת השואל על הריטב"א דיבמות הנ"ל אלא על הריטב"א דכתובות (ק"ז) שהבאתי שכ' דיש להשיא עפ"י קול וכמפו' שם ששמעו בעדים והלכו להם למד"ה וכנ"ל ואם כי דבר חדש הוא עכ"פ לסניף יש לצרפו להיתר וכמה שביארתי:

י

ובדבר הספק שלא הזכיר שם אביו ושם עירו רק סתם בצלאל ווינטער הנה שם אשכנזי הוי כמו שם אביו לדעת הב"ש (בס"ק נ"ח) וכ"ה בק"ע (סי' ק"ה) ואף שלא הזכיר שם עירו הנה כיון שאמרו לו על רעהו שהלך עמו בצותא חדא הר"ז כמ"ש המהר"ם מלובלין בתשו' (סי' קל"ב) דכל שניכר מדבריו ע"מ הכונה ל"ב לא שם אביו ולא שם עירו וכן מבואר מתשו' הר"ן (סי' ל"ג) לענין יצחק די ליגור והובא בב"י (סי' י"ז):

וכן יש ללמוד מהא שכ' הרמב"ם ז"ל בדין כשתלך למקום פלוני אמור להם שמת יצחק מיכאל וע' בב"י שם דמשו"ה ל"ב שם עיר דכיון שא"ל כשתלך למקום פלוני ודאי ניכר ע"מ הכונה דהיינו על בן עירם:

והרי משנה שלימה שנינו (בסוף יבמות) אי' חברנו ולא הזכירו שם ובגמ' מוכח דזהו הוי התחלה אי לאו דחזיתנהו בריא הרי דחבירנו די שניכר ע"מ הכונה וה"נ שאמרו לו רעהו ושהלך עמו בצותא חדא ודאי סגי, וע"ע בהא דאיש שיצא עמך מכאן בב"י ושו"ע (סי' י"ז):

יא

כ"ז יש לנו לצדד בדברי עד הא' ה' הירש אבל עוד יש לנו עדות העד ה' משה יצחק והנה הוא כבר העיד ע"ש העיר ג"כ ורק שם אביו לא הזכיר:

והנה מלבד מה שהבאנו דשם אשכנזי חשוב כשם אביו יש עוד לצדד בעדות זו שכיון שהזכיר כמה סימנים שהוא בעל האשה אסתר משרתת ליב פאגעל ושדר בברעזאן ושנולד בקוזלאב והר"ז דומה להא דמהרי"ק (בשורש קפ"ה) והובא בב"י (סי' י"ז) בשאלה דר' דיד בר"ש שכ' כיון דאיכא כמה סי' ל"ב שם העיר וה"ה לשם אביו וכן מבואר להדיא במעשה דתלמיד הרא"ש ז"ל המובא בטור אה"ע (סי' קי"ח) וכ"ה בב"י (סי' י"ז) אף שלא הזכירו שם אביו התירו ע"י כמה סימנים:

ומלבד זה נ"ל עוד דכיון שהזכיר בעל האשה אסתר משרתת ליב פאגעל הר"ז עדיף משמו ושם אביו וראי' ברורה יש לי להביא לזה ממשנה נזיר (ד' ע"א) דהריני כשמשון בן מנוח ל"ה נזיר והריני כבעל דלילה הוי נזיר ואמרינן בגמ' שם אי תני כבן מנוח הו"א איכא טובא דמתקרי הכי קמ"ל כבעל דלילה וע' תוס' שם בשם ר"ת ובתויו"ט במשנה שם דמבואר כן דבעל דלילה לחוד מהני יותר משמשון מבן מנוח עיי"ש, וכ"ה בכ"מ ברמב"ם ה' נזירות (פ"ג הט"ו) בשם המפרש שברא"ש דזה הוי סימן מובהק יותר וע' רדב"ז על הרמב"ם שכ' ג"כ כן בפשי, ואף דשם דלילה לא שכיח עכ"פ השם אסתר משרתת ליב

פאגעל ל"ה ג"כ שכיח והי' מקום להתיר אפי' בשם זה לחוד ומכ"ש כיון שהזכיר שמו עכ"פ ועוד סימנים ודאין אין לספק עוד באחר וז"ב:

יב

והנה גם בעדות זה יש לנו להסתפק מצד של"א קברתיו והנה כאן צריך קברתיו מתרי טעמי חדא עפ"י שי' הרמב"ם ז"ל דכל עכו"ם מסל"ת צ"ל קברתיו ואפי' שלא במלחמה והשנית מטעם מלחמה:

והנה במה שעכו"ם צ"ל קברתיו כבר ידוע דיש בזה כמה שי' וכמובא בב"י:

וע' בב"ש (ס"ק נ"ד) דלדעת המגיד היינו דוקא באינו מכירו ולדעת הריטב"א היכי דל"א דרך התאוננות ולדעת הר"י סאגיש כשהי' שם בעת הריגתו וא"כ הכא בנ"ד לכו"ע ל"ב קברתיו שהרי הי' מכירו וגם התאונן על גורלו והו"ל כמו וי לפרשא זריזא ולא הי' בעת הריגתו:

ואכן מטעם מלחמה הי' צ"ל קברתיו אמנם יש לצדד בנ"ד שכבר הלכו בפקודת הסאניטעט להבדיל בין המתים ובין החיים והרי קיי"ל דקברתיו ל"ד אלא כל שטלטלוהו ממקום למקום די' וכמבואר בתשו' הר"ן וכ"ה בב"י בשם כמה ראשונים וגדולה מזו איתא בתשו' מהרי"ט דאפי' אם חפשו מעות בבגדיו דינו כקברתיו ע"ש:

וגם דהרי עיקר הטעם דבעי קברתיו הוא משום דאיכא דעביד לי' סמתרי וחיי והרי הכא עיין עליו פקיד הסאניטעט ושפטו שמת ולא עביד לי' סמתרי וגם דהם אינם יראים לנפשם ועמדו שמה בהשקט וכמ"ש היש"ש ביבמות לענין המביאים אוכל במלחמה וגם יש לצרף דעת הרדב"ז ח"א (סי' ס"א) דבמצאתיו הרוג ל"ש בדדמי:

ומלבד זה הא עכ"פ יש לצרף עד זה להעד הא' דאפי' אם לא נחשוב את העד ה' הירש רק לע"א מ"מ בצירוף ה' משה יצחק שוב הו"ל תרי ובתרי הא ל"א בדדמי, וע' תשו' הרשד"ם (סי' ע"ט) ובקו"ע שכ' דה"ה בזא"ז וע' מהר"ם מלובלין (סי' קכ"ח) והובא בקו"ע (סי' ש"כ) דיש לצרף לסניף דעת המרדכי דבעכו"ם ל"ש בדדמי:

יג

והנה במה שיש להסתפק עוד בדין ספק אם הוא תוך ג' ימים הנה יש לצדד בזה ע"פ הטו"ז (סי' י"ו סק"מ) בהא דמותרת לד"ה שכ' דהיכי דיש ג"כ קול שנהרג אז מצרפין הא דספק ג' ימים וע' בתשו' מהרי"ט ח"ב (סי' ל"ג) דכל שפרצופו שלם ואומר שהכירו שריא מטעם ס"ס תוך ג' ימים וס' דילמא כר"ת ז"ל וע' בתשו' הרדב"ז ח"ז (סי' כ"ז) שאף שהרשב"א מחמיר דס' ג' ימים מ"מ למעשה מודה דשריא וכ"ה ברדב"ז ח"ז (סי' כ"ג) שהביא מתשו' הרשב"א גופי' בראובן שהלך למרחקים ובא ע"א ואמר ראיתיו

הרוג בדרך שהתיר בפשי' למעשה וע"ע בתשו' ר"ב אשכנזי שכ' ג"כ להוכיח כן מתשו' זו שברשב"א:

וע"ע בתשו' הרדב"ז ח"ז (סי' כ"ז) שכ' כיון שהנכרי מסל"ת ושמע ישראל א"צ לשאול יותר איך הי' המעשה אם מצאו הרוג או ראוהו כשהרגוהו או משום שלא חזר אמר כך אלא כיון שאמר מסל"ת א"צ לשאול יותר ואפי' ישנו לפנינו כ"ש כשהנכרי חלף והלך לו:

ומבואר עוד שם ברדב"ז דכל שמספר מי ניצול ומי נהרג ודאי לא דייקינן יותר ואמרינן שידע בודאי שנהרג וה"ה בנ"ד שאמר מספר הניצולים והנהרגים:

יד

והנה יש עוד לצדד לסניף להיתר עפ"ד הר"א מורדון ז"ל הובא במרדכי יבמות דבנטבע במשאל"ס דקיי"ל דאסורה כל שעברו ד' שנים ולא בא מותרת דאל"כ הו' תני בברייתא אסורה עולמית ע"ש:

וא"כ הכא דעיקר החשש דל"א קברתיו וכיון דקי"ל דזהו מדברים שרובן למיתה ודמיא למשאל"ם וכמבואר בשו"ע (סעי' ל"ג) ומקורו בגמ' יבמות (קי"ד ע"ב) דאמרינן מים כמלחמה דמי ע"ש וע' ברמב"ן במלחמות שם וא"כ הכא שעברו עליו ה' שנים ולא שב שפיר יש סניף להיתרא:

ואף דהב"י ז"ל ורבים מהפוסקים דחו להא דר"א מורדון וכן הלכה מ"מ לענין סניף בשעברו ה' שנים יש להביא קצת מקור לזה מירושלמי יבמות (פ"ז ה"ב) דפריך ולא עוקר כל הגוף הוא ומשני כשהורו עד חמש שנים אסורה מכאן ואילך מותרת הרי דיש סברא לדין באומדנא של משך הזמן וזה מבואר כסברת הר"א מורדון ז"ל:

וגדולה מזו מצאתי בתשו' מבי"ט וכ"ה בקו"ע (סי' רכ"ג) דבקול אחר י"ב חודש יש לסמוך אתשו' הגאון ע"ש:

והנה הרמב"ם ז"ל בפי"ג מה' גירושין כ' בהדיא דע"א במלחמה ול"א קברתיו אפי' אבד זכרו ונשתכח שמו אין מתירין אותה וא"כ לכאורה משמע דגם שי' רבינו ז"ל הוא להוציא מס' הר"א ז"ל דלהכי תני ונשתכח שמו להורות דאף דלא תני אסורה לעולם אין לדון באומדנא במשך הזמן:

ואכן נראה דאין ראי' לזה לפי המבואר ברש"י ברכות (נ"ח ע"ב) דשכחת המת הוא בי"ב חודש דכתיב נשכחתי כמת מלב כו' ע"ש וא"כ אין ראי' מד' רבינו ז"ל רק על י"ב חודש דוקא וכ"ת אי לרבינו ז"ל לא מהני מה דנשתכח שמו מנ"ל לחלק בין י"ב חודש ליותר מי"ב חודש ע"ז אמינא דלרמב"ם ז"ל יש מקור במשנה די"ב חודש לא מהניא:

דתנינן בגמ' יבמות פ' בתרא מעשה בעסיא באחד ששילשלוהו לים ואמרו חכמים מן הארכובה ולמעלה תנשא מן הארכובה ולמטה לא תנשא ע"ש והרי הא דמן הארכובה ולמעלה היינו לאחר י"ב חודש דוקא ע"ש בב"ש וש"פ ומשום דטריפה אינו חי י"ב חודש ואפ"ה אמרו מן הארכובה ולמטה לא תנשא הרי דאפי' לאחר י"ב חודש לא מהני וז"ש רבינו ז"ל אפי' נשתכח שמו:

ואמת שבעיקר ראית הר"א מורדון ז"ל ממה דל"ת דמשאל"ס אסורה עולמית הי' נראה להעיר מש"ס גיטין (ע"א) דהיכי דקאמר עולמית הוי מדאורייתא ע"ש והרי קיי"ל דמשאל"ס רק מדרבנן אסורה וכמבואר בתוס' יבמות (ל"ו) וכ"ד וא"כ משו"ה ל"ת עולמית:

ואכן בש"ס דע"ז (נ"ג ע"א) פריך מאי עולמית ומשני לה ואף דע"ז דאורייתא וכש"ס שם (נ"ב ע"ב) ואפ"ה מתרץ לה במילתא אחריתי הרי דלאו כללא הוא וע' בתשו' תה"ד (סי' רכ"ב) בדין יבמה לשוק במ"ש דל"ש לדייק מה דל"ת לעולם רק היכי דברישא תני עולמית ולא בסיפא כההוא דגיטין ע"ש וא"כ גם שי' התה"ד כן דאין לדייק מזה וכן הרדב"ז ז"ל בתשו' ח"א (סי' תקכ"ו) חולק על הר"א מורדון עכ"ז לסניף הבאתי שי' זו ג"כ:

טו

והנה אמת הדבר שעל היתר להנשא לכתחילה הייתי חוכך עוד בכ"ז דעל עיקר ההיתר דבתרי ל"א בדדמי הנה כבר הבאתי דשי' הרי"ף ז"ל אינו כן ואם כי הרמב"ן ז"ל כתב ע"ז שאין בידו להציל הרי"ף מהשגה בזה מ"מ מצאתי להרדב"ז ז"ל בתשו' ח"ז (סי' כ"ב) וז"ל אבל מה שכ' שמפני שהם ב', ל"א בדדמי ומשו"ה א"צ לומר קברתיו מי הוא אשר ערב לבו לעשות מעשה באיסור א"א נגד הרי"ף ז"ל ע"ש:

הרי דחש לשי' הרי"ף ז"ל דאפי' בתרי אמרינן בדדמי וא"כ הכא בנ"ד לכתחילה ל"ה מתירין אותה:

וגם במ"ש מהא דקיי"ל דכל שאינו קול רברה יש להקל הנה גם בזה הי' עומדים לנגדי ד' הרדב"ז ז"ל בתשו' ח"א (סי' תקכ"ו) שכ' דלא מהני קול רק היכי דיצא שמה בעיר מקודשת דהוא להחמיר אבל לא להקל וגדולה מזו כ' הרדב"ז עוד, בתשו' ח"א (סי' רנ"א) דאף קלא דלא פסיק לא מהני:

והנה באמת דבר זה חי' דהא קלא דל"פ עדיפא לענין איסור נטען מע"א וכמבו' בטושו"ע אהע"ז (סי' י"א) וא"כ בעגונה דמהני ע"א מכ"ש דליהני קלא דל"פ עכ"ז לא רצה הרדב"ז להתירה בקלא דל"פ:

אבל כ"ז לכתחילה אבל עכשיו שנשאת וגם יש לה בנים והשאלה לענין תצא הנה זה הדבר פשוט בעיני דלא תצא:

טז

דהנה לפום ריהטא הי' נראה להתיר ע"פ דין מפו' בשו"ע (סי' י"ז סעי' ל"ג) דע"א במלחמה של"א קברתיו אם נשאת לא תצא ואכן עיקר השאלה כאן משום שעברה על התראת ב"ד ונשאת בעברינות ומבואר ברמ"א (סעי' ל"ד) דהיינו דוקא אם נשאת בטעות שמותר אבל נשאת בעברינות תצא ע"ש והיינו משום דעיקר הדבר ילפינן מהא דמשאל"ס דאינסבא מדיבורא דר"נ ע"ש:

וא"כ כ"ש הכא שהתרו בה ואף שהסיתו בה קרובי' להנשא אין זה היתר לאמר דמקרי נשאת בטעות דהא כ' בהדיא בהגהת מרדכי (סוף יבמות) דאפי' התירה חכם והוא קרוב לה והיא סמכה על דבריו כל שאינו מפורסם בהוראה אם נשאת תצא וא"כ כ"ש הכא וכ"כ הרא"ש בתשו' והובא בטור (סי' קמ"א) שאם התיר אחד ולא הי' כדאי נגד האוסר מוציאין ע"ש:

ואכן נתיישבתי לומר היתר חרש דכאן לענין ע"א במלחמה של"א קברתיו אפי' נשאת בעברינות אפשר דל"ת דעיקר הטעם שכ' המרדכי דבניסת בעברינות תצא היא משום שלא אמרו חז"ל בפי' אם נשאת לא תצא ע"ש ומשו"ה כ' הח"מ (בס"ק ס"ג) וז"ל לכאורה משמע דה"ה בכל מקום שאנו פוסקים דאם נשאת ל"ת דלא קאי אמרד אבל המעיין בגוף התשו' יראה דיש לחלק ע"ש וע' פת"ש (סי' ק"נ סק"כ) ע"ש:

וא"כ מעתה בע"א במלחמה בלא קברתיו י"ל שפיר דאם נשאת ל"ת אפי' בעברינות דהא בירו' יבמות (פ' האשה שלום) אמרינן ע"א במלחמה מהו מעשה בא לפני רבי ואמר מאן דניסת ניסת מאן דלא ניסת לא תנשא כו' הדא אמרה ע"א נאמן ע"ש וע' באו"ז ה' עגו' שפי' ד' הירושלמי דהיינו בלא קברתיו ונאמן בדיעבד לענין דאם נשאת ל"ת וכ"ה בתשו' רמ"ה שבסוף תשו' הרשב"א בתו"א ע"ש וע' ברמב"ן במלחמות בזה ועכ"פ הרי מבואר בפי' הדין בירו' בע"א במלחמה שאם נשאת ל"ת וא"כ כיון שמבואר בפי' כן ממילא ה"ה בעברינות:

יז

וגם יש לצרף לסניף מה שכבר יש לה בנים ממנו ויהי' לעז על הבנים ולפי' שי' הרי"ף ז"ל ביבמות הא דיש לה בנים לא מפקינן בעדי כיעור היינו יש לה בנים מנטען ע"ש הרי שאנו חוששין ללעז הבנים שנולדו מהנטען ג"כ ואמרינן דלא תיפוק וא"כ אף דבעלמא אמרינן דבנישאת בעברינות תצא מ"מ באם יש לה כבר בנים ממנו לא מצינו כן:

ואף דשי' רש"י ז"ל שם דיש לה בנים היינו מהבעל דוקא מ"מ הרי כבר ביארנו דהכא איכא תרי דלא חיישינן לבדדמי ורק עיקר החשש לדעת הרי"ף ז"ל דבעי קברתיו אף בתרי עדים והרי לדעת הרי"ף יש קולא ביש לה בנים מנטען:

ולא עוד אלא דאפי' לשי' רש"י ז"ל יש להקל כאן שהרי כבר ביאר הרא"ש ז"ל בתשו' (כלל ל"ב סי"א) טעמו של רש"י ז"ל דיש לה בנים היינו מבעל דוקא משום דס"ל דבנים של נטען לא יהי' פגומים ול"ה לעז וכן מבואר בד' הרמב"ן ז"ל ביבמות שם וא"כ הכא בנ"ד דיהי' בנים ממזרים וכמשנה דיבמות (פ"ז ע"ב) ודאי חיישינן לכו"ע לבנים של בעל זה שנשאת לו

ולכן הדין פשוט וברור ע"פ כל צירופי היתר הנ"ל דעכ"פ בדיעבד שכבר נשאת לא תצא: ידידו דושת"ה:

סימן ה

ב"ה נלינא ח"י תמוז תרע"ד. אל הדרת כבוד הגאון המפורסם בעולם הצה"ק פה"ד וכו' כקש"ת מו"ה מאיר יחיאל שליט"א האבד"ק אסטראבצי יצ"ו.

בהיותי בק"ק קראקא יצ"ו שמעתי קושי' נפלאה מפורסמת בין הלומדים בשם כג"ק יחי' אמרתי להודיע לכ"ג את אשר השבתי להם לתרץ בס"ד:

א

כהד"ג יחי' הקשה בש"ס דיומא (י"ד ע"א) בהא דכל שבעת הימים הי' עובד עבודה דאמרינן בגמ' שם מאן תנא דלא כר"ע דאי כר"ע הא אמר טהור שנפל עליו הזאה טמאתו והיכי עביד עבודה ע"כ:

והרי בש"ס דחגיגה (כ"ב) קיי"ל דאין מטבילין כלי טמא בתוך כלי שאין בפיו כשפה"נ זולת אם הכלי החצון ג"כ טמא דאז אמרינן מינו דסלקא טבילה להאי סלקא נמי להאי:

וא"כ מעתה מה פריך הש"ס לר"ע הא שפיר אפשר באופן זה שיגע הכהן בכלי אחד שאין בפיו כשפה"נ ויניחו בכלי זה כלי טמא ויטבילוהו ואח"כ יתנו המי חטאת בכלי הפנימי וא"כ ממנ"פ שריא לעבוד עבודה דאם הי' הכהן טמא והרי טימא לכלי החצון א"כ גם הפנימי טהור משום מיגו ושפיר מועלת ההזאה ומאי אמרת דלמא טהור הוא, הרי אם הי' טהור לא נטמא הכלי החצון וממילא לא נטהר הפנימי ונטמאו המי חטאת וא"כ אף אם טפלים על אדם טהור אין מטמאין אותו עכ"ק:

ב

ואמרתי להלומדים שיחי' ליישב הקו' בהקדם ד' הקדמות:

הא' ש"ס דיומא (ד' ע"א) דר"ע ס"ל זה הי' מעשה קודם עשרת הדברות וע"כ לא יליף פרישה מסיני חלא ממלואים עי"ש:

הב' תוספתא דמקואות והובאה בר"ש שם (מקואות פ"ו מ"ב) דבמעיין מטבילין כלי בתוך כלי אף כשהכלי החצון טהור ואין בפיו כשפה"נ ולא נאמר דין זה רק במקוה דוקא:

הג' משנה דפרה (פ"ה מ"ב) המטביל כלי לחטאת אם הטביל במעיין אין צריך לנגב ואם טבלו במקוה כיון דמי מקוה אין ראויין לקידוש צריך לנגב:

הד תוספתא דמכשירין (פ"ב ה"ג) דס"ל לר"ע סתם ניגוב שלשה ימים:

ואחרי ד' הקדמות אלו יהי' א"ש דהנה מאן דיליף ממלואים ס"ל דהי' מזין עליו כל שבעה וכמבואר בתוס' יומא (ד' ד"ה המזה) ומבואר בש"ס דיומא שם (ח ע"ב) דהוי מזין עליו בכל יום מטעם שמא שלישי שמא שביעי וא"כ לכאורה הי' אפשר לומר דגם אם יעשה כן שיטביל כלי בתוך כלי ויזה במי חטאת אלו מ"מ מחמישי ואילך עדיין מה יפשה בהזאה הא יש לחוש שמא הי' באמת טמא בשעה שנגע בהכלי ויום הראשון הי' שלישי להזאתו וביום החמישי כבר נטהר בהזאתו שהרי כבר הי' לו הזאת שלישי ושביעי ושוב יהי' נטמא בהזאת יום הששי ובהזאת יום השביעי כדין טהור שנפל עליו הזאה:

וע"כ עיקר הקו' דאפשר לעשות כן גם בהזאת יום הששי והשביעי שיגע עוד הפעם בכל אחד מאותם הימים בהכלי וכנ"ל:

וא"כ א"ש ממילא מיושב דמה יעשה אם יטביל הכלי במעיין הרי קיי"ל בתוספתא דמקואות הנ"ל דמעיין אפי' כשהכלי החצון טהור רשאי להטביל וא"כ שוב יש לחוש לחשש דטהור שנפלה עליו הזאה, מאי אמרת שיטביל במקוה, הרי הטובל כלי במקוה צריך ניגוב וכמשנה דפרה הנ"ל והרי ר"ע ס"ל דניגוב צריך שלשה ימים וכתוספתא דמכשירין הנ"ל וא"כ איך יזה בששי ובשביעי:

וא"כ שפיר קאמר הש"ס מאן תנא דלא כר"ע דהרי ממנ"פ לא אתיא כר"ע דאו לא אתיא כר"ע דאמר טהור שנפל עליו הזאה טמאתו או דלא אתיא כר"ע דיליף ממלואים דלדידי' בעי הזאה כל ז' או דלא אתיא כר"ע דאמר ניגוב צריך שלשה ימים וע"כ דמאן תנא דלא כר"ע ומיושבת קו' כגת"ה:

ג

וכעת כבאי אל ביתי אמרתי לתלמידי החריפים יחי' ליישב קו' זו בדרך היותר פשוט:

דהנה במשנה דפרה (פ"ט מ"ח) שנינו דמי חטאת שנטמאו או נפסלו מטמאים את הטהור לתרומה בין בידיו בין בגופו ולא את הטהור לחטאת:

ומבואר בגמ' יומא (ח' ע"ב) אין בין כהן השורף את הפרה לכה"ג ביוה"כ אלא שזה פרישתו לקדושה ואחיו הכהנים נוגעין בו וזה פרישתו לטהרה ואין אחיו הכהנים נוגעין בו:

ומבואר בירושלמי יומא שם (פ"א ה"א) הטעם דכאן נוגעין וכאן אין נוגעין משום דבגדי אוכלי קדש מדרס לחטאת ומשו"ה לא היו אחיו הכהנים נוגעין בו בכהן השורף את הפרה משום דבעינן שיהי' טהור לחטאת וזהו פרישתו לטהרה שאמרו בגמ' אבל כהן העובד ביוה"כ פרישתו לקדושה ולא בעינן שיהי' טהור לחטאת משו"ה אחיו הכהנים נוגעין בו עי"ש ובתוס' ישנים ריש יומא:

וא"כ מעתה ביוה"כ שהיו אחיו הכהנים נוגעין בו נמצא ממילא שלא הי' טהור לחטאת ובכה"ג אפי' מי חטאת שנטמאו מטמאין אותו וכמשנה דפרה הנ"ל וא"כ שפיר קאמר הש"ס דמאן תנא דלא כר"ע דמאי אמרת שיטביל כלי בתוך כלי ואם הכהן טהור יהי' המי חטאת טמאים הא כיון דאחיו הכהנים נוגעין בו ושוב לא הוי טהור לחטאת א"כ אף מי חטאת שנטמאו מטמאין אותו לטהור אליבא דר"ע כמו מי חטאת טהורין:

את זה אשר עלה לי בס"ד ליישב קו' הנפלאה ובזה אצא ואו"ש למר ולתורתו:

סימן ו

ב"ה טארנאפאל ג' כסלו תרפ"ב. שוכט"ס לכ' יד"נ אהובי הרב המאוה"ג החו"ב וכו' מו"ה יחזקאל נ"י דומו"ץ בק' גלינא יצ"ו.

ע"ד שאלתו אם מותר לאיש ישראל למכור ביתו נעשות ממנו בית אלילים:

תשובה

א

במה שפתח כ' בכחא דהיתרא ממשנה דע"ז (כ"א ע"א) וכ"ה להלכה בטושו"ע דבחו"ל מוכרין בית לעכו"ם אף אם יכניס בו ע"ז וה"נ כן הוא:

במח"כ שגה ברואה דשם מיירי למכור ביתו לנכרי דשרי דאף אם יכניס בו ע"ז לא איכפת לן לפי שעיקר האיסור הלא משום לא תביא תועבה אל ביתך והאי לאו ביתך הוא כיון שמכרו אבל למכור ביתו לע"ז עצמה דין אחר יש לו:

דאמרינן בש"ס גיטין (מ"ד) המוכר בית לעכו"ם דמיו אסורים והרמב"ם ז"ל (בה' עכו"ם פ"ט) כ' וז"ל המוכר בית לעכו"ם דמיו אסורים בהנאה ויוליכם לים המלח וכ' בכ"מ ולח"מ שם דמקורו הוא מש"ס גיטין הנ"ל:

ועתה עלינו לבאר פרשי האיסור של מוכר ביתו לע"ז שבגמ' סתמא אמרינן דמיו אסורים:

והנה לפענ"ד יש בזה משום ד' איסורים הא' נהנה מע"ז והב' מהנה לע"ז הג' נותן מקום לע"ז והד' לפ"ע, ואבאר אחת לאחת:

תמן תנינן במשנה וע"ז מ"ז) מי שהי' ביתו סמוך לעכו"ם ונפל אסור לבנותו וברש"י שם אסור לבנותו לפי שבונה כותל לע"ז והטור ז"ל ביו"ד (סי' קמ"ג) כ' וז"ל לפיכך מי שהי' ביתו סמוך לאליל ונפל אסור לבנותו לפי שמהנה לה לבנות לה כותל עי"ש:

והנה הב"ח ז"ל בטור שם מדייק מדברי רש"י ז"ל שפי' דהבית עצמו נעבד דדוקא בע"ז עצמה שייך מהנה אבל לא בתשמיש ע"ז אבל הש"ך ז"ל חולק עליו וכ' דאין חילוק ומה שפי' רש"י ז"ל דמיירי שהבית עצמו נעבד הוא משום דאמר ר"ע אבניו עציו ואפריו מטמאים כנדה וזה רק אם הבית עצמו נעבד דאל"ה הא הוי רק משמשי ע"ז דאינם מטמאים רק כשרץ עי"ש:

ובאמת מצאתי כדברי הש"ך מבואר בירושלמי ע"ז (פ"ג ה"ו) דפריך אהא דתנינן משמשי' כשרץ והא תנן אבניו עציו ואפריו כנדה ומשני תיפתר במשתחוה לבית עצמו עי"ש:

והנה במס' ע"ז (י"ג ע"א) איכא פלוגתא דר"י ור"ל בחניות המעוטרות בורד והדס דר"ל ס"ל דנהנה אסור ומהנה מותר ור"י ס"ל דאם נהנה אסור מהנה לא כ"ש ושם מיתבי ר"נ אומר יום שעבודת כוכבים מנחת בו את המכס מכריזין ואומרים כל מי שנוטל פטרה ומניח בראשו לכבוד עכו"ם יניח לו המכס ואם לאו אל יניח לו את המכה, יהודי שנמצא שם היאך יעשה, יניח נמצא נהנה, לא יניח נמצא מהנה, אלמא דגם מהנה אסור וקשיא לר"ל, ומשני דר"ל ס"ל דחכמים פליגי עלי' דר"נ וס"ל דמותר עי"ש, ושם בתוס' הקשו לר"ל מהא דע"ז (מ"ז) דמי שהי' ביתו סמוך לעכו"ם ונפל דאסור לבנותו אלמא דגם מהנה אסור ותי' דשאני הכא דבזיון לעכו"ם הוא במה שמשלם המכס ואינו רוצה להניח העטרה בראשו לכך ס"ל לר"ל דמותר משא"כ התם גבי ביתו סמוך לעכו"ם אסור גם לר"ל עיי"ש ובתוס' שבת (פ"ב ע"ב), הרי דבכה"ג כו"ע ס"ל דמהנה אסור וא"כ גם בנ"ד יש לאסור מהאי טעמא שהוא מהנה לע"ז:

ב

ואכן זה דוקא במהנה בחנם אבל במהנה בשכר כגונא דידן שנוטל דמים בעד ביתו מה דינו:

הנה במשנה (דע"ז מ"ד) תנן שאל פרוקלוס את ר"ג כתוב בתורתכם ולא ידבק בידך מאומה מן החרם מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי כו' וכשיצא א"ל אני לא באתי בגבולה הוא באה בגבולי ובגמ' שם אר"ח ב"ר א"ר אושעיא ב"ר תשובה גנובה השיבו ר"ג לאותו הגמון דקאמר לי' אני לא באתי בגבולה וכי בא בגבולה מה הוי והתנן

עכו"ם שיש לה מרחץ או גינה נהנין ממנה שלא בטובה ואין נהנין ממנה בטובה פי' ור"ג הא נהנה שלא בטובה וא"כ הא מותר ואני אומר אינה גנובה שלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים דמי עי"ש ויש בזה ב' שיטות דרש"י ז"ל לקמן (נ"א ע"ב) פי' דבטובה היינו בשכר ואסור משום מהנה ושלא בטובה היינו בחנם מותר והתוס' ז"ל (בדף מ"ד ע"ב) שם הקשו עליו דא"כ הו"ל למתני בשכר ושלא בשכר ועוד דאי נימא דבטובה היינו בשכר ואסור משום מהנה א"כ תקשי מהכא למ"ד מהנה מותר לכך פי' ר"ת דבטובה היינו שמחזיק טובה לכומרים בשביל כך אסור, שלא בטובה אם אינו מחזיק להם טובה מותר וכן רש"י ז"ל בעצמו פי' (בדף מ"ד ע"ב) דבטובה היינו שמחזיק טובה עי"ש:

והנפ"מ בין שני הפירושים דלפירש"י ז"ל בדף (נ"א) דבטובה היינו בשכר, האיסור הוא משום מהנה, ולשי' רש"י ותוס' ז"ל ובדף מ"ד) דבטובה היינו שמחזיק טובה, ע"כ האיסור משום דנהנה, דאי הטעם משום מהנה תקשי ג"כ לפיר"ת אמאי לא מקשי מהכא למ"ד דמהנה מותר:

וכבר ביאר בזה המל"מ (בפ"ז מה' עכו"ם) דלפי' התוס' דבטובה היינו שמחזיק טובה ע"כ האיסור הוא משום נהנה וכנ"ל:

אלא שהקשה שם לפי' זה דבטובה היינו שמחזיק טובה ואסור משום דנהנה א"כ קשה מה דאמרינן בגמ' (ע"ז מ"ד) שלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים בשלמא אי אמרינן דאסור משום מהנה שפיר חשיב ר"ג מהנה יותר לפי שאדם חשוב הי' אבל אי אמרינן דטעמא משום נהנה א"כ מה זה שמשני שלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים דמי וכי בשביל שהי' אדם חשוב הי' נהנה יותר אדרבה היותו אדם חשוב סיבה היא שלא יהי' נקרא נהנה עי"ש שהניח בצ"ע:

ולחומר הנושא אמרתי ליישב דשפיר קאמר שלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים דמי אפי' לטעמא דנהנה ולא הויא לפי' זה הא דשאני ר"ג משום דאדם חשוב וכמו אליבא דמאן דמפרש משום מהנה אלא מטעמא אחרינא:

דבברכות (ט"ז ע"ב) במשנה שם איתא דר"ג רחץ בלילה הראשונה שמתה אשתו א"ל תלמידיו למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ א"ל איני כשאר ב"א אסטניס אני וע' תוס' שם דיש לו צער אם אינו רוחץ לכך שפיר קאמר שלא בטובת ר"ג כבטובת אחרים דמי אף לטעם דנהנה לפי שר"ג נהנה יותר הואיל ואסטניס הי' ודו"ק:

עכ"פ ביארנו דיש דין נהנה ומהנה בשכר לפי השי' הנ"ל:

והן אמת כי הרמב"ן ז"ל ביאר במשנה דע"ז (נ"א) גבי ע"ז שהי' לה מרחץ או גינה דנהנין ממנה בטובה בשלה ושל אחרים פי' דאף דכ"מ מהנה אסור היינו היי דמהנה בחנם אבל הכא דלוקח פירי שרי:

וא"כ לכאורה הי' מקום להתיר בנ"ד לפ"ד הרמב"ן הנ"ל דהיכי דהוא לוקח שום דבר בשכרו כגון פירי גינה דשרי והא גם הכא הוא מקבל דמים בעד ביתו:

אכן באמת ז"א דהא כבר הקשה הר"ן ז"ל לשאול בזה והובא בב"י (סי' קמ"ג) דאי הני פירי דגינה הם זביני דרמי על אפה דכיו"ב אסרינן במדר הנאה א"כ כ"ש בעכו"ם דאסור ולכן תי' דשאני התם דאינו נותן רק שכר מועט והוי כלוקח בפחות דשרי עי"ש:

א"כ הכא אף שהוא נוטל דמים בעד הבית מ"מ אסור כמו בנדרים, ואפי' אם מוכרו ביותר משוי' דבזה מותר בנדרים, מ"מ הכא אסור חדא דהא שם ג"כ אינו מותר רק באסר הנאתו מאומה כלה וכמבואר בנדרים (מ"ג) אבל באיש אחד אפי' מוכר ביתר אסור גזירה שמא יקח שוה בשוה וע' לח"מ (פ"ב מה' נדרים ה"ב) ועוד דהא בע"ז גם נהנה אסור וא"כ אם יקח יותר משוי' נמצא נהנה וממנ"פ אסור:

ועוד הא בקרקע י"ל דלא שייך מוכר ביתר משוי' עפמש"כ התוס' ב"ב (ס"א ע"ב) בשם הר"י ז"ל דל"ש בקרקע אונאת ממון כיון דלפעמים אדם נותן בקרקע יותר משוי' (וע' טו"ז חו"מ (סי' ע"ב) מ"ש דיין הוי זבינא דרמי על אפה) וע' יבמות (ס"ג ע"א) קפוץ זבין ארעא וע' תוס' שם ד"ה שאין:

וא"כ הכא אפי' מוכר ביותר משוי' הויא כמו בשוי' דאסור:

ומלבד זה הא הב"י ז"ל (בסי' קמ"ג) כ' דהא דמתירים בגינה ומרחץ לוקח בפחות היינו דוקא בשלה ושל אחרים וע' משל"מ (ה' עכו"ם) בזה שביאר דעת הרמב"ן ז"ל כן:

ובפרט דבריטב"א מבואר דעיקר כפירש"י ז"ל דהא דנהנין בטובה היינו בשכר והא דלא קתני בשכר משום דלאו דוקא בשכר גמור אסיר אלא אפי' בשכר כ"ד שנותן כ"ש על שוה אלף אסור דסוף סוף הא קמרווח ומהנה לע"ז במה שנותן לה ומהנה אסור עי"ש כריטב"א א"כ מהאי טעמא אסור למכור הבית לע"ז משום דמהנה או נהנה:

ג

ועתה בדבר האיסור הג' נותן מקום לע"ז:

הנה בש"ס סנהדרין (ס"ד ע"א) בהא דתנן הזורק אבן למרקוליס חייב ובעי רב מנשה מהו למשקלי' וא"ל חכמים אחד הנוטלה ואחד הנותנה תנן דחייב מ"ט משום דכל חדא וחדא רווחא לחברתה שביק ע"ש ומדברי הרמב"ם ז"ל (בפ"ג מה' עכו"ם ה"ב) נראה דגם זה הויא עבודה אבל רש"י ז"ל פי' הטעם דנוטל אבן חייב משום דמפנה מקום לזורקים ע"ש:

מוכח מדברי רש"י ז"ל דנותן מקום לע"ז הוי כעובדה דהא אמרינן דגם הנוטלה חייב משום דמרווח מקום לע"ז:

וכ"ה בתוס' ע"ז (י"ג ע"א) שהקשו למ"ד דמהנה מותר מהא דפרכינן גבי מי שהי' כותלו סמוך לעכו"ם ונפל אסור לבנותו והא קא מרווח לע"ז ומאי קושיא למ"ד דמהנה מותר ותי' דהתם איכא הנאה יתירה ונראה כנותן מקום לעכו"ם ע"ש וע' ריטב"א ז"ל שכ' ג"כ כן דהוי כעושה הכנה לע"ז ויש להביא עוד בזה מהירושלמי ע"ז (פ"ד ה"ד) החוצב אבן לע"ז מתרין בו על כל סיתות וסיתות ולכשיתלש אח"כ יהי' לוקה למפרע ע"ש:

ומעתה לפי דברי רש"י ותוס' וריטב"א ז"ל יש לאסור בנ"ד למכור ביתו לעכו"ם אליבא דכו"ע גם מטעם דהוא נותן מקום לע"ז:

ומה גם דהוי כבונה ע"ז לפי"מ דמוכח בירושלמי ע"ז (פ"א ה"ד) דמוכר דמי לבונה, וכ"ה להדיא בשלטי הגבורים ע"ז (ט"ו ע"א) מ"ש בשם הר"א ממיץ וז"ל שם ויזהרו ישראל שלא ימכרו לעכו"ם כל דבר הצריך לה ולשמשי' ולעבודתה דאין לך עושה גדול ממוכר עכ"ל:

ולפום ריהטא הי' אפשר למצוא היתר דהכא הא גם מקודם הי' להם מקום לע"ז רק דהוא נותן להם מקום אחר וא"כ לא ליהוי ממש כנותן מקום לע"ז:

אכן באמת ז"א דל"מ אם ביתו הוא מרווח יותר דבודאי אסור דהא מד' הגמ' ע"ז (מ"ז) דפריך והא קמרווח לה מוכח דבכה"ג הוי כנותן לה מקום, וגם הא הוי כמו מייפה ע"ז דאסור ע' תוס' ע"ז (י"ט ע"ב) דלכו"ע אסור לעשות תכשיטין לע"ז וע"ע תוס' ע"ז (מ"ד ע"ב ד"ה וכי):

אלא אפי' אם ביתו איננו מרווח ביותר מן המקום שהי' בו ע"ז מקודם נ"ל דג"כ אסור ודבר זה יש לי ללמוד מהירושלמי הובא בתוס' ברכות (נ"ז ע"ב) בהא דאמרו בגמ' שם הרואה מ"ז אומר ברוך שנתן ארך אפים וכ', הרואה ע"ז שנעקרה אומר ברוך שעקר וכו' וכ' התוס' שם דהא דמברך ברוך שנתן ארך אפים היינו דוקא בע"ז שנבנה מחדש והביאו הירושלמי נעקרה ע"ז ממקומה ונתנה במקום אחר במקום שנעקרה אומר ברוך שעקר ובמקום שנתנה אומר ברוך ברוך שנתן ארך אפים וכ', ע"ש הרי דמוכח דנוטלה ממקום זה ונותנה במקום. אחר הוי כבונה מחדש וא"כ יש לאסור בנ"ד גם מה"ט:

ד

ועתה עלינו לדון עוד באיסור הד' דהיינו פ"ע:

הנה איסור זה פשוט בש"ס בכ"ד ומהם בנדרים (ס"ב ע"ב) דאיתא שם דאסור למזבין אבא לבי נורא משום לפ"ע וע' בתוס' שם דאסור להלות להם מעות לצורך בנין או תכשיטי ע"ז מטעמא דלפ"ע וע"ע ע"ז (ו') אי טעמא דאסור לישא וליתן ביום אידם הוא משום פ"ע:
ואף דבגמ' שם מוקמינן הא דלא יושיט דאית בי' לפני עור דוקא היכי דקאי בתרי עברי דנהרא וא"כ הכא כיון שאם לא ימכור הוא ביתו אפשר שימצאו לקנות במקו"א א"כ ל"ש לפ"ע, מ"מ הא כבר כתב הרדב"ז ז"ל בסוף ח"ב בתשו' אודות הקראים ז"ל ואני המשיב אומר דבנ"ד הכל מודים דאיכא איסור תורה ואפי' לא קאי בתרי עברי דנהרא דדוקא גבי כוס יין לנזיר שהוא יודע שהדבר אסור איכא למימר דליכא אלא משום מסייע ידי עובר עבירה דדילמא כיון שהוא יודע שהוא אסור לו דילמא הדר בי' ולא עביד ומשו"ה לית בי' מתחילה אלא מסיע אבל בנ"ד שהוא יודע שהיתר הוא ודאי אכיל והרי לדידן הוא איסור ודאי וכיון שכן אית בי' משום ולפ"ע עכ"ל וא"כ ה"ה בנ"ד דודאי לא הדרי בהו דלא חשבי לאיסור כלל לדידהו א"כ איכא לפ"ע אפי' בלא קאי בתרי עברי דנהרא:
והרי ביארנו בזה כל פרטי האיסור שיש במוכר ביתו לע"ז ומקורו מהש"ס דגיטין (מ"ד) החוכר בית לעכו"ם דמיו אסורים וכפי' הרמב"ם ז"ל הנ"ל דקאי אמוכר בית לע"ז:

ה

והנה בהא שכ' הרמב"ם ז"ל בה' עכו"ם שם דדמיו אסורים ויוליך הנאה לים המלח כ' הראב"ד ז"ל א"א ואם הקדימו לו דמיו קודם שיעבדוה מותרים:
וע' בכ"מ ולח"מ שם מה שתמהו על הרמב"ם ז"ל דאמאי לא ביאר דין זה דאם הקדימו לו דמים קודם שיעבדו' דהדמים מותרים והנראה בזה:
דהנה קיי"ל במס' ע"ז (נ"א ע"א) דמשמשי ע"ו אינן אסורין עד שיעבדו וע"ז של עכו"ם אסורה מיד וכר"ע, אבל עדין יש לדון בזה מהו שנאסרה מיד אם באמירה בעלמא או בעינן מעשה ואיזה מעשה בעינן מעשה רבה או מעשה זוטה:
והנה מהא דאמרינן בגמ' מ"ז (מ"ד) האומר בית זה לע"ז לא אמר כלום אין ראי' דלא נאסרה באמירה דהתם איירי ממשמשי ע"ז אמנם נראה להוכיח זה מש"ס סנהדרין (מ"ז ע"ב) איתמר האורג בגד למת אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא ורבא אמר מותר הזמנה לאו מילתא הוא מ"ט דאביי גמר שם שם מעגלה פרופה מה עגלה ערופה בהזמנה מיתסרה האי נמי בהזמנה מיתסרא ורבא גמר מעכו"ם מה עכו"ם בהזמנה לא מיתסרא כו' ורבא מ"ט לא גמר מעגלה ערופה כו' משמשין ממשמשין גמרינן לאפוקי עגלה ערופה דהיא גופא קדושה כו' ומזה דייק הנמ"י שם דבדבר שהוא גוף קדושה ולא משמשין גמרינן באמת מעגלה ערופה דמיתסרא בהזמנה אפי' לרבא מ"ש:

ומזה יש ללמוד לנ"ד לפ"מ דקיי"ל כרבא דהזמנה לאו מילתא והיינו דילפינן משמשין ממשמשי עכו"ם ולא ס"ל הסברא דלא ילפינן מע"ז הואיל ולאוי אורחי' דאסורה לישראל וכדאמרינן התם אליבא דאביי וא"כ בע"ז עצמה שפיר אמרינן דהזמנה מילתא דזה דומה לגוף קדושה דילפינן מעגלה ערופה דהזמנה מילתא היא:

ואכן מה נקרא הזמנה הנה התוס' ז"ל שם (מ"ח פ"א) בד"ה נתנו לספר על הא דפריך הש"ס שם לרבא דאמר הזמנה לאו מילתא הוא מהא דתנן כפה שהיא טמאה מדרס ונתנתו לספר טהור מן המדרס אלמא דהזמנה מילתא היא הקשו דמאי פריך לרבא הא לאביי נמי תקשה דנקט האורג דמשמע אבל ייחד לא והכא מוכח דביחוד בעלמא הויא הזמנה מילתא ותי' שם דיחוד דדיבור בעלמא לא מהני אא"כ נטלו ואמר זה יהי' למת ולספר והא דנקט האורג לאו דוקא אלא משום רבותא דרבא דאפ"ה שרי ע"ש:

מבואר מזה דבהזמנה בעינן מעשה ודי במעשה כ"ד וא"כ ה"ה לע"ז דאסורה בייחדה לע"ז ועשה בה מעשה כ"ד ומשו"ה ניחא הא דע"ז (מ"ו) זקף ביצה והשתחוה לה דנאסרה דמעשה כ"ד הוי עכ"פ כמו הנטילה, וע' בראב"ד ה' איסורי מזבח (פ"ד ה"ד) שכ' וז"ל בהקצאתו לא בעינן מעשה הואיל והקצה את גופו להיות ע"ז וע' לח"מ שם שביאר דעתו כן דבע"ז עצמה די במעשה כ"ד שיניע ויאמר זה לע"ז ע"ש:

והנה לכאורה יש להקשות לפ"ז ממשנה דע"ז (מ"ז ע"ב) שלשה בתים הם כו' סיידו וכיידו לע"ז וחידש נוטל מה שחידש ואמאי לא נימא דכיון שהקצה הבית לע"ז עצמה ועשה בו מעשה כ"ד במה שסיידו וכיידו א"כ אף אם נוטל מה שחידש יהי' הבית אסור לעולם כיון דהזמנה מילתא היא:

אמנם גם זה לק"מ דבכה"ג אפי' הזמנה לא הויא וראי' ברורה מסוגיא דסנהדרין שם דפריך הש"ס לרבא דאמר הזמנה לאו מילתא היא מהא דתנינן נפש שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימוס אחד אסור בהנאה ומשני הכא במ"ע דרמא בי' מיתא כו' אר"ח אם הי' מכירו חולצו ומותר הרי להדיא דאם חולצו לדימוס זה שהוסיף שוב הוי כלא אזמני' אף שכבר הי' בו מת וא"כ ה"נ בזה דסיידו וכיידו נוטל מה שחידש והוי כלא אזמני' כלל אבל כל שמקרי הזמנה, ודאי אוסרו אם מזמינו לגוף ע"ז:

וכה ראיתי להגאון בתשו' ב"ש יו"ד (סי' קצ"ו) שעמד בחקירה זו מאימתי נאסרה ע"ז עצמה והביא

ראי' ממשנה דסיידו וכיידו ובמחכ"ה לא נחית למ"ש מסוגיא דסנהדרין:

ומלבד זה לפמ"ש השלטי גבורים בע"ז שם דמיירי שלא הקצה לע"ז רק הסיוד וכיוד וגוף הבית לא יהי' ע"ז א"כ פשיטא דאין ראי' כלל:

ומ"ש עוד שם בתשו' להקשות בד' רש"י ז"ל בהא דהאומר בית זה לע"ז כוס זה לע"ז דאין הקדש לע"ז ופירש"י ז"ל אין הקדש באמירה בעלמא עד שיקריב לפני' ותמה דהא בבית וכוס ל"ש תקרובת כלל וכ' דאפשר דגירסת רש"י ז"ל בגמ' הי' כדאיתא בתוספתא בית זה לע"ז שור זה לע"ז ועל שור דהוי תקרובת עכו"ם כ' רש"י ז"ל כן:

הנה דבר ה' אמת בפיו שכן מבואר ברש"י סנהדרין (ס"ז ע"ב ד"ה ע"ז) וז"ל דתניא במס' ע"ז בית זה לע"ז שור זה לע"ז כו' ע"ש:

והנה הר"ן ז"ל בחי' לסנהדרין שם כ' ג"כ הכי דהזמנה במעשה כל דהוא מיתסר לאבייי וחידש עוד דה"ה אם לקחו במקח לשם כך הוי מעשה לענין זה וכן מבואר מד' התוס' (בד"ה מותר) דגבי בגדים הוי הזמנה ע"ש:

וא"כ מבואר לפי"ז דאם קנה בית לעבוד את הבית עצמו נאסר הבית מיד דכיון שלקחו לשם כך הוי הזמנה ובע"ז עצמה לכו"ע הזמנה מילתא, וע' תוס' קדושין (נ"ז ע"א) מ"ש לחלק בין צפורי מצורע והיינו משום דלקיחתן אוסרתן ולא בעי עוד מעשה וע"ע בר"ן גיטין יהובא בב"י אהע"ז (סי' קכ"א) שכ"כ דבכ"מ לקיחה הוי מעשה ופ' חולין (פ"ד) ומג"א (סי' קנ"ג סיק"ה):

ומעתה יאירו לנו דברי רבינו הרמב"ם ז"ל דהמוכר בית לע"ז היינו לעבוד ע"ז עצמה וא"כ כיון שקנה הבית לע"ז הרי הוי הזמנה ובזה הוי הזמנה מילתא מיד וא"כ משו"ה כ' הרמב"ם דדמיו אסורים, כיון דבשעה שהוא מקבל הדמים חל אז גם שם ע"ז על הבית וקבלת דמים ושם ע"ז באין כאחת ובכה"ג תופס דמיו, וראי' מש"ס ע"ז (י"ט ע"ב) בהא דבנה כיפה דשכרו מותר דאמרינן שם הטעם משום דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף ואימת קא הוי ע"ז במכוש אחרון ומכוש אחרון לית בי' שו"פ, הרי דאם הי' שו"פ שפיר הי' שכרו אסור כיון דשם ע"ז ושכרו באין כאחת וע' תוס' שם וא"כ שפיר ניחא פסק הרמב"ם ז"ל דתופס את דמיו. [ויש להעיר עוד בזה מירושלמי הנ"ל שמדמה מכר לבנה ומד' הרמב"ם בה' תפילין פ"א הי"א ולח"מ ה' אבל פכ"ד] ולפי"ז ניחא מה שלא כתב הרמב"ם ז"ל דין זה במוכר קרקע לע"ז והזכיר מוכר ביתו דוקא והרי גם קרקע אסור למכור וכנ"ל ולהנ"ל ניחא דבקרקע אין דמיו נתפסין דהא עיקר הטעם הוא משום הזמנה מילתא וזה לא שייך בקרקע דהמשתחוה לקרקע עולם לא אסרה ואף דבחפר בה בורות שיחין ומערות אסרה וכדאמרינן (בדף נ"ד) שם מ"מ עכ"פ במכירה גרידא ל"ה הזמנה כיון דמחוסרת מעשה והוי כטוי לארוג:

וכן יש לי ללמוד מד' המרדכי ז"ל במס' מגילה (כ"ו) שם דהאומר קרקע זו לבהכ"נ ל"ה כטוי לארוג כיון דחזי להתפלל בה כמו שהיא ע"ש:

וא"כ כאן דלא נאסרה רק בתפירה הוי כטוי לארוג ול"ה הזמנה כלל:
וכן יש ללמוד מעיקר הדין שכ' הר"ן ז"ל שהבאתיו לעיל דלקיחה הויא הזמנה לאביי והרי אביי לא יליף רק מעגלה ערופה וקיי"ל דאין לקיחה אוסרתה רק ירידתה אלא ודאי שאני התם דכיון דבעי מה"ת ירידה הויא הלקיחה כטוי לארוג:
וע' בפי' הראב"ד ז"ל למס' תמיד (פ"א) שכ' כן דהיכי דבעי עוד מעשה כ"ד ל"ה הזמנה ומשו"ה כ' רבינו ביתו דוקא דל"ב שום מעשה ומיתסר בהזמנה בעלמא
והא דכ' רבינו ז"ל אח"כ אבל עכו"ם שאנסו ישראל וגזלו את ביתו והעמידו בו ע"ז דמיו מותרין ולפי הנ"ל דאיירי בעובד הבית עצמו אמאי לא כתב כאן ועשאהו ע"ז אפ"ל דאדרבא העמידו בו עדיפא לי' להזכיר דהלא באמת קשה דמאי רבותא אשמעינן באנסו וגזלו דדמיו מותרין הא קיי"ל דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ודמיא להא דאנס הכרם דאין אוסר משום כלאים ואכן במס' ע"ז (נ"ד ע"א) אמרינן דאנס בהמת חברו והשתחוה לה נאסרה ומוקי לה חזקי' כגון שניסך לה יין בין קרני' וכיון דעבר בה מעשה אסרה הרי דבמעשה נאסרה אפי' לא עשאה בגוף הבהמה וא"כ באנס הבית והשתחוה לו פשיטא דלא נאסר אלא אשמעינן רבותא טפי דאפי' העמידו בו ע"ז דהוי מעשה כמו ניסוך בין קרני' אפ"ה לא נאסר והיינו משום דהרמב"ם ז"ל לשי' (בפ"ח מה' עכו"ם) שכ' שם דאפי' שחט בהמת חבירו לע"ז לא נאסרה דאין אדם אוסר דשא"ש וכ"ש כאן:
היוצא לנו מזה דלשי' הרמב"ם ז"ל המוכר בית לע"ז דמיו אסורין לפי שדמיו ושם ע"ז באין כאחת, ולפי"ז יש מקום לומר דהיכי דהבית עצמו אינו ע"ז אין דמיו נתפסין:

1
ואכן כ"ז רק לפי דרכן של רבותינו הכ"מ ולח"מ ז"ל שכ' דמקור דברי הרמב"ם ז"ל הוא מהש"ס דגיטין הנ"ל ועשו פלוגתא בין רש"י ורמב"ם ז"ל בזה דרש"י פי' הא דמוכר בית לעכו"ם דמיו אסורים היינו דמוכר להם בית בא"י וקעבר אלאו דלא תחנם ע"ש:
אבל לענ"ד ברור דדינו של הרמב"ם ז"ל נובע מהתוספתא ע"ז (פ"ז ה"ב) וז"ל המוכר ביתו לעבודת כוכבים דמיו אסורין ויוליך הנאה לים המלח אבל עכו"ם שאנסו את אחד ונטלו את ביתו והעמידו בו עבודת כוכבים דמיו מותרים וכותב ומעלה בערכאין עכ"ל וזהו ממש כלשון הרמב"ם ז"ל (דפ"ט מה' עכו"ם) הנ"ל וכמבואר למעיין שם דהאי והעמידו בו עכו"ם לא נאמר בגמ' דגיטין רק זה הוא לשון התוספתא דע"ז הנ"ל:
ולפלא לי על מרן הב"י ז"ל ביו"ד (סי' קמ"ג) שכ' שם וז"ל כ' בס' א"ח המוכר בית לע"ז דמיו אסורין לפיכך עכו"ם שאנס כו' הרי שהעתיק דין זה בשם ס' א"ח ובאמת הוא

תוספתא מפורשת והלכה פסוקה ברמב"ם וכנ"ל וגם הטו"ז שם העתיק זה בשם הב"י בשם א"ח ותי' הוא שלא הביאו התוספתא ורמב"ם הנ"ל:

ולפי"מ שביארנו דמקור הדין זה הוא בתוספתא הנ"ל שוב אין לפרש דאיירי במוכר ביתו לע"ז לעבוד הבית עצמו ומש"ה דמיו נתפסין דז"א לפי שי' התוספתא (בפ"ו שם ה"ב) דאיתא שם ישראל שעשה ע"ז אסורה אע"פ שלא עבדה כו' עכו"ם שעשה ע"ז מותרת עד שתיעבד לפיכך אין יכול לבטלה כו' ע"ש והיא כשי' ר' ישמעאל בגמ' ע"ז (נ"א):

ובהגהת חסדי דוד להגאון ר"ד פרדו ז"ל בפי' התוספתא שם הוקשה לו מאי לפיכך יש לה ביטול ולכן השיא דברי התוספתא לכונה אחרת ובמח"כ נעלם ממנו לפי שעה ד' הירושלמי (בפ"ד ה"ב) שהובא ברייתא זו דלפיכך יש לה ביטול ואיתא שם אר"ז לית כאן לפיכך אלא אין לה ביטול ויש לה ביטול ע"ש וא"כ דברי התוספתא כפשוטן:

עכ"פ לפי דברי התוספתא דע"ז של עכו"ם אינה אסורה עד שתיעבד א"כ מוכח דאפי' במוכר לצורך תשמיש ע"ז דמיו נתפסין:

ז

תבנא לדינא הרי ביארנו פרטי האיסור של נ"ד כי ד' המה, נהנה ומהנה נותן מקום ועושה ע"ז ולפ"ע:

ומעתה נדין בעצה שצידד כ"ת להתיר באם ימכור הבית לעכו"ם אחר והנכרי הזה ימכור לע"ז:

הנה משום איסור דמהנה לכאורה הי' נראה לדייק היתרא בכה"ג מתוס' ע"ז (י"ג) שהביאו בשם רבינו ברוך דאסור לקנות מהעכו"ם כל שהעכו"ם אומר ועוד פשוט דכוונתו לע"ז משום דהוי כמוציא מכיס ישראל לע"ז ובשם הרר"מ מקיצי כתבו דאפי' אם אמר העכו"ם ועוד פשוט כיון שלא הזכיר בפי' לע"ז שרי ע"ש עכ"פ משמע דכל שאין העכו"ם אומר ועוד פשוט דמותר לכו"ע אף שנותן מכיסו לע"ז, וכן משמע קצת מד' רש"י שם (ד"ה דשקלי) במה דפי' דנוטלין מכס מלוקח ונמצא מהנה דמשמע דאילו לקחו מהמוכר הי' שרי וא"כ לכאורה גם הכא יש להתיר:

אכן באמת ז"א דהא כ' התוס' (י"ד ע"ב) ד"ה חצב בשם ה"ר ברוך דלבונה אסור למכור דדבר ברור הוא דלתקרובת בעי לה והוי כמו פירושן וא"כ הרי הכא דודאי הוא שהעכו"ם ימכור לע"ז י"ל דהוי כאומר ועוד פשוט לע"ז ואף אם נחלק בהכי הרי כ' התוס' י"ב (סוף ע"ב) דאפי' שקלי מיכסא ממוכר נמי אסור וע' בדרישה (בסי' קמ"ט) שהביא בשם הרש"ל ז"ל דאפי' אם אין העכו"ם לוקח הפשוט מישראל רק שנותן לו במקח הראשון

נמי אסור כיון דידעינן בודאי שיתן אח"כ לע"ז דאי בשנותן ישראל הפשוט פשיטא דאסור ע"ש:

ואמנם לענ"ד אפשר עוד למצוא היתר ע"י מכירה לטעם דמהנה ממה דאיתא בירושלמי ותוספתא דמותר לשכור חנויות של ע"ז כשהשכר נופל לכיס המדינה והכי איתא התם חלילין של אליל אסור לשכרן ואם הי' מעלין שכר למדינה אע"פ שהוא לאליל מותר מתניתין אמרה כן הי' שלה ושל אחרים נהנין ממנה בטובה ושלא בטובה והר"ן ז"ל תמה בד' הירושלמי דאם השכר נופל לכיס המדינה אמאי שרי וכ' דלא קיי"ל כירושלמי בהא ואכן הטור (סי' קמ"ג) פסק כן להלכה והוסיף לפרש בטעם הדבר דכיון שאם ירצו בני המדינה יקחו לעצמן כל מה שגבו נמצא דמה שנותנין לאליל ה"ה כאילו נתנו מכיסן ע"ש וע' ב"י שבזה תי' הטור קושיית הר"ן ז"ל וע' אריכות דברים בזה במל"מ (ה' עכו"ם פ"ז) ובפרישה שם (סקי"ג) שכ' דאע"פ שנותנין אלו המעות עצמן אפ"ה הוי כאילו נתנו מכיסן ע"ש:

ולפ"ז הרי לכאורה ההיתר ברור בנ"ד אם ימכרו לנכרי אחר ויכתבו שמו בטאבאלע על הבית שוב ל"ה ישראל זה מהנה לעכו"ם דכיון שאם ירצה העכו"ם יוכל לקחת הבית לעצמו והרי בכה"ג ל"ה מהנה:

ואכן יש להסתפק דאין זה דומה לנ"ד דהתם בירושלמי איכא עוד קולא דבני המדינה מספיקין כל צרכי אליל ואם גם לא יקחו מעות זה מישראל זה צריכים הם להסתפק לאליל ולכן הישראל ל"ה מהנה לע"ז רק מהנה לבני המדינה שלא יצטרכו לתת מכיסם וסברא זו כ' המשל"מ (בה' עכו"ם שם) וכן בפרישה שם מסיים דהוי כאילו נתנו מכיסם הואיל והם מספיקים צרכי אליל ע"ש וכן מוזכרת. סברא זו בשלטי הגבורים (ע"ז י"ב) בשם האו"ז לענין המכס דאם אין גובין המכס עד לערב והם נותנין לאליל מיד ל"ה מהנה כיון דבלא"ה נותן לאליל ע"ש וכן כ' המהרי"ק (בשורש קצ"ד) ע"ש:

משא"כ בנ"ד שאם לא יתן לו הישראל להבית אפשר שלא ימצאו לקנות במקו"א מקום מרווח כזה ונמצא שהישראל הוא המהנה וא"כ אפשר דאסור:

ואכן עדיין נראה לצדד להיתרא דעיקר סברת הטור ז"ל דכיון שאם ירצו יקחו לעצמן ל"ה מהנה מקור הדבר יש ללמוד ממשנה דנדרים (מ"ג ע"א) הי' מהלכין בדרך ואין לו מה יאכל נותן לאחר לשום מתנה והלה מותר בו ואם אין עמהם אחר מניח על הסלע ואומר הרי הן מופקרין והלה נוטל ואוכל ע"ש:

וידוע ש' הרמב"ם ז"ל דאם מהנהו המדיר לוקה וע' ר"ן נדרים (ט"ו) בזה וע"ע בגמ' נדרים (ס"ה) בהא דפותחין מכתוב שבתורה אילו היית יודע שהוא עני ואין אתה יכול לפרנסו

כו' ופריך בגמ' שם נימא מה דמטי לי' לפרנסו בהדי כו"ע מפרנסא לי' כו' וכ' הר"ן ז"ל שם וז"ל ורשאי הוא בכך שהרי לא יתן בידו אלא ליד גבאי וכיון שאם רצה הגבאי ליתן לאחר הרשות בידו שרי דהו"ל כי ההוא דתנן נותן לאחר משום מתנה והלה מותר בו עכ"ל:

וכבר נשאל בזה בתשו' מבי"ט ח"ג (סי' קט"ז) וכ' שם באריכות דאפי' אם אסר ראובן שלא יהי' מהנה את שמעון בשום הנאה אפ"ה רשאי ליתן ליד הגבאי ול"ה מהנה מטעם הנ"ל שאם ירצה יקח לעצמו או יתן לעני אחר ע"ש וע"ע במהרי"ט ח"א (סי' ה') שכ' כן והשיג על התשב"ץ בזה וע"ש:

וא"כ ה"נ בנ"ד כיון שאם ירצה העכו"ם יקחהו לעצמו ל"ה מהנה:

ואף דהתם לא התירו רק באין לו מה יאכל הרי מבואר בתשו' מבי"ט ומהרי"ט הנ"ל דלא בעינן אין לו מה יאכל רק בנותן על הסלע דוקא דכיון דאין עמו אחר רק זה הרי מוכחא מילתא טובא דנותן לו ובכה"ג לא התירו רק באין לו מה יאכל דוקא וכדבריהם מפורש להדיא בתוס' כתובות (ע' ע"ב ד"ה טפי) ע"ש ומשא"כ בנ"ד:

ואפי' לשי' הרא"ש והר"א ממיץ ז"ל בנדרים (מ"ג שם) דאפי' ביש עמהם אחר דהדין הוא דנותן לו במתנה והלה מותר בו הוא רק באין לו מה יאכל ושי' הרמב"ן ז"ל בנמ"י ב"מ דאפי' בחנוני לא הותר רק באין לו מה יאכל דוקא אפ"ה שרי כאן דהרי כבר ביארו הפוסקים הטעם משום דאנן סהדי דניחא לי' דיהנה מי שאסר הנאתו עליו משא"כ כאן אדרבא אנן סהדי דלא ניחא לי' שיתן העכו"ם ביתו לע"ז וגם כיון דאם ירצה העכו"ם יעכב הבית לעצמו א"כ לא מוכחא מילתא דישראל זה מהנה לע"ז ושפיר אפ"ל דמותר בכה"ג כיון דההנאה לא תבא בהכרח:

ובזה אתיא לי שפיר מה דהי' קשיא לי במה דאמרינן בגמ' שם (ע"ז י"ד ע"א) דאין מוכרין תקרובת ע"ז לעכו"ם משום לפ"ע וחבילה מותר למכור משום דהוי לפני דלפני ואמאי לא אסרינן לי' מטעמא דמהנה ואין לומר דמיירי בזביני דרמי על אפה דל"ה מהנה חדא דא"כ אכתי הוי נהנה ועוד דהא כ' התוס' ומרדכי שם דל"ש לפ"ע רק היכי שא"א למצוא במקום אחר אבל היכי שאפשר למצוא במקום אחר אפי' מסייע ל"ה ע"ש וא"כ בכה"ג מהנה הוא וכן קשה (בדף ו' שם) דאסור לשאת ולתת משום הרווחה או משום לפ"ע ואמאי לא קאמר טעמא דמהנה וכן בנדרים (ס"ב ע"ב) שהבאתי לעיל דלא פריך רק מלפ"ע אבל לא ממהנה:

אבל לפ"ד הנ"ל א"ש דהרי הכא איירי באיסור מכירה לעכו"ם שהוא ימסור לע"ז ואי בעי העכו"ם הי' יכול לעכב לעצמו ובכה"ג ל"ה מהנה וכל מקום שמצינו מהנה בדין זה לאיסורא הוא רק היכא שבהכרח יבא הנאה לע"ז וכנ"ל:

ובזה הי' אפשר ליישב ג"כ מה שתמה הגאון הר"א ז"ל מאמסטרדם במ"ש הרמב"ם המוכר ביתו דמיו אסורים וכ' שלא מצינו בשום מקום שהמוכר תקרובת לעכו"ם יהי' דמיו אסורין ומאי שנא הא מהא ע"כ קושייתו:

ולהנ"ל אפשר לומר דמשו"ה בתקרובת ע"ז דמיו מותרים לפי שאין שם רק איסור דלפ"ע משא"כ כאן במוכר ביתו איכא עוד איסור דמהנה דהא מוכרו לע"ז והיכי דמהנה הא מוכח בגמ' (ע"ז י"ג) דדמיו אסורין דאמרינן שם יהודי הנמצא שם היאך יפשה יניח נמצא נהנה לא יניח נמצא מהנה מכאן אמרו הנושא ונותן בשוק של עכו"ם וכו' מעות ומתכות יוליכם לים המלח וע' תוס' שם ד"ה מעות:

והנה לכאורה עדיין יש לתמוה מהא דעבר ובנה שכרו מותר ומבואר עוד ברמב"ם דאפי' באליל עצמו שכרו מותר וכש"ס ע"ז (י"ט) ואמאי לא יהי' כאן איסור דמהנה ואך גם זה יש ליישב שפיר עפמ"ש המרדכי בשם אבי העזרי במשנה דנהנין שלא בטובה דהיכי דאם ל"ה קונה הוא פירות אלו הי' באים עכו"ם אחרים וקונים והוא אינו רק במה שממהר לקנות זה לא מקרי מהנה (וע' בב"ח וסי' קמ"ג) שכ' לפרש בזה דברי רש"י ז"ל וע"ע בר"ן ע"ז ע"ש) וא"כ ה"נ לענין בונה דשכיחי גם בונים אחרים לא מקרי מהנה ואין לדייק דא"כ כל כי ההוא הו"ל לפרושי דהיינו דוקא כשיש עוד בונים אחרים דז"א דהא המשנה כולה איירי כשיש עוד בונים אחרים דקתני לא יבנה עמהם אבל בונה עמהם בימוסאות ומדייק מזה הטו"ז ז"ל דדוקא עמהם בונה תשמיש דתשמיש לרש"י ז"ל אבל לא בעצמו ע"ש:

וא"כ כיון דאיכא עוד בונים ורק ע"י שבונה גם הוא ממהר הבנין לעשותו והרי בממהר לקנות ל"ה מהנה וכדברי המרדכי הנ"ל וא"כ ה"ה הכא בבונה עמהם אין כאן רק משום מסייע או לפ"ע ומש"ה שכרו מותר כמו בתקרובת משא"כ מוכר ביתו דהוא משום מהנה שכרו אסור:

והמדייק בלשונו הזהב של הרמב"ם ז"ל (בפ"ט) יראה מפורש דטעם מוכר ביתו הוא משום מהנה דבהלכה (י"ג) שם כתב דין דחניות המעוטרות דאסור לקנות וכן דין החניות דאסור לשכרן דבשניהם הוא משום מהנה ובה' (י"ד) כתב עוד דיני מכס וסיים משום דמהנה ובין הפרקים (בה' י"ג) הזכיר דין מוכר ביתו וע"כ דגם זה אסור משום מהנה ובחדא מחתא מחתינהו:

וא"כ הי' נראה לצדד להיתר באם ימכור ביתו לנכרי אף דהנכרי ימכור לע"ז כיון דבזה שוב לא הוי מהנה וכמו שביארנו לעיל:

ח

וגם מטעם דלפ"ע הי' נראה לכאורה להתיר לפ"מ שפי' הרמ"א ז"ל (בסי' קנ"א) דנהגו להקל כסברא הראשונה דאם אפשר לו לקנות במקו"א לא מוזהר בלפ"ע:

ואף דכאן בנ"ד אפשר דלא ימצאו קרקע טובה כזאת אפ"ה נ"ל דגם בכה"ג אינו עובר בלפ"ע וראי' לזה מתוס' ע"ז (ב' ד"ה אסור) שכ' בשם הר"ת ז"ל דמה דאסור לשאת אינו אלא במידי דהקרבה וכ' דפי' האיבעיא דבגמ' שם אי משום הרווחה או משום לפ"ע ונפ"מ היכי דאית לי' בהמה לדידי' היינו דאי משום הרווחה כיון שיהי' לו בהמות רבות יקריב מן המובחר ואסור אבל אי משום לפ"ע שרי ע"ש הרי דאפי' אם אין לו מובחר כ"כ ל"ש לפ"ע וא"כ בנ"ד ג"כ יש להם בית אלילים אף דאינו מרווח כ"כ ל"ש לפ"ע:

ובפרט דהכא יש לדמות ללפני דלפני כיון שימכרו לנכרי אחר:

ט

והנה גם הגאון מבראדי שליט"א כ' בתשובה אשר שלח כ"ת אלי להתיר שימכור לנכרי אחר ושידור בו העכו"ם שנה אחת דישתקע שם ישראל וכ' שכן כתבו התוס' סוכה בסוגיא דאונכרי דבי"ב חדש נשתקע שם ישראל עכ"ד ובודאי כוונתו לתוס' סוכה (ל' ע"ב) ד"ה וקרקע במה שהביאו שם המשנה דכלאים האנס שזרע את הכרם ויצא מלפניו קוצרו אפי' במועד וכו' מאימתי נקרא אנס משישקע וכו' ע"ש:

אולם במחכת"ה לא נמצא שם בתוס' דנשתקע היינו בי"ב חדש וגם ברמב"ם וטור ושו"ע בה' כלאים שהביאו דין זה דאנס לא נזכר כלום מי"ב חדש וכן ביו"ד (סי' ק"כ) דנשתקע לא בעי טבילה וכן בצדקה (סי' רנ"ט) דמותר לשנות כל שנשתקע שם בעלים לא זכרו י"ב חדש כלל:

הן אמת דמצינו דנשתקעו היינו י"ב חדש והוא במס' ע"ז (נ"ז ע"א) דאמרינן שם אר"נ אמר שמואל הלוקח עבדים מן העכו"ם אע"פ שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שתשקע ע"ז מפיהם וכמה אריב"ל עד שנים עשר חדש, הרי דמקודם יב"ח לא מקרי נשתקעו:

אבל מזה אין ראי' לענין הא דאנס שהביאו התוס' דנשתקעו היינו יב"ח:

ואדרבא נ"ל ראי' להיפוך דבגמ' גיטין (נ"ח ע"ב) אמרינן הבא מחמת חוב ואנפרות אין בו משום סקריקון כו' וסקריקון עצמה צריכה שתשהה י"ב חדש אר"י נקטינן אין אנפרות בבבל כו' כיון דאיכא בי דוואר ולא קבל אחולי אחיל ופרש"י ז"ל אין דין סקריקון באנפרות דאפי' שהתה אצלו י"ב חדש ויותר לעולם הדרא לבעלים אף דבסקריקון אם

שהתה אצלו יב"ח הקונה ממנו א"צ להחזיר לבעלים רק רביע התם שאני משום דאגב אונס מיתה גמר ומקני אבל באנפרות דאינו רק גזל בעלמא לא מחלו הבעלים הקרקע אף לאחר יב"ח, ובבבל אפי' אנפרות אמרינן דמחלו הבעלים כיון דאיכא בי דוואר ולא אזיל קביל אימא אחולי אחיל ע"ש ובתוס' ב"ב (מ"ד ע"א) כ' דהא דאמרינן אחולי אחיל הוא מטעם יאוש והוכיחו מזה דשי' הגמ' כאן דיש יאוש לקרקע וכ"כ הטור בחו"מ (סי' רל"ו) וע' בש"ך שם (סק"א):

ומעתה ע"כ מוכח דביב"ח ל"ה נשתקע דהא אמרינן בירושלמי כלאים והובא בתוס' סוכה (ל' שם) דהיכי שאנס הכרם יזרעו כלאים ונשתקע שם בעלים ולא נתייאשו אסורין ד"ת דכבר הוי שלו ויכול לאוסרו ונתייאשו ולא נשתקעו רק מדרבנן אסור ע"ש הרי מבואר דיותר חשוב שלו בנשתקעו מבנתייאשו וכיון דאמרינן דבבבל א"צ להחזיר כיון דאיכא בי דוואר ואחולי אחיל והיינו משום יאוש א"כ כ"ש דבנשתקעו א"צ להחזיר ואפ"ה אמרינן דשלא בבבל אפי' שהתה ביד הבא באנפרות יותר מיב"ח צריך להחזיר לבעלים וע"כ דבי"ב חדש לא חשיב נשתקעו (וע"ע בנתה"מ (סי' שע"א) שם דהא דנשתקעו עד שלא יהי' עדים וא"כ ע"כ לאו ביב"ח תליא וע' ב"ב (נ"ה) פרסאי עד מ' שנין וע"ע חולין (ק"י ע"א) וע"ע ברכות (נ"ח ע"ב) המת משתכח לאחר י"ב חדש דכתיב ככלי אובד ופרש"י ז"ל דיאוש כו' דכלי הוא ביב"ח וע' תשו' מבי"ט והובא בקונ' עגונות (סי' רכ"ג) דביב"ח הוי נשתקע זכרו לענין איסור דרבנן) ומלבד זה אפי' אם הי' בעינן באנס שישתקע אין ללמוד בזה לענין מכירה דבמכירה כל שקנאן אחר יקרא שם בעלים החדש עליו:

אבל יש לקיים פסק זה מטעם אחר עפמ"ש הב"י בטואו"ח (סי' רמ"ג) שכתוב בתשו' הגאונים בשם רב נטרונאי ז"ל בישראל שקנה. מרחץ מעכו"ם והשכירו לעכו"ם והעכו"ם עושה מלאכה בשבת דאין בו משום מראית העין דמה שאמרו שנקראת על שמו אינו אלא בישראל שקנה לעצמו מרחץ וישב הוא בעצמו בו ופעמים שישכירו וישאר שמו עליו אבל מי שלא ישב בו ולא יקרא עליו שמו מעולם אלא מעכו"ם קנאו ולעכו"ם השכירו לא נאסר ע"ש:

הרי דהיכי שקונה המרחץ ואין דר בו רק תיכף נתנו לאחר עדיין שם יקרא שם בעל הראשון עליו

וא"כ ה"ה הכא לחומרא אם ימכור העכו"ם תיכף זה הבית לע"ז יהי' נקרא שם ישראל עליו:

ואף דברמ"א ז"ל הביא בשם האו"ז דין זה בשכרו כ"כ המג"א שם דה"ה קנאו ע"ש וכיון דאנו חוששין גם כאן למראית עין ע"כ מוכרח להתנות עם העכו"ם שידור בו איזה זמן ואפשר ליתן שיעור יותר מל' יום דבהכי מחשיב דירת קבע למזוזה וע' פמ"ג או"ח (סי' שצ"ח) בא"א (סקט"ו) דאפשר דיושבי אהלים קבועים היינו, בל' יום וע"ע ב"ב (ח) וטור וב"י (סי' קכ"א) באה"ע לענין דירה וביו"ד (סי' רי"ד) ודו"ק:

הנה לעיקרא דדינא הראיתי מקום בס"ד בש"ס ופוסקים לצדד להיתרא רק באופן שימכור לנכרי אחר אך בכ"ז יען כי הוא ענין חמור ויש בזה כמה איסורים חדא דמהנה ואף דבכה"ג ל"ה מהנה ושכרו מותר מ"מ אסור לעשות כן כמו בתקרובת ע"ז וכנ"ל ומה גם לפמ"ש הריטב"א ז"ל דהוי כעושה הכנה לע"ז ולשי' הרמב"ם ז"ל שהבאתי לעיל הלאו דלא תעשון הוא בגרמא ג"כ וגם הרמ"א ז"ל כ' אפי' במקום שאפשר למצוא במקו"א דל"ש לפ"ע מ"מ שומר נפשו ירחק מזה ובכן אבקש מאת כת"ה להגיד להשואל בשמי כי ישמע נא לעצתי וירחיק את ביתו מן הכיעור ודומה לו כי אבני ביתו וקורות ביתו של אדם המה מעידים עליו בעלמא דאתי וגדול כחה של מצוה זו להגן בעדו ובעד ביתו וכמו שהבטיחונו רבותינו ז"ל כי המונע בזה מצליח:

ידידו דושת"ה:

(התשו' הזאת כתבתי בהיותי עוד בטארנאפאל, וכשנתקבלתי אח"כ לאב"ד בעיר גלינא יצ"ו והשואל הנ"ל הי' דר בגליל שלי, חקרתי עליו ונודעתי כי שמע לעצתי ונתעלה מאד בנכסיו, ברוך המשלם טוב לעושי מצוה):

סימן ז

ב"ה כ"ה ניסן תרפ"א גלינא. אל ה"כ הרב הגאון החסיד המפורסים שר התורה וכו' כש"ת מוה"ר מאיר אראק שריס"א מאבד"ק בוטשאטש שאטש יברו.

ספרו הנחמד טל תורה אשר שלח לי למנה הגיעני ותשו"ח לכ"ת הנשא אשר הואיל לכבדני בספרו זה הכי נכבד וכו':

ולא אמנע מהביע בזה את אשר הגו רעיוני מדי הביטי בספרו היקר:

א

בחידושיו לשבת (כ"א) חקר בדין מעלין בקדש אי שייך דוקא בתשמישי קדושה או אפי' בתשמישי מצוה והביא שכן משמע מדברי המג"א (סי' ח'):

אתמהה על עינו הבדולח שהרי ש"ס ערוך הוא גבי ציצית במס' מנחות (ל"ט ע"א) תנא כשהוא מתחיל מתחיל בלבן וכשהוא מסיים מסיים בלבן מעלין בקדש ולא מורידין וע'

רש"י שם דכיון דאקדמי' קרא למין כנף ש"מ חשוב הלכך אי מסיים בתכלת הו"ל מוריד סוף הציצית מתחילתה ע"ש ועכ"פ מבואר בהדיא בזה דין דמעלין בקדש:

והנה מדברי הש"ס הנ"ל יש ללמוד ג"כ דהא דאמרינן בעלמא מעלין בקדש ולא מורידן עיקר הקפידא שלא יורידהו בסופו דוקא אבל אם מורידו באמצע לית ל בה, וכן יש להוכיח מהש"ס דמגילה (כ"א ע"ב) בהא דקאמר אמצעי משובח מדמצינו במנורה ואחרון משובח משום מעלין בקדש וכו' יע"ש:

ובזה אני אומר ליישב הש"ס דמנחות (צ"ט ע"ב) בהא דאמרינן התם במשנה דשני שלחנות הי' באולם אחת של כסף ואחת של זהב על של כסף מניחין לחה"פ בכניסתו ועל של זהב ביציאתו ופריך ונעבדי' גם של יציאתו דכסף ומשני משום מעלין בקדש ולא מורידין ע"כ ולכאורה תמוה דהא הלחה"פ הי' מקודם בדפוס של זהב וכמבואר במנחות (צ"ד ע"א) וא"כ איך אפשר להיות בכניסתו של כסף הא הו"ל מוריד, וכבר הקשה כן המנ"ח ז"ל, ואכן להנ"ל א"ש כיון דנתנו אח"כ בשל זהב בפנים ל"ה מוריד רק עיקר הקפידא שלא יסיים בשל כסף:

ב

וכן יש להעיר עוד בזה מהא דאיתא בירושלמי יומא (פ"ג ה"ז) דהא דכתיב בעזרא אגרטלי זהב ואגרטלי כסף היינו מקום שאוגרים הדם ומפרש אגרטלי זהב מקום שאוגרים דמו של טלה ואגרטלי כסף מקום שאוגרים דמו של פר הנה מבואר דהמזרק לקבל דם הפר הי' של כסף והמזרק להכבש הי' של זהב והנה בש"ס דפסחים (ס"ד ע"ב) בהא דכהנים עומדים שורות שורות של כסף לחוד ושל זהב לחוד אמרינן בגמ' מ"ט אילימא משום דילמא דשקלי דהבא ומעיילי דכספא כו' ופרש"י ז"ל דכל שאותו הכהן קיבל מקודם מזרק של זהב ואח"כ מקבל מזרק של כסף יש בזה משום הורדה בקדש יע"ש, וא"כ לפ"ז לכאורה קשה איך קבל הכה"ג ביוה"כ המזרק של דם הפר להזות בהיכל אחרי שכבר הי' בידו המזרק של דם השעיר להזות בק"ק הא לפי הירושלמי הנ"ל הי' של פר מזהב ושל שעיר מכסף וא"כ הו"ל הורדה ודוחק לחלק דשאני פסח שכולו קרבן אחד דמ"ש אלא ודאי כיון דמסיים בשל שעיר ל"ה הורדה:

ואכן אי משום הא לא אריא דהא מבואר במשנה דיומא שהי' מערה דם הפר לתוך דם השעיר ואפי' מאן דלא ס"ל מערבין לקרנות ס"ל שהי' מערבין לתת על טהרות של מזבח וכמבואר בתוס' יומא (נ"ז) והרי עיקר הטעם שהי' של פר דכסף ושל טלה דזהב מבואר בירושלמי שם משום דזה גדול וזה קטן וא"כ הכא שהי' בעי לערות זה בזה א"כ ע"כ הי' שוים שניהם גדולים וא"כ שפיר י"ל שאם זה הי' של כסף הי' גם זה של כסף:

וראי' ברורה לזה מש"ס דיומא (נ"ד ע"ב) דעשו היכרא בכן מיוחד משום חולשא דכה"ג שלא יחליף ואי הי' זה דכסף וזה דזהב איכא היכרא טובא וע' דש"י שבת (ס"ד ע"א) לענין שן תותבת דזהב ודכסף:

ואף הא קשיא דהא מקודם הי' מקריב ז' כבשים עולות ואח"כ הי' מקריב פרו אע"כ כיון דמסיים בשל זהב במזרק דכבש של בה"ע ל"ש מורידין:

ג

בחי' זבחים (ע"ט) כ' לצדד דאף דקיי"ל דאין אחורים ותוך לקדש מ"מ במי חטאת יש אחורים ותוך ורצה לדייק כן מלשון השיטה מקו' בזבחים שם:

לפלא לי על כהד"ג יחי' שנעלם ממנו לפי שעה משנה מפורשת במס' פרה (פי"ב מ"ח) לגין של מי חטאת שנטמאו אחוריו נטמא תוכו יע"ש:

ועיקר הקושיא שהביא בשם הטו"א בתגיגה על הא דאמרינן בזבחים שם גבי דלי שהוא מלא מי חטאת דבעי שיטביל עד שירבו המים על מי חטאת ומוקי לה רבא בדלי שתוכו טהור וגבו טמא ומשו"ה בעי דלרבו כי היכי דלא יחוס על מ"ח והקשה הטו"א ז"ל דהא כיון דאין אחורים ותוך לקדש כ"ש לחטאת א"כ ממילא יהי' המ"ח טמא ואמאי יחוס, באמת כבר הקשה קושיא זו הר"ש ז"ל במקומו במס' פרה שם במשנה הנ"ל דנטמאו אחוריו נטמא תוכו ותי' דהתם בזבחים איירי במים שאינם מקודשים דבהא לא נטמא תוכו עיי"ש:

והנה עפ"ד הר"ש ז"ל הנ"ל שכ' לחלק בין מים מקודשים לאינם מקודשים לענין אחורים ותוך אמרתי לבאר ג"כ הא דפליגי אביי ורבא בזבחים שם בהא דדלי דרבא מוקי לה בדלי שתוכו טהור וגבו טמא ואביי מוקי לה בשינויא אחרינא דר"י חולק אדרבי' ואמאי לא קאמר אביי ג"כ דבתוכו טהור עסקינן והנראה דרק לרבא לשי' איכא לאוקמא הכי:

ד

בהקדם ליישב קושית התוס' במס' חגיגה (כ"ה ע"א) בהא דאמרינן התם אין הקדש ניצול בצמיד פתיל שהקשו דהא תרומה קיי"ל דניצולת וכמבואר בש"ם דגיטין (ס"א ע"ב) וא"כ אמאי לא חשיב לי' במשנה בהדי דברים דחומר בקדש מבתרומה:

ואמרתי ליישב זה בס"ד דבאמת יש להבין אמאי אין הקדש ניצול בצ"פ דאילו בחטאת מצינו הטעם משום דכתיב בי' והניח אותו במקום טהור וכמבואר בספרי והובא ברמב"ם ור"ש (במס' פרה פ"י) ואכן בהקדש לא שמענו בו טעם:

והנה נראה לומר דבר חדש בזה דהנה בש"ס דשבת (פ"ד ע"ב) אמר רבא מדרס כ"ח טהור מדכתיב וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו מי לא עסקינן דיחדינהו לאשתו נדה

וכ' התוס' שם בשם ר"י ז"ל דאין הכונה דדוקא אם יחדינהו אינו מציל דאי משום הא הי' אפשר לאוקמא קרא כשלא יחדינהו אלא הכונה דכיון דראוי לטמא במדרס ממילא אינו חוצץ בפני הטומאה ומשו"ה הוכיח רבא דאין כ"ח טמא במדרס יע"ש:

ומעתה הנה יש לתמוה לכאורה דהא קיי"ל דכל הכלים אפי' כלים שאינם מקבלים טומאה אם עשאן גולל לקבר טמאים וכמבואר במשנה דאהלות (פ"ב) ושי' רש"י בעירובין (ט"ו ע"א) וכ"ה בתשו' הרשב"א (סי' תע"ו) דאפי' לאחר שניטל מן הקבר עדיין הוא בטומאתו הראשונה וא"כ הרי כל כ"ח ראוי לקבלת טומאה ואמאי חוצץ בפני הטומאה והרי אם הראוי לטומאת מדרס אינו מציל באהל המת ק"ו לטומאת גולל שהוא ממין טומאת המת שלא יהי' מציל:

וליישב זה נראה ע"פ התוס' ברכות (י"ט ע"ב) בהא דאראב"צ מדלגין היינו ע"ג ארונות של מתים שהקשו דנהי דל"ה טומאה רצוצה מ"מ הרי הארון נעשה גולל ודופק למת וכיון דנטמא הא שוב אינו מציל ותי' התוס' ז"ל דגו"ד חוצץ בפני הטומאה משום דשאני טומאת גו"ד מכל הטומאות שאינו טמא רק צד החיצון ולא הפנימי ומשו"ה חוצץ ע"כ, וא"כ ממילא ניחא שפיר הא דכלי מציל אף דראוי' להיות גו"ד דהא אפי' אם נטמא באמת בגו"ד ג"כ מציל וכנ"ל:

וא"כ מעתה שפיר ניחא הא דאין הקדש ניצול בצ"פ ותרומה ניצולת דהא מבואר במשנה דחגיגה (י"ט ע"ב) אחורים ותוך לתרומה ואין אחורים ותוך לקדש וא"כ בקדש כיון דנטמאו אחוריו נטמא תוכו ממילא אי אפשר להציל בצ"פ כיון דאף כ"ח ראוי לטומאת גולל דהשתא אין לומר כיון דצד הפנימי טהור מציל דז"א דהא בקדש כיון דחיצון טמא גם פנימי טמא וע' בר"ש במס' כלים (פי"ז מט"ו) דאפי' בטומאה דרבנן אין חוצץ וא"כ א"א להציל, אבל בתרומה א בו אחורים ותוך שפיר מציל.

וממילא מיושבת קו' תוס' ז"ל דאמאי לא חשיב במשנה האי חומרא דבקדש מבתרומה דהרי חשיב הא דאחורים ותוך לקדש ולא לתרומה וא"כ הוא הוא וע' תוס' חגיגה (כ"ד ע"ב) בשם הירושלמי דמשמע כן דכל כי האי גונא אין לחשוב בתרתי:

ומעתה שפיר מובן פלוגתא דאביי ורבא בהא דדלי דעיקר סברת הר"ש ז"ל דבמים שאינם מקודשים יש אחורים ותוך ולא הביא המקור לזה רק מדמי לה להא דתנן במס' פרה פ"י שם דמים שאינם מקודשים ניצולים בצ"פ ולדברנו א"ש ההסבר דממשנה זו דמים שאין מקודשים ניצולים בצ"פ שפיר אנו למדין דין זה עצמו דיש בהו אחורים ותוך דאל"כ אלא דגם במים שאין מקודשים אין אחורים ותוך א"כ אמאי ניצולים בצ"פ נהי דלא חיישינן בהו למקום טהור אבל עכ"פ אית בהו טעמא אחרינא שלא להיות ניצולין בצ"פ כיון

דראוי לטומאת גו"ד כמו דבקדש אמרינן מה"ט דאין ניצול אע"כ דבמים שאין מקודשים אית בהו אחורים ותוך:

וכ"ז רק לרבא לשי' דיליף מדרס כ"ח דטהור מהא דצ"פ וכש"ס דשבת (פ"ד) הנ"ל דלדידי' שפיר איכא הוכחה דבמים שאין מקודשים יש אחורים ותוך ומשו"ה מוקי לה שפיר בדלי שתוכו טהור וגבו טמא אבל לאידך אוקימתא בגמ' שם שפיר אמרינן דאף הראוי לקבל טומאה חוצץ וא"כ שוב אין ראי' לחלק בין מים שאינם מקודשים למקודשים בהא דאחורים ותוך ומשו"ה קאמר אביי הא דידי' הא דרבי':

ה

בעיוני בספרו שי"ט במס' מכשירין ראיתי שהביא דברי הרמב"ן ז"ל במס' שבת (צ"א ע"א) בהא דבעי רבא זרק כזית תרומה לבית טמא ומצטרף שם בהדי אוכל פחות מכביצה להשלימו לכביצה מהו לענין שבת אי נימא מיגו דמצטרף לענין טומאה מצטרף נמי לענין שבת והקשה הרמב"ן ז"ל דמה בכך דמצטרף מטעם מיגו אבל עכ"פ בשעת עקירה דל"ש מיגו הויא פחות מכשיעור ותי' דקודם שנטמא איסורו חישובו דזר האוכלו הי' לוקה בכזית ורק משעה שנטמא דאז אין זר לוקה עלי' כיון דמחוללת ועומדת להכי איצטרך לטעם מיגו:

וע"ז תמה כהד"ג יחי' דהא בגמ' שבת שם מיבעיא הוציא כגרוגרות לאכילה וצמקה וחזרה ותפחה מהו אי יש דיחוי לענין שבת או לא וסלקא בתיקו, וא"כ אם נימא יש דיחוי א"כ גם כזית תרומה הרי מיד שנכנס לבית אטמא עכ"פ מדרבנן דלכו"ע אפי' פחות מכשיעור מקבל עכ"פ טומאה דרבנן והויא מחוללת ועומדת וכמבואר במשל"מ (פ"ז מה' תרומות) וא"כ נדחה משיעור ואיך יצטרף אח"כ עכ"ק:

ואמרתי בס"ד לתרץ זה דהנה רש"י ז"ל בד"ה יש דיחוי כ' וז"ל יש דיחוי מה שחסרה, בנתים אילו אנחה בההוא שעתא לא מחייב כו' ובטלה לה עקירה כו', ונראה ברור לפרש כונת רש"י ז"ל עפמ"ש הכ"מ בה' אה"ט (פ"ד הי"ג) בשם הר"י קורקוס ז"ל עמ"ש הרמב"ם ז"ל והוא מהש"ס דמנחות (נ"ד) דכזית מן הנבילה וכעדשה מן השרץ שהי' בתחילה כשיעור וצמקו וחזרו ותפחו עד שהגיעו לשיעורן הרי אלו מטמאין עכ"ל וכ' הר"י קורקוס ז"ל שם דלא דמי לחיוב שבת דאיבעיא לן אי יש דיחוי דהתם שאני שאם הניחה באותה שעה הוה מפטר ולכך י"ל שלא תצטרף העקירה ע"ש וכ"ה בחי' הר"ן במס' שבת ע"ש, וזהו שכיון רש"י ז"ל וכ' דהאיבעיא הוא כיון דאילו אנחה בההוא שעתא ליישב דלא תקשה הא דמנחות הנ"ל:

ומעתה מיושבת קו' כתהד"ג יחי' דרבא לשי' בזה דבגמ' שבת (ק"ב ע"א) אמר רבא אפי' למ"ד יש ידיעה לחצי שיעור התם הוא דבידו אבל הכא אינו בידו ופריך ואי במעביר הרי הוא בידו אלא בזורק ופירש"י ז"ל דבמעביר דהוא בידו אמרינן כיון דאילו אנחה אז ל"ה בו חיוב חטאת כיון דנודע לו אינה מצטרף ההנחה בהדי עקירה ראשונה משא"כ בזורק דאין בידו יע"ש:

וא"כ שפיר ניחא דהא דמיבעיא לי' בצמקה וחזרה ותפחה הא איבעיא לי' בהוציא דוקא והיינו משום דהוא בידו ושפיר שייך הסברא דאילו אנחה אבל הכא דמיבעיא לי' בזורק תרומה מהו והרי בזורק ל"ש הסברא דאילו אנחה וא"כ שפיר אמרינן דל"ה דיחוי וכמו דאמרינן לענין טומאה:

ומיושב ג"כ קושית התוס' שם דאמאי תני זורק דוקא ולא במוציא ולהנ"ל א"ש דהא במוציא תליא באיבעיא דדיחוי וכנ"ל, ויש להעיר עוד בזה מש"ס דכתובות (ל"א ע"א) דמחלק בין זורק למעביר ע"ש, ומהא דשבת (צ"ט) זרק דף וחפץ ע"ג מהו כיון דאתיין בהדי הדדי וע' תוס' שבת (ח') ד"ה רחבה ודו"ק:

1

והנה המשל"מ ז"ל (בפ"ד מה' טו"א) נסתפק זו דאין אוכל מקב"ט פחות מכביצה אם שני חצאי ביצה שנגעו בטומאה ונצטרפו להדדי מטמאים כביצה או לא וכ' המגיה שם לפשוט ספק זה מהש"ס דשבת הנ"ל דלא מצטרפו דאי נימא דבכה"ג מצטרפו א"כ אמאי מיבעיא לי' לרבא בזרק כזית תרומה לבית טמא דוקא הו"ל למבעיא גם בבית טהור ורק שניהם הי' פחותים מכביצה וטעו בטומאה וכיון דטעו זה בזה מצטרפו ואמרינן מינו אע"כ דבכה"ג לא מצטרפו יע"ש בדבריו:

והנה בעיקר הספק של המשל"מ הי' נ"ל לדון דיש לחלות זה בפלוגתא דרבא ורב המנונא בש"ם דזבחים (ל"א ע"א) חצי זית חוץ לזמנו וחצי זית חוץ למקומו אמר רבא ויקץ כישן הפיגול ור"ה אמר עירוב מחשבות הוי אמר רבא מנא אמינא לה דתנן כביצה אוכל ראשון וכביצה אוכל שני שבללן זה בזה ראשון חלקן זה וזה שני הא חזר וערבן ראשון ופירש"י ז"ל אלמא דהדרי ומצטרפי ראשון שבזה ושבזה ומשני ר"ה התם איכא שיעורא הכא ליכא שיעורא ופירש"י ז"ל התם איכא שיעורא מעיקרא שלם הוא ונחלק הלכך כשחזר וערבו חזר שמו עליו אבל הכא מעיקרא לית בי' שיעורא דהוי חצי ולא נקרא שמו עליו ע"ש וא"כ מבואר דלרב המנונא כל היכי דליכא שיעורא לא מצטרפי בטומאה דאל"כ אלא דגם שני חצאי שיעורים מצטרפין א"כ שוב שפיר יש ראי' לפיגול שיצטרף בכחצי זית וע"כ דפשיטא לי' דלא מצטרפי וזהו לרב המנונא אבל רבא דלא מחלק בין איכא

שיעורא ומביא ראי' לחצי זית פיגול מטומאה ע"כ מוכרח לדידי' דגם בטומאה אפי' שני חצאין מצטרפין וא"כ לכאורה תליא דין זה בפלוגתא דרבא ור"ה הנ"ל:

וא"כ לפ"ז שוב הדרא הקושיא לדוכתא לרבא לשי' אמאי בעי לי' בזרק כזית תרומה לבית טמא דוקא והו"ל למבעיא בשני חצאי ביצה שנטמאו וכנ"ל כיון דלרבא מצטרפי:

ואכן עפ"ד הרמב"ן ז"ל הנ"ל א"ש בלא"ה דע"כ מוכרח לאוקמא האיבעיא בכזית תרומה שהי' טהור וזרקו לבית טמא דוקא דאילו לבית טהור ורק הכזית קיבל טומאה כשהי' פחות מכביצה א"כ הא ל"ה עקירה כלל דהא עיקר מה דהוי שיעור בעקירה היינו משום דזר לוקה עליו וכנ"ל משא"כ בקיבל טומאה דהוי פחות מכשיעור הרי עכ"פ מחולל ועומד בטומאה דרבנן ואין זר לוקה עליו וכנ"ל:

ובעיקר הראי' שהבאתי מגמ' דזבחים הנ"ל יש להעיר עוד דבתוס' שם בשם הר"ת ז"ל פי' פירוש אחר בהא דאמר ר"ה התם איכא שיעורא דהיינו דאיכא מן השני כשיעור ולפיכך מניח לו לראשון להפרד מעליו ע"ש ולפירוש זה אין ראי' כלל לנ"ד, ומעתה י"ל דרש"י ז"ל דפי' כן היינו לפי שיטתו דאוכל פחות מכביצה מקבל טומאת עצמו עכ"פ וא"כ שפיר חזי לאיצטרופי אבל לר"ת ז"ל דאין מקב"ט כלל באמת אין ראי' משם אפי' לרבא ע"ש ודו"ק:)

ז

והנה המשל"מ ז"ל הביא ראי' דשני חצאי שיעור שקבלו טומאה מצטרפין ממה דאיתא בתוספתא דפרה קדירה שהיא מלאה משקין טהורין והי' בה תורמוסין טמאים פחותים מכביצה ונתפחו הר"ז אומר טמאתיו וטמאני ע"כ הרי דאף שבשעה שקבלו טומאה הי' פחותים מכביצה כיון שנתפחו אח"כ נטמאו:

ולענ"ד יש להעיר די"ל דבדיוק נקטא התוספתא תורמוסין דשאני דין תורמוסין בהא עפ"מ שמצאתי להמאירי ז"ל במס' שבת (קמ"ה) שכ' וז"ל גדולי הדורות שלפנינו פי' שזו שאמרו שאוכל מקב"ט בכל שהוא פירושו כגון דבר שהוא בפ"ע כעין פרי אפי' גרגר של חרדל הואיל ותחילת בריתו כך הוא מקב"ט אבל בשאר אוכלין אף לקבלת טומאה צריך שיעור עכ"ל וכונתו שם ליישב דלא תקשה הא דדרשינן מכל האוכל ואפי' מלא חרדל וכש"ס דחולין (כ"ד) דהא חרדל הוא פחות משיעור ואפ"ה מקב"ט דשאני חרדל שהוא ברי' ומשו"ה לא כתב דמהני חשיבותא דברי' רק לענין קבלת טומאה אבל לא לטמא אחרים והיינו משום דקרא דמכל האוכל אשר יאכל דדרשינן לי' אחרדל בטומאת עצמן הוא דכתיב וכמבואר בכ"ד אבל לטמא אחרים כתיב אשר יאכל אוכל הנאכל בבת אחת דהיינו ביצה ואין חילוק בזה בין שאר אוכלין לפרי:

וא"כ לפ"ז שוב אין ראי' מתוספתא הנ"ל די"ל דשאני תורמוסין דהם קיבלו טומאה גם בפחות מכביצה וכיון דיש עליהם שם טומאה עכ"פ שפיר מצטרפי לשיעור משא"כ אוכלין אחרים אפשר דאין מצטרפין, והא דנקט טמאתיו וטמאני היינו לענין לטמא אחרים ופ' במגי' למשל"מ שם מ"ש בהא דטמאני לפי דרכו ג"כ כן דקאי לענין טומאת אחרים דוקא:

ח

ועפ"ד המאירי הנ"ל מצאתי און לי ליישב תמיהת התוס' ז"ל במס' פסחים (ל"ג ע"ב) על שיטת רש"י ז"ל שפי' בכמה דוכתי בש"ס דאוכל מקב"ט פחות מכשיעור ואילו במס' חולין (פ"ב) בהא דפרה מטמאה טומאת אוכלין כ' דאף לקבלת טומאה בעי שיעור, ומשו"ה כ' התוס' ז"ל דרש"י ז"ל חזר בו ע"ש:

ולפ"ד המאירי ז"ל יש ליישב שפיר דהא רש"י ז"ל דכתב בכל מקום דאוכל מקבל טומאה בפחות מכשיעור מביא ראיתו מהא דכתיב מכל האוכל ומרבינן אפי' חרדל עיי"ש והרי לפי דברי המאירי הנ"ל אין ראי' מזה דהא י"ל דחרדל שאני דהוי ברי':

ואכן נראה דזה יהי' תליא בפלוגתא דר"ש ורבנן במס' מכות (י"ז ע"א) דר"ש ס"ל דגם חטה חשיבה ברי' ורבנן פליגי וס"ל ברית נשמה חשיבה ברי' חטה לא חשיבה ברי' ע"ש וא"כ לרבנן שפיר מוכיח רש"י ז"ל בכ"מ דאוכל מק"ט בכ"ש מהא דחרדל דאין לומר שאני חרדל דהוי ברי' וחשיבה דז"א דהא חרדל דלית בי' ברית נשמה לא חשיבה אבל לר"ש דס"ל דגם חטה הוי ברי' וחשיבה שפיר אמרינן דאוכל פחות מכביצה אין מקב"ט, דהא כתיב אשר יאכל אוכל הנאכל בב"א כיון דלר"ש אין הכרח לחלק בין קב"ט לטומאת אחרים ומשו"ה בחולין (פ"ב) דקאי שם על מימרא דר"ש דאמר פרה נפדית ע"ג מערכתה שפיר פירש"י ז"ל דאינו מק"ט רק בכביצה דוקא:

את זה אשר אמרתי להעיר בדבריו כדרכה של תורה:

ובזה אצא ואומר שלו' למר ולתורתו:

אוהבו באמת ובתמים החותם בלב מלא געגועים לאהבת התוהח"ק:

סימן ח

ב"ה כ"ב סיון תרפ"ב רפ"ק סאניק. א"כ אהובי יד"נ חרב הנאון החסיד המפורסם סוע"ה וכו' כש"ת ה"ר מנחם דוד שליט"א (זצ"ל) האבד"ק פיעטרקוב יצ"ו.

מכתב כת"ה הגיעני וע"ד האיש מאיר בן אברהם שנשתטית לו אשתו גאלדא בת אלי' ואין תרופה למחלתה וכבר יצא כבודו הנשא בהיתרא דהאי גברא ע"פ השלשת גט הנהוג והתרה מק"ר דג' ארצות ודרש גם מאתי להמנות בזה:

תשובה

א

הנה בעיקר הדין כבר התירו פרושים את הדבר ואנן שליחותא דקמאי קעבדינן, ובכ"ז אין בהמ"ד בלא חידוש בעזהשי"ת, ונחזי מה דקמן לבאר בזה ג' פרטים הא' בדין חדרגמ"ה ז"ל בכלל אי שייך גם במקום ביטול מצוה או נדנוד עבירה, והב' בנ"ד בנשתטית, והג' בדבר השלשת הגט לכשתשתפה:

הפרט הא' בדין גזירת חדרגמ"ה ז"ל במקום ביטול מצוה הנה שיטת רבים מהראשונים ז"ל דבמקום מצוה לא גזר ואכן הנמ"י והמרדכי בפ' החולץ הביאו בשם הר' אביגדור ז"ל דשייך גזירה זו אפי' במקום זקוקה ליבם והיכי דיש לו ליבם כבר אשה אסור לייבם השניי' אלא יחלוץ ומזה למד הר"י מינץ ז"ל בתשובה דשיטת הרבינו אביגדור ז"ל דה"ה דכל מצוה נדחית במקום חדרגמ"ה ז"ל ויליף מק"ו דיבום דאשה הקנו לו מן השמים:

והנה לפענ"ד נראה להעיר דאפשר דאין ראי' מהא דרבינו אביגדור דנ"ל דהר' אביגדור בעל הלכה זו לטעמי' אזיל דבמרדכי כתובות (סי' רצ"א) הובאה תשובת הר' אביגדור ז"ל דתקנת חדר"ג היתה משום קטטה ע"ש ומעתה אמינא דדברי הר' אביגדור ז"ל לדחות מצות יבום יש להם מקור נאמן בגמ' יבמות (מ"ד ע"א) דאמרינן התם ודברו אליו מלמד שמשיאין לו עצה הוגנת כו' אומרין לו כלך אצל שכמותך ואל תכניס קטטה לביתך ע"ש הרי דדחינן מצות יבום משום חששה דקטטה וא"כ ה"נ בחדר"ג דלדעת הר' אביגדור ז"ל הוא משום קטטה ממילא לדידי' דוחין עי"ז אפי' מצות יבום וא"כ כ"ז רק לענין מצות יבום דאפשר בחליצה וכמ"ש הרש"ל ז"ל ביש"ש יבמות (סי' כ"ז) דהאי תנא דודברו אליו ס"ל דחליצה קודמת ליבום ומשו"ה דחינן לי' ליבום משום קטטה וכן כ' הריב"ש ז"ל בתשו' (סי' ש"ב) דבכה"ג לכו"ע חליצה קודמת ע"ש וכ"כ שם בריב"ש (סי' תק"ט) וע' בזה בח"מ (סי' א'):

וא"כ היינו דוקא במצוה דיבום דאפשר בחליצה אבל במקום דיחוי מצוה לגמרי גם הר' אביגדור ז"ל מודה דלא דחינן משום חששא דקטטה:

וכן מבואר בתוס' ב"ב (ס' ע"ב) במה דאר"י התם דמשחרב בהמ"ק דין הוא שנגזור על אל שלא לישא וכ' התוס' ז"ל דהיינו דוקא במי שכבר קיים המצוה עיי"ש וע' תענית (י"ב ע"א) אם גזירתנו קודם לנדרו ביטל גזירתנו את גדרו ואם לאו כו' עיי"ש:

וגדולה מזו כתב הרשב"א ז"ל בתשו' (סי' תקנ"ז) והובא בב"י (סי' קט"ו), דאפי' במקום מידת חסידות לא גזר הרגמ"ה ז"ל:

ב

דהנה בדור שלפנינו נתוכחו בזה שני גאוני ליטא רבני בריסק ושאוויל ז"ל אם החרם דרגמ"ה חל גם במקום מצוה ופלפלו בזה במשנה דיומא (י"ח ע"ב) במה שהשביעוהו לכה"ג שלא ישנה לתקן הקטורת מבחוץ כדרך הצדוקין דקשיא בזה מה הועילו חכמים בתקנתן הא אם הוא צדוקי הויא לדידי' מצוה לתקן מבחוץ דוקא וא"כ כשנשבע שלא לתקנן מבחוץ הו"ל נשבע לבטל את המצוה דאין השבועה חלה וע"כ כיון דשבועה זו הויא כמו חרם וכמ"ש הרא"ש ז"ל בתשו' (כלל ה' סי' ד') ואיסור חרם חל גם על דבר מצוה עכ"ד, והנה בעיקר הקושיא כבר הפיר בתשו' חת"ס לסי' קע"ו):

ולענד"נ ליישב שהשביעוהו לכ"ג בממנ"פ דאם הוא צדוקי ויתקן הקטורת מבחוץ אז ממילא יהי' מוכרח לדידי' לומר דאפי' נשבע לבטל המצוה חייב:

דהנה בש"ס דנדרים (י"ז ע"א) אמרינן מנין דנשבע לבטל את המצוה פטור דכתיב לא יחל דברו דברו הוא דאינו מיחל אבל מיחל הוא לחפצי שמים ופריך והא מלהרע או להטיב נפקא ומשני דאיצטרך לא יחל למפטרי' ממלקות ע"ש:

והנה הר"ן בנדרים (ט"ו ע"א) הביא שי' הרמב"ם ז"ל דאין עובר בלא יחל רק המדיר אבל לא המודר והר"ן ז"ל חולק ע"ז מהא דאמרינן בנדה (מ"ו ע"ב) דהקדיש הוא ואכלו אחרים לוקה משום לא יחל עיי"ש:

והנה יש להביא ראי' לשי' הרמב"ם ז"ל דבש"ס דיומא (נ"ג ע"א) אמרינן כי בענן אראה אל הכפורת אזהרה למעלה עשן ופריך והא מוכסה ענן הקטורת נפקא ומשני חד לעונש וחד לאזהרה ועוד פריך הש"ס שם תיפוק לי' דקמייל ביאה ריקנית ומשני דמעייל שתי הקטרות אחת שלימה ואחת חסירה ולפום ריהטא יש לתמוה הא כיון דמעייל גם הקטרה שלימה וא"כ מקטיר היא הקטורת אלו ללא צורך והויא מועל בהקדש וממילא מוזהר ואכן זל"ק דכל שלא הריח ל"ה מועל וכמבו' בזה ברש"י פסחים (כ"ו ע"א) דאם הקטיר על הגחלים בביתו ולא הריח פטור וע' תוס' ישנים יומא (ל"ט פ"ב) בהא דבית אבטינס דל"ה מריח הכהן המקטיר עיי"ש:

ואך אי קשיא הא קשיא דהא מוזהר בלא יחל וכמ"ש השי' מקו' במנחות (ד' ע"ב) דכל שמשנה בהקדש דבר ממה שהוא עומד הויא בלא יחל ואפי' במקום דליכא מעילה ע"ש ואכן לשי' הרמב"ם ז"ל דבהקדש אחרים אינו עובר בלא יחל א"ש:

והוא מ"ש דהא בהא תליא דהא דנשבע לבטל פטור ילפינן מלא יחל דברו דמיחל הוא חפצי שמים וע' תוס' תגיגה (י' ע"א) דמדברו ילפינן לי' וא"כ קשיא הרי איצטרך דברו לומר דברו אינו מיחל אבל בהקדש אחרים אינו עובר בלא יחל ואכן לזה לא איצטריך קרא דממילא ידעינן לי' מאזהרה דכי בענן אראה דמעלה עשן וכנ"ל אבל כ"ז רק לדידן דתיקון הקטרת בפנים וקרא דכי בענן אראה לאזהרת מעלה עשן אבל אם יהי' הכהן צדוקי ויתקן מבחוץ הרי מבואר בש"ס דיומא שם דטעמיהו דצדוקין מהאי קרא דכי בענן אראה דס"ל דלאו לאזהרה אתיא וא"כ שוב איצטריך דברו למעט הקדש אחרים וממילא לא ידעינן דמיחל חפצי שמים וא"כ אפי' נשבע לבטל את המצוה הויא ג"כ בלא יחל ושפיר השביעוהו בממנ"פ:

ומיהו בלא"ה ל"ק מהא דנשבע לבטל את המצוה שהרי משנה שלימה שנינו בשבועות (כ"ט ע"א) נשבע לשנות את הידוע נשבע לבטל את המצוה כו' לוקה משום שבועת שוא ע"ש ופ' תוס' נדרים (י"ז ע"א) שם בהא דנשבע לבטל פטור היינו רק מקרבן וממלקות דבל יחל אבל מלקות דשבועת שוא לוקה ע"ש ונמצא שאין ראי' ממשנתנו דחרם חל אדבר מצוה:

איברא עיקר הספק אי חרם חל על דבר מצוה אין כלל ענין לנ"ד שמעולם לא דנו כלל הראשונים ז"ל בזה אם הי' בכח החרם ההוא לחול גם אדבר מצוה רק שכ' דלא גזר הרגמ"ה ז"ל בכה"ג וכמ"ש הרשב"א ז"ל והובא בד"מ (סי' א') דאומד הדעת הוא שבכה"ג לא גזר הצדיק וכ"ה בתשו' הרא"ש (כלל מ"ב) ובתשו' הר"ם אלשקאר (סי' צ"ה) שלא יעלה על הדעת שרגמ"ה ז"ל גזר אפי' במקום נדנוד עבירה או במקום מצוה ע"ש וע' שי' מקו' כתובות (ג') שכ' דכל שאנו דנין שאם הי' אותו ב"ד קיים הי' מסכים להיתר ל"ה עקירת דברים וכעין זה בירושלמי סוכה (פ"ד ה"א) בשעה שנתנה הלכה כך נתנה שאם בקשו לחרוש יחרוש וע' מו"ק (ג' ע"ב) אימא כך התנו ביניהם שכל הרוצה לבטל יבא ויבטל ע"ש וכ"ה בתקנות הרגמ"ה ז"ל וכמבואר בכלבו ובמהר"ם מינץ שהסכים להיתר ע"י טעם מבורר וע"ז דנו הראשונים ז"ל שלא גזר במקום מצוה כלל:

ג

ואמנם מעתה יש לנו לדון עוד לדעת הראשונים ז"ל שלא גזר הרגמ"ה ז"ל במקום מצוה כלל מה דינו במי שיש לו כבר בנים וקיים המצוה והנה מבואר בש"ס יבמות (ס"ב ע"ב) דמוכרין ס"ת כדי לישא אשה אפי' מי שיש לו בנים כבר משום דכתיב לערב אל תנח ידך ומשום לא טוב וכו' ולפי"מ שהבאתי לעיל הטעם דהר' אביגדור דגזירת רגמ"ה ז"ל הוא משום קטטה ומשו"ה דחינן מצות יבום הנה מעתה יש ללמוד דין זה ממ"ש התה"ד

לסי' רס"ג) דהעומד בלא אשה ישא אפי' במקום חשש קטטה אף שי"ל בנים ע"ש ובח"מ (סי' א'):

וגם משום מצוה דלערב מצינו למהר"י כ"ץ הקדמון ז"ל בתשו' שארית יוסף (סי' נ"ט) שהתיר שבועה שנשבע אחד לאשתו כי אף אם תמות לא ישא אחרת ע"ש שהתיר מטעם דלערב ובתשובת תה"ד דן בזה משום הרהורא דעבירה וכן כתבו הרבה מהפוסקים ובאמת מצינו כן בש"ס סוטה (ח' ע"א) דאם הי' שערה נאה אינה פורעת אף דגזה"כ הוא והטעם משום דחיישינן להרהורא ואפי' רבנן דפליגי עלי' דר"י התם הא מבואר בירושלמי שם הטעם משום דאין יצה"ר מצוי לשעה ע"ש וע"ע בתוס' סוטה (י"ט ע"א) בהא דכהן מניח ידו תחתי' מ"ש ג"כ בשם הירושלמי משום דאין יצה"ר מצוי לשעה ע"ש:

ונ"ר עוד ראי' לזה מש"ס נדה (ג' ע"ב) וליעבד סייג מ"ש מכל התורה דעבדינן סייג ומשני א"כ בטלת בנות ישראל מפ"ו והנה הרבינו שמחה ז"ל בתשו'

שהובאה ברש"ל (סי' ס"ה) דן מזה דע"כ תקנת הרגמ"ה ז"ל שהי' לסייג וגדר ל"ה במקום ביטול פ"ו ע"ש:

והנה בהא דנדה דאמרינן א"כ בטלת בנות ישראל מפ"ו והרי קיי"ל דאשה אינה מצווה אפ"ו וכבר עמדו בזה והתי' דאי משום הבעל הי' אפשר באשה שיש לה וסת דדי' שעתה וכמבואר בגמ' שם ולכן לא חיישי רק לבנות ישראל וא"כ ע"כ דלא חיישי רק משום מצוה דשבת וע' תוס' גיטין (מ"א ע"ב) וב"ש אהע"ז (סי' א') ואפ"ה אמרינן דלא עבדינן סייג וא"כ להרבינו שמחה ז"ל דיליף מזה לענין תקנת הרגמ"ה ז"ל א"כ ממילא איכא למילף גם במי שכבר קיים פ"ו מהאי טעמא גופי':

ויש להעיר עוד בזה מש"ס פסחים (קי"ג ע"ב) דקחשיב בין המנודין לשמים מי שאין לו בנים או מי שאין לו אשה הרי דמדמי להו וא"כ ודאי לא גזר מאור הגולה ז"ל בזה שבעשותו יהי' מנודה לשמים וכן מבואר גם בתשו' הב"ח ז"ל (בסי' צ"ג) דמשום מצוה דשבת לחודא ביטל רגמ"ה ז"ל תקנתו וכן נראה מדבריו באה"ע (סי' א') ובזה נשלם פרט הא':

ד

ועתה אבא לפרט הב' בענין נשתטית הנה בהא הלכה פסוקה להיתרא בשו"ע אה"ע (סי' א' סעי' י') ושי' הרמ"א דאפי' התרה א"צ כלל שכ' וז"ל ובמקום שאין הראשונה בת גירושין כגון שנשתטית או שהיא מה"ד לגרשה ואינה רוצה לקבל גט הימנו יש להקל להתיר לו לישא אחרת וע' ב"ש שם דמדכייל להו בהדדי נשתטית ושהוא מה"ד לגרשה ע"כ פשיטא לי' דאפי' התרה א"צ כמו (בסי' קט"ו) לענין עוברת על דת:

ובאמת יש להביא מקור לזה לדמות נשתטית לעוברת על דת מש"ס זבחים. (י"ב ע"ב) דאר"י אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו וחזר בו הואיל ונדחה ידחה ואר"י אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה ואמרינן בגמ' שם וצריכי דאי אשמעינן והמיר משום דהוא דחי נפשי' בידים כו' ואי אשמעינן נשתטה משום דאין בידו לחזור ע"ש:

הרי מפורש דלכל חדא איכא חומרא מה שאין באידך וא"כ כמו דא"צ התרה בעוברת על דת וכמבואר (בסי' קט"ו) ה"ה לנשתטית:

וכן יש ללמוד מד' הרא"ש ז"ל בתשו' (כלל מ"ב ה"א) לענין נכפה שכ' בפשי' דבכה"ג לא תיקן רגמ"ה ז"ל ואילו הי' באיש הי' כופין אותו להוציא מדין הגמ' ודאי דבכה"ג לא תיקן מאור הגולה ז"ל ובתשו' שני' להריב"ס ז"ל שהועתקה בהרא"ש שם כ' הטעם משום דבש"ס מדמינן נכפה לשוטה ע"ש הרי להדיא דבנשתטית פשוט לי' שלא תיקן רגמ"ה ז"ל תקנתו וע' בשו"ע (סי' קי"ז) ובתשו' הראנ"ח (סי' ל"ב) דכו"ע מודי דרשאי לישא אחרת ע"ש:

וכן יש להביא עוד מד' מהר"י אדרבי ז"ל בתשו' דברי ריבות (סי' רצ"ד) שכ' דרגמ"ה ז"ל לא גזר רק שלא ישא אשה על אשתו וכיון דלא תקנו נשואין לשוטה א"כ לזאת לא יקרא אשה ע"ש:

והנה לפום ריהטא יש לתמוה בדבריו מש"ס סוטה (כ"ז) דאמרינן אשת איש לרבות אשת שוטה והרי גם לשוטה לא תקנו נשואין ואפ"ה מקרי אשת איש וכן מוכרח מש"ס דכתובות (מ"ח פ"א) דאמרינן מי שנשתטה ב"ד מפרנסין את אשתו:

ואכן באמת ביאר שם מהר"י אדרבי ז"ל דאיברא דהויא אשתו שהרי הבא עלי' בחנק ע"י קידושין הראשונים שנתקדשה כשהיתה פקחת אבל לענין חרם דרגמ"ה ל"ה אשתו וכעין זה בתשו' מהרי"ק (סי' קמ"א) וז"ל פשיטא דלא מקרי נושא שתי נשים אלא כשהראשונה מותרת לו אבל כשהיא אסורה לו אף דעדיין היא אשתו לענין שיתחייב הבא עלי' כיון דנאסרה מחמת קידושין עולמית אבל ל"ה אשתו לענין זה שלא יהי' רשאי לישא אחרת ע"ש:

ומלבד זה יש לדון עוד בנשתטית עפ"ד הרא"ש ז"ל הובא בטור אהע"ז (סי' קנ"ד) דכל שאינו רשאי לעמוד במקומו משום סכ"נ והיא אינה חייבת ללכת אחריו לארץ אחרת דמותר לגרש בע"כ וע' בשו"ת רמ"א (סי' ל"ו) מה שלמד מזה לענין איש שנשא אשה על תנאי שידור במקומה ומוכרח לברוח ע"ש וע"ע במ"ש בזה (סי' צ"ו) בשם הר"א אשכנזי ז"ל:

וע"ע יו"ד (סי' קפ"ז) בשם הרמב"ן ז"ל באשה שיש לה מכה ופצעים שא"י לטבול שתצא וע' ב"ש אהע"ז (סי' ע"ט) ובח"מ שם בשם הרא"ם בלקתה חולי ארוך דאפי' בזה"ז יכול לגרש בע"כ ע"ש וא"כ ממילא בנשתטית דאמרינן ע"ז בכ"ד בש"ס אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת ובפרט לפמ"ש הרש"ל ז"ל בתשו' (סי' ס"ה) אפי' בדיקות פקחות לא מהני ודאי לא עדיף מיש לה פצעים דבכה"ג לא תיקן הרגמ"ה ז"ל:

ועוד יש להביא ממ"ש הרדב"ז ז"ל בתשו' ח"ב (סי' ת"ש) דרגמ"ה ז"ל לא גזר רק בנשים שיכולות לשבת תחת בעליהן:

ה

מכל הלין טעמי הי' אפשר להתיר אפי' בלא התרה מק' רבנים ואכן כבר הורה זקן הב"ח ז"ל באהע"ז (סי' א') וכ"כ עוד שם (סי' קי"ט) דהמנהג להתיר נשתטית ע"פ ק' רבנים מג' ארצות עי"ש ושם מבואר להדיא דמשום לא תהו לחודא מתירין אפי' יש לו בנים וכ"כ עוד בתשו' הב"ח לס' צ"ג) שכן עשו חכמי פראנקפורט ז"ל הלכה למעשה והסכימו עמהם כל חכמי אשכנז וכ' שם עוד וז"ל את זה ראיתי מרבותינו נוחי נפש שעשו מעשה להתיר כי כן קבלו הם מרבותיהם איש מפי איש וזהו דוקא בהסכמת מאה רבנים ולבי אומר שכך קבלו מפי רגמ"ה ז"ל וכ' עוד שאף הרש"ל ז"ל שמחמיר בגט בע"כ מ"מ לענין לישא אשה אחרת מודה דשריא עי"ש:

וע"ע בצ"צ בתשו' (סי' ס"ז) שכ' שבשנת תל"ב התירו חכמי דורו בקראקא חרם דרגמ"ה ז"ל בנשתטית וכבר נתפשטה הוראה זו להתיר עי"ש שכ' ג"כ כמ"ש הב"ח ז"ל דאפי' הרש"ל ז"ל לא אסר רק לגרש בע"כ אבל לישא אשה אחרת מודה ודלא כדמשמע מד' הב"ש ז"ל (בסי' קי"ט) עי"ש:

הנה עכ"פ בזה אין שום חולק דע"י התרת ק' רבנים לכו"ע שריא ואפי' כשיש לו בנים ובנ"ד שיש לו ילדים קטנים נ"ל דיש לצדד עוד להיתרא ע"פ הש"ס מו"ק (כ"ג ע"א) לענין מי שמתה אשתו דאינו רשאי לישא בתוך שלשים דמבואר שם דאינו מותר רק בשאין לו בנים ומשום מצוה דפ"ו ואפ"ה אמרינן התם הניחה לו בנים קטנים מותר לישא לאלתר מפני פרנסתו עי"ש דאמר צאי ופרנסי בני אחותיך וע' ברא"ש שם ובתוס' יבמות (מ"ג ע"ב):

הרי דפרנסת בנים קטנים דמיא לאין לו בנים ועי' בבעה"מ ביבמות פ"ו דמשום. לערב אסור לישא לאלתר כיון דהוא דרבנן וא"כ ע"כ משום פרנסת בנים קטנים דהתירו לו לישא חמירא מזו וע"ע בתה"ד בפסקים וכתבים (סי' ג') בהא דאין לו מי שישמשנו דה"ה אפי' עשיר ויש לו משרתים רבים עי"ש בטעמי':

ועכ"פ ע"י ק' רבנים דמבואר בכלבו ובמהר"ם מינץ ז"ל דהתקנה היתה שכל שיראו טעם מבורר שיתירו אם כן ודאי יש לצרף גם טעם זה לסניף להיתר וכבר הבאתי דברי הפוסקים דהלכה רווחת היא בישראל להתיר בכה"ג:

ו

ועתה אבאר הפרט הג' בדין השלשת הגט לכשתשתפה הנה מנהגנו ע"פ הב"ח ז"ל להשליש הגט ביד שליח להולכה ליתן לה לכשתשתפה:

ואכן בהא דהשלשת הגט לכשתשתפה חזו בו תיוהא מהא דקיי"ל דכל מידי דלא מצי עביד לא מצי משוי שליח וא"כ כיון שהוא אינו יכול עכשיו לגרשה איך מהני שליחת הגט שיתנו לה לכשתשתפה והתשובה בזה היא עפ"ד המהרי"ט ז"ל בתשו' שכ' שכל שפי' בהדיא שעושהו שליח על לאח"ז מהני ובמל"מ (פ"ט מה' אישות) הביא דברי המהרי"ט ז"ל הנ"ל וע"ש מה שהקשה עליו בזה"ל ונוראות נפלאתי על הרב ז"ל דהא בגמ' הקשו ע"ז מההיא דתניא האומר לאפוטרופוס שלו כל נדרים שתדר מכאן עד שאבא ממקום פלוני הפר לה והפר לה יכול יהי' מופרין ת"ל אשה יקימנו ואישה יפירנו טעמא דאמר רחמנא הא לא"ה אפוטרופוס מיפר הרי דס"ל לתלמודא דלא מצי עביד השתא אפי' אם עושה אותו שליח בפירוש גם כן לא מהני עי"ש במל"מ:

והנה עיקר סברת המהרי"ט ז"ל וקו' המל"מ מצאתי גם בשיטה מקובצת נזיר שם שהביא להרא"ש ז"ל שכ' בהדיא דאפי' פירש לא מהני והשי' מקו' הביא ראי' זו מאפוטרופוס עי"ש:

ז

וכבר האריכו ליישב דברי המהרי"ט ז"ל בסברות שונות ולפענד"נ בזה בס"ד וארווחנא גם ליישב קו' התוס' שם בהא דפריך הש"ס מהא דתניא האומר לאפוטרופס האומר לאשתו כל נדרים שתדור אשתו מכאן עד שאבא ממקום פלוני הפר לה יכול יהי' מופרין ת"ל אישה יקימנו ואישה יפירנו דברי, ר' יאשי' ר' יונתן אומר מצינו בכה"ת שלוחו של אדם כמותו טעמא דכתיב אישה יקימנו ואישה יפירנו הא לא"ה הו"א מצי משוי שליח כו' ותמהו התוס' ז"ל דיותר הו"ל להקשות מר' יונתן דאמר בהדיא דמשוי שליח עי"ש:

והנ"ל בס"ד דלא מצי מקשי רק לר' יאשי' אבל לר' יונתן לשי' לא קשיא ואדרבה יהי' מזה ראי' לשי' המהרי"ט ז"ל:

דהנה במהרי"ט שם בתשו' ביאר לן דדין זה אי כשפירש מהני תליא בהטעם דלא משוי שליח דאי הטעם משום דלא אסיק אדעתי' בדבר שאי אפשר לעשותו עכשיו א"כ כל

שפירש דאסיק אדעתי' משוי שליח אבל אי אמרינן דלא מצי משוי כלל שליח בכה"ג משום דל"ש בו שליחות א"כ ממילא ה"ה אפי' אם פירש בהדיא ג"כ ל"ה שליחות:
ומעתה נראה דדין זה יהי' תליא בפלוגתא אחרת דפליגי בהו רבותינו בעלי התוס' ז"ל בכ"ד אי זכי' מהני מטעם שליחות או לא:
דהנה הרא"ש ז"ל בקידושין אסברא לן דכל שגילה דעתו שחפץ בזה אף דלא שוי' שליח אבל עכ"פ כיון דרואים אנו דזכות הוא לו מהני וכ"ה ברא"ש עירובין (פ"ז) שמאחר דגילה דעתו שחפץ בעירוב שהרי נתן מעות לחנוני כו' ואמאי לא יזכה כו' ע"ש וע' משל"מ ה' בכורות (פ"ד) מה שהביא בזה מתשו' תה"ד (סי' קפ"ח) וכן יש ללמוד עוד מדברי הגהת אשרי' גיטין (פ"א סי' י"ג) שכ' שכיון שגילתה דעתה שהיא חפיצה בגירושין זכות הוא לה ע"ש:
ומעתה אי אמרינן דזכי' לאו מטעם שליחות הוא א"כ כשפירש לשליח בפי' שיעשה שליחותו לאחר זמנו כשיהי' בידו אף דשליחות לא מהני בכה"ג כיון דאיהו לא מצי עביד לי' בשעה שמשוהו שליח אבל עכ"פ הרי גילה דעתו דניחא לי' בהכי ומהני מטעם זכי' ורק כשלא פי' אמרינן דלא אסיק אדעתי' כלל בהא וא"כ כיון דל"ה גילוי ממילא ל"ה זכי' כלל אבל כשפי' נהי דלא מהני מטעם שליחות אבל מהני מטעם זכי':
ואכן היינו דוקא לשי' זו דזכי' לאו מטעם שליחות הוא אבל לשי' זו דזכי' מטעם שליחות א"כ במקום דלא מהני שליחות גם מטעם זכי' לא מהני וכבר נחלקו בזה בתוס' כתובות (י"א ע"א) ובר"ן ורשב"א וריטב"א פ"ב דקידושין ע"ש:
והנה בש"ס יבמות (ס' ע"ב) תניא רשב"י אומר גיורת פחותה מבת ג' שנים כשרה לכהונה שנאמר וכל הטף בנשים החיו לכם והרי פינחס עמהם וכו' עי"ש:
ובתוס' סנהדרין (ס"ח ע"ב) ובשיטה מקובצת כתובות (י"א) הביאו ראי' דזכי' לאו מטעם שליחות מהא דאמר ר"ש גיורת פחותה מבת שלש כשרה לכהונה מדכתיב במדין וכל הטף בנשים החיו לכם והרי פינחס עמהם וא"כ ע"כ צ"ל שנתגירה כשהיתה פחותה מג' שנים דאל"ה ל"ה ראוי' לפינחס דהא לכהונה בעינן שנזרעו בתולי' בישראל וא"כ ע"כ דזכי' לאו מטעם שליחות דהא קטנה ל"מ משוי שליח עי"ש:
ומעתה נראה דזהו דוקא למ"ד פינחס כבר הי' כהן במלחמת מדין אבל למ"ד בזבחים (ק"א ע"ב) דלא נתכהן פינחס עד ששם שלום בין השבטים א"כ כיון דעוד לא הי' כהן באותה שעה שפיר מצינו למימר דלא נתגיירו פחותה מבת ג' שנים ושוב מצינו למימר דזכי' הוא מטעם שליחות:

והנה הבעלי תוס' עה"ת בפ' פינחס הקשו היאך הרג פינחס את זמרי ונטמא למת ותי' דעשאו לזמרי גוסס ולא מת ממש וגוסס אינו מטמא עי"ש:

והנה בגמ' נדר (מ"ג ע"א) ת"ר להחלו עד שעה שימות ר' אומר במותם יטמא עד שימות מאי בינייהו א"ר יוחנן משמעות דורשין איכא בינייהו רל"א גוסס איכא בינייהו למ"ד מלהחלו אפי' גוסס ולמ"ד מבמותם עד שימות אין גוסס לא וכו' מיתבי אינו מטמא אלא עד שתצא נפשו ואפי' מגוייד ואפי' גוסס ומשני לענין טמויי הוא דלא מטמא הא איתחולי מתחיל עי"ש ובתוס' שם כתבו ומהכא שמעינן דכהן אין מוזהר על הגוסס דקיי"ל כר"י לגבי ר"ל דמשמעות דורשין איכא בינייהו ולכו"ע לא מוזהר על הגוסס ומיהו לשי' בה"ג כהן מוזהר על הגוסס עיי"ש.

ומעתה לשי' בה"ג ז"ל דכהן מוזהר על הגוסס וע' תוס' נזיר (ד' ע"ב) דה"ה גוסס בידי אדם ע"ש לכאורה תקשה קושית הבעלי תוס' הנ"ל דהיאך הרגו פינחס לזמרי דשוב ליכא לתירוצא דעשאו גוסס כין דגם על הגוסס כהן מוזהר:

והנ"ל בס"ד דבגמ' נזיר שם, (מ"ב ע"ב) קאמר הש"ס שם דנזיר מיחייב משום טומאה לחוד וביאה לחוד אבל טומאה וטומאה לא ומקשה שם מ"ש טומאה וטומאה דלא דהא מיטמא וקאי טומאה וביאה נמי הא מיטמי וקאי ואיך משכחת לה הא דאמרה תורה לא יבא כיון דכבר איחייב בלא יטמא אלא אר"פ כגון שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חברו ופרע מעליו את המעזיבה דטומאה וביאה בהדי הדדי קאתיין ומשו"ה חייב על שתיהן מר בר רב אשי אמר כגון דעייל כשהוא גוסס ונפיק נשמתו אדיתיב דטומאה וביאה בהדי הדדי קאתיין עי"ש:

הנה מוכח דמר בר רב אשי ס"ל דעל גוסס אינו מוזהר דאי נימא דגם על גוסס מוזהר א"כ בשעה שנכנס לביתו כשהי' גוסס כבר נתחלל ואיך יתחייב על הטומאה שאחר כך הא אמרינן בגמ' שם יצא זה שמחולל ועומד דאינו חייב וע"כ דאליבא דמר בר רב אשי אינו מוזהר על הגוסס, ולשי' זו דכהן מוזהר על הגוסס ע"כ מוכרח לתרץ כר"פ כגון שנכנס בשידה תיבה ומגדל:

והנה בגמ' שבועות (י"ז ע"א) בעי רב אשי נזיר בקבר בעי שהיי' למלקות או א"צ בפנים גמירי שהיי' בחוץ לא גמירי שהיי' פי' דקיי"ל שם דמי שנטמא בעזרה א"ח עד שישהה כדי השתחואה וקבעי ר"א אי גם בנזיר הדין כן דצריך שהיי' מי נימא דרק בפנים בעזרה גמירי א"ד ל"ש בפנים ל"ש בחוץ תיקו עי"ש:

והנה התוס' ז"ל שם פי' דהא פשיטא היכי דנטמא בפנים בין לענין טומאת מקדש בין לגבי נזיר בקבר דאינו חייב עד שישהה שם שיעור יציאה וכניסה כיון שאירעה לו

הטומאה באונס כמו גבי כלאים דאמרינן בסוף מס' מכות שאינו חייב אלא בששהה שיעור פשיטה ולבישה דאז חשיבי לי' כאילו פשט וחזר ולבש במזיד והכי נמי גבי טומאה אם שהה שיעור יציאה וכניסה הוי כאילו נכנס במזיד והבעיא היא רק אם בעינן גם שיעור שהיי' כדי השתחואה יותר על כדי יציאה או לא והריטב"א ז"ל הביא שי' התוס' ז"ל באריכות וכ' דרבותיו ז"ל חולקין אהתוס' ז"ל בזה משום דאין למדין טומאה מכלאים דהתם תליא רחמנא בלבישה דכתיב לא תלבש שעטנז אבל גבי נזיר ומקדש משערינן רק ביציאת דרך קצרה לחודא ואם גמירי שהיי' בעינן גם שיעור כדי השתחואה עם שיעור יציאה אבל לא שיעור יציאה וכניסה עכ"ד הריטב"א ז"ל ע"ש:

והנה יש להקשות לשי' זו דנטמא בפנים אינו חייב עד שישהה שיעור כניסה ג"כ משר"ש נזיר הנ"ל דמשני על הא דמקשי שם איך משכחת לה הלאו דלא יבא בנזיר הא אי אפשר דלא עייל אצבעותיו ברישא וא"כ הא עבר אבל יטמא ואיך יחייב כשבא אח"כ בתוך הבית אלאו דלא יבא הא מיטמא וקאי ומשני כגון שנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חברו ופרע מעליו את המעזיבה פי' ואז נטמא ושפיר הוי אז ביאה וטומאה בהדדי ע"ש:

ואם נימא דלא מיחייב היכי דנטמא בפנים עד שישהה שיעור כניסה ג"כ א"כ אכתי תקשה הא משששהה שיעור יציאה וכניסת אצבעותיו מיחייב משום בל יטמא ומשום בל יבא הא אינו חייב פד שיעור כניסת כל גופו והרי אז כבר מחולל ועומד ולא הוי טומאה וביאה בהדדי:

והיוצא מזה דמחלוקת זו של התוס' והריטב"א ז"ל תליא בפלוגתא דר"פ ומר בר רב אשי דלר"פ דמוקי להא דלא יבא בנכנס בשידה תיבה ומגדל דאתיין בהדדי ע"כ מוכרח דשיעור החיוב בטומאה הוא ביציאה בלא כניסה אבל לשי' מר בר רב אשי דמוקי לקרא בעייל כשהוא גוסס א"כ שפיר אמרינן דבעי שיעור יציאה וכניסה דדמיא לפשיטה ולבישה דכלאים:

והנה בש"ס דשבועות (י"ז ע"ב) בהא דפריך הש"ס טמא ששימש היכי משכח"ל דהא ממילא מיחייב משום כניסה בטומאה ומוקי לה בנטמא בפנים ובהדי דיצא היפך בצנורא עיי"ש והראב"ד ז"ל בה' ביאת מקדש (פ"ד ה"ד) הקשה דאכתי היכי משכחת לה טבול יום ששימש דתיפוק לי' משום כניסה במקדש דהא ע"כ בנטמא בפנים איירי וא"כ בשיעור יציאה לחודא א"א שיטבול וע' בזה במשל"מ (בפ"ג מה' ביאת מקדש) והנה מזה יהי' מוכח לכאורה דבעינן שיעור כניסה ג"כ נוסף על היציאה דאז שפיר משכחת טבילה וע' שבת (ל"ד) בשיעור טבילה ובתוס' שם:

ואכן בעיקר הקושיא מטבו"י ששימש נראה דיהי' תליא בפלוגתא אחרת דבש"ס דנדה (י"ח פ"ב) פליגי בדין חיוב דטמא שנכנס למקדש היכי דודאי נטמא אבל לא ידע אי בשרץ אטמי אי בנבילה אטמי אי חייב ומפרש התם דתליא בדין אנדרוגינס שראה לובן ואודם אי חייב אביאת מקדש ע"ש:

והנה בדין זה דאנדרוגינס פליגי ר' יאשי' ור' יונתן בספרי (פ' נשא) דר' יאשי' דריש מזכר ועד נקבה תשלחו לרבות קטנים ור' יונתן דריש לרבות אנדרוגינוס עי"ש ובילקוט:

וא"כ מעתה שפיר פריך הש"ס לר' יאשי' דוקא לשי' דס"ל דאנדרוגינס פטור על ביאת מקדש וא"כ שפיר ניחא הא דטבו"י ששימש וא"כ ממילא ס"ל דשיעור שהי' ביציאה לחודי' וא"כ ס"ל שפיר דהך דלא יבא איירי דנכנס בשידה תיבה ומגדל וא"כ ס"ל שפיר דכהן ונזיר מוזהרין אטומאת גוסס וא"כ ע"כ פינחס לאו כהן הויא וממילא ניחא הא דהחיו לכם דטף אבל לעולם לא משכחת גיורת קטנה וא"כ שפיר ס"ל דזכי' מטעם שליחות וא"כ שפיר פריך מהא דאפוטרופוס אבל לר' יונתן לשי' דמרבה אנדרוגינס לחיובא דביאת מקדש וא"כ ע"כ דבעינן יציאה וכניסה וא"כ ע"כ הא דלא יבא איירי בגוסס דוקא וא"כ אין מוזהרין אגוסס וא"כ פינחס כהן הויא וא"כ ע"כ דגיורת כשרה לכהונה וא"כ ע"כ דזכי' לאו מטעם שליחות ושפיר מהני כשפירש בהדיא וניחא הא דאפוטרופוס ומיושבת קו' המשל"מ ז"ל על המהרי"ט ז"ל:

ויש להעיר עוד בזה מד' התוס' בנזיר שם שכ' דאיירי כשסייע לגלות המעזיבה וע' ריטב"א (מכות כ"א) בשם הרמ"ה ז"ל דהא דכ' התוס' שסייע היינו לענין דליהוי מעשה ללקות עליו אבל שהי' בעי וע' עוד בפי' הרא"ש נזיר (ד') מה שחילק בין גוסס ביד"א לגוסס ביד"ש וע' בגליון שם מה שהעיר מהא דסנהדרין (ע"ח) וע' תוס' יבמות (ק"כ ע"ב) ודו"ק:

והאמנם יגענו בזה כדי ליישב דברי מהרי"ט ז"ל אבל הלא התוס' והרא"ש והשיטה מקו' חולקים בהדיא וס"ל דאפי' כשפירש לא מצי משוי שליח וכבר נהגו כל בתי דינין שבישראל לעשות כפסק הנוב"י ז"ל בסי' ג' לתת גט ביד שליח הולכה כמנהג הב"ח ז"ל וגם להוסיף חיובים לתת גט כשר לכשתשתפה האשה:

ידידו אוהבו דושת"ה:

סימן ט

ב"ה שאץ ניסן תרס"ה. אל כבוד הרב הגאון המובהק סוע"ה שר התורה וכו' כש"ת ה"ר אברהם מנחם שטיינבערג שליט"א האבד"ק בראדי יצ"ו.

א

ע"ד מה דבדק לן מר בסוגיא דחולין (ק"כ ע"א) בהא דאמר ר"ל דתלתא נפש דכתיבי בחלב ובחמץ ובנבילה לרבות השותה ופריך בגמ' לא ליכתוב רחמנא בחלב ותיתי מחמץ ונבילה ומשני מה להנך שכן לא הותרו מכללן:

ומזה תמה כת"ה יחי' על מה שפסק המגי' במשל"מ דחלב שעל הדקין אין בו כרת (ע' בזה בה' שגגות פי"ג ה"ה) והלא הך דנפש בנבלת עוף טהור נאמר לענין טומאת בית הבליעה לחייב טמא שנכנס למקדש וכמבואר בתו"כ ובמס' חולין (צ' ע"א) אמרינן קדשים חמירי דאיסור כרת ופירש"י ז"ל שע"י קדשים בא לידי כרת כגון אוכלו בטומאה כו' וא"כ מאי פריך הש"ס לא ליכתוב בחלב ותיתי מהנך הא י"ל דאיצטריך קרא לחלב הדקין דלא אתיא מחמץ ונבילה דמה להני שכן יש בהו כרת כיון דגם בנבילה משכחת כרת בנכנס למקדש עכ"ק:

ב

הנה בעיקר הסברא שכ' כת"ה יחי' דאיכא למפרך מה להני שכן כרת משום דגם בנבילה שייך כרת כשנכנס למקדש, הנה מצינו חלוקין בזה הב"י והטו"ז ז"ל בטואו"ח (סי' שמ"ג), שהב"י ז"ל כתב שם דהני תלתא קראי דכתיבי בטומאה ובדם ובשרצים לעשות המאכיל כאוכל אין מלמדין לעלמא לעשות המאכיל כאוכל גם בשאר איסורים משום דהויין ג' כתובים הבאים כאחד דלכו"ע אין מלמדין דאף דבש"ס עבד לה צריכותא אכתי קשיא לא ליכתוב רחמנא גבי שרצים ותיתי מדם וטומאה במה"צ דכי פרכת מה לדם שק כרת נימא טומאה תוכיח שאין על המטמא למת חיוב כרת ואי פרכת מה לטומאת כהנים שכן ריבה בהן מצות יתירות נאמר דם תוכיח ועל מה הצד דדם וטומאה ליכא למפרך מידי והשתא שרצים דכתב רחמנא למה לי אלא דכתבינהו למיעוטא לומר שאין מלמדין לשאר איסורין עכ"ד הב"י ז"ל:

והטו"ז ז"ל שם חולק ע"ז וכ' דל"ק מגמ' דיבמות הנ"ל דשפיר איצטרך קרא דשרצים וליכא למילף מדם וטומאה דיש פירכא מה להצה"ש שכן כרת דגם בטומאת כהן למת אשכחן לפעמים שמביא לידי כרת כגון אם נכנס למקדש עכ"ד:

ולפ"ז לפי שיטת הב"י ז"ל דכה"ג לא חשיב פירכא ממילא לא תקשה קושית כת"ה יחי' ורק עיקר קושיתו תהי' לפי סברת הטו"ז ז"ל:

ואכן שבתי אני וארא דעיקר חלוקה זו שבין הב"י והטו"ז ז"ל הוא פלוגתא מפורשת בגמ' דזבחים (י"ג ע"א) דאיכא למ"ד דילפינן עולה דפסולה שלא לשמה ממה"צ דפסח וחטאת ופרכינן מה להצה"ש שבהן שכן צד כרת ומשני צד כרת לא פריך ופירש"י ז"ל

לפי שאין הכרת שוה בשניהם דחטאת אין ענוש כרת על הבאתו אלא בא על שגגת כרת ופסח ענוש כרת על הבאתו ע"כ, וזהו ג"כ סברת הב"י ז"ל דליכא למפרך מה לדם וטומאה שכן כרת כיון דאין הכרת שוה בשניהם דבדם איכא כרת על אכילתו ובטומאה על כניסתו למקדש, וסברת הטו"ז ז"ל אתיא שפיר למאן דפריך צד כרת:

ג

וא"כ מעתה א"ש מיושבת קושיתו דבגמ' דזבחים (ה' ע"א) אמרינן ר"ל מהכא פתח ושחט אותה לחטאת אותה לשמה כשרה שלא לשמה פסולה הא שאר כל הקדשים של"ש כשרין והקשו התוס' ז"ל שם דלמאי איצטרך קרא מהיכי תיתי שיהי' פסולין ואין לומר דאיצטרך למעט אשם דלא ליתי במה"צ מפסח וחטאת דהא איכא למפרך מה להני שכן צד כרת כו' ע"ש, ולפ"ז נראה לומר דבאמת ר"ל ס"ל כמ"ד דצד כרת לא פרכינן משום דאין שוה בשניהם ומשו"ה איצטרך קרא מיוחד למעט אשם:

וא"כ בחולין שם דקאי אליבא דר"ל דדריש הא דנפש לרבות השותה שפיר פריך הש"ס דלא ליכתוב בחלב ותיתי מחמץ ונבילה דהשתא ל"ק דנימא דאיצטרך קרא לחלב הדקין דלא אתיא מהני שכן צד כרת דהא ר"ל ס"ל כמ"ד דצד כרת לא הויא פירכא:

ד

וארוחנא בזה ליישב קושיא אחת בש"ס דפסחים (מ"ג ע"ב) דס"ל לר"א דכל מחמצת לרבות עירובו שהוא בלאו ופריך בגמ' הא בכרת נמי כתיב כל דכתיב כי כל אוכל חמץ ונכרתה ומשני ההוא לרבויי נשים אתא דסד"א כל שישנו בקום אכול מצה כו' והשתא הא למה לי קרא לרבויי נשים אס"ד דנשים ליתנייהו בבל תאכל חמץ א"כ נפש דחלב למה לי תיתי מחמץ כיון דגם חמץ הותר מכללו אצל נשים:

וקושיא זו הקשה הגאון מהר"ד ז"ל מירושלים להגאון מאוה"ג האבד"ק ברעזאן שליט"א והשיב לו עפ"ד התוס' במס' חולין (קט"ו ע"ב) בד"ה כה"כ שהקשו אמאי לא חשיב גם בב"ח הותר מכללו שהותר בחי' ועוף וטמאה ותי' דאין זה קרוי הותר מכללו דדוקא. חלב דכתיב כל חלב דמשמע אפי' דחי' והדר שריא דחי' זה חשיב הותר מכללו אבל בב"ח לא כתיב כל ע"ש וא"כ לפ"ד התוס' ז"ל שפיר איצטרך כל לרבויי נשים דלא אתיא מנפש דחלב דהרי אי לא הוה כתיב כל אפי' אם נשים ליתני' באיסור חמץ לא חשיב הותר מכללו דדמיא לבב"ח דאף דמותר בחי' וטמאה לא חשיב הותר מכללו עכ"ד:

ה

ואמנם בעיקר דברי התוס' חולין הנ"ל כ' הר"ש אלגזו (בש"ד פ"ג) דאין כונת התוס' ז"ל דוקא במילת כל אלא דהכי פירושא דבב"ח לא כתב סתמא דלשתמע כל דבר דהא כתיב

בחלב אמו למעט כו' ואין כונתם לומר שצריך שנכתוב כל אלא שיהי' סתם דלשתמע מיני' כל דבר והתוס' ז"ל רק לרוחא דמילתא כתבו דבחלב ע"כ כל דבר במשמע דהא כתיב כל עכ"ד:

וכן מוכרח מדברי הריטב"א ז"ל בחולין שם שהקשה ג"כ כי קושית התוס' ותי' וז"ל וי"ל דהא לא תשוב הותר מכללו כיון שלא הי' מעולם בכלל האיסור כ"ו ע"ש:

ויש לי להביא עוד ראי' ברורה מן הירושלמי במס' שבת (פי"ד ה"ד) מתניתא אמרה כן שאין מתרפאין בג"ע דתניא שבת הותרה מכללה נערה המאורסה לא הותרה מכללה והרי שבת שהותרה מכללה היינו להתרפאות וא"כ דכותי' נערה המאורסה לא הותרה מכללה ואפי' להתרפאות עיי"ש:

ומעתה אי נימא דסברא זו פשוטה דל"ה הותר מכללו רק היכי דכתיב כל א"כ מנ"ל להירושלמי להוכיח דאין מתרפאין בג"ע דילמא לעולם אימא דמתרפאין ואפ"ה הוי שבת הותרה מכללה ונערה המאורסה לא הותרה מכללה משום דבשבת כתיב כל שנאמר לא תעשה כל מלאכה משא"כ בנערה המאורסה דלא כתיב כל ודמיא לבב"ח אע"כ דפשיטא להירושלמי דאין לחלק בין היכי דכתיב כל או לא אלא העיקר אם נכלל בכלל האיסור ומשו"ה מוכיח שפיר דאין מתרפאין בג"ע דאל"כ הויא גם נערה המאורסה הותרה מכללה:

והנה באגב אזכיר שברייתא זו שהביא הירושלמי דשבת הותרה מכללה נערה המאורסה לא הותרה מכללה הוא ברייתא בתו"כ פ' ויקרא (דיבורא דחטאת פ"א) והראב"ד ז"ל בפירושו לתו"כ כ' לפרש דקאי על עבודה שהותרה בשבת ולפלא הוא שהרי בהדיא מפורש בירושלמי דהאי שהותרה בשבת היינו להתרפאות ויליף מזה דין דאין מתרפאין בג"ע גם הקרבן אהרן פי' כפי' הראב"ד ז"ל וצ"ע:

עכ"פ מוכרח תלוי כלל בזה אם כתיב כל או לא אלא ק הוה בכלל האיסור וכמבואר גם ברש"י נזיר (מ"ד ע"א) והוא פשוט מכ"מ בש"ס שהרי קרי וכלאים הותר מכללו במנחות (ה' ע"ב) וכן שם (כ"ה ע"א) עון יוצא הותר מכללו בבמה עון שמאל הותר מכללו ביוה"כ וכן שם (ס"ח ע"ב) שתי הלחם הותר מכללו אף דבכל הני לא כתיב כל, וא"כ לפ"ז הדרא קושיא הנ"ל לדוכתה דלמה איצטרך קרא דכל אוכל לרבות נשים הא ממילא ידעינן דנשים אסורות בחמץ דאל"כ ל יחר מכללו ונפש דחלב למה לי:

1

אבל לדברנו הנ"ל א"ש דלר"א לשי' לא צריך כלל לתירוצא דהותר מכללו דשפיר י"ל דאיצטרך קרא דנפש בחלב לחלב הדקין דהא במס' זבחים (י' ע"ב) תניא אמר ר"א חטאת

בא על חטא ואשם בא על חטא מה חטאת של"ש פסולה אף אשם נמי של"ש פסול א"ל ר"י מה לחטאת שכן דמה למעלה וקאמר ר"א פסח תוכיח ופריך לי' מה לפסח שכן זמנו קבוע ואר"א חטאת תוכיח א"ל ר"י חוזרני חלילה חור ר"א ודן דין אחר חטאת נאמר בו היא כו' ופריך הש"ס אמאי לא משני לי' ר"א דאתיא במה הצד ומשני משום דאיכא למפרך מה להצה"ש שבהן שכן יש צד כרת הרי להדיא דר"א ס"ל דפרכינן צד כרת:

וכן מבואר עוד מדברי התוס' זבחים (י"ב ע"ב) ד"ה מה דמשו"ה אינו פוסל ר"א בעולה של"ש משום דפריך צד כרת עי"ש וא"כ שפיר איצטרך לר"א קרא דנפש בחלב לחלב הדקין דלא אתיא מחמץ ונבילה דמה להני שכן צד כרת דחשיבא לי' פירכא אליבא דר"א ומשו"ה איצטרך לי' קרא בחמץ לרבויי נשים ויש להעיר עוד בזה מש"ס דיבמות (ע"ז פ"ב) מ"ש ובתוס']:

ז

והנה בעיקר הדבר יש להעיר עוד דאפי' למ"ד צד כרת לא פרכינן מ"מ אפשר לומר דאיצטרך קרא דנפש לחלב הדקין דלא אתיא מחמץ ונבילה דהא מבואר במשל"מ שם דבחלב הדקין לא רק שכרת אין בו אלא אפי' לאו לית בי' אלא איסורא בעלמא וא"כ חמץ ונבילה תרויהו אית בהו עונש דקיי"ל חייבי כריתות ישנן בכלל מלקות ארבעים וכמ"ש הרמב"ם (בפי"ח מה' סנהדרין) וממילא אין ללמוד חלב הדקין מביניהו אפי' למאן דלא פריך צד כרת וע"כ הש"ס דמשני דמה להני שכן לא הותרו מכללן קושטא דמילתא קמשני:

ובזה יהי' מקום לבאר הש"ס דפסחים (כ"ג ע"ב) דאמרינן התם וריה"ג אשכחן חלב דשריא רחמנא בהנאה אלא גיד נימא דאסור אבע"א ה"נ דאסור ואבע"א מייתי לה בק"ו מחלב ויש להבין במה תלי שני האיבעית אימא אלו, ונראה לומר דהוא עפ"מ דמצינו במקו"א שתי אוקימתות אליבא דריה"ג ובזה יהי' תלי גם האיבעית אימא כאן:

דהנה בגמ' שם בהא דקאמר אבע"א מייתי לה בק"ו מחלב מפרש דר"ש דלא יליף בק"ו מחלב וס"ל דגיד אסור בהנאה היינו משום דפריך מה לחלב שכן הותר מכללן וריה"ג ס"ל דהותר מכללו ל"ה פירכא דבבהמה קאמרינן ובבהמה מיהת לא אשתרי:

והנה התוס' בסוגיין הקשו בשם הרר"ש מוורדון ז"ל לריה"ג דלא חשיבא לי' פירכא דהותר מכללו א"כ נפש בחלב למה לי, והנה לפי הנ"ל הא י"ל דלריה"ג איצטרך נפש בחלב לחלב הדקין דלא אפיא מהני משום דמה להני שכן יש בהו עונש:

ואכן בש"ס דיומא (ל"ו ע"ב) איתא מתודה על עולה עון לקט שכחה ופאה דברי ריה"ג רע"א אין עולה באה אלא על עשה ועל ל"ת שניתק לעשה ואמרינן במאי קמיפלגי וא"ר

ירמי' בלאו דנבילה קמיפלגי ר"ע סבר לאו מעליא הוא וריה"ג סבר לאו לאו מעליא הוא עי"ש, וא"כ מעתה הדרא קושית התוס' ז"ל לדוכתא לריה"ג לשי' כיון דס"ל דנבילה הוי להנל"ע ואין מלקות באכילתה וא"כ נפש בחלב למה לי דהשתא אין לומר דאיצטרך לחלב הדקין דלית בי' אלא איסורא בעלמא דז"א דהא גם נבילה אינו אלא איסורא בעלמא ושפיר אתיא בנבלת בהמה ק אכולהו קאי וא"כ נפש מה לי:

ואכן בגמ' שם אביי מוקי לה באוקימתא אחריתא דבתעזוב קמיפלגי אבל בנבילה ס"ל לריה"ג דהוי לאו גמור וא"כ שפיר ניחא נפש דחלב:

ומעתה א"ש הני תרי אוקימתא בפסחים שם דאוקימתא קמייתא בפסחים דלריה"ג ה"נ דגה"נ אסור בהנאה אתיא לפי אוקימתא קמייתא ביומא שם דנבילה הויא להנל"ע וא"כ ע"כ מוכרח לומר דהותר מכללו חשיבא פירכא דאל"כ נפש בחלב למה לי דאין לומר דאיצטרך לחלב הדקין דלית בהו אלא איסורא דז"א דהא גם נבילה לית בה מלקות, ואוקימתא שני' קאי לפי אוקימתא בתרייתא דילמא שם דלאו דנבילה לוקין עליו גם לריה"ג ושפיר קאמר דאה"נ דגה"נ מותר בהנאה ויליף מק"ו מחלב והותר מכללו לא חשיב לי' פירכא ונפש איצטרך לחלב הדקין דלא אתיא מנבילה דאית בה מלקות:

ח

ובזה יהי' א"ש ליישב ג"כ קושית העולם בש"ס דחולין (ק"א ע"א) האוכל גה"נ של נבילה ר"מ מחייב שתים וחכ"א אינו חייב אלא אחת ואמר רבא מאן חכמים ריה"ג ומקשים בזה לאוקימתא דר"י ביומא דריה"ג ס"ל דנבילה הויא להנל"ע א"כ בלא"ה בגה"נ של נבילה אינו חייב אלא אחת כיון דנבילה הויא להנל"ע ואינו חייב רק משום גה"נ:

ולדברנו א"ש מיושבת קו' זו דהא כבר כתב הרשב"א ז"ל בחולין שם דהא דאמר רבא הכא מאן חכמים ריה"ג היינו לאבע"א בתרא בפסחים דגה"נ לריה"ג מותר בהנאה מק"ו דחלב דאילו לאבע"א קמא דגה"נ אסור בהנאה ע"כ הני חכמים לאו ריה"ג דהא תני שם דמודים חכמים בגה"נ של עולה ושל שוה"נ משום דאסורין בהנאה והויין מוסיף ע"ש והרי ביארנו דלאבע"א בתרא ע"כ היינו דס"ל לריה"ג דנבילה לאו מעליא הוא ושפיר קאמר הא מני ריה"ג הוא:

ט

והנה בהיותי בזה אמרתי לבאר עוד בדברי התוס' חולין הנ"ל שכ' וז"ל הקשה הרר"ש מוורדון לריה"ג דלא חייש להא פירכא בפסחים וחשיב חלב לא הותר מכללו כו' וליכא למפרך נמי מה לחמץ שכן אסור בהנאה דהא לריה"ג חמץ מותר בהנאה וא"כ נפש דכתב רחמנא בחלב למה לי וי"ל דלריה"ג ודאי אתא נפש לדרשא אחריתא עכ"ל התוס' ז"ל:

והקשה בזה המהר"ם לובלין ז"ל דמאי דוחקי' דהתוס' להוכיח דלריה"ג ל"ש למפרך מה לחמץ שכן אסור בהנאה הא אפי' אי הוה מצי למפרך הך פירכא אכתי הוה קשיא קושיתם דתיתי חלב מחמץ ונבילה חדא מתרתי:

והנראה בזה דבאמת על נפש דחלב איכא למימר דאיצטרך לחלב הדקין דלא אתיא מהני דמה להני דאית בהו עונש וכנ"ל, ואכן לכאורה, אין להשיב כן דא"כ תקשה נפש דנבלה למה. לי דתיתי מחלב וחמץ וליכא למימר דמה להני שכן כרת דהא קרא דנפש בחלב הדקין איירי דלית בי' כרת, אבל באמת ז"א קושיא דעד כאן לא אמרינן דנפש דחלב לחלב הדקין אתא רק אחרי דכתיב נפש בחמץ ונפש בנבילה וקשיא תיתי חלב חדא מתרתי וע"כ מוכרח לומר דקרא דחלב איצטרך לחלב הדקין אבל אי ל"ה כתיב נפש בנבילה שפיר הו"א דקרא לא מיירי בחלב הדקין ואפ"ה לא קשיא דא"כ בחלב גמור ל"ל קרא תיתי מחמץ דז"א דהא על חמץ גרידא איכא למפרך מה לחמץ שאסור בהנאה:

ולזאת דייקי התוס' ז"ל בקושיתם דריה"ג ס"ל דחמץ מותר בהנאה ושוב קשיא תיתי חלב מחמץ ואם נימא דקרא איצטרך לחלב הדקין א"כ שוב תקשה למה לי נפש דנבילה:

והשתא שבאנו לידי זה דעיקר קושית התוס' ז"ל מנפש דכתיב בנבילה א"ש תירוץ התוס' ז"ל דודאי אתא נפש לדרשא אחריתא והיינו דבאמת מצינו עוד דרשה בנפש דנבילה דבתו"כ (פ' אחרי) איתא יכול תהא נבלת העוף מטמא בגדים בתוך הפה ת"ל נפש בבית נפש היא מטמאה ולא בתוך הפה עיי"ש ודו"ק:

ו

וע"פ סוגיא זו דחולין דדריש ר"ל תלתא נפש לרבות השותה אמרתי לבאר דברי התוס' במס' יבמות (ז' ע"א) בהא דאמרינן התם בגמ' דאיצטרך מושבותיכם לומר דמיתת ב"ד אינה דוחה שבת דאי לאו קרא הוה אמינא מק"ו דדחי דמה עבודה שהיא חמורה שדוחה שבת רציחה דוחה אותה שבת שנדחית מפני עבודה אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה, וכ' התוס' שם וז"ל הקשה הרר"י מאוריליינש נימא דיו מה רציחה אינה דוחה עבודה אלא בשוא"ת שבת נמי לא תדחה אלא בשוא"ת וי"ל דאתיא כר' טרפון דאמר היכי דמפרך ק"ו לא אמרין דיו והא דא"ל ר"ל לר"י במס' סנהדרין ותהא קבורת מת מצוה דוחה שבת מק"ו לא משום דסבר כר"ט אלא דלא מסיק אדעתי' לחלק בין קום ועשה לשוא"ת עכ"ל התוס' ז"ל:

ודבריהם תמוהים לכאורה דמאי פסיקא להו להתוס' ז"ל דר"ל לא ס"ל כר"ט עד שהוצרכו לדחוק ולומר דלא אסיק אדעתי' דר"ל לחלק בין קום ועשה לשוא"ת:

והנ"ל בזה דהנה התוס' ז"ל בסוגיין בהא דקאמר דלא אתיא חמץ מחלב ונבילה משום דמה להני שכן לא הי' להו שעת הכשר כ' וז"ל מה להנך שכן לא היתה להם שעה"כ דנבילה כמו שהיא עתה מתה ל"ה להו שעה"כ א"נ מחיים הי' בה איסור אבמה"ח ואפי' למ"ד לאו לאברים עומדת הי' בה איסור שאינה זבוחה ע"כ:

הנה התוס' ז"ל תירצו מקודם לחלק בסברא בין חמץ לנבילה דאף דגם נבילה קודם שנתנבלה ל"ה בה איסור נבילה מ"מ כמו שהיא עתה מתה ל"ה לה שעה"כ ועוד תירצו ב' תירוצים אחרים דע"פ דין חמור נבילה שאף קודם שנתנבלה הי' בה או איסור דאבר מה"ח או דאינו זבוח:

והנה ר"ל ס"ל בהמה בחי' לאו לאברים עומדת וכמבואר בחולין (ק"ג ע"א) א"כ ממילא לדידי' ליכא אבמה"ח קודם שנתנבלה וגם ס"ל דאין שחיטה לעוף מה"ת וכמבואר בנזיר (כ"ט ע"א) וא"כ הכא דנפש בעוף כתיב ממילא ל"ש עשה דאינו זבוח וע"כ מוכרח אליבא דר"ל דדריש נפש לרבות השותה לתרץ כתי' הא' דכמו שהוא עתה מתה ל"ה לה שעה"כ וכבר ביאר כן הגאון לב ארי' ז"ל בחולין שם:

ולפ"ז יש להקשות לפמ"ש התוס' ב"ק (כ"ה ע"א) דמשו"ה לא פרכינן מה לשן ורגל דהיזקן מצוי משום דהיא אינה חומרא מדינא רק מסברא מכניסין אנו חומרא זו בק"ו והכי דייניגן ומה שן ורגל שאין חומר דהיזקן מצוי מועיל לחייבו ברה"ר כו' וכעין זה כ' התוס' בקדושין (ה' ע"א) לענין כסף פודין בו הקדשות וכן במס' חולין (פ"ה ע"א) לענין פירכא דלילות כימים דכיון דהוא חומרא מדינא אין להכניס בק"ו אבל חומרא מסברא מייתינן בק"ו עיי"ש וא"כ מעתה דעיקר הא דנבילה ל"ה לה שעה"כ אינה פירכא מדינא אלא מסברא א"כ שוב יכול להכניס בק"ו:

והנה כעין סברת התוס' שכ' דנבילה כמו שהיא עתה מתה ל"ה לה שעה"כ מצינו ג"כ בש"ס דפסחים (כ"ה ע"א) בהא דפריך ולפרוך מה לכה"כ שכן ל"ה להו שעה"כ וכ' רש"י ז"ל בשם י"מ ג"כ הכי דהיינו דכה"כ משעה שבאו לידי כך שנעשו בתערובות ל"ה להו שעה"כ וקאי התם אזריעה ע"ש, אבל התם ודאי א"ש דל"ש להכניס בק"ו כיון דהק"ו הוא מערלה שלא נעבדה בה עבירה כו' דהויא ג"כ רק חומרא מסברא וכמ"ש הר"ש אלגזי (בכלל פ"א) ול"ש להכניס פירכא מסברא רק בק"ו שעיקרו מדינא וכמ"ש הר"י חאגיז בתו"ח ע"ש וגם בלא"ה כבר הקשה רש"י ז"ל שם בפסחים אפירוש זה של הי"מ, אבל הכא בסוגיין קשה דלר"ל דל"ה אלא פירכא מסברא א"כ יש לנו להכניס הפירכא בק"ו:

והנראה בישוב הקושיא עפ"מ דיש להקשות עוד בסוגיין דמאי פריך תיתי מנבילה הלא אי הוה אתי מנבילה הו"א דיו לבא מן הדין להיות כנידון מה נבילה אינה אלא במלקות

אף חמץ או חלב כן ואמנם הא ל"ק די"ל דלא פריך הש"ס דתיתי מק"ו מנבילה רק דתיתי במה מצינו וכבר כתב השי' מקובצת ב"ק (כ"ה ע"ב) דעל מה מצינו ל"ש לומר דיו וא"כ לפ"ז שפיר מתרץ הש"ס מה להני שלא היו להו שעה"כ דהשתא אין לומר דנכניס הפירכא בק"ו דז"א דהא מק"ו בלא"ה לא אתיא דאיכא למימר דיו ורק דעיקר הקושיא דתיתי במה מצינו ובהא ל"ש להכניס פירכא מסברא וכמו שביאר הר"י חאגיז ז"ל שם ופשוט הוא בכ"ד:

ומעתה יאירו לנו דברי התוס' יבמות הנ"ל שכ' דר"ל לא מחלק בין קו"ע לשוא"ת ולא רצו לאוקמא דר"ל כר"ט משום דיש ראי' דר"ל ע"כ לא ס"ל כר"ט דהנה התוס' בסוגיין דחולין ד"ה אלא הקשו דלמה לי נפש בחמץ לרבות השותה תיפוק לי' דנהנה משתי' זו ותי' דהנאת חמץ אינה בכרת אלא בלאו ואיצטרך קרא לכרת עיי"ש:

וא"כ מעתה הדרא קושיא לר"ל דדריש הני תלתא נפש לרבות השותה וס"ל בהמה בחי' לאו לאברים עומדת וס"ל דאין שחיטה לעוף מה"ת דלמה לי קרא בחמץ תיתי מחלב ונבילה מאי תאמר מה. להני שכן ל"ה להו שעה"כ הא לדידי' ל"ה אלא פירכא מסברא ואפשר להכניס בק"ו מאי תאמר דהו"א דיו כנבילה שהוא במלקות ז"א דהא למלקות לא צריך ק"ו דממילא ידעינן משום דחמץ אסור בהנאה ושתי' לא גרע מהנאה וא"כ אם נימא דיו מפרך ק"ו והרי כל היכי דמפרך ק"ו לא אמרינן דיו ואין לומר דאיצטרך קרא דנפש למלקות דאילו בהנאה אין לוקין וכמבואר ברמב"ם (המא"ס פ"ח) דז"א דהא כבר כ' הרא"ה ז"ל הטעם דאין לוקין על הנאה משום דהוי לשאב"מ והרי ר"ל ס"ל לאו שאב"מ לוקין עליו וכמבואר בפסחים (ס"ג ע"ב) וא"כ מהני ד' מימרות דר"ל דאמר נפש לרבות השותה ואמר בהמה לאו לאברים עומדת ואמר אין שחיטה לעוף מה"ת ואמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ע"כ מוכרח דלא ס"ל כר"ט אלא אפי' היכי דמפרך ק"ו אמרינן דיו דאל"כ אלא דהוה לי' סבירא לי' גם הא דר"ט א"כ שוב תקשה לי' נפש דחמץ ומיושבים דברי התוס' ז"ל ביבמות:

יא

ועפ"ז נמצא מקום לבאר דברי רש"י ז"ל במס' קדושין (ד' ע"ב) בהא דתניא כי יקח אין קיחה אלא בכסף ופריך והלא דין הוא מאמה העברי' שאינה נקנית בביאה ונקנית בכסף כו' ופירש"י ז"ל אמה העברי' נקנית בכסף דכתיב מכסף מקנתו והוא תמוה דהא בגמ' קדושין (י"ד ע"ב) אמרינן עבד עברי דנקנה בכסף מנ"ל אמר קרא מכסף מקנתו ופריך הש"ס אשכחן הנמכר לנכרי הואיל וכל קנינו בכסף נמכר לישראל מנלן ומשני אמר קרא

והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאה הרי דלמסקנא עיקר הילפותא מוהפדה ואמאי הביא רש"י ז"ל קרא דמכסף מקנתו וכבר עמדו בזה המפו' שם:

ולדרכנו נראה לומר דהנה התוס' ז"ל שם הקשו למה לי כי יקח תיפוק לי' דאשה נקנית בכסף מהיקשא דואם אחרת ותי' דאי מאמה העברי' ל"ה ידעינן דאשה נקנית אלא בב' פרוטות ולהכי איצטרך קרא לפרוטה אחת עיי"ש והקשה המהרש"א ז"ל דא"כ מאי פריך והלא דין הוא מאמה הא י"ל דיו כאמה דאינה נקנית אלא בב' פרוטות ותי' דכיון דב' פרוטות אתיא מהיקשא דאחרת משו"ה אין לומר דיו דהוי מפרך ק"ו:

והנה בהא דקדושין (י"ד ע"ב) דקאמר אשכחן הנמכר לנכרי הואיל וכל קנינו בכסף נמכר לישראל ומשני מוהפדה פירש"י ז"ל שם הואיל וכל קנינו בכסף דנכרי קונה בכסף דלא נאמרה משיכה אלא בישראל וכ' התוס' שם דלפירש"י אתיא סוגיא זו כר"ל דס"ל ישראל במשיכה ונכרי בכסף דאילו לר"י הא ס"ל ד"ת מעות קונה בישראל:

ומעתה שפיר פירש"י ז"ל לשי' דאמה נקנית בכסף מכסף מקנתו דאף דמסקנת הש"ס הוא מוהפדה הא ז"א רק לר"ל דס"ל משיכה וסוגיא דילן דפריך והלא דין הוא מאמה ע"כ לא אתיא כר"ל דלר"ל הא ליכא למידן מאמה דנאמר דיו בב' פרוטות ואף דהוי מפרך ק"ו הא הוכחנו דר"ל ס"ל דיו אף היכי דמפרך ק"ו וע"כ דאתיא כר"י דלדידי' בהמה בחיי' לאברים עומדת וכש"ס דחולין (ק"ג שם) וגם ס"ל לאו שאב"מ אין לוקין עליו וכש"ס דפסחים (ס"ג שם) וא"כ שפיר ס"ל דהיכי דמפרך ק"ו לא אמרינן דיו והרי לר"י שפיר אתיא קנין כסף דאמה מכסף מקנתו לפירש"י ז"ל כיון דס"ל דבר תורה מעות קונות:

יב

והנה בעיקר הדבר שכתבתי דליכא למילף מחלב ונבילה משום דנימא דיו כנבילה שהוא במלקות יש עוד לדון בזה לפ"מ שראיתי להגאון מהר"י אירגס ז"ל בקדושין (ד' ע"ב) שכ' כלל חדש בזה דהיכי דילפינן חדא מתרתי במה"צ ואין לנו לומר דיו רק אחדא מיני' אז ל"ש לומר דיו דהוי כמו פירכא ואמרינן אידך יוכיח עי"ש ולפ"ז ממילא לא קשיא קושיתנו הנ"ל דאמאי לא משני דנימא דיו כנבילה דז"א דכיון דל"ש לומר דיו אשניהם רק אנבילה לחוד בכה"ג לא אמרינן דיו דנימא חלב או חמץ שהוא בכרת יוכיח וזה יסתור דברינו בהא דתוס' יבמות ורש"י קדושין הנ"ל:

ואכן במה דפשיטא לי' להגאון ז"ל דלא אמרינן דיו אחד מהמלמדין אני רואה בזה מחלוקת ישנה בין התוס' ותלמידי הרבינו פרץ ז"ל דבגמ' דב"ק (ג' ע"ב) אבנו סכינו ומשאו שהניחן ברה"ר והזיקו חייב כו' לרב דאמר כלם משורו למדנו היינו שור כו' וכ' התוס' ז"ל וז"ל וא"ת היכי גמר משור מה לשור שכן ב"ח וכונתו להזיק ומפרש רשב"ם

דאתא מבור ושור במה"צ אבל קשה כיון דמבור נמי יליף לפטרו בהו כלים כבור עיי"ש בתוס' שהניחו בקושיא והשיטה מקו' ז"ל שם הביא קושית התוס' ז"ל וז"ל מיהו קשה דא"כ רב היכי מחייב בהו כלים כיון דמשור ובור קאתי דיו לבא מה"ד להיות כנידון ותי' בשם תלמידי רבינו פרץ ז"ל דלא אמרינן דיו מפלגא דדינא דהיינו מחד המלמדין אא"כ הקולא שוה בשניהם עכ"ל:

הרי מבואר דשיטת התוס' ז"ל דלא כתלמידי הר"פ ז"ל אלא דאפי' אפלגא דדינא אמרינן דיו ושפיר כ' התוס' ז"ל לפי שיטתם דר"ל ע"כ לא ס"ל כר"ט:

יג

והנה לפי שיטת תלמידי רבינו פרץ והר"י אירגס ז"ל דלא אמרינן דיו אפלגא דדינא יהי' א"ש ליישב בפשיטות קושית הגאון מירושלים ז"ל שהבאתי לעיל דלמה לי קרא לרבות נשים דחייבות בחמץ תיפוק לי' דאס"ד דנשים אינן בבל תאכל חמץ א"כ בנפש בחלב למה לי תיפוק לי' מחמץ ונבילה כיון דגם חמץ הותר מכללן וכעין זה הקשה גם הגאון מהר"י אסאד ז"ל לראב"י דמקיש שאור דאכילה לשאור דראי' דלדידי' חמץ הותר מכללו בשל אחרים ושל גבוה וכמבואר בפסחים (כ"ט ע"א) בתחילת הסוגיא ע"ש וא"כ קשיא ג"כ נפש דהלב למה לי:

ולהנ"ל נראה ליישב בפשיטות דהנה יש לחקור לפי השי' הנ"ל דהיכי דילפינן חדא מתרתי לא אמרינן דיו אפלגא דדינא האיך הדין אי יש דיו נפרדים אכל חד וחד אי בכה"ג אמרינן דיו למתפס בקל שבשניהם ולמדתי למפשט זה מדברי הרא"ש ז"ל במס' ב"ק (דף ו') וז"ל אבנו וסכינו שהזיקו בתר דנייחי דילפינן במה"צ מבור ואש יש מן הגדולים שכ' דלא מחייב אלא מה שחייב בשניהם ופטור מנזקי כלים וממיתת אדם כמו בור ומטמון כמו אש דכיון דאת במה"צ יהבינן להו הקל שבשניהם עכ"ד:

וא"כ שפיר איצטרך קרא לחייב נשים בחמץ ולא קשיא דא"כ נפש בחלב למה לי כיון דגם חמץ הותר מכללו דז"א דהא בעיקר קושית הש"ס דתיתי מחמץ ונבילה קשיא הא נימא דיו ואך ע"ז אמרנו ליישב דעל פלגא דדינא לא אל קב דיו ולכן איצטרך לתרץ דמה להני שלא הותרו מכללן אבל השתא לפי הוה אמינא זו דחמץ מותר בשל נשים או בשל אחרים א"כ שפיר נימא דיו נפרדים דיו כחמץ שיהי' מותר בנשים או בשל אחרים ודיו כנבילה שיהי' במלקות או עכ"פ נאמר דחמץ של נשים או של אחרים לא יהי' אלא במלקות דזהו דיו לפי שני המלמדין ומשו"ה איצטרך קרא דנפש:

יד

עודני עומד בסוגיא זו עלה על לבי ליישב קושית הרר"ש מוורדון ז"ל הנ"ל שהביאו התוס' בחולין שם לריה"ג דלא ס"ל פירכא דהותר מכללן שהרי יליף גיד דמותר בהנאה מק"ו דחלב א"כ נפש בחלב למה לי תיפוק לי' מחמץ ונבילה כיון דלא חשיבה לי' פירכא דהותר מכללן:

והנ"ל בס"ד ליישב זה בפשיטות ע"פ גמ' דכריתות (ד' ע"ב) דאמרינן התם לאו דחקת עולם בקדשים ולאו דחלב שור בחולין צריכי דאי כתב רחמנא בקדשים הוה אמינא קדשים הוא דחמירי אסור חלבו אבל חולין אימא לא משו"ה כתב רחמנא כל חלב שור ואי כתב כל חלב שור הוה אמינא חלב דחולין הוא דאסור משום דלא הותר מכללו אבל מוקדשין דהותר מכללו אימא לא צריכי ופרש"י ז"ל מוקדשין הותר מכללו דאלי' דכבש במוקדשין אקרי חלב ואשתרי בשור ועז וא"כ הוי הותר מכללו משא"כ אליה דחולין דלא אקרי חלב כלל ע"ש:

ומעתה זכינו דבמוקדשין אקרי תלב הותר מכללו גם בבהמה באלי' דשור ועז משא"כ בחולין והנה טעמא דריה"ג דלא חשיב הותר מכלל לפירכא מבואר בגמ' דפסחים שם הטעם משום דבבהמה איירינן ובבהמה מיהת לא אשתרי וא"כ היינו דוקא הך הותר מכללו דחולין דההיתר הוא בחי' ולא בבהמה לא ס"ל לריה"ג לפירכא אבל חלב מוקדשין דהותר בבהמה באלי' דשור ועז שפיר הויא הותר מכללו גם לריה"ג:

ומעתה א"ש מיושב קושית התוס' דהתם בפסחים דיליף ריה"ג דגה"נ מותר בהנאה מק"ו דחלב דאשתרי בהנאה דכתיב בי' יעשה לכל מלאכה והרי האי קרא בחלב דחולין נאמר דכתיב וחלב נבילה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה ולא הוי לו היתר רק מכח שהותר בחי' וזה לא חשיב הותר מכללו לריה"ג כיון דבבהמה מיהת לא אשתרי, אבל בסוגיין דקאי אנפש דחלב דכתיבא בקדשים דמקרא מלא דבר הכתוב כי כל אוכל תלב מן הבהמה אשר יקריבו ממנה אשה לה' ונכרתה הנפש ההיא וע"ז דרשינן לרבות השותה ל"ק דנילף מחמץ ונבילה דשפיר י"ל מה להני שכן לא הותרו מכללן תאמר בחלב דקדשים דהותר מכללו אצל אלי' דשור ועז דשפיר הויא הותר מכללו אפי' לריה"ג וז"ב בס"ד:

אוהבו באמת דוושת"ה:

סימן י

ב"ה גלינא ר"ח טבת תרפ"ב רפ"ק. שוכט"ס לכ' הרב החו"ב חו"ע וכו' ה"ר חיים יהודה הורוויץ נ"י בק' פמארין יצ"ו.

ע"ד שאלתו בעגונה זקוקה ליבום שבעלה מת בסקאליע בשעה שהיא היתה יושבת באמעריקא ולהבעל לא הי' אלא אח אחד וזה שש שנים שהלך בצבא המלחמה ומאז לא נודעו עקבותיו ויצא אז קלא דל"פ שנהרג במלחמה וגם מעיד אבי הבעל שהגיד לו ע"א שראה במכ"ע יהודי בארץ הגר הזכרה של שמות המתים שנהרגו במלחמה ונחשב גם הוא בשמו ושם אשכנזי ושם עירו וגם יש העדאת הבעל שהגיד בעת חליו ימים אחדים לפני מותו שביום פלוני ופלוני יהי' היא"צ של אחיו:

ועתה שואל כ' מה דין האשה וגם הביא לי מכתב בקשה מאת הגאב"ד דקהלתו שליט"א לעיין בשריותא דההיא אתתא:

תשובה

א

הנה מקודם יש לחקור בדין עד הראשון שלפום ריהטא הי' אפשר לצדד על פיו להיתרא במה שאמר שראה במכ"ע יהודי שהזכירוהו בין המתים והרי בהדיא שנינו בתוספתא דיבמות שמע קול מקוננת שמזכירתו בין המתים משיאין את אשתו וכ"פ (בסי' י"ז ס"ה) והרי קיי"ל בבא כתב ממרחקים מת פלוני אפי' אינו מקויים כל שהוא כתב ישראל מהני במקום עיגון וכמבואר בח"מ וב"ש (בסעי' י"א):

ואף דהכא הוי עד מפ"ע הרי קיי"ל דאפי' בעד מפ"ע שראה בכתב מהני וכמ"ש המהר"ם זיסקינד בתשו' (סי' ו') והביא ראי' לזה מהירושלמי:

ואף דהכא מעיד אבי הבעל שהוא חמי' של האשה והרי חמותה הויא מהחמש נשים שאינן נאמנות להעידה מ"מ הרי כ"כ הש"ג בשם הריא"ז ז"ל וכ"ה בב"ש (בסי' י"ז) דהזכרים הדומין לאלו הנשים מעידים וכן מבואר בהדיא במהרי"ט (סי' ל"א) דחמי' מעיד וכ"ה בתשו' חכ"צ (סי' צ"ה) ע"ש:

ואכן מה דיש לעמוד בדין זה הוא דאף דהרמ"א ז"ל העתיק דין זה דתוספתא הנ"ל בסתם דכל שהזכירוהו בין המתים משיאין ואין מחלק בין שעת מלחמה או לא הנה מצאתי בתשו' הרשב"א בחלק תו"א (סי' ל"ב) בטענות שבין אפוטרופוס האשה ואפוטרופוס היתומים בדין הכתובה שטען אפוטרופוס האשה ששמע שהזכירוהו בין הנשמות בקהלות וכ' וז"ל ועל שהזכירו נשמתו בקהלות אין נ"ל מזה ראי' שאע"פ שאמרו בתוספתא שמע קול מקוננת שמזכירתו בין המתים אין עדות גדולה מזו אין הנדון דומה

לראי' דהתם באינש בעלמא שהלך למד"ה ושלום בעולם שפיר הויא הזכרה בין המתים עדות אבל במלחמה בעולם לא דדילמא חד אמר בדדמי ולא ראה ולא ידע או שמא נכרי הי' ואחר כמתכוין להתיר או להעיד או מפני ששמעו שנהרגו שם כמה אנשים חשבו זה שהלך לשם אם הי' חי הי' בא ויקרה זה לפעמים לחשוב כן עכ"ל:

הרי דבמלחמה לא מהני מה שנמצאה הזכרתו בין המתים דחיישינן לבדדמי:

ואכן עדיין הי' מקום לצדד בזה לפי שי' המהריב"ל דבעד מפ"ע מהני במת במלחמה ואפי' בלא אמר קברתיו משום דבעד מפ"ע ל"ח לבדדמי וכ' הטעם עפ"ד הרמב"ם ז"ל דבעד ראשון צריכין לשאול איך ידע שנהרג אבל כל שאומר ששמע אין צריכין לשאול ומשו"ה לא בעינן נמי קברתיו בעמפ"ת דאמרינן דילמא אי הי' הראשון לפנינו הי' מעיד גם על הקבורה וכן מבואר בב"ח (בסי' י"ז) לחלק במצאו כתוב בשטר בין כותב שראה שנהרג בין כותב ששמע דבשמע אנו מקילין יותר ע"ש וא"כ לפי שיטות אלו הי' מקום להקל בנ"ד:

ב

ואכן עדיין כאן צד אחר להחמיר דאפי' אם הי' עד כשר מעיד שמת וקברו הרי עדיין תליא זה באיבעיא בגמ' משום דהו"ל ע"א ביבמה וזהו איבעיא דלא איפשיטא בגמ' אי נאמן אי לא:

והנה אמת דשי' רוב הראשונים ז"ל להקל בזה מלבד הרא"ש ז"ל דמחמיר והובאו ב' הדיעות בשו"ע אהע"ז (סי' קנ"ח ס"ג) וכ' הב"ש שם בשם הר"ם פדוה והר"י לבית לוי להקל במקום עיגון וכן מצאתי שהורה הלכה למעשה הרשד"ם ז"ל באה"ע (סי' נ"ה) וכ' שם וז"ל האמת לא הייתי בוטח בעצמי לעשות מעשה אלא שראיתי מורי הגדול מהרי"ט ז"ל עשה מעשה בבת ר' יהודה גדלי' בע"א ביבמה להתיר וכ' מורי ז"ל ראוי הי' להחמיר כדברי הרא"ש ז"ל אבל מה נעשה שהרי"ף והרמב"ם והרא"ה והסמ"ג והרשב"א ז"ל כולם פוסקים דע"א נאמן ביבמה וכן נהגו אבותינו הקדושים אשר בארץ המה וכל בתי דינים שבעיר הזאת להתיר יבמה לעלמא ע"פ ע"א וע"ש שהביא בשם הרשב"א ז"ל דאפי' עד מפ"ע מהני ביבמה ובאמת מבואר כן בתשו' הרשד"ם ז"ל שנהגו להלכה למעשה להקל וכ"כ עוד שם (בסי' ס"א) בשם מורו מהרי"ט ז"ל להקל בזה למעשה וכ"ה בישי"ש יבמות פ' האשה רבה (סי' כ"ה) דהעיקר כ"ה רע"א נאמן ביבמה:

ואכן כ"ז רק אילו לא הי' במלחמה אבל כאן בנ"ד דאתרמי תרי חומרי בהדדי יבמה ומלחמה הנה יש כאן מקום להחמיר ע"פ חשובה אחרת להרשד"ם ז"ל (בסי' רל"ט) שצידד לומר בע"א ביבמה בשעת הדבר דאפי' אם אמר קברתיו לא יהי' מהני משום

דדעת הר"ח והראב"ן דאפי' בקברתיו לא מהני בע"א במלחמה ונהי דלא קיי"ל כן מ"מ הא איכא עוד שמא הלכה כהרא"ש והטור דע"א ביבמה אינו נאמן כו' ע"ש וא"כ כ"ש הכא בע"א במלחמה שראה בכתב שהזכירו מיתתו דלשי' כמה פוסקים לא מהני במלחמה וכנ"ל, ואיכא ג"כ הספק דע"א ביבמה א"כ שוב יש להחמיר אפי' במקום עיגון ואף דהרשד"ם שם בשאלה דשעת הדבר סיים להקל מ"מ הרי ביאר הטעם משום דרוב בנין ומנין מתירים בדבר ע"ש משא"כ בנ"ד שפיר יש מקום להחמיר כיון דהוא יבמה ומלחמה:

ג

ואכן מה שנלענ"ד לצדד בהיתרא דהאי אתתא בדבר חדש ע"פ צירוף העדאת הבעל שהגיד שביום פלוני יהי' היא"צ של אחיו ובאופן דחד מהני יהי' מועיל ממנ"פ דאם לא יועיל העדאת העד יהי' מועיל הגדת הבעל ואם לא יועיל הגדת הבעל יהי' א"כ מועיל העדאת העד:

דהנה בש"ס דקידושין (ס"ד) ובמס' ב"ב (קל"ד) מבואר דנאמן אדם לומר יש לי בנים או אין לי אחים כדי לפטור אשתו מן היבום מטעם מינו דבידו לגרשה:

והנה במוחזק דאין לו בנים ואמר יש לי בנים אי נאמן במיגו נגד החזקה הוא מחלוקת הפוסקים, שי' הנמ"י ז"ל דאינו נאמן ושי' המ"מ דנאמן מטעם דבנים בדידי' תליא וכמבואר בזה בטושו"ע אהע"ז (סי' קנ"ו):

ובמוחוק שיש לו אחים ואמר בשעת מיתתו שאין לו מבואר ג"כ פלוגתא בשו"ע (סי' קנ"ז ס"ז) וע' ב"ש שם:

ואכן היינו דוקא נגד חזקה אבל נגד עדים הנה מבואר (בסי' קנ"ו ס"ו) דנגד עדים שאין לו בנים לא מהני לומר יש לי בנים במיגו דמיגו במקום עדים לא אמרינן וע' ב"ש שם (ס"ק י"א) דליכא מאן דפליג ע"ז ע"ש וא"כ כיון דנגד עדים לא מהני בבנים אף דבדידי' תליא א"כ כ"ש באחים דלא מהני נגד עדים:

ואכן בנ"ד שאומר שמת אחיו נראה דלכו"ע מהני אפי' נגד עדים שהרי הרמב"ן ז"ל כ' דאפי' באומר אין לי אחים סתם י"ל דכונתו שמתו ול"ה נגד החזקה ונהי דבהא יש חולקין וגם אינו מפורש בדברי הרמב"ן ז"ל אי אמרינן כן לתרץ דבריו גם נגד עדים ושם לא התיר רק נגד חזקה מ"מ היינו דוקא באומר סתם אבל כל שאומר שמת אחיו ודאי מהני אפי' נגד עדים וכן מצאתי שכ' בפשי' הר"א ששון בתשו' (סי' כ"ו) וכן החזיק אחריו הכנה"ג:

וגם בעיקר הדבר שכ' הב"ש ז"ל דאין חולק על דין זה דנגד עדים לא מהני המיגו הנה ברשב"א ז"ל בקידושין שם מבואר דמהני וע' בס' ב"מ אהע"ז (סי' קנ"ו) שכ' לתמוה

על פסק השו"ע בזה דנגד עדים לא מהני מיגו דהא האומר גרשתי את אשתי אמרינן דנאמן מטעם מיגו דבידו לגרשה ואף מאן דאמר דאינו נאמן היינו משום דקלא אית לי' וכמבואר ברשב"ם ב"ב שם והרי התם איירי אפי' בידוע בעדים שהיא אשתו:

והנה באמת ל"ק על השו"ע בזה דהא גירשתי את אשתי אינו סותר כלל החזקה דעד שעכשיו היתה אשתו ועכשיו גירשה וכמו שביאר בזה הרשב"א ז"ל שם ובכה"ג מהני אפי' נגד עדים ע"ש:

ועכ"פ היכי שאומר שהי' לו אח ומת דבכה"ג שוב דמיא להא דגירשתי דאינו סותר החזקה א"כ שוב מהניא אפי' נגד עדים:

וא"כ מעתה בנ"ד אף דיש עדים שהי"ל אח מ"מ נאמן כשאומר שמת מטעם מיגו דבידו לגרשה והנה הבעל שאמר שביום פלוני יהי' היא"צ של אחיו הרי מעיד שאחיו מת ונאמן אף דידעינן בעדים שהי"ל אח ומטעם מיגו:

והנה לטעם זה דנאמן במיגו פשיטא דאין כאן חשש דע"א ביבמה וכמ"ש בהדיא הבעה"מ בקידושין (ס"ד) וז"ל ואפי' את"ל דע"א ביבמה אינו נאמן בעלה מהימן דאמרינן מה לי לשקר אי בעי פטר לה בגיטא ע"ש וכן מבו' מדברי הרמב"ן במלחמות שם ובחי' הרמב"ן ב"ב (קל"ד):

ולא עוד אלא אפי' במלחמה י"ל דבעל נאמן דהא עיקר האיבעיא בגמ' דיבמות (קט"ו) דע"א במלחמה לא יהי' מהני היינו מהטעם דע"א נאמן משום דדייקא ומינסבא ובמלחמה לא דייקא משום דאמרה בדדמי אבל הכא בבעל דנאמן משום מגו ל"ש החשש דבדדמי:

ומלבד זה הא אפי' שלא במלחמה כל שהבעל מעיד ל"ש דייקא וכמ"ש הרשב"א ז"ל הובא במ"מ דכל שמעיד הבעל ל"ש דייקא דבתר בעלה לא דייקא ע"ש ואפ"ה קיי"ל דהבעל נאמן מטעם מיגו הרי דהבעל דנאמן מטעם מיגו לא בעי טעמא דדייקא וא"כ ממילא גם במלחמה דל"ש דייקא אפ"ה בעל נאמן:

ובפרט לפי המבואר ברמב"ן במלחמות סוף יבמות בטעמא דבתרי לא אמרינן בדדמי משום דבתר סהדותא דתרי דמהמני מדאורייתא לא דייקינן ואמרינן דודאי לא אמרו בדדמי וא"כ הכא בבעל דהטעם משום מיגו דנאמן מדאורייתא וכמבואר מכל הראשונים בסוגיין שם א"כ ודאי דלא חיישינן לבדדמי:

והנה לפום ריהטא הי' קשיא לי לפ"ז דברי הרמב"ן ז"ל במס' ב"ב (קל"ד) שהקשה בהא דחנן האומר זה בני נאמן לפטור אשתו מן היבום דאמאי איצטריך לזה בני דוקא תיפוק לי' דכל ע"א ביבמה נאמן כו' ותירץ דהתם הטעם משום על"ג ואיצטריך לאשמעינן כאן

בבעל אף דלא הוי על"ג כיון דאינו נפ"מ רק אחרי מותו ואז לא איכפת לי' ע"ש והשתא לדברינו הרי שפיר איכא נפ"מ בהא דזה בני נאמן לענין שעת מלחמה דאז ע"א אינו נאמן עד שיאמר קברתיו והבעל נאמן מטעם מיגו:

ואכן ג"ז ל"ק חדא דהא הרמב"ן ז"ל לטעמי' דס"ל באמת גם ע"א במלחמה נאמן וכמו שפסק במלחמות בסוף יבמות, ומלבד זה הא עיקר קושיית הרמב"ן ז"ל דבגמ' איבעיא אי ע"א נאמן ביבמה ואמאי לא אפשיטא מהכא דאינו נאמן דאל"כ למה לי' למתני הך דינא דזה בני נאמן והנה איבעיא זו עצמה היא בע"א במלחמה ג"כ אי הטעם משום דייקא ולא מהני או משום על"ג ומהני וא"כ דין ע"א ביבמה ודין ע"א במלחמה תליין זה בזה וכמבואר בהדיא ברמב"ן במלחמות שם:

וא"כ שפיר מקשה הרמב"ן ז"ל דליפשיט דעיקר הטעם הוא משום דייקא ומשו"ה ע"א אינו נאמן ואיצטריך למתני דוקא בזה בני ואין לומר דנפ"מ למלחמה דמשום ע"א אינו נאמן וכשהוא אומר זה בני נאמן דז"א דא"כ דבמלחמה אינו נאמן א"כ ממילא ע"כ עיקר הטעם משום דייקא וממילא מוכח דין דע"א ביבמה וע"ז מתרץ שפיר הרמב"ן ז"ל דבבעל לא על"ג וא"כ אין מוכח כלל דהטעם משום דייקא דאפי' לצד זה דהטעם הוא משום על"ג ג"כ איכא רבותא בבעל דנאמן דבבעל לא שייך על"ג ומשו"ה שפיר קמיבעיא לי' בע"א בין במלחמה בין ביבמה וז"פ:

והיוצא לנו מזה דהיכי דנאמן משום מיגו מהניא בין לענין יבמה בין לענין מלחמה וא"כ יהי' מהני שפיר עדות הבעל שאמר שביום פלוני יהי' היא"צ דהוי כאילו מעיד שמת אחיו ונאמן אף במקום יבם ואף במלחמה:

ואף שהבעל אמר כן בשעת חליו אין אנו חוששין שמא לא הי' שפוי בדעתו אז וכמבואר בהדיא בתשו' הרשד"ם (סי' רל"ט) בפשיטות דאין להסתפק כיון שהי' בחליו שמא לא הי' שפוי בדעתו דלא מצינו בשום פוסק שיהי' שכ"מ צריך בדיקה ואף הרא"ש שכ' בסדר הגט שצריך ליזהר בזה כ"כ הטור ובסי' קכ"א) שלא כתב הרא"ש רק לכתחילה ע"ש ובפרט הכא לפי העדאת רבים הי' אז שפוי לגמרי בדעתו וא"כ אין כאן חשש כלל:

ד

ואכן העיקר מה שהי' לנו לפקפק בזה הוא דהכא אין כאן מינו עפ"ד התוס' קידושין (ס"ד ע"ב) דהיכי דמוחזק באחי ולא בבני אינו נאמן בשעת מיתה משום דאין כאן מיגו דדילמא אין כח בידו לגרשה וא"כ הכא אף שהי' ימים אחדים לפני מותו בשעה שהי' בידו לגרש אבל כיון שלא היתה אשתו עמו בעיר שהיתה במד"ה באמעריקא ואינה מגורשת עד שיגיע גט לידה א"כ שוב יש מקום לומר דאין כאן מיגו דכמו דאמרינן דסמוך

למיתה לית לי' מיגו דדילמא אין בידו כח לגרשה ה"ה כאן י"ל דאין לו מיגו דבידו לגרשה דמימר אמר דילמא לא יגיע גט זה לידה בחייו:

והן אמת דלפום ריהטא יש לתמוה הרבה בד' התוס' שכ' דבשעת מיחה אין בו כח ול"ש מיגו דהא בהדיא מבואר בגמ' ב"ב (קל"ה ע"א) ההוא דהוו מוחזק לו דלית לי' אחי ואמר בשעת מיתה דלית לי' אחי אמר רב יוסף למאי ניחוש לה חדא דמוחזק לן דלית לי' אחי ועוד האמר בשעת מיתה דלית לי':

והנה מד' הש"ס דב"ב אלו מביא בתוס' ר"י הזקן בקידושין (ס"ד) דנאמן לומר אין לי אחים אף נגד החזקה דמדקאמר ועוד ש"מ דה"ק ועוד אפי' מוחזק דאית לי' אחי כו' ע"ש:

וא"כ הרי בהדיא דשי' הש"ס אפי' במוחזק דאית לי' אחי דנאמן והרי הכא בשעת מיתה אייריי ואפ"ה אית לי' מיגו ואכן נראה דהתוס' קידושין הנ"ל כ' דבשעת מיתה לא מהני מיגו במוחזק אין מפרשים כפי' הר"י הזקן דועוד היינו אפי' מוחזק אלא דתרי טעמי קאמר חדא דמוחזק דלית לי' ועוד הא קאמר דלית לי' ופי' זה הוא בשי' מקו' ב"ב שם ע"ש:

ובאמנה מצינו שיטה כזו במקו"א בש"ס דקאמר ג"כ רב יוסף עצמו חדא ועוד לענין מה ניחוש לה ואיכא ג"כ פלוגתא כזו בראשונים ז"ל והיא בש"ס כתובות (י"ד) ההיא ארוס וארוסתו דאתיא לקמן דרב יוסף כו' אר"י למאי ניחוש לה חדא דהא קא מודה ועוד הא הלכה כר"ג כו' וכ' התוס' שם בשם הר"י ז"ל דאין פירושא דועוד אפי' לא מודה דאז באמת נאסרת אלא כלומר אפי' כי ליכא טעמא דמודה וע' בתוס' שם מה שהקשו ע"ז הפירוש וע"ע בתוס' יבמות (קט"ו ע"ב) בהא דאמרינן בגמ' חדא דידענא בי' בחסא דלא אמיד ועוד הא קיהיב סימנא שפירושו ג"כ כן דשני הטעמים צריכי ופירשו כן גם בהא דכתובות בהא דפריך ובהא כי לא מודה כו' ע"ש:

וא"כ מיושבת שי' התוס' קידושין הנ"ל שכ' דבשעת מיתה לית לי' מיגו ול"ק מהא דב"ב משום דמפרשי דועוד לא קאי אמוחזק והיינו כשי' זו דועוד היינו תרי טעמי וכנ"ל:

ובאמת שי' רוב הראשונים ז"ל בהא דקאמר בכתובות חדא דקמודה ועוד כו' היינו דבאינו מורה באמת אסור וכמבואר בזה בטור אהע"ז (סי' ד') וע' ב"י שם שכ' שכן היא שיטת הרמב"ם והרא"ש והר"ן והנמ"י והריטב"א ז"ל ע"ש וכולם מפרשים דהאי ועוד לא קאי אאינו מודה כו' ע"ש:

וא"כ לפ"ז שוב שפיר יש סברת התוס' דבשעת מיתה ל"ש מיגו היכי דמוחזק משום דשמא ל"ה בו כח לגרשה וא"כ הכא בנ"ד אף דלא הוי סמוך למיתה ממש רק ימים

אחדים לפני מותו אבל עכ"פ הרי יש לומר שחש שלא יגיע לידה בחייו כיון דהיא במד"ה וא"כ לפי סברא זו אין כאן מיגו:
זה מה שעלה בדעתנו לחוש בנ"ד דלא ליהני מיגו א דהיא במד"ה ואינה מגורשת עד שיגיע הגט לידה:

ה

ואכן נ"ל בס"ד עצה חדשה בזה דהכא יהי' מהני ממנ"פ:
דהנה בש"ס דיבמות (קי"ח ע"ב) איבעיא להו המזכה גט לאשתו במקום יבם מהו מי אמרינן דדילמא רחמא לי' ליבם וחוב היא לה ואין חבין לאדם שלא בפניו ואינה מגורשת או דילמא סניא לי' ליבם וזכות היא לה ומגורשת ולא איפשיטא איבעיא זו:
והנה בהא דע"א ביבמה דאיבעיא ביבמות (צ"ג) אי נאמן האיבעיא שם היא בהיפוך אי רחמא לי' ליבם ודייקא ומינסבא ומהני העדאת העד או סניא לי' ולא דייקא ולא מהני:
וא"כ מעתה ממנ"פ שריא בנ"ד דאם נאמר דסניא לי' ליבם ולא מהני העדאת העד הראשון משום דהוי ע"א ביבמה וכיון דסניא לי' לא דייקא א"כ שוב הוי הגט זכות לגבה ושפיר יכול לזכות לה גט ובכה"ג מגורשת מיד ושוב יש לו לבעל מיגו דבידו לגרשה ונאמן מדאורייתא וא"כ מהני העדאת הבעל:
ואם העדאת הבעל לא מהני משום דרחמא לי' ואיני יכול לזכות לה גט דחוב הוא לה ואין לו מיגו דבידו לגרשה א"כ שוב מהימן שפיר העד הראשון אף דהוי ע"א ביבמה דכיון דאמרינן דרחמא לי' ליבם א"כ דייקא ומינסבא וכנ"ל:
ואף דהכא איכא ג"כ חשש דמלחמה הרי כבר כתבנו דגם במלחמה יש סברות להתיר בזה כיון דהוי עמפ"ע ורק משום צירוף החומרא דיבמה חששנו להחמיר וכדברי הרשד"ם הנ"ל וא"כ מעתה שביארנו להתיר כאן הא דע"א ביבמה מכח ממנ"פ א"כ שוב לא נשאר כאן רק מלחמה לחוד דניחוש שמא רחמא לי' ול"ה זכות לה ולית כאן מיגו לבעל ולא מהני העדאתו והרי במלחמה לחודא שוב יש לצרף סברות הנ"ל להתיר:
ואמת כי בעיקר ההיתר לסמוך בשעת מלחמה על שי' הריב"ל הנ"ל משום דהויא עמפ"ע הנה רוב הפוסקים חולקים ע"ז ובפרט בנ"ד שלא העיד רק שראהו שנחשב בין המתים הנה הבאתי תשו' הרשב"א הנ"ל שכ' בפירוש להחמיר והי' קשה לסמוך על העד הראשון לחוד אלמלא היינו אומרים דמהני הגדת הבעל אבל האמת נראה דהכא בודאי מהני העדאת הבעל מטעם מיגו ואף לפי החשש שכתבנו דל"ה בידו עכשיו לגרש הנה נראה לומר לפמ"ש הישו"ש ביבמות ס"פ האשה שלום דבדיעבד במזכה גט במקום יבם שריא והרי בלא"ה הקשו התוס' ז"ל בקידושין דאמאי אמרינן מיגו דבידו לגרשה והרי הוי גט

ישן ותי' כיון דבדיעבד מהני שפיר אמרינן מיגו וא"כ הרי גם כאן בדיעבד מהני לזכות לה גט וממילא יש כאן מיגו:

וגם הא כבר כתב הב"ש דהעיקר כתי' הראשון שבתוס' דאף בשעת מיתה שייך מיגו וכבר הבאתי דגם שי' הר"י הזקן ז"ל כן הוא וכנ"ל וא"כ הכא פשיטא דנאמן הבעל מטעם מיגו וזה מהני בין במלחמה בין ביבמה וכנ"ל:

ו

ואכן נשאר לנו לבאר עוד בזה במה שאנו באין לסמוך על הגדת הבעל שיהי' נאמן מטעם מיגו דיש מקום לפקפק בנ"ד כיון שלא אמר בהדיא שמת אם נאמר בכה"ג מיגו דאי בעי פטר לה בגיטא שהרי הוא לא אמר רק שהיא"צ יהי' ביום פלוני וא"כ אפשר דל"ש להאמינו בזה דבכה"ג אין כאן מיגו דבידו לגרשה שהרי ל"ה כוונתו לפוטרה מיבום כלל:

ואכן נ"ל להביא ראי' דגם בכה"ג מהני מש"ס דב"ב (קכ"ז ע"ב) דפריך בהא דאמרינן התם דנאמן לומר זה בני בכורי מדכתיב יכיר דלמאי הילכתא איצטריך קרא והרי אי בעי יכול למיתב לי' במתנה וע' ברשב"ם שם דהיינו מטעם מיגו ע"ש דמשני דאיצטריך כגון שנפלו כשהוא גוסס ע"ש, והנה בגמ' שם (קכ"ו ע"ב) אמרינן ההוא דאתא לקמי' דר"ח א"ל מוחזקני בזה שהוא בכור א"ל מנא ידעת א"ל דכי הו' אתי לגבי אבוה א"ל זילי לגבי שכחת ברי דבוכרא הוא ומסי רוקי' ע"ש:

והשתא אם נאמר דכל שאינו מכוין להורישו רק כונתו לדבר אחר לא מהני מיגו וא"כ יהי' נמצא דבהא דקאמר דאסי רוקי' לא יהי' נאמן מטעם מיגו שהרי לא הי' כונתו להורישו דנימא מיגו דאי בעי הוי יהיב לי' במתנה אלא כונתו הי' להודיע דבוכרא היא לענין הרוק דמסי וא"כ ע"כ הא דנאמן הוא רק משום דגזה"כ הוא דהאב נאמן ומטעם יכיר וא"כ מה פריך הש"ס יכיר למה לי תיפוק לי' מטעם מיגו הא שפיר איצטריך קרא להאי דינא דאסי רוקי' דמטעם מיגו אינו נאמן רק מדין יכיר אע"כ דגם בכה"ג מהני המיגו וממילא ה"ה בנ"ד דלא גרע הא דקאמר שיהי' היא"צ מהא דאסי רוקי' דמהני:

והנה ראיתי להקצוה"ח (בסי' רפ"ד) שהביא בשם הריב"ש ז"ל שכ"כ בפשיטות דמהני מיגו אפי' באינו מתכוין להורישו רק לדבר אחר וכההיא דאסי רוקי':

ואכן האריך שם לבאר דשי' התשב"ץ ז"ל אינו כן והביא עוד שם בשם המהרי"ק ז"ל בתשו' דמהימן האב להעיד על בנו אפי' לאחר מיתת הבן ואפי' שאין מתכוין לזה רק דרך מסל"ת ג"כ מהני וע"ז הקשה הקצוה"ח דהא משום מגו לא שייך רק במתכוין להורישו וע"כ אינו נאמן רק מדין יכיר והרי הכרה ל"ה רק בחייו ע"כ קושייתו:

והנה בעיקר קושייתו כבר הקשה כן המל"מ (פ"ב מה' נחלות) וע' בשעה"מ שם שכ' באמת דטעם המהרי"ק לא מטעם יכיר דזה לא מהני רק בחייו אלא מטעם מיגו:
והנה בעיקר הדין דלא מהני הכרה לאחר מיתה שהביא המשל"מ ז"ל בתור חידוש דין בשם המהרי"ט ז"ל הנה נראה דכ"ה שי' הרמב"ן ז"ל בפי' עה"ת שכ' בהא דעל פני בן השנואה דהיינו דוקא בחייו והרי ע"ז אמרה תורה יכיר ע"ש ויש להעיר בזה מד' המדר' ויקרא (פ"ב) דפליגי ר"י ורחב"א בהא דעל פני אהרן אביהם ח"א בחייו וח"א במותו ע"ש:
ועכ"פ מבואר גם ממהרי"ק ז"ל דמהני מדין מיגו אף היכי שנתכוין לדבר אחר וע' בנתה"מ שם שכ' ג"כ בפשיטות כן לדינא דלעולם מהני מינו וא"כ גם בנ"ד הבעל נאמן משום מיגו ומהני בין ביבמה בין במלחמה וכנ"ל:

ז

והנה אף שביארנו דההיתר הוא מטעם מיגו דבידו לגרשה וא"כ יה' מקום לפקפק שתהי' אסורה לכהן עכ"פ שהרי לענין זה לית לי' מיגו דהא אם הי' נותן לה גט ג"כ היתה אסורה לכהן מ"מ כבר כתב המשל"מ בפשיטות (בפ"ג מיבום) בשם הרמב"ן ז"ל בחי' ב"ב דמותרת אפי' לכהן:
והנה הקצוה"ח (בסי' קמ"ו) כ' להוכיח מד' הרשב"ם ב"ב (קל"ה) דהיכי דההיתר הוא מטעם מיגו דבידו לגרשה אינה מותרת לכהן וראיתו מהא דקאמר שם בגמ' ההוא דהוי קא שכיב א"ל אתתי' למאן א"ל חזיא לכהנא אמר רבא למאי ניחוש לה הא אמר ר"ח בר אבא אר"י בעל שאמר גירשתי את אשתי נאמן ופירשב"ם שם דההוא דקא שכיב הי' מוחזק באחי ולא בבני והיתה אשתו בחזקת זקוקה ליבום ועל הא דקאמר שם חזיא לכהנא פי' וז"ל לאו דוקא אלא שמותרת לכל אדם ואינה זקוקה ליבם ומיהו לכהנא אסורה דהא ע"י מיגו דבעל שאמר גירשתי את אשתי נאמן מהמנינן לי' עכ"ל:
ומזה הבין הקצוה"ח דפי' הרשב"ם הוא דבאמת לא אמר שגירשה רק אנן מהמנינן לי' מטעם מיגו דבעל שאמר גירשתי נאמן ואפ"ה אסורה לכהן הרי דהמיגו דבעל שאמר גירשתי אין מתירה לכהן:
אבל לפלא בעיני על הקצוה"ח ז"ל דהא המעיין ברשב"ם שם (בד"ה הא"ר) יראה להדיא דמיגו מתירתה אפי' לכהן רק הכא דאסורה היא משום דאמרינן דכונת הבעל היתה דבאמת גירשה ע"ש דכתב וז"ל ומיהו לכהנא אסורה דהא לא פטרינן לה אלא בטענת גירשתי את אשתי כו' דהא איהו ל"א יש לי בנים דניהמני' ע"י מיגו דמצי פטר לה בגט הילכך הכי קאמר גירשתי את אשתי עכ"ל הרי דשי' הרשב"ם ז"ל דאילו הי' נאמן מטעם

מיגו מותרת אף לכהן, וע' בהגהת הב"ח שמוחק שם ברשב"ם ז"ל תיבת מיגו נראה דפי ג"כ כמ"ש:

וע"ע בנמ"י ב"ב שם מה דפי' הא דלא אמרינן שכונתו הי' שיש לו בנים משום דאנו תופסין הפחות שבלשונות והיינו שכונתו הי' שגירשה ועכ"פ נפטרת מיבום בודאי, הרי דשי' ג"כ דהיכי דהוא אומר שיש לו בנים דמותרת אף לכהן מטעם המיגו דבידו לגרשה:

ואף דהמהרש"א ז"ל הוכיח שם דשי' התוס' ז"ל דאסורה לכהן מ"מ כבר הסכים המשל"מ להלכה למעשה כשי' הרמב"ן ז"ל דמותרת אפי' לכהונה:

ח

והנה יש להסתפק לכאורה עוד בעדות זה דהבעל כיון שיצא הקול מקודם שנהרג א"כ שמא אמר הבעל כן ע"פ הקול שיצא תחילה והנה מצינו באמת מחלוקת הראשונים ז"ל בנידון כזה שי' הר"י בכ"ש דהיכי דיצא הקול שנהרג ואח"כ שמע כן מיהודים אמרינן דמחמת הקול אמרו כן וכ"ה שי' מהרי"ט ז"ל (בסי' ק"ה) וע' בקו"ע (סי' קל"א) ואכן הב"י ז"ל בתשו' חולק ע"ז וכ' דא"כ לא שבקת חיי לכל עדות אשה דנימא דהוא ע"י קול וכ"ה בטו"ז (בסי' י"ז) ובתשו' הרשד"ם במעשה דשלמה כרוב וכ"ה בקו"ע (סי' של"ו) בזה:

והנה מצאתי דבר חידוש ברדב"י ז"ל (ח"א סי' רי"א) שכ' ג"כ כשי' זו דהב"י דאין לנו לעשות אומדנות כדי לעגן את האשה ולבקש איך ידע העד ואכן ס"ס שם דהיינו דוקא שלא בשעת מלחמה אבל במלחמה דאמרי בדדמי חיישינן ג"כ שאמרו ע"פ הקול ע"ש:

וא"כ בנ"ד שהי' במלחמה שוב הי' לנו לחוש שאמר ע"פ הקול:

אכן מלבד מה שביארנו דבעדות הבעל לא חיישינן לבדדמי וכנ"ל הנה הרי העיד שביום פלוני והי' היא"צ והקול ל"ה על יום מסויים רק סתם שנהרג וגם במכ"ע ל"ה יום מיוחד וע"כ ידע הבעל ממקום אחר ולא ע"פ הקול וא"כ פשיטא דאין לחוש:

ובמקו"א בתשו' לק' ראהאטין ביארתי ג"כ דיש לצרף לסניף להיתרא שי' הר"א מורדון ז"ל דהיכי דעברו ד' שנים משעה שנטבע במשאל"ס דיש להתיר וע"פ שי' זו יש לצדד ג"כ בדין שעת מלחמה דדמיא ג"כ למשאל"ס דמדאורייתא שריא ורק מדרבנן חישינן לבדדמי וכמבואר (בסי' י"ז) וברמב"ם (בה' נחלות) והוא מוכרח מסוגית הש"ס דיבמות דקאמר והא מים כמלחמה דמו ע"ש וא"כ כשעברו ד' שנים יש ג"כ שי' הר"א מורדון הנ"ל להתיר:

והנה באמת הב"י ז"ל השיג ע"ז וכ' דחס להתיר ע"פ תשו' זו אבל עכ"פ לסניף הנה מצינו להמבי"ט בתשו' וכ"ה בקו"ע (סי' רכ"ג) שכ' דהיכי דיצא קול שנהרג ועברו עליו י"ב חדש יש לסמוך אדעת הגאון להתיר וכ' סמך לדבריו נשכחתי כמת מלב, והנה מה דפי'

דקרא דנשכחתי היינו בי"ב חדש כן מבואר ברש"י ברכות (נ"ח ע"ב) ע"ש ועכ"פ מבואר דבקול שנהרג וגם עבר זמן ארוך יש להתיר ולדידי' הויא אריכת הזמן בי"ב חדש ולשי' הר"א מורדון ד' שנים:

והנה מצאתי בירושלמי קצת מקור על חמשה שנים שיהי' נחשב אריכת זמן לענין עגונה והוא בירושלמי יבמות (פ"ז ה"ב) דפריך ולא עוקר כל הגוף הוא ומשני כשהורו עד ה' שנים אסורה מכאן ואילך מותרת הרי דיש סברא לדון באומדנות משך הזמן:

וא"כ עכ"פ בנ"ד שעברו יותר מה' שנים יש לצרף גם שי' הר"א מורדון והמבי"ט ז"ל להיתרא:

ט

והנה כבר ביארתי למעלה דאפי' לפ"מ שצדדנו להיתר מטעם הגדת הבעל דנאמן מדין מיגו דאי בעי פטר בגיטא מ"מ אין לאוסרה להנשא לכהן וכנ"ל:

וכעת נ"ל לצדד עוד בזה להיתרא ע"פ ד' האו"ז בסי' תרע"ב) שכ' בהא דאמרינן בגמ' קדשתי את בתי ואינו יודע למי קידשתי' ובא אחד ואמר אני קדשתי' דנאמן ליתן גט משום דאין אדם חוטא ולא לו והקשה האו"ז דא"כ בכל ע"א יהי' נאמן אפי' באתחזיק איסורא מטעם דאין אדם חוטא ולא לו ואמאי איצטריך בעגונה לטעמא דדיקא ומינסבא ותי' ע"פ הירושלמי דמוקי להאי דינא דוקא כשאינה מוחזקת רק ע"פ אבי' דל"ה חזקה ברורה ע"ש:

ועפ"ז אמרתי לבאר דבר התוס', קידושין (ס"ד) הנ"ל שכ' דבשעת מיתה לא מהימן משום דלית לי' מיגו והקשה המהרש"א ז"ל שם דהא אכתי ליהמני' מטעם אין אדם חוטא וכמ"ש רש"י בקידושין שם ובשלמא בשעת קידושין דל"ש סברא דאין אדם חוטא דאית לי' הנאה כדי שלא תדאג מן היבום ותתקדש איצטרך לטעמא דאי בעי פטר בגיטא אבל בשעת מיתה שפיר יהי' מהני מטעם זה עצמו דאין אדם חוטא ע"כ קושייתו ולד' האו"ז הנ"ל א"ש דהא לא מהני טעמא דאין אדם חוטא רק היכי דאתרע החזקה והנה בגמ' קידושין שם מבואר דמטעם דאי בעי פטר בגיטא אמרינן מה לי לשקר ומרע לי' לחזקה וא"כ שפיר כ' רש"י שם דאיכא ממילא גם הטעם דאין אדם חוטא כיון דכבר איתרע החזקה ושפיר כתבו התוס' דבשעת מיתה לא מהימן דהא ל"ש אי בעי פטר והו"ל מוחזק חזקה גמורה וממילא ל"ש גם הטעם דאין אדם חוטא:

וא"כ מעתה עכ"פ היכי דשייך אי בעי פטר מרע לחזקת זקוקה ליבום ושוב שייך טעמא דאין אדם חוטא וא"כ ממילא מהימן גם לענין שתנשא לכהן:

ומזה יש לצדד ג"כ דנאמן אף בשעת מלחמה כיון שביאר האו"ז דלא בעינן טעמא דדייקא רק היכי דל"ש אין אדם חוטא משא"כ כאן ודו"ק:

בהא סליקנא דיש לצרף כל הני טעמי להתיר לאשה עגונה זו להנשא לשוק לכל גבר דיתייביין ואפי' לכהנא ובאופן שיסכימו עמי עוד שני רבנים מובהקים בישראל:

ידידו דו"ש

סימן יא

ב"ה כפר איוואסקאווצע ה' חקת תרע"א תשובה מאהבה לכ' ידיד נפשי הרב הגדול בתורה וביראה המפורסם לשם ה"ר דוד לבוב שלימ"א אבן יקרה בק' טארנאפאל

באשר אדע ערכו גם דבריו יקרו לי מאד ולכן לקחתי לי היום מועד להשיבהו על קושיתו ביום אתמול בדברי התרגום יונתן בפרשת השבוע:

הקשה כ"ת יחי' בדברי התרגום יונתן בפ' חקת בפ' כל הנוגע במת בנפש האדם וגו' וז"ל כל די יקרב בשכיבא ובוולדא בר תשעה ירחין בגושמי' ובדמי' כו', וע"ז תמה כ"ת דהא הלכה פסוקה היא דגם נפל מטמא וכמבואר בגמ' נזיר (נ' ע"א) לא נצרכה אלא לנפל שלא נתקשרו אבריו בגידיו וכ"ה במשנה דאהלות (פי"ח) דבודקין מדורת הכותים מנפלים וכן בהא דפסחים (ט' ע"ב) במעשה דשפחה של מציק ברמון ע"ש ואמאי נקט כאן בן תשעה ירחין דוקא והוא באמת תמיה עצומה:

תשובה

א

כך שנינו בספרי הנוגע במת לכל נפש אדם להביא את ק שמנה משמע מביא את בן שמנה ומביא את דמו ת"ל בנפש אדם להוציא את דמו כו' הנה מבואר דאף דנפל מת מטמא מ"מ דם המת של נפל אינו מטמא ומבואר ג"כ מדברי הספרי דהאי קרא דבנפש האדם קאי גם אדם המת ומשו"ה מוקי לה בספרי בבן תשעה דוקא, וזהו מה שתרגם היונתן ז"ל בגושמי' ובדרמי' משום דהאי קרא קאי גם אדם המת, ומשו"ה מוקי לי' דוקא בולדא בר ירחין דאלו נפל נהי דגושמי' מטמא אבל דמי' לא מטמא והאי קרא קאי גם אדם:

וגדולה מזו הו"ל לכת"ה יחי' לתמוה דלכאורה התרגום סותר עצמו מיני' וביי' דלעיל מזה בפ' הנוגע במת לכל נפש אדם מתרגם דיקרב בשכיבא לכל בר נשא ואפי' לולדא בר ירחין לגושמי' ובדמי' יהא מסאב כו' הנה מפרש ולדא בר ירחין ולא מפרש תשעה הרי דאפי' נפל מטמא וא"כ דבריו סותרין זא"ז:

ואכן לדברנו הנ"ל א"ש דהא מבואר בספרי הנ"ל דקרא דלכל נפש אדם להביא את בן שמנה ומוקי לי' במת עצמו ולא בדמו ולהכי מתרגם לכל בר נשא ואפי' לולדא בר ירחין לגושמי' דוקא ועל הנוגע במת מתרגם בשכיבא וע"ז קאי בדמי' והוי כמאן דכתיב בשכיבא ובדמי' וזהו שכ' לולדא בר ירחין לגושמי' הוא כמו מאמר המוסגר, וזהו מדוייק במתק הלשון שכ' לגושמי' בל' השימוש ובדמי' כ' בב' השימוש והו"ל למכתב בגושמי' ובדמי' כמו שכתב באידך פסוק אלא לפי דהתם קאי אקרא דבנפש האדם כתב בב' בגושמי'. והכא דקאי אקרא דלכל נפש כתב בל' לגושמי' הכל כפירושא דקרא, ולכן ובדמי' דהדר קאי על במת כתב בדמי' ולא לדמי', וזה ברור למעיין:

ב

והן אמת דבעיקר הדין של דם נפל הוא מחלוקת דר"י ור"ע בספרי שם אבל נראה דהתרגום יונתן לשי' בזה, דהכי איתא התם לכל נפש אדם להביא את בן שמנה משמע מביא את בן שמנה ומביא את דמו ת"ל בנפש אדם להוציא את דמו דברי ר"י רע"א לכל נפש אדם להביא את דמו:

ולכאורה לא נודע במאי פליגי ר"י ור"ע ונראה דלשיטתי' אזלי דבמס' חולין (ע"ב ע"א) אמרינן וכל אשר יגע ע"פ השדה להוציא עובר במעי אשה דברי ר"י רע"א לרבות גולל ודופק ומפרש התם בגמ' דר"ע ס"ל דעובר במעי אשה טמא ויליף לי' מהאי קרא דבנפש האדם איזהו מת שבנפשו של אדם הוי אומר זהו עובר ור"י מוקי האי קרא דבנפש האדם לרביעית דם ולא לעובר ופריך ור"ע רביעית דם מנ"ל ומשני דיליף מכל נפשות ע"ש, וא"כ א"ש בפשי' דר"י לשי' דבנפש האדם לדם אתא להכי ממעט שפיר דם בן שמנה מהך קרא דלא קרינן בי' נפש האדם, אבל ר"ע דמוקי האי קרא לעובר במעי אשה וא"כ אין לו מיעוט על דם ואדרבה כל נפשות מרבי לי' כמו לכל נפש:

וא"כ התרגום לשי' בזה דפסק בהא דעובר במעי אשה כר"י דבפ' דעל פני השדה מתרגם ולא במיתא דבכריסא דאמי' וא"כ שפיר ממעט בן שמנה דדמו לא מטמא מקרא דבנפש וע' ברמב"ם (בפכ"ה מהטו"מ הי"ב) שפ' ג"כ דעובר במעי אשה טהור מדאוריתא וכר"י ע"ש ודו"ק:

ג

והנני להוסיף עוד דדין זה תליא בפלוגתא במשנה והוא במס' מכשירין (פ"ו מ"ז) אלו לא מטמאין ולא מכשירין כו', ומשקה בן שמנה חדשים ור' יוסי אומר חוץ מדמו והנה הרמב"ם ז"ל פי' שם דקאי לענין קבלת טומאה וכ"ה בה' טו"א (פ"י ה"ז) ואכן הר"ש ז"ל

וכן הרא"ש ז"ל פירשו דקאי אבן שמנה מת דת"ק מטהר דמו ור' יוסי מטמא ופסקו התם הלכה כת"ק:

וע"פ דברנו למעלה בפלוגתא דר"י ור"ע נראה דגם ת"ק ור' יוסי לשי' אזלי בזה ע"פ המשנה דכלאים (פ"ח מ"ד) אדני השדה חי' ר' יוסי אומר מטמאות באהל כאדם ומפרש בירושלמי שם דר"י דריש קרא דעל פני השדה לרבות אדני השדה וא"כ ר"י לשי' לא קאי קרא להוציא עובר במעי אשה וא"כ דריש שפיר כר"ע דבנפש האדם על עובר קאי ולא אדם ולהכי ס"ל דדם בן שמנה טמא, אבל רבנן לשי' דלא ס"ל הא דאדני השדה ושפיר דרשו על פני השדה כר' ישמעאל להוציא עובר במעי אשה וקרא דבנפש אדם ולהכי ממעטי בן שמנה:

ד

ובהיותי מעיין במשנה דמכשירין הנ"ל ראיתי מה שהביא הר"ש שם התוספתא דמכשירין דפליגי ר"מ ור' יוסי בדין דם המת וכל התוספתא תמוה לכאורה ונותן מקום לענות בו:

והכי איתא התם בתוספתא דם המת ר"מ מטמא בכ"ש ור' יוסי אומר ברביעית אמר רבי נראין דברי ר"מ בטומאה קלה לטמא אחד ולפסול אחד ודברי ר"י בטומאה חמורה לטמא שנים ולפסול אחד ע"כ והר"ש ז"ל הביא התוספתא ולא ביאר טעמא דרבי כלל בזה:

והנלענ"ד דהנה בהא דילפינן מקרא דנפשות מת דרביעית דם מטמא הקשו התוס' בשבת (ע"ז ע"א) ובסנהדרין (ד) דלמה לי קרא תיפוק לי' דהיא כבשר המת ותי' דהא אמרינן בגמ' דבעינן דומיא דעצם שאין גזעו מחליף וא"כ דם דגזעו מחליף ליכא למילף מבשר ולהכי איצטרך קרא, והא דבעינן רביעית דוקא פירש"י ז"ל שם דהוא משום דרביעית דם הוא חיותו של אדם וכיון דילפינן מבנפש או מקרא דנפשות בעינן רביעית דוקא וע' תוספתא (דכלים פ"א) למה אמרו רביעית לפי שכל עובר תחילת ברייתו יש בו רביעית דם וכ"ה בגמ' שבת (ל"א ע"א) רביעית נתתי בכם וע' רש"י שם וע' סוטה (ה') וברש"י ותוס' שם דם מטמא ברביעית ד"ה אדם:

ומעתה נראה דאף אי היינו דוקא שיטמא משום טומאת מת בעי רביעית דוקא אבל טומאת משקין מטמא בכל שהוא ככל המשקין, דהנה התוס' בחולין (פ"ז ע"א) מקשים דאמאי מטהרינן בזב דמעת עינו ושאר משקין נהי דלא נחשבו בכלל מעיינות הזב אבל עכ"פ הרי נטמאו בנגיעה שנוגעים בטמא טומאת משקין ותירצו ע"ז ב' תירוצים הא'

דאיכא לאוקמא כשיצאו דרך שפופרת דלא נגעו והב' דלא חשיבי משקין וקראי דמביא דאקרו משקין אסמכתא בעלמא נינהו ע"ש וכ"ה בר"ש במשנתנו:

ומעתה דם המת דקיי"ל דהוי משקה ומכשיר מה"ת מקרא דודם חללים ישתה וכמבואר בחולין (ל"ה) וא"כ נמצא דבכל דם מת יש עוד טומאת נגיעה שנוגע במת או בדם עצמו:

והנה קיי"ל דמשקין נטמאין ומטמאין בכ"ש וכמ"ש הרמב"ם (בפ"ט מה' טו"א) וכ"כ התוס' בפסחים (יד) ובכ"ד דאין למשקה שיעור לטמא, וכבר הוכיח התוס' רי"ד ז"ל בפסחים (ל"ג) דכן הוא שיטת התוספתא דמשקה מטמא בכ"ש ע"ש שהביא ממה דאיתא בתוספתא דטבו"י (פ"א) חומר במשקין מבאוכלין כו' שמטמאין בכ"ש, וא"כ הא דבעינן בדם רביעית ואמרינן במשנה רביעית דם שחסר כ"ש טהור היינו רק מטומאת מת דהו"א דאינו טמא כיון דאין גזעו מחליף ואשמעינן קרא דנפש דמטמא ובעי רביעית כשיעור נפשו של אדם, אבל לענין טומאת משקין הרי לא גרע משאר משקין שנטמאו במת:

והנה דם זה דנטמא בנגיעת המת אין דינו כאב הטומאה לטמא אדם וכלים דאף דמת עצמו הוי אבי אבות הטומאה מ"מ דם כ"ש שאינו טמא רק משום משקה אינו נעשה אה"ט דהא קיי"ל דכל שאין לו טהרה במקוה אינו נעשה אה"ט וכש"ס דעירובין (ק"ד ע"ב) וכן מפורש יותר בתוספתא דאהלות (פ"א) האוכלים והמשקין במת כלים הנוגעים בהם טהורים:

והן הן דברי רבי בתוספתא דמכשירין הנ"ל נראין דברי ר"מ דדם מטמא בכ"ש לטומאה קלה דוקא אבל לא לאדם וכלים דהדם הוי ראשון לטומאה ואמרינן במס' זבים (פ"ה מ"י) זה הכלל כל הנוגע באב מטמא אחד ופוסל אחד וזה"ש לטומאה קלה לטמא אחד ולפסול אחד, ונראין דברי ר' יוסי ברביעית לטומאה חמורה ואז מטמא שנים ופוסל אחד וע' בר"ש כאן במכשירין:

ה

ואפשר לכוין עוד בעיקר הפלוגתא דר"מ ור"י דר"מ קאמר דדם המת מטמא בכ"ש ורי"א ברביעית דלשי' אזלי ע"פ גמ' דמנחות (כ"ד ע"ב) סדין שהי' טמא מדרס ועשאו וילון טהור מן המדרס וטמא מגע מדרס דברי ר"מ אמר ר' יוסי וכי באיזה מדרס נגע זה אלא שאם נגע בו הזב טמא מגע הזב ומפרשינן שם בגמ' דהיינו כשנגע בו הזב קודם שנטמא מדרס דאילו נטמא טומאת מדרס מקודם שוב לא חל טומאת מגע זב דכבר שבע לה טומאה וטעמא דר"מ משום דס"ל דטומאת בית הסתרים מטמא ונטמא כל חלק במגע בעודנו מחובר לבגד ובאין המדרס והמגע בבת אחת וע' תוס' שם, ומבואר עוד בגמ'

דחולין (ע"ב) דהיינו ג"כ בפלוגתא דר"מ ורבנן בשלשה על שלשה שנחלק דרמ"א טמא מגע מדרס ור"י מטהרו, וע' בתוס' מנחות שם מ"ש בשם הר"ש ז"ל:

והנה דם המת דומה ממש לדין זה כמו מדרס דל"ה מדרס רק כשהוא שלשה על שלשה טפחים ולמגע מדרס די בשלש על שלש אצבעות וקאר"מ דבעודנו מחובר למדרס נפל עליו טומאת מגע לטמא בשיעור שדי לטומאת מגע דהיינו שלש על שלש ור"י ס"ל דאין טומאת בה"ס מטמא ולא הדר לי' עוד טומאה דשבע לה טומאה, וא"כ ר"מ לשי' ס"ל שפיר דדם המת מטמא בכ"ש דכיון דננע בכל הדם שיש בו רביעית נפל עליו טומאת מגע ומטמא בכ"ש, ור"י ס"ל דטומאת בה"ס אין מטמא ואין באין בבת אחת:

ואכן עדיין יש לפקפק ע"ז דהא בגמ' דחולין שם אמר עולא דבשלש על שלש הבאות מבגד גדול מודה ר"י דבשעת פרישתן מאביהן מקבלות טומאה וא"כ ה"נ בדם כיון דנווע בשעת פרישתו בשיעור רביעית אפשר שיהי' טמא אפי' לר"י, אבל נראה דעדיין תליא בפלוגתא אחרת דר"מ ור"י:

דהנה עדין יש להעיר דהאיך נטמא הדם משום מגע הא כיון דמטעם מגע קא בעית לי' לטמאות שוב בעינן שיהי' בטומאה לרצון וכמבואר בש"ס דחולין (קכ"ט) דבעי דין הכשר ונהי דדם דהוא משקה לא בעי הכשר אבל עכ"פ רצון בעי דהא אף שתחילתו הי' לרצון הרי אז ל"ה משקה דל"ה משקה רק אחרי שמת מקרא דודם חללים וכמבואר בחולין (ל"ה), ואכן שפיר ניחא דהא כיון דנוגע בדם עצמו הרי מבואר במשנה דמכשירין (פ"א מ"א) דמשקין טמאין מטמאין בין לרצון בין שלא לרצון:

והנה הר"ש במכשירין שם כ' הטעם בהא דמשקין טמאין מטמאין אפי' שלא לרצון דהיינו משום דטומאתו חושבו כיון דטומאתו והכשרו באין כאחת ודמיא להא דכלי טמא חושב משקה ע"ש:

והנה במס' שבת (י"ז ע"א) אמרינן הניחא למ"ד כלי טמא חושב משקה כו' וכ' התוס' שם דהאי מ"ד הוא ר"מ אבל ר' יוסי פליג עליו בתוספתא ואמר דכלי טמא אין חושב משקה, ע"ש, וא"כ שפיר ניחא דר"מ לשי' דכלי טמא הושב משקה וא"כ גם משקים טמאים מטמאין שלא לרצון ושפיר נטמא הדם משום טומאת מגע ומטמא בכ"ש כדין משקין טמאים לשי' התוספתא דטבו"י הנ"ל, ור"י לטעמי' דאין כלי טמא חושב משקה ואין עליו רק דין טומאת מת וז"א אלא ברביעית:

ויצא לנו מזה דרבי דקאמר נראין דברי ר"מ בטומאה קלה היינו דמפרש דר"מ בטומאה קלה דוקא איירי, והרוחנו בזה דלא אשתמיט תנא בשום מקום לומר דדם לא בעי רביעית

ודוחק לומר דר"מ יחלוק בהא דהלכה פסוקה היא בכ"מ, ולהכי מוקי לה רבי דר"מ גופי' איירי מטעם מגע ולשי' אזיל וכנ"ל:

ואל תתמה ע"ז שכן מצינו במקום אחר דקאמר רבי נראין כה"ג והוא במס' סוטה (מ"ח ע"א) דקאמר נראין דברי ר"י באבני המקדש ודברי ר"נ באבני ביתו וקאי על ר"י עצמו דלא אייר אלא במקדש דבביתו מודה דמותר וע' משל"מ (ה' בהב"ח פ"א) שכ' שם דהא דסוטה היינו לפרש דברי ר"י ולא להכריע וא"כ ה"נ דכותי':

ו

וע"פ פלוגתא דר"מ ור"י בתוספתא הנ"ל לענין הא דכלי טמא חושב משקה נראה לפרש ג"כ משנה במס' כלים (פ"ח מ"י) הכניס ידו לתוך פיו ליטול את הצרור ר"מ מטמא ור' יוסי אומר אם היפך טמא אם לא היפך טהור והיינו דר"מ לשי' דכלי טמא חושב משקה ומה לי כלים טמא או ידים טמאות ומשו"ה מטמא דאחשבי' למשקה אבל ר"י לטעמי' דס"ל דאין כלי טמא חושב משקה ומשו"ה בעי היפך דוקא:

וא"ש ג"כ דלא תקשה בהא דתניא במס' כריתות (ט"ו ע"ב) זב וטמא מת שירדו עליהם גשמים טהורים ולכאורה קשה אמאי לא אמרינן בהא כלי טמא חושב משקה, ואכן לק"מ דהך ברייתא היא תוספתא במכשירין (פ"א) והוא שם מימרא דר' יוסי והרי ר"י לשי' דס"ל אין כלי טמא חושב משקה:

אבל יש להעיר עוד בזה מש"ס דשבת (קמ"ד ע"ב) דפריך מהא דזב שחלב את העז החלב טמא וא"א משקה הבא לאוכל כאוכל הוא במאי אתכשר וכן פריך שם מטמא מת שסחט זיתים וענבים כו' ע"ש והרי זה דומה לקופות טמאות דלר"מ כלי טמא חושב משקה ומוכרח דסתמא דהש"ס התם כר"י הוא, וע' טו"א חגיגה י"ט שכ' דהא דתוספתא דטמא שפשט ידו ונטל הפירות טהורין היינו כמ"ד אין כלי טמא חושב משקה ע"ש:

ז

ובאותו ענין אמרתי לפרש עוד הא דאיתא במשנה דטבו"י (פ"ג מ"ו) רמ"א אלו ואלו טמאין שמשקין של טמא מכשירין לרצונו ושלא לרצונו וחכ"א אין טבו"י טמא דר"מ ורבנן לשי' בזה דבמס' מעילה (ח' ע"ב) הוא פלוגתא דר"מ ורבנן דר"מ ס"ל דגם טבו"י עושה רביעי בקדש ורבנן ס"ל דאין עושה רביעי, והנה הא דמשקין מטמאין שלא לרצון מבואר הטעם בר"ש משום דמטמא ומכשיר כאחת וכנ"ל, וא"כ משקה טבו"י כיון דקיי"ל דמשקה טבו"י הויא כנוגע בטבו"י דטבו"י הוי שני ומשקה שנגע בו שלישי וכמבואר במס' טבו"י (פ"ב מ"א) וא"כ ר"מ לשי' דטבו"י עושה רביעי ושפיר משכחת שיטמא

אחרים בהדי הכשר ומשו"ה מכשיר גם שלא לרצון, אבל רבנן לשי' דס"ל דאין עושה רביעי וא"כ א"א למשקה טבו"י לטמאות אחרים וא"כ ממילא אינו מכשיר רק לרצון:

ח

ובזה יש להסביר ג"כ שיטת הרמב"ם ז"ל במס' מקואות (פ"א מ"א) דמים המחוברים בקרקע אין מטמאין אלא לרצון דלכאורה תמוה הוא דכיון דטמאים הם מ"ש משאר משקים טמאים דמטמאין אפי' שלא לרצון:

ולהנ"ל נכון דכיון דהא דמשקין טמאין מטמאין אפי' שלא לרצון הוא משום דמטמאין ומכשירין כאחת והרי קיי"ל דמחוברין אין מכשירין וכמבואר במשנה דמכשירין (פ"ד) צנון שבמערה נדה מדיחתו והוא טהור העלתו כ"ש מן המים. טמא וכ"פ הרמב"ם ז"ל בה' טו"א (פי"ב ה"א) וא"כ כיון דאין מכשירין שוב אין נפ"מ בין מים טמאים או שאר דבר טמא ומשו"ה אין מטמא רק לרצון, ומשו"ה בעי התם במקואות הדיח דוקא כדי שיהי' נתלש לרצון שכל שלא נתלשו לרצון הוי כאלו מחוברין לקרקע וכמבואר ברמב"ם שם בהטו"א (הל"ג):

ובהכי א"ש ג"כ הא דכריתות (ט"ו) הנ"ל דהא מבואר בירושלמי מ"ק (פ"א) דגשמים יורדין הויין כמחוברין לים הגדול ע"ש ודו"ק:

ט

והנה ברמב"ם שם במקואות מפרש טעמא דר"ש דאמר אף אם לא הדיח טמא דקאי אמים טמאים שנפלו דוקא וטעמא דר"ש דכיון דמים טמאים שנפלו הי' בכחם לטמאות אפי' שלא לרצון כדין משקין טמאים עושין הם כל מי הגבא המחוברים כמותן שיהי' בכחן לטמאות ג"כ שלא לרצון אף שהמי גבא רוב עד המים הטמאים:

וע"פ דברי הרמב"ם ז"ל אלו יש מקום לבאר המשנה דמכשירין (פ"ו מ"ח) עד כאן היתה תשובה אמר ר' שמעון מכאן ואילך היינו משיבין לפניו מי גשמים יוכיחו שתחילתן וסופן משקה ואין מטמאין אלא לרצון ויש להבין דמדוע מכאן ואילך הי' ר"ש דוקא משיב:

והנראה דר"ש לשי' בזה דהנה מבואר במשנה שם דר"ע חולק בזה ואמר אם אמרתם במי גשמים שאין רובן לאדם אלא לארצות ולאילנות ומשו"ה דין הוא שלא יטמא אלא לרצון אבל רוב החלב לאדם ומשו"ה צריך לטמא אף שלא לרצון ומשו"ה ר"ש דוקא קאמר גשמים יוכיחו שהרי אם גשמים שהם לאדם הי' מטמאין שלא לרצון ממילא הי' כל מי גשמים מטמאים בלא רצון דאף דרובן לארצות ולאילנות מ"מ המקצת שהוא לאדם הי' עושה כל מי הגשמים כמוהו כמו המים טמאים שנפלו למי הגבא אע"כ דגם מה שהוא

לאדם בעי רצון וא"כ שוב יש לדון מזה אחלב אף שהוא לאדם דלר"ש כך לי כולו לאדם או מיעוטו:

וכעין זה מצינו עוד לר"ש במכשירין (שם מ"ה) המוחל כשמן שאין המוחל יוצא מידי שמן אף דהמוחל רוב כולו מכשיר ע"י מיעוט השמן, וע' עוד שם במה שאמר ר"מ אף שאין בו שמן והיינו משום דס"ל דמוחל עצמו משקה הוא וע' תוספתא דמכשירין דס"ל לר"מ דמים שנתערבו ברוב מי פירות מכשירין וע' בירושלמי תרומות (פי"א ה"ב) הטעם דמי פירות אף שהם הרוב מים המועטים מושכן למה שהן ונעשין כמים ממש ע"ש ודו"ק:

ו

ובעיקר דברי תוספתא דמכשירין הנ"ל דקאמר רבי נראין דברי ר"מ דדם המת מטמא בכ"ש לטומאה קלה נ"ל כעת דרך חדש ופשוט, דהוא ע"פ הש"ס דזבחים (ק"ה ע"א) ת"ר פרה ופרים ושעיר המשתלח מטמאי אוכלין ומשקין דברי ר"מ וחכ"א שעיר אין מטמא שהוא חי ואמרינן בגמ' שם דטעמא דר"מ משום דס"ל דכל שסופו לטמאות טומאה חמורה א"צ הכשר וע' בראב"ד בה' אה"ט (פ"ג ה"ג) שכ' דבהא פליגי דר"מ ס"ל דאפי' הכשר שרץ לא בעי דהוי כאלו נגע בשרץ ומשו"ה אף השעיר מטמא ורבנן ס"ל נהי דלא בעי הכשר מים אבל הכשר שרץ בעי ובעינן שיקבל טומאה ממקום אחר וממילא שעיר שהוא חי אין מקב"ט:

ומעתה דם המת כיון דמטמא טומאה חמורה לטמא אדם ובגדים ממילא לר"מ יש עליו ג"כ טומאת מגע דהוי כאלו נגע בשרץ וממילא מטמא בכ"ש כדין כל משקין הנוגעין בשרץ, ואף דבכ"ש אינו מטמא טומאה חמורה מ"מ חשיב סופו לטמא טומאה חמורה מטעם כיון דראוי לצרפו לשיעור וכמבואר בגמ' דכריתות (כ"א ע"א) בהא דפריך ל"ל לנבילה מחשבה לטומאה קלה היא גופה טמאה היא ומשני כגון דאיכא פחות מכזית נבילה כו' ופריך אי הכי לבעי נמי הכשר ומשני כיון דאלו מצרף לי' לכזית מטמא טומאה חמורה לא בעי הכשר, ע"ש וא"כ ה"ה ה"נ דכותי' וא"כ שפיר אמר רבי נראין דברי ר"מ בטומאה קלה דוקא, וכהאי דאמרינן ג"כ בפסחים (י"ח ע"א) לענין מי חטאת דכיון דסופן לטמא טומאה חמורה מטמאין טומאה קלה בלא נגיעת שרץ, וע' בתוס' חולין ע"ג ד"ה ס"ד ודו"ק:

ידידו דושת"ה:

סימן יב

עוד להרב הנ"ל.

וע"ד שאלתו בתרגום יהונתן פ' שלח במעשה דמקוששׁ דמפרש דלשם שמים נתכוין ומדייק דאמר במימרי' איזל ואתלוש קיסים ביומא דשבתא וע"ז תמה כ"ה דלמאי הי' מדייק מקוששׁ שיתלוש קיסין דוקא:

תשובה

א

הנה התוס' במס' ב"ב (קי"ט ע"ב) הביאו כן בשם המדרש דמקוששׁ לשם שמים נתכוין והמהרש"א ז"ל שם הבא דברי התרגום יונתן הנ"ל דמפרש ג"כ כהמדרש דלש"ש הי' וסיים וז"ל ויש ששאלו בזה בת"י האיך חטא באיסור שבת כדי לידע באיזה מיתה דנין וי"ל כיון שלא צריך למלאכה אלא משום זה הו"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה דפטור לר"ש ומיהו הא ודאי דהי' חייב מיתה בדיני אדם שלא ידעו העדים שהתרו בו שהוא עשה על דעת זו כו' עיי"ש:

הנה המהרש"א ז"ל תירץ אליבא דר"ש דס"ל משאצל"ג פטור ואכן ר"י ס"ל דאפי' משאצל"ג חייב והרמב"ם ז"ל בה' שבת (פ"א ה"ז) פסק כר"י בהא וא"כ לפ"ז הדרא הקו' לדוכתא:

ומעתה נראה דבדיוק נקט התרגום שאמר שיתלוש קיסין דוקא דבש"ס דשבת (ע"ג ע"ב אמרינן הזומר וצריך לעצים חייב וכ' התוס' ז"ל שם דדוקא צריך לעצים הוא דחייב אבל כשאין צריך לעצים אפי' לר"י דס"ל בעלמא דגם משאצל"ג חייבין עלי' הכא פטור כשאין צריך לגופה דלא חשיב מלאכה רק כשצריך להם וא"ש מה שדייק בדוקא שיתלוש קיסין:

וע"ע ירושלמי סנהדרין (פ"ה ה"א) במה דקאמר תולש הי' או קוצר הי' ע"ש ודו"ק וע"ע ברמב"ם בה' שבת (פ' ה') שפסק ג"כ דבעינן צריך לעצים דוקא אף דהוא עצמו פסק דמשאצל"ג חייב והיינו כד' התוס' הנ"ל דבהא כו"ע מודי:

ב

ועפ"ז א"ש לבאר הגמ' דשבת (צ"ו ע"ב) מקוששׁ זה צלפחד דברי ר"ע א"ל ריב"ב אם כדבריך התורה כסתו ואתה מגלה אותו ואם לאו נמצא אתה מוציא לעז על אותו צדיק, והיינו דר"ע לשי' בזה דאמר מקוששׁ תולש הי' וכמבואר בספרי (פסקא קי"ג) וא"כ שפיר ס"ל דלש"ש נתכוין ולא עבד איסורא כלל כיון דבתולש פטור במשאצל"ג ומשו"ה שפיר קאמר שצלפחד הי' וז"פ:

וזהו מדוייק ג"כ בספרי שם דקאמר תולש הי' ומי הי' צלפחד והיינו דהא בהא תליא:

ויש להוסיף עוד דר"ע דקאמר תולש הי' לשי' בזה דבגמ' דשבת שם אמרינן דמעביר ארבע אמות ברה"ר הי', והנה יש להתבונן בזה דהא בגמ' אמרינן דהוצאה נפקא לן מויצו

משה ויעבירו קול במחנה והרי מקושש הי' בשבת שני' שבמרה וכמבואר בספרי שם והרי עדיין לא נאמרה פ' זו כלל:

והן אמת דקיי"ל ד' אמות בר"ה הלכתא היא אבל כבר הקשה הר"ן ז"ל בשבת שם דהא קיי"ל און עונשין מהלכה ותי' דלא ילפינן מהלכה אלא דמעביר הוי ג"כ בכלל מוציא וכן מבואר ברמב"ם בה' שבת (פי"ב ה"ח) דדין מפביר כמוציא מ"ש וא"כ כיון דלא ידעינן מוציא מנ"ל לחייב במעביר:

ואכן בגמ' דעירובין (י"ז פ"ב) איכא פלוגתא בקרא דאל יצא איש ממקומו דלמ"ד תחומין דאורייתא דריש לי' אתחומין ולמ"ד תחומין דרבן דריש לי' אהוצאה וקריא בי' אל יוציא מ"ש, וא"כ נמצא למ"ד תחומין דרבנן שפיר י"ל דמעביר הי' ונפק"ל הוצאה מקרא דאל יצא, אבל ר"ע לשי' דס"ל תחומין דאורייתא וכמבואר בסוטה (כ"ז ע"ב) ובכ"ד בש"ס ומשו"ה אי אפשר לדידי' דמעביר הי' ומוכרח לומר תולש הי':

ידידוש"ת:

סימן יג

ב"ה שאץ ה' וירא תרס"ו. שוכט"ס לכ' ידידי הרב הגדול בתורה וביראה בנש"ק מו"ה יואל שליט"א בעיר סאליצא יצ"ו במדינת רומניא:

מכתבך היקר קבלתי ועל אשר הקשית לשאול בדבר חשבון קביעות שבע שנות העיבור שאנו עושין בכל מחזור לפ"מ שתיקן לנו ר' הילל בר' יהודא נשיאה והם גו"ח אדז"ט היינו שנת ג' ו' ח' י"א י"ד י"ו י"ט למחזור מה טעם נקבעו השנים הללו להיות מעוברות כי הדילוג מפשוטות למעוברות אינו כסדרן כי מתחילת המחזור הן ב' שנים פשוטות והג' מעוברת וכן גם אח"כ ד' וה' פשוטות ושנת הו' מעוברת ומשא"כ בשנת הח' שאין כאן רק שנה אחת פשוטה בין ו' לח' ושוב חוזר הוא לסדרו הראשון כמקדם ב' שנים פשוטות והג' מעוברת עד שנת הי"ו שהוא מעוברת ואחרי' שנת הי"ט ג"כ מעוברת ושוב אין כאן בנתים רק שנה אחת פשוטה והיא שנת הי"ת, וכל אלה טעמא בעי:

וכבר ראו עיניך דברי חכמי התכונה והעברונות בספריהם מה שנתנו טעם לקביעות העיבור משום. שעד שנת ג' יתקבץ יתרון חודש אחד ויותר וכן משנת ג' עד ו' ומשו"ה הי' הכרח לעברן אבל לא נחה דעתך בזה דמה יענו לשנת ח' שלא נתקבץ עדיין אפי' כ"ח יום ע"כ קושיתך:

תשובה

א

אמנם שאלה גדולה שאלת וכבר הרגיש בזה בס' העברונות ונדחק הרבה בזה וע" במפרש להרמב"ם בה' קה"ח (פ"א ה"ב) ומשמיא קא זכינא לקיים מצות חישוב העברונות והתקופות ובס"ד עלה בידי לבאר דברים חדשים בזה אשר על פיהם נמצא מקום לתרץ הרבה קושיות חמורות בסוגיות הש"ס וכמו שיבואר לפנינו בס"ד:

ידוע הוא כי ימי החדש הם כ"ט י"ב תשצ"ג היינו כ"ט ימים י"ב שעות תשצ"ג חלקים (שעה היא תתר"ף חלקים) ולפ"ז עולה מספר שנה פשוטה שנ"ד יפים שמנה שעות ותתע"ו חלקים:

ואכן בשנת החמה היא מחלוקת החכמים בין מר שמואל ורב אדא דלשמואל בגמ' דעירובין (נ"ו פ"א) שנת החמה היא שס"ה ימים ו' שעות ואכן לרב אדא בברייתא שנת החמה היא שס"ה ימים ה' שעות תתקצ"ז חלקים מ"ח רגעים [ע"ו רגעים היא חלק מחלקי התתר"ף] ולפ"ז נמצא לשמואל יתרון שנת החמה על הלבנה לשמואל י' ימים כ"א שפות ר"ד חלקים, ולרב אדא עולה יתרון שנת החמה על הלבנה י' ימים כ"א שעות קכ"א חלקים מ"ח רגעים:

וע"פ שיטת רב אדא יש בידנו זמן אשר ישלמו שנת החמה עם שנת הלבנה במכוון והוא אחר י"ט שנים ע"י ז' חדשי העיבור שנתוספו במשך הי"ט הי"ט שנים והוא הנקרא מחזור:

צא וחשוב י"ט פעמים י' ימים כ"א שעות עולה ר"ו ימים ט"ו שעות, י"ט פעמים קכ"א חלקים הוא ב' אלפים רצ"ט חלקים שהם ב' שעות קל"ט חלקים, י"ט פעמים מ"ח רגעים עולה תתקי"ב רגעים שהם י"ב חלקים, נמצא סך הכל ר"ו ימים י"ו שעות קנ"א חלקים הוא היתרון של י"ט שנות החמה על י"ט שנים של לבנה אילו היו כולן פשוטות:

אבל כיון שאנו עושין באותן הי"ט שנים שבע חדשי העיבור נשלם המנין, כיצד ז' פעמים כ"ט ימים הוא ר"ג ימים, ז' פעמים י"ב שעות הוא ג' ימים י"ב שעות, ז' פעמים תשצ"ג חלקים הם ה' אלפים תקנ"א שהוא ה' שעות קנ"א חלקים, הרי ס"ה במכוון ר"ו ימים י"ז שעות קנ"א חלקים והרי נשלמו שני החמה עם שני הלבנה ומטעם זה הוא נקרא מחזור שבמשך זמן זה השמש והירח חוזרים חלילה ומתקבצים יחד באותו מקום ובאותו רגע שנתקבצו בתחילת המחזור, וכ"ז לתקופה דרב אדא המחשב שנת החמה על שס"ה ה' תתקצ"ז מ"ח:

אמנם לתקופת שמואל נשאר יתרון החמה על הלבנה גם אחר המחזור שעה אחת ותפ"ה חלקים כי מר שמואל מוסיף אדרב אדא ליתרון שנת החמה פ"ב חלקים כ"ח רגעים, צא

וחשוב י"ט פעמים פ"ב הוא אלף ותקנ"ח חלקים., י"ט פעמים כ"ח רגעים הוא תקל"ב רגעים שהם ז' חלקים ובצירוף הם אלף תקס"ה חלקים דהיינו שעה אחת ותפ"ה חלקים: **ודע** כי התקופה האמתית להלכה היא תקופה דרב אדא וכמבואר בזה ברמב"ם ה' קה"ח (פ"י ה"א) וז"ל שנת החמה שס"ה ימים וחמש שעות ותתקצ"ז חלקים ומ"ת רגע בכל מחזור מהם ישלמו שני החמה עם שני הלבנה, וסיים שם (בהלכה ו') וז"ל ונראין לי הדברים שעל חשבון תקופה זו היו סומכין לענין עיבור השנה בעת שבית דין הגדול מצוי שהי' מעברין מפני הזמן ומפני הצורך לפי שחשבון זה הוא האמת יותר מן הראשון והוא קרוב מן הדברים שנתבארו באצטגנינות יותר מן החשבון הראשון שהיתה בו שנת החמה שס"ה יום ורביע יום עכ"ל הרמב"ם ז"ל, וכן הראב"ע ז"ל בפירושו עה"ת פ' בא הכריח ג"כ כשיטה זו דרב אדא ובספרו ספר העיבור (שער ג') הוסיף עוד להביא שבע ראיות ברורות לתקופה זו דרב אדא וסיים וז"ל הלא התורה אמרה על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר ואנכי הבאתי לך שבעה עדים נאמנים וע"כ אל תשים לבך אל תקופת שמואל כו' ויתכן ששמואל ידע זה ותקן בדרך קרוב לאנשי דורו כי אין יכולת בידיהם להבין חלקים ורגעים עכ"ל וכן האבודרהם ז"ל (בשער התקופות) והר"י סנגרי ז"ל בכוזרי ראשון (מאמר ד' ס' כ"ט) וכן הר"ד ניטו ז"ל בכוזרי שני (ויכות ה') כלם קראו לתקופה זו דרב אדא התקופה הברורה והאמתית וכן כ' הרב בעל ס' העברונות בדף י"ט שם ועוד תמצא בתשו' משאת בנימין (סי' ק"ב) מ"ש בזה להלכה לענין ברכת החמה במלאת כ"ח שני המחזור הגדול וע' בתשו' צמח צדק (סי' י"ד) מה שהביא בזה תשובה מהתוס' יו"ט ז"ל עיי"ש:

ואחרי הקדמה זו עוד עלי להקדים ב' הקדמות קצרות, הא' ש"ס דר"ה (י"ב ע"א) חכמי ישראל מונין למבול כר' אליעזר ולתקופה כר' יהושע עיי"ש ומבואר מזה דיש חילוק בין מנין שנות הדורות למנין התקופה, דלמנין שנות הדורות אנו מונין מתשרי ולתקופה מניסן והב' ש"ס דר"ה (כ"א ע"א) שלח לי ר"ה בר אבין לרבא כד חזית דמשכת תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להההיא שתא ולא תחוש לה דכתיב שמור את חדש האביב שמור אביב של תקופה שיהי' בחדש ניסן וע' תוס' שם דעד שיתסר היינו עד ועד בכלל ואם התקופה של ניסן בי"ז מיום המולד אז ל"ה חדש האביב ומעברין השנה [וע' רמ"א או"ח (סי' תכ"ו) וגמ' סנהדרין (מ"א) נהרדעי אמרי עד י"ו וע' רמב"ם ה' ברכות (פ"י ה"ז) ע"ש]:

ב

ומעתה יאיר לן נתיב לדעת טעם קביעות שבע שנות העיבור במחזור והם גו"ח אדז"ט:

כבר אמרנו שלשנות הדורות אנו מונין מתשרי כר"א ונמצא חשבון שנות הדורות הוא תמיד חצי שנה מוקדם לחשבון השנים לתקופה שהרי לתקופה אנו מונין מניסן וכמבואר בסוגיא דר"ה ובפוסקים בזה, ונמצא לפ"ז דזמן השלמת המחזור שנשלמו בו שנות הלבנה והחמה דזה תלי בחשבון התקופות הוא נכנס לעולם חצי שנה בתוך שנה הראשונה למחזור השני למנין שני הדורות:

והנה כבר אמרנו דאם תקופת ניסן נמשכת כ"כ עד שחלה התקופה בי"ז מיום המולד אז ל"ה חדש האביב ומצוים אנו לעבר שנה זו, ומעתה נחזה דכל השבעה עיבורים מיוסדים על פי ההלכה, ואבארם אחת לאחת:

העיבור הראשון שהוא שנת ג' שבמחזור הוא מסיבה הנ"ל, כי מהתחלת ניסן לחשבון התקופה עד סוף השנה הראשונה לחשבון התקופה שהיא כבר שנה שני' לחשבון הדורות עולה יתרון החמה על הלבנה י' כ"א שעות קכ"א חלקים מ"ח רנעים, ומניסן תחילת ב' עד סוף ב' שהיא כבר שנה שלישית במחזור שני הדורות כבר עולה יתרון עוד שנה אחת כנ"ל והוא בצירוף כ"א ימים י"ח שעות רמ"ג חלקים כ' רגעים, וא"כ אין כאן חדש האביב כי תהי' לפ"ז תקופת ניסן בכ"ב אחר המולד וע"כ דינא הוא לעבר את השנה, והוא סיבת העיבור הראשון היינו שנת ג' שבמחזור:

העיבור השני והוא שנת ו' שבמחזור הוא, שכיון שנתעברה שנת הג' שבמחזור והוספנו להשנה חדש כ"ט י"ב תשצ"ג שוב נשאר חסרון חמה ללבנה ז' ימים י"ח שעות תקמ"ט חלקים נ"ו רגעים, ומניסן תחילת ג' לתקופה עד סוף ג' לתקופה שהוא ד' למנין השנים נתמלא החסרון ונשאר עוד יתרון ג' ימים ב' שעות תרנ"א חלקים ס"ת רגעים, ומניסן ד' לתקופה עד סוף ד' לתקופה שהוא ה' למנין השנים נמצא היתרון י"ג ימים כ"ג שעות תשע"ג חלקים מ' רגעים, ומניסן ה' לתקופה עד סוף ה' לתקופה שהוא שנת ו' למנין שני המחזור נמצא היתרון כ"ד ימים כ' שעות תתצ"ה חלקים י"ב רגעים, ושוב אין כאן חדש האביב ודינא הוא שתתעבר, והרי לך סיבת עיבור שני שהוא שנת ו' במחזור:

העיבור השלישי והוא שנת ח' שבמחזור הוא, שכיון שנתעברה שנת הו' שבמחזור. והוספנו כ"ט י"ב תשצ"ג נמצא חסרון החמה ללבנה ד' ימים ט"ו שעות תתקע"ז חלקים ס"ד רגעים, ומתקופת ניסן ו' סוף ו' שהוא שנת ז' למחזור נשלם החסרון הנ"ל ונשאר עוד יתרון ו' ימים ה' שעות רכ"ג חלקים ס' רגעים, ומניסן ז' לתקופה עד סוף ז' שהוא שנת ח' למנין השנים נמצא עולה היתרון י"ז ימים ב' שעות שמ"ה חלקים ל"ב רגעים וא"כ גם זה ל"ה חדש האביב ומההכרח לעבר השנה והיא סיבת העיבור לשנת ח' שבמחזור:

העיבור הרביעי והוא שנת י"א שבמחזור הוא, שכיון שנתעברה שנת הח' שבמחזור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון חמה ללבנה י"ב ימים י' שעות תמ"ז חלקים מ"ד רגעים, ומניסן תחילת ח' עד סוף ח' שהוא שנת ט' למחזור לא נשאר עוד חסרון רק יום אחד י"ג שעות שכ"ה חלקים ע"ב רגעים, ומניסן תחילת ט' עד סוף ט' שהוא שנת י' למנין שנות הדורות נשלם החסרון ונשאר עוד יתרון ט' ימים ז' שעות תתע"ה חלקים נ"ב רגעים, ומניסן תחילת י' עד סוף י' שהוא י"א למנין השנים עולה היתרון כ' ימים ד' שעות תתקצ"ז כ"ד רגעים, ואין כאן חדש האביב ולכן דינא הוא שתתעבר השנה והיא סיבת עיבור שנת י"א שבמחזור:

העיבור החמישי והוא שנת י"ד שבמחזור הוא, שכיון שנתעברה שנת הי"א שבמחזור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון חמה ללבנה ט' ימים ז' שעות תתע"ה חלקים נ"ב רגעים. ומניסן תחילת י"א לתקופה עד סוף י"א שהוא שנת י"ב למנין הדורות נשלם החסרון ונשאר עוד יתרון יום אחד י"ג שעות שכ"ה חלקים ע"ב רגעים, ומניסן י"ב עד סוף י"ב שהוא שנת י"ג למנין הדורות עולה היתרון י"ב ימים י' שעות תמ"ז חלקים מ"ד רגעים, ומניסן י"ג לתקופה עד סוף י"ג שהוא י"ד למחזור עולה היתרון כ"ג ימים ז' שעות תקס"ט חלקים ט"ז רגעים ואין כאן חדש האביב ודינא הוא שתתעבר השנה והוא סיבת שנת י"ד שבמחזור:

העיבור הששי והוא שנת י"ז שבמחזור הוא, שכיון שנתעברה שנת הי"ד שבמחזור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון חמה ללבנה ו' ימים ה' שעות רכ"ג חלקים ס' רגעים, ומניסן י"ד לתקופה עד סוף י"ד שהוא ט"ו למנין השנים נשלם החסרון הנ"ל ועוד נשאר יתרון ד' ימים ט"ו שעות תתקע"ז חלקים ס"ד רגעים, ומניסן תחילת ט"ו לתקופה עד סוף ט"ו שהוא ט"ז למנין השנים נמצא היתרון ט"ו ימים י"ג שעות י"ט חלקים ל"ו רגעים, ועדיין קרינא בי' חדש האביב וכמ"ש למעלה מד' התוס' ז"ל, ומניסן ט"ז עד סוף ט"ז לתקופה שהוא שנת י"ז למנין השנים עולה היתרון כ"ו ימים י' שעות קמ"א חלקים ח' רגעים ושוב אין כאן חדש האביב ודינא הוא שתתעבר השנה והוא סיבת עיבור שנת י"ז שבמחזור:

העיבור השביעי והוא שנת י"ט שבמחזור הוא, שכיון שנתעברה שנת הי"ז שבמחזור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון החמה ללבנה ג' ימים ב' שעות תרנ"א חלקים ס"ח רגעים, ומניסן תחילת י"ז עד סוף י"ז לתקופה שהוא שנת י"ח למנין שנות הדורות נשלם החסרון הנזכר ונשאר עוד יתרון ז' ימים י"ח שעות תקמ"ט חלקים נ"ו רגעים, ומניסן תחילת י"ח עד סוף י"ח שהוא חצי שנת י"ט לשנים עולה כבר היתרון י"ח ימים ט"ו שעות תרע"א

חלקים כ"ח רגעים וא"כ אין כאן חדש האביב ודינא הוא שתתעבר השנה והוא סיבת עיבור שנת י"ט:

ואחר העיבור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון החמה ללבנה במכוון י' ימים כ"א שעות קכ"א חלקים מ"ח רגעים והוא נשלם במכוון בעבור עוד שנה שלמה לתקופה שהוא מניסן תחילת י"ח עד סופו שאז הוא השלמת המחזור באמת וכמובן:

והרי ביארתי לך בס"ד סיבת כל השבעה עיבורים ואיך הוא חוזר חלילה בכל י"ט שנה:

ג

וארוחנא בזה לבאר ג"כ הא ששנינו בברייתא והובא במפרש על הרמב"ם לה' קה"ח] תקופה דמר שמואל בפרהסיא ותקופה דרב אדא בצנעה ע"כ והוא תימה גדולה לפום ריהטא והמפרש שם נדחק לפרש הטעם שלא רצו לגלותה מפני המכשפים ולדברנו יהי' א"ש:

דהנה כל מה שכתבנו בטעם הז' עיבורים הוא רק לפי חשבון תקופה דרב אדא אבל לתקופה דמר שמואל הא ל"ש כ"ז, ואנקוט לך למשל שנה זו שאני עומד בה היום והיא שנת ה' אלפים תרס"ו שהיא שנת ד' במחזור רצ"ט והרי כבר ביארנו דלתקופת שמואל נשאר אחר כל מחזור שעה ותפ"ה חלקים, ועתה צא וחשוב רצ"ח פעמים שעה ותפ"ה חלקים ויעלה לך רצ"ח שעות עם קמ"ד אלף תק"ל חלקים ובצירוף הם תל"א שעות תת"צ חלקים שהם י"ז ימים כ"ג שעות תת"צ חלקים ואחרי העיבור משנה העברה שהיתה שלישית למחזור נשאר רק חסרון ב' ימים ז' שעות תתכ"ג חלקים והסכום הנ"ל מיתרוני המחזורים השלים החסרון ועוד נשאר יתרון ט"ו ימים ט"ז שעות ס"ז חלקים ובצירוף יתרון שנה זאת יעלה כ"ו ימים י"ג שעות רע"א חלקים וא"כ אין כאן חדש האביב והשנה הזאת שנה פשוטה היא, וגם השנה הבע"ל שנת תרס"ז תהי' שנה פשוטה ואז תחול תקופת ניסן בחדש אייר ואי' שמור את חודש האביב שאמרה תורה ואפי' אם נדחוק לאמר דשמואל לא ס"ל כהך דר"ה בר אבין דאמר אם משכה תקופת טבת עד שיתסר בניסן צריכין לעבר השנה אבל הלא בהדיא שמעינן לי' לשמואל גופי' דאמר במס' סנהדרין (י"ב ע"ב) דאם תקופת תמוז חסירה רובה של חדש תשרי מעברין השנה והרי גם זה אינו לפי חשבוננו, אלא ודאי מוכרח כדברי רבותינו הראשונים ז"ל שכ' שגם שמואל הי' נקט באמת תקופה דרב אדא ורק לא רצה לגלות והיתה תקופה דידי' בפרהסיא ותקופה דרב אדא בצנעה:

ולפי דברנו הנ"ל יהי' א"ש הכל דהרי לפי מה שביארנו טעם קביעות הז' עיבורים הוא מיוסד על חשבון תקופה דרב אדא, דחשבון של תקופה זו דרב אדא הוא סיבה

ויסוד לקביעות העיבורים והרי בהדיא אמרו חז"ל הקדושים במס' כתובות (קי"א ע"א) שהשביע הקב"ה לישראל שלא יגלו סוד העיבור ע' ברש"י ותוס' שם וא"כ ממילא הי' מההכרח שתהי' תקופה דרב אדא בצנעה שהי' אסור לגלותה:

ד

ובזה אמרתי לבאר בס"ד מאמר תמוה בגמ' דשבת (קכ"ט ע"ב) אבלט אשכחי' לשמואל דגני בשמשא א"ל חכימא דיהודאי בישא מי הוה טבא א"ל יומא דהקזה הוא וקאמר בגמ' שם ולא היא אלא איכא יומא דמעלי בה שמשא בכולי' שתא יומא דנפלה בי' תקופת תמוז וסבר לא איגלי' לי' עיי"ש:

והדברים מפליאים מדוע העלים שמואל דבר זה מאבלט ולהנ"ל הדבר נכון שהרי אבלט הי' חוזה בכוכבים נכרי וכמבואר בשבת (קנ"ו ע"ב) והנה שמואל חישב תמיד בפרהסיא לפי החשבון של תקופה דידי' דשנת החמה היא שס"ה ורביע, והנה עוד בימי מר שמואל נתקבצו כבר יתרוני כל מחזור ומחזור שהוא שעה ותפ"ה חלקים לערך י"ב ימים שלמים ויותר, וגם אם נקח מזה למפרע ז' ט' תרמ"ב פ"ד המובא ברמב"ם בה' קה"ח (פ"ט ה"ג) יעלה היתרון בערך חמשה ימים בקירוב אבל לתקופה האמתית דרב אדא הרי לא נשאר שום יתרון שהרי לתקופה דרב אדא ישתוו החמה ולבנה בסוף כל מחזור:

וא"כ נמצא כבר היתה אז תקופה דרב אדא שהיא האמתית קודם התקופה לחשבון מר שמואל שהוא בפרהסיא בערך ה' ימים לכל הפחות, וא"כ כיון דגני שמואל ביומא דתקופת תמוז דמעלי בי' שמשא ע"כ הי' זה ביום התקופה לחשבון האמתי וא"כ איך הי' אפשר לשמואל להגיד לו עתה לאבלט שהוא יומא דתקופת תמוז והרי אסור לגלות זה ולכן הגיד לו רק שהוא יומא דהקזה והיינו דקאמר סבר לא אגלי לי', ברוך החונן לאדם דעת שהנחני בזה בדרך אמת:

ה

וע"פ הדברים האלה יהי' מקום אתי לתרץ עוד קושיא אחת דקשיא לי בש"ס דר"ה (י"א ע"א) דתמן תנינן ר"א אומר בתשרי נברא העולם ובפסח נולד יצחק ר"י אומר בניסן נברא העולם בפסח נולד יצחק כו' ואמרינן התם בפסח נולד יצחק מנלן כדכתיב למועד אשוב אליך אימת קאי אילימא בפסח וקאמר לי' בעצרת בחמשין יומא מי קא ילדא אלא דקאי בעצרת וקאמר לי' בתשרי אכתי בחמשה ירחי מי קא ילדה אלא דקאי בחג וקאמר לי' בניסן אכתי בשיתא ירחי מי קא ילדה ומשני תנא אותה שנה מעוברת היתה ע"כ:

והנה יש לתמוה בהא דתנא אותה שנה מעוברת היתה דהא בש"ס דע"ז (ט' ע"א) אמרינן גמירא דאברהם בההוא שעתא שנשלמו שני אלפים תהו בר חמשין ותרתי הוה כו'

ופרש"י שם וכשנמלאו לו צ"ט שנה לאברהם אע"ה נימול ואז נתבשר על לידת יצחק הרי לפי החשבון היתה אותה שנה שנולד בה יצחק שנת ב' אלפים מ"ח לשנות אדה"ר, ומעתה צא וחשוב כמה מחזורים מי"ט י"ט שנה נכללו במספר זה יפלה לך ק"ז מחזורים שלמים עד שנת ב' אלפים ל"ד, ושנת ב' אלפים ל"ד הוא ראש המחזור הק"ח נמצא עברו י"ד שנים מהמחזור האחרון ואותה שנה שנולד בה יצחק הוא שנת ט"ו למחזור והרי העיבורים הם גו"ח אדז"ט לעולם וא"כ שנת ס"ו למחזור היא שנה פשוטה וקשיא לכאורה על הא דתנא דאותה שנה מעוברת היתה:

הן אמת כי חשבון הגמ' בע"ז שם וכן חשבון הסדר עולם הכל מבריאת אדה"ר והוא פחות שנה מחשבון המולדות והמחזורים כי לחשבון המולדות משנת תוהו מנינן וכמו שביאר כ"ז התשב"ץ בתשובה וכן המהרלב"ח (בסי' קמ"ג) ונמצא לפ"ז כי לחשבון המחזורים, היתה אותה השנה שנולד בה יצחק ב' אלפים מ"ט אבל עדיין אץ זה מעלה ארוכה לקושיתנו שהרי גם לפ"ז היתה שנה פשוטה שהרי ט"ז למחזור ג"כ פשוטה לעולם והדק"ל:

ואכן לפי דברינו הנ"ל יהי' א"ש דהא עיקר קביעת השבעה עיבורים לפ"מ שביארנו היינו לפי הסכמת חכמי ישראל לחשוב למנין השנים מתשרי כר"א ופה מניסן כר"י אבל לר"א לחודי' לשי' דס"ל בתשרי נברא העולם וגם לתקופה כך מנינן מתשרי וכמבואר להדיא בגמ' ר"ה (ח' ע"א) מתניתין לתקופות כר"א וע' רש"י (שם י"ב), יהי' נמצא חשבון הז' עיבורים. על שנים אחרות באופן כי שנת הט"ז למחזור מעוברת, וכן לר"י לעצמו דס"ל בניסן נברא העולם ומונה ג"כ בין לתקופה בין לשנים מניסן גם לדידי' תהי' שנת הט"ז שבמחזור מעוברת, וממילא יהי' ניחא דהא בגמ' דר"ה שם דקאי על מימרא דר"א ור"י דאמרי בפסח נולד יצחק ואליבא דידהו ספיר משני הש"ס דאופה שנה מעוברת היתה:

ואבאר זה, דלר"י הרי הדבר פשוט לפי אשר ביארתי למעלה בחשבון שנת הט"ז לתקופה מניסן לניסן לעולם מעוברת משום שעולה היתרון כ"ו ימים י' שעות קמ"א חלקים ח' רגעים. ורק שאנו מונין אותה מתשרי בתור שנת י"ז והיינו משום דקיי"ל למנין השנים מתשרי מנינן וע"כ הי' קשיא לן דהא שנה זו פשוטה הוא כיון דאין יתרונה ט"ז שלמים וכנ"ל אבל השתא לר"י ע"כ נשלמו הט"ו שנים בניסן העבר ואותה שנה היא שנת הט"ז למנין השנים והתקופות ושפיר משני הש"ס למה דקאי לר"י דאמר בפסח נולד יצחק דס"ל דאותה שנה מעוברת היתה ונמצא אליבא דר"י החשבון פשוט:

ועתה הנני עוד לבאר עיבורי כל המחזור לשי' ר"א דאמר לשנים ולתקופה מתשרי מנינן וג"כ תמצא שנת הט"ז מעוברת:

מתשרי שנה ראשונה שבמחזור עד ניסן מאותה השנה יש יתרון החמה על הלבנה ה' ימים י' שעות ת"ר חלקים ס"ב רגעים, ומניסן עד ניסן הבא שהוא שנה שני' במחזור עולה היתרון ט"ז ימים ז' שעות תשכ"ב חלקים ל"ד רגעים ואין כאן חדש האביב ודינא הוא לעבר את השנה (אם כי לכאורה הי' אפשר לצדד ולומר אשר גם לר"א יהי' העיבור בשנת ג' למחזור שהרי צריכין להסיר מכל תקופה ט' שעות תרמ"ב חלקים וכמבואר ברמב"ם (בה' קה"ח) ושוב לא נשארו ט"ז שלמים, אכן ז"א שהרי לעומת זה צריכין להוסיף לר"א על כל תקופה יום אחד ג' שפות תתצ"ו חלקים מ"ה רגעים כי תקופת ניסן בשנה ראשונה של תוהו היתה בתחילת ליל ד' נמצא תקופת תשרי הקודמה היתה בליל ג' ס' שעות מ"א חלקים י"ד רגעים כי אין בין תקופה לתקופה לרב אדא אלא צ"א יום ז' שעות תקי"ט ילקים ל"א רגעים, נמצא ח"ב תקופות י"ד שעות תתרל"ח חלקים ס"ב רגעים ומולד הראשון הי' בהר"ד היינו ליל ב' ה' שעות ר"ד חלקים נמצא איחרה התקופה מהמולד א' ג' תתצ"ו מ"ה כנ"ל ונמצא כל תקופה. שאנו חושבין מתחלת המולד צריכין להוסיף עלי' כנ"ל א' ג' תתנ"ו מ"ה ונמצאת תקופת ניסן משנה שני' שבמחזור יותר מי"ז ימים אחר המולד וע' בתוס' ר"ה (ח' ע"א) ד"ה לתקופת ותבין כל דברי אלהן:

ואחרי העיבור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון החמה ללבנה י"ג ימים ה' שעות ע' חלקים מ"ב רגעים, ומניסן ב' עד ניסן ג' נשאר עוד חסרון ב' ימים ז' שעות תתרכ"ח חלקים ע' רגעים, ומניסן ג' עד ניסן ד' נשלם החסרון ונשאר עוד יתרון ח' ימים י"ג שעות קע"ב חלקים נ"ד רגעים, ומניסן ד' עד ניסן ה' י"ט ימים י' שעות רצ"ד חלקים כ"ו רגעים ונמצא אין כאן חדש האביב ודינא הוא לעבר השנה:

ואחרי העיבור מכ"ט י"ב תשנ"ג נשאר חסרון החמה ללבנה י' ימים ב' שעות תצ"ח חלקים נ' רגעים, ומניסן ה' עד ניסן ו' נשלם החסרון ונשאר עוד יתרון י"ח שעות תש"ב חלקים ע"ד רגעים, ומניסן ו' עד ניסן ז' עולה היתרון י"א ימים ט"ו שעות תתכ"ד חלקים מ"ו רגעים, ומניסן ז' עד ניסן ח' עולה היתרון כ"ב ימים י"ב שעות תתקמ"ו חלקים י"ח רגעים ודינא הוא לעבר השנה משום חדש האביב:

ואחרי העיבור מכ"ט י"ב תשצ"ג נמצא חסרה חמה ללבנה ו' ימים כ"ג שעות תתקכ"ו חלקים נ"ח רגעים, ומניסן ח' עד ניסן ט' נשלם החסרון ונשאר עוד יתרון החמה על הלבנה ג' ימים כ"א שעות רע"ד חלקים ס"ו רגעים, ומניסן, ט' עד ניסן י' היתרון י"ד ימים י"ח שעות שצ"ו חלקים ל"ח רגעים, ומניסן י' עד ניסן י"א עולה היתרון כ"ה ימים ט"ו שעות תקי"ח חלקים י' רגעים ואין כאן חדש האביב ודינא הוא שתתעבר השנה:

ואחרי העיבור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון חמה ללבנה ג' ימים כ"א שעות רע"ד חלקים ס"ו רגעים, ומניסן י"א עד ניסן י"ב נשלם החסרון הנ"ל ונשאר עוד יתרון ו' ימים כ"ג שעות תתקכ"ו חלקים נ"ח רגעים, ומניסן י"ב עד ניסן י"ג עולה היתרון י"ז ימים כ' שעות תתרמ"ח חלקים ל' רגעים ואין כאן חדש האביב ולכן דינא הוא שתתעבר השנה:
ואחרי העיבור מכ"ט י"ב תשצ"ג נמצא חסרון חמה ללבנה י"א ימים ט"ו שעות תתכ"ד חלקים מ"ו רגעים, ומניסן י"ג עד ניסן י"ד נשאר עוד חסרון י"ח שעות תש"ב חלקים ע"ד רגעים, ומניסן י"ד עד ניסן ט"ו יתרון י' ימים ב' שעות תצ"ח חלקים נ' רגעים, ומניסן ט"ו עד ניסן ט"ז עולה היתרון כ' ימים כ"ג שעות תר"כ חלקים כ"ב רגעים והתורה אמרה שמור את חדש האביב לכן דינא הוא לעבר שנה זו:
ואחרי העיבור מכ"ט י"ב תשצ"ג נשאר חסרון החמה ללבנה ח' ימים י"ג שעות קע"ב חלקים נ"ד רגעים, ומניסן ט"ז עד ניסן י"ז נשלם החסרון ונשאר עוד יתרון ב' ימים ז' שעות תתרכ"ח חלקים ע' רגעים, ומניסן י"ז עד ניסן י"ח היתרון עולה י"ג ימים ה' שעות ע' חלקים מ"ב רגעים, ומניסן י"ח עד ניסן י"ט עולה היתרון כ"ד ימים ב' שעות קצ"ב חלקים י"ד רגעים ודינא הוא שתתעבר השנה:
וכיון שנתעברה השנה מכ"ט י"ב תשצ"ג נמצא חסרון החמה ללבנה ה' ימים י' שעות ת"ר חלקים ס"ב רגעים, והוא ממש מכוון כיתרון חצי שנת החמה על הלבנה שהוא ג"כ ה' י' ת"ר ס"ב וכנ"ל ונמצא מניסן י"ט עד התחלת תשרי שהוא תשלום הי"ט שנין נשלמו שנות החמה עם שנות הלבנה במכוון:
והיוצא לנו מדברינו אלה כי לר"א ור"י ישתנו ז' עיבורי המחזור ממה שאנו עושין ואלו הן העיבורים לדידהו ב' ה' ח' י"א י"ג ט"ז י"ט וא"כ שפיר מיושב הש"ס דר"ה הנ"ל דקאי אדברי ר"א ור"י דלעיל מינה דאמרי תרוייהו בפסח נולד יצחק ועלה מקשה הש"ס מנלן ושפיר משני לדידהו דאותה שנה מעוברת היתה ודו"ק:

1

ובהיותי מעיין בסוגיא זו דר"ה (י"א) עלה לי בס"ד לתרץ עוד כמה דברים התמוהים בה:
דבהא דמשני התם אותה שנה מעוברת היתה פריך הש"ס סוף סוף כי מדלי יומי טומאה בצרה להו ומשני יולדת לשבעה יולדת למקוטעין שנאמר ויהי לתקופת הימים ותהר חנה ותלד בן מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים מכאן שיולדת לשבעה יולדת למקוטעין ע"כ והוא תמוה מאד דמה ענין שתי התקופות לששה חדשים הא כל תקופה היא שלשה חדשי חמה ואלו הו' חדשים הם חדשי לבנה והם פחותים מחדשי החמה יותר מה' ימים וע' במהרש"א ז"ל מה שעמד בזה:

ועוד תמוה בהא דקיי"ל דלמקוטעין היינו לששה חדשים ויום אחד וכמ"ש רש"י ז"ל בפ' שמות וכ"כ התוס' במס' יבמות (ל"ז ע"א) והא כיון דאמרינן הכא מיעוט תקופות שתים מיעוט ימים שנים א"כ לבעי ו' חדשים ושני ימים, וכבר נשאלה שאלה זו מהריב"ש ז"ל בתשו' (סי' תמ"ז) והשואל שם בתשו' הריב"ש רצה לומר מה"ט דבעינן ו' חדשים ושני ימים והביא ראיתו מד' רש"י ז"ל בנדה (ל"ח ע"ב) עיי"ש אבל הריב"ש ז"ל השיב ע"ז דגירסא מוטעת נזדמנה לו ברש"י נדה והאמת הוא דלא בעינן רק ו' חדשים ויום אחד וכפירש"י שמות הנ"ל, וקשיא באמת קושית השואל ז"ל דאמאי לא נבעי ימים שנים דוקא כיון דמקרא דחנה ילפינן לה:

וביותר תמוהים דברי התוס' בסוגיין ד"ה אלא שכ' וז"ל ולמאי דמסקינן דיולדת לשבעה יולדת למקוטעין ל"ה צריך לשנויי שנה מעוברת היתה דכי נמי מדלית ימי טומאה טבלה נמי בליל חמישי לחג ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח והלא לפי שי' התוס' יבמות הנ"ל הויא למקוטעין, בששה חדשים ויום אחד וא"כ הו"ל לתוס' ז"ל כאן למנקט דילדה בששי של פסח, שלשה אלה המה נפלאו בהשקפה ראשונה:

ז

והנלענ"ד בס"ד ליישב הכל קושיא חדא בירך חבירתה, ואקדים לך מאמר אחד בחכמת התכונה אשר השבתי לרב גדול אחד תוכן ומקובל שליט"א בעיר יאסי יצ"ו לבאר לו דבר אחד בספר העיבור של הראב"ע ז"ל:

וז"ל הראב"ע ז"ל שם בספר העיבור שלו שמואל חלק התקופות בחלקים שוים וזה כנגד גלגלה רק כנגד גלגל המזלות לא יתכן עכ"ל והדברים האלה של הראב"ע ז"ל הם מעטי הכמות ורבי האיכות, וזה דבר תשובתי:

הנה אלו הד' תקופות ידועות, תקופת ניסן היא כשתגיע החמה לראש מזל טלה והימים מתחילים להאריך, ותקופת תמוז היות השמש בראש מזל סרטן ואז הימים בתכלית האורך ומשם ואילך מתחילין לקצר, ובנקודת תקופת תשרי תגיע החמה לראש מזל מאזנים ואז מתחילין הימים לקצר מן הלילות, ובנקודת תקופת טבת תגיע החמה לראש מזל גדי ואז הימים בתכלית הקיצור ומשם ואילך מתחילין להאריך:

ועתה דע את אשר ראו חוקרי התכונה בעיונם, כי הילוך השמש בגלגלו איננו שוה כפעם בפעם ומצאו אשר בחדשי החורף מהלכו במהירות יותר מבחדשי הקיץ עד שבאו לדעת סיבת הדבר הנפלא הזה ומצאו כי הגלגל אשר גוף השמש תקוע בו הוא גלגל היוצא מרכז:

פירושו כי ט' גלגלים הם זה למעלה מזה כדורים עגולים מכל צד כדור בתוך כדור כגלדי בצלים וכדור הארץ בתוך אותם הגלגלים וזאת הארץ היא כמרכז לכולם עד שמחמת סיבובם במהירות דוחים את הארץ מכל צד ונשארת עומדת על מרכזה אבל גלגל השמש איננו כשאר כל הגלגלים רק גלגלו הוא יוצא מרכז כלומר שאין מרכזו שוה למרכז הארץ כמרכז כל הגלגלים רק מרכזו יוצא ממרכז כדור הארץ כזה צורה א' בצורה זו תמצא שלשה הגלגלים הקודמים לגלגל השמש ומרכז הארץ הוא מרכז הגלגלים כי הקו החותך את הארץ הוא חותך גם לאלה הגלגלים וגלגל אחד נקרא גלגל חמה הוא משוך לצד צפון וע"כ מרכזו יוצא ממרכז הארץ והגלגלים ג"כ לצד צפון:

והנה לכאורה הדבר זר לומר כן שהרי כתב הרמב"ם ז"ל (בפ"ג מה' יסוה"ת ה"ב) כי אין בין גלגל לגלגל ריקות כלל וא"כ איך משכחת לה יוצא מרכז, אמנם דבר זה למדתי מתורת רבינו הר' חיים ויטאל ז"ל תלמיד רבינו האר"י החי ז"ל כפי מה שכתב בספר התכונה שלו וכך הוא הענין שגלגל זה היוצא מרכז איננו גלגל נפרד לעצמו כמו שאר הגלגלים אמנם הוא גלגל נתון תוך מחצית עובי דפנותיו של גלגל אחר כי יש גלגל אחר אשר יוצרו חולקו בעוביו לשנים וכל עובי גלגל היוצא נתון תוך ב' החצאין קליפתו החיצונה של הגלגל הזה הנחלק מכסה על חיצונית גלגל היוצא וקליפתו הפנימית מכסה פנימית גלגל היוצא והוא מלובש מב' צדדיו וגלגל זה המלבישו הוא הנקרא גלגל הדומה של השמש, והנה אם הי' נתחלק הגלגל הדומה הזה בעוביו לב' חצאין שוין ודאי הי' הדבר מחייב שמרכז גלגל היוצא ומרכז גלגל הדומה יהי' שוה ומרכז שניהם יהי' שוה ג"כ למרכז הארץ וכמובן, אבל יען לא נחלק עוביו במחצית שוה אלא נטוי מעט באלכסון, כי המתצית החיצון נשאר עב מצד דרומו ודק מצד צפונו, ומחצית עוביו הפנימי נשאר עב מצד צפונו ודק מצד דרומו ועי"ז נשתוו צדדיו הצפוני והדרומי וכיון שהגלגל הזה נתחלק מוכרח הוא ממילא שהגלגל היוצא יסובב ויתגלגל דרך הבקיעה ההיא ויהי' יותר ממחצית בצפון קו השוה של גלגל הדומה ומיעוטו לדרומו וגם מרכזו יהי' יוצא קרוב לצפון המרכז של גלגל הדומה ושאר הגלגלים כמצוייר פה לפניך בצורה ב'. ואחרי אשר ידעת סיבת גלגל היוצא אשר כוכב השמש קבוע בו בזאת תדע מה שלפעמים השמש קרובה לארץ ולפעמים רחוקה והוא, כי בהיות מגיע גוף השמש ע"י תנועתו בגלגלו היוצא לנקודת צפון הנה אז השמש מרוחק תכלית הריחוק מן כדור הארץ כשיעור ריחוק ויציאת מרכזו ממרכז גלגל הדומה וכאשר יגיע השמש לנקודה הדרומית אז הוא קרוב בתכלית הקירוב לכדור הארץ, וע"כ קראו כל התוכניים הקדמונים לאותה נקודת צפון תכלית הריחוק רום השמש ונקודת דרום שכנגדו שפל הרום:

ומעתה נדבר בהילוך השמש ונערוך הגלגל הזה שהשמש קבוע בו לעומת גלגל המזלות והנה אם גלגל השמש לא הי' יוצא מרכז אז הי' מחצית גלגל המזלות מחצית גלגל השמש וכל מעלות זה וחלקיו מכוונים כנגד זה וחלקיו בשוה בכל חלקי הגלגל כמובן, אבל עתה שגלגל השמש הוא יוצא מרכז נמצא כי בצד יציאת מרכזו המחצית ההוא יותר גדול מן מחצית האחר כי לצד צפון רוב גלגל היוצא נתון תוך חצי גלגל המזלות ונמצא כי בהיות השמש במחצית צפון גלגל היוצא שהוא במקום יציאת מרכזו הנקרא רום השמש הנה אם הקיף וסיבב בגלגלו על דרך משל צ' מעלות ממעלות הגלגל כאשר נעריך אותם אל המעלות מחצית צפון גלגל המזלות אינם רק פ"ה מעלות מחלקי גלגל המזלות ולכן יראה השמש כאלו הוא מאחר תנועותיו והולך במתינות כי קוי מבט עינינו נגד גלגל המזלות וכשאנו באין במבט ראייתנו לחצי גלגל המזלות כבר הקיף השמש יותר מחצי גלגלו ולכן משך הקפתו ימים רבים עד כי נדמה בשביל זה אשר יאחר תנועותיו וילך במתינות, וכנגד זה בהיפך בהיות השמש סובב במחצית דרום גלגל היוצא הנקרא שפל הרום כי אדרבה אז יראה ממהר התנועה ע"ד משל אם לא סובב רק פ"ה מעלות ממעלות גלגלו הנה סובב צ' מעלות מחלקי גלגל המזלות ונמצא שיפחות מהלך בגלגל היוצא בו בעצמו ממהלכו בדרך גלגל המזלות והוא בהיות בצפון, ולפעמים יוסיף והוא בהיותו בדרום, ומן האמור תבין דברי הרמב"ם ז"ל בה' קה"ח במהלך אמתי ומהלך אמצעי של השמש שלפעמים יוסיף האמתי על האמצעי ולפעמים יפחות כאשר תראה בצורה ג':

בצורה זו ציירתי לפניך גלגל המזלות, ובתוכו גלגל השמש היוצא מרכז, ובתוך גלגל השמש כדור הארץ והוצאתי קו ישר ממרכז הגלגל היוצא עד לעומת גלגל המזלות ורשמתי עליו אות א', וחזרתי להוציא קו אחד ישר ממרכז הארץ והמשכתיו ביושר עד חגורת המזלות ורשמתי עליו אות ב' הנה הקו הזה חותך גם את גלגל המזלות לשני חצאין שוים, ועתה תראה כי יש ריחוק ביניהם והוא החילוק שבין מהלך האמתי של השמש למהלך האמצעי, וזהו מה שאמרנו כי בהיות השמש הולך בצד צפון יקיף חצי גלגלו עוד בטרם אשר יגיע לחצי גלגל המזלות, ובהיותו סובב הולך בצד דרום הוא בהיפוך וכנ"ל:

ומעתה תכיר מעצמך כי יש חילוק בין תקופות הקיץ לתקופות החורף כי התקופות האמתיות אשר הם יתחשבו לעומת גלגל המזלות לא ישוו בקין כבחורף כי בקיץ אשר השמש יסבב בששת מזלות הצפוניים שהם טש"ת סא"ב כידוע והוא ברום השמש וע"כ אף כי סיבב בקפ"ב ימים ושעות חצי גלגלו עוד לא בא עד חצי גלגל המזלות כאשר ביארנו כי מרכז גלגל המזלות רחוק ממרכז גלגלו וע"כ יתעכב עוד ימים ושעות ידועות עד בואו לחצי גלגל המזלות, ולכן התקופות האלה ימשכו עוד איזה ימים יתירים על

החשבון של צ"א ז' ומחצה, וממילא מובן ההיפוך בתקופות החורף שאז היא התנועה השפילה כי השמש הולך בו' מזלות הדרומיים שהם מע"ק גד"ד שהולך פחות מחצי גלגלו והוא חצי גלגל המזלות ולכן יסבב בזמן קצר מזמן הנ"ל, ובזה מצאו לפי כללי ההנדסה שיעור התקופות [לפ"מ שהביא הגאון בס' קרבן ראשית] דתקופות החורף היינו התקופה מתשרי עד טבת וכן התקופה מטבת עד ניסן הם שניהם ביחד קט"ו יום, ולעומתם תקופות הקיץ הם קפ"ט יום:

ומעתה יאירו לפניך דברי הראב"ע ז"ל בספר העיבור כי מר שמואל שאמר אין בין תקופה לתקופה אלא צ"א ז' ומחצה וכמבואר בש"ס דעירובין וא"כ חלק כל התקופות לחלקים שוים היינו לערך גלגל השמש אבל בהעריך התקופות לעומת גלגל המזלות לא יתכן חשבון שוה לכל תקופה והיינו כנ"ל דתקופות הקיץ הם ארוכות מזה השיעור ותקופות החורף קצרות מזה השיעור וכנ"ל:

וזהו ג"כ מאמר הכוזרי (מאמר ד') שכ' וז"ל ידיעות התקופות הארבע על בירור לא תשלם אלא בידיעת השפל וגבוה רום והיינו כמו שביארתי וכאשר תראה בצורה ג' הנ"ל דהכל תלי לפי קירובו וריחוקו מהשפל רום ומהגבוה רום וכנ"ל:

ומעתה יבואר הש"ס דר"ה הנ"ל על נכון דשפיר מדייק הש"ס דיולדת למקוטעין מהא דחנה ואף דהתם כתיב תקופות שתים וימים שנים מ"מ אנן לא בעינן רק ששה חדשים ויום אחד דהא מבואר בגמ' ר"ה (י' ע"ב) וכ"ה במס' ברכות (כ"ט ע"א) בר"ה נפקדה חנה פי' שנגזר עלי' הריון וכתיב ויהי לתקופת הימים ותהר חנה ותלד בן וכמו שפי' הרד"ק שם ותהר חנה שהרתה כבר והשתה ילדה ע"ש וא"כ אלו ב' תקופות הימים קאי על תקופות החורף שהם מעוטים באמת מתקופות הקיץ והם רק קע"ו יום וגם דרשינן מיעוט ימים שנים דוקא וא"כ בצירוף הם קע"ח יום:

וכמה גדולים דברי חכמים שאמרו דיולדת למקוטעין לששה חדשים ויום אחד ודייקו לה מהא דחנה כי ו' חדשים ויום אחד הוא ממש מכוון כב' תקופות וב' ימים הנ"ל כי ו' חדשים כסדרן היינו שלשה מלאים הם צ' יום ושלשה חסרים הם פ"ז יום סך הכל קע"ז ימים ועם יום אחד הם ג"כ קע"ח יום וכנ"ל ודו"ק:

ח

ומעתה נדע גם עמקות דברי התוס' ז"ל שכ' בר"ה שם דאפשר שטבלה בחמישי לחג ויצחק נולד באחרון של פסח דהיינו לפי חשבון ו' חדשים וב' ימים ואילו ביבמות כ' התוס' דיולדת למקוטעין היינו ו' חדשים ויום אחד והשתא יהי' א"ש הכל:

ומקודם אבא חשבונה לדעת אימתי הי' מולד תשרי של שנה זו שנולד בה יצחק וגם ע"פ חשבון זה לדעת קביעות השנה הנ"ל:

כבר ידעת שק"ז מחזורים וט"ו שנים עברו עד תשרי שנה זו אליבא דר"א דאמר בתשרי נברא העולם ואליבא דר"י דאמר בניסן נברא העולם עבר עוד חצי שנה:

וידוע כי אחר כל שנה פשוטה שהיא י"ב פעמים א' תשצ"ג (כי השביעיות אינן עולין במנין וכידוע) נשאר יתרון ד' ימים ח' שעות תתע"ו חלקים, ואחר שנה מעוברת שהוא י"ג פעמים א' י"ב תשצ"ג נשאר היתרון ה' ימים כ"א שעות תקפ"ט חלקים:

ואחר כל מחזור אשר הוא י"ב שנים פשוטות וז' מעוברות נשאר היתרון אחרי נכיון כל השביעיות וכנ"ל ב' ימים ט"ז שעות תקצ"ה חלקים, נמצא יתרון כ' מחזורים שהוא כ' פעמים ב' ט"ז תקצ"ה עולה נ"ג ימים י"ט שעות כ' חלקים ואחרי נכיון השביעיות נמצא היתרון ד' ימים י"ט שעות כ' חלקים, ונמצא יתרון ק' מחזורים שהוא ה' פעמים ד' י"ט כ' עולה כ' ימים צ"ה שעות ק' חלקים דהיינו כ"ג ימים כ"ג שעות ק' חלקים ואחרי נכיון השביעיות נמצא עולה היתרון מן הק' מחזורים ב' ימים כ"ג שעות ק' חלקים, ועתה צא וחשוב יתרון הז' מחזורים היינו ז' פעמים ב' ט"ז תקצ"ה, ז' פעמים ב' ימים הם י"ד יום שהם שתי שבועות שלמות שאין לנו עסק בחשבונן, ז' פעמים ט"ז שעות הם ק"ב שעות, ז' פעמים תקצ"ה הוא ד' אלפים קמ"ה חלקים שהם ג' שעות תתקכ"ה חלקים, חשוב אותו עם הנשאר לך מן הק' מחזורים הנ"ל ב' ימים כ"ג שעות ק' חלקים יעלה בידך ז' ימים י"ח שעות תתרכ"ה חלקים ואחרי נכיון הז' ימים נשאר לנו יתרון הק"ז מחזורים י"ח שעות תתרכ"ה חלקים:

ועתה נחשוב היתרון מן הט"ו שנים של מחזור הק"ח שהם ה' שנים מעוברות וי' שנים פשוטות, ה' פעמים ה' כ"א תקפ"ט הוא כ"ט ימים י"א שעות תשפ"ה חלקים, ואחרי נכיון השביעיות. נשאר יום אחד י"א שעות תשפ"ה חלקים, י' פעמים ד' ח' תתע"ו הוא מ"ג ימים ט"ז שעות ק"כ חלקים ואחרי נכיון השביעיות עולה היתרון יום אחד ט"ז שעות ק"כ חלקים:

ועתה צרף הכל יחד היינו יתרון הק"ז מחזורים שהוא י"ח שעות תתרכ"ה חלקים, ויתרון ה' שנים מעוברות שהוא יום א' י"א שעות תשפ"ה חלקים, ויתרון י' שנים פשוטות שהוא יום אחד ט"ז שעות ק"כ חלקים נמצא ס"ה ג' ימים כ"ב שעות תת"נ חלקים, נמצא שאליבא דר"א הי' המולד ליל ו' ג' שעות תתרנ"ד חלקים כי אחר שתוסיף הסך הנ"ל ג' כ"ב תת"נ על מולד הראשון ב' ה' ר"ד יעלה בידך ו' ג' תתרנ"ד:

ולר"י דאמר בניסן נברא העולם נמצא הי' היתרון עד ניסן הנ"ל ג' כ"ב תת"נ כי כבר נשלמו הק"ז מחזורים וט"ו שנים עד ניסן וכנ"ל ועתה עד חדש תשרי שאנו עומדין בו עבר עוד חצי שנה שיתרונו ב' ד' תל"ח ס"ה ו' ג' ר"ח תנהו על מולד בהר"ד ותמצא מולד תשרי מאותה השנה אחרי נכיון השבוע ליל א' ח' שעות תי"ב חלקים:

והנה דרך ידיעת השנה אם חדשי חשון וכסלו הם חסרים או מלאים או כסדרם כך הוא, תדע תחילה יום שנקבע ר"ה ותדע יום קביעת ר"ה שלאחרי' ותחשב מנין הימים שביניהם חוץ מן יום הקבועה של זה ושל זה ואז אם תמצא ביניהן בשנה פשוטה שני ימים ובשנה מעוברת ד' ימים יהי' חדשי' חסרין ואם תמצא ביניהן ג' ימים בשנה פשוטה ובשנה מעוברת ה' ימים יהיו חדשי' כסדרן ואם תמצא ביניהן ד' בפשוטה ו' במעוברת יהי' חדשים שלמים, ע' בזה ברמב"ם ה' קה"ח (פ"ח):

ומעתה נמצא לשי' ר"י שהי' המולד א' ח' תי"ב לא יהי' רק ב' ימים בין קבועה לקבועה שהרי ר"ה לא נקבע ביום המולד מטעם לא אד"ו ראש וכמ"ש התוס' בפסחים (נ"ח ע"ב) וכ"ה ברבינו חננאל שם וכ"ה בתוס' סנהדרין (י"ג ע"א) ד"ה ור"י ובתוס' מנחות (ס"ה ע"ב) ד"ה מה ואפי' לשי' רש"י ז"ל שם דבזמן הראי' ל"ה מקפידין על בד"ו של פסח מ"מ הי' מקפידין על אד"ו וכמבואר בלח"מ (פ"א מה' תמו"ס) [וע' שו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רפ"ד וטור יו"ד סי' רס"ו בשם הרא"ש ובחיי פ' בא ואברבנאל שם] ונמצא יום הקבועה ביום ב', ומעתה אם השנה הבאה היתה פשוטה והי' מולד ר"ה בליל ה' י"ז שעות ר"ח חלקים והקבועה בו ביום נמצא בין קבועה לקבועה רק ב' ימים דהיינו יום ג' ויום ד':

וא"כ מעתה שפיר צדקו דברי התוס' ז"ל שהרי התוס' קאי שם לומר דלא הי' צריך לאוקמה דשנה מעוברת היתה אלא אפי' אי פשוטה היתה יהי' אתי שפיר והרי אילו היתה פשוטה ל"ה בין קבועה לקבועה אליבא דר"י אלא ב' ימים בלבד וא"כ חדשי אותה השנה חשוון וכסלו הי' שניהם חסרים ונמצא אותם הו' חדשים ב' מלאים וד' חסרים שהם רק קע"ו ימים כשתי התקופות ואנן בעינן שני תקופות ושני ימים דהיינו קע"ח ימים וא"כ אם נאמר שילדה בששי של חג הרי התם בסוגיא קאמר ר"י ג"כ דבפסח נולד יצחק וא"כ לדידי' לא יהי' רק קע"ז ימים וע"כ הוכרחו התוס' ז"ל לומר עד אחרון של פסח כי אז ישלמו קע"ח ימים במכוון ודו"ק כי נכון הוא בעזהשי"ת:

אוהבך הדו"ש:

סימן יד

עוד דהרב הנ"ל.

ואשר הקשית בש"ס דקידושין (י"ז ע"א) דקאמר ר"ש דפרידות ישנן בכלל מצות הענקה להעבד דהויין בכלל ברכה משום דמשבחן בגופי' ע"כ והקשית דהא מבואר בתוספתא דכלאים (פ"ה ה"ד) דאסור לרכוב על הפרדה וא"כ מאי שייך ברכה בפרדות בהא דמשבחן בגופי' כיון דאסורין בין לסחורה בין להרכבה ע"כ קושיתך וכבר הקשה כן הגאון בס' המקנה:

והנ"ל בס"ד דר"ש לשי' בזה, דהנה הרמב"ם ז"ל בה' כלאים (פ"ט ה"ז) כ' וז"ל כל העושה מלאכה בב' מיני בהמה או חי' כאחד והי' א' מין טהור והשני מין טמא הרי זה לוקה בכ"מ שנאמר לא תחרוש בשור ובחמור אבל ב' מינים טמאים או ב' מינים טהורים אינו לוקה מה"ת כו', והרא"ש ז"ל בה' כלאים כ' על דברי הרמב"ם ז"ל ואין דבריו נראים דמתני' כוללים יחד טמאה עם טמאה טהורה עם טהורה יחר עם טהורה עם טמאה אלמא שכלן שוין באיסורן טמאה עם טמאה וטהורה עם טהורה אף שהן מינין שוין אסורין כמו טמאה עם טהורה כל שני מיני בהמות לוקה עליהן מה"ת ע"ש:

והנה בתוספתא דכלאים שם וכ"ה בירושלמי דכלאים (פ"ח ה"ב) בהא דקאמר דאסור לרכוב על הפרדה יליף לה מק"ו דכלאי בגדים דמה במקום שמותר ללבוש שני חלוקין אסור בתערובתן מקום שאסור לנהוג שני מינים אינו דין שאסור בתערובתן ע"ש, וא"כ מעתה ע"כ לא אתיא ק"ו זה רק לשי' הרא"ש ז"ל דגם שני מינין טמאים אסור מה"ת דהא פרד מורכב מב' טמאות וכמבואר בגמ' בכ"ד וע' בכורות (ז' ע"א) והרי עיקר הק"ו הוא משום דאסור לנהוג שני מינין אינו דין שאסור בתערובתן וא"כ לשי' הרמב"ם ז"ל דשני מינים כה"ג שניהם טמאים מותר מה"ת א"כ אין כאן ק"ו, וכבר ביאר זה התוס' יו"ט בפ"ח דכלאים דלשי' הרמב"ם ז"ל לא יהי' ק"ו זה אלא מדרבנן ומדאוריתא יהי' מותר לרכוב על הפרדה ובאמת הרמב"ם ז"ל השמיט דין זה דתוספתא וע' בדבריו בה' כלאים (פ"ט ה"ו) והיינו דלשי' אזיל, וע' נדה (ז' ע"ב):

ושבתי אני ואראה תנא דמסייע להרמב"ם ז"ל והוא ר' שמעון בס' תיקוני זוה"ק (תיקון י"ד) וז"ל קם ר' שמעון על רגלוי ואמר אלי' נתית הכא ואנהיר עינוי דלא אתון למיכל בב"ח אדהכי הא אלי' קא נחית אמר בוצינא קדישא והא רזא דא איהו רזא דלא תחרוש בשור וחמור יחדו חלב אתערב בשרא דא איהו כלאים מין דלאו במיני' אמר ר' שמעון אלי' אלי' והא שור איהו מסטרא דדכיא וחמור מסטרא דמסאבא דהא איהו כלאים טב וביש אבל חלב איהו מסטרא דדכיא ובשרא מסטרא דדכיא א"ל ודאי הכי הוא ע"כ:

הנה מפורש שיטת ר"ש בזוה"ק דאין כלאים אלא בטהור עם טמא אבל בשני מינים שוים לא דטהורים עם טהורים וכן טמאים עם טמאים חד דינא אית להו דלית בהו כלאים דבעינן דומיא דשור וחמור וכשי' הרמב"ם ז"ל:

וא"כ שפיר קאמר ר"ש לשי' דקרא דהענקה קאי גם אפרדות שבכלל ברכה הן כיון דמשבחן בגופי'. שהרי לר"ש דשני מינין טמאים אין בהם כלאים מה"ת שוב ליכא ק"ו דתוספתא וירושלמי הנ"ל לאסור פרדות בהרכבה ודו"ק:

אוהבך:

סימן טו

ב"ה יום הפורים תרס"ח טארנאפאל. לתלמידי היקר החו"ב בנש"ק וכו' מו"ה אלכסנדר ליפא אייכענשטיין שיחי' וכעת הרב אבד"ק סטריסוב יצ"ו.

מכתבך היקר הגיעני ואשר אמרת לבאר הש"ס דסנהדרין (ל"ח ע"ב) דאמר אדה"ר בלשון ארחי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעיך ע"פ הש"ס דמגילה (ט' ע"א) תרגום. שכתבו בלשון מקרא מאי היא ומשני דכתיב וכל הנשים יתנו יקר הרי דיקר היא לשון תרגום יפה כונת וכן העירו קצת בגליון הש"ס וע' בשו"ת ב"א סי' ס"ו:

ובדרך חידוד התלמידים אמרתי לבאר הש"ס דסנהדרין הנ"ל דהכי איתא התם אמר רב אדה"ר בלשון ארמי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעיך והיינו דאמר ר"ל כו' כיון שהגיע לדורו של ר"ע שמח בתורתו ונתעצב במיתתו אמר ולי מה יקרו רעיך ע"כ ורבים תמהו בזה דמאי שייכות האי מימרא דר"ל להא דרב דסיפר בלשון ארמי וגם הרי פסוק זה בלה"ק ומהיכן דייק דסיפר בלשון ארמי וגם מדוע שמח דוקא בתורתו של ר"ע:

והנ"ל בס"ד דבש"ס דיומא (ע"ד ע"א) פלוגתא דר"י ור"ל לענין חצי שיעור וס"ל לר"ל דח"ש מותר מה"ת ומבואר במדרש דחוה לקחה כזית מעץ הדעת וחלקה לבהמות וחיות וחלק מזה נתנה לאדה"ר ונמצא שאכל פחות מכשיעור והרי לר"ל מותר ואמאי נתחייב וכבר הקשה כן במדרש תלפיות ע"ש:

וליישב זה אמרתי דר"ל לשי' בזה דאיתא במדרש רבה (פי"ט) היא נתנה לי מן העץ ואוכל ואכלתי אין כתוב כאן אלא ואוכל אכלתי עוד אמר ר"ל אדה"ר לא נטרד מג"ע עד שחירף וגידף וכו' ופי' המת"כ שחירף וגידף במה שאמר אכלתי ואוכל עוד עיי"ש, וא"כ שפיר ניחא לר"ל דהא מבואר בירושלמי תרומות (פ"ו ה"א) דמודה ר"ל כשאוכל חצי זית ודעתו להשלים דאסור מה"ת ע' רי"ט אלגזי בה' חלה אות כ"א פי' הר"א ז"ל

דהירושלמי איירי אפי' לא השלים אח"כ ע"ש] וא"כ כיון שאמר ואוכל עוד הרי הי' דעתו להשלים ובכה"ג אפי' לר"ל אסור מה"ת:

ואכן לפ"ז תקשה עדיין קושיא אחרת שהקשה הש"ך עה"ת דאיך נתחייב אדה"ר הא ל"ה עד והקב"ה שהוא העד הוא הדיין וקיי"ל דאין עד נעשה דיין והתשובה בזה ע"פ הש"ס דתענית (י"א ע"א) אדם עושה עברה בסתר מי מעיד בו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם המה מעידין בו עיי"ש וא"כ מעתה לר"ל דח"ש מותר מה"ת ורק עיקר האיסור משום שהי' דעתו להשלים והרי ע"ז לא יוכלו גם מה"ש להעיד וכמבואר בזוה"ק בראשית (ק"א ע"ב) דאין מה"ש יודעין מה בלבו של אדם [ע' תוס' שבת י"ב ומעיו"ט רפ"ב דברכות] ושוב הדרא הקו' דהא אין עד נעשה דיין:

ואכן עדיין יש ליישב דהא קיי"ל עד הרואה ביום נעשה דיין וכמבואר במס' ב"ק (צ' פ"ב) ובכ"ד:

וא"כ מעתה שפיר ניחא הא דאמר ר"ל דאדה"ר שמח בתורתו של ר"ע, דר"ל לשי' בזה דס"ל ח"ש מותר מה"ת וא"כ ע"כ עיקר האיסור משום דעתו להשלים והרי ע"ז אין יכולין מה"ש להעיד וא"כ עיקר הטעם שיש לחייב אדה"ר הוא רק משום דעד הרואה נעשה דיין אבל כיון שבא לתורתו של ר"ע דשמעינן לי' לר"ע בב"ק שם וכן במכות (י"ב ע"א) דאפי' עד הרואה אין נעשה דיין וא"כ הוא יכול לפוטרו מן הדין ולכן שמח בתורתו:

היוצא מזה דר"ל דאמר דאדה"ר שמח בתורתו של ר"ע ואמר ולי מה יקרו היינו משום דלר"ע גם עד הרואה ביום אין נעשה דיין וגם מה"ש ל"ה יכולין להעיד לר"ל כיון דעיקר האיסור משום דעתו להשלים ואין מה"ש יודעין מה בלבו של אדם:

איברא דעדיין קשה דמדוע שמח בתורתו של ר"ע הא שפיר י"ל דמה"ש יכולין להעיד מאי תאמר דאין יכולין להעיד על המחשבה הא ז"א דהרי מנלי' להמדרש שהי' דעתו להשלים הוא רק ממה שאמר ואוכל ולא אמר ואכלתי וא"כ גם מה"ש הרי ידעו זה דהרי ואוכל הכי משמע:

לזה אמר אדה"ר בלשון ארמי סיפר והרי אמרינן במס' שבת (י"ב ע"ב) אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי שאין מה"ש מכירין בלשון ארמי וא"כ הרי לא ידעו דדעתו להשלים וא"כ עיקר הטעם שהי' אפשר לדונו הוא רק מכח הא דעד הרואה נעשה דיין וע"כ שמח בתורתו של ר"ע:

וזה"ש אדה"ר בלשון ארמי סיפר שנאמר ולי מה יקרו רעיך ואמר ר"ל דאדה"ר על ר"ע אמרו א"כ מוכרח דבלשון ארמי סיפר, ויש להעיר עוד בזה מדברי הרמב"ם בה' מלכים (פ"ט ה"י) וע' תוס' חולין (ל"ג ע"א) ודו"ק:

אוהבך הדו"ש ושלו' אביך הה"צ שיחי':

סימן טז

עוד לתלמידי הרב הנ"ל.

וששאלת בהא שפירש"י ז"ל (בפ' שופטים) בפ' דועשיתם לו כאשר זמם וז"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה מכאן אמרו הרגו אין נהרגין וכן מבואר בפרש"י ותוס' בכ"ד בש"ס ותמהת בזה שהרי משנה שלימה שנינו במכות (ה' ע"ב) אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין שהרי הצדוקין אומרים עד שיהרג הנידון אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ועדיין אחיו קיים ע"ש והרי מבואר דמלאחיו ילפינן לי' ולא מקרא דכאשר זמם עכ"ק:

תשובה

א

הנה הריטב"א ז"ל הקשה במשנה דמכות שם דהיכי מפיק לי' מלאחיו דהיינו דעדיין אחיו קיים והא מקרא מלא דבר הכתוב להקים לאחיו שם בנחלתו הרי דמקרי אחיו אפי' לאחר מיתה:

והנ"ל בס"ד בישוב הקושיא דהנה בש"ס דסנהדרין (צ' ע"א) אמרינן בת כהן היא בשריפה ובועלה בחנק זוממין איני יודע במה כשהוא אומר לעשות לאחיו לאחיו ולא לאחותו ופירש"י ז"ל משום דמה ת"ל לאחיו לכתוב כאשר זמם לעשות וע"כ לאחיו ולא לאחותו, וא"כ לכאורה קשיא דמה פריך מה ת"ל לאחיו תיפוק לי' דבעינן להא דעדיין אחיו קיים:

והנ"ל בזה דבר חדש דבאמת מלאחיו אין ראי' כלל דאיירי באחיו קיים דהא מצינו לאחיו גם אמת וכקושית הריטב"א ז"ל הנ"ל ועיקר קרא דלאחיו אתיא לומר לאחיו ולא לאחותו ורק כיון דדרשינן לאחיו ולא לאחותו ממילא מוכרח לומר דאיירי באחיו קיים:

דהנה התוס' ז"ל בחולין (י"א ע"ב) שאל ריב"ם את ר"ת ז"ל בהא דתנן הנסקלין שנתערבו בנשרפין ידונו במיתה הקלה דאמאי לא ניזל בזה בתר רובא ותי' לו הר"ת ז"ל דכל היכי שממנ"פ נהרג לא אזלינן בחר רובא לדון בתמורה דבין מיתה למיתה, לא אזלינן בתר רובא ע"ש:

ועוד אמרינן בגמ' דחולין שם אתיא מעדים זוממין דאזלינן בתר רובא דאמר רחמנא ועשיתם לו כאשר זמם וניחוש דילמא הך דאסהידי בי' טריפה הואי וכי תימא דבדקינן לי' והתניא הרגו אין נהרגין אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא עיי"ש:

וא"כ מעתה שפיר מוכרח לומר דאיירי באחיו קיים דאם נימא כדעת הצדוקין דאין עדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנידון א"כ תקשה למה לי קרא דלאחיו לומר לאחיו ולא לאחותו תיפוק לי' דא"א לדונם במיתה דאחותו דהא לפום סברא דהשתא דאיירי בהרגו א"כ שוב אפשר למבדק הך דאסהידי בי' ולראות אם טריפה הוא ולא סמכינן ארובא וכ"ו רק במיתה דידי' דבחנק ואפשר למבדק אבל מיתה דידה דבשריפה א"כ הרי כיון שנשרפה שוב א"א למבדק וא"כ אם נדון העדים בדין דידי' אפי' בלא רובא חייבין חנק אבל שריפה א"א לחייב רק אי ניזיל בתר רובא וא"כ הו"ל בין מיתה למיתה ולא אזלינן בתר רובא וא"כ לאחיו למעט אחותו למה לי אע"כ דאיירי באחיו קיים וא"כ גם במיתה דלאחיו א"א למידן רק מטעם רובא ושוב ל"ה בין מיתה מיתה:

וא"כ מיושבת קו' הריטב"א ז"ל דלעולם גם אמת שייך לאחיו שהרי כתיב להקים לאחיו שם בנחלתו והכא מדייק מיתורא דלאחיו דאתא למעט אחותו ע"כ דאיירי באחיו קיים וכנ"ל:

ומעתה יהי' א"ש מיושב הא דמפרשי רש"י והתוס' ז"ל מכאשר זמם דהנה יש להקשות עוד מנ"ל דאיירי באחיו קיים דילמא לעולם אין עדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנידון וכ"ת א"כ לאחיו למה לי הא בין מיתה למיתה לא אזלינן בת"ר דאיכא למימר דבדקינן לה וחזינן דלאו טריפה היא וכ"ת דבשריפה א"א למבדקה דז"א דהא שריפה זו לאו שריפה ממש הוא אלא שריפת נשמה וגוף קיים וכמבואר במס' סנהדרין (נ"ב ע"א) וא"כ שפיר אפשר למבדקה ועדיין מנ"ל דאחיו קיים:

ואכן נראה דשפיר דייקי במשנתנו לפי שהי' הצדוקים אומרים אין עדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנידון אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר לאחיו ועדיין אחיו קיים דלצדוקים דוקא אמרו כן:

דבסנהדרין שם במשנה תנן אראב"צ מעשה בבת כהן אחת שזינתה והקיפוה חבילי זמורות ושרפוה ובגמ' שם אר"י ב"ד של צדוקין הוה עיי"ש הרי דלהצדוקין הויא שריפת בת כהן שריפת נשמה והגוף וא"כ שפיר אמרי חכמים לדידהו דוקא דמלאחיו מוכח דאחיו קיים:

וכ"ז רק לתת תשובה לצדוקין אבל לדידן דקיי"ל באמת דשריפת בת כהן היינו שריפת נשמה וגוף קיים וא"כ לא אתיא כלל מלאחיו ומשו"ה פירש"י והתוס' ז"ל דאתיא מדכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה:

ובעיקר הקושיא ע' עוד בריטב"א במכות שם שצידד לפרש דתנא דמתני' נמי סמך אדרשה דכאשר זמם ולא כאשר פשה ולרוחא דמילתא נקט ועדיין אחיו קיים עיי"ש,

והנה לפ"ז נראה דלדינא אץ שום נפ"מ אי ילפינן מכאשר זמם או מלאחיו ואכן ברדב"ז בלשונות הרמב"ם ז"ל בה' עדות (פ"כ ה"ב) מצאתי דבר חידוש שכ' אמ"ש הרמב"ם ז"ל שם לחלק בין מיתה למלקות דבמיתה אם הרגו אין נהרגין ובמלקות אפי' אם לקה זה שהעידו עליו לוקין וכ' הרדב"ז ז"ל שם וז"ל וא"ת אי מקרא הא כתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה ואי מק"ו הא אין עונשין מה"ד ס' וי"ל דדרשינן מדכתיב לאחיו משמע שעדיין אחיו קיים הלכך אם נהרג אין נהרגין אבל אם לקה לוקין שהרי קיים הוא אחיו עכ"ל:

הנה לפ"ד הרדב"ז ז"ל יש נפ"מ לדינא בין הני טעמי ואכן הרמב"ם ז"ל שם נקט נמי טעמא מקרא דכאשר זמם ואפ"ה מחלק בין מיתה למלקות וע' בהשגת הראב"ד ז"ל שכ' א"א זה שיבוש וע' מה שתמה בכ"מ ובמ"ע שם ודו"ק:

ובהיותי מעיין בסוגיא דחולין י"א הנ"ל אמרתי ליישב קושית התוס' שם (ד"ה וכי) שהקשו דאמאי לא יליף דאזלינן בתר רובא מרוצח גופי' דניחוש דילמא טריפה הוא וטריפה שהרג פטור עיי"ש:

ואמרתי בס"ד בפשיטות דהא בגמ' דחולין שם מסיק הש"ס דאין ראי' מכל הני דאזלינן בתר רובא דדילמא היכי דאפשר אפשר היכי דלא אפשר לא אפשר וע' בפרש"י שם (י"ב ע"א) דלהאי מסקנא לא ילפינן רובא אלא מהלכה ע"ש, וא"כ ע"כ עד השתא דהוה ילפינן רובא בקטן וקטנה מכל הני ילפותא ע"כ לא הוי מחלקינן בין קטן וקטנה דאפשר להני דלא אפשר וא"כ ממילא אין לו למילף כלל מרוצח, דהא בגמ' דב"ק (פ"ד ע"א) תניא עין תחת עין ממון או אינו אלא עין ממש אמרת הרי שהי' סומא סומא האיך אני מקיים בזה עין תחת עין והתורה אמרה משפט אחד יהי' לכם משפט השוה לכלכם אמרי ומאי קושיא דילמא היכי דאפשר אפשר היכי דלא אפשר לא אפשר ופטרינן לי' דאלת"ה טריפה שהרג את השלם מאי עבדינן אלא היכי דאפשר אפשר היכי דלא אפשר לא אפשר עיי"ש:

וא"כ כ"ז רק לפי המסקנא דחולין אבל השתא להס"ד דהש"ס דלא מחלקינן כלל בין אפשר ללא אפשר א"כ ע"כ גם טריפה שהרג חייב מטעם משפט אחד יהי' לכם וא"כ ליכא למילף מרוצח ולהכי לא אתיא לי' אלא מנרצח וז"פ:

אוהבך הדו"ש:

סימן יז

ב"ה טארנאפאל יום ב' שלח תרע"א. לידידנו הרב המאוה"ג החו"ב וכו' הר' יחזקאל האכבערג נ"י דומו"ץ דק' גלינא יצ"ו.

מכתבו היקר הגיעני וע"ד שאלתו אודות בית הכנסת הקדושה שיש על הכתלים ציורי תפילות שונות ובהן שמות שאינם נמחקין ועתה שמו נדיבי העיר אל לבם לצייר הבהכנ"ס ולהדרו ברוב פאר מחדש ומוכרחים למשוח בששר כל הכתלים ולציירם ועתה נפשם בשאלתם מה דין השמות הק' הנ"ל:

תשובה

א

הנה נשאלה שאלה זו מאת הגאון פנים מאירות ז"ל וצידד להתיר לצייר בסיד ומקורו מש"ס דסוטה (ל"ה ע"ב) כיצד כתבו ישראל את התורה רי"א על גבי אבנים כתבוה שנאמר וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת וגו' ואח"כ סדו אותן בסיד ע"ש והרי כשכתבו כל התורה הי' כמה שמות שאינם נמחקין וא"כ איך סדו אותם בסיד אע"כ ל"ה מחיקה:

ואכן הגאון בתשו' מעיל צדקה לסי' כ"ג) השיב על ראי' זו דבאבנים ל"ש מחיקה כלל דהאי דכתיב וכתבת אינה כתיבה אלא חקיקה וא"כ אע"פ שסדו אותם בסיד ל"ה נמחקים וכמבואר להדיא בגמ' שקלפו הסיד והשיאוה אבל לצייר דהוי מחיקה י"ל באמת דאסור ע"כ תו"ד:

ב

והנה לענ"ד נראה מקור לעיקר דין זה מדברי הירושלמי בסוטה שם (פ"ז הי ה') והובא בתוס' שם ד"ה כיצד בהא דפליגי התם ר' יהודה ור' יוסי אי על אבני המלון נכתבו או על אבני המזבח נכתבו ואמר בירושלמי החם למ"ד על אבני המלון נכתבו ניחא ושדת אותם בסיד אלא למ"ד על אבני המזבח נכתבו מה מקיים ושדת בסיד ומשני בין כל אבן ואבן ע"ש:

והנה דברי הירושלמי תמוהים לכאורה דמאי קשיא למ"ד על אבני מזבח יותר מלמ"ד על אבני המלון:

והנה המפורשים פי' דברי הירושלמי ע"פ הגמ' דחולין (פ"ג ע"ב) דקדשים פטורים מכיסוי הדם משום דמוסיף אבנין ולהכי פריך למ"ד על אבני המזבח מה מקיים ושדת וכן ראיתי למפרש קרבן העדה שם שהוסיף עוד דא"א לסודו בסיד שאין הקרבנות נוגעות באבנים אלא בסיד ע"ש:

ואכן לענ"ד דברים אלה תמוהים ממשנה מפורשת במס' מדות (פ"ג מ"ד) דחנן התם פעמים בשנה מלבנין את המזבח בסיד הרי להדיא דמותר ללבן סיד ע"ג המזבח:
ובאמת ברא"ש שם הקשה מהא דאסור להוסיף אבנין ותי' דעד ס' אמה מותר להוסיף ועוד כ' דעיקר הטעם בחולין שם משום שלא תתקלקל הריבוע אבל היכי דמלבן כלו בסיד שריא ע"ש וכ"ה שיטת התוס' זבחים (ס"ב ע"א) ע"ש, ועכ"פ יהי' מאיזה טעם שיהי' משנה שלמה היא שהי' מלבנין המזבח בסיד פעמים בכל שנה וא"כ תמוהים לכאורה דברי הירושלמי דפריך למ"ד על אבני המזבח מה מקיים ושדת:
ולכן נ"ל לפרש דברי הירושלמי עפ"ד בגמ' דחולין (י"ז ע"ב) דאבני המזבח נפסלין בחגירת צפורן ובתוס' שם דמדאורייתא היא מקרא דאבנים שלמות תבנה, והנה מ"ד על אבני המזבח נכתבו היינו מדסמיך לי' להאי קרא דוכתבת וגו' ובנית שם מזבח ושם בהאי קראי כתיב אבנים שלמות תבנה:
וא"כ נמצא דאי אמרינן דנכתבו על אבני המזבח על כרחך שוב לא יהי' אפשר לומר דוכתבת היינו חקיקה דהא א"כ פסול למזבח דנפסל בחגירת צפורן וע"כ דהיינו כתיבה ממש אבל אי אמרינן דעל אבני המלון נכתבו שפיר י"ל דוכתבת היינו חקיקה:
ומעתה יפה מתפרשים דברי הירושלמי דהכי קאמר בשלמא למ"ד על אבני המלון נכתבו וא"כ היינו חקיקה ניחא ושדת הלא הויא מחיקה כלל וכנ"ל, אבל למ"ד על אבני המזבח נכתבו וא"כ האי וכתבת היינו כתיבה ממש וא"כ מחיקה אסור ומה מקיים ושדת אותם בסיד ומשני דלא סדוהו רק בין האבנים וממילא לא היתה מחיקה כלל:
ובעיקר סברת המעיל צדקה הנ"ל דהכתיבה התם היתה ע"י חקיקה ומשו"ה ל"ש בה מחיקה יש להביא עוד ראי' מהש"ס דעירובין (נ"ד ע"א) מאי דכתיב חרות על הלוחות אלמלי לא נשתברו הלוחות לא נשתכחה תורה מישראל ופירש"י ז"ל וז"ל חרות משמע חקוק ואינו נמחק לעולם:
וע' עוד בתוס' גיטין (כ' ע"א) שהביא ראי' דחקיקה מקרי כתיבה מהא דחרות על הלוחות, וע"ע ברמב"ם ה' גירושין (פ"ד ה"ו) מה שהביא מקרא דכתובה בעט ברזל וע' עוד ברש"י מנחות (ל"ד ע"א) מ"ש דעל האבנים ל"ה כתיבה תמה ע"ש ודו"ק:
והיוצא מדברינו בנ"ד דאם יציירו בששר על השמות הק' יש בו משום מחיקה ח"ו:

ג

והנה במה שאמרו העושים במלאכה שיש לאל ידם לקלוף השמות עם הסיד שע"ג הכותל בשלימות באופן שלא ישבר הנה אמת שכן מבואר. עצה כזו בתשו' חת"ס או"ח

סי' ל"ג בפשיטות להיתר שכ' וז"ל ואודות קילוף השמות פשיטא דישראל יקלוף קליעת החומה בשלמות עם השמות ויגנזם:

ואכן מסתפינא מדברי התשב"ץ ז"ל בתשו' (ח"א סי' קמ"ט) והובא קצת בב"י (סי' רע"ו) על השאלה אודות סופר אומן שיכול לקלוף השם מעל היריעה בשלמות שהשיב וז"ל אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה' פן תרפה ידו ולא יקלוף בשלמות כו' עיי"ש דבריו הקדושים בוערים כלפיד אש מפחד ה והדר גאונו, והחת"ס ז"ל שהתיר התם הי' עם החומה וכנראה התם מהעובדא, וע"ע בתשו' דבר שמואל סי' קס"ה בזה, ואפי' אם הי' אפשר לחלק קצת בין הקליפה מאבנים להקליפה מיריעה מ"מ הוא ענין חמור מאד:

וגדולה מזו מצאתי בסדר הדורות במערכת אלף החמישי שהביא שיש קבלה מחכמי הדור שבבהכנ"ס של ה"ר יהודה החסיד ז"ל הי' על הכותל שם המפורש ולא הסירו העכביש מחשש מחיקה עיי"ש ובכן לבי נוקפי להקל בזה ולסמוך על דבר האומנים החכמים בעיניהם וכדברי התשב"ץ ז"ל שקרא ע"ז אין חכמה ואין עצה ואין תבונה לנגד ה':

וע' שו"ת מהר"י אסאד שהביא שהגאון מהרא"ף ז"ל לא התיר לעדתו רק ע"י שכיסו כל השמות בדבר דק ואח"כ ציירו באופן של"ה מחיקה כלל ובכן אם אפשר לעשות כה מה טוב ובאם הוא דבר בלתי אפשרי הנני מסכים להתיר הקליפה ורק ע"י עכו"ם דוקא ואם כי גם גרם מחיקה אסור נסמוך בזה אמ"ש מג"א (בסי' רנ"ג) וכ"כ עוד (בסי' שי"ד) דפס"ר באמירה לעכו"ם שרי משום דע"ז לא עשאו שליח וא"כ הכא דודאי אין מכוין למחוק ניהי דהוי פס"ר מ"מ בעכו"ם שריא:

ועובדא ידענא שבעירנו טארנאפאל הורה הגאון הקדוש בעל מנחת חינוך ז"ל כן להתיר קליפת השמות ע"י עכו"ם ומעשה רב:

ד

ואמנם מה שיש לי עוד לדון בזה הוא דנהי דנתיר הקליפה מעל הכותל מ"מ עדיין יש להסתפק אי יהי' רשאי לצייר ציורים על המקומות של השמות הק' שנקלפו:

ולפום ריהטא הי' נראה דאסור מכח מ"ש התוס' ז"ל במס' עירוכין (ו' ע"א) גבי הי' שם כתוב על הקורה יגוד ויגנוז וישתמש במותר וכ' התוס' ז"ל שם וז"ל יגוד וישתמש במותר משמע ע"י שיחתוך הקורה ולא יהנה מאותה חתיכה שכנגד השם דבמקומו מיהא קידש השם ויש ליזהר כשכותבין ס"ת או תפילין וגררו מקום השם שאין לכתוב במקומו עכ"ל וא"כ לכאורה אפי' כשיקלפו השמות יהי' אסור לצייר על המקומות כיון שהמקומות שכנגד השם נתקדשו דהא התוס' אסרו לכתוב אפי' לצורך הס"ת ותפילין וכנ"ל:

ואכן נלענ"ד בזה היתר חדש דהנה החו"י בתשו' (סי' ט"ז) הקשה בזה אדברי התוס' ז"ל מש"ס דשבת (קט"ז ע"ב) דאמרינן התם גליונות אגב כתב הוא דקדשי אזלה כתב אזלה קדושתי' וראיתי להגאון יעב"ץ ז"ל שתי' קושיא זו על נכון דטעם התוס' ז"ל דמקומו קדוש הוא מדין תשמישי קדושה דקיי"ל דנגנזין וגם זה המקום הרי הי' תשמיש לקדושת השם ואסור לשנותו לקדושה קלה ואין ראי' מהא דשבת דהתם לענין הצלה מדליקה איירי דלזה בעינן גוף קדושה וכיון דאזלה כתב הרי גוף הקדושה אזלה ולא נשאר רק תשמיש קדושה וזה ודאי אין מצילין:

ומעתה נחזי אנן אי שייך בכותלי בהכנ"ס משום תשמיש קדושה או נימא כיון דאין מעילה במחובר גם תשמיש קדושה ל"ה:

והנה האור זרוע ז"ל בה' בהכנ"ס (סי' שפ"ו) לענין ארון הבנוי בחומה אי שייך בו תשמיש קדושה כ' שם דמטעם מחובר אין להתירו דנהי דאין מעילה במחובר מ"מ הא תלוש ולבסוף חברו הוי תלוש לענין זה ורק משום דלשמירה עביד ל"ה תשמיש קדושה ומטעם זה התיר שם בשן סלע מחובר מעיקרו כיון דמחובר ל"ה תשמיש קדושה עיי"ש, הנה מבואר מדברי האו"ז ז"ל דכל שאין בו מעילה לית בי' משום תשמיש קדושה:

ומעתה יש עלינו לדון אי בכותלי בית שייך דין מעילה או נימא דדינו כמחובר שאין מועלין בו והנה הרמב"ם ז"ל בה' עירוכין (פ"ו ה"נ) כ' המשכיר בית לחבירו וחזר והקדישו ה"ז קדש ופקעה השכירות ואם דר בו השוכר מעל עיי"ש הרי דס"ל להרמב"ם ז"ל דהוי תלוש ומועלין בו וא"כ לכאורה ה"ה לענין דיש בו משום תשמיש קדושה שהרי הא בהא תליא לפ"ד האו"ז ז"ל הנ"ל:

ואכן בה' מעילה (פ"ה ה"ה) כ' הרמב"ם ז"ל המקדיש בית בנוי הדר בו לא מעל הרי דס"ל דהוי מחובר וכמ"ש הכ"מ ז"ל שם דאף דלגבי ע"ז קיי"ל המשתחוה לבית אסרו חומרא דעכו"ם שאני עיי"ש, וכבר עמדו בזה הלח"מ והמשל"מ ז"ל והניחו סתירת פסקי הרמב"ם ז"ל בזה בצ"ע:

ואכן השעה"מ ז"ל בה' אישות (פ"ג) אנהיר לן עיינין לתרץ דברי הרמב"ם ז"ל עפ"מ דמבואר בש"ס דמעילה (י"ח ע"ב) ובתוס' שם דיש חילוק בין מעילה שנהנה או מעילה שמוציא מרשות לרשות דמעילה של הוצאה ילפינן מע"ז דכתיב וימעלו באלקי אבותם וגו' ומעילה של הנאה ילפינן בגז"ש דחטא חטא מתרומה, וא"כ שפיר ניחא דהתם בה' עירוכין דאיירי שהשוכר דר בו מדין שכירות וקיי"ל שכירות ליומא ממכר הוא והוי שינוי רשות דזה ילפינן מע"ז והרי בע"ז קי"ל דתלוש ולבסוף חברו הוי תלוש ומשו"ה

מעל, משא"כ בהא דמעילה שהקדיש בית ודר בו דאינו אלא הנאה ודמיא למעילה דתרומה ובתרומה הו"ל כמחובר ומשו"ה לא מעל:

ומעתה נראה דגם האו"ז ז"ל שכ' בפשיטות דארון הבנוי בחומה דינו כתלוש ואי לאו דלשמירה עביד הי' בו משום מעילה וכנ"ל היינו משום דבנידון דידי' איירי לענין שישנו הארון וליקח אבניו לחולין דזהו הוי מעילה דהוצאה מרשות לרשות דילפינן ממעילה דע"ז ומשו"ה הו"ל כתלוש:

והיוצא לנו מזה בנ"ד לענין כותלי בהכנ"ס דבעי לצייר עליהם דזה אינו אלא הנאה וכמבואר בלשון התוס' עירוכין הנ"ל וא"כ לענין זה שוב הוי לכו"ע רק מעילה דתרומה ובכה"ג תלוש ולבסוף חברו הוי מחובר וא"כ אין בו משום מעילה וממילא ל"ש תשמיש קדושה וכיון דאזלה כתב אזלה גוף הקדושה וגם תשמיש קדושה ל"ש בו א"כ ממילא לא שייך כאן הדין של התוס' עירוכין הנ"ל דהתם איירי בידות הכלים או בקורה דהי תלוש ממש משא"כ בנ"ד, ואף דבכ"ד מבואר דתלוש ולבסוף חברו אסור עכ"פ מדרבנן מ"מ נראה מדבר האו"ז שם דבכה"ג כיון דאינו הקדש גמור שריא אפי' מדרבנן ע"ש:

ומלבד זה יש לצרף להיתרא בזה דברי הטו"ז ז"ל ביו"ד (סי' רע"ו) שכ' דהא דעירוכין איירי בשם שנכתב בקדושה דוקא וא"כ י"ל דבשם שלא נכתב בקדושה נהי דאסור למוחקו וכדברי הש"ך ביו"ד שם אבל מ"מ י"ל דלכו"ע לא נתקדש המקום שכנגדו:

וכן נראה מדברי הר"ש אבוהב ז"ל (בסי' רס"ח) שלא חשש בזה רק אם נשאר עוד רשימה משם הראשון שלא יהי' כתב עליון מבטל לתחתון ע"ש:

מכל הלין טעמי נראה להתיר בנ"ד לקלוף השמות ע"י עכו"ם ולצייר עליהם לשכלל הבהכנ"ס כי מצוה רבה היא וכדאיתא בזוה"ק שמות (נ"ט ע"ב) וההוא בי כנישתא איצטרך למבני לי' בשפירו סגיא ולאתקנא לי' בכל תקונין דהא בי כנישתא דלתתא קיימא לקבל בי כנישתא דלעילא ע"ש:

ידידו אוהבו דוש"ת:

סימן יח

שלו' לכ' ידידנו אהובנו הרה"ח הגביר פאר היחש וכו' כש"ת הר' חיים פרייליך נ"י בק' קראקא יצ"ו.

מכתבו היקר הגיעני ומאושר אני לראות כי למרות טרדות מסחריו קובע עתים לתוה"ק יהי ה' את כבודו ללכת הלאה בכחו זה:

וע"ד קושיתו לשי' רש"י ביבמות (מ"ט ע"ב) דלרב יבמה לשוק אינה אלא בעשה א"כ איך יפרנס משנה דיבמות (קי"ט ע"א) דאשה שהלך בעלה וצרתה למד"ה לא תנשא ומוקי לה בגמ' כר"מ והטעם דלא תנשא הוא משום חשש יבמה לשוק והא מבואר במל"מ (פ"א מה' יו"ט) דאפי' לרבא דס"ל דר"מ חייש למיעוטא גם באיסור לאו היינו דוקא בלאו שיש בו מלקות אבל באיסור עשה לא חייש, וא"כ אמאי לא תנשא משום חשש דיבמה לשוק הא לרב אינו אלא בעשה ואף ר"מ לא חייש בי' למיעוטא, ע"כ תורף קושיתו והוא קו' מושכלת:

תשובה

א

הנה הרמב"ם ז"ל (בפ"א מה"א) פוסק דכל הבועל בלא קידושין לוקה משום לאו דקדשה ע"ש:

ולכאורה קשיא לפ"ז בהא דאמרינן דלרב אינו אלא בעשה והא מבואר ברש"י שם וביתר ביאור ברש"י יבמות (נ"ה ע"ב) דמשו"ה לרב אינו אלא בעשה משום דמוקי לקרא דלא תהי' לאמר דאין קידושין תופסין ביבמה וא"כ ממילא הרי יש בכל יבמה לשוק לאו דלא תהי' קדשה:

ואכן באמת הראב"ד ז"ל בהשגות בה' אישות שם חולק על הרמב"ם ז"ל ואמר דזה ל"ה קדשה וכ"ה במ"מ שם והביא ראי' דאל"כ איך חייבה התורה קנס במפותה הא אין לוקה ומשלם פ"כ ובאמת גם הרמב"ם ז"ל מעצמו נזהר בזה וכ' בה' נערה (פ"ב הי"ד) דהא דמפותה לוקה היינו משום דלא הכינה כך ע"ש:

וא"כ ממילא שפיר ניחא ביבמה לשוק דאף דלא תפסי בה קידושין מ"מ ל"ה קדשה דהא לא הכינה לכך:

ואכן היינו דוקא לרב אבל לר"מ לשי' הא ס"ל דבקנס לוקה ומשלם וכמבואר בש"ס מכות (ד' ע"ב) וא"כ שפיר ניחא הא דאיכא קנס במפותה ולעולם אמרינן בפשי' דבכל ענין הויא קדשה וא"כ ממילא אף דלא תהי' אשת המת לא קאי אלאו רק אאין קידושין תופסין אפ"ה אית בי' לאו ולוקין עליו משום קדשה וע' רמ"א אהע"ז (סי' כ"ו) וא"כ שפיר חייש למיעוטא:

ויש להעיר עוד מהא דסנהדרין (כ' ע"ב) דפליגי רב ושמואל בהא דכל האמור בפרשת מלך ומד' הרמב"ם (בה' מלכים) בהא דפלגש מותרת למלך ואסורה להדיוט ומהא דאמר רב בסנהדרין (כ"א ע"א) דפלגש בלא קידושין ומד' הר"ן בכתובות פ"ג וקצרתי:

ב

והנה בעיקר הפלוגתא דרב ושמואל בהא דיבמה לשוק אמרתי להעיר עוד דלשי' אזלי דהנה על עיקר דברי המל"מ הנ"ל דר"מ מודה באיסור עשה דלא חיישינן למיעוטא יש להקשות ממקור הדין דחייש ר"מ למיעוטא דילפינן לה בכולי' הש"ס מהא דאר"מ דאין מייבמין את הקטנה משום דחייש למיעוטא שמא תמצא איילונית:

שהרי בתוס' יבמות (ב' ע"ב) הקשו דאמאי לא אמרינן דקטנה תתייבם ממנ"פ אף לר"מ דאם אינה איילונית שפיר מתייבמת, ואם היא איילונית ג"כ יכולה להתייבם לפי"מ דאמרינן במשנה יבמות (ב' ע"ב) דכולן שנמצאו איילונית צרותיהן מותרות משום דקידושי איילונית לאו קידושין נינהו ע"כ קו' התוס' ז"ל:

ובתוס' ישנים שם תי' וכ"ה בריטב"א שם דהחשש הוא משום צרתה דצרתה תנשא לשוק בלא חליצה על סמך הייבום של הקטנה ושמא תמצא איילונית ול"ה יבום כלל ונמצאת צרתה יוצאת לשוק בלא חליצה ע"ש וא"כ מעתה לשי' זו דר"מ לא חייש למיעוטא באיסור עשה תקשה דא"כ אמאי חייש ר"מ לשמא תמצא איילונית הא להיא עצמה לא חיישינן כיון דממנ"פ מותרת להתייבם ורק החשש הוא משום הצרה והרי בכה"ג לא חייש ר"מ למיעוטא:

ואכן נראה דרב ושמואל דפליגי בהא דיבמה לשוק אי הויא בלאו או בעשה לשי' אזלי דפליגי בכתובות (ע"ב) בקידשה על תנאי ונמצאו עלי' נדרים דלרב צריכה גט משום דאי, אדם עושה בב"ז וגמר ובעל לשם קידושין ולשמואל א"צ גט והנה הרבינו ישעי' בס' המכריע (סי' ל"ד) פוסק דהא דאיילונית תליא בפלוגתא דרב ושמואל דאיילונית בסתמא הוי כתנאי בשאר מומין ומשו"ה איילונית שכנסה לרב צריכה גט ולשמואל א"צ גט ומפרש שם דלרב הא דוכולן שנמצאו איילונית דהויא מקח טעות היינו בארוסה דוקא ע"ש:

ולפי"ז הא דר"מ דקאמר דקטנה אינה מתייבמת אתיא שפיר לרב ביבמה מן הנשואין דכיון שכנסה גמר לשם קידושין והויא אשת אחיו ואינה מתייבמת משום דממעטינן מאשר תלד, וא"כ משו"ה שפיר קאמר רב דאינו אלא בעשה ולא קשיא מהא דקאר"מ דחיישינן שמא תמצא איילונית דשפיר איכא החשש משום אשת אחיו דהא תפסי בה קידושין אבל שמואל לשי' דקאמר דאיילונית א"צ גט וע"כ דעיקר החשש משום צרתה דמשום היא עצמה ליכא למיחש דתתייבם ממנ"פ וכקו' התוס' הנ"ל וע"כ מוכרח דביבמה לשוק איכא לאו דאל"כ ל"ה ר"מ חייש למיעוטא:

ג

והנה בסוגיין דיבמות בהא דמוקי מתני' דלא תנשא כר"מ פריך הש"ס אי ר"מ אימא סיפא היתה לה חמות אינה חוששת פי' ומותרת לינשא לשוק וניחוש שמא נותן לה שם יבם ומשני משום דהוחזקה לשוק ופריך א"כ רישא דהוחזקה ליבום תתייבם אמר רב נחמן רישא דאיסור כרת חששו סיפא דאיסור לאו לא חששו אמר רבא מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת אלא ה"ט כו' ע"ש:

וע' ברשב"א יבמות שם בשם רוב ספרים דגרס במילתי' דר"נ אלא דר"נ ס"ל דבמקום לאו אף היכי דלא הוחזקה לא חיישינן למיעוטא ורבא ס"ל דלא מחלקינן בין איסור לאו לכרת:

ובאמת יש להבין במאי פליגי ר"נ ורבא וביותר קשה לכאורה דהא רבא גופי' מחלק ביבמות (ח' ע"א) לענין ערוה גופי' ל"צ קרא בין לאו לכרת וגם ביבמות (צ"ד) יליף עפ"ז ק"ו מאיסור כרת ליבמה לשוק דהוי רק בלאו ע"ש ואמאי קאמר כאן בפשי' לחלוק על ר"נ:

ונראה דאזלי לשי' דהנה כבר הבאתי דיש לכאורה ראי' דר"מ חייש למיעוט אף משום חשש יבמה לשוק וא"כ אפי' אי הויא בלאו עכ"פ איכא ראי' דר"מ חייש למיעוט גם בלאו ולא בכרת דוקא מכח קו' הנ"ל דתתייבם ממנ"פ ורק עיקר החשש משום צרה וא"כ מוכח דחייש למיעוט ביבמה לשוק ואמאי קאמר ר"נ דביבמה לשוק לא חייש ר"מ ואכן ר"נ ורבא נשי':

דהנה בש"ס סנהדרין (ס"ט ע"א) בהא דכל ימיו של בן סורר אינו אלא שלשה חדשים משום דעובר ניכר לשליש ימי' והו"ל אב ולא בן וקאמר התם ש"מ דיולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימי' דאל"ה בתרי ותילתא סגי ופריך עלה ודילמא התם משום דאזלינן בתר רובא פי' ורוב נשים יולדות רק לט' ועוברן ניכר לג' חדשים ומשני דבכה"ג לא אזלינן בת"ר בד"נ דהתורה אמרה ושפטו העדה והצילו וע' ברש"י שם דבעינן לדונו לזכות ובעינן למיפטרי' משום דראוי להקרא אב ביולדת לשבעה והדר פריך מהא דתנן דהבא על הקטנה מומתין על ידה וניחוש דילמא איילונית היא וע"כ דאזלינן גם. בד"נ בתר רוב ומשני התם דקבלה עלי' הבעל דאפי' אם תהי' איילונית ליהוי קידושין ע"ש:

והנה בש"ס יבמות (ל"ז פ"א) בהא דתנן דספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון מביא אשם תלוי קא"ל רבא לר"נ ואמאי לא ניזול בתר רובא דיולדת לט' ומשני לי' ר"נ דיולדת לתשעה עוברה ניכר וזו הואיל ולא הוכר עוברה איתרע לה רובא ופירש"י ז"ל שם דהא דפסיקא לי' דמתני' בלא הוכר היינו דאל"כ לא הוי ספק והנה זה ניחא רק למאי דאמרינן

בסנהדרין דיולדת לשבעה אין עוברה ניכר וא"כ אי הוי כאן הוכר עוברה ל"ה ספק אבל אם נימא דגם ביולדת לשבעה עוברה ניכר א"כ שוב הויא ספק אף בהוכר עוברה וכמבואר בירושלמי יבמות (פ"ד ה"ב) היכי שבא עלי' לאחר ארבעים יום והוכר עוברה לאחר חמשים דיש כאן שלימים לראשון ומקוטעין לשני וע' בתוס' ר"ע מה שהעיר קצת בזה ולא הביא מד' הירושלמי וע"כ מוכרח דס"ל לר"נ דיולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימי' וא"כ שפיר ס"ל דלא אזלינן בתר רובא בד"נ ואפ"ה הוי ימיו של בן סורר ג' דיולדת לז' אין עוברה ניכר ושוב קשיא הא דמומתים על ידה וע"כ מוכרח לאוקמא בקיבלה עלי':

והנה התוס' בריש יבמות במה שהקשו לר"מ דאמר שמא תמצא איילונית ואמאי לא נימא דתתייבם ממנ"פ כ' דלמאי דמוקמינן בסנהדרין כשקבלה עלי' מבואר דמהני קבלה אתיא גם הכא שפיר דחייש ר"מ לאשת אחיו שקבלה ע"ש:

וא"כ לר"נ לשי' דמוקי הא דמומתים על ידה בסנהדרין בשקבלה עלי' שפיר איכא החשש משום היא עצמה שמא תמצא איילונית וכגון היכי שקבלה אחיו עלי' וכד' התוס' הנ"ל ומשו"ה קמשני דלאיסור כרת חששו לאיסור לאו לא חששו:

אבל רבא לשי' דלא ס"ל ביבמות שם כר"נ ולדידי' שפיר אמרינן דגם יולדת לשבעה עוברה ניכר לשליש ימי' והא דבן סורר היינו משום דאזלינן בת"ר ולא מוקי הא דמומתים על ידה בקבלה עלי' וע"כ הא דחייש ר"מ לשמא תמצא איילונית היינו משום הצרה וא"כ שפיר קאמר דגם בלאו חישינן למיעוטא ופליג אר"נ ביבמות:

ויש עוד להעיר מש"ס יבמות י"ב בהא דפליגי רב אסי ורבא ומד' הרמב"ן ורשב"א יבמות (קי"ט) שכ' דלמסקנא מוקמינן מתני' אפי' כרבנן ודו"ק וכן יש להעיר עוד מש"ס סנהדרין (פ"ד) דמחלק רק בין ששגג בחנק או בלאו וע' משל"מ הנ"ל בזה:

ד

ובעיקר דברי המשל"מ ז"ל הנ"ל דבעשה ולאו הנל"ע ר"מ מודה דל"ח למיעוטא הקשיתי מש"ס חולין (י"א) דאר"א אתיא מרישא של עולה והלא ידועה בזה קו' הראשונים ז"ל הובא בר"ן (ספ"ק דקידושין) לשי' הרמב"ם ז"ל דספיקא מה"ת שריא א"כ מנלן דאזלינן בת"ר דילמא משום דספק נמי התירה תורה והתירוץ בזה משום דאיתחזק חיובא דמחויב להביא קרבן ובכה"ג ספק נמי אסור וע' בזה בתשו' מהרי"ט (ח"ב ס"א):

והנה בש"ס יומא (ל"ו ע"ב) אמרינן אין עולה באה אלא על עשה או על לאו שנל"ע ע"ש וא"כ מנ"ל מרישא של עולה דאזלינן בתר רוב דילמא משום דספיקא שריא רחמנא ואף

דאיכא חזקת חיוב הא עיקר חזקת חיוב דידי' הוא לכפר על מה שעבר על עשה או על לאו הנל"ע והרי בכה"ג גם ר"מ מודה דל"ח למיעוטא אבל בלאו גמור מנ"ל:

ואמרתי ליישב זה עפ"מ שהקשו התוס' ז"ל בחולין שם דאמאי לא מייתי מכל קרבנות דדחי שבת דע"כ דאזלינן בתר רובא:

והנה מבואר בכ"מ פ"ט מהטו"מ (הי"ב) דבספק כרת לכו"ע לחומרא מה"ת שהרי חייבה תורה אשם תלוי על ס' חלב וא"כ אם נילף מדחיית שבת דאית בי' כרת שפיר י'הי' ראי' אפי' לפי שי' זו דספיקא לקולא דהא ספק כרת שאני ואכן בש"ס שבת (ו' ע"ב) איסי ב"י אומר מצאתי מגילת סתרים בי ר"ח וכתוב בה אבות מלאכות מ' חסר אחת ואינו חייב על אחת מהם ואיני יודע על איזה מהם וע' בחי' הר"ן שם דגם כרת א"ח על אותה המלאכה ע"ש:

וא"כ מעתה אין ראי' מכל קרבנות דדחי שבת דהא יש לומר דאותה המלאכה אינה בכרת וא"כ אפי' אם הקרבן ודאי טריפה י"ל דאינו מחלל שבת דדילמא על אותה המלאכה א"ח בשבת ובכה"ג הא לא מיחייב אשם תלוי ולכך דוחין קרבנות את השבת אבל לא מטעם רובא:

ואף דאמרינן בשבת (ע"ה ע"ב) דאית בשחיטה תרתי משום נטילת נשמה וצביעה הא מבואר בגמ' שם דצובע חייב דניחא לי' דליזבן וא"כ בקדשים דאין פודים ל"ש בהו צביעה ואין כאן רק נטילת נשמה ושוב י"ל דאינו בכרת ולעולם אין ראי' דאזלינן בת"ר:

ואף עדיין יש לומר דהא איכא בקרבן גם משום הקטרה וכיון דאיכא תרתי שחיטה והקטרה שוב חד מיני' ודאי בכרת אבל גם ז"א דהא עיקר הספק אינו רק משום השחיטה אבל אחר השחיטה שוב אפשר למבדק ולראות אם הוא כשר או לא:

וא"כ שפיר קאמר ר"א אתיא מרישא של עולה דאמר רחמנא ונתח אותה לנתחי' ולא נתחי' לנתחי' וא"כ גם אחר השחיטה א"א למיבדק ושוב איכא בעולה תרי מלאכות שחיטה והקטרה שעושין אותו בשבת בקרבן שהוא ספק כשר וחד מיני' ודאי במיתה ואפ"ה מקרא מלא דבר הכתוב עולת שבת בשבתו אלא ודאי דאזלינן בתר רובא:

ובזה יש מקום אתי לתרץ הירושלמי דמאי (פ"ב ה"א) דאמר התם ר"א חש למועט והוא סותר לש"ס דילן דר"א יליף בעצמו מרישא של עולה:

ולדברינו נראה דהירושלמי והבבלי אליבא דר"א שי' אזלי:

דהנה יש להקשות עדיין במה שביארנו דר"א מדייק מרישא של עולה דאית בי' תרתי שחיטה והקטרה וחד ודאי במיתה הא זה דוקא למ"ד הבערה לחלק יצאת אבל אי נימא ללאו יצאה א"כ הקטרה בלא"ה לית בה מיתה דגלי בה קרא ושוב הוי שחיטה בספק

וא"כ לפי המבואר בירושלמי שבת (פ"ב ה"ה) דר"א סבר ללאו יצאת הדק"ל מנ"ל מרישא של עולה דאזלינן בתר רובא:

ואכן נראה דהיינו דוקא לירושלמי אליבא דר"א ללאו א אבל לשי' ש"ס דילן ע"כ ס"ל דלחלק יצאת:

ומנא אמינא לה דבש"ס דילן במו"ק (ג' ע"ב) יכול ילקה על התוס' ונסיב לה תלמודא לפטורא ולא ידענא מאי תלמודא ומאי תוספת ר"א אמר חרישה וה"ק יכול ילקה על חרישה ונסיב לה תלמודא לפטורא ור' יוחנן אמר יכול ילקה על התוס' ר"ה ונסיב לה תלמודא לפטורא וע' בתוס' שם שכ' דתסתיים מזה דר"א סבר אין לוקין אחרישה בשביעית ור"י ס"ל קין ע"ש:

ובירושלמי כלאים (פ"ח ה"א) וכן במס' שבת (פ"ז ה"ב) איתא בהיפך ר' יוחנן פתר מתניתא יכול יהי' לוקין אחרישה בשביעית ר"א פתר מתניתא יכול יהי' לוקין על איסור שני פרקים הראשונים וכ"ה שם לעיל מינה בירושלמי ר"א אמר לוקין אחרישה בשביעית ר"י אמר אין לוקין ע"ש וכ"ה בירושלמי סנהדרין (פ"ז ה"ה):

והנה במס' מכות (כ"א ע"ב) אמר רבי ינאי בחבורה נמנו וגמרו החופה בכלאים לוקה א"ל ר"י לאו משנתנו היא זו יש חורש תלם אחד וחייב עלי' משום שמונה לאוין החורש בשור וחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם האי חורש ה"ד דמחייב משום כלאים לאו דמכסה בהרי דאזיל א"ל מתני' מני ר"ע היא דאמר המקיים כלאים לוקה והדר פריך הש"ס שם למאי דנמנו וגמרו דמחפה זורע הוא א"כ ללקי נמי משום זורע ביו"ט ומשני יש חילוק מלאכות לשבת ואין חילוק מלאכות ליו"ט וע' בפי' הריב"ן שם דכיון דחילוק מלאכות ילפינן מלא תבערו והתם כתיב ביום השבת א"כ רק בשבת יש חילוק מלאכות ולא ביו"ט:

והנה מבואר בתוס' פסחים (מ"ו ע"ב) דלמ"ד חורש בשביעית אינו לוקה ע"כ מוקי המשנה דיש חורש דמחייב בכלאים משום מחפה:

והוא הדבר אשר דברנו דלהירושלמי אליבא דר"א ס"ל לוקין אחרישה בשביעית א"כ שפיר מוקי המשנה דיש חורש בחרישה ולא במחפה וא"כ ממילא לא קשיא לי' דליחשיב נמי זורע ואין אנו מוכרחין לפי' הגמ' דאין חילוק מלאכות ביו"ט ושפיר אמרינן דחילוק מלאכות ילפינן מקרא אחרינא ולא מלא תבערו והא דכתיב ביום השבת בלא תבערו היינו משום דללאו יצאת ול"ש ביו"ט וכתוס' פסחים (ה' ע"ב) וע' צל"ח (ביצה י"ב):

וכן מצינו באמת בירושלמי שבת, (פ"ב ה"ה) אשכח תני ר"א הנה לחייב על כל אחת ע"ש הרי דיליף חילוק מלאכות מקרא דהנה:

ומשו"ה ס"ל לירושלמי דר"א חייש למיעוטא דלא אתיא מרישא של עולה דדילמא שחיטה אינה במיתה והקטרה אינה אלא לאו בעלמא דהבערה ללאו יצאת וא"כ אפי' אם נחוש למיעוט ג"כ מותר מטעם דספק מה"ת שריא וכנ"ל משא"כ דמאי שהוא מחשש תרומת מעשר שהוא במיתה חיישינן לספיקא:

אבל לשי' ש"ס דילן דס"ל לר"א דאין לוקין אחרישה בשביעית וא"כ ע"כ מוקי המשנה במחפה וקשיא אליבי' דליתני נמי משום זורע ביו"ט וע"כ מוכרח לומר דאין חילוק מלאכות ליו"ט וטעמא משום דנפקא חילוק מלאכות מלא תבערו דכתיב בי' ביום השבת וא"כ ע"כ דהבערה לחלק יצאת וממילא שפיר מדייק מרישא של עולה דאזלינן בתר רובא דהא איכא חדא מלאכה דודאי חייבין עלי' מיחה בשבת וספיקה אסורה ואפ"ה התירה התורה והקריב תמיד בשבת וע"כ משום דאזלינן בתר רוב וכנ"ל:

ויש להעיר בזה ממימרא דר"א בש"ס דילן בגיטין (מ"ז ע"א) דיש קנין לעכו"ם בא"י להפקיע מידי מעשר ודו"ק:

ה

ובהיותי מעיין בד' הירושלמי דמאי הנ"ל אמרתי לבאר עוד בהא דמבואר התם דסתמא דירושלמי ור' יוסי פליגי אליבא דר"א דסתמא דירושלמי ס"ל דר"א חייש למיעוטא ור' יוסי ס"ל דר"א אזיל בתר רוב ולהכי מוקי דר"א ס"ל דרוב א"י בידי עכו"ם:

ואמרתי בסייעתא דשמיא לבאר דאזלי לשי' דבגמ' יבמות (כ' ע"ב) איתמר ביאת כה"ג באלמנה ר' יוחנן ור"א ח"א אינה פוטרת צרתה וח"א פוטרת צרתה באלמנה מן הנישואין כו"פ לא פליגי דאינה פוטרת דלא אתי עשה ודחי ל"ת ועשה כ"פ באלמנה מן האירוסין מ"ד פוטרת קסבר אתי עשה ודחי ל"ת למ"ד אינה פוטרת ס"ל דלא אתי עשה ודחי ל"ת משום דאפשר בחליצה כו' ע"ש:

והנה כאן לא מיכרעה מאן דס"ל פוטרת ומאן דס"ל אינה פוטרת אבל אי נימא דס"ל לר"א דלא אזלינן בתר רובא וחייש למיעוטא מה"ת דמשו"ה חשיב לי' עישור ודאי א"כ ע"כ מוכרח לומר דר"א ס"ל אין פוטרת ומאן דס"ל פוטרת ע"כ ר' יוחנן הוא דהלא ידועה קושית העולם אמאי לא ילפינן דאזלינן בחר רובא מיבום שצריך להיות אחיו מן האב דוקא וא"כ ניחוש דילמא לאו אביו הוא ופוגע באשת אחיו והתשו' בזה דמיבום לא אתיא דאיכא לאשכוחי בשני אחים מן האב ולא מן האם והשתא ממנ"פ מייבם דאם אחיו הוא שפיר ואם אינו אחיו א"כ נכרי הוא אצלה ויבמה לשוק ג"כ ליכא דהא אינן אלא שנים:

וא"כ כ"ז רק היכי דליכא איסורא אבל היכי דאיכא איסורא כגון גבי ביאת כה"ג באלמנה דליכא ממנ"פ דאם אינו אחיו הא עובר באיסור אלמנה לכה"ג ומבואר בתוס' שבת (קל"ה ע"א) דאין ספק עשה דוחה ספק ל"ת ע"ש וא"כ אף אי נימא דל"ה אפשר לקיים שניהם דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא אפ"ה אסור לכה"ג לייבם את האלמנה כיון דספק ובכה"ג לא אמרינן דעשה דוחה וכיון דבא עלי' באיסור א"כ לא ליפטור צרתה כמו באלמנה מן הנישואין דלכו"ע אינה פוטרת אלא ודאי דמאן דאית לי' פוטרת ס"ל דאזלינן בתר רובא:

וא"כ יפה מתפרשים דברי הירושלמי דמס' דמאי הנ"ל דאיתא בירושלמי יבמות (פ"ב ה"ג) בא עלי' ר' יוסי אומר איתפלגון ר"א ור"י ר' יוחנן אמר לא נפטרה צרתה ור' אלעזר אמר נפטרה צרתה ר' שמי מחליף שמועה מסתברא על דר' שמי כו' ע"ש בפי' הפ"מ:

וא"כ סתמא דירושלמי אליבא דר"א לשי' דקאמר מסתברא על שמועה דר' שמי דס"ל אליבא דר"א דלא נפטרה צרתה א"כ שפיר איכא לאוקמי דס"ל לר"א דחיישינן למיעוטא אבל ר' יוסי לשי' דס"ל דר"א אית לי' דנפטרה הצרה א"כ ע"כ ס"ל לר"א דלא חיישינן למיעוטא ולא אמרינן דילמא לאו אביו ונמצא דבא עלי' באיסור וכנ"ל ומשו"ה אמר ר' יוסי כיני הוא דר"א סבר רוב א"י בידי עכו"ם ודו"ק:

אוהבו דו"ש:

סימן יט

שוכט"ס לכ' ידידנו הרב החו"ב צמ"ס וכו' מו"ה אלטר פינקל נ"י מיקירי קרתא קאלאמעא יצ"ו.

מכתבו הגיעני ומה שהקשה דברי רש"י ז"ל אהדדי דבעירובין (ל' ע"ב) על הא דפריך הש"ס שם וכי נחשדו חברים לתרום שלא מן המוקף פירש דבעינן מוקף בכלי אחד ומוכח דאפי' סמוכין שניהם לפנינו לא מהני אם אינם בכלי אחד ובמס' גיטין (ל') ובכ"ד בש"ס פירש"י דטעמא דבעינן מוקף הוא משום שמא יסמוך בתרומתו על מה שאינו בעין משמע דאם הוא בעין מהני וכ"ש דלא בעינן בכלי אחד עכ"ק:

תשובה

א

הנה באמת בגיטין (ל' ע"ב) הקשו התוס' ז"ל על שי' רש"י דהטעם הוא שמא יסמוך על מה שאינו בעין דהא אפי' בשתיהן לפניו ג"כ בעינן מוקף והרי בעין הוא לפנינו אלא מוקף בתרו"ג הוא דאורייתא ובתרו"מ גזרי אטו תרומה גדולה עכ"ל התוס' שם:

והנראה בזה דרש"י ותוס' ז"ל לשי' אזלי דהנה בש"ס מנחות (פ"ז ע"ב) לענין תרומת לחמי תודה אמרינן והקריב ממנו מן המחובר ופירש"י ז"ל מן המחובר שיהי' כולן בכלי אחד ליטול תרומה ובגמ' שם אמרינן איני יודע מכמה הוא תרומה ת"ל ממנו תרומה לה' וכתיב בתרו"מ ממנו לגז"ש כו'

ובתוס' שם הקשו על פירש"י ז"ל שכ' דממנו מורה לן שיהי' כולן בכלי אחד מאי שנא מקרא דממנו דכתיב גבי תרומה ודי כשיהי' מוקף ולא בעינן כלי אחד דוקא ע"ש בתוס':

ובאמת לפי שי' רש"י ז"ל עירובין הנ"ל הלא גם גבי תרומה בעינן בכלי אחד וא"כ ממילא מיושב קושית התוס' ז"ל דלרש"י כל היכי דכתיב ממנו בעינן שיהי' מוקף בכלי אחד בין בלחמי תודה בין בתרומה:

והנה לכאורה קשיא דהא האי ממנו כתיב גבי תרומת מעשר והרי בתרו"מ לא בעינן כלל מוקף מדאורייתא אלא מגזירה דרבנן:

אבל באמת זה ל"ק דאמרינן בירושלמי תרומות והובא בתוס' גיטין שם ובכ"ד בכל אתר למידה ומלמדה לבר מתרו"מ דכתיב בי' ממנו והוא מלמדה לתרומה גדולה ואינה למידה לתרומת מעשר ע"ש ומבואר דקרא דממנו דכתיב בתרומת מעשר לא קאי אדידי' רק אתרומה גדולה:

וא"כ מעתה ידעינן דתרומה גדולה בעי מדאורייתא מוקף מקרא דממנו ומשו"ה בעי לשי' רש"י ז"ל כלי אחד דדמיא לחמנו דלחמי תודה אבל בתרומת מעשר אינו אלא דרבנן ומטעם גזירה שמא אינו בעין וא"כ אפי' רק שתיהן לפניו דיו:

וא"כ א"ש שי' רש"י ז"ל דבעירובין דקאי על הא דמערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה דבתרומה גדולה איירי משו"ה מפרש הא דמוקף בכלי אחד דוקא דהא דאורייתא הוא מקרא דממנו וכנ"ל אבל בגיטין דקאי על תרומת מעשר וכמבואר בגמ' שם וזה ל"ה אלא מטעם שמא אינו בעין לכן לא בעי מוקף בכלי:

ב

והנה תרומת מעשר דבעי מוקף מדרבנן כבר ביארתי דנחלקו בזה רש"י ותוס' ז"ל שי' רש"י ז"ל הוא מטעם שמא אינו בעין ושי' התוס' ז"ל הוא משום גזירה תרו"מ אטו תרו"ג ויש להבין טעם מחלוקתן:

ונראה דאזלי לשי' דפליגי בקרא דממנו דתרומה אי בעי כלי אחד דוקא דהנה כבר ביארו התוס' במנחות שם דיש ראי' לשי' רש"י דכל היכי דכתיב ממנו משמע בכלי אחד מהא דכתיב והרים ממנו בקומצו ואמרינן שלא יביא עשרון משני כלים:

והר"ש ז"ל (במס' מע"ש פ"ג מ"ו) הורה ג"כ כשי' התוס' דלא בעינן כלי אחד בתרומה והוקשה לו מהא דעשרון ותי' דשאני מנחה דבעי קידוש בכ"ש ומשו"ה תליא בכלי דוקא משא"כ בתרומה דלא תליא בכלי וכן לחמי תודה דבשחיטת הזבח מתקדשים ג"כ לא בעינן שיהי' מוקף בכלי אחד ע"ש:

והנה לדעת רש"י ז"ל דגם לחמי תודה בעינן מוקף בכלי ממילא לא מחלק בין מה דבעי כ"ש או לאו ויליף שפיר גם תרומה מקרא דממנו דכתיב גבי תרומה:

ומעתה יש לתמוה לדעת רש"י ז"ל מש"ם מנחות (נ"ד מ"ב) אר"א ברבי אבא הי' נוטל עשר גרוגרות שבמקצוע על תשעים שבכלכלה ופירש"י ז"ל מקצוע כלי שנותנים בו הגרוגרות:

וא"כ הרי לדעת רש"י ז"ל בעינן שיהי' בכלי אחד והיכי חשיב כאן מוקף כיון דהויין בשני כלים וכבר הקשה כן הרגמ"ה זצ"ל בפירושו ותי' שסומכין הכלים זה על זה ע"ש:

ואכן לדעת רש"י ז"ל דבעינן דומיא דמנחה הדק"ל דהא בהדיא אמרינן בש"ס מנחות (כ"ד) דגם כה"ג לא חשיב מחובר לענין מנחה כדאמרינן התם דאפי' חק קפיזא בקבא חשיב שני כלים וע"ע תוס' מנחות (ס' ע"א) לענין מתן שמן בכלי על מנחה שהיא חרבה ע"ש והרי לדעת רש"י ז"ל בעינן גם בתרומה ממנו כמו במנחה וכנ"ל:

ואכן הא באמת לק"מ דהא במנחות שם מוקמינן להאי ברייתא בתרומת מעשר דקתני עשר ע"ש:

ומעתה לרש"י ז"ל לשי' דבתרומה גדולה בעינן מוקף בכלי אחד ע"כ מוכרח דטעמא דתרומת מעשר לא משום גזירה דתרומה גדולה דא"כ גם בתרומת מעשר הוי בעי כלי אחד והיכי הי' מעשר המקצוע והכלכלה כאחד וע"כ דטעמא אחרינא בתרו"מ והיינו משום גזירה דשמא אינו בעין:

אבל התוס' ז"ל לשי' דס"ל דלא בעינן מוקף בכלי אחד אף בתרומה גדולה שפיר ס"ל דטעם דתרומת מעשר הוא משום גזירה דתרומה גדולה ודו"ק:

ג

ועפ"מ שביארנו לשי' רש"י ז"ל לחלק בין מוקף דתרו"ג למוקף דתרו"מ א"ש ליישב ג"כ המשנה דבכורים (פ"ב מ"ה) תרומת מעשר שוה לבכורים ולתרומה ניטלת שלא מן המוקף כבכורים ויש לה שיעור כתרומה והקשו בזה התוס' והר"ש ז"ל דהלא הא דתרומה יש לה שיעור הוא רק מדרבנן והרי מדרבנן גם מוקף בעינן בתרומת מעשר ותי' דהאי דקתני יש לה שיעור היינו למטה דאין עושה כל שדהו תרומה ע"ש:

אבל לשי' רש"י ז"ל אתיא המשנה כפשטא דהא לא דמיא לתרומה דבעי מוקף בכלי אחד ובתרו"מ דיו אם יודע שהוא בעין והרי זה גם בבכורים בעינן שירשום ויאמר הרי אלו בכורים וכמשנה דבכורים (פ"ג מ"א) ובכ"ד:

וכן א"ש לשי' רש"י ז"ל התוספתא דסוף טבו"י בד"א בתרומת ראשית שאינה ניטלת אלא מן המוקף אבל בתרו"מ הר"ז שלם ותמה ע"ז הר"ש ז"ל שם דהא גם בתרומת מעשר בעינן מוקף ולהנ"ל א"ש דאף דבעי מוקף אבל לא כתרומה ודיו אם הוא לפניו וממילא א"צ לקרות לה שם בשפת העלאה דוקא וז"פ:

ואכן מה דיש להעיר אשי' רש"י ז"ל הוא ממה ששנינו בתוספתא דתרומות (פ"ג שם) שקי תבואה כולם בהקפה אחת תורמין ומעשרין מזה על זה, וכן מבואר עוד בירושלמי דמע"ש (פ"ג ה"ו) במשנה דעד שלא גפן הרי שהי' חמשה שקים בגורן שמא אין תורמין ומעשרין מזה על זה הרי מבואר דלא בעינן שיהי' בכלי אחד:

ולפ"ד הירושלמי שם נראה עוד דיהי' תליא בפלוגתא דב"ש וב"ה דב"ש דס"ל מפתח וספרה לגת לית להו הא דחמשה שקים ע"ש:

ואכן בירושלמי תרומות (פ"ב ה"א) בעון קומי ר' יוסי היתה מפה באמצע א"ל היינו חמשה שקים בגורן דתני חמשה שקים בגורן אין תורמין ומעשרין זע"ז, ומדברי הירושלמי אלו מבואר בהיפוך דבעינן שיהי' בכלי אחד:

וראיתי בפ"מ שם שהרגיש בד' התוספתא הנ"ל וכ' לחלק בין אם השקים זה על זה דאז הוין ככלי אחד ובין שהן מוקפין זה אצל זה דהויא הפסק ע"ש:

ונ"ל דדבריו מוכרחין לפי שי' התוס' דתרו"מ גזירה אטו תרו"ג דתקשה הש"ס דמנחות הנ"ל דקאמר ר"א דרבי אבא הי' נוטל עשר גרוגרות שבמקצוע כו' דהא הכא א"ר יוסי גופי' דהוי הפסק וע"כ משום שהי' נותן המקצוע על הכלכלה ובכה"ג ל"ה הפסק וכן מדוייק בלשון הרגמ"ה ז"ל שהי' נותן הכלים זע"ז ע"ש:

ואכן כבר ביארתי דלדעת רש"י ז"ל אפי' בכה"ג ל"ה מוקף וצ"ע:

ד

ובענין זה יש לעמוד אהרמב"ם ז"ל שבה' מעה"ק (פ"ט הכ"א) כ' והכהן לוקח מן הכל ארבע חלות שנאמר אחד מכל קרבן ולא הביא כלל דבעינן שיהי' מחובר דוקא:

וביותר קשה דבש"ס דמנחות שם אמר מר ממנו מן המחובר אלא מעתה ואת כל חלבו ירים ממנו מה דרשת בי' ומשני כדר"ח שלא ינתח האיברים ואח"כ יפריש ע"ש ורבינו ז"ל פסק כהאי מימרא דר"ח שלא ינתח קודם שיפריש וכמבואר בדבריו בה' מעה"ק שם ופ"ט ה"ו) ואמאי השמיט דין זה דמחובר בתרומת לחמי תודה:

והנה לפ"מ שביארנו בדעת רש"י ותוס' והר"ש ז"ל דדומה למוקף דתרומה יש לעיין לדעת הרמב"ם ז"ל דבתרומה די שיהי' בבית אחד וכמו שביאר דעתו (בפ"ג מה' תרומות ה"ז) שכ' וז"ל אין תורמין תרו"ג אלא מן המוקף כיצד הי' לו חמשים סאים בבית זה וכו' מהו הדין לענין לחמי תודה, וע"ע רמב"ם ה' בכורים (פ"ה ה"ג):

והנה הראב"ד ז"ל בהשגות (בפ"ג מה' תרומות ה"כ) כ' טעם לתרו"ג שאין ניטלת אלא מן המוקף משום שניטלת באומד ולא יוכל לכוין כשיעור ע"ש:

מוכח מזה דהא דמוקף אינו אלא מדרבנן דהא מדאורייתא קיי"ל דחטה אחת פוטרת את הכרי ול"ש שמא לא יכוין כשיעור וע' תוס' מנחות (נ"ד ע"ב) ד"ה כשם שכ' כן דמדאורייתא אין שום רבותא בתרו"ג שניטלת באומד כיון דלא בעיא שיעור ע"ש:

והרדב"ז ז"ל בלשונות הרמב"ם כ' דגם דעת רבינו ז"ל כן דאיסור שלא מן המוקף אינו אלא דרבנן וקרא דממנו אסמכתא בעלמא הוי והביא ראי' מהא דפסק הרמב"ם ז"ל (בפ"ג דתרומות הי"ז) דאם תרם תרו"ג שלא מן המוקף הויא תרומה וא"צ לחזור ולתרום ע"ש:

ולענ"ד יש להעיר בזה ממ"ש התוס' ב"ק (קט"ו ע"ב) בהא דאמרינן התם הרי שהי' טעון כדי יין וכדי שמן וראה שהן משתברות לא יאמר הר"ז תרומה ומעשר על פירות שי"ל בתוך ביתי ואם אמר לא אמר כלום והקשו התוס' ז"ל מאי אריא משתברות מטעם שהם הפקר תיפוק לי' דהוי שלא מן המוקף ותי' דנקט משתברות משום דבעי למתני סיפא ואם אמר לא אמר כלום פי' דאי משום שלא מן המוקף הי' מותר בדיעבד וע' כ"מ (בפ"ג דתרומות הי"ז):

והרי התוס' ז"ל ס"ל דמוקף מדאורייתא ואפ"ה מותר בדיעבד אם תרם שלא מן המוקף:

ולכאורה יש להעיר בזה דהא מבואר בתוס' גיטין (ג' ע"ב) דבדאורייתא אין חילוק בין לכתחילה לדיעבד וא"כ ע"כ מוכרח כהרדב"ז דמוקף ל"ה אלא דרבנן דאל"כ אמאי אם תרם תרומתו תרומה:

ואכן נראה דגם זה. לק"מ לפמ"ש התוס' נדה (ס"ו ע"ב) דבמצוה שפיר יש חילוק בין לכתחילה לדיעבד אף בדאורייתא ע"ש:

עכ"פ אין הכרע לומר דהרמב"ם ז"ל ס"ל דמוקף ל"ה רק דרבנן ודו"ק:

ועוד ע' בזה בתשו' הרשב"א (ח"א סי' קכ"ז) דדעת השואל שם דמוקף אינו אלא דרבנן ומטעם שכ' רש"י ז"ל דשמא אינו בעין והרשב"א ז"ל כתב לו בתשובתו דקרא דממנו דרשה גמורה הוא והביא ראי' מיבמות (צ"ג) למען תלמד ליראה להתיר תרומה לכבוד שבת ויו"ט ופריך איצטריך קרא למשרי טלטול אלא לאו כה"ג פי' דאתא קרא להתיר

שלא מן המוקף הרי להדיא דמדאורייתא בעינן מוקף דאל"כ תיהדר קושיא לדוכתא וכי איצטריך קרא למשרי שלא מן המוקף דרבנן אע"כ דמדאורייתא בעי מוקף:
והנה רש"י ז"ל פי' שם פירוש אחר דלמשרי כה"ג היינו על דבר שלא בא לעולם וא"כ שפיר הי' אפשר לדעת רש"י כדעת השואל שברשב"א שם דל"ה מוקף אלא דרבנן אבל כבר ביארתי שי' רש"י בזה וכנ"ל:
אוהבו דו"ש:

סימן כ

ב"ח טארנאפאל שבט תרס"ז. לכ' ידידי הרב החו"ב זקן שקנה חכמה מוה"ר משה ווינטער נ"י בעיר חאראסטקוב יצ"ו.
מכתב שאלתו בדבר המקוה בעיר הסמוכה לו הגיעני:
וע"ד מה שנסתפק בהא ששנינו במס' כלים (פ"ג מ"א) שיעור כלי חרס ליטהר המיוחד למשקים ככונס משקים אם דוקא בכלי חרס שייך שיעור זה או אפי' בכל הכלים של עץ ושל מתכות נמי שיעור זה לכלים המיוחדין למשקין:
תשובה

א

הנה המהרי"ט ז"ל בתשובה סי' י"ז כ' בפשיטות לענין כ"ע דשיעורו בכונס משקה ומבואר מדבריו דלאו דוקא בכ"ח שייך דין זה ואכן הב"י ז"ל ביו"ד (סי' ר"א) כתב בפשיטות להיפך שאמה שכ' התוס' והסמ"ק ז"ל לנקות המקואות ע"י כלים הנקובים בכונס משקה כ' ע"ז הב"י ז"ל דהיינו דוקא בכ"ח אבל לא בשאר כלים:
וכן כ' עוד הב"י ז"ל באו"ח (סי' קנ"ט) לפרש דברי הרמב"ם ז"ל שכ' דכלי שניקב בכדי טהרתו אין נוטלין המנו לידים והקשה הב"י ז"ל דאמאי לא נקט כלישנא דהש"ס שניקב בכונס משקה ותי' דהוא כדי לכלול גם שאר כלים דלא מהני בהו כונס משקה ועמ"ש בשם הסמ"ג ז"ל, וא"כ לכאורה תליא דין זה בפלוגתא שבין הב"י ומהרי"ט ז"ל:

ב

ואכן לענ"ד נראה להביא מקור לדין כלי מתכות דלא מהני בכונס משקה מש"ס ערוך בזבחים (צ"ד ע"ב) דתנן התם כלי חרס שניתז עליו דם חטאת ויצא חוץ לקלעים ונטמא נוקבו ונכנס ושוברו במקום קדוש כלי נחשת שנטמא פוחתו כו' ופירש"י ז"ל שם דמשו"ה תני בכלי נחשת פוחתו דוקא משום דכלי מתכות אינו נטהר אלא בנקב גדול עיי"ש:

ועוד אמרינן בגמ' שם (צ"ה ע"א) בהא דפריך התם אהא דתנן כ"ח נוקבו ונכנס ושוברו והא כלי אמר רחמנא ומשני שניקב בשורש קטן ובהא דכלי נחשת פוחתו פריך ג"כ והא לא כלי הוא ומשני דרציף לי' מרציף ופירש"י ז"ל וז"ל וגבי כ"ח איכא למימר דנוקבו דמתני' בכונס משקה ליטהר כו' עיי"ש הרי דרש"י ז"ל מדמה הא דשורש קטן לכונס משקה ולא מהני רק בכ"ח ומשו"ה מוכרח הש"ס לתרץ בכלי נחשת דרציף לי' מרציף ע"ש:

וע' תוס' זבחים שם דמשו"ה בעי שורש קטן דוקא משום דהכא איירי בכלים המיוחדים לבישול בשר ומרק דהיינו אוכלין ומשקין ומשו"ה יש שיעור אמצעי בין כונס משקה למוציא זיתים ע"ש, ועכ"פ מבואר מזה דאין דין כלי מתכות שוה בהא לכ"ח כלל:

וכדי דלא תקשה אמהרי"ט ז"ל מש"ס הנ"ל נראה לומר דמהרי"ט ז"ל דוקא בכלי עץ קאמר דדומה לכ"ח אבל לא ללמוד מזה גם לכלי מתכות:

ג

ואכן גם בכלי עץ דפשיטא למהרי"ט ז"ל דמהני בי' כונס משקה הנה אני רואה שאין כן דעת רבותינו הראשונים ז"ל:

דבש"ס דמנחות (פ"ה ע"א) תני חדא שבעציץ ושבספינה מביא וקורא ותניא אידך מביא ואינו קורא ומשני עציץ אעציץ לא קשיא כאן דנקובה כאן בשאינו נקובה ספינה אספינה לא קשיא כאן בספינה של עץ כאן בספינה של חרס וכ' התוס' ז"ל שם דהר"ת ז"ל מפרש דבספינה של חרס מהני נקובה ובספינה של עץ לא מהני נקובה וסיימו וז"ל וניחא השתא בכל הנהו חמש מדות בכ"ח הוי כולהו בחרס דוקא דמדה של מוציא משקה וכונס משקה אשכחן גבי חרם כו' אבל של עץ שיעורו לעולם ברמונים ע"ש:

הרי מבואר שי' הר"ת ז"ל דחרס דוקא אבל של עץ לעולם שיעורו ברמונים ולא מהני כונס משקה:

וכן יש ללמוד עוד מדברי התוס' נדה (מ"ט ע"א) ד"ה אם שכ' וז"ל ואע"ג דבכולי שמעתין במתני' וברייתא לא קאמר כונס משקה אלא בכ"ח ובסוף המצניע נמי קאמר ה' מדות בכ"ח משמע דוקא בכ"ח הן אותן המדות ולא בכלי עץ מ"מ כו' יש להחמיר בכל הכלים שניקבו ככונס משקה שלא ליטול מהן לידים כו', וע' בתוס' הרא"ש ז"ל בנדה שם שכ' ביתר ביאור וז"ל דדוקא כ"ח מתבטל מתורת כלי כשניקב בכונס משקה אבל של עץ ושל מתכות לא כו' ע"ש:

ונראה עוד דגם דעת הרמב"ם והראב"ד ז"ל כך הוא שהרי בה' כלים (פי"ד ה"ט) כ' הרמב"ם ז"ל נקובין אין מצילין וכמה יהי' בנקב אם בכלי שטף במוציא זיתים ואם בכ"ח

העשוי לאוכלין שיעורו כזיתים והעשוי למשקין שיעורו בכונס משקה, והראב"ד ז"ל השיג ע"ז מטעם דהפרש זה לא נמצא בשום מקום לענין הצלה רק לענין קבולי טומאה דבכ"ח אזלינן למה שהוא מיוחד ובכלי עץ במוציא רמון כו' וע' בכ"מ שם שמפרש דעת הרמב"ם ז"ל דס"ל דכיון דנקב כזה מוציאו מתורת כלי הרי הוא כשבר כלי וממילא אינו מציל ע"ש, עכ"פ בזה דעת הרמב"ם והראב"ד ז"ל שוה דלענין ליטהר מטומאה לא מהני כונס משקה רק בכ"ח ולא בכלי שטף אלא דפליגי לענין הצלה ע"ש:

ובאמת נ"ל מקור נאמן לדברי הרמב"ם ז"ל מהתו"כ (פ' שמיני) כל אשר בתוכו יטמא ולא בתוך תוכו כיצד חבית שהיא נתונה כו' יכול אע"פ שניקבה כו' וכמה יהי' בנקב בכ"ח בכונס משקה ובכלי שטף במוציא זיתים ע"ש, הנה מפורש בהדיא כדעת הרמב"ם ז"ל שיעור זה לענין הצלה:

ומעתה לפי סברת הכ"מ ז"ל הנ"ל דדין הצלה תלי בדין קב"ט נמצא הדין מפורש ג"כ בתו"כ דגם לענין קב"ט לא מהני כונס משקה רק לכ"ח דוקא ולא לכלי שטף:

עכ"פ ביארנו דהרמב"ם והראב"ד והתוס' והרא"ש והסמ"ג והב"י ז"ל כולהו בחדא שיטתא קיימי דבכ"ח דוקא מהני כונס משקה ולא בכלי עץ:

והמהרי"ט ז"ל שכ' בפשיטות שיעור דכונס משקה בכלי עץ חי' הוא:

וכן ביארנו דיש ראי' מש"ס דזבחים ופרש"י הנ"ל דעכ"פ בכלי מתכות ודאי לא מהני כונס משקה וכנ"ל:

ד

ואמנם מה שיש עוד לעמוד בזה הוא ממשנה אחת במס' כלים (פי"ד מ"א) כלי מתכות כמה הוא שיעורו כו' מדות יין ביין ומדות שמן בשמן היינו דבמדות של יין שיעור נקיבתן בכונס יין ומדות שמן שיעור נקיבתן בכונס שמן הרי בהדיא דגם בכלי מתכות שייך דין זה דכונס משקה:

והנה מדברי הרמב"ם ז"ל בה' כלים (פי"א ה"ב) מבואר דמפרש משנה זו לענין שברי כלים ופי' מדות כד למוד בהן יין כו' ע"ש וא"כ ממילא לא קשיא מידי דלענין נקב שפיר הדרן לכללין דלא מהני כונס מסקה ואכן מדברי שאר המפורשים מבואר שפי' לענין נקב דכונס משקה והביאו ראי' מהתוספתא דלענין נקבו איירי, ושו"ר במשנ"א שעמד כבר בזה והניח בצ"ע:

ולולא דמסתפינא הי' נ"ל לומר דבר חדש בזה בס"ד דהנה יש לדקדק במשנתנו דתנן מדות יין ביין מדות שמן בשמן ואי כפשטא דמתני' דגם בכלי מתכות מהני כונס משקין

ליטהר אמאי לא תנן סתמא מיוחד למשקין כמשקין כדתנן לעיל לענין כלי חרס, וגם אמאי תני לה לענין מדות דוקא:

והנראה בזה דהנה קיי"ל דשיעור טהרתן של כלי מתכות כל שאינן יכולין לשמש מעין מלאכתן ראשונה והנה מעתה יש לשאול דא"כ כלי מתכות המיוחד למשקין וניקב אפי' רק נקב כמוציא משקה נמי יהי' טהור דהא עתה אין משמש עוד מעין מלאכתו ראשונה כיון דהמשקה יוצא ממנה ואכן זה לא קשיא דהא אמרינן בגמ' דשבת (צ"ה ע"ב) דמשו"ה כ"ח אין נטהר בנקב כשמוציא משקה משום דמביאין גיסטרא ומניחין תחתיו וא"כ הרי עדיין הוא משמש מעין מלאכתו:

ואכן היינו דוקא בשאר כלים אבל כלים העומדים למדה הרי כיון שניקבו אפי' רק נקב כמוציא משקה שוב אין משתמשין מעין מלאכתן ראשונה דהא כיון שיצא המשקה אף אם יניח גיסטרא תחתיו עכ"פ המדה לא ידע לעולם דהא בכל רגע הוא מטפטף ולא ידע מדתה ומשו"ה תני במשנה מדות דוקא דבכה"ג נטהרו בכלי מתכות כיון דאין משתמשין מעין מלאכתן ראשונה ושפיר הויין הא דמדות כעין האחרים דחשיב להו במתני' דטהורין משום דאין משמשין מעין מלאכתן:

וע' תוס' מנחות (ח' ע"ב) ד"ה כלי שכ' שם ג"כ לענין מדות הקדש דהיכי דתני מדות דוקא תני ולא סתם כלי ע"ש וה"נ כן הוא:

ובזה א"ש ליישב ג"כ הא דאיתא בתוספתא דכלים (ב"מ פ"ז) לענין כלי עץ דמדות יין ושמן שיעורן כפיקה גדולה וכן הוא במשנה דכלים (פי"ד מי"ב) לענין חמת ואילו לענין כלי מתכות אמרינן מדות יין ביין מדות שמן בשמן והיינו משום דשאני מתכות דבעינן שישמשו מעין מלאכתן ראשונה משא"כ בכלי עץ:

אבל עדיין יש לעיין בזה מהתוספתא בכלים (ב"מ פ"ד) דתני שם נר שיעורו במשקין הרי דגם נר דלא בטיל ממלאכתו שיעורו במשקין וכדין נר דכ"ח המבואר בכלים (פ"ג מ"ב) וע' בר"ש (פי"ד מ"א) דגרס נוד וע"ע תוספתא כלים (ב"מ פ"ז) רש"א מדות שיעורן במשקין וע' בהגהת הגר"א ז"ל שם דגרס נודות ע"ש ודו"ק:

ה

והנה כמה היא השיעור של כונס משקה מבואר בש"ס דנדה, (מ"ט ע"ב) ומסיק שם הי' טורד טפה אחר טפה בידוע שהוא כונס משקה וע' ב"ח או"ח (סי' קנ"ט) דבשיעור זה כו"ע מודי ע"ש:

והנה לכאורה תמהתי בזה במ"ש הרע"ב ז"ל והנה במשנה דכלים (פ"ב מ"ו) בהא דתנן התם טיטרוס ראב"צ מטהר ור"י מטמא מפני שהוא כמוציא פרוטות ופי' הרע"ב ז"ל

דראב"צ מטהר לפי שהוא נקוב בכונס משקה ור"י מטמא מתרי טעמי חדא לפי שזהו דרכו של כלי זו ועוד לפי דל"ה כונס משקה מפני שאין המים יוצאין אלא בטפה אחר טפה ע"ש ולכאורה תמוה דהא בטפה אחר טפה לכו"ע הוי כונס משקה:

ואכן נראה עפ"מ דמצינו בש"ס דפסחים (ל"ט ע"ב) לענין דלף יורד על הקמח והוא דעביד טיף להדי טיף ופרש"י ז"ל שם דהיינו בלא הפסק וכן מצינו עוד שיעור זה לענין גילוי במס' ע"ז (ל' ע"ב) ופרש"י ז"ל שם דהיינו שהטפות רודפות ותכופות ומבואר בטושו"ע או"ח (סי' תס"ו) דטיף להדי טיף בלי הפסק מקרי טורד ע"ש וע' בכורות (מ"ד ע"א) וברש"י ותוס' שם דטורדות היינו יותר מדולפות ע"ש, ובזה מדוייק לשון הש"ס דנדה הי' טורד טיפה אחר טיפה היינו כונס משקה והיינו דטורד דוקא אבל הרע"ב ז"ל כתב מעט מעט טיפה אחר טיפה א"כ ודאי ל"ה כונס משקה וכן מבואר מדברי הרמב"ם ז"ל שכ' באיחור גדול וז"פ:

והנה יש ללמוד עוד מהמשנה דכלים (פ"ג מ"ב) דשיעור כונס משקה הוא פחות מפרוטה קטנה דתנן התם הנר שיעורו בשמן ר"א אומר בפרוטה קטנה והיינו משום דמיוחד נמי לפרוטות מטילין אותו לחומרו ע"ש וא"כ מבואר עכ"פ דכונס משקה היינו פחות מפרוטה קטנה:

ובענין זה יש לתמוה במ"ש הראב"ד ז"ל בה' כלים (פי"ח ה"ו) בשם הערוך ז"ל דהא דר"י מטמא בטיטרוס מפני שהוא כמוציא פרוטות פירושו דכיון שאינו ניקב רק כמוציא פרוטות ל"ה שיעור בכ"ח ליטהר ודלא כר"א שיש לדעתו שהוא כלי טהור במוציא פרוטה קטנה עכ"ל והנה מ"ש דר"א מטהר בפרוטה קטנה הכונה על המשנה הנ"ל גבי נר אבל צ"ע דהא התם ר"א לחומרא קאמר דכיון דמיוחד נמי לפרוטות בעי שיעור יותר גדול מכונס משקה וא"כ לדידן דמטהרינן בכונס משקה א"כ במוציא פרוטה ודאי הו"ל לטהר וצ"ע:

ועוד שיעור אחד מצינו בכונס משקה והובא בב"י ביו"ד (סי' ר"א) בשם מהרי"ק ז"ל דשיעורו כעדשה והב"י כתב ע"ז שאינו יודע מנין לו למהרי"ק ז"ל שיעור זה ובאו"ח (סי' קנ"ט) הביא ג"כ הב"י דברי מהרי"ק ז"ל בזה וכ' דהיינו דוקא לענין שיהי' נקרא עי"ז מחובר למקוה מחמיר מהרי"ק ז"ל בשיעור כעדשה אבל ודאי כונס משקה הוא פחות מכעדשה ע"ש וע' ברמב"ם ה' טו"צ (פ"ג ה"א) כמה שיעור עדשה ודו"ק:

אוהבו ידידו"ש:

סימן כא

ב"ח גלינא תר"פ שוכטד"ס לכ' אהובנו הרב החו"ב פאר מקדושים מר חיים נח קלינהויפט נ"י בעיר טארנאפאל.

מכתבו הגיעני כיום ולמען כבוד אבותיו הקדושים ז"ל וגם תת לו אות חיבה על שקידתו בלימוד תוה"ק אטהר להשיבו ואך בקצרה מרוב טירדא:

נסתפק בדין סעודת שבת ויו"ט אי הוא מדאורייתא או רק דרבנן ופשט לו מש"ס פסחים (צ"ט) דפריך מאי אריא ע"פ אפי' ערבי שבתות ויו"ט נמי ואי סעודת שבת ויו"ט דרבנן הא קיי"ל דחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וא"כ היינו דקתני רבותא דאפי' בע"פ דהוא מדאורייתא משום חיובא דמצה ג"כ לא יאכל אלא ודאי דפשיטא לש"ס דגם סעודת שבת ויו"ט הויא דאורייתא את"ד:

תשובה

א

הנה עיקר הדין הוא מחלוקת הראשונים ז"ל בש"ס דברכות (מ"ט) בהא דקאמר התם דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל אבל שבת ויו"ט לא סגי דלא אכיל ע' בזה בתוס' שם ודעת הר"ן ז"ל במס' סוכה פ"ב דהוא מדאורייתא וכ"כ הלבוש באו"ח (סי' רע"ד) וכ"פ הט"ז באו"ח (סי' תרע"ח) וכ"ה במג"א (סי' רנ"ד) ואכן שי' ר"ת ז"ל בס' הישר וכ"ה במרדכי במס' מגילה דאינו אלא דרבנן:

וע"ע בתשו' הרשב"א (ח"א סי' תרי"ד) במ"ש דמשו"ה ס"ל להרמב"ם ז"ל דהנשבע להתענות בשבת לוקה משום דס"ל לרבינו ז"ל דמדאורייתא חיוב גמור הוא לאכול פת ע"ש:

ואם כי דברי מרן הרשב"א ז"ל תמוהים לכאורה דהא אפי' מאן דס"ל דסעודת שבת לאכול פת אינו דאורייתא מ"מ יודה דאיסור תענית דאוריתא וש"ס שלימה שנינו במס' תענית (י"ז) שבתות ויו"ט לפניהם מותר מה הפרש בין זה לזה כו' שבתות ויו"ט דאורייתא וא"צ חיזוק ע"ש אבל עכ"פ מבואר דשי' הרשב"א ז"ל אליבא דהרמב"ם ז"ל דסעודת שבת ויו"ט בפת הויא דאורייתא:

וכן יש להעיר עוד בהא דתענית בשבת מדאורייתא מברייתא דיבמות (צ"ג ע"ב) למען תלמד ליראה כל הימים אלו שבתות ויו"ט לאמר דחורמין שלא מן המוקף ע"ש וע"ע בתוס' ברכות (מ"ט) שהקשו מהא דמר ברי' דרבינא יתיב בתעניתא כולי' שתא ותי' דהוא משום תענית חלום ע"ש:

ב

והנה בענין אי בעינן פת גמור או סגי בפת הבאה בכסנין שי' המג"א ז"ל ובסי' ר"פ) דאפשר דיוצאין בפת הבב"כ ג"כ ע"ש שכ' מם מ ליישב בזה קו' הבה"ז איך אכלו הראשונים ז"ל חוליהן בטהרה בשבת כשהיו טבו"י ותי' שאכלו פת שלא הוכשר שנילוש במי פירות:

והנה כן הי' נראה לי לכאורה בדעת הר"ן ז"ל בסוכה שם שכ' ליישב הא דאיצטריך קרא דבערב תאכלו מצות לחיוב מצה בליל פסח תיפוק לי' דבעי פת משום יו"ט וא"א בחמץ ותי' דמשום יו"ט יוצא במצה עשירה ג"כ הה לכאורה מבואר דיוצא בפת הבא בכסנין:

ואכן המג"א ז"ל (בסי' תע"א סק"ד) כ' דגם דעת הר"ן ז"ל דבעינן פת גמור שמברכין עליו בהמ"ז והא דכ' מצה עשירה היינו שמן מעט דאין יוצאין בו חובת מצה אף שהוא עדיין פת לברך עליו בהמ"ז ומביא ראי' מהא דחלות תודה דרביעית היא ומתחלקת לכמה חלות ע"ש:

וכ"ה בבעה"מ פסחים (פ"י) דאין יוצאין רק בפת שמברכין בהמ"ז ע"ש וע' מג"א (סי' קפ"ח):

ג

עכ"פ ביארנו בעיקר הדין דהוא מחלוקת רבותינו ז"ל ובמה שהקשה דא"כ מאי פריך אפי' ערבי שבתות ויו"ט נמי נימא משום דהם רק דרבנן ולכך צריכין חיזוק:

הנה לפום ריהטא הי' אפשר לתרץ דהא בש"ס שם פריך לר"י דאמר לא יאכל ושפיר מקשי לר"י לשיטתי' ע"פ הש"ס סוטה (ח' ע"א) דקאמר ר' יהודא בעלה נאמן עלי' ואמרינן בגמ' שם דאר"י ק"ו ומה נדה שהוא בכרת נאמן עלי' סוטה שהיא בלאו לכ"ש וא"ל חכמים היא הנותנת הואיל והיא קל אתי לזלזולי בה:

וא"כ הרי לר"י לית לי' האי כללא ושפיר קפריך אפי' ערבי שויו"ט:

ואכן ז"א דהא גמ' ערוכה היא במס' כתובות (נ"ו) דס"ל לר"י האי כללא דעשו חכמים חיזוק לדבריהם יותר משל תורה וע"כ מוכרח בהא דסוטה כמ"ש שם התוס' בשם הירושלמי דר"י סמיך אגזה"כ וא"כ הדרא לכאורה קושיתו לשי' הפוסקים דסעודת שויו"ט רק דרבנן:

ואכן הנראה ליישב ע"פ דברי הכ"מ (בפ"ג מה' נדרים) דבכל דרבנן שיש לו אסמכתא מן התורה לא שייך האי כללא דעשו חיזוק והרי מבואר בתשו' מהרי"ל (סי' צ"ד) דאפי' מאן דס"ל דסעודת שויו"ט הוא דרבנן אית לי' דיש להו אסמכתא בקרא וא"כ ממילא לא שייך האי כללא דעשו חיזוק ושפיר מקשה הש"ס אפי' ערבי שבתות ויו"ט נמי:

ד

והנה לפום ריהטא הי' נ"ל להביא ראי' דחיוב פת בשבת ויו"ט אינו אלא דרבנן מהא דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ומבואר בירושלמי חלה (פ"ב) דלא אכלו ישראל מצה דחדש אף דבכ"מ עשה דוחה ל"ת משום דהויא עשה דקוה"ד ע"ש והובא בתוס' קידושין (ל"ח ע"א) ע"ש וכבר הבאתי קו' הר"ן דלשי' זו דסעודת פת ביו"ט מה"ת ל"ל בערב תאכלו מצות ותי' דנפ"מ למצה עשירה:

והשתא אם יהי' אסור חדש הא לא יאכל אפי' מצה עשירה ועשה זו דוקראת לשבת עונג הוא כבר עשה דלאחה"ד ואמאי לא דחיא ל"ת דחדש:

ואכן נראה דל"ק דהא מבואר בש"ס קידושין שם דאכלו עוד ממן שבכליהם ע"ש ומבואר בשבת (קי"ח פ"ב) דיוצאין סעודת שבת במן ע"ש בהא דדריש תלתא היום וא"כ הרי הי' אפשר לצאת עונג יו"ט במן אבל במצה הא קיי"ל דבעינן מצה הראוי' לשבעה וכמבואר בש"ס פסחים (ל"ח) והרי במן צותה התורה שלא להותיר וכשהותירו הי' נעשה תולעים וא"כ ל"ה ראוי לשבעה וא"כ ניחא שפיר דלענין סעודת יו"ט הי' אפשר להם במן ורק מצה ל"ה אפשר להו לצאת וע"כ מקשי דלדחי חדש ותי' דהויא עשה דקוה"ד:

וע"ע בריטב"א בקידושין שם שכ' דמן ל"ה אתיא לידי חימוץ וא"כ ממילא ל"ה אפשר לצאת בו חובת מצה כיון שאינו בבל תאכל חמץ פ"ש ושפיר אפשר דסעודת שויו"ט דאורייתא:

ואכן עדין תקשה לשי' זו דסעודת פת בשויו"ט דאורייתא מירושלמי שבועות (פ"ג ה"ד) שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בלילי הפסח ע"ש ובשלמא עשה דמצה לא דחי ל"ת דשבועה משום דלשי' ירושלמי אין עשה דקוה"ד דוחה ל"ת דאחה"ד אבל עשה דסעודה אמאי לא תדחה ל"ת דשבועה ואין לומר משום דשבועה הויא עול"ת דז"א דהא ישנו בשאלה ודוחה וכש"ס יבמות (ה') וע' תשו' שאג"א (סי' ס"א) שכ' ג"כ טעם הירושלמי משום עשה דקוה"ד ע"ש:

ואכן נראה דאדרבא מד' הירושלמי אלו יהי' מוכח דסעודת יו"ט דאורייתא:

דהנה התוס' במס' שבועות (כ"ד) הקשו לשי' הריצב"א ז"ל דגם הנשבע בכולל לא חיילא שבועה כיון דהוי נשבע לבטל את המצוה מהא דתני בירושלמי שלא אוכל מצה בלילי פסח לוקה ואוכל מצה דליתני רבותא טפי דאפי' בכולל לא חיילא שבועה ותי' דבקו"ע ודאי חיילא ע"ש והקשה המהרש"א ז"ל דא"כ אכתי קשיא רישא דירושלמי דתני שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בלילי פסח לימא רבותא טפי דאפי' בכולל ג"כ אסור כיון דהויא בקו"ע ע"כ קושיתו:

ולדברינו א"ש דהנה כבר הקשיתי לשי' הפוסקים דסעודת פת ביו"ט דאורייתא א"כ אמאי אינו דוחה השבועה כיון דהוי עשה דלאחה"ד:

והנראה בזה ע"פ התוס' שבועות (כ"ד ע"א) דכ' דכשאומר שלא אוכל נבילות אין כונתו רק על נבילה שאסרה תורה ואין נבילה סרוחה בכלל אבל כשאומר שחיטות ונבילות כיון דכולל גם היתר עמו אמרינן דנבילות כולל גם נבילה סרוחה ע"ש בתוס' ד"ה אלא וכ"ה שם (בע"ב) בד"ה שלא בשם הר"ת ז"ל דכשאומר חלב לבדו לא נשמע אלא חלב האסור שמיירי בי' התורה וכשמזכיר גם בכולל היתר כונתו גם חלב הקיבה ע"ש:

וא"כ שפיר נכון דכיון דנשבע שלא לאכול מצה ע"כ רק כונתו על מצה שאמרה תורה וא"כ מצה עשירה דאין יוצאין בה אינה בכלל השבועה וממילא יכול לקיים עשה דושמחת בחגך במצה עשירה וכדברי הר"ן בסוכה הנ"ל ועשה דמצה הא אינו דוחה דהוי קוה"ד:

ואכן כ"ז אי לא הזכיר ימות החול אבל כשהזכיר השבועה בכולל א"כ ממילא גם במצה כונתו גם על מצה עשירה אף שאינה כתובה בתורה וכמו שחיטות ונבילות ותמרים וחלב דאמרינן דכולל גם נבילה סרוחה וחלב קיבה וא"כ אם יקיים השבועה הרי לא יקיים ושמחת והוא פשה דלאחה"ד ושפיר דוחה הל"ת דשבועה ודו"ק:

וע"ע בשו"ע יו"ד (סי' רל"ו) ובתוס' מכות (כ"ב ע"א) ד"ה אמר ודו"ק:

ויש להעיר עוד בזה מש"ס דר"ה (כ"ט ע"א) דבעי רבא ברכת הלחם של מצה וברכת היין דקידוש כיון דחובה הוא ולא קבעי על לחם דשוי"ט והי' נראה מזה לכאורה דאינו דאורייתא ואכן אין משם ראי' וכמ"ש הטו"ז באו"ח (סי' קס"ז) ע"ש ודו"ק:

ה

ועפ"ד תוס' שבועות הנ"ל דכשאומר שחיטות ונבילות כונתו אפי' נבילה סרוחה דלא אסרה התורה ומהאי טעמא כתבו התוס' גבי הא דשלא אוכל תמרים וחלב דאתיא נמי בלאו והן דכיון שמזכיר עמו דבר היתר דהיינו תמרים כולל בחלב גם חלב שעל הקיבה אמרתי ליישב הסוגיא במכות (כ"ב ע"א) דפריך ולתני שבועה שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט ומשני מידי דאיתא בשאלה לא קתני וכ' התוס' שם ד"ה אמר דמשו"ה חשיב לי' דאיתא בלאו והן משום דמשכחת בהן בעפר תיחוח:

ולכאורה תמוהים דברי התוס' דא"כ למאי איצטריך למימר דכולל חול הא משכחת כולל ביו"ט גופי' בעפר תיחוח וכבר הקשה כן הישוי"ע באו"ח (סי' תפ"ה):

ולפי הנ"ל א"ש דמבואר בר"ן דמס' שבועות שם דלעולם בעינן הן דומיא דלאו ואם הלאו במפרש צריך להיות גם ההן במפרש וכן מוכרח מהש"ס גופא שם בהא דפריך דליתא

בהן והקשו התוס' דאמאי בנשבע שלא לאכול מצה חלה שבועה והא אין שבועה לבטל את המצוה חלה בכולל ותי' דהתם שאני דנשבע בסתם אבל הכא שהזכיר בפי' נבילות אין חל בכולל:

ולפום ריהטא קשה דא"כ מאי פריך הש"ס דליתא בהן הא שפיר משכח"ל בהן בנשבע סתם ולא הזכיר בפי' נבילות אע"כ כיון דהלאו במפרש צריך להיות גם ההן במפרש ושפיר פריך דליתא בהן וכד' הר"ן הנ"ל:

וא"כ מעתה שפיר מיושב סוגיין דאם נאמר שנשבע בסתם שלא יחרוש ביו"ט הא ודאי זה ל"ה כולל בעפר תיחוח דהרי זה דומה לשבועה שלא אוכל חלב או נבילה דאין חלב קיבה או נבילה סרוחה בכלל כיון דאין כונתו רק על מה שאסרה התורה ואי כשאומר שבועה שלא אחרוש בין בעפר תיחוח בין בשאינו תיחוח א"כ כיון דהלאו במפרש צריך להיות גם ההן במפרש ולא משכח"ל כה"ג בהן דנשבע לבטל את המצוה אינו חל אפי' בכולל דהרי זה דומה לשבועה שאוכל שחיטות ונבילות דאין השבועה חלה ורק הגמ' הכי מקשה דליחשוב שבועה שלא אחרוש בין בחול בין ביו"ט והשתא כיון שמזכיר גם היתר עמו ממילא גם עפר תיחוח בכלל השבועה וכאומר שחיטות ונבילות וכן תמרים וחלב וכנ"ל וההן ג"כ משכח"ל במפרש בחול וביו"ט וכולל ג"כ עפר תיחוח בזה דבכה"ג חל בכולל כדמשני בשבועות שם כדרבא:

ובזה מיושב ג"כ שי' הרמב"ם ז"ל דפ"ד מה' שבועות בנשבע שלא לאכול היום וחזר ואמר שבועה שלא אוכלנה דלא חלה שבועה שני' משום דל"ה מוסיף כיון דעכ"פ לגבי אותו היום אין כאן תוספות דהוא תמוה מש"ס דמכות דחשיב כולל בחל וביו"ט אף דלגבי יו"ט גופי' אין כאן כולל כלל וכבר תמה בזה הקצוה"ח בתשו' (סי' ס"ז):

ולהנ"ל א"ש דכיון דמזכיר בחול ג"כ הרי מזכיר ההיתר עמו ממילא גם עפר תיחוח בכלל והי כולל ביו"ט גופי' דשפיר מקרי כולל לכו"ע ולא איצטריך למתני חול רק כדי שיזכיר היתר עמו ידידו"ש:

סימן כב

ב"ה שאץ ב' וישב תדס"ה. לכ' ידידי הרב המאוה"ג החו"ב פאר היחש וכו' כש"ת מוה"ר העשיל שליט"א

מכתבו הגיעני ועל אשר הקשה בדברי המדרש (בפרשת השבוע) דדנוה לתמר בשריפה מדין בת כהן מדברי הש"ס דסוטה (י' ע"א) דיהודה אמר לתמר שמא קיבל בך אביך קדושין ואמרה לי' יתומה אני, והרי כבר ידוע קושית העולם בשם הגאון מהר"ץ

מהלברשטאט ז"ל לפי דברי ר"ת ז"ל בתוס' חולין (י"א ע"ב) דכל היכי שממנ"פ חייב מיתה שוב לא אזלינן בתר רובא לדון בחמורה דא"כ אמאי חייבה תורה שריפה לבת כהן ניחוש דילמא לאו אבי' הוא והו"ל בת ישראל דבחנק שהרי בכה"ג לא אזלינן בת"ר, והתשובה בזה דמשכחת לה בת כהן בקיבל בה אבי' קדושין דהשתא אם לא ניזל בת"ר ונימא דלאו אבי' וא"כ ל"ה קדושין והרי פני' פטורה מכלום ושוב ל"ה בין מיתה למיתה ואזלינן בת"ר, וא"כ הכא בתמר דמפורש בש"ס דסוטה הנ"ל שלא קיבל בה אבי' קדושין שוב הדק"ל דאמאי דנוה בשריפה הא השתא הו"ל בין מיתה למיתה עכ"ק:

תשובה

א

הנה במדרש הכי איתא אמר אפרים מקשאה תלמידו של ר"מ משמי' דר"מ תמר בתו של שם היתה דכתיב ובת איש כהן לפיכך הוציאוה ותשרף, ונראה לומר דלהכי מדייק דתלמידו של ר"מ משמי' דר"מ אמר דבר זה משום דלר"מ לשי' א"ש הא דבת כהן בשריפה בכל גוני אפי' בלא קיבל בה אבי' קדושין וממילא ניחא ג"כ הא דתמר:

דתמן תנינן במשנה דתרומות (פ"ז מ"ב) בת כהן שניסת לאחד מן הפסולין וזינתה ר"מ אומר מיתתה בחנק וחכ"א מיתתה בשריפה וע' ברש"י סנהדרין (נ"א ע"א) דטעמא דר"מ דכיון שכבר נתחללה ואינה ראוי' לכהן ל"ה מיתתה רק בחנק ע"ש, והדבר מבואר בירושלמי שם בתרומות את שהיא ראוי' לחזור לבית אבי' בשריפה יצאה זו שאף קודם זנות זה לא היתה ראוי' לחזור לבית אבי' ע"ש:

והנה יש להקשות בזה דהא בגמ' דסנהדרין (מ"א ע"א) אמרינן עדי נערה המאורסה שהוזמו אין נהרגין מתוך שיכולין לומר לאוסרה על בעלה באנו ומתוך שהן אין נהרגין אף היא אינה נהרגת דהו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה ופריך בגמ' דא"כ נערה המאורסה דמקטלה היכי משכחת לה ומשני כשזינתה וחזרה וזינתה ע"ש והשתא לר"מ קשיא איך משכחת בת כהן דבשריפה הא הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה דיכולין העדים לומר לאוסרה על בעלה באנו דהא ליכא לאוקמה כשזינתה וחזרה וזינתה דהא כיון שכבר זינתה שוב אינה ראוי' לחזור לבית אבי' וא"כ שוב אינה בשריפה:

ואכן לפום ריהטא הי' אפשר לומר כמו דאמרינן בגמ' שם דאתרו בה וע"כ לא באו אלא להורגה ואף דבגמ' שם הקשה ואלא אשה חבירה דמקטלה היכא משכח"ל כיון דא"צ התראה גם זה ל"ה קשיא לר"מ דהא ר"מ ס"ל דגם אשה חבירה צריכה התראה וכמבואר בסנהדרין (ח' ע"ב) דר"מ ורבנן דפליגי במוצא ש"ר פליגי בפלוגתא דריבר"י ורבנן לענין תבר וס"ל לר"מ כרבנן דחבר צריך התראה ע"ש:

אבל באמת גם בזה לא ניחא דהא אמרינן בגמ' דסנהדרין (מ"א שם) מנין להתראה מה"ת ומפיק לי' מקרא דמקושש ומקרא דעל דבר אשר ענה ופריך תרתי בנסקלין למה לי ומשני אם אינו ענין לנסקלין תנהו ענין לנשרפין והשתא לר"מ תקשה דלמה לי קרא לרבות נשרפין להתראה תיפוק לי' דממילא ידעינן דאל"כ איך משכח"ל בת כהן דבשריפה הא הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה כיון דבזינתה וחזרה וזינתה ליכא לאוקמא לר"מ וע"כ לא משכחת רק באתרו בה וא"כ ממילא מוכרח דצריך התראה אף בנשרפין וקרא למה לי:

והנראה בישוב קושיא זו עפ"ד הר"ת ז"ל בתוס' מכות (ב' ע"א) בהא דקאמר התם א"כ בטלת תורת עדים זוממין דמה הסוקל אינו נסקל כו' שכ' דהיינו דכל שאין מקיימין בהעדים אותה מיתה עצמה שרצו לחייב את הנידון רק מיתה אחרת שוב לא קרינן בי' כאשר זמם ע"ש:

והנה מבואר עוד בתוס' מכות שם דכל היכי דא"א לקיים כאשר זמם לא בעינן בעדות זה כלל שיהי' עדות שאתה יכול להזימה ע"ש:

וא"כ מעתה יהי' נמצא דבעדות דבת כהן לא בעינן כלל שיהי' עדות שאתה יכול להזימה דהא קיי"ל במשנה דסנהדרין (פ"ט ע"ב) דכל הזוממין מקדימין לאותה מיתה חוץ מזוממי בת כהן וע' בתוס' סנהדרין (נ"א, פ"ב) ד"ה לאחיו וכ"ה בתוס' מכות שם ד"ה זוממי דאפי' היכי דאין דנין את הבועל מ"מ אין דנין את העדים במיתה דידה רק במיתה דידי' ע"ש, וא"כ כיון דלעולם אין דנין את העדים במיתה זו ממש שוב לא קרינן בי' כאשר זמם וא"כ ממילא לא בעינן בבת כהן כלל שיהי' עדות שאתה יכול להזימה וא"כ שפיר ניחא הא דאיצטריך לר"מ קרא לנשרפין דבעי התראה דליכא למילף מבת כהן דמה בכך דיכולין העדים לומר לאוסרה לבעלה באנו והו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה הא בבת כהן לא בעינן כלל שיהי' עדות שעתה יכול להזימה:

ב

עכ"פ הוכחנו מזה דלר"מ מוכרח לומר דבבת כהן לא בעינן שיהי' עדות שאתה יכול להזימה וא"כ ממילא לא קשיא לשי' זו קושית מהר"ץ מהלברשטאט ז"ל:

דהא אמרינן בגמ' דחולין (י"א פ"ב) אתיא מעדים זוממין דאזלינן בתר רובא דאמר רחמנא ועשיתם לו כאשר זמם וניחוש דילמא הך דאסהידי בי' טריפה הוי אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא וכ' התוס' שם דלפ"ז ע"כ א"א לחייב מיתה לעולם רק מטעם רוב דאל"כ הא הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה דניחוש דילמא הך דאסהידי בי' טריפה הוי ע"ש וכ"ה בתוס' מכות (ז' ע"ב):

וא"כ שפיר ניחא הא דבת כהן בשריפה דאין לומר כיון דממנ"פ נהרג לא אזלינן בתר רובא דז"א דהא אם לא ניזיל כלל בתר רובא א"כ לא יהי' אפשר למידן אותה אפי' בחנק דהא הו"ל עדות שאי אתה יכול להזימה דניחוש דילמא הך דאסהידי בה טריפה הויא וא"כ ע"כ מוכרח למיזל בתר רובא דשוב ל"ה בין מיתה למיתה וא"כ מה לי אם אזלינן בתר רובא דאינן טריפות ונידון אותה בחנק או ניזל בתר רובא דאבי' הוא ונידון אותה כדינא בשריפה, ובשלמא אם גם בבת כהן הוה בעינן שיהי' עדות שאתה יכול להזימה וא"כ בין כך ובין כך הוה בעינן למיזל בתר רובא דאינן טריפות ובבת כהן הוה בעינן עוד רוב אחד דאבי' הוא שוב הוי אמרינן דלענין רוב השני הוי בין מיתה למיתה ולא אזלינן בתרי', אבל לר"מ לשי' דגבי בת כהן לא בעינן שיה' עדות שאתה יכול להזימה וא"כ לא איכפת לן אם טריפה היא משא"כ אם נדון אותה בדין בת ישראל יהי' מוכרח ליזל בתר רובא דאין טריפות וא"כ בכל אחד אין צריכין רק לרוב אחד ושוב ל"ה בין מיתה למיתה וא"ש מיושבת קושית מהר"ץ מהלברשטאט ז"ל ור"ת בעל סברא זו דבין מיתה למיתה לטעמי' בזה וז"פ:

וזהו דמדייק דתלמידו של ר"מ משמי' דר"מ אמר הא דדנוה לתמר מדין בת כהן דלר"מ לטעמי' אף בלא קיבל בה אבי' קדושין ל"ה בין מיתה למיתה ודו"ק:

ויש להעיר עוד בזה מד' התוס' סנהדרין (מ' ע"ב) ד"ה מנין ומד' התוס' סוטה (כ"ז ע"ב) בשם הירושלמי ע"ש ודו"ק:

ג

ובהיותי בענין זה אמרתי ליישב קושית התוס' במכות שם שהקשו בהא דאמרינן בסנהדרין דבועלה אינו בשריפה מדכתיב היא ולא בועלה דלמה לי קרא לזה תיפוק לי' דממילא ידעינן דהבועל אינו בשריפה מהא דכתיב לאחיו למעט אחותו:

והנה התוס' ז"ל שם תי' דאיצטריך קרא לרבות שאפי' היכי שאין הבועל נידון כלל ואין לחייב את העדים במיתה דידי' אפ"ה אין העדים נידונים במיתתה ע"ש:

ואכן עדיין תקשה לשי' רש"י ז"ל בסנהדרין (צ' ע"א) וכן מבואר גם מדברי הרמב"ם ז"ל בה' עדות (פ"כ ה"י) דכל היכי שאין הבועל נידון וא"א לקיים בהו כמיתה דידי' דייניגן להו להעדים במיתה דידה ע"ש וא"כ שוב הדק"ל דקרא דהיא למעט בועלה למה לי:

והנה על הרמב"ם ז"ל הי' אפשר לומר דלטעמי' אזיל שכ' בה' עדות (פ"ט ה"ד) העבדים פסולים לעדות מה"ת שנאמר ועשיתם נ"ו כאשר זמם לעשות לאחיו מכלל שאחיו כמהו מה אחיו בן ברית אף העד בן ברית כו' וא"כ לשי' הרמב"ם ז"ל איצטרך לאחיו למעט עבדים ולא ידעינן כלל דהבועל בחנק ומשו"ה איצטרך היא למעט בועלה, אמנם

לפירש"י ז"ל קשה וגם הגוף דברי הרמב"ם ז"ל תמוהים מגמ' דב"ק (פ"ח ע"א) וע' בלח"מ שם:

והנראה לישב הקו' עפ"מ דאמרינן בגמ' סנהדרין (ט' ע"ב) אמר רב יוסף הביא הבעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעדי הבעל מדי הבעל נהרגין ואן משלמין ממון, ושם בדף (י' ע"א) אמר רבא פלוני בא על נערה המאורסה והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון בתו של פלוני והוזמו נהרגין ומשלמין ממון משום דהוי ממון לזה ונפשות לזה ופירש"י ז"ל בא על בתו של פלוני נהרגין משום שניהם שבאו להרוג אותו ואותה ומשלמין ממון שבאו להפסידה כתובתה מן האירוסין ומשלמין טובת הנאת כתובה כדין כל זוממי כתובה ולא פליגא דרבא אדרב יוסף דאמר לעיל עדי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון דהתם כיון דניסת הנך תשלומין דכתובה דידה בעי מיהוי וכיון דעלה מקטלי לא משלמי לה ממון אבל היכי דלא ניסת הנך תשלומין דהזמה דאב נינהו והו"ל ממון לזה לאב ונפשות לזה משום דבועל ונערה מקטלי עכ"ל רש"י ז"ל, ומבואר מזה דאף היכי שהעדים מחוייבים מיתה משום שהעידו להרוג את הבועל לא חשבינן בשביל זה ממון לזה ונפשות לזה היינו שנאמר ממון להאשה ונפשות להבועל אלא דאמרינן דהוי ממון ונפשות לחד כיון דגם עלה מקטלי וגם הכתובה דידה וכנ"ל:

וא"כ מעתה א"ש מיושבת קושית התוס' הנ"ל גם לשי' רש"י והרמב"ם ז"ל דשפיר איצטרך קרא דהיא למעט בועלה דאי לאו קרא דהיא הוה אמינא באמת דגם הבועל בשריפה וליכא למפרך דא"כ מאי נפ"מ בהא דאמרה תורה לאחיו ולא לאחותו כיון דמיתת שניהם שוה דז"א דשפיר איכא נפ"מ טובא דאילו המיתה היתה על אחותו אפי' שהעדים יתחייבו גם על אחיו מיתה זו ממש אפ"ה הי' פטורין מתשלומי כתובתה דחשוב ממון ונפשות לחד ולהכי אשמעינן קרא דהמיתה לאחיו ולא לאחותו ומחוייבין גם בתשלומי כתובתה שרצו להפסידה דהוי מיתה לזה ותשלומין לזה אבל לעולם הו"א דבועלה ג"כ בשריפה ולהכי איצטרך היא למעט בועלה דאינו אלא בחנק:

ובזה א"ש לישב ג"כ פי' הר"ת ז"ל במכות שם בהא דומה הסוקל שפי' דהק"ו היא שיהי' עדים זוממין לעולם בסייף דהוא תמוה דא"כ איך משכחת לאחיו ולא לאחותו וכבר תמה בזה הנוב"י ז"ל בתשו' סי' ע"ב, ולהנ"ל א"ש דהא אפי' אי הוה לעולם מיתת סייף מ"מ הוה נפ"מ בהא דלאחיו ולא לאחותו כדי שיהי' ממון לזה ונפשות לזה וכנ"ל וז"פ:

ד

עודני עומד בזה אמרתי לתרץ פירש"י ז"ל במכות שם בהא דכל הזוממין מקדימין לאותה מיתה שפי' דלשון מקדימין היינו שלא יענו את הדין וע"ז הקשו התוס' שם דהא פשיטא הוא ומאי קמ"ל דין זה בעדים זוממין דוקא:

והנראה ליישב ע"פ התוספתא דסנהדרין (פ"י ה"ג) דאמר ר"ע שם עדים זוממין אין ממיתין אותן מיד אלא מעלין אותן לב"ד הגדול שבירושלים ומשמרים אותם עד הרגל וממיתין אותם ברגל שנאמר וכל העם ישמעו ויראו א"ל ר"י וכי נאמר וכל העם יראו וייראו כו' למה מענין דינו של זה אלא ממיתין אותן מיד כו' ע"ש, וא"כ נמצא דלר"ע באמת, בעדים זוממין מענין את דינן ושפיר אשמעינן רבותא בהא דמקדימין וכר"י דתוספתא הנ"ל אף דבעלמא הלכה כר"ע מחבירו וע' סנהדרין (פ"ט) לענין בן סורר ודו"ק:

אוהבו הדוש"ת:

סימן כג

ב"ה גלינא שנת תרפ"א שוכט"ס לכ' ידידנו הרב הגדול מוה"ר נפתלי הירץ באך נ"י בעיר זאלקווא יצ"ו.

מכתב שאלתו הגיעני ואם כי טרדותי רבות בכ"ז אמהר להשיבו כחפצו, יען לשמע אוזן שמעתי כי שוקד הנהו על דלתי תוה"ק ועושה חיל בלמודים, וכה יטה ה' חסדו עלי אהלו ויהי' תורה וגדולה על ידו צמודים:

וע"ד השאלה שפתחו ראש בהמה ובצבצו מים וספק אם הקיף המוח, וגם יש ספק במים עצמם שמא לא הי' כ"כ שיהי' שוחה בחוט השדרה, ויצא כבודו לצדד להיתרא מטעם ס"ס:

תשובה

א

הנה לכאורה יש לעמוד בס"ס זו לפי המבואר בתוס' כתובות (ט' ע"א) דבספק נוטה יותר לאיסור כגון דאיסורא שכיחא אין מצרפין לס"ס שכ' שם אהא שהקשו דנצרף ספק דמו"ע לס"ס וז"ל וא"ל דמו"ע לא שכיח כו' הרי דאם לא הי' שכיח להיתר כמו לאיסור אין מצרפין לס"ס וכן תי' באמת הה"מ הא דמו"ע משום דלא שכיח ע"ש בדבריו (בפי"א מהא"ב) וכ"כ הב"י באהע"ז (סי' ו') והיינו כשי' הירושלמי (דפ"ב דכתובות) דאמר מו"ע לא מצוי ע"ש וכן הוכיח הב"ח ז"ל מהא דמו"ע להלכה (בסי' נ"ג) וכ"ה בש"ך (בסי' ק"י)

וכן יש ללמוד עוד מד' הכ"מ (בפ"ט מה' טו"מ) לענין אשה שהטילה נפל לבור שכ' דאין לצרף לס"ס דשמא רוח הפילה משום דרובא ולד מעליא הוא ע"ש:

והרי מבואר מכל זה דהיכי דלא הוי ספק השקול אין מצרפין לס"ס וא"כ מעתה לפ"ד הר"ם מלובלין בתשו' (סי' ס"ו) שכ' ליישב הקושיא אמאי אנו מחמירין במים בראש וספק אם הקיף המוח ואמאי לא נימא להיתר מטעם נשחטה הותרה עד שיודע לך במה נטרפה ותי' בזה עפ"י התוס' יבמות (ל') דבשכיח איסורא לא אמרינן כן וא"כ הא דמים בראש לא שכיח שיקיפנו המוח ע"ש:

וא"כ לדברי מהר"מ מלובלין הנ"ל גם ס"ס לא תיהני בי' כיון דהא לא שכיח דלא מנרפינן לס"ס וכנ"ל:

ב

והנה לפום ריהטא הי' נראה לצדד דדין זה יהי' תליא בפלוגתא שבין הד"מ ומהר"ם מלובלין הנ"ל שנחלקו בכונת התוס' דיבמות דלדעת הד"מ שי' התוס' ז"ל הוא למסקנא דכל היכא שנולד הריעותא מחיים לא אוקמינן בחזקת היתר וה"ט דבדרוסה ל"א נשחטה הותרה משום דריעותא הוא מחיים ולא משום דשכיח, וכן ה"ט במים בראש ג"כ ולא משום דשכיח ע"ש בד"מ סי' ל"א) והר"ם מלובלין ז"ל חולק עליו וכתב דאדרבה מדברי התוס' שם ובחולין (מ"ג) משמע דגם בכה"ג היכי שהריעותא נולדה מחיים אנו מחזיקין בחזקת היתר והכא דמחמרינן במים בראש הוא משום דשכיח איסורא וכ' דלהתוס' הטעם ג"כ בדרוסה ובישב לו קוץ הוא משום דשכיח ולא משום שנולד הריעותא מחיים וע' ש"ך (סי' נ') מ"ש ליישב שי' הד"מ דלמסקנא ביבמות שם דמוקמינן דתני בקידושין וה"ה בגירושין ממילא לא קיי"ל כהאי סברא דאשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת ושפיר אמרינן דבכה"ג לא מוקמינן אחזקת היתר ע"ש:

וא"כ נמצא דדין זה אי הא דמים בראש והקיף המוח מקרי ספק השקול או לא תליא בפלוגתת הד"מ והר"מ מלובלין ז"ל, ומעתה לכאורה בנ"ד לפמ"ש דכל שאינו ספק השקול אין מצטרפין לס"ס יהי' הדין תלוי בשתי שיטות אלו של הד"מ והרמ"ל ז"ל:

ג

והנה לפום ריהטא הי' נ"ל עוד דעיקר פלוגתא זו שבין הד"מ והר"מ ז"ל שהרעישה עולם וכל הפוסקים מסתבכים בזה אי הא דבחזקת היתר לשוק עומדת הוא גם לפי מסקנת הש"ס וכשי' המהר"ם ז"ל או רק לפי ההו"א ולמסקנא דאמרינן יגיד עליו רעו תני בקידושין וה"ה בגירושין ממילא לא קיי"ל כהאי סברא דאשה זו בחזקת היתר לשוק

עומדת כיון שלא היתה אז בחזקת היתר שהרי בעלה הי' חי וכשי' הד"מ יהי' תליא בפלוגתא אחרת שבש"ס אי קידושין תופסין ביבמה לשוק:

דהנה בש"ס יבמות (קי"ט ע"א) במשנה דהאשה שהלך בעלה וצרתה למד"ה ובאו ואמרו לה מת בעליך דתנן לא תנשא ולא תתייבם ומפרשינן בגמ' דר"מ היא דחייש למיעוטא ופריך הש"ס אימא סיפא היתה לה חמות אינה חוששת אמאי וליחוש למיעוטא דזכרים ומוקי לה ר"נ רישא דאיסור כרת חששו סיפא דאיסור לאו לא חששו ופריך לי' רבא מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת אלא ה"ט דלא חיישינן בסיפא משום דאשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת והו"ל מיעוטא דמיעוטא דלא חייש ר"מ ע"ש:

הנה לאוקימתא דרבא ע"כ מוכרח למסקנא ג"כ סברא זו דאשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת ואף דאין מוכרח כן ממשנה דד' אחין בהא דקרוב לו קרוב לה דאמרינן תני בקידושין וה"ה לגירושין ורבא גופי' משני לה כה"ג אבל הלא מוכרח היא ממשנתנו זאת כי היכי דלא תקשי רישא לסיפא ואכן עיקר הקושיא מרישא לסיפא היא משום מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו:

והנה בש"ס יבמות (מ"ט) פליגי רב ושמואל אי קידושין תופסין ביבמה לשוק ומפרש רש"י שם דרב ס"ל אין קידושין תופסין ומוקי להא דלא תהי' לומר דאין קידושין תופסין ע"כ לדידי' יבמה לשוק ליתא בלאו אלא בעשה ורק לשמואל דס"ל קידושין תופסין מוקי לא תהי' בלאו ע"ש וכן גריס ביבמות (נ"ה) יבמה לשוק מנלן אי למ"ד לאו לאו אי למ"ד עשה עשה ופירש"י ז"ל דקאי אפלוגתא זו דרב ושמואל ע"ש:

והנה אף דאמרינן מה לי איסור כרת מה לי איסור לאו היינו דוקא בלאו שיש בו מלקות אבל בעשה מודה ר"מ דלא חיישינן למיעוטא וכמ"ש המל"מ בפ"א מה' יו"ט וא"כ לרב דיבמה לשוק אינה רק בעשה ממילא לא קשה מרישא לסיפא דהא בסיפא דאינה אלא עשה שפיר אמרינן דר"מ לא חייש למיעוטא ושפיר אמרינן דלרב לא קיי"ל כהא דאשה זו בחזקת היתר עומדת:

ד

והנה בזה יש מקום אתי לבאר הפלוגתא שבין רש"י ותוס' ז"ל במס' מכות (ד' ע"א) במימרא דרב חבית מים שנפלה לים הגדול הטובל שם לא עלתה לו טבילה ופירש"י ז"ל הטעם משום חששא דבא ראשו ורובו במים שאובים והתוס' שם גרסי חבית יין ומשום דביין לא מהני טבילה:

והנראה עפ"י הנ"ל דאזלי לשי' דפליגי ביבמות ג"כ אליבא דרב דלשי' רש"י ז"ל אליבא דרב יבמה לשוק אינה אלא בעשה והתוס' ז"ל לא גרסי שם הא דעשה וכתבו דגם לרב הויא יבמה לשוק בלאו ע"ש:

דהנה כבר הוכיח המהרי"ט בתשו' (סי' פ"א) דלשי' זו דאמרינן אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת ומוקמינן לה בחזקת היתר ואף שבחיי בעלה היתה אסורה משום אשת איש אין מחזיקין מאיסור לאיסור יוצא הדין דבטובל מטומאה חמורה וספק אם נגע בטומאה קלה יהי' טהור דהא טומאה חמורה אזדא לה וע"ש במה שהקשה בזה מהא דנזיר ומ"ש בזה:

וא"כ מעתה תקשה מהא דחבית מים שנפלה לים הגדול כיון דעיקר החשש עתה משום ראשו ורובו במים שאובין דבזה קיי"ל ספיקו לקולא וכמבואר במקואות (פ"ב) ובתוספתא שם וא"כ אף שהוא טובל מטומאה חמורה הרי אין מחזיקין מאיסור לאיסור ועל טומאה זו דבא ראשו ורובו במים שאובין אנו מוקמינן אותו בחזקת טהרה:

ואכן רב לשי' דס"ל דיבמה לשוק אינה אלא בעשה ולדידי' לא קשיא רישא לסיפא ולא ס"ל הא דאשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת וס"ל שפיר דמחזיקין מאיסור לאיסור ומשו"ה קאמר הטובל שם לא עלתה טבילה:

וכ"ז רק לשי' רש"י ז"ל דלרב יבמה לשוק אינה אלא בעשה ומשו"ה שפיר גרס במס' מכות מים והטעם משום בא ראשו ורובו במים שאובין:

אבל התוס' ז"ל לשי' דס"ל דגם לרב הויא יבמה לשוק בלאו ומשו"ה ע"כ גרסי יין דלא עלתה לו טבילתו הראשונה כלל והוי עדיין בחזקת טומאתו הראשונה אבל משום בא ראשו ורובו במים שאובין לא חייש דכיון דטומאתו הראשונה אזלה לה מוקמינן לי' בחזקת טהרה דאין מחזיקין מאיסור לאיסור דהא כיון דלשי' התוס' ז"ל ס"ל לרב דיבמה לשוק הויא בלאו וקשיא מרישא לסיפא וע"כ משום דאמרינן אשה זו בחזקת היתר לשוק עומדת ואף שבחיי בעלה הי' עלי' איסור אשת איש והיינו משים דאין מחזיקין מאיסור לאיסור ולכך גרסי התוס' חבית יין במילתי' דרב במכות, ויש להעיר עוד בזה מד' הר"ש (פ"ב דמקואות) וע' משל"מ (פ"ו מה' מקואות) מ"ש בדברי הר"ש אלו ע"ש:

ה

והנה כבר נשאלתי מאו מח"א מק' קראקא בדברי הש"ס יבמות (קי"ט) הנ"ל דאמאי מקשה רבא כ"כ בפשי' מה לי כרת מה לי לאו והא איכא לאוקמי כרב דאינו אלא בעשה:

ואז השבתי עפ"י שי' הרמב"ם ז"ל (בפ"א מה"א) דבועל, בלא קידושין לוקה משום קדשה וא"כ קשיא כיון דלרב אין קידושין תופסין ביבמה א"כ שוב איכא לאו דקדשה ואמאי ל"ה אלא בעשה:

ואכן הראב"ד ז"ל שם חולק על הרמב"ם בזה ומביא ראי' דלא הויא קדשה דאל"ה איך חייבה תורה קנס במפותה והא אין לוקה ומשלם:

ובאמת הרמב"ם ז"ל בעצמו נזהר בזה, וכ' בה' נערה (פ"ב הי"ד) דהא דמפותה לוקה היא משום שלא הכינה עצמה לכך ע"ש:

וא"כ שפיר ניחא מה דקאמר דלרב אינו אלא בעשה דאף דאין קידושין תופסין מ"מ לא הויא קדשה וכנ"ל:

ואכן זהו דוקא לרב אבל בסוגיין דיבמות דמוקי למתניתין כר"מ דחייש למיעוטא והרי ר"מ ס"ל גבי קנס לוקה ומשלם וכש"ס דמכות (ד' ע"ב) וניחא לדידי' קנס דמפותה ואמרינן בפשי' דבכל ענין הויא קדשה וא"כ אף דלית בי' לא תהי' אית בי' לאו וע' רמ"א אהע"ז (סי' כ"ו) ומשו"ה קאמר בפשי' דאית בי' לאו לכו"ע כיון דלר"מ קאי ואליבי' הא שפיר איכא לאו דקדשה וכנ"ל:

ואכן כעת נ"ל שפיר לומר דאוקימתות אלו יהי' תליא באמת בפלוגתא דרב ושמואל הנ"ל ואף לר"מ לית בי' לאו אליבא דרב בפ"ד הירושלמי יבמות (פ"א ה"א) מנין שאין קידושין תופסין ביבמה ת"ל לא תהי' ופריך ולאו מתני' הוא לאחר שיחלוץ ליך יבמיך אינה מקודשת ומשני תמן יבמה אחת והכא שתי יבמות וע' בפי' פ"מ שם דהירושלמי מסיק דהא דאין קידושין תופסין הוא רק ביבמה אחת דהיא היתה עומדת לחלוץ או להתייבם אבל לא בשתי יבמות ע"ש:

וא"כ הכא במשנה דיבמות דלא תנשא דאיכא שתי יבמות דהיינו צרתה וקידושין תופסין בהו ושוב לרב ל"ה אלא בעשה ול"ק לדידי' רישא לסיפא ושפיר ס"ל דמחזיקין מאיסור לאיסור ולדידי' הא דמים בראש הוא משום דהריעותא נולדה מחיים והוא כשי' הד"מ הנ"ל:

1

הנה הראיתי פנים מסבירות לשתי השיטות בפלוגתא בגמ' ועתה נחזיר לענינינו מה שכתבנו להעיר שדין זה יהי' תליא במחלוקת הד"מ והרמ"ל ז"ל דלשי' הד"מ היכי דל"ה שכיח מהני ס"ס אבל לא לדעת הרמ"ל ז"ל:

והנה אפשר עוד לצדד להתיר לכו"ע דהא עיקר השי' של הרמ"ל ז"ל דעיקר הטעם דמטרפינן בספק משום דשכיחא ודמיא לדרוסה והרי בדרוסה גופא אמרינן ס"ס וכמ"ש

הר"ת בתוס' ביצה (ג' ע"ב) ובכ"ד ואף הר"י דחולק עליו הוא רק משום דהוי ס"א בגוף וס"א בתערובת אבל בלא"ה הי' מהני ס"ס וע' בפמ"ג (ק"י) שעמד בזה:

ולענד"נ עפ"ד המג"א ובסי' תס"ז סקי"ח) שהקשה מהא דתולעים בסי' פ"ד דמהני ס"ס אף דשכיחא לאיסורא ותי' דל"א דלא מהני רק היכי דשכיחא טובא וע' תוס' כתובות (ט') בהא דרוב ברצון מדרבנן, וא"כ ממילא ניחא הא דדרוסה וניחא ג"כ הא דמים בראש דדמיא לדרוסה ושפיר שייך בהו ס"ס לכו"ע וע' רמ"א יו"ד (סי' קפ"ז) וטו"ז (סי' ק"צ) ודו"ק

ולעיקר הדין הנה כבר הסכימו כן גדולי האחרונים להתיר ע"פ ס"ס ובחי' רע"א (בסי' ל"א) מבואר כן בפשי' דמצרפין לס"ס הא דשמא לא הי' שוחה בחוה"ש:

וגדולה מזו מצאתי בעקרי הד"ט לסי' ב' אות א') וז"ל מים שנמצאו בראש הבהמה ולא נודע אם הי' המוח מגולה או מכוסה ואם נחסר מהמוח שיעור המים רבו הספיקות והמחמיר מאבד ממונם של ישראל עכ"ל וכן הורה זקן הגאון מברעזאן זצ"ל:

ידידושת"ה הכותב בחפזון מאפס פנאי:

סימן כד

ב"ה גלינא ה' יתרו תרע"ד שוכט"ס לכ' ידידי הרה"צ פאר מקדושים וכו' כש"ת מו"ה יוסף אייכענשטיין שליט"א בק' טארנאפאל יצ"ו.

ע"ד מה דבדק לן בדברי הזוה"ק פ' זו (פ"ה ע"ב) אשר הוצאתיך מארץ מצרים דא יובלא כו':

תשובה

א

הנה כן איתא ג"כ בזוה"ק פ' בשלח (מ"ו ע"א) בגין דההוא יובלא סליק לון ממצרים בגין כך וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים ואי לאו לא סליקו וכו':

ומלבד מה שגילו בזה חכמי האמת ראיתי למפורשים שפי' ג"כ ע"פ הפשט דכונת הזוה"ק דשנת יציאת ישראל ממצרים הי' היובל הגדול דהיינו היובל החמשים ונקרא דרור לישראל דיפקון לחירות וזהו וחמשים עלו בני ישראל היינו בהיובל החמשים ע"כ:

ואכן לפום ריהטא יש לתמוה בזה מש"ס דע"ז (ס' ע"א) דמבואר דשנה שיצאו ישראל ממצרים היתה ב' אלפים תמ"ח לבריאת עולם והרי יובל החמשים אינו אלא בתשלום ב' אלפים ות"ק:

והן אמת כי לפ"מ דאיתא בפסיקתא דשנה שיצאו ממצרים הי' חדשי השנה והתקופה שוין וכן יסד הפייט בפ' החדש ילדות חרס וסהר בו ביום מצו וזה אינו רק בכלות י"ט שני המחזור דלתקופה מניסן של תהו מנינן ונמצא לחשבון זה ע"כ היתה שנת יציאת ישראל ממצרים שנת ב' אלפים תנ"א לבריאת עולם, וע' בס' היוחסין מחלוקת בזה, אבל עכ"פ גם לשי' זו עדיין חסרו מ"ט שנה עד היובל הגדול:

ואכן באמת הדבר נכון דהא קיי"ל כר"י דשנת היובל עולה לכאן ולכאן וכמ"ש התוס' במס' ר"ה (ט' ע"א) ד"ה ולאפוקי דהלכה כר"י והר לר"י לא חשבינן ביובל אלא מ"ט שנים דהא שנת היובל שאחריו מנינן לחשבון הבא וא"כ נמצא דב' אלפים ת"נ הם חמשים פעמים מ"ט ושנת התנ"א הוא שנת היובל החמשים דהוא יובל הגדול:

ב

ובזה יש מקום לתרץ מה דאיתא במדרשי רז"ל בפ' וירא ה' כי סר לראות דמרע"ה סבר שישראל יתמהמהו ר"ס שנה במצרים ולא רד"ו והדבר תמוה דמדוע עלה החשבון ס"ר דוקא:

וידועים דברי זקיני הקדוש מופ"ד הר"ש מאוסרופולי זצ"ל מה שתי' בזה ע"פ הסוד שמרע"ה סבר שהעשרה שבטים שהי' במכירת יוסף פגמו בשם כ"ו דהיינו ר"ס י' פעמים כ"ו וא"ל הקב"ה שפגמו בשם כ"א דהיינו רד"ו ע"ש:

וע"פ הפשט י"ל ע"פ הפלוגתא דר"י וחכמים במס' נדרים (ס"א ע"א) במנין שנת היובל דחכמים ס"ל חמשים כלפניו ור"י ס"ל דשנת היובל עולה לכאן ולכאן וא"כ מעתה נמצא דלשי' ר"י דשנת היובל עולה לכאן ולכאן שפיר נשלמו אחרי רד"ו שנה החמשים יובלות אבל לרבנן דס"ל חמשים כלפניו הרי חסרו להו עוד חמשים שנה דהיינו שנה אחת לכל יובל ואמטי להכי הי' נצרך ר"ס שנה דכמה בין רד"ו לר"ס חמשים שנה ובכן הי' מרע"ה ס"ר לראות עד שנגלה לו דהלכה דשנת היובל עולה לכאן ולכאן:

ג

ובזה אמרתי לפרש המדרש רבה ויקרא (פי"א) דמרע"ה לא נכנס לא"י בשביל שסירב בשליחות מצרים דהיינו דהא בהא תליא:

בהקדם לבאר המדרש תנחומא (פ' ואתחנן) דאיתא שם שאמר מרע"ה להקב"ה אם רצונך אכנס לא"י ואחי' שם ב' שנים וכו' והוא תמוה מדוע ב' שנים דוקא:

והנראה בזה עפ"ד הרמ"ע מפאנו ז"ל דשנות חייו של מרע"ה הי' בסוד היובל דשית אלפי שני הוה עלמא היינו ק"כ פעמים חמשים ונגד זה חי מרע"ה ק"כ שנים:

ומעתה נמצא דזהו רק לשיטת חכמים דפליגי אר"י וס"ל חמשים כלפניו ול"ה בשית אלפי שני רק ק"כ יובלות אבל לר"י דס"ל שנת היובל עולה לכאן ולכאן הרי נמצאו עוד ב' יובלות שלימות ולכן ביקש מרע"ה שיחי' עוד ב' שנים דוקא:

והנה מעתה שפיר ניחא המד"ר ויקרא הנ"ל דבשביל שסירב בשליחות מצרים לא נכנס לא"י דאיתא במדרש ואתחנן דכשביקש מרע"ה שיכנס לא"י א"ל הקב"ה כבר הגיע זמנך להפטר מן העולם והנה זהו דוקא אי סבירא לן דחמשים כלפניו אבל למאן דס"ל דשנת היובל עולה לכאן ולכאן הרי לא הגיע זמנו כלל, ואכן כיון שסירב בשליחות מצרים דהי' בדעתו שצריכין להיות ר"ס שנה וא"כ הי' ס"ל דשנת חמשים כלפניו ומשו"ה א"ל הקב"ה חייך אני צורריך בכנפיך שלא תכנס לא"י ודו"ק:

את זה אשר ראיתי להשיבו מפני הכבוד ואם שגיתי ה' החסד יכפר בעדי:

אוהבו ידידו"ש:

סימן כה

ב"ה סאניק אלול תרפ"ב. של כבוד ידידי ש"ב הרב הגאון הצדיק וכו' כש"ת חר' פינחס טוועריסקי שליט"א חתנא דבי נשיאה הגאון סבא קדישא האבד"ק בעלזא שליט"א.

א

אמלא בזה אחרי דברי לעיין בקושית חותנו הגאון ציס"ע שליט"א בדברי הרמב"ם ז"ל בה' בית הבחירה (פ"ד ה"ב) שכ' דהא דעשו בבית שני ב' פרוכת במקום אמה טרקסין הוא משום שה' הספק בהמדה אם הי' בבית ראשון י"ט אמות חלל הק"ק ומ' אמות חלל ההיכל או הי' כ' אמות חלל הק"ק ול"ט אמות חלל ההיכל ולכן הוסיפו אמה יתירה ונמצא לפ"ז דבבית ראשון שלא הי' ספק לא הי' ההיכל והק"ק ביחד רק ס' אמה וע"ז תמה חותנו הגאון הקדוש שליט"א והרי במשנה דמדות (פ"ד מ"ז) קחשיב ההיכל ממזרת למערב מאה אמה וקחשיב ההיכל מ' והק"ק כ' ואמה טרקסין ונמצא הי' בס"ה ס"א אמה והרי כיון שבבית ראשון ל"ה רק ס' א"כ מאין הוסיפו עוד אמה אחת ואי שפיחתו מאויר העזרה והוסיפו להההיכל הא גם זה אסור דהכל בכתב ולשי' רש"י ז"ל בסנהדרין דגם בבי"ר הי' ס"א והספק ל"ה במדה כ"א בקדושה ניחא אבל להרמב"ם ז"ל קשיא עכדה"ק:

ואני הוספתי עוד בקושיא זו דהא הרמב"ם ז"ל פסק כמ"ד דבכל אלו תנן וכמבואר בה' בהב"ח (פ"ו הי"ד) והרי בגמ' דשבועות (ט"ז ע"א) מקשינן למ"ד בכל אלו א"כ איך קדיש עזרא לבית שני והא ל"ה אורים ותומים ומשני דסבר לה כמ"ד קדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעת"ל ועזרא לזכר בעלמא הוא דעבד וכן פסק הרמב"ם ז"ל בה' בהב"ח

שם וא"כ מעתה תקשה איך הי' אפשר להוסיף על ההיכל בבית שני כיון שלא נתקדש בראשונה קדושת היכל הא עזרא לא קידש מחדש כלל:

ב

והנ"ל בס"ד ליישב בזה דהנה התוס' ז"ל במס' ב"ב (ס"א ע"א) הקשו בהא דאיתא במשנה דמדות התא שש אמות דהא במלכים מפורש שהי' התא רק חמש אמות דכתיב היציע התחתונה חמש באמות ותי' בשם הר"י ז"ל דבבית שני נשתנה ממה שהי' בבית ראשון דאף דבבית ראשון הי' התא ה' אמות בבית שני הי' שש אמות ע"ש והתוס' ז"ל לא פירשו לנו שום טעם בזה דאמאי נשתנה בבי"ש והוא תמוה לכאורה:

והנלענ"ד לומר דהכל תלי בהאמה טרקסין דבבית ראשון שלא הי' אמה טרקסין הי' התא חמש ובבית שני שהי' גם אמה טרקסין הי' מוכרח להיות התא שש וקושיא חדא תתיישב בירך חבירתה:

דהנה כלל זה בידנו דמדת התא ומדת כותל ההיכל היו תלויין זה בזה וכמבואר בתוס' ב"ב שם ובתוס' יומא (נ"ב ע"א) דהיינו דהכותל ביתד עם חלל התא הי' י"ב אמות וכתיב מגרעות נתן לבית סביב והיינו דהכותל התחתון של ההיכל הי' שבע אמות ונשאר חלל היציע התחתונה חמש אמות והכותל האמצעי ה' שש והי' גם התא שש והכותל העליון חמש והתא שבע ע"ש, וא"כ מעתה נמצא דלפי שי' הר"י ז"ל בתוס' הנ"ל דהי' חילוק בתא התחתון בין בית ראשון לבית שני דבבית ראשון הי' התא התחתון חמש ובבית שני שש נמצא ממילא שגם בכותל התחתון הי' חילוק דהיינו דבבית ראשון הי' הכותל התחתון שבע ובבית שני לא הי' רק שש כמו האמצעי וגם זה טעמא בעי:

אבל באמת הכל ניחא דמבואר במשנה דפסחים (פ"ה ע"ב) דעובי החומה כלפנים וא"כ נמצא דעובי החומה של ההיכל הי' לה קדושת היכל ועתה כיון שנסתפקו באמה טרקסין והוכרחו להוסיף אמה אחת על אויר ההיכל שיהי' בס"ה ס"א עשו כותל ההיכל שבמזרח פחות אמה והיינו דבבית ראשון הי' שבע ובבית שני לא הי' רק שש ואמה זו הי' בה שפיר קדושת היכל דהא עובי הכותל כלפנים ול"ה צריכה קידוש מחדש כלל:

והנה האמה טרקסין הי' במזרח ושם ל"ה שום תאים והתאים הי' בג' צדדים דהיינו בצפון ודרום ובמערב והרי כל הכתלים שהי' מקיפים הי' מכל הצדדים שוים במדתם ומעתה כיון שעשו הכותל ההיכל שבמזרח רק שש כדי שישאר אמה לטרקסין ממילא הי' צריך לעשות כותל ההיכל שביתר הצדדין ג"כ רק שש וממילא כיון שהי' הכותל שש נתוסף אמה להתאים מכל צד והי' התא ג"כ שש וכנ"ל ונמצא התא שהי' מקודם בבית ראשון

חמש כיון שהכותל הי' אז שבע עכשו בבית שני שהכותל ההיכל הי' שש ממילא גם התא הי' מוכרח להיותכן ומיושב הכל בס"ד:

ג

ובהיותי מעיין במס' מדות שם אמרתי בס"ד לבאר פלוגתא דת"ק ור' יהודא במשנה דמדות (פ"ג מ"ו) דתנן התם אמה אמה ורובד ג' אמה אמה ורובד ג' והעליונה אמה אמה ורובד ד' ר' יהודא אומר העליונה אמה אמה ורובד ה' ופי' הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש שם דכותל האולם הי' בנוי בדרך זה שאמה אחת הי' חלק ואח"כ הי' כצוצרא בגובה ג' אמות ואח"כ שוב אמה חלק ורובד ג' עד העליונה שהיתה אמה חלק ורובד ד' אליבא דרבנן ואמה חלק ורובד ה' אליבא דר' יהודא ע"ש, הנה נחלקו ר"י ורבנן במציאות אי רובד העליון הי' ד' אמות או ה' אמות ואין שום נתינת טעם לפלוגתתם:

ואמרתי בס"ד דבר חדש בזה דר"י ורבנן לשי' בזה דפליגי במשנה אחרת במס' מדות (פ"ד מ"ו) בהא דתנן שההיכל הי' רום מאה דרבנן אמרו דעד המעקה הי' צ"ו אמות והמעקה ג' אמות והכליא עורב שהי' אמה השלים מנין המאה ור"י פליג בזה ואמר לא הי' כליא עורב עולה מן המדה אלא ארבע אמות הי' מעקה ע"ש:

והנה לכאורה קשיא בהא דתנן דכותל האולם הי' כל גובהו באמה ורובד ג' מלבד העליון שהי' אמה ורובד ד' לרבנן או ה' לר"י דכיון דתנן שההיכל הי' רום מאה א"כ איך משכחת לה חשבון זה דהא בחשבון מאה אמה אם הי' כולו מסודר מן אמה חלק ורובד ג' נמצא דכלו עד מאה אמה וגם הרובד העליון ל"ה בו רק רובד ג' דמאה אמה היינו כ"ה פעמים אמה ורובד ג' ונמצאו לרבנן דס"ל שהעליון הי' רובד ד' חסר עוד אמה אחת ולר"י דאמר שהרובד העליון הי' ה' אמות חסר לנו עוד ב' אמות:

ואכן באמת הדבר נכון דהא במשנה דמדות שם קחשיב בחשבון הרום מאה אמה שהאוטם הי' שש אמות והנה הרמב"ם ז"ל פי' האוטם דהיינו היסוד שהי' מובלע בתוך הקרקע וא"כ על האוטם ל"ה אפשר לעשות רובדין כלל וכן הכליא עורב שהי' רק מסמר חד וכמבואר ברש"י מנחות (ק"ז ע"א) ג"כ לא שייך לעשות רובד והוא פשוט, וא"כ יש לנו לנכות מהחשבון של הרום לענין עשיית הרובדין את השש אמות של האוטם והאמה אחת של הכליא עורב ונמצא נשתייר בהכותל צ"ג אמות, וא"כ החשבון מכוון שהי' כ"ב פעמים אמה ורובד ג' דהיינו פ"ח אמות ונשתיירו עוד ה' אמות וממילא נמצא בהעליון, אמה ורובד ד':

וכ"ז לרבנן דהכליא עורב מן המדה נמצא נשתייר בהכותל שיהי' ראוי לרובדין רק צ"ג אמות אבל לר"י לשיטתי' דס"ל שהי' ק' אמה מלבד הכליא עורב נמצא נשתייר בהכותל

צ"ד אמות וכיון שפ"ח אמות עלו באמה אמה ורובד ג' נשתיירו עוד שש אמות וממילא נמצא לר"י העליון אמה ורובד ה':
ובחיבורי על הרמב"ם ז"ל בה' בית הבחירה הארכתי בזה לבאר פלוגתת הרמב"ם והרא"ש ז"ל בפי' אוטם ואכ"מ:
ש"ב ידידו אוהבו דושת"ה:

סימן כו

ב"ה גלינא תרע"ב. לכ' הרב המאוה"ג הר' צבי שליט"א דומו"ץ דק' קראסנא יצ"ו.
ע"ד הקושיא אשר הציע לפני בשם ש"ב הגאון הצדיק מק' אטוניא שליט"א בש"ס דסוכה (ל"א ע"א) המסכך ברה"ר ר"א פוסל דהא קיי"ל לא נתחלקה לשבטים וא"כ לר"א לא הי' אפשר לעשות סוכות בירושלים והרי מקרא מפורש בנחמי' שעשו סוכות בירושלים עכ"ק:
תשובה

א

בש"ס דיומא (י"ב ע"א) אמרינן דהא דתניא דמזבח הי' בנוי בחלקו של בנימין אתיא כמ"ד דירושלים נתחלקה לשבטים ומבואר בש"ם דזבחים (נ"ד ע"א) דמתרגמינן באחסנתי' יתבני מדבחא ע"ש וא"כ ע"כ התרגום ס"ל דירושלים נתחלקה לשבטים והרי מבואר בש"ס דמגילה (ג' ע"א) דתרגום מפי ר"א אמרו ע"ש וא"כ ממילא מוכרח דס"ל לר"א דירושלים נתחלקה לשבטים ומשו"ה שפיר ס"ל לר"א דהמסכך ברה"ר פוסל וז"פ:

ב

ועפ"ז אמרתי בס"ד ליישב קושית התוס' ז"ל במס' זבחים (ס"ג ע"ב) בהא דאמרינן התם ר"א אומר יכול יגישנה למנחה למערבה של קרן או לדרומה של קרן כו' כשאתה אומר אל פני המזבח בדרום לפני ה' במערב והיינו קרן מערבית דרומית והקשו התוס' ז"ל שם דהרי ר"א ס"ל דמנחה בפי יסוד כחטאת והרי בכל הצד של דרום ל"ה יסוד רק אמה אחת לגבי מערב וא"כ ממילא ידעינן דנותן בקרן של מערב וקרא דלפני ה' למה לי והניחו בתימה ע"ש:
והנראה בזה דבגמ' דזבחים (נ"ג פ"ב) אמרינן מ"ט ל"ה יסוד לקרן דרומית מזרחית לפי, שלא הי' בחלקו של בנימין והתוס' ז"ל במס' יומא שם הקשו דא"כ למ"ד דירושלים לא נתחלקה לשבטים וא"כ ממילא יהי' נמצא דהמזבח הי' לו יסוד בכל צדדיו דהא השתא ל"ש הטעם שלא הי' בחלקו של בנימין וא"כ קרא דאל יסוד מזבח העולה דאשמעינן

דצריך ליתן במקום היסוד למה לי דמי איכא דוכתא שלא הי' לו יסוד ותירצו דאפי' למ"ד לא נתחלקה לשבטים מודה דקרן דרומית מזרחית ל"ה לו יסוד ולאו מטעם חלקו של בנימין אלא דהכי גמירי לה שלא לעשות יסוד לדרומית מזרחית ע"ש:

והיוצא מזה דיש תרי טעמי בהא דל"ה לו יסוד לדרומית מזרחית הא' משום שלא הי' בחלקו של בנימין וזהו למ"ד נתחלקה לשבטים והב' למ"ד לא נתחלקה משום דהכי גמירי לה:

ואם כי לכאורה הי' נראה דלדינא אין שום נפ"מ בין הני תרי טעמי אבל באמת נראה לי דיש נפ"מ גדולה ע"פ המשנה דמדות וכ"ה בזבחים (ס"א ע"ב) דמזבח שבבית ראשון לא הי' בו אלא כ"ח על כ"ח וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ד' אמות מן הדרום וד' אמות מן המערב וכ' התוס' שם דלפ"ז נמצא דבבית ראשון הי' קרן דרומית עודנו בחלקו של בנימין וממילא הי' לו יסוד ול"ה נחסר היסוד רק לקרן המזרחי ורק אח"כ בבית שני שהוסיפו ד' אמות מן הדרום ונכנס הקרן דרומי בחלקו של יהודה אז ל"ה לו יסוד ע"ש:

והנה זהו דוקא למ"ד דירושלים נתחלקה לשבטים וא"כ טעמא דל"ה לו יסוד לקרן דרומית מזרחית משום של"ה בחלקו של בנימין נמצא ממילא דבבית ראשון שהי' קרן הדרומי בחלקו של בנימין שפיר הי' לו יסוד ולא הי' נחסר היסוד רק בקרן מזרחי אבל למ"ד לא נתחלקה לשבטים וא"כ אין הטעם משום שלא הי' בחלקו של בנימין ורק דהכי גמירי לה שלא לעשות יסוד לקרן דרומית מזרחית נמצא ממילא אין שום חילוק בין בית ראשון לשני:

וא"כ שפיר מיושבת קושיות התוס' ז"ל שהקשו דלר"א למה לי קרא דלפני ה' במערב תיפוק לי' דכיון דכתיב אל פני המזבח בדרום והרי קרן זה ל"ה לו יסוד כי אם במערב ולהנ"ל שפיר ניחא דר"א לשי' דס"ל ירושלים נתחלקה לשבטים וכמו שביארנו וא"כ הטעם דל"ה יסוד לקרן דרומית מזרחית משום שלא הי' בחלקו של בנימין וממילא נמצא דבבית ראשון לא נחסר רק היסוד של קרן מזרחי אבל הדרומי הי' לו יסוד וא"כ אי לאו לפני ה' דבמערב הוה אמינא בבי"ר דיגיש המנחה בכל הקרן דרומי ולהכי איצטרך לפני ה' דבמערב דוקא ודו"ק:

ידידו דו"ש:

סימן כז

עוד להרב הנ"ל.

וע"ד אשר שאל בש"ס דחולין (ז' ע"ב) במעשה דרבי ורפב"י שאמר רפב"י על הני כודניתא שבבית רבי מה"מ בביתו של זה ואני סועד אצלו כו' וע"ו תמה דאם באמת יש איסור בדבר א"כ אמאי החזיק רבי בהו:

תשובה

א

בגמ דחולין שם אמרינן על קרא דענה אשר מצא את הימים במדבר למה נקרא שמן ימים שאימתן מוטלת על הבריות וע' ברש"י שם דקאי על הני כודניתא:

ובש"ס דפסחים (נ"ד ע"א) פלוגתא דת"ק ורשב"ג בהאי קרא דת"ק ס"ל דפרידות מששת ימי בראשית הי' ולדידי' קרא דימים קאי על גברי ורשב"ג ס"ל דענה מצא הימים, וע' מהרש"א בסוגיין דחולין דש"ס דילן דמפרש ימים על הני כודניתא אתיא כהא דרשב"ג בפסחים:

ובירושלמי דכלאים (פ"ו ה"ב) אמר ראב"י אסור לרכוב על הפרידה מק"ו ומה כלאי בגדים דכל חד לחודי' שרי אסור בתערובתן כלאי בהמה כו' אמרו לי' והא כתיב והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אמר להו ברי' מששת ימי בראשית הי' ע"ש:

ואכן בתוספתא דכלאים (פ"ח ה"ד) איתא שהשיב להו מטעמא אחרינא לא משום דברי' מששת ימי בראשית הוה אלא דאין למדין תורה מן התקועה:

והרשב"א ז"ל בתשו' (ח"א סי' תצ"א) נשאל על תוספתא זו וכ' שפירושה דאין למדין תורה ממי שתקע עצמו לדבר הלכה ולכן אמר להו אל תשיבוני מדוד שעשה מעשה לעצמו בדבר בת שבע ולא שאל פי חכמים וכך תקע עצמו בדבר הלכה כאן בהא דפרידה:

והיוצא מזה דהא דאמרינן דהני כודניתא אימתן מוטלת על הבריות היינו כרשב"ג דימים דענה קאי על כודניתא וע' בגמ' שם דהוא פסול ומצא דבר פסול ע"ש וא"כ שוב קשיא הא דוהרכבתם את שלמה בני על הפרדה כיון דליכא השתא למימר דברי' מששת ימי בראשית וע"כ מוכרח כתירוץ התוספתא דאין למדין מן התקועה ולהכי אמר רפב"י מה"מ בביתו של זה כו':

אבל רבי לטעמי' דאמרינן בגמ' שבת (נ"ו ע"א) רבי דאתא מדוד מהפך ודרש בזכותי' דדוד כל האומר דוד חטא בבת שבע אינו אלא טועה ע"ש וא"כ לרבי שוב לא תקע דוד עצמו לדבר הלכה כלל וא"כ שוב קשיא מהא דוהרכבתם את שלמה בני על הפרדה וא"כ מוכרח כתירוץ הירושלמי דפרדה מששת ימי בראשית הי' וא"כ קאי ימים אגברי ולא אכודניתא ולא דרשינן כלל להא דאימתן דכודניתא מוטלת על הבריות ומשו"ה החזיק רבי בהו:

סימן כח

לק' קראקא יצ"ו.

ע"ד העגונה יוטא קראמער שהעיד הר' יעקב ב"ר חיים מפי עד ה' יצחק וועלנער שהוא כעת באמעריקא כי בשעה שהי' במלחמה קבר הרוג אחד שהוציא מבגדיו פתקא הנקרא קאבסעל והי' רשום בו שמו ושם אשכנזי ושם עירו ומספר הרעגימענט הכל מכוון כאותו הבעל של האשה יוטא הנ"ל וגם עיין בו וראה שיש לו חוטם משונה שהוא רחב מאד ודק והאשה טוענת שברי לה שמת כי אלמלי הי' חי הי' בא או כותב לה כדרכו תמיד, והאשה היא כבר באה בימים ואינה בת בנים עכת"ד השאלה:

תשובה הנה מקום הספק הוא א' אם חוטם משונה ברחבו הוי סימן, ב' אם מהני סימן זה כיון שהוא ספק אם הוא תוך ג' ימים, ג' אם הבגדים עם הקאבסעל הוי סימן או חיישינן לשאלה:

והנה בדבר הסימן של החוטם הרמ"א ז"ל באה"ע (סי' י"ז סכ"ד) כ' חוטמו עקומה הרבה או כדומה לזה הוי סימן מובהק ואכן מקור הדין הביא מתשו' תה"ד (סי' רל"ד) ושם מבואר דבעינן שתהי' חוטמו עמוקה כל כך שיהי' כוחל בשתי עיניו דהיינו חרום האמור בתורה ע"ש וא"כ לפ"ז בנ"ד שאינו כותל בשתי עיניו ל"ה סימן:

והנה לפום ריהטא עלה על לבי דיש לצדד להקל לפי שיטת הרמב"ם ז"ל דפוסק בה' ביאת מקדש (פ"ח ה"ז) דחרום דקרא הוי אע"פ שאינו כותל וא"כ להחה"ד דמדמה מום דכהן לסימן דעדות אשה יהי' נמצא דלהרמב"ם ז"ל עכ"פ הוי סימן להתיר אע"פ שאינו כוחל:

ואכן בתשו' הרדב"ז ח"ב (סי' חשפ"ח) כ' בהדיא דחרום שכוחל בשתי עיניו ודאי הוי סימן מובהק אבל כל שאינו כוחל אפי' לדעת הרמב"ם ז"ל דהוי מום לגבי כהן מ"מ אין מעידין עליו דטובא איכא כה"ג ע"ש:

אבל עדיין יש לצדד ולומר דאפי' להרדב"ז ז"ל סימן מובהק הוא דלא הוי אבל עכ"פ סימן אמצעי הוי ויהי' נפ"מ דבצירוף סימן הבגדים יהי' מהני עפ"ד המהר"ל מפראג ז"ל הובא בב"ש (סי' י"ז ס"ק ס"ט) דסימן אמצעי בגוף וסימן מובהק בכלים מצרפי ממנ"פ דבגמ' דיבמות איכא ב' אוקימתות בהא דתנן אע"פ שיש סימנים בכליו לא מהני חד משום דסימנים דרבנן ולא מהני סימנים שאינן מובהקין וחד משום דחיישינן לשאלה וא"כ הכא ממנ"פ מהני דאי סימנים דאורייתא א"כ נהי דחיישינן לשאלה ולא מהני סימן דבגדים אבל עכ"פ הרי מהני סימן אמצעי דגופו דהא למ"ד סימנים דאוריתא לא בעי סימן מובהק ואי סימנים דרבנן ובעינן סימן מובהק א"כ שוב קיי"ל דלא חיישינן לשאלה

ומהני סימן מובהק דבגדיו וגם החכ"צ ז"ל בתשו' החזיק בהוראה זו ומטעמא אחרינא משום דכיון דיש לנו סימן אמצעי עכ"פ בגופו א"כ ע"כ לא חיישינן לשאלה רק שהשאיל לאיש שיש לו סימן אמצעי כזה וא"כ הו"ל כמו נפילה דיחיד דלא חיישינן וכן צידד בסברא כזו הגאון נוב"י ז"ל בתשו' להיתרא, וא"כ גם בנ"ד דיש סימן אמצעי דחוטם בגוף וסימן מובהק דרשימה בבגדים א"כ שוב ממנ"פ מהני:

ואכן עדיין יש להסתפק בזה מכח ס' ג' ימים דקיי"ל דאין מעידין על גופו רק תוך ג' ימים: **ומבואר** עוד בתשו' הרא"ש (כלל צ"ז) והובא בטור (סס"י קי"ח) וששאלת על יהודים שנהרגו בדרך ולסוף ט"ו ימים מצאו והכירו ראשו של אחד מהם בסימנים מובהקים כו' דע כי אינו עדות להתיר כו' כי המת משתנה אחר ג' ימים כו' אבל אם אמר סימן מובהק כגון שהי' לו חסר יד או רגל או שינוי בא' מאבריו סומכין עליו וע' ב"ח ופרישה שם שמה שכ' הרא"ש מקודם דסימנים מובהקים לא מהני לא קאי אסימן מובהק ממש רק אסימן אמצעי עיי"ש עכ"פ מבואר דאפי' סימן לא מהני לאחר ג' ימים כל שאינו רק סימן אמצעי וא"כ בנ"ד שוב איכא למיחש שמא הוא לאחר ג' ימים ושיטת הרשב"א ז"ל דגם בספק ג"י אזלינן לחומרא וכ"ה בשו"ע (סי' י"ז סכ"ז) דיש אוסרין בספק ג' ימים ואם כי בתשו' עה"ג צידד להקל בספק ג' ימים אף בסי' אמצעי וכ"ה בתשו' נוב"י כבר, חלק עליהם הגר"ע ז"ל מכח תשו' הרא"ש הנ"ל:

אמנם נ"ל לצדד להיתרא בנ"ד דאיכא ג"כ סימן דבגדים דבכה"ג לכו"ע יהי' מהני אף בספק ג' ימים:

דהנה הטו"ז ביו"ד (סי' שצ"ז) הקשה בדין זה דספק ג' ימים ממ"ש המהר"ם מינץ ז"ל בתשו' לענין אבילות דכל שאין אנו יודעין אימת מת קרובו אמרינן דמת בקרוב משום דמוקמינן אותו בחזקת חי ואמאי לא אמרינן כאן ג"כ כן דודאי נהרג תוך ג' ימים ותי' ע"ז הב"ש (בסקפ"ד) דשאני הכא דאמרינן אדרבה אותו ראובן שאנו מכירין אותו הוא עדיין בחזקת חי ואיש אחר הוא שמת קודם ג' ימים ונשתנה צורתו דאין לומר דגם אותו אחר נעמיד בחזקת חי דז"א דאותו אין אנו מכירין והרי בודאי מתים רבים איכא בכל יום ול"ש בכה"ג חזקת חי ע"ש ובפוסקים:

וא"כ מעתה נראה דכ"ז רק היכי שאנו מסופקין סתם על איש דעלמא ולא על איש פרטי אבל בנ"ד דיש לנו סימן בבגדים ורק דחיישינן לשאלה שהשאילן לאיש חיל אחר וא"כ הרי אנו מסופקין אם הוא עצמו מת או זה האיש ששאל הבגדים ממנו וא"כ הרי אנו מדברים מאיש פרטי שיודעין אנו עכ"פ שהי' חי ועשה מעשה ששאל בגדים מזה האיש וא"כ מה לנו חזקת חי של זה שאנו מכירין אותו בשמו או זה שאנו יודעין אותו ע"י

מעשה השאלה בין כך ובין כך אנו דנין על אדם פרטי וא"כ שוב מוקמינן להמת בחזקת שהי' חי עד הנה ומת תוך ג"י ושוב מהני הסימן בגופו:

ומלבד מה שדבר זה פשוט בסברא נ"ל עוד ראי' לזה מהש"ס דיומא (נ"ה ע"ב) דאמרינן התם אהא דתנן רי"א לא הי' שופרות לקיני חובה מפני התערובות מאי מפני התערובות אמרי במערבא גזירה משום חטאת שמתו בעלי' ופריך ומי חיישינן והתנן השולח חטאתו ממדינת הים מקריבין אותה בחזקת שהוא קיים ומשני משום חטאת שמתו בעלי' ודאי ע"ש:

והשתא קשה דאמאי פריך מהא דשולח חטאתו אהא דשופרות הא שאני התם דאנו דנין על איש פרטי ששלח חטאתו ומוקמינן אנו אותו בחזקת חי משא"כ בהא דשופרות דאין אנו יודעין מי הם ואמרינן שמא אחד מת שהרי בלא"ה רבים מתים בכל יום אע"כ מוכרח דכיון דגם בשופרות אנו דנין על איש שנתן מעות בשופרות דומה לאיש פרטי דמוקמינן בחזקת חי:

וא"כ ה"ה בנ"ד כיון דיש סימן בבגדים ורק דחיישינן לשאלה וא"כ אנו דנין על האיש ששאל שפיר מוקמינן לי' בחזקת חי ונמצא דודאי מת בתוך ג' ימים ושוב מהני הסימן דגופו:

וחוץ מזה יש לצרף עוד דאותן הבגדים, של איש חיל עם הקאבסעל הוויין כלים דלא מושלי אנשי דהוי כמו קמיע שכ' המהרי"ט בתשו', ח"א (סי' קל"ט) דלא חיישינן לשאלה כמו בכיס וארנקי ע"ש וגם כיון דמוזהר ע"ז בקנס מטעם הצבא א"כ אפשר דיש לדמות זה לנידון הצ"צ (בסי' ק"ו) שכ' דאם נמצא אצל ההרוג דבר ששאל מאחר כיון דדינא הוא דאין השואל רשאי להשאיל ל"ח לשאלה ע"ש וה"נ בנ"ד:

וע"ע בתשו' רדב"ז (ח"ז סי' כ"ז) דאם יש לתלות שהעד הראשון הי' מעיד שהוא תוך ג' ימים לא חיישינן וה"נ בנ"ד:

ומה שחשו עוד כיון דהמעיד איש חיל ויש חשד שחילל שבת שלא באונס ואף דעכשו הוא מתנהג בכשרות מ"מ בשעת הוית העדות הי' בפסלות:

והנה שי' מהריב"ל דבעדות אשה לא בעינן שיהי' תחילתו וסופו בכשרות ואכן מדברי הרדב"ז ז"ל בתשו' (ח"ב סי' תרנ"ז) נראה בפשיטות להיפוך וא"כ הי' מקום לספק בנ"ד, ואכן כבר פסק הגרע"א ז"ל בתשו' דכל דלא חזינן ריעותא אין לחוש בכך:

וע' עוד בסמ"ע חו"מ (סי' ל"ד ס"ק נ"ז) דאפי' אם ידע שיש חילול שבת בדבר אבל לא ידע שיפסול עי"ז לעדות לא נפסל ע"ש וע' בנתה"מ שם:

ומלבד זה נ"ל לדון עוד דבנ"ד יהי' מהני לכו"ע לפמ"ש שהאשה טוענת ברי לי שמת:

והנה ברש"י כתובות (כ"ב ע"ב) בהא דפריך הש"ס היא עצמה באשם תלוי ומשני באומרת ברי לי ופירש"י ז"ל שם ברי לי שאילו הי' קיים הי' בא הנה מבואר ברי כזו, ואכן הר"ן ז"ל שם חולק ע"ז וכ' דזה ודאי ל"ה טענת ברי אלא איירי בברי שהוא ודאי ע"ש:

והנה זה פשוט דאפי' לפירש"י ז"ל לא מהני טענה זו רק החם לענין תרי ותרי שלא תתחייב באשם תלוי אבל אין להתיר. על ברי לחודא וכן מבואר בהדיא בירושלמי יבמות (פט"ו ה"ב) באחד שבא לפני רבי ואמר אילו לא הויין מייתין הויין אתיין ואמר רבי מאן דלא נשאת לא תנשא ע"ש:

ואכן בנ"ד לענין להכשיר את העד יש לצדד שיהי' קצת תועלת ע"י ברי דידה:

דהנה בש"ס דב"ק (ט"ו) בהא דתנן ע"פ עדים בני חורין ובני ברית אמרינן בגמ' דממעט עבדים ועכו"ם ופי' הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש שם דהצריך למעט עדות עבדים ונכרים לפי שיעלה על הדעת שנוותר ונקל בעדות הנזקין לרוב מאורעותיהן ולמיעוט מה שיזדמן שיהי' עליהם עדים כשרים כו' וכ"כ ג"כ בה' נזקי ממון לפי שרוב ארות הסוסים לא נמצא עדים כשרים כו' ע"ש ומזה דן התה"ד בתשו' (סי' שנ"ג) לענין מקומות נשים בבהכנ"ס וכן לענין כל מקום דלא שכיחי עדים כשרים דמהימנינן לעדים פסולים ורק בנזקין החמירו משום דא"כ לא שבקת חיי לכל ברי' שיעמיד עליו עדים פסולין ויוציא ממון שלא כדין וכ"ה בדרישה בחו"מ (סי' ת"ח) ע"ש:

והנה הרמ"א ז"ל בחו"מ (סי' ל"ה) פסק כן להלכה וכ' דתקנה קדמוניות היא להאמין בכה"ג כל דלא שכיחי עדים כשרים וסיים דהיינו דוקא כשהתובע טוען ברי וכן מבואר בהדיא בתשו' מהרי"ק ע"ש:

וכה ראיתי להחת"ס ז"ל בתשו' ביו"ד (סי' קי"ב) שהעיר קצת דאמאי בעינן בעכו"ם מסל"ת דוקא אף במקום דלא שכיחי אחרים ורצה שם להוכיח מזה דאף דנשים מהני אבל עכו"ם דחשידי לשקר לא מהני ואכן כבר הבאתי מהתה"ד דמכשיר אפי' בעכו"ם בכה"ג, וא"כ לפ"ז גם בעכו"ם הי' מקום לצדד להיתרא והא דבעינן בכ"מ מסל"ת היינו משום דאין התובע טוען ברי וכמבואר שם:

וא"כ מעתה בנ"ד דלא שכיחי שמה עדים אחרים יותר כשרים והאשה טוענת ברי וא"כ שפיר יש לצרף גם זה לסניף להיתרא:

והנה יש לדון עוד על פרט אחד במ"ש שהאשה באה בימים ואינה בת בנים והנה בטור ושו"ע לא מצינו שום חילוק בעגונה אם היא בת בנים או לא אבל ראה זה במרדכי (בסוף יבמות) שהביא תשו' הרבינו גרשום בדין עכו"ם מסל"ת וכ' בתוך דבריו וז"ל וא"כ כ"ש הכא במעשה הבא לפלינו שהיא זקינה ואינה בת בנים ואינה יראה מקלקול דטעמא

מאי הוחזקו להיות משיאין ע"י עד מפ"ע דאמר מתוך שהחמרת עלי' בסופה הקלת עלי' בתחילתה הכא ליכא למימר הכי כו' עכ"ל, וא"כ ה"ה בנ"ד כיון שהוא רק עד מפי עד וא"כ עיקר ההיתר מכח מתוך שהחמרת וא"כ בשאינה בת בנים לפי דברי המרדכי הנ"ל יהי' לכאורה מקום להחמיר:

ואכן מלבד מה דלא מצינו בטוש"ע מי שהביא לחוש לזה, הנה לענ"ד נראה לדון בזה מדברי התוס' ז"ל שכ' ביבמות (צ"ג ע"א) באיבעיא דע"א ביבמה וז"ל וא"ת והיכי מצי למימר דדייקא כשמתירה ע"א להתייבם והא ליכא חומר בסופה כשנופלת מן הנשואין דהא מותרת לו לחזור ותי' דהואיל ואיכא חומר בכל שאר נשים מדקדקת גם זו כאחרות שמורגלות לדקדק ע"ש, וא"כ ה"ה בנ"ד שפיר שייך דייקא כיון דשאר נשים מדקדקות:

ואף דהתוס' ז"ל שם תירצו עוד תירוץ אחר דחיישת שמא יחליף ותנשא לשוק ואכן בתוס' בדף צ"ד ע"א (ד"ה וליטעמיך) כ' שם עיקר הטעם כתירוץ הנ"ל משום דשאר נשים מורגלות לדקדק וא"כ ה"ה בנ"ד, וכ"ש הוא דהא אף דליכא חומרא דהולד ממזר עכ"פ איכא שאר חומרות וגם הר"ג ז"ל במרדכי שם לא אסר התם רק בצירוף שאר חומרות ואין זה ענין לנ"ד:

ובפרט בנ"ד שכבר עברו כמה שנים יש לצרף

שי' הר"א מורדון והמבי"ט ז"ל לענין מים שאל"מ דכין דאם נשאת לא תצא יש לצרף היתרא דאריכת הזמן וכבר ביארתי בתשו' לק' ראהאטין (לעיל סי' ד' אות י"ד) פרט זה דעכ"פ לסניפים אחרים יש לצרף גם זה לסניף להיתרא ובכן דעתי מסכמת להתיר:

כפר וואיטקיווקע ח"י סיון תרפ"ד:

סימן כט

ב"ח גלינא ה' נשא תרפ"ב. אל כבוד הרב הנדול בתורה וביראה כש"ת הר' גרשון לאגנע נ"י בק' פרנקפורט דמיין יצ"ו.

הקשה לשאול בדברי הגאון פנים יפות ז"ל בפ' השבוע שחידש דמשו"ה היתה מנחת סוטה בלא שמן כדי שלא תהי' מוכשרת לקבל טומאה דאל"כ היתה יכולה כל סוטה להציל א"ע ע"י שתטמא א"ע בשרץ ותטמא המנחה כשיתן הכהן על כפי' וממילא לא יבדקוה המים אלא כיון שלא הי' בה שמן לא איכפת לן דחה"ק דרבנן וע"ז תמה כ"ה דהא אף דל"ה בה שמן אבל עכ"פ היתה נילושת במים דקי"ל חרבה משמן ולא ממים וכמבואר ברמב"ם ה' פסוה"מ (פי"א הי"ד) וא"כ אכתי הוכשרה לקב"ט:

תשובה

א

הנה בתו"כ (פ' שמיני) תניא יכול אפי' מי תותים ורמונים ושאר מי פירות מכשרי לקבל טומאה ת"ל מים מה מים מיוחדים שאין להם שם לוי ומוציא אני את מי תותים ואת מי רמונים ושאר מיני פירות שיש להם שם לוי ע"ש:

והנה הר"ש ז"ל במס' נגעים (פי"ד מ"א) כ' דבר חדש דהטעם דמים מלוחים או פושרין פסולין לטהרת מצורע מפני שיש להם שם לוי ע"ש, וכ"כ עוד הר"ש ז"ל במס' פרה (פ"ח מ"ט) דמה"ט פסולין פושרין למי חטאת ע"ש:

והרי משנה שלמה שנינו במס' מנחות (נ"ה ע"א) כל המנחות נילושת בפושרין ע"ש, וא"כ מעתה יהי' נמצא דהמים שלשין בהן מנחה אינם מכשירין כלל דהא פושרין יש להם שם לוי וכל שיש להו שם לוי הא קיי"ל דאינן מכשירין וא"כ שפיר ניחא דמנחת סוטה לא הוכשרה ע"י המים ודו"ק:

ב

ואכן אם כי נכון הוא בישוב דברי הפ"י ז"ל אבל עיקר הדין חידוש לומר דפושרין אין מכשירין ופ' מכשירין פ"ב דזיעת המרחץ מכשיר וגם בכולי הש"ס מתרץ רק במי פירות וע' תוס' חולין (ל"ו ע"א) בהא דצריד של מנחות דפרש"י ז"ל דהיינו קורטים יבשים והתוס' ז"ל תי' דאירי במנחת חוטא שלא נתן בה מים כלל ע"ש וע' תוס' חולין (ל"ג ע"א) במה שהקשו בהא דנאכלין בידים מסאבות ע"ש:

וכן יש, להעיר עוד ממשנה דמכשירין (פ"ו מ"ה) תולדות למים היוצא מן העין כו' וע' בר"ש שם במשנה הקודמת שכ' וז"ל וכל הני תולדות דקתני לקמן כיון דתולדות הן לא חיישינן אפי' יש להם שם לוי וע' עוד שם (במשנה ו') דפליגי ר"א ורבנן לענין ש"ז אי מכשיר וע' בראש בשם הר"מ וכ"ה בפי' הרע"ב שם דטעמי' דר"א לפי שיש לו שם לוי ע"ש, וע' סוטה (ו') בהא דמנחת סוטה שנטמאת וע' פסחים (ט"ז ע"א) בהא דמשקי בי מטבחיא מ"ש ודו"ק:

ידידושת"ה:

סימן ל

עוד להרב הנ"ל ואשר הקשה לשאול בהא דכתיב וישסף שמואל את אגג הא כיון דשמואל נזיר הי' איך נטמא למת:

תשובה

א

במשנה דנזיר (ס"ו ע"א) תנן נזיר הי' שמואל כדברי ר' נהוראי נאמר בשמואל מורה ונאמר בשמשון מורה מה מורה האמור בשמשון נזיר אף מורה האמור בשמואל נזיר וכ' התוס' יו"ט ז"ל בפהמ"ש שם דמדיליף משמשון מוכח דשמואל נמי נזיר שמשון הי' ע"ש, וא"כ ממילא ניחא קושיתו הא דשיסף שמואל את אגג דהא קיי"ל דנזיר שמשון מותר לטמא למתים:

ב

ובזה ארוחנא ליישב תמיהת הרד"ק ז"ל בשמואל שם דהאיך הדירה חנה את שמואל בנזיר הא קיי"ל איש מדיר בנו בנזיר ואין אשה מדרת בנה בנזיר:

ואכן לפ"ז י"ל דבגמ' נזיר (כ"ט ע"א) אר"ל הטעם דאין אשה מדרת דאיש חייב לחנך במצות ואין האשה חייבת, והנה התוס' ישנים במס' יומא (פ"ב ע"א) הקשו ממעשה דהילני המלכה שישבה היא ושבעה בני' בסוכה כדי לחנכם הרי דגם אשה מחוייבת בחינוך ותי' דמשום מצוה בעלמא הי' מחנכם:

ולכאורה עדיין צריך ביאור דא"כ אמאי אין אשה מדרת בנה בנזיר הא נהי דאינה מחוייבת אבל עכ"פ מצוה איכא, ואכן באמת הדבר נכון דהא בגמ' דנזיר שם פריך הש"ס הא קעביד הקפה ומשני אתא חינוך דרבנן וקדחי הקפה דרבנן והדר פריך שם הא מגלח ומייתי קרבן והויין חולין בעזרה וכי מטמי מייתי קרבן צפורים וקאכיל כהן מליקה ומשני קסבר אין שחיטה לעוף מה"ת וחולין שנשחטו בעזרה לאו דאוריתא ע"ש, וא"כ א"ש דבשלמא איש דהחינוך מצד חיוב אתי חינוך דרבנן ודחי הקפה דרבנן אבל אשה נהי נמי דמצוה קעבדה היינו רק בעלמא היכי דליכא איסורא דומיא דהילני המלכה בסוכה אבל בנזירות דאית בי' איסורי ודאי לא אתי חינוך זה דאין מחוייבת בו ודחי הני איסור דרבנן:

וע' תוספתא עירובין (פ"ב ה"ח) אר"מ לא נמנעו בנות ישראל מלשלח עירוביהן ביד בניהן הקטנים כדי לחנכם במצות ע"ש:

וזה י"ל ג"כ בכונת התוס' יומא שם שהקשו בהא דמחנכין את התינוקת מהא דאמרינן בנזיר דבתו אין חיוב לחנכה וכ' דהתם לא איירי אלא בנזירות דוקא והיינו כנ"ל משום דבנזירות איכא איסורא ובעינן חינוך שהוא מצד חיוב ולא מצד מצוה ע"ש:

וא"כ מעתה לפ"מ שביארנו דשמואל נזיר שמשון הי' שפיר מיושבת קו' הרד"ק ז"ל הנ"ל דהא מבואר בש"ס דנזיר (ד' ע"א) נזיר שמשון הכביד שערו אינו מיקל בתער ואם נטמא אינו מביא קרבן טומאה וא"כ שוב לא משכחת איסורא בנזיר שמשון לא לענין הקפה

ולא לענין מליקה או חולין שנשחטו בעזרה ושפיר תוכל גם אשה להדיר בנה בנזיר דהא נהי דאינה מחוייבת בחינוך אבל הרי מצוה קעבדא, ויש להעיר עוד בזה מנדרים (י"ט ע"ב) אמר הריני נזיר שמשון מאי וע' לח"מ ה' נזירות (פ"ד ה"ו) ודו"ק:

ג

ואכן כ"ז רק לפי שיטה זו דשמואל נזיר שמשון הי' אבל שיטת הרמב"ם ז"ל אינו כן שהרי כ' בהדיא בה' נזירות (פ"ג הט"ו) שמואל הרמתי נזיר עולם הי' וע' תוס' יו"ט שם שכ' דהיינו משום דס"ל דון מינה ואוקי באתרה ומשו"ה אף דילפינן ממורה דשמשון אוקי באתרה להיות נזיר עולם ע"ש, וא"כ לפ"ז הדרא קושיתו לדוכתא דאיך נטמא לאגג וכבר הרגיש בקושיתו הגאון מרכה"מ ז"ל:

והנ"ל בישוב קושיא זו ותתיישב ג"כ מה דתמהו המפורשים בהא דתנן במשנה דנזיר שם נזיר הי' שמואל כדברי ר' נהוראי דאם ר' נהוראי בעל שמועה זו הו"ל לומר דברי ר' נהוראי ומאי כדברי:

והנראה בזה בס"ד ע"פ הש"ס דיבמות (ס"א ע"א) תניא וכן הי' רשב"י אומר קברי עכו"ם אינן מטמאין באהל כו' ופריך והכתיב כל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו ומשני דילמא אקטל חד מישראל ורבנן דמוקי להו בעכו"ם היינו משום דכתיב לא נפקד ממנו איש ורשב"י מוקי לא נפקד ממנו איש שלא נפקד לעבירה ורבינא משני התם הא דתתחטאו אליבא דרשב"י ג"כ בעכו"ם ונהי דמעטינהו קרא לעכו"ם מאטמויי באהל ממגע ומשא מי מעטינהו קרא ע"ש:

ונמצא מזה דהא דעכו"ם מטמאי במגע ומשא תליא בהא דאי ילפינן לא נפקד ממנו איש לעבירה שפיר י"ל כאוקימתא קמא בגמ' דיבמות שם דעכו"ם אפי' במגע ומשא נמי לא מטמאי והא דכתיב תתחטאו היינו משום דילמא אקטיל חד מישראל והא דכתיב לא נפקד ממנו איש היינו לעבירה, אבל אי אמרינן לא נפקד ממנו איש כפשוטו ע"כ מוכרח דבמגע ומשא עכ"פ מטמאי:

והנה התוס' ז"ל ביבמות שם הביאו מהמדרש כשהי' קובר אלי' את ר"ע א"ל ר' יהושע הגרסי לאו כהן הוא מר א"ל צדיקים אן מטמאין וע' בתשו' מהרי"ל (סי' ק"נ) שכ' דאנן קיי"ל דצדיקים נמי מטמאין והביא ראי' מכ"ד בש"ס וכן מוכרח מהא דאמרינן הכא דלא נפקד ממנו איש הי"מ לעבירה ואפ"ה אמרה פורה כל נוגע בחלל תתחטאו וא"כ ע"כ דצדיקים נמי מטמאין:

וא"כ מעתה א"ש המשנה דנזיר הנ"ל דקאמר נדר הי' שמואל כדבר ר' נהוראי דהיינו דבאמת קשיא איך אפשר דשמואל נזיר הי' א"כ איך נטמא לאגג ואכן אי אמרינן דעכו"ם

אפי' במגע ומשא נמי לא מטמאי לא קשיא הא דאגג, אבל לפ"ז תקשה דא"כ אמאי אמרה תורה תתחטאו מאי אמרת דילמא אקטל חד מישראל הא כתיב לא נפקד ממנו איש ואכן ע"ז הי' אפשר לומר דלא נפקד ממנו איש היינו לעבירה אבל לפ"ז שוב יהי' מוכרח דצדיקים נמי מטמאין וא"כ תקשה האיך נטפל אלי' לר"ע וכמו ששאל ר"י הגרסי:

ולזה קאמר נזיר הי' שמואל כדברי ר' נהוראי דהתוס' ב"מ (קי"ד ע"ב) הביאו מהמדרש ר' נהוראי אומר אלי' מבני גד הי' ולא הי' כהן ע"ש וע' בזוהר חדש דר' נהוראי שבמשנה אמר כן ע"ש) וא"כ לר' נהוראי שפיר אמרינן דצדיקים נמי מטמאין ושפיר אמרינן דלא נפקד ממנו איש היינו לעבירה וא"כ מת עכו"ם אפי' במגע ומשא נמי אינו מטמא ושפיר אמר דשמואל נזיר הי' ודו"ק:

ידידושת"ה:

סימן לא

עוד להרב הנ"ל.

ואשר הזכיר בשולי מכתבו מדברי הגאון מופ"ד המגיד מקאזניטץ ז"ל להשוות דברי הרמב"ם ז"ל בטעם הקטורת עם דברי הזוה"ק ובעיני כבודו הדבר תמוה להשוות שיטת הרמב"ם ז"ל לשיטת הקבלה באשר ראה בס' עבוה"ק לר"מ בן גבאי שהרבה להשיג בחלק התכלית על דברי הרמב"ם ז"ל בה' יסוה"ת בענין השגת הגלגלים שכ' שהוא גדולה מבנ"א שהיא עד הקבלה:

תשובה

א

דברי הקדוש ז"ל קלורין לעינים, וכבר ידועים הם ליודעי חן אבל מעיקר הטענה שטען כי תמוה בעיניו להשוות דעת הרמב"ם ז"ל להזוה"ק, אראהו דוגמתו בהלכה במה שפסק הרמב"ם ז"ל וכל הראשונים חלקו עליו ויש. ע"ז מקור בזוה"ק:

ב

בה' יבום וחליצה (פ"ד ה"ו) כתב הרמב"ם ז"ל וחולצת המנעל ומשלכת אותו לארץ ובטור באהע"ז (סי' קס"ט) כ' פ"ז ואיני יודע למה הצריכה להשליכו לארץ ובאמת הדברים מבוארים בזוה"ק במדבר (ק"פ ע"א) ובעי לבטשא לי' להוא נעל בארעא כו' ועוד נמצא בזוה"ק דברים בתוספתא (ר"פ ע"ב) וע"ד אית לאשלפא להאי ולמיהב לי' גו עפרא:

ג

בה' כלאים (פ"ט ה"ח) פ' הרמב"ם ז"ל דאין כלאים אלא במין אחד טהור ואחד טמא והרא"ש ז"ל בה' קטנות הרבה להשיב על הרמב"ם ז"ל בזה ובאמת מצאתי כן מבואר בתיקוני זוה"ק תיקון י"ד קם ר"ש על רגלוי ואמר אלי' נחית הכא ואנהיר עיינין דלא אתון למיכל בב"ח אדהכי הא אלי' ק נחית אמר בוצינא קדישא והא רזא דא איהו רזא דלא תחרוש בשור ובחמור יחדו חלב אתערב בשרא דא איהו כלאים מין דלאו במיני' אר"ש אלי' אלי' והא שור איהו מסטרא דדכיא וחמור מסטרא דמסאבא דהא איהו כלאים טב וביש כו' א"ל ודאי הכא הוא:

ד

בה' תומו"ם (פ"ג הי"ב) כ' הרמב"ם ז"ל והדלקת הנרות היא הטבתם והרשב"א ז"ל בתשו' (סי' ש"ט) הקשה הרבה ע"ז וגם דעת הראב"ד ז"ל (בפ"ב מה' עיוה"כ) אינו כן וגם שי' רש"י והתוס' ז"ל דלא כהרמב"ם ובאמת יש לו מקור בזוה"ק במדבר (ק"נ ע"א) מאי שנא הכא בהטיבו ומאי שנא התם ובהעלות א"ר יהודא כלא חד מלא ע"ש:

ה

ומעיקר הדבר שהביא מדברי הרמב"ם ז"ל בה' יסוה"ת שכ' ודעת הכוכבים והגלגלים מעוטה מדעת המלאכים וגדולה מדעת בני אדם אשר ע"ז הרעיש העבוה"ק ז"ל ובאמת מבואר כן בפירוש בזוהר חדש בראשית (ח' ע"ב) תני ר' כרוספדאי השגת המלאכים היא השגה גדולה מה שאין כן למטה מהם השגה שני' היא השגת השמים שמשיגים השגה מה שלמטה מהם אין משיגים כמותם השגה שלישית היא השגת המדרגה התחתונה אשר העפר יסודה והיא השגת בני אדם כו' ע"ש:
ידידו"ש:

סימן לב

להרבנים הגדולים היושבים על מדין בק'..
ע"ד הד"ת שבא לפניכם בנדון חזקת הרבנות שבעת פטירת הרב המנוח ז"ל השאיר אחריו בנו וחתנו שלא הגיעו עדיין באותו פרק להוראה ונתקבל שם רב אחר ופתה אחרי עבור כמה שנים נתקבל הרב הזה לעיר אחרת ובנתים אתמחו בנו וחתנו של הרב המנות ז"ל בהוראה וכעת תובעים חזקתם הראשונה ופניתם אלי לחות דעי אם יש להם טענת חזקה בכלל וגם אם יש לבכר את בן הרב על פני חתנו או חזקת שניהם שוה:
תשובה

א

עלינו לבאר בשאלה זו ג' פרטים הא' בן שאינו ראוי עדיין, כשמת אביו למלא מקומו אי יש לו טענת חזקה שימתינו עליו עד שיהי' ראוי למלוי מקום אבותיו, הב' אם הפסיקו אחר בנתים אי אבד עי"ז הבן חזקתו, הג' אי חזקת חתנו שוה לחזקת בנו:

בפרט הראשון אי מחויבים להמתין על בן שאינו ראוי להוראה עד שיתמחה:

דבר זה מפורש ברמב"ם (פ"א מה' מלכים) הניח בן טן משמרין לו עד שיגדיל שכן עשה יהוידע ואש ע"ש:

ואכן לפום ריהטא הי' נ"ל דדבר זה תלוי בפלוי' דר"מ ור"י, דבש"ס דמנחות (ק"ט ע"ב) תניא בשעת פטירתו של שמעון הצדיק אמר להם חוניו בני ישמש תחתי נתקנא בו שמעי אחיו שהי' גדול ממנו שתי שנים ומחצה א"ל בא ואלמדך סדר עבודה וכו' דברי ר"מ ר"א לא כך הי' מעשה אלא לא קיבל עליו חוליו מפני שהי' שמעי אחיו גדול ממנו ואעפ"כ נתקנא בו חוניו בשמעי וא"ל בא ואלמדך סדר עבודה וכו' ע"ש וצ"ע דבמאי פליגי ר"מ ור"י:

והנראה דאזלי לשיטתי' דהנה התוס' ז"ל הקשו על דברי ר"מ דחוניו שימש תחת אביו וז"ל תימא הא דרשין בתו"כ תחת אביו בזמן שהוא ממלא מקום אבותיו וחוניו ל"ה יודע סדר עבודה דהא קא"ל שמעי בא ואלמדך וי"ל דביראת חטא הי' ממלא מקום אבותיו ע"ש:

ולפי"ז יש ראי' מכאן דכל שהוא ממלא מקום אבותיו ביראת חטא אף שבחכמה איננו ממלא יש לו טענת חזקה:

וזה רק לר"מ אבל לר"י אין ראי' מכאן דהא לדידי' חוניו שנצטווה מפי שמעון הצדיק לשמש תחתיו הי' יודע גם סדר עבודה:

ומעתה נראה לומר דאזלי לשי' דבש"ס דמכות (י"ג) פליגי ר"מ ור"י בעבד שיצא בשש אם הוא חוזר לשררה שהחזיקו אבותיו וכן ברוצח שגלה וחזר במיתת הכה"ג דלר"מ חוזרין לשררה, ולר"י אין חוזרין ומזה למד המרדכי (בפ' חזקת הבתים) דלר"מ ה"ה במי שהחזיק במצוה ואירעו אונס דלכשיעבור האונס חוזר ע"ש:

וא"כ מעתה ר"מ לשי' דס"ל דאונס לפי שעה אינו מבטל חזקה שפיר קאמר דשמעי למד לחוניו ואפ"ה ציוה שמעון הצדיק לכהן אותו תחתיו אבל לר"י לשי' דכל שאירעו אונס בנתים אינו חוזר לשררת אבותיו וא"כ ה"ה כיון דבשעת פטירת שמעון הצדיק ל"ה חוניו ראוי ממילא א"ל שום טענת חזקה ולפיכך אמר דלא כך הי' מעשה אלא דחוניו הי' יודע סדר עבודה וע"כ שימש תחת אביו:

ב

ולפי"ז הי' נראה לכאורה לומר דדין זה דקטן בשעת מיתת אביו יהי' תלוי בפלו' דר"מ ור"י:

ואכן ע"כ א"א לומר כך דהא הרמב"ם ז"ל פסק בעבד ורוצח כר"י דאינו חוזר וכן בהא דחוניו קיי"ל כר"י וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפיהמ"ש דמנחות שם וא"כ יהי' נמצא לפסק הלכה דכל שנדחה שעה אחת שוב אינו חוזר לשררה, והרי כבר הבאנו לעיל שי' הרמב"ם ז"ל דעל בן קטן מחויבין להמתין עד שיגדיל

וע"כ דשאני בהא דעבד ורוצח דילפינן להו שם מקראי למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' וגם הרי כ"כ המרדכי שם בעצמו דאפי' ר"י מודה בשאר אונס דחוזר דשאני הא דרוצח ועבד דהוא עבירה חמורה וכן מורה לשון הרמב"ם ז"ל שכ' בה' רוצח שם (פ"ז ה"ד) הרי הוא מורד מגדולתו כל ימיו הואיל ובאה תקלה זו הגדולה על ידו:

וגם הרי באירע פסול בכה"ג ליכא פלוגתא כלל ולכו"ע ראשון חוזר לעבודתו וכמבואר בש"ס דיומא (י"ב ע"א) ור"מ גופי' דס"ל התם דחוזר לעבודתו אצטריך לי' בעבד ורוצח קראי יתירי וע"כ דשאני הני וז"פ, וע' במג"א סי' קנ"ג סקמ"ט:

ג

וכן יש לי להעיר עוד בדין זה מדברי התו"כ (פ' שמיני) ובנים לא היו להם הא אילו הי' להם בנים היו הם קודמים לאלעזר ואיתמר והרי מבואר בזוה"ק דנו"א כשמתו הי' פחותים מבני כ' ובש"ס דסנהדרין (ס"ט ע"ב) דאפי' בדורות ראשונים פחות מתמני לא אולידו וא"כ אפי' הי' להם בנים הרי הי' בשעת מיתת נו"א פחותים מבני י"ג דלכו"ע פסולים לעבודה וממילא הי' אלעזר ואיתמר יורשים הכהונה אע"כ דאי הי"ל בנים הי' הם חוזרים לחזקתם כשיגדילו:

ואכן באמת במדרש רבה (אחרי) פליגי בהא דויכהן אלעזר ואיתמר על פני אהרן אביהם אי קאי בחיי אהרן או לאחר מיתה ולחד מ"ד היינו לאחר מיתת אהרן ואז כבר אפשר הי' לבני נו"א להיות גדולים ולירש חזקת אבותם ושפיר קאמר דאילו הי' להם בנים היו הם יורשים הכהונה:

ואולם האמת יורה דרכו דקטן, או מי שאינו ראוי בשעת מיתת אביו לא אבד חזקתו כשיגדיל או

יחמחה וכבר כתב בעיקרי הד"ט או"ח סי' ב' בשם דב"מ דאף דאין המנהג לשמור המקום עד אשר יגדל אבל אם הי' מי שישמור זוכה הלז אח"כ במקומו ע"ש:

ד

ועתה נבאר פרט השני בדין היכי דאפסקי' אחר בנתים:

דין זה מבואר באש"א (בסי' נ"ג) דהיכי שא"א הי' להמתין והפסיקו אחר אין היורש יכול לתבוע חזקתו שכ' שם וז"ל שוחט שהחזיק במלאכתו ומת והניח בנים קטנים והחזיק אחר בה וכשהגדילו תובעים חזקת אביהם אין טענתם טענה וראי' מהתו"כ והכהן המשיח תחתיו מבניו מלמד שבנו קודם לכל אדם יכול אע"פ שאינו ממלא מקום אבותיו ת"ל ואשר ימלא את ידו בזמן שממלא אין ואם לאו ובא אחר וישמש, ולא קאמר ישמש תחתיו עד שיהי' בנו ראוי משמע בהדיא דכיון דאידחי אידחי והביא כן מתשו' הרדב"ז סי' נ"ט ע"ש:

ה

והנה לענד"נ דאין ראי' מתשו' הרדב"ז ז"ל לכאן דתשו' זו שהזכיר הא"א היא בח"ד (סי' נ"ט) בענין תוקע סגי נהור שהעבירוהו מכח דחשו לשי' הרבינו ירוחם ז"ל דאינו אלא מחוייב דרבנן ואינו מפיק המחוייב מדאוריתא ומינו עי"ז לתוקע אחר ואח"כ נודע להם דלית הילכתא הכי וכ' הרדב"ז ז"ל דאם השני בקי כמוהו הרי הוא בחזקתו דהואיל ואידחי אידחי ע"ש ואכן סיים שם בין שיצא מפי רבינו ירוחם ז"ל:

הרי בהדיא דלא קאמר כן רק משום שגם עכשיו הוא פסול לדעת ר"י ז"ל אבל כל שעבר האונס לגמרי לא קאמר כלל דידחה.

ואדרבא מצינו להרדב"ז ז"ל בתשו' אחרת והוא בח"א (סי' שפ"ז) בראובן שהי"ל חזקה מאבותיו להדליק נרות בביהכנ"ס ועתה העני שסיים שם וז"ל ואפי' הוא עני ביותר ואין בידו להדליק כלל לא איבד בשביל כך חזקתו אלא כיצד עושין או מדליקין משל צבור או נותנין אותה לאחר ע"מ שכשיהי' לו או לזרעו יכולת להדליק יחזור לו חזקתו עכ"ל ומוכח מזה דאפי' לזרעו מחזירין ואף דאפסקי' אחר, ול"א כיון שנדחה ידחה:

ואכן י"ל דשאני התם דאתני כך בתחילה והרדב"ז ז"ל ל"כ אלא שכדאי להתנות כן אבל כל שלא התנה שפיר אמרינן דאבד חזקתו היכי דהפסיקו אחר:

ובאמת מצאתי עוד מבואר להר"י חגיז ז"ל בתשו' הלק"ט (סי' ל"ט) שלמד ג"כ מד' הרדב"ז ז"ל לענין תוקע שמת ונכנס אחר במקומו ולכשגדל בנו רצה לירש זכות אביו וכ' דכיון דאדחי אדחי ע"ש והוא דומיא למ"ש הרדב"ז בסי' נ"ט הנ"ל והוסיף עוד דאם באו בנו הראשון ובנו השני ינתן לבנו השני ע"ש:

ו

ויש להביא מקור נאמן לדין זה דאמרינן הואיל ונדחה ידחה מהא דאיתא במדרש שה"ש (פ"ה) דאר"ל מקודש הבית שלא עלה עזרא באותה שעה שאילו עלה עזרא הי' הוא כה"ג ולא יהושע בן יהוצדק וכ"ה ברש"י (ד"ה ה') דיהוצדק לא שימש כלל בכה"ג שנגלה הי' לגולה ויהושע זכה בחזקת אבי אביו שרי' ועזרא הי' בנו של שרי' והי' שייך לו ורק שעלה אחרי יהושע ע"ש והרי כשעלה ג"כ נשאר יהושע בחזקתו ולא עזרא אף דהכהונה היתה שייכה אליו וע"כ דהיכי דהפסיקו אחר אמרינן הואיל ונדחה ידחה, וע' רש"י (דה"י כ"ד) ע"ש ודו"ק:

ודבר חידוש כתבו התוס' נזיר (מ"ז ע"א) דכה"ג שגלה ונשתהה כמה שנים דכששב אינו חוזר לעבודתו כיון שזה שימש תחתיו כמה שנים נשאר הוא בחזקתו ולא הראשון עיי"ש הרי אע"ג דכבר שימש הראשון בכהונה גדולה אעפ"כ אבד חזקתו כששימש השני ודברי התוס' אלו מבוארים ביתר ביאור בתוספי הרא"ש נזיר (מ"ז) שם והוריות (י"ב ע"ב) דהא דאמרינן אירע פסול בכה"ג ראשון חוזר לעבודתו היינו רק כשהשני שימש זמן מועט אבל כל שחלה או אירע לו אונס ימים רבים ולא שב משמש השני ולא הראשון ע"ש:

ומד' המרדכי בפ' חזקת שלמד מהא דפסול בכה"ג לענין גלילה וכ"ה הלכה פסוקה בשו"ע או"ח לסי' קנ"ג) נראה קצת דאינו מחלק בין זמן מועט למרובה:

ז

וכה ראיתי בתשו' הראנ"ח (סי' ע') שכתב בדין ראובן שהחזיק בהכנ"ס בביתו ואח"כ אירעו אונס והחזיק שמעון ולכשעבר האונס פסק הראנ"ח ז"ל שראובן הראשון יש לו יותר חזקה דדמי ממש לרוצח שגלה לערי מקלט שחוזר לשררת אבותיו ומעבירין מי שזכה בשררה ההוא בעת של"ה הרוצח במקומו ע"ש:

והנה זה פלא דהא ברוצח כשמת קיי"ל כר"י דאינו חוזר לשררת אבותיו כמו שביארנו והראנ"ח ז"ל כ' בפשיטות דחוזר וצ"ע:

וע"ע שם בהראנ"ח שכ' דכל שלא שמענו בפי' שמחל חזקתו אמרינן דלא נתיאש ואפי' במילתא דלא שכיחא כולי האי שיעבור האונס דהרי עשירות אמרינן בגיטין (ל' ע"ב) דלא שכיחא ואפ"ה פסק המרדכי לענין ס"ת דאם העשיר חוזר לחזקתו וכמש"ל:

וע"ע בשו"ת ד"ח להגה"ק מצאנז זצ"ל ביו"ד ח"א (סי' נ"ג) שכ' דלא מהני אפסקי' אחר והביא ראי' ברורה מש"ס דברכות (כ"ח ע"א) דהדרוהו לר"ג מפני שהוא מזה בן מזה:

ואכן כל שקלא וטריא הדין הוא רק כשהאחר עדיין קיים או שיש לו יורשים הבאים מכחו אבל לגבי איש זר אין שום סברא שלא יוכל לתבוע חזקתו אף דהפסיקו אחר בנתים וז"ב:

ח

וכעת נשאר לפנינו לבאר פרט הג' אי יש חילוק בין חזקת בנו לחזקת חתנו בכה"ג:
והנה בסוף תשו' רמ"א הועתקה תשובת הגאון מהר"ש ז"ל שכ' דחתנו כבנו לענין חזקת רבנות והביא ראי' מירושלמי בהא דמחוקק מבין רגליו דקאי על נקיבות ע"ש, וע' רש"י שבת (כ"ג ע"ב) שכ' דחתנו נמי אקרי בנו ע"ש:
ואמנם מצאתי בשו"ת עה"ג סי' מ"ט שכ' וז"ל ואם כן הוא שבאים השמעונים להתעסק ולהשתמש בתגא ולנהוג שררה בשביל נשותיהן נראה לפענ"ד שלא דברו נכונה כי אין לבנות לירש גדולת אביהן כי עיקר מקור דין זה שיוכל אדם להוריש גדולתו לבניו הוא מהא דאיתא בתו"כ פ' צו והמעיין שם יראה באר היטב שאין לבנות לירש גדולת אביהן עכ"ל:

ט

והנה ע"פ שי' עה"ג ז"ל יש מקום לבאר דברי הרבינו ירוחם ז"ל במישרים (נתיב כ"ו) דאין יכולים למכור זכות השררה לשום אדם והביא ראי' מהתו"כ דבזמן שאינו ממלא מקום אבותיו ישמש אחר תחתיו ואמאי לא אמרינן דבנו ימכרנו לאחר וע"כ דלא מהני וכ"ה במרדכי (פ' החובל) והובא ברמ"א חו"מ (סי' קמ"ט) ע"ש:
ודא טעמא בעי דאמאי לא יוכל למכור ואי משום דהוי רק טובת הנאה דא"כ אף לא יהי' יכול להורישו ועי' ד"מ (סי' רע"ו) שהביא בשם מהרי"ק ז"ל דאף דאין אדם מוריש טוה"נ לבניו מ"מ שררה שאני ושוב הביא שם הא דרבינו ירוחם לפסק הלכה דאינו יכול למכור השררה וע"כ דלאו משום טוה"נ הוא וא"כ באמת אמאי אינו יכול למכרו:
ואכן לפמ"ש דחתנו אינו יורש יש לישב שפיר עפ"ד הרמב"ם ז"ל (בפ"ד מהלכות עבדים) והוא מהמכילתא דעבד עברי אין האדון יכול למכרו ולא ליתנו לאחר וכ' הראשונים ז"ל הטעם דכיון דאמרינן בקידושין (י"ז ע"ב) דמת האדון עובד רק את הבן ולא את הבת ל"ה קנין גמור ואינו יכול למכרו:
א"כ הכ"נ בנ"ד כיון דאין הבת יורשת השררה ממילא אין רשות למכרו ומכאן ראי' לד' עה"ג ז"ל:

ו

והנה ראיתי לזקיני הגאון ז"ל בשו"ת מנחת שי שכ' דבר חדש דאף דאין ירושת השררה מצד הדין כיון דהוי טוה"נ אבל עכ"פ יש בו מדין מצרנות ומשו"ה כתב דלפי המבואר בשו"ת ב"ח הישנות (סי' י"ג) דגם בחתנו שייך דין מצרנות וא"כ ממילא יש לו טענת חזקה ע"ש:

והנה בעיקר הקו' שפלפל שם מלבוב ז"ל דאמאי מן ריש זכות זה הא הוי טוה"נ תמה אני על גדולי עולם שלא ראו ד' הד"מ (סי' רע"ו) שהבאתי לעיל שבעל הלכה זו המהרי"ק ז"ל הרגיש בעצמו מהא דשררה וכ' דשררה שאני וכ"כ בתשו' עה"ג הנ"ל:

ובעיקר הדבר שחידש דמהני עכ"פ מדין מצרנות ומטעם זה פסק דגם בחתנו הדין כן, אם כי סברא נכונה היא אבל יש להוכיח להיפך שהרי קיי"ל דאם נתייאש אבד חזקתו וכמ"ש המהרי"ק בתשו' לענין חזקת ישוב והראנ"ח ז"ל שהבאתי לעיל והביא כן בשם המרדכי וכ"ה במג"א (סי' קנ"ג) ע"ש והרי לענין מצרנות לא מהני יאוש:

וראי' לזה דהא קי"ל דשומא הדרא לעולם וכמבואר בחו"מ (סי' ק"ג) והא שומא הוא רק משום ועשית הישר והטוב וכש"ס דב"מ (ל"ו ע"א) וה"ה מצרנות ג"כ מכח הישר והטוב וכש"ך חו"מ (ק"ג שם) שדימה דין דמצרנות לשומא ע"ש וא"כ גם יאוש לא תיהני לבטל חזקתו:

ועי' בש"ע חו"מ (סי' רנ"ט) גבי המציל מזוטו של ים דחייב להחזיר מטעם ועשית הישר והטוב:

יא

ואף לפי דבריהם דיש כאן משום מצרנת וממילא ה"ה בחתנו עכ"פ היכי שהי' באותה שעה הא בכה"ג קיי"ל בחו"מ (קע"ה סל"ד) דבקטן או חולה אינו יכול לסלק המצרן:

וא"כ בנ"ד דבשעת פטירתו של הרב המנוח ז"ל ל"ה חתנו ראוי למלא מקומו אין גם טענת מצרנות:

ובדבר מה שמקצת הבע"ב טוענים דאם כל החזקה מדין הישר והטוב לפי ראות עניהם יותר יהי' ישר וטוב להחזיק בידי הרב הרוצה לכהן מחדש כי טפלי תלי בי' ע' בתוספתא שקלים (פ"ב ה') ועשית הישר והטוב הטוב בעיני שמים והישר בעיני אדם דברי ר"ע ר"א אף הישר בעיני שמים כו' הכריעו חכמים לקיים דברי ר"י שנאמר כי תעשה הישר בעיני ה' ע"ש ודו"ק:

הדוש"ת:

סימן לג

ב"ה סאניק תמוז תרפ"ג. שוכט"ס לכבוד הרב הגאון החריף ובקי כש"ת הר' משה סאקאלאווסקי שרימ"א ר"מ דק' בריסק דליטא.

ספרו אמרי משה אשר שלח לי למנה הגיעני גם שמתי עיני עליו וראיתי כי ברכה בו סברות ישרות בחריפות ובקיאות ותשואת חן לו, והנה בעיוני בראשית ספרו בסי' א' אמרתי להודיעו את אשר הגו רעיוני מדי שוטטו בדבריו:

א

כ"ה הביא לפרש המשנה דמקואות (פ"ה מ"ב) דפליגי ר"י ור' יוסי לענין מעין שהעבירו פ"ג כלים דאזלי לשי' דפליגי (במ"ה שם) אי מזחילין בדבר המקב"ט דר' יהודא לטעמי' דאמר סומך אפי' מקל וקנה ולא איכפת לי' בדבר המקב"ט ומש"ה קאמר הרי הוא כמו שהי' ור' יוסי לטעמי' דבעי הויתו ע"י טהרה ולכן אמר הרי היא כמקוה עכת"ד:

הנה מדכרי הרמב"ם ז"ל שם מבואר דכו"ע ס"ל דבעינן הויתו ע"י טהרה במעיין עכ"פ ורק עיקר הפלוגתא לענין מקל וקנה דהוי פשוטי ה"ע דמק"ט רק מדרבנן בזה ס"ל לר"י דמזחילין ור"י פליג ואמר כל דבר שמקב"ט ואפי' מדרבנן אין מזחילין בו אבל בהא דמעבירין ע"ג כלים אילו הי' בזה משום הויתו ע"י טומאה גם לר"י ל"ה דינו כמעין דהוא מקב"ט מדאורייתא:

והנה לפום ריהטא הי' נ"ל לתרץ הדברים ולהביא ראי' ממקור אחר דר"י ס"ל דאפי' בטומאה דאוריתא מזחילין והוא ממה דמבואר בתוספתא דמקואות (פ"ד מ"ה) מזחילין ע"ג מת דברי ר' יהודא א"כ מבואר דאפי' בטומאה דאוריתא מזחילין לר"י:

ואכן נראה דאין ראי' משם דהא איתא בילקוט (פ' חקת) בשם הספרי בקרא דהנוגע במת לכל נפש האדם יטמא הנוגע במת טמא ואין מת עצמו טמא ע"ש וא"כ כיון דמת עצמו אין בו טומאה שפיר ניחא דמזחילין ע"ג מת:

ואדרבה בהכי ניחא לי ליישב קו' המג"א ז"ל בס' זית רענן שתמה דמה נפ"מ אם המת עצמו טמא או לא ולהנ"ל ניחא דנפ"מ להא דמזחילין עליו:

והנה לכאורה תמהתי בדברי הספרי הנ"ל מהא דאיתא בתוספתא דכלים ובכ"ד בש"ס ויקח משה את עצמות יוסף עמו מכאן אמרו טמא מת מותר ליכנס למכנס למחנה לוי' ולא טמא מת בלבד אמרו אלא אפי' מת עצמו ולספרי הנ"ל מאי רבותא דמת עצמו הא אדרבה מת עצמו אינו טמא כלל, וא"כ לכאורה הי' נראה דלתוספתא זו ע"כ מת עצמו נמי טמא וא"כ שוב יהי' מוכרח מהא דקאר"י דמזחילין ע"ג מת דה"ה בכל דבר המק"ט ואפי' מדאוריתא:

ואכן באמת א"ש עפ"ד התוס' סוטה, (כ' פ"ב) שהקשו דהא מת אין לו טהרה במקוה ופטור עליו המכניס וא"כ מאי רבותא דמת ותי' דהכי פירושו ולא טמא מת בלבד אמרו לאחר שפירש מן הטומאה אלא אפי' מת עצמו דהויא טומאה בחיבורין במכניסו כו' וא"כ לק"מ דהכא הרי לא קאי על מת עצמו רק על הנוגע בו בחיבורין:

והנה הי' נראה להעיר עוד בזה מהאיבעיא דש"ס נדה (ע"א ע"ב) מתים לעת"ל צריכי הזאה שלישי ושביעי או לא עי"ש וא"כ מוכרח עכ"פ דפשיטא דמת עצמו טמא:

ואכן יש לישב גם זה עפ"ד התוספי הרא"ש בעירוכין (ג' ע"א) בהא דממעט קטן לענין ביאת מקדש שהקשה דתיפוק לי' דקטן פטור מעונשין ותי' דנפ"מ דעכשו הוא גדול ונטמא בהיותו קטן ע"י שנגע בו בעצמו עי"ש וא"כ גם הכא נראה דהאיבעיא כיון שנוגע בו בעצמו וא"כ אף דמת עצמו אינו טמא מ"מ הרי טמא משום נוגע בו לעתיד לכשיחיו עי"ש:

ומלבד זה נראה ליישב דשפיר מיבעיא אי מתים לעת"ל צריכין הזאה ע"פ הש"ס דכתובות עתידין שיעמדו בלבושיהן וע' בתוס' שם דהיינו בתכריכין שנקברו וכן מבואר בהדיא בירושלמי וא"כ י"ל דהאיבעיא הוא אם יהי' צריכין הזאה ע"י שיגעו בבגדים שנגעו במת ותליא זה בפלוגתת הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל בה' טו"מ לענין טומאת בגדים במת וע' תוס' נזיר (נ"ד):

והנה בעיקר דברי הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש הנ"ל בהא דר' יוסי דאמר כל דבר המקב"ט אין מזחילין בו דהיינו דאפי' בטומאה דרבנן ג"כ לא קרינן בי' יהי' טהור יש להעיר מהא דאמר ר' יוסי עצמו במס' פרה (פ"י) דקלף של חטאת שנתנו ע"ג כתבי הקדש ר"י מטהר ואף דהתם כתיב והניח אותו במקום טהור אמרינן כיון שהוא טהור מדאוריתא דיו ומ"ש מהא דיהי' טהור דבעינן שיהי' טהור אפי' מטומאה דרבנן, ויש להעיר עוד בזה מד' המשל"מ פ"ז מתרומות:

וכן יש להעיר בהא דאמר ר"מ בסוכה (כ"ג) דכיון דמדאוריתא מחזי חזי שריא ואילו בתוספתא דפרה ר"מ עצמו מטמא בהא דנתנו ע"ג כתבי הקדש ויש לחלק ולא כתבתי רק להעיר:

ב

ובמה שהאריך עוד בסי' א' הנ"ל בדבר קושית הריב"ש (בסי' רצ"ב) בהא דמקואות (פ"ז מ"ו) דאר"י אף השני טהור משום דס"ל גוד אחית והא הו"ל זוחלין:

הנה אמרתי לתרץ קו' הריב"ש ז"ל ולבאר עפ"ז פלוגתת הרמב"ם והטור ז"ל דהרמב"ם ז"ל (בפ"ח מה' מקואות הי"ב) פסק כת"ק דר"י בירדו ב' וטבלו דהשני טמא והטור ביו"ד

(סי' ר"א) פסק כר"י דהשני טהור דלשי' אזלו ותתיישב ג"כ קושית הכ"מ ז"ל דאמאי באדם פסק הרמב"ם ז"ל כת"ק דהשני טמא ואולי בסגוס פסק כר"י דאף השני טהור:
בהקדם עוד דברי הרמב"ם שם שכ' ובפ"ח ה"ח) ג' גומות שבנחל העליונה והתחתונה של כ' אמה והאמצעית של מ' סאה כו' שאין הנזחלין מערבין אא"כ עמדו. והקשו בזה דכיון דס"ל לרבינו ז"ל גבי ירדו ב' וטבלו דהשני טמא והיינו ע"כ דלא אמרינן גוד אחית וא"כ ל"ל טעמא דאין הנזחלין מערבין תיפוק לי' דל"א גוד אחית וכ"ש גוד אסיק:
וליישב זה אמינא דבגמ' חגיגה (יט) עודהו רגלו אחת במים הוחזק לדבר קל מחזיק עצמו לדבר חמור, מאן תנא עודהו רגלו אחת במים אר"פ ר' יהודא הוא דאמר דאף השני טהור ותמה בזה בטו"א שם דהא עד כאן לא שמעינן לי' לר"י רק דגוד אחית להמים שעליו כאלו הן במקוה דמשו"ה השני טהור אבל הכא אפי' תימא גוד אחות המים שעליו מה אהני זה לחשוב לגברא כתחילת טבילה, ועוד אס"ד דס"ל לר"י באמת גוד אחית לגברא גופא א"כ תקשי הא דג' גוממיות דאר"י דמטביל בתחתונה ולא בעליונה והיינו משום דס"ל גוד אחית ולא גוד אסיק והשתא דאמרינן גוד אחית לגברא גופי' א"כ יהי' מטביל בעליונה ג"כ:
והנראה בזה לאמר דבאמת הוכיח ר"פ מהא דאר"י דאף השני טהור דאמרינן גוד אחית לגברא גופי' ומכח קושית הריב"ש הנ"ל שהקשה לשי' התוס' גיטין (ט"ז) דמשו"ה ל"ה קטפרס משום דסופן לירד א"כ הו"ל זוחלין וכנ"ל ולפ"ז א"ש דכיון דס"ל לר"י גוד אחית לגברא גופי' דהוי כאלו האדם עומד בתוך המקוה א"כ אין כאן לא קטפרס ולא זוחלין וע' ש"ך (סי' ר"א סק"ל) ומשו"ה שפיר אמר ר"פ ר"י הוא דאמר גוד אחית להאדם עצמו ולכן מחזיק עצמו לכל מה שירצה:
ובמה שהקשה הטו"א דא"כ דס"ל לר"י גוד אחית ם עצמו א"כ אמאי אינו טובל בעליונה הנה ראיתי להגאון מהרש"ק ז"ל שדן ג"כ בזה לומר דר"י ורבנן בהא פליגי וס"ל לר"י גוד אחית לגברא גופי' ורבנן פ"ל דכיון דהאדם אינו צריך להמים משו"ה אף דאמרינן המים המועטים נגרים לגבי המים המרובים אבל האדם כיון דאינו צריך להמים אינו טפל לו ואינו נגרר אחריו אלא שהקשה לפ"ז דא"כ מאי פשיט להא איבעיא דמהו להטביל מחטין וצינורות בראשו של אחד מהן מהא דג' גוממיות בנחל דאמרינן גוד אסיק דהא התם בג' גוממיות שהאדם עוד לא טבל וצריך עתה להמים ולכן טובל בעליונה דאמרינן גוד אחית להאדם עצמו ולאו משום גוד אסיק אבל במחטין וצנורות בראש אדם שכבר טבל ואינו צריך להמים ל"א גוד אחית:

ואכן באמת א"ש בפשיטות דבהא דירדו ב' וטבלו וכן בהא דעודהו רגלו אחת במים לענין שיחזיק עצמו לדבר החמור שפיר אפשר לומר גוד אחית להאדם גופי' כיון דגוף האדם עודנו מחובר במקצת למקוה במה שרגלו במים ולכן שייך גוד אחית להאדם אבל מה ענין זה בהא דשלש גוממיות לומר גוד אחית להאדם גופי' דשם אין חיבור להאדם לא עם המקוה האמצעית ולא עם התחתונה ורק המים מחוברים ע"י שטף של גשמים ולכן כיון דהמים מחוברים שייך גוד אחית או אסיק רק להמים אבל לא להאדם וא"כ שפיר הביא ראי' להא דמחטין וצנורות בראשו של אדם דאף דהאדם מחובר להמקוה הרי איננו צריך עוד להמים שכבר נטהר ורק המחטין וצנורות הם צריכין להמים והרי הם אינם מחוברים להמקוה רק המים שעל האדם מחבר אותם ודמיין שפיר להא דגוממיות דל"א בשביל זה גוד אחית להאדם למאן דאמר טובל בתחתונה אף שצריך להמקוה כיון דאינו מחובר וז"ב הסברא:

וא"כ שפיר מיושבים דברי הרמב"ם ז"ל שהצריך לומר בהא דשלש גוממיות טעמא דאין הנזחלים מערבין דאל"כ הי' מותר להטביל בתחתונה דגם הרמב"ם ז"ל ס"ל גוד אחית ולא קשיא דא"כ אמאי השני טמא דס"ל לרבינו ז"ל כת"ק דר"י דל"א גוד אחית לגברא גופי' והו"ל זוחלין אבל במים שפיר ס"ל גוד אחית וזהו באמת מה שכ' דאין הנזחלים מערבים דגם התם עיקר הפסול משום זוחלין:

ומעתה שפיר מיושב קושית הכ"מ ז"ל מה דמחלק רבינו ז"ל בין הא דאדם הטובל לסגוס דבאדם הטובל פוסק דהשני טמא ובסגוס פוסק דהשני טהור:

ולהנ"ל נראה דהרמב"ם ז"ל לשי' אזיל דס"ל דגם מים מחוברים בקרקע אם הם פחותים ממ' סאה מקבלים טומאה וכמבואר בדבריו בפי' המשנה דריש מקואות ובה' טו"א (פט"ו) וא"כ נחזו אנן אי נימא דאין המים שעל הסגוס מצטרפין להמקוה משום דקטפרס אינו חיבור וא"כ הו"ל מקוה חסירה ממ' סאה ויהי' הסגוס טמא דהרי במקוה שנחסרה ממ' סאה כיון שנכנס בו הטמא השני הוא מטמא את המים וא"כ הסגוס שנוגע במקצת בהמים נטמא כדין משקין שמטמאין כלי אבל אי נימא גוד אחית להסגוס כאלו הוא במים ויהי' מקוה שלימה ממ' סאה וא"כ ממילא לא נטמאו המים ויהי' גם הסגוס טהור וא"כ נמצא דהסגוס גופי' אף שכבר נטהר עודנו צריך לחיבור המים שלא יטמא ובכה"ג הא גם רבנן מודים לר"י דאמרינן גוד אחית וכנ"ל:

ואכן כ"ז רק בסגוס דהוא כלי ומקבל טומאה מהמים משא"כ באדם הטובל דקיי"ל אין שקין מטמאין אדם וא"כ נמצא דאף אם יטמאו המים יהי' האדם טהור וא"כ אינו צריך עוד להמקוה ולכן לא אמרינן גוד אחית לגבי גברא גופי' וממילא מפסלי המים משום

זוחלין ומשו"ה פסק הרמב"ם ז"ל באדם דהשני טמא וכחכמים דפליגי אר"י ומתני' דסגוס אתיא ככו"ע ולאו דוקא ר"י הוא:

ואכן נראה עוד דזה יהי' תליא בפלוגתא בגמ' דחגיגה שם דאר"נ מחלוקת במעלות דרבנן אבל מטומאה דאורייתא לטהרה ד"ה אף השני טמא ואיכא דאמרי מחלוקת בטומאה וטהרה אבל במעלות דרבנן ד"ה אף השני טהור והרמב"ם ז"ל פוסק כלישנא קמא דבמעלות דרבנן מחלוקת וכמ"ש הכ"מ שם והטור ס"ל כלישנא בתרא דבטומאה דאורייתא מחלוקת וכמבואר בב"י שם ובסי' רא):

וא"כ מעתה בסגוס כיון דהא דמשקין מטמאין כלי הוא רק דרבנן וא"כ למ"ד דבדרבנן לד"ה השני טהור דאמרינן גוד אחית להאדם לענין טומאה דרבנן וא"כ הרי לענין טומאה דאורייתא שוב אין צריך הסגוס להמקוה ורק לענין שלא יטמא בטומאה דרבנן מדין משקין מטמאין כלי הלא לענין טומאה דרבנן גם ת"ק מודה דאמרינן גוד אחית וממילא לא נטמא הסגוס ושוב אין צריך הסגוס כלל להמקוה ושוב דומה להאדם הטובל דהשני טמא, ולכן הטור דס"ל כמ"ד דבטומאה דאורייתא מחלוקת וכמבואר בב"י שם וע"כ לדידי' לא מתוקמא סתמא דסגוס במתני' כרבנן רק כר"י וממילא הלכה כר"י מדסתם לן תנא כותי' אבל הרמב"ם ז"ל לשי' דס"ל במעלות דרבנן מחלוקת וכמ"ש הכ"מ שם וא"כ גם בדרבנן לת"ק לא אמרינן גוד אחית להאדם גופי' וצריך הסגוס להמים וא"כ אתיא משנה דסגוס ככו"ע ומשו"ה פסק כרבנן דר"י בירדו ב' וטבלו ודו"ק:

ג

ובמה שהביא קו' הראב"ד ז"ל בס' בעל הנפש בהא דאמרינן במס' בכורות (נ"ה) אבוה דשמואל כו' שמא ירבו נוטפין על הזוחלין דמשמע הא מחצה ע"מ הי' כשר ואלו במס' מקואות (בפ"ה מ"ה תנן העיד ר' צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפין שהן כשרים דמשמע הא מחצה על מחצה פסולין ועוד הקשה הש"ך ביו"ד (סי' ר"א סק"י) דהא זוחלין בדאורייתא פסולין וקיי"ל מחצה ע"מ כרוב:

השבתי בזה דכבר הקשו הפוסקים בהא דמה טעם יהי' פסול בזוחלין ונוטפין מעורבין מ"ש מהא דזבחים (פ' ע"א) גבי צלוחות של מי חטאת שנפלו לתוכה מים כ"ש דכשרים להזות ב' הזאות למ"ד הזאות מצטרפות מטעם דיש בילה והרי מבואר בתוס' ר"ה (י"ג) דגם שמואל ס"ל דיש בילה במים וא"כ גם בהנוטפין יש זוחלין ואמאי יפסול:

והתשובה בקו זו נראה עפ"י מה שכ' הש"ך ביו"ד (סי' שכ"ד סקי"א) שהקשה עמש"כ המחבר שם נתן שאור מעיסה שלא הורמה חלתה לתוך עיסה שהורמה חלתה כו' מפריש אחד ממ"ח בכל העיסה לפי שנעשית כולה טבל והקשה הש"ך דהא הרא"ש

והמחבר ס"ל דיש בילה גם בשאור וא"כ ל"ל טעמא דכולה טבל ותיפוק לי' דיש בילה ותי' דבמיעוט לתוך המרובה כי הכא ל"א דיש בילה:

וא"כ מעתה א"ש הא דקאמר שמואל שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין דאלו הי' מחצה ע"מ הי' כשרות מטעם בילה ולכן קאמר שמא ירבו ויהי הזוחלין בנוטפין מיעוט במרובה ובזה ל"ש בילה:

ומעתה לא קשה ממשנה דמקואות דהעיד ר"צ על הזוחלין שרבו דוקא שהן כשרים דהא מבואר בר"ש ורא"ש שם בפי' המשנה דמיירי שאין כדי טבילה בזוחלין לחוד רק בצירוף הנוטפין וא"כ ל"ש לומר דיש בילה כיון דעדיין אין שיעור כשר וכמבואר בגמ' זבחים שם למ"ד הזאה צריכה שיעור ל"ש בילה רק במזה כשיעור שתי הזאות עי"ש ולהכי בעי רבו דוקא:

ובעיוני בסוגיא דבכורות שם תמהתי בדברי התוס' (נ"ו ע"א) שהקשו בשם ר"ת לרב ולאבוה דשמואל ולשמואל דאמר אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד א"כ האיך הי' הזאה על טמאים של מתו מדבר מישאל ואלצפן והלא הי' רחוקים מפרת ותמוה לי דמאי קו' ממדבר הא מבואר במס' (שבת ל"ה) אמר רב מעין המטלטל טהור וזהו בארה של מרים ופירש"י טהור וטובלין בו דלאו כלי הוא להיות המים הנובעים בו כשאובין עי"ש וא"כ שפיר הי' להו בארה של מרים להזות ממנו והכא ודאי דל"ש שמא ירבו הנוטפין דאפי' אם הי' באפשרות הרי קיי"ל במשנה דנדל דהרי הוא כמו שהי' וע' בב"י בשם הראב"ד שכ' דבמעיינות לא חיישינן להכי רק כשכלה בימי הקיץ וזה ל"ש בבאר וכמבואר ברש"י (ע"ז י"ט) דבאר אינו פוסק וע' בר"ש (במס' פרה פ"ח מ"י) דבבאר ל"ח לנוטפין וצ"ע, וע"ע במס' בכורות (ח' ע"ב) בפי' הר"ג מאוה"ג ז"ל בהא דמיא לא בליעי דהמים היו מבארה של מים דבליעי כל מים ולא ניכר בהו ע"ש ודו"ק:

הדוש"ת:

סימן לד

ב"ה גלינא תרפ"א. שוכט"ס לכ' הרב המאוה"ג החו"ב הר'

אברהם דוב שפיעגעל נ"י דומו"ץ בק ראהאטין יצ"ו.

מכתבו הגיעני וע"ד שאלתו על האשה שריננה העיר אבתרה ובעלה מת ורוצית להנשא לנטען אם הב"ד מחויבים למחות בידה:

תשובה

א

הנה לענין דיעבד אם כבר נשאת להנטען מחלוקת הראשונים בזה דשי' הרמ"א ז"ל באה"ע (סי' י"א) דבקלא דל"פ לחודא מוציאין אותה מהנטען ושי' הרמב"ם ז"ל דבעינן גם עידי כיעור:

אבל לענין לכתחילה נראה דלכו"ע לא תנשא ואפי' בקלא דל"פ לחודא וכמבואר כן בהדיא בתשו' הרשב"א ח"א (סי' תקצ"ו) ובתשו' הרא"ש ע"ש:

ואכן זה דוקא בקלא דל"פ אבל בקד"פ שי' רוב הראשונים ז"ל דמותרת אפי' לכתחילה וע"ע ב"ש (סקי"ב) בשם תשו' ש"י דמוציאי הקול צריכין להיות כשרים וע"ע ב"י בשם תשו' מהרי"ק דכל שלא באו עידי כיעור אין על ב"ד לחקור הרבה דע"ז נאמר כבוד אלקים הסתר דבר ובתשו' מהר"ם מינץ מבואר שעשו חרם ע"ז לבלי לחקור ע"ש ויעיין (בסי' ו') והוא מש"ס דגיטין בהא דיצא שם מזנה בעיר דאין חוששין אפי' לכהונה ועטו"ז (סי' ד') דל"ד בפנוי' אלא אפי' בא"א ודלא כהב"ח ע"ש וע' סוטה (כ"ז) בהא דלא ישא דומה ע"ש:

וקצת ראי' נ"ל עוד דבקד"פ אין חשש מגמ' ש דמו"ק (י"ח ע"ב) דאמרינן התם אין אדם נחשד בדבר אא"כ עשאו לא עשאו כלו עשאו מקצתו לא עשאה מקצתו הרהר כו' ופריך מהא דאמר ר"פ לדידי חשדן ולא הוה בי ומשני הא בקד"פ הא בקלא דל"פ:

הרי דבקד"פ אפשר דאפי' הרהור אין כאן וא"כ אפי' לכתחילה עלינו להתירה:

אך זה נשאר לנו לבאר בנ"ד אי הוי קלא דפסיק או דל"פ:

והנה כל היכי דאיכא אויבים בין לנטען בין לנטענת בין לבעל אמרינן אויבים הוא דאפקוהו לקלא ומבואר בישו"ש יבמות (פ"ב סי"ח) דלאו דוקא כשידעינן בודאי דאויבים אפקוהו לקלא אלא אפי' אם יש קצת רגלים לדבר והביא שם בשם הראב"י דאפי' אם לא אפקוהו לקלא רק ע"י האויבים הי' סיוע שלא ישתתק הקול ג"כ הוי קד"פ:

והב"ח ז"ל (בס' ק') הרחיב לנו הדרך דבעתים הללו שרוב ע"ה מתכבדים בקלון חבריהם ורבו מוציאי דבה יש לנו לתלות כל קול בהם שאם לא היינו תולים לאלו וכיוצא בהם לשונאים לא הנחנו בת לאברהם אע"ה ע"ש שהביא ג"כ בשם הר"י מינץ וז"ל ואם הם בדורם אמרו כך אנן מה נענין אבתרי' ע"ש:

וא"כ אחרי שהוכחנו דבנ"ד מיחשיב לקלא דפסק א"כ יש לנו להתיר אפי' לכתחילה הן אמת דבאו"ז בה' יבום (סי' תרי"ד) מבואר דאפי' בקד"פ אינו כונס לכתחילה וכן מטין דברי הח"מ (בסק"ד) דכ' דאפשר לומר דאפי' בקול דעלמא כל היכי דאיכא לעז ירחיק משום לזות שפתים ע"ש:

ואכן הב"ש שם (בסק"ז) כ' ג"כ כלשון הח"מ דבלעז בעלמא לא יכנוס וסיים שכן משמע ברשב"א ע"ש והרי כבר הבאתי דבתשו' הרשב"א שם איתא קלא דל"פ וא"כ ע"כ דגם הב"ש קאי על קלא דל"פ אלא בא למעט עידי כיעור דאשי' המחבר קאי דבעי תרויהו וכן יש ללמוד מד' הב"ש (בסקי"ב) שכ' ול"ד למ"ש בסמוך משום דקול כזה לאו ריעותא כלל מיקרי ע"ש:

ומלבד זה נראה דהכא בנ"ד יש להתיר לכו"ע אפי' לכתחילה ואפי' לשי' זו דבלעז בעלמא אסור לכתחילה לפמ"ש הב"י (בסי' י"א) תשו' הריב"ם בשם מ"כ שכל שאינו מיציאה ואומר לה משום ש"ר אני מוציאך מותרת לנטען וא"כ כ"ש בנ"ד דמיירי שנתארמלה דיש להתיר דהא ל"א משום ש"ר ואפי' לשי' הד"מ שם דחולק ע"ז וס"ל דלא מחלקינן בין נתארמלה לנתגרשה וכן מבואר בב"י שם בשם תשו' הרא"ש ובתשו' הרשב"א ח"א (סי' תקצ"ו) מ"מ הכא בנ"ד דאיכא תרתי לטיבותא דהיינו שלא הוציאה בעלה אלא נתארמלה וגם הוא קד"פ וכמ"ש לעיל נראה דלכו"ע יש להתירה אפי' לכתחילה וכדעת הרשב"א והרא"ש ושיט' כמה ראשונים הנ"ל ובפרט לפמ"ש דחיישינן שיצאו לתרבות רעה א"כ יש לצרף דברי הרמ"א באהע"ז (סי' קע"ז) דבכה"ג לא חיישינן ללזות שפתים וע' ביאור הגר"א שם ובד"מ שם ובכן ישתמט נא כבודו מלסדר קדושין אבל עכ"פ לא יצא למחות בידם:

ב

והנה מדי עיוני בדין זה דנטען אמרתי ליישב דברי הש"ס בסנהדרין דאמרינן שם (בדף מ"א ע"א) מנין להתראה מה"ת דבי רבי תנא ע"ד אשר ענה על פסקי דיבור ועמדתי בזה דהא בקרא כתיב את הנערה ע"ד אשר לא צעקה בעיר ואת האיש ע"ד אשר עינה ואיתא בספרי (תצא) ע"ד אשר לא צעקה על דבר ע"פ התראה ע"ש וא"כ אמאי יליף רבי התראה מע"ד אשר פנה ולא יליף מרישא דקרא דכתיב ע"ד אשר לא צעקה דדרשינן ג"כ ע"ד על עסקי הדיבור דהיינו התראה:

ואמרתי דרבי לשי' בזה דבש"ס קידושין (ט' ע"ב) ס"ל לרבי באו עלי' עשרה בני אדם הראשון בסקילה וכולם בחנק:

והנה בגמ' סנהדרין שם אמרינן דלא משכחת נערה המאורסה בסקילה משום דהו"ל עדות שאאי"ל דיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו ולא משכח"ל אלא או כשהתרו בה או בשזינתה וחזרה וזינתה ע"ש:

וא"כ מעתה לרבי דס"ל כולן בחנק לא משכח"ל דין נערה המאורסה דבסקילה בזינתה וחזרה וזינתה וע"כ רק משום דאתרו בה וא"כ מנ"ל לרבי להוכיח בעלמא דבעינן התראה

מקרא דנערה המאורסה דילמא לעולם אימא דבעלמא ל"ב התראה והכא שאני בנערה המאורסה דאינה נהרגת בלא התראה משום דהו"ל עדות שאאי"ל:

ובישוב דבר זה אמרתי דרבי לשי' אזיל דאמר ביבמות (כ"ד ע"ב) הואיל ומכוער הדבר תצא וא"כ בלא התראה אינם יכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו דא"כ הי"ל להעיד רק בעידי כיעור דג"כ היתה אסורה א"ו דלהורגה באו וא"כ שפיר יליף רבי לשי' דבעלמא ג"כ בעינן התראה ופ' בתשו, נוב"י מ"ש בזה:

וא"כ שפיר מיושבת קושיתנו דע"כ מוכרח להביא רק מקרא דע"ד אשר ענה דזהו קאי על הבועל ולא מקרא דע"ד אשר לא צעקה דקאי על הנערה דהא גם לרבי הא דמפקינן בעידי כיעור היינו מהבועל דוקא ולא מהבעל וכמ"ש התוס' שם ביבמות בשם הרי"ף ז"ל וא"כ מקרא דאת הנערה ע"ד אשר לא צעקה דקאי על מיתה דידה ודאי אין ראי' דגם בעלמא בעי התראה דהא לענין מיתה דידה כמו דיכולין לומר לאוסרה על בועלה באנו כן יכולין לומר לאסרה על בעלה באנו וכיון דבאו לאיסרה. על הבעל ל"ה יכולין להעיד בעידי כיעור לחוד דהא מבעל לא מפקינן בע"כ בעידי כיעור ומשו"ה התרו בה וא"כ נהי דע"ד אשר לא צעקה דרשינן על עסקי דיבור אבל אין ראי' לרבי דגם בעלמא בעי התראה דשא"ה דהו"ל עדות שאאי"ל ומשו"ה הביא מקרא המאוחר ע"ד אשר ענה דקאי על הבועל ואי לא באו להורגו אמאי ל"א בעידי כיעור דג"כ הי' מפקיעין אותה ממנו דמהנטען מפקו בע"כ וא"כ גם בלא התראה הו"ל עדות שאי"ל וע"כ דגם בעלמא בעי התראה וז"פ:

ג

וכן אמרתי לישב קו' הב"ש (בס' י"א) שהקשה בהא דרבי הרי"ף ז"ל דמחלקינן בין בעל לבועל והא קיי"ל דכל היכי שאינה אסורה לבעל אינה אסורה לבועל:

והשבתי ג"כ דרבי לשי' בזה דכ"כ התוס' במס' שבת (נ"ו) בהא דדוד אונס הוה דאף דהוא הי' רצון מ"מ כיון שאינה אסורה לבעל דלדידי' הא אנוסה שריא אינה אסורה לבועל ע"ש:

ואכן שי' הירושלמי הובא בתוס' סוטה (כ"ז) אינו כן אלא דאף דהוא אנוסה ומותרת לו כיון דהבועל הי' ברצון אסורה לו וע' בזה בב"ש ובמל"מ והנה בגמ' כתובות (ט') משני אונס הוי ואיבע"א דכל היוצא למלחמת ב"ד גט כריתות כותב לאשתו ובש"ס שבת (נ"ו) אמרינן דרבי קאמר כן:

וא"כ לרבי לשי' ל"א להאי תירוצא דאונס הוי ושפיר ס"ל לרבי דאפי' היכי דמותרת לבעל אסורה לבועל ומשו"ה קאמר הואיל ומספר הדבר תצא מהנטען ולא מהבעל כשי' הרי"ף ז"ל:

ד

ובהיותי בסוגיא דסנהדרין הנ"ל הקשיתי בהא דקאמר ותרתי בנסקלין למ"ל ומשני לר"ש לאתויי נשרפין דהא בגמ' סנהדרין (ע"ח ע"ב) וכן במס' ב"ב (קי"ט ע"א) אמרינן יודע הי' משה רבנו שמקושש במיתה אלא שלא הי' יודע באיזה מיתה נהרג וכ' התוס' שם שהי' מסופק אי בסקילה או בחנק:

וא"כ מנ"ל דנשרפין בעי התראה הא שפיר איצטרך קרא דע"ד אשר ענה לנסקלין דקיל ואין לומר דסקילה ילפינן ממקושש ותרתי בנסקלין למ"ל דז"א דהא אין ראי' כלל לסקילה דאיכא למימר דמשו"ה התרו בו שהרי הי' סבורין שמקושש בחנק והרי למיתה קלה בפי התראה והם לא ידעו עדין שהיא בסקילה ומשו"ה איצטרך קרא דנערה המאורסה לסקילה ומנ"ל לרבות נשרפין וצ"ע:

ויש לפלפל עוד הרבה בסוגיא זו אבל לא תרשני הזמן:

סימן לה

עוד להנ"ל.

ובדבר השאלה השני' בדין קטלנית שמתו ב' אנשי' והבעל הב' מת זקן בן ס"ה שנים ומיד אחר החופה ולא בא עלי' כלל ועתה רוצה איש לקחת אותה ומתעקש שיתירו לו מפני שהיא מבני משפחתו:

א

הנה בב"ש (סי' ט') כ' דזקן אינו עולה למנין דאמרינן מפני הזקנה מת ואכן לא פי' בכמה חשוב זקן אולם במשנה דאבות איתא בן ששים לזקנה:

אכן נודע מ"ש החת"ס בתשו' ססי' כ"ג) להביא ראי' מהא דכתובות (ס"ד) דאמרה בת ר"ח לחומה קטלת תלתא והרי אביי הי' בן ס' ואפ"ה הוחזקה לקטלנית ע"י:

וכן מצאתי בתשו' לתשב"ץ (ח"ג סי' י"ד) שהביא מעשה שדיברו להריב"ש ז"ל שישא אשת הרב ר' חסדאי ז"ל שנשאת לאניוסיף חכים נ"ע ממיורקא ומת זקן מופלג ולא רצה לישא אותה והי' אומר איך אתיר לעצמי מה שאני אוסר לאחרים ע"כ:

הרי דאף שהבעל הב' הר' אניוסיף מת זקן מופלג חשבה בכלל קטלנית:

והנה זה סותר לכאורה למ"ש הב"ש וכן הורו כל הפוסקים בפשי' דזקן אינו עולה למנין:

ואכן אפשר לומר דאין כאן פלוגתא לפמ"ש הרש"ק ז"ל דמ"ש הב"ש להתיר בזקן היינו יותר מבן שמונים ע"ש ובש"ס דגיטין (כ"ח) מבואר דעד שמונים מחזקינן לי' בחזקת שהוא קיים ומשמונים ועד תשעים בחזקת שהוא מת ומתשעים' ואילך אמרינן כיון דאיפלג איפלג ע"ש:

הרי דזקן דאיפלג דהיינו מבן תשעים מחזקינן לי' בחזקת שהוא קיים כמו בפחות מבן שמונים וא"כ כיון דאמרינן דפחות מבן שמונים נמי עולה למנין לענין קטלנית ממילא ה"ה ליותר מבן תשעים:

וזה שדייק התשב"ץ ז"ל דמת זקן מופלג דהיינו יותר מבן תשעים וא"כ אפשר דמשו"ה חשבו ל בכלל המנין:

ועכ"פ איך שיהי' יש ללמוד מד' התשב"ץ לנ"ד דהבעל השני הי' פחות מבן שמונים כשמת דהויא בכלל קטלנית:

ב

ואכן כאן יש עוד קולא שלא בא עלי', וא"כ ליכא משום טעמא דמעיין גורם רק משום טעמא דמ"ד מזל גורם והוי כמו אורסה דמותר למ"ד מעיין גורם וכדאמרינן בגמ' יבמות שם:

ומעתה ממילא לפי המבואר ברמ"א (סי' ט') בנהרג דהיינו נפל מדקל יש מקילים ואין מוחין בידם והיינו דמקילים כיון דלית כאן טעם דמעיין וע' בח"מ וב"ש שם דה"ה באורסה א"כ נ"ד דלא בא עלי' נמי דכותי' הוא דאין מוחין בידם:

ומה גם כיון שהאיש מתעקש בדוקא שיתירו לו יש לצרף שי' הרמב"ם ז"ל דמאן דלא קפיד לא קפדינן בהדי' ופ' בתשב"ץ שם שנתוכחו בזה התשב"ץ והריב"ש ז"ל שהתשב"ץ הי' אומר דהלוקח יחוש לעצמו ואין ב"ד זקוקין לכך והביא מהא דירושלמי תרומות וכי ערבך דנפשך אנא ומהא דיבמות דאביי עבד עובדא בנפשי' וכ' שם שהריב"ש ז"ל לא הסכים עמו בזה וע' תשו' הריב"ש (סי' רמ"א ורמ"ג) בזה:

ואם אמת הדבר כי הבעל הראשון מת במלחמה יש לצרף בזה שי' הרדב"ז ז"ל בח"ב (סי' תרפ"ב) דבנהרג במלחמה לכו"ע מותר כל היכי שהחזיק עצמו בסכנה דגם מזל גורם ל"ש הכא ע"ש דכתב ואיכא מאן דפסיק דטעם הוי משום דמעין גורם ונפל מאיגרא ומית ל"ה קטלנית וכ"ש מי שהכניס עצמו לסכנה ולפיכך יש לנו להקל בדבר ומטעם זה נעשו בה מעשים הרבה ולא מיחו בידם חכמי הדורות ע"כ:

ובד' הרדב"ז ז"ל הנ"ל יש לתרץ קו' הראב"ד ז"ל הובא בשי' מקו' כתובות (מ"ג) בהא דאלמנה לכה"ג דמיבעיא ביבמות (פ"ה ע"א) אם יש לה מזונות או לא והא לא קרינן

בה לכשתנשאי לאחר דהא הויא קטלנית לפ"מ דמוקי לה בגמ' התם בלאחר מיתה ותי' דאתיא כמ"ד מעיין גורם ואיירי כגון דעלה בעלה לדיקלא ומית או בטבע בנהר ע"ש:
אבל לד' הרדב"ז ז"ל איכא לאוקמי אליבא דכו"ע וכגון שנהרג במלחמה דגם מזל גורם ל"ש וכנ"ל:
הנה ביארנו דאיכא כאן כמה צדדים להתיר ומעתה אפי' אם לא מת הראשון במלחמה עכ"פ לא ימחה כ"ת בידו אבל להתיר בלב בטוח אין בידי כיון דחמירא סכנתא מאיסורא ויבא מי שלבו שלם בדבר ויתיר לו:

סימן לו

ליד"נ הרב המאוה"ג החו"ב הר' מנחם מאנים שליט"א מ"מ ומו"ץ דק' טרנאפאל יצ"ו.
כת"ה נסתפק בדין אכילת מעשר שני, אי האכילה לאכול מע"ש בירושלים היא מ"ע או דאינו רק איסור שלא לאכול חוץ לחומה, והביא שכבר נסתפק בזה הגאון מנ"ח ז"ל במ' תמ"ב וכתב שלא ראה לשום אחד ממוני המצות שיחשבוהו בחשבון התרי"ג וגם הרמב"ן ז"ל לא מנה אותו וע"כ החליט שאינו מצוה רק אם רוצה לאכול אז יש איסור לאכול חוץ לחומה עכ"ד המנ"ח ז"ל:
תשובה

א

לפענ"ד הדבר פשוט וברור מכ"ד דאית בי' מ"ע דאורייתא ומ"ש שלא מנוה מוני המצות, הנה הבה"ג ז"ל, הרי מנה מצות אכילת מע"ש בין תרי"ג מצות, וגם הרמב"ן ז"ל, אשר עליו התפלא המנ"ח מדוע לא הביא מצוה זו, הנה באמת מנה אותה והיא המצוה הראשונה שהוסיף על חשבון הרמב"ם ז"ל וכ' שהוא תמוה על הרמב"ם איך שכח למנותה והיא מצוה גדולה מאד עכ"ל, וגם על הרמב"ם ז"ל שלא מנה כבר הליצו נושאי כליו דלשי' אזיל דמונה בכ"מ מצות האכילה בכלל ההפרשה ע"ש, והמנ"ח ז"ל בקומץ מנחה הביא ג"כ דבר הרמב"ן ז"ל עיין עליו:

ב

ובעיקר הדין. יש להביא ראי' מש"ס דמכות (י"ט ע"א) דקאר"ש דבכורים אין קרי' מעכבת בהן מהא דתניא, יכול יעלה אדם מע"ש בזה"ז וכו' מה לבכור שכן טעון מתן דמים ואימורים לגבי מזבח בכורים יוכיחו, ואם איתא, דקרי' מעכבת, לפרוך מה לבכורים שכן טעונין קרי' והנחה, ואמר רב אשי נהי דעיכובא ליכא, מצוה מיהו איכא ולימא מצוה וליפרוך אלא אמר רב אשי כיון דאיכא בנכסי הגר לא פסיקא לי' ע"כ והשתא. אי

נימא, דבאכילת מע"ש אין מצוה, עדיין תקשה דליפרוך מה לביכורים דמצוה להעלותם ולאכלם משא"כ במעשר, אלא פ"כ פשי' להש"ס דגם במעשר מצוה הוא:

ג

עוד ראי' לדין זה, יש להביא ממשנה דבכורים (פ"ב מ"א) התרומה עולה באחד ומאה מה שא"כ במעשר ובש"ס דב"מ (נ"ג ע"א) תני עלה באיזה מעשר אמרו שבטל ברובא כשאין בו שוה פרוטה ונכנס לירושלים ויצא דאל"כ הו"ל דשיל"מ ע"י פדיון או אכילה ופריך שם וליהדר וליעיילי' ומשני דנטמא ע"ש. והרי בש"ס דנדרים (נ"ט ע"א) אמרינן דתרומה ל"ה דשיל"מ דשאני ק נמות דמצוה לאיתשולי וכ' הר"ן ז"ל שם דכל דשיל"מ הבא ע"י מעשה ולא אתי ממילא ל"ה דשיל"מ רק כשהוא מצוה לעשותו ע"ש וא"כ לפי"ז מאי קפריך הש"ס וליהדר וליעיילי' ומוכרח לשנוי' כשנטמא הא אף דאפשר לעיילי' אפ"ה לא חשיב דשיל"מ כיון דלא אתי ממילא אע"כ דמצוה הוא להעלותו:

ויש להעיר גם מש"ס דיבמות (ע"ג ע"א) דנתני ערל אסור בהן משא"כ במעשר ומשני תנא ושייר ופריך מאי שייר דהאי שייר וכו' ואמאי לא משני דשייר דתרומה וביכורים מצוה באכילתן וכש"ס דפסחים (ע"ג ע"א) דאכילת מתנות כהונה עבודה משא"כ במעשר, וע"כ דמצוה גם במעשר:

ואולי יש מקום לדחות קצת ראי' זו לפמ"ש הר"י דילאון ז"ל בס' המצות על מה שהביא הרמב"ן ז"ל ראי' דאכילת מע"ש מצוה מאכילת תרומה והשיב דשאני אכילת תרומה וקדשים דהוא מצוה לכהן משא"כ מע"ש דהוא מצוה לבעלים, וא"כ לפ"ז י"ל דלכן לא תני חילוק בין תרומה וביכורים ובין מעשר לענין מצות אכילה דהא קאמר כבר שם במשנה דתרומה וביכורים נכסי כהן משא"כ במעשר והוא הוא:

ד

שוב חזיתי מקור נאמן לדין זה מדברי הספרי (בפ' נשא) מיין ושכר יזיר אמר ריה"ג לאסור יין מצוה כיין הרשות שאם נדר בנזירות אסור לו לאכול יין של מע"ש ע"ש הרי מפורש בהדיא דאיכא מצוה מדאו' באכילת מע"ש:

הן אמת שיש לתמוה בזה מש"ס דילן בנזיר (ג') דקאר"ש יין ושכר יזיר לאסור יין מצוה של קידושא ואבדלתא ופריך הש"ס וכי מושבע ועומד מהר סיני הוא מוכרח לתרץ כגון שאמר שבועה שלא אשתה ע"ש א"כ מוכרח לכאורה דשי' הש"ס דאין מצוה באכילת מע"ש דאל"כ הו"ל לאוקמי במע"ש וכ"ד הספרי ה"ל דהוא מצוה מדאוריתא, וא"כ יש לכאורה מקום לומר דדין זה תלוי בפלו' דש"ס דילן והספרי:

ה

ואכן אחר העיון נלפענ"ד ליישב בהקדם ביאור פרט אחד, דהנה מצוה זו דאכילת מע"ש מוטלת על הבעלים כמבואר בכ"ד, ויש להסתפק לפ"ז בהא דאמרינן בש"ס דמכות שם דמעשר שנטמא פודין אותו בכ"מ ואפי' בירושלים דכתיב לא תוכל שאתו ואין שאת אלא אכילה ע"ש היכי דהאכילה מותרת לכל אדם ורק להבעלים אסורה כגון שנטמא בטוה"ג דאסור במע"ש אי זה חשיב לא תוכל שאתו ויהא מותר בפדיון אפי' בירושלים: **ונ"ל** לפשוט ספק זה מד' הש"ס דמכות שם פשיטא הוא בחוץ ומשאו בפנים קלטוהו מחיצות הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו וכ' התוס' שם דעיקר האיבעיא רק היכי דתפס לה בקרא אבל כל שמשאו בעירו אף שהוא בפנים קרינן בי' לא תוכל שאתו ומפורש בהדיא דהפדיון מותר רק היכי דהמניעה היא מצד המעשר אבל היכי דהמניעה מצד הבעלים אסור בפדיון וא"כ נשמע מזה דהא דבטומאה מותר לפדותו בירושלים זהו רק היכי דנטמא המעשר, דהוי כמו הוא בפנים ומשאו בחוץ, דהא אסורה באכילה משא"כ היכי דנטמאו הבעלים דהוי כמו הוא בחוץ ומשאו בפנים דכה"ג הא אמרי דקלסוהו מחיצת ואסור בפדיון וז"פ וברור:

ו

וארוחנא בזה ליישב מה דקשיא לן בדברי הספרי הנ"ל דל"ל קרא דמיין ושכר יזיר לאסור יין של מע"ש הרי בגמ' דנזיר (ח') אמרינן דהא דאיצטריך לאסור יין מצוה הוא משום דלא נילף ק"ו מטומאה שסותרת נזירות ואעפ"כ הותרה במת מצוה יין מצוה לא כ"ש ע"ש:

וא"כ ביין של מע"ש לנזיר כיון דאסור לשתותו נימא דהוי כמו נטמא המעשר וקרינן בי' לא תוכל שאתו ויהי' מותר בפדיון וא"כ אין ק"ו מטומאה דהותרה במת מצוה דהא במת מצוה אין שום עצה אחרת לקיים המצוה דביש קוברין אחרים באמת אסור לטמאות כמבואר בנזיר בכ"ד וכאן הא אפשר בפדיון וא"כ ל"ל קרא ואולם לפי דברינו דלא תוכל שאתו מיקרי רק היכי דהמניעה מצד המעשר אבל היכי דהאיסור מחמת הבעלים אסור בפדיון א"כ כיון דקיי"ל נזירות איסור גברא וכמבואר בהרא"ש פ"א דנדרים הוי כמו נטמא הגוף ודמי למשאו בפנים והוא בחוץ דקלטוהו מחיצות ואסור בפדיון ושפיר יש ק"ו מטומאה במת מצוה ולכן איצטריך קרא:

והנה המהרי"ט בתשו' (סי' נ"ג) כ' דהא דנזירות איסור גברא תליא בדין דהאומר הריני נזיר ע"מ שאשתה יין דאי אמרינן דהוא נזיר היינו משום דאיסור גברא הוא ואין שום נפ"מ במה שלא אסר עליו יין דכיון דקדוש הוא בקדושת נזיר ממילא כל דקדוקי נזירות

עליו, ובדין זה הוא מחלוקת דר"ש ורבנן בש"ס דנזיר (י"א) ועי' ברש"י ותוס' שם דר"ש לטעמי' דאינו נזיר עד שיזיר מכולן ומש"ה ל"ה נזיר ע"ש ונמצא דלר"ש נזירות איסור חפצא וכן הוכיח הריטב"א נדרים (ט"ו) מהירושלמי דלר"ש נזירות איסור חפצא:

ומעתה שפיר נוכל לתרץ הכן אל נכון דאין שום פלו' בין ש"ס והספרי לענין מצות אכילת מע"ש דלכו"ע יש מצוה והא דדחיק הש"ס לאוקמי קרא דמיין ושכר לקידושא ואבדלתא דהא בגמ' הוא מימרא דר"ש ולר"ש לשי' ע"כ לא מצי לאוקמא לענין מע"ש דמהיכי תיתי להתיר, דהא מטומאה במת מצוה ליכא ק"ו, דלדידי' יין של מע"ש לנזיר מותר בפדיון כיון דהוא איסור חפצא והוי כמו משאו בחוץ דקרינן בי' לא תוכל שאתו וליכא ק"ו מטומאה דהוי כמת מצוה שיש לו קוברין אחרים, וא"כ ל"צ קרא לאסור וע"כ דקרא איצטריך לדידי' רק לקידושא ואבדלתא:

ז

ובזה אפשר ליישב ג"כ קו' העולם בסוגיין דנזיר שם דמאי פריך הש"ס לרבנן לאסור יין מצוה מנ"ל הא כיון דלא מיתוקמא הא דיין מצוה רק באומר שבועה שאשתה וכדרבא וא"כ הניחא לר"ש דלית לי' כולל שפיר איצטריך קרא אבל לרבנן תיפוק לי' דנזירות חל משום כולל דחייל אתגלחת וטומאה ועי' ברכת ראש בנדר שם בזה ולהנ"ל א"ש דלרבנן לשי' דס"ל דכשנזר באחת מהן הוא נזיר ודלא כר"ש וא"כ לדידהו נזירות איסור גברא ולא צריכנא כלל לאוקמא בשבועה שאשתה אלא דאיצטריך קרא לאסור יין מצוה של מע"ש ודו"ק:

ח

ובמ"ש לעיל דמצות אכילת מע"ש מוטלת על הבעלים ראיתי להלח"מ (בפ"ו מה' ממרים) שתמה מזה עמ"ש הרמב"ם ז"ל דבן סורר שאכל מע"ש בירושלים פטור משום שהוא מצוה דהא אין מצוה רק בבעלים דוקא ע"כ ואכן מ"ד הרמב"ן ז"ל (בפ' ראה) נראה מבואר דהמצוה על הבעלים היינו עליו ועל ב"ב וא"כ שפיר ניחא דהרי בבן סורר בעינן שיאכל ש אביו ושפיר הוא מצוה גם דידי':

ט

מכל הנ"ל מבואר דיש מ"ע דאו באכילת מע"ש בירושלים ומצאתי גם בתשו' הרשב"א (ח"א סי' רפ"ט) שכתב כן ומדייק לה בלשון המשנה מעשר טעון הבאת מקום דהתורה חייבה להעלות המעשר או הפדיון ולאכלן בירושלים וכ"ה בש"ך יו"ד (סי' של"א סק"ט), ותימה גדולה על הגאון מנ"ח שכ' דפשיט לי' מכל הראשונים שאינו מצוה, ואני רואה חבל נביאים בסגנון אחר דלכ"ע יש מצוה לאכול מע"ש בירושלים:

והנני דו"ש:

סימן לז

עוד להרב הנ"ל.

ומה שהקשה כ' ברש"י שבת (ל"ד ע"א) במשנה דשלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו פ"ש עם חשיכה עשרתם וכו' ופירש"י ז"ל עשרתם פירות האילן וע"ז תמה מעלתו מה פסיקא לי' לרש"י ז"ל דהכא איירי בפירות האילן דוקא ולא בפירות דנן או יין ושמן דכולהו מעשר דידהו דאורייתא ואם כונת רש"י ז"ל לחדש דאפי' במעשר דרבנן צריך לשאול א"כ אמאי לא קאמר גם מעשר ירק אלו דבריו:

תשובה

א

הנה בש"ס דב"מ (פ"ח ע"ב) בהא דקאמר ר' ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה פני הבית מפ' הש"ס שם במסקנא כי קאמר ר' ינאי בזיתים וענבים אבל לא בחטים ושעורים דהנהו בגורן תלינהו רחמנא וכ' התוס' שם דה"ה יין ושמן דכתיבא ג"כ בקרא דהיינו תירוש ויצהר דלא בעינן בי' ראיית פני הבית וכי בעינן ראיית פני הבית היינו בדברים שאין דעתו לדורכן רק לאוכלן פירות ע"ש, ומבואר בש"ס דביצה (ל"ה) וכ"פ הרמב"ם (בפ"ג מה' מעשר) דהא דשבת קובע למעשר היינו דוקא אחר שנגמרה מלאכתו, וע' בתוס' ביצה שם (ד"ה אחד) דעיקר הנפ"מ דשבת קובע הוא רק לענין ראיית פני הבית דבשבת הוקבע למעשר אף אם לא ראה פני הבית ע"ש:

וא"כ נמצא לפי"ז דבדגן תירוש ויצהר דבגורן תלינהו רחמנא ולא בעי ראיית פני הבית אין השבת קובע כלל דבלא גמר מלאכה אין השבת קובע לעולם ולאחר גמר מלאכה דהיינו גורן לא בעינן כלל קביעותא דשבת דבכה"ג אפי' בחול מיחייב במעשר אף אם לא ראה פני הבית וכנ"ל:

וכן מבואר להדיא בהראב"ד (בה' מעשר שם) שכ' חוץ מדגן תירוש ויצהר דהני בגורן תלינהו רחמנא וע"ע שם בראב"ד (פ"ד ה"א):

והנה רש"י ז"ל פי' הא דעשרתם משום שהשבת קובעת למעשר וכבר פי' הדרישה בטואו"ח (סי' ר"ס) דכונת רש"י ז"ל דאמאי צריך לשאול הא דעשרתם בשבת דוקא משום דבשבת יש חומרא מבחול שקובע לאסור אכילת עראי ע"ש:

וא"כ א"ש מה דלא פי' בדגן או תירוש ויצהר דהרי הנהו לא בעי ראיית פני הבית אף בחול וא"כ לא משכחת בהו חומרא לענין מעשר בשבת:

ב

אבל עדיין פש גבן לברורי מדוע לא פי' רש"י ז"ל במעשר ירק, אבל גם זה נכון דבש"ס דשבת שם פריך הא גופא קשיא אמרת דעם חשיכה צריך לומר עירבתם מכלל דספק חשיכה לא שרי לערובי והדר תני דבספק חשיכה מערבין ומשני דהא דצ"ל עירבתם עם חשיכה דוקא מיירי בעירובי תחומין והא דמערבין בספק חשיכה מיירי בעירובי חצירות ופירש"י ותוס' ז"ל שם דאף דגם עירובי תחומין דרבנן אפ"ה צריך לשאול עליהם עם חשיכה דהיינו מבעוד יום משום דיש להם סמך בקרא אבל עירובי חצירות דהוא דרבנן ולא אסמכינהו אקרא רשאי לערב גם בספק חשיכה ע"ש:

והנה התוס' בכורות (נ"ד ע"א) הביאו בשם הספרי איסי בן עקביא אומר המעשרות לירקות מדבריהם והקשו בתוס' שם דהא גם מעשר פירות דרבנן ואמאי נקט ירקות דוקא ותי' דהכי פי' המעשרות לירקות מדבריהם ואין להם אסמכתא בקרא אבל מעשר פירות אסמכינהו אקרא דמפרי הארץ ע"ש:

וא"כ ע"כ מוכרח דהא דעשרתם איירי בפירות האילן דאסמכינהו אקרא ודמיא לעירובי תחומין ומשו"ה צריך לשאול עליהם עם חשיכה משא"כ מעשר ירק דאין לו סמך מה"ת א"צ לשאול עם חשיכה דהא שרי לעשר גם בספק חשיכה דדמי לעירובי חצרות ויש להעיר עוד בזה ברש"י גיטין (ו' ע"ב) ודו"ק:

ג

והנה בהא דאמרינן בש"ס דב"מ שם דלא בעינן ראיית פני הבית רק בזיתים וענבים ולא בחטים ושעורים כ' רש"י ז"ל דההיא פליגא אהא דר' אושעיא דאמר מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה וראיתי בזה קו' נפלאה בחי' הר"ן בשם הרמב"ן ז"ל דהא בש"ס דברכות (ל"א ע"א) בהא דאין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה אמר רבא כגון הא דר' אושעיא והרי לפירש"י ל"ה הלכה פסוקה:

ואמרתי ליישב בס"ד קושית הרמב"ן ז"ל בסגנון זה דבש"ס דברכות שם אמר רבא איזהו הלכה פסוקה כגון הדא דר' אושעיא או הדא דר' זעירא דהמקיז דם בבהמת קדשים מועלים בה:

והנראה דלהכי בחר לו רבא הני תרי הלכות דחד מינייהו בממנ"פ הוי הלכה פסוקה דאם נאמר כהא דר' ינאי דראיית פני הבית ל"ב בחטים ושעורים ממילא יהי' נמצא דמקיז דם בבהמת קדשים מועלין בה ואם נאמר דאי מועלין ממילא יהי' מוכרח הדין דר' אושעיא דמערים אדם על תבואתו:

דהנה כבר הקשו רש"י ותוס' ז"ל בברכות שם ובכ"ד בההוא דינא דהמקיז דם מועלין בו דהא קיי"ל דאין מועלין בדמים ותי' דכיון דהא דאין מועלין בדמים ילפינן לה מדכתיב הוא לפני כפרה כלאחר כפרה א"כ אמרינן דלא מיעטה תורה רק דם הראוי לכפרה אבל דם הקזה שאין ראוי לכפרה שפיר אמרינן דמועלין בו:

והנה עדיין יש מקום להקשות דהא בש"ס דזבחים (מ"ו) אמרינן לכפר לכפרה נתתיו ולא לטומאה הוא לפני כפרה כלאחר כפרה דאין מועלין בו ודרשינן מהני קראי למעט דם מטומאה וממעילה, ובש"ס דפסחים (ע"ט) אמרינן והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל והבשר כל טהור יאכל בשר כל היכי דקרינן בהו טומאת בשר דהיינו טומאת עצמן קרינן בהו והבשר כל טהור יאכל בשר דהיינו שחייבין עליו משום טומאת הגוף וכל היכי שאין עוברין עליו משום טומאת עצמן אין חייבין עליו משום טומאת הגוף:

וא"כ לכאורה תקשה דאמאי אצטריך למעט דם מטוה"ג הא קיי"ל דדם קדשים אין מקבל טומאה וכיון דל"ש בי' טומאת עצמו ממילא אמעיט מטוה"ג וקרא ל"ל, ומכח קושיא זו יהי' מוכרח לומר דקרא אתיא למעוטי דם שאינו ראוי לכפרה דוקא דהא עיקר הטעם דדם קדשים אין מקבל טומאה הוא מקרא דתשפכנו כמים דדם הנשפך כמים מכשיר ושאינו נשפך כמים דהיינו דם הראוי לזריקה אינו מכשיר ומשו"ה גם מטומאה אתמעיט דלא חשיב כמים וכמ"ש הלח"מ (בפ"א מה' פסוה"מ) והרי מבואר בתוס' פסחים (ט"ז ע"ב) דדם שאינו ראוי לכפרה מכשיר וא"כ ממילא מקב"ט והו"א ליחייב בי' משום טוה"ג ואהכי אצטריך קרא למעוטי:

ומעתה שבאנו להכי שוב הדרא הקושיא דאמאי מועלין בדם הקזה דהרי הקרא מיעט לדם ממעילה מאי תאמר כיון דאמעיט מקרא דאיירי בכפרה לא אמעיט אלא דם הראוי לכפרה דוקא א"כ תיהדר הקושיא אמאי איצטריך למעט דם מטוה"ג הרי דם הראוי לכפרה אין מקבל טומאה וממילא ידעינן דאין חייבין עליו משום טוה"ג מהיקשא דוהבשר:

ואכן עדיין יהי' זה תליא בפלוגתא אחרת דפליגי רבותינו הראשונים ז"ל אי הא דבעינן כביצה לטומאת אוכלין היינו רק לטמא אחרים אבל טומאת עצמן די בכל שהן או אפי' לקבלת טומאה בעינן ג"כ כביצה, שי' רש"י ז"ל בפסחים (ל"ג ע"ב) ובכ"ד בש"ס דאוכל מקב"ט בכ"ש ממה דדרשינן בתו"כ מכל האוכל לרבות כ"ש ושי' ר"ת ז"ל דגם לענין קבלת טומאה בעינן כביצה:

דהנה לשי' ר"ת ז"ל קשיא לכאורה ריבויא דמכל האוכל ואכן בש"ס מנחות (ק"א ע"ב) הוא פלוגתא דר"ש ורבנן באוכל שאסור בהנאה אי מקבל טומאה והקשו התוס' ז"ל

דעכ"פ לכו"ע ואפי' לר"ש כל שאינו אסור בהנאה רק באכילה הוא מקב"ט והרי בקרא אשר יאכל כתיב דמשמע הראוי לאכילה דוקא ותי' דקרא דמכל האוכל אתיא לרבות אוכל האסור באכילה ע"ש:

ואכן אי אמרינן דכל שאין שייך בטומאת בשר אין חייבין עליו משום טוה"ג מהיקשא דוהבשר א"כ ע"כ קרא דכל האוכל לרבות כ"ש לקבלת טומאה אתיא דאי לרבות אוכל האסור באכילה הא לזה לא איצטריך קרא דממילא ידעינן לה מדאיצטריך לכפר למעט דם מטוה"ג הא דם אינו בטומאת בשר מאי אמרת בדם שאינו ראוי לכפרה הא אפ"ה מוזהר עליו באיסור אכילה וכש"ס דכריתות שם וא"כ ממילא אין מקב"ט וע"כ דאפי' אוכל האסור באכילה מקב"ט וא"כ קרא דמכל האוכל לרבות דבר האסור באכילה דמקב"ט לא איצטריך וע"כ אתיא לרבות כ"ש:

והיוצא מזה דלשי' זו דאוכל בפי כביצה אפי' לקבלת טומאה וע"כ דרשינן מכל האוכל לרבות אוכל האסור באכילה וע"כ מוכח דלא מקשינן טוה"ג לטומאת בשר וא"כ שפיר הדרין לכללא דקרא לא אמעיט רק דם הראוי לכפרה ושפיר אתיא האי דינא דהמקיז דם מועלין בו:

ג

והנה בש"ס בכורות (י"ב ע"ב) בהא דכל האוכל עיסת שביעית שלא הורמה חלתה חייב מיתה פריך שם הש"ס דאמאי חייב שביעית בחלה הא אילו איטמא בת שריפה והתורה אמרה לאכילה ולא לשריפה ומשני משום דכתיב לדורותיכם דאתיא לרבות עיסת שביעית ע"ש:

ובריט"א בכורות שם מביא בשם הספרי דקרא דלדורותיכם אתי לחייב עיסת שביעית בחלה אפי' אם העיסה טמאה דאז ודאי ע"כ החלה בת שריפה אפ"ה חייבת בחלה מקרא דלדורותיכם:

ונראה פשוט דהאי פלוגתא אי קרא דלדורותיכם אתי לחייב עיסה טהורה בחלה ולא חיישינן דילמא תיטמא החלה ותהי' בת שריפה וכש"ס בכורות שם או אי אתי לחייב עיסה שהוא כבר טמאה וכשי' הספרי תליא בפלוגתא אם אוכל מקב"ט בכ"ש דלש"ס בבכורות דאתי לחייב עיסה טהורה ולא חיישינן דילמא תיטמא החלה אח"כ ע"כ דשיעור ק"ט הוא בכ"ש דהא שיעור חלה מדאורייתא בכ"ש וע' בריט"א שם שכ' כן דשי' הש"ס שם דאוכל מקב"ט בכ"ש אבל לשי' זו דגם לענין קבלת טומאה בעינן כביצה ע"כ מוכרח לאוקמי קרא דלדורותיכם בעיסה שהוא כבר טמאה וכשי' הספרי:

והנה לשיטת הספרי דאיירי בעיסה שהיא טמאה תקשה קושיא אחרת דבש"ס דמנחות (פ"ד ע"א) אמרינן דבעומר כתיב לדורותיכם לרבות דעומר בא בשביעית משום דסד"א לאכלה אמר רחמנא ולא לשריפה והעומר הרי קומצו נקטר להכי איצטריך לדורותיכם ובתוס' שם הקשו דא"כ נילף גם בהמת שביעית דתהי' חייבת בבכורה מלדורותיכם דכתיב בעומר דמחלה לא ילפינן לה משום דאין עיקרו בשריפה רק אילו איטמא בת שריפה היא אבל נילף מעומר דעיקרו ג"כ לשריפה ותירצו דשאני עומר שדוחה שבת וטומאה וכ"כ התוס' בבכורות שם:

ומד' תוס' אלו אנו למידין ליישב הא דאיצטריך תרי קראי בחלה ובעומר להתירן בשביעית משום דחלה מעומר לא ילפינן דשאני עומר דדוחה שבת וטומאה ועומר מחלה לא ילפינן דחלה אין עיקרה לשריפה ועומר הרי בודאי קומצו ישרף:

ואכן כ"ז אי אמרינן דאוכל מק"ט בכ"ש וקרא דלדורותיכם אתיא לעיסה טהורה דלא ניחוש משום אילו איטמא אבל אי אמרינן דקרא אתיא לעיסה טמאה א"כ הרי עיקרו לשריפה ושוב תהדר הקושיא דקרא דלדורותיכם דכתיב גבי עומר ל"ל:

ואכן התוס' במנחות שם כתבו עוד דאפשר לומר דקרא דלדורותיכם להתיר קצירת העומר אתא דשאר כל קצירה אסורה בשביעית מן השמור ואתיא לדורותיכם בעומר להתיר:

ואם נתפוס כסברא זו שוב שפיר יש לומר דקרא דלדורותיכם דכתיב בחלה לרבות שהוא טמאה אתא ואפ"ה איצטרך קרא בעומר להתיר הקצירה מן השמר:

ד

והוא הדבר אשר דברנו ליישב הש"ס דברכות הנ"ל דהנה יש להוכיח בראי' מה"ת להאי דינא דר' אושעיא דאפי' בחטים ושעורים בעינן ראיית פני הבית:

דהנה יש להקשות דאמאי איצטריך קרא למעט דיגון הקדש וכש"ס דמנחות (ס"ז) הא ממילא נדע דהקדש פטור ממעשר דאל"כ קרא דלדורותיכם, ל"ל לרבות עומר בשביעית אי משום איסור דשביעית דלאכלה ולא לשריפה הא אמרינן בש"ס פסחים (ל"ג) דאין תורמין תרומה מחמץ בפסח משום דבעינן ראשית שיהי' שירי' ניכרין וא"כ נמצא מזה דבכל חדש יש בו גם משום טבל דהא אין להפריש תרומת חדש כיון שלא יהי' שירי' ניכר וא"כ שוב קשיא אמאי איצטריך קרא לרבויי עומר בשביעית הא קיי"ל דשנת שביעית פטורה מן המעשר וא"כ אין שום איסור בעומר דשביעית יתר על עומר דכל השנה דאף דשביעית יש בו איסור דלאכלה ולא לשריפה הא לעומת זה יש בכל השנה איסור דטבל

בעומר משא"כ בשנת שביעית דפטורה ממעשר וע"כ מוכרח לומר משום דהקדש פטור ממעשר דממילא ל"ש בעומר דין טבל וא"כ קשיא קרא למעט מירוח הקדש ל"ל:

ואכן אי נימא כהאי דינא דר' אושעיא דאפי' בחטים ושעורים בעינן ראיית פני הבית א"ש דהא איתא במשנה דמנחות (ס"ו ע"א) דהעומר הכניסוהו בשבולין לעזרה ואח"כ מירחוהו שם וא"כ לא ראה פני הבית דפטור אליבא דר' אושעיא אפי' לאחר מירוח כתוס' ב"מ שם וכ"ד וא"כ העומר פטור ממעשר אף שלא בשנת שביעית ושפיר איצטריך קרא דלדורותיכם ונמצא מזה דיש ראי' מקרא דלדורותיכם להאי דינא דר' אושעיא:

ואכן אי נימא כסברת התוס' ז"ל דאיצטרך לדורותיכם להתיר קצירה בשביעית שוב אין ראי' ושפיר יש לומר כר' ינאי דשאני חטים ושעורים דבגורן תלינהו רחמנא:

והנה יש ראי' לזה דעיקר קרא משום הקצירה דאל"כ לדורותיכם בעומר ל"ל תיפוק לי' מחלה דהא גם בחלה עיקרו לשריפה דלעיסה טהורה לא איצטריך קרא מטעם דאילו איטמא דהרי אין אוכל מק"ט בכ"ש:

ואכן לפי"ז שוב יהי' הלכה פסוקה הא דהמקיז דם דהא אי אמרינן דלא כר' אושעיא מטעם דקרא דלדורותיכם להתיר קצירה דלדורותיכם דחלה אתיא לעיסה טמאה דאין אוכל מק"ט בכ"ש וע"כ קרא דמכל האוכל אתי לרבות אוכל האסור באכילה וקשיא קרא דלכפר למעט דם מטוה"ג ל"ל וע"כ דלא מקשינן טומאת בשר לטוה"ג וכנ"ל וע"כ מוקמינן קרא דהוא דממעט דם ממעילה רק לדם הראוי לכפרה וא"כ שוב הוי הלכה פסוקה הא דהמקיז דם ודו"ק:

ה

ובעיקר הדבר שכתבתי לעיל ממשנה דמנחות דהכניסוהו לעומר בשבלים ולא נתחייב במעשר לר' אושעיא יש להעיר עוד בזה ממשנה דמנחות שם דאמרינן דמותר העומר חייב במעשרות לר"ע ואפי' לרבנן דפטרי היינו טעמא משום דס"ל מירוח הקדש פוטר ולא ס"ל כר"ע דלא ניתנו מעות אלא לצורך להם:

ולפי"ז יש להקשות דהא כיון שהכניסוהו במוץ ולא ראה פני הבית הרי לא איקבע למעשר:

ונ"ל לומר דבר חדש בזה ע"פ הש"ס דביצה (י"ג ע"א) גבי הכניס בשבלים לעשות מלילות רבי מחייב ור' יוסי בר"י פוטר ופירש"י ז"ל שם דלרבי כיון שאין להם גורן אחר הוי זה קביעתן למעשר ומבואר עוד ברשב"א ברכות (ל"א) בשם הראב"ד ז"ל דהא דקאמר רב אושעיא מכניסה במוץ שלה היינו במוץ דוקא אבל בשבלים אפשר דבעי לה למלילות דהוי כמו ראה פני הבית דקיי"ל כרבי וכן פסק הרמב"ם ז"ל בה' תרומות כרבי:

והנה קביעות המעשר לתבואה הוי משימרח וכמשנה דמעשרות (פ"א מ"ו) ואמרינן בירושלמי דהיינו משישפר אפוי דכריא וכן מבואר ברמב"ם ה' מעשר (פ"ג ה"ג) דהיינו משיעבור הרחת על הכרי או משיעמיד ערמה וזה לא ה' בעומר במקדש וכמבואר במשנה דשטחוהו בעזרה וע' במשנה דמעשרות שם (מ"ה) דבתבואה ל"ה השטיחה מירוח רק באבטיחים וא"כ כיון דאין להם גורן אחר הרי זה קביעותו כמו במולל מלילות וע' מנחות (ס"ז) שם כרמל רך ומל וע' רש"י שם דהיינו מלילות:

והרי העומר הכניסוהו בשבלים וכמבואר ברש"י מנחות שם וא"כ הוי זה גורנו וחשיב ראה פני הבית וע' תוס' ב"מ פ"ח דבדבר שאין דרכו למרח ל"ב ראית פני הבית קודם הגמר ע"ש:

1

וארווחנא בזה ליישב דברי הרמב"ם ז"ל בה' תומו"ס (פ"ז ה"ה) דאין עומר בא אלא מא"י ותמה בזה הלח"מ ז"ל דהא בגמ' דמנחות (פ"ד ע"א) אמרינן דר"י בר"י ס"ל דעומר בא מחו"ל משום דס"ל דחדש בחו"ל דאורייתא וא"כ כיון דרבנו ז"ל פסק בה' מא"ס כותי' דחדש בחו"ל דאורייתא אמאי פסק דעומר אינו בא אלא מא"י:

והנראה בזה בס"ד דהרמב"ם ז"ל לשי' בזה דהנה יש להבין דמאי תליא האי דינא דעומר בא מחו"ל בהא דחדש בחו"ל דאורייתא ונראה לומר ע"פ הש"ס מנחות (ה' ע"ב) דהא דמקריבין עומר מחדש ולא אמרינן דל"ה ממשקה ישראל משום דעומר מצותו בכך וא"כ אי נימא דחדש בחו"ל לאו דאורייתא ע"כ מוכרח דאין עומר בא אלא מא"י דאי עומר בא גם מחו"ל א"כ שוב תקשה אמאי מקריבין עומר מא"י הרי לא הוי ממשקה ישראל דהשתא אין לתרץ מצותו בכך דהא אפשר להביא מחו"ל דשם אין איסור משום חדש וע"כ מוכרח דעומר אינו בא אלא מא"י:

וכ"ז רק אי אמרינן דחדש בחו"ל לאו דאורייתא אבל למ"ד דחדש בחו"ל דאורייתא שפיר אמרינן דעומר בא מחו"ל ואפ"ה הוי מצותו בכך דא"א להביא בלא איסורא דהא גם בחו"ל איסור חדש נוהג:

ואכן עדיין יש להקשות כיון דבכל חדש יש איסור טבל משום דא"א להרים דל"ה שירי' ניכרים וכנ"ל והרי תבואת חו"ל פטורה ממעשרות ואפי' פירות חו"ל שנכנסו לא"י קי"ל דפטורין ממעשרות מה"ת וכמבואר ברמב"ם בה' תרומות ובטור יו"ד וב"ח (סי' של"א) וא"כ אכתי ל"ה ממשקה ישראל דאין לומר דמצותו בכך דהא אפשר להביא מחו"ל ולא יהי' איסור טבל וע"כ דאין עומר בא אלא מא"י אף למ"ד דחדש בחו"ל דאורייתא:

ואכן בגמ' שם שפיר אמרינן לריבר"י לשי' דאמר בש"ס דביצה הנ"ל דהכניס שבלים לעשות מלילות פטור וא"כ בכל עומר ל"ש בי' איסור טבל ושפיר קאמר דמותר להביא מחו"ל ואפ"ה הוי מצותו בכך דאי משום איסור חדש הא גם בחו"ל איסור זה נוהג דהא חדש בחו"ל דאורייתא ואי משום טבל הא לא ראה פני הבית:

אבל הרמב"ם ז"ל לשי' דפוסק כרבי וא"כ הנם דס"ל דחדש בחו"ל דאוריתא אפ"ה איכא הוכחה לדידי' דאין עומר בא אלא מא"י דאל"כ יביאו מחו"ל דמא"י ל"ה ממשקה ישראל משום סבל ומצותו בכך ל"ה דהא אפשר להביא מחו"ל דלית בי' מעשרות ודו"ק:

ז

ואכן בעיקר הדבר במ"ש לעיל מד' רש"י ז"ל ב"מ (פ"ח ע"ב) דההיא דר"י דל"ב ראית פני הבית רק בזיתים וענבים אבל לא בחטים ושעורים פליגא על הא דר"א דמערים אדם על תבואתו:

הנה מצאתי מבואר בשי' מקו' (ברכות ל"א) שכ' דר"א לא פליג כלל אהא דינא דר' ינאי וכן מוכח בריטב"א (ע"ז מ"א) דר"י ג"כ מודה לדינא דמערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה רק דס"ל דבזיתים וענבים לא מתחייב רק בראיית פני הבית אבל חטים ושעורים מתחייבו או בראיית פני הבית או בגורן, ונפ"מ מהא דהכניסוהו במוץ דאם לא יעשם גורן אח"כ בביתו יהי' פטור משום דאז אין כאן לא ראיית פני הבית ולא גורן ואף דגם ראיית פני הבית קובע רק אחר גמר מלאכה וא"כ הוי אחר שעשאו בגורן ז"א קושיא כלל דגמר מלאכה היינו אחר שיזרהו וימרחהו מפסולתן וגורן היינו שימרחו בכרי ברחת או עד שיעמיד ערמה ע' בזה בפהמ"ש להרמב"ם במס' פאה ובפ"ג ממעשרות:

ונראה דזהו ג"כ שי' התוס' דר"י לא פליג אר' אושעיא דמנחות (ס"ז ע"ב) הביאו שי' ה"ר אפרים ז"ל דמשו"ה קא"ר אושעיא דמכניסה במוץ מותר אפי' לאדם אף דקודם כמסתו לבית אסור לאדם היינו משום שיכול לבא לידי חיוב מעשר אם יכניסנו לבית אבל כיון שהכניסו דא"א לבא עוד לידי חיוב מותר אפי' לאדם וע"ז הקשו התוס' מש"ס דב"מ דהא אמרינן כי קאמר ר"י בזיתים וענבים אבל בחטים ושעורים דבגורן תלינהו רחמנא לא בעי ראיית פני הבית וא"כ אכתי אפי' כשהכניסו במוץ הא אפשר לבא לידי חיוב מעשר כשיעשנו גורן בבית דמה לי עשאו גורן בשדה מה לי בבית עכ"ד התוס':

הרי דהתוס' מקשו מר"י על הא דר"א והיינו משום דלשי' ר' ינאי ור"א לא פליגי:

ובד' התוס' מנחות הנ"ל דמה לי אם עשאם גורן בשדה או בבית יתורצו ד' הרמב"ם ז"ל בה' מעשר (פ"ג ה"ו) שכ' מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ שלה וזורה

מעט מעט אחר שהכניסה לביתו ופטורה מן התרומה ומן המעשרות שהרי אינו מתחיל לגמור הכל:

ולכאורה תמוה דמאי לחלק בין אם זרה במעט מעט או כלו כאחת:

ולהנ"ל ניחא דלכך התנה רבנו בדינא דר' אושעיא שיזרה מעט מעט דאם יזרנו כאחת ואז ימרחנו בכרי וא"כ הרי יתחייב משום גורן וכד' התוס' הנ"ל דמה לי עשאן גורן בשדה או בבית ואפי' אם רק בדעתו למרח הכל ומתחיל לגמור חשיב גורן ובש"ס דב"מ הנ"ל מכי אתחיל פיקוסיהו הוקבעו וע' כ"מ (פ"ג ה"ח) וזהו שכ' רבינו ז"ל שהרי אינו מתחיל לגמור הכל דאם התחיל לגמור שוב הוי גורן וכנ"ל:

וכן מבואר עוד בד' הרא"ה ז"ל בס' החינוך (מ' שצ"ה) דלאחר שהביא שם הא דברכות דהלכה פסוקה כ' דהא דר"א הוא רק היכי שלא העמיד ממנו כרי בביתו רק שזרה מעט מעט:

ונראה שכונתו ליישב קו' הרמב"ן ז"ל הנ"ל לשי' רש"י עפ"י שביאר דהא דגורן דר"י ודראיית בית תרתי מילי נינהו, והגאון בעל מנ"ח ז"ל תמה שם על ד' הרא"ה ז"ל במה שמחלק בין מירחו בבית או לא ולמ"ש לעיל בשם הראשונים ז"ל נתיישב הכל:

גם ראיתי שם במנ"ח שחידש דאם אחר שהכניסוהו במוץ ותיקנו שהוא פטור הכניסוהו לבית אחר נתחייב במעשר וכ' שדין זה פשוט הוא בעיניו וא"צ לראי':

והנה עפ"ד הי' א"ש בפשיטות הא דמותר העומר חייב במעשרות דמיירי שהכניסוהו לבית אחר:

ואכן לפלא בעיני שנעלם ממנו לפי שעתו ד' התוס' מנחות הנ"ל שכ' שא"א לעולם לבא לידי חיוב וכן מבואר ביתר ביאור בתשו' הרשב"א ססי' שס"א) שכ' דאם יכניסוהו לבית אחר אחרי אשר תיקנוהו בבית הראשון פטור הוא לעולם מתו"מ וכן מבואר בשי' מקו' (ברכות ל"א) יעיי"ש ודו"ק:

ענינים עמוקים המה ואם אמרתי לבאר הכל לא תרשני העת ורק את זה המעט אשיבהו למען כ' כי רב הוא בעיני:

ידידו דוש"ת החותם בלב מלא געגועים לאהבת תוה"ק:

סימן לח

ב"ה סאניק ט"ו אד"ר תרפ"ד. שוכט"ס לכ' ידידי הרה"צ פאר מקדושים חו"ע כש"ת מוה"ר יוסף שליט"א בק' אוסטריק יצ"ו.

זה עתה בא לפני המוכ"ז עם מכתב כת"ה יחי' ואמהר להשיבו:

ע"ד השאלה באשת מו"ה יהודא שנתנה עיני' בנכרי אחד וילדה ממנו בת ועתה נתנה אל לבה לשוב לדרכי היהדות ואומרת שהנכרי עשה לה איזה כישוף שנדבקה בו והבעל ומשפחתו מתרצים שיתירו אותה להבעל כי חוששין שמא כשיגרשו אותה חמיר ח"ו ע"כ:

א

הנה לפי ציור שאלה זאת במכתבו אין מקום כלל להתיר דפשוט דכשם שזינתה עם ישראל ברצון נאסרת לבעלה ה"ה ע"י עכו"ם וכמבואר בש"ם דכתובות (כ"ו) דנחבשה ע"י עכו"ם מחמת נפשות אסורה לבעלה וע' ברש"י שם הטעם דחיישינן שמא נתרצית לאחד מהם הרי דאין חילוק בין ישראל לעכו"ם לענין זה וכן מוכת בכתובות בדף (ג') בהא דפרוצות:

ואף הר"ת ז"ל שהתירה לבועל לכשיתגייר וכמבואר בתוס' שם היינו להבועל דוקא אבל לא להבעל וכמבואר בשי' מקו' בכתובות שם וגם על עיקר הדין כ"כ הב"י (בסי' קע"ח) בשם הא"ח דכל הפוסקים חלקו אר"ת גם בזה:

וע' בראש בכתובות שכ' לקיים ד' הר"ת ז"ל מטעם אחר כיון דאסורה לו בלא"ה וע"ש במה שפירש דמקנין בסוטה ע"ש אבל כל זה דוקא לבועל ולא לבעל ע"ש:

ולכאורה הי' נראה להביא ראי' לשי' הר"ת ז"ל מהתוספתא דיבמות (פ"ד) נכרי שבא על בת ישראל ונתגייר אסור לישא ואם כנס לא יוציא ומדקאמר דלא יוציא ע"כ דל"ש בי' הא דנטמאה והטעם דלא ישא הוא משום לזות שפתים וכש"ס דיבמות (כ"ו) וא"כ לכאורה איכא ראי' לשי' ר"ת ז"ל דעכ"פ לבועל לא נאסרה מונטמאה:

ואכן הרמב"ם ז"ל בפ"י מה' גירושין פסק ג"כ כתוספתא זו וכ' בהגהת מיימונית שם דאין מזה הוכחה כשי' הר"ת ז"ל אלא דהרמב"ם בפנוי' איירי ע"ש וא"כ ממילא אין ראי' מהא דתוספתא די"ל בפנוי':

וראה זה חידוש דבתוס' שאנן במס' סוטה (כ"ו ע"ב) הביאו בשם הר"ת ז"ל עצמו להיפוך בהא דמקנין ע"י עכו"ם דקאמר מהו דתימא ונטמאה כו' וכ' שם דמכאן הוכיח ר"ת דאסורה לבועל עכו"ם לכשנתגייר דיש שרצו להתירה לבועל מטעם זרמת סוסים זרמתם וחלק הר"ת ע"ש:

ב

ואכן אף שהבאתי לעיל בשם השי' מקו' כתובות דאף לר"ת ז"ל שם דח"ל הטעם זרמת סוסים זהו דוקא לענין שתהא מותרת לבועל אבל לא להבעל הנה בשי' מקו' עצמו בסנהדרין מביא בשם המאירי ז"ל דלדעת חכמי צרפת גם לבעלה מותרת והמאירי ז"ל

חלק עליהם וע' בשי' מקו' שם שכ' דלדידהו הא דנחשבה איירי לכהן דוקא ויישב ג"כ הא דכתובות ג' ע"ש:

אלא שכ' דמגמ' מגילה (י"א) בהא דקאמר אבדתי מבית אבא אבדתי ממך דהיינו משום שנאסרה ע"י ביאת רצון ע"כ מוכרח בפשי' דנאסרה:

והנה הי' מקום להעיר בזה עפ"ד הרשב"א ז"ל בחי' מגילה שם שהביא קושית התוס' ז"ל דאמאי לא גירשה מרדכי ותי' משום שהי' ירא לגרש בעדים שלא יודע למלך וע"ז הקשה הרשב"א ז"ל דהו"ל לגרש בכת"י דהא קיי"ל כתב בכת"י ואין עליו עדים הו"ל גט מה"ת וסיים שאין משיבין על האגדות וא"כ לכאורה שוב אין ראי' מהא לדין זה:

ואכן הי' נראה לומר עוד דיהי' זה תלוי בפלוגתא אחרת שבין רבותינו הראשונים ז"ל בש"ס גיטין (פ"ו) בהא דג' גיטין פסולין. ואם נשאת הולד כשר ואחד מהם כתב בכת"י ואין עליו עדים דשי' הרי"ף והרמב"ם ז"ל דזהו אפילו לר"א דאמר ע"מ כרתי משום דר"א ס"ל ע"ח נמי כרתי וממילא כת"י כע"ח דמי ושי' התוס' ז"ל הוא דהא דכת"י ואין עליו עדים אתיא דוקא לר"מ דס"ל ע"ח כרתי אבל ר"א ס"ל דדוקא עידי מסירה בעינן וא"כ כת"י לא מהני וקיי"ל כר"א ע"ש וע' בטור אהע"ז (סי' ק"ל וקל"ג) בזה:

ובזה א"ש מיושבת קושיית הרשב"א ז"ל דהתוס'

לשי' שפיר תי' בהא דמגילה משום שלא יודע למלך דהא למאי דקיי"ל כר"א לא מהני כת"י ואין עליו עדים לפי שי' התוס' ז"ל וכנ"ל:

וא"כ יהי' נמצא דהא דאבדתי מבית אבא וממך תליא בפלוגתא זו בדין כת"י ואין עליו עדים וא"כ ממילא לשי' הרי"ף והרמב"ם ז"ל שוב אין להביא ראי' להא דביאת נכרי:

וגם הי' מקום להעיר בזה מדברי הזוה"ק דברים (רע"ו ע"א) דבאתרא דאסתר אתחלפת לי' לאחשורוש שידה ואיהי אתהדרת בדרועי' דמרדכי וכ"ה בתיקונים (תכ"א) וא"כ ע"כ לא דרשו הא דאבדתי ממך וא"כ ממילא אין ראי' לדין זה דנאסרה בביאת נכרי:

ואכן אף דאין ראי' מהא דמגילה מ"מ הרי הדין מפורש בש"ס סוטה דמקנין ע"י עכו"ם וכמו שהוכיחו התוס' בסנהדרין (ע"ד ע"ב) וע"כ הדין פשוט דלבעל עכ"פ לכו"ע נאסרת בביאת עכו"ם מקרא דונטמאה ע"ש:

וכבר הבאתי דברי הא"ח דגם לבועל רוב הפוסקים חלקו אר"ת ז"ל וגם הר"ת עצמו אף דבתוס' כתובות מבואר שהתירה לבועל מ"מ בתוס' סנהדרין שם מבואר שרצה להתירה ושהריב"ם הקשה עליו וגם הבאתי מהתוס' שאנץ בסוטה שר"ת עצמו אסר ורק יש שרצו להתירה וע"כ לדינא הדבר פשוט דאסורה לבעל אפי' ע"י ביאת נכרי:

ג

ומ"ש כ"ת דיש חשש המרה בזה ח"ו הן אמת שהר"י מינץ ז"ל בתשו' התיר במינקת מחשש שלא יצאו לתרבות רעה וכמו שהובא בטו"ז יו"ד (סי' של"ד) מ"מ אין חזה ראי' לנ"ד:

חדא דמינקת ל"ה רק תקנתא דרבנן ועוד הרי כבר ביאר החת"ס ז"ל בתשו' הטעם משום דמינקת הויא משום תקנה דולד והכא אדרבא יותר ניחא לולד בתקנתא זו ע"ש משא"כ בנ"ד דהוא איסורא דאורייתא:

ומלבד כ"ז הרי התם הו' החשש שיצאו שניהם לתרבות רעה אבל הכא היכי נימא להבעל שיעבור משום תקנתא דידה והרי היכי דפשע לכו"ע לא אמרינן לאדם חטא בשביל שיזכה חברך וע"ש בתוס' שבת (ד' ע"א) וכה"ג אמרינן בכתובות (מ' ע"א) דכיון דבדידה ליכא עשה אין דוחה ע"ש בתוס':

וגדולה מזו איתא בתו"כ (פ' בהר) דאומר הריני מוכר עצמי לפ"ז אם לא תתן לי כדי דמי אין נזקקין לו וא"כ כ"ש בנ"ד וע' חת"ס יו"ד סי' שכ"ב וע"ע רמ"א יו"ד (סי' של"ד ס"א) מנדין למי שהוא חייב נידוי ואפי' יש לחוש שעי"כ יצא לתרבות רעה אין לחוש בכך ואפי' להטו"ז שם שחולק אדין זה היינו דוקא שלא לעשות מעשה וכההיא דקידושין דאין אומרים לדחות אבן אחר הטפל אבל להתיר איסור לאחריני במקום שהוא אסור מדינא ולא רק מתקנתא כההיא דמינקת לעיל ודאי אין אנו מתירין אפי' במקום שיש לחוש משום המרה ח"ו:

ואף כי לכאורה יש להעיר ממ"ש מהר"ם אלשקר (בסי' ע"ט) בשם תשו' הרמב"ם להקל בקטלנית בילדה משום חששא דלתרבות רעה והביא מש"ס גיטין (מ"א) ואכן גם בקטלנית הוא רק משום תקנתא וע' תשב"ץ (ח"ג ס' י"ד) דאם רצה לישא הרשות בידו והביא כן מירושלמי ועדיין יש לעיין בזה:

הן אמת כי לפום ריהטא הי' אפשר קצת היתר לנ"ד דאף דלתקנתא דידה לא חישינן ובפרט היכא שפשעה וכנ"ל אבל עדיין יש לנו לחוש לתקנתא דולד דהא קי"ל הולד כשר וכמבואר באהע"ז (סי' ו') אלא שהוא פגום לכהונה וא"כ אם היא חמיר ח"ו הרי תמשוך הולד אחרי' והולד הרי לא פשע וע' בחת"ס בתשו' הנ"ל שכ' בתחילה שלא לנדות כל שיש לחוש לבנים ואח"כ צידד לאיסורא:

אבל כ"ז רק לנדות אבל להגיד לאיש שישב כל ימיו באיסור דטומאה משום חשש זה אין אנו מצווין כלל ופ' פוס' כתובות (ב' ע"א) דלישב באיסור כל ימיו חמיר טפי ע"ש:

ד

ובעיקר דברי המהר"ם מינץ ז"ל שהבאתי לעיל שהתיר משום חששא דתרבות רעה והביא ראי' מהא דגיטין (ל"ת) בההיא אמתא דעבדא איסורא ואמרינן שם דמצוה לשחרר ול"ח לל"ת דלעולם בהם תעבודו הנה כ"כ הר"ן ז"ל דבכה"ג ליכא כלל איסור דלעולם בהם תעבודו דעיקר הטעם הוא משום לא תחנם וכל שאינו עושה לטובת העבד שריא וא"כ לפ"ד הר"ן ז"ל ממילא אין ראי':

ועפי"ז אמרתי לתרץ קו' העולם בש"ס ברכות (מ"ז) בהא דר"א דשחרר עבדו להשלימו לעשרה דמשני מצוה שאני ופריך והא הו"ל מצוה הב"ע ומשני מצוה דרבים שאני ואילו בש"ס גיטין (ל"ח) לא קאמר רק מצוה שאני ולא פריך והא הו"ל מהב"ע:

ואמרתי לתרץ ע"פ ד' הר"ן הנ"ל דבמג"א (סי' צ') הקשה על שי' הר"ן ז"ל דא"כ מאי פריך בברכות והא הו"ל מהב"ע והא לפ"ד הרן היכא דלמצוה קעביד ל"ה איסור כלל דלית בי' לא תחנם:

והנראה בזה דבגמ' ברכות שם קאי מקודם בשי' זו דתשעה ועבד מצטרפין ופריך מהא דר"א דשחרר עבדו ומשני תרי עבדי הוי שחרר חד ונפיק בחד ע"ש:

וא"כ כיון דתרי עבדי הויין ולא שחרר אלא חד ממילא כיון דבחר לו עבד אחד לשחררו א"כ הרי הוא עשה טובה לעבד זה דוקא שהרי אף דבעי לי' להשלימו לעשרה מ"מ הרי הי' יכול לשחרר העבד השני וכיון דעושה לו חנייי' שפיר פריך הש"ס שם והא הו"ל מהב"ע:

משא"כ לפי המסקנא דמסקינן לית הילכתא ככל הני שמעתתא אלא דתשעה ועבד אין מצטרפין א"כ ר"א שחרר חד ול"ה לי' אידך ממילא שפיר משני בגיטין מצוה שאני ולא פריך דהו"ל מצוה הב"ע משום דבכה"ג ל"ה עבירה כלל ושוב אין ראי' מהא שהתירו:

ה

האמנם כי לכאורה עלה בדעתי לצדד קצת להיתרא מהא דנדרים (צ) ואמרינן שמא עיני' נתנה באחר ואף דבגמרא אייריי באשת כהן ובנאנסה דוקא מ"מ הרי כבר כתבו גדולי הפוסקים דה"ה באשת ישראל שאמרה שזינתה ברצון וע' בפת"ש בזה באה"ע (סי' קט"ו):

ואף דהכא הרי עוברה מוכח עלי' מ"מ הי' אפשר לומר שעיני' נתנה באחר ומשו"ה אומרת שברצון הי' והאמת שהיתה אונס והרי בנאנסתי, כמה פוסקים מתירים אותה לבעלה אפילו ביש לה ולד פי בזה באהע"ז (סי' ס"ח) ואפי' בלית לה מיגו וכמו שהאריכו בזה גדולי הפוסקים:

אבל ג"ז אינו בנ"ד חדא דהא מבואר ברמ"א דברגלים לדבר נאמנת וכמבואר בסי' (קט"ו) וע' ב"ש אהע"ז (סי' ז') דנתייחדה הו רגלים לדבר ועוד היכי שהבעל מאמין לדברי' נאמנת והרי גם כאן כן:

ומלבד כל אלה הא מבואר בירושלמי (סוף נדרים) בהא דאמרה הביהם פיתני דכיון דאמרה בלשון זה שנראה שבאת להתיר את עצמה לא אמרינן עיני' נתנה באחר וא"כ ה"ה בנ"ד כיון שאמרה שנעשה לה איזה כישוף הר"ז כמו הביהם פיתני וא"כ ודאי ל"ש בכה"ג עיני' נתנה באחר:

סוף דבר אין בידי שום היתר לאשה זו ורק מצוה על משפחתה לרצות אותה בממון ותקבל ג"פ ותנשא לאחר ותשוב באמת ורפא לה:

ידידו דוש"ת:

סימן לט

ב"ה גלינא תרפ"ב. כבוד הרה"ח וכו' כמר דוד נ"י בהגאבד"ק טורנויא יצ"ו. מכתבו הגיעני זה היום והנני לתשובתו:

כ"ה האריך לפלפל בדברי הירושלמי (פ"ח דתרומות ה"ד) גבי עכו"ם שאמרו לסיעה של בני אדם תנו לנו א' מכם ונהרוג אותו ואם לאו אנו הורגים את כולכם לא ימסרו להם וכו' ייחדו להם אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו וכו' אר"ל והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ור"י אמר אע"פ שאינו חייב מיתה עולא בר קושב תבעתי' מלכותא פריק ללוד גבי ריב"ל וס' ולא אתגלי לי' אלי' הנביא וכו' א"ל ולא משנה עשיתי א"ל וזו משנת החסידים עי"ש:

והנה דן בזה דהיכן מצינו משנת החסידים דאין מוסרין והאריך לבאר עפ"י ד' התוספתא דתרומות (פ"ז) בפלו' דר"י ור"ש דלר"י אסור למסרו רק בשעה שהוא מבחוץ והם מבפנים אבל אם כולם בפנים כיון דהוא נהרג והן נהרגין יתנוהו להן וראי' משבע בן בכרי ור"ש ס"ל דשבע בן בכרי נמסר מפני שהי' מחוייב מיפה מטעם מורד במלכות ע"ש והרחיב הדיבור בזה:

תשובה

א

הנה עיקר החידוש הזה שהביא מהתוספתא דמותר למסור אם הוא והם בסכנה כבר הורה כן רש"י ז"ל סנהדרין (ע"ב) שכתב בהא דתנן יצא ראשו אין נוגעין בו לפי שאין דוחין נפש חפני נפש וז"ל מעשה דשבע בן בכרי וכו' התם אפי' לא מסרוהו לו הי' נהרג

בעיר כשיתפסנה יואב והן נהרגין עמו אבל אם הי' הוא ניצול אפ"פ שהן נהרגין ל"ה רשאין למסרו כדי להציל עצמן א"נ משום דמורד במלכות הי' והכי מפרש בתוספתא דתרומות עכ"ל ובלי ספק כונת רש"י ז"ל לתוספתא זו ולפלו' דר"י ור"ש אי מסרו לשבע בן בכרי משום דהי' הוא והם בסכנה או משום דמורד במלכות הי':

ואמנם עיקר קו' רש"י ז"ל מהא דאין דוחין נפש מפני נפש אמעשה דשבע בן בכרי מבואר במדרש רבה ויקרא פי"ט) דנתוכחו בזה יהויקים והסנהדרין כשעלה נבוכדנצר על אנטוכיא ואמר להסנהדרין שימסרו לו את יהויקים א"ל יהויקים וכי דוחין נפש מפני נפש וא"ל הסנהדרין לא כן עשה זקנך לשבע בן בכרי ע"ש ושם הלא גם הוא הי' בסכנה:

ב

ודע דהטו"ז ז"ל ביו"ד (סי' קנז) פי' בהא דא"ל אלי' לריב"ל וזו משנת חסידים היינו דעל החסיד להמנע מזה ויהי' נעשה הדבר ע"י אחרים עכ"ד ובאמת כדבריו מצאתי מבואר במ"ר (בראשית פ' צ"ד) שהביא עובדא זו וסיים בה וכי משנת חסידים הוא מיבעיא להך מילתא מתעבדא פ"י אחריני ולא על ידך ע"ש:

ואכן לכל הפירושים קשה מעובדא דהמדרש הנ"ל דסנהדרין מסרו ליהויקים ולא חשו למשנת חסידים:

ג

שוב מצאתי שהב"ח ז"ל בתשו' הישנות (סי' מ"ג האריך בזה והקשה מהא דיהויקים דאמאי לא אמר ריב"ל לאלי' במעשה דעולא בן קושב אנא אסנהדרי גדולה קסמיכנא דמסרי ליהויקים ותירץ שם דסנהדרין ל"ה יודעים דלמקטלי' קבעי כ"א לחובשו בבית האסורים ופ"ז א"ל יהויקים דכתיב לא תסגיר ע"ש, ובתשובות הב"ח שנדפסו באחרונה נשמטה תשובה זו:

ויש לתמוה על דברי הב"ח אלו שהוא לא הביא רק מדרש בראשית הנ"ל ואכן במ"ר ויקרא שהבאתי לעיל מבואר עוד וכיצד שלשלוהו ר"א ור"ש ר"א חי שלשלו אותו ורש"א מת שלשלו אותו וא"כ הדקו"ל לר"ש איך הותר להמיתהו וביותר יפלא דהא ר"ש דתוספתא הנ"ל לא מחלק כלל בין שניהם בסכנה וקאמר דמותר למסור רק למחויב מיתה כמו מורד במלכות וזהו במלכות בית דוד וכש"ס מגילה (י"ד) משא"כ במלכות עכו"ם וז"פ:

ואכן על קו' הב"ח ז"ל דאמאי לא הביא ריב"ל לאלי' ראי' מסנהדרין דמסרו ליהויקים יש לקיים תירוצו דריב"ל לשי' אזיל דס"ל במ"ר שם חי שלשלוהו וא"כ אפשר לומר דהיו סוברין דקבעי לי לחובשו ולא למיתה ותקשה רק לר"ש ואולי ס"ל דגם יהויקים הנ"ל

דין מורד במלכות ועי' שם דאיתא יהויקים מרד בי ואכן הב"ח כתב שם להדיא דל"ה לו דין מורד וצ"ע:

ד

ובעיקר דברי הירושלמי הנ"ל יש להעיר עוד בס"ד בהא דקאמר ר' יוחנן דאפי' אינו מחוייב מיתה מוסרין אותו ובהא דלא אגלי אלי' לריב"ל כשעשה כן וא"ל וכי משנת חסידים היא דר' יוחנן לשי' וגם אלי' לטעמי' אזיל דהקפיד ע"ז, ויהי' א"ש ג"כ הלשון וזו משנת חסידים:

דהנה לכאורה באמת תמוה כיון דעיקר הדן דיחדוהו מוסרין אותו לא ידעינן אלא משבע בן בכרי והרי התם הי' מחויב מיתה וגם שניהם היו בסכנה ומהיכן למד ר"י דאפי' בסתמא מוסרין אותו:

ונראה דר"י לשי' בזה דבש"ס דב"מ (ס"ב ע"א) דר"י ס"ל רבית קציצה אינה יוצאה בדיינים משום דדריש קרא דוחי אחיך עמך לשנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהם קתון של מים ישתה הוא ולא ימותו שניהם משום דחייך קודמין לחיי חברך ע"ש:

והב"ח ז"ל בתשו' הנ"ל הקשה אהא דאמרינן בשפיכות דמים יהרג ואל יעבור משום מאי חזית דדמא דידך סומק דילמא דמא דחברך סומק טפי והרי הכא אמרינן אדרבא דחייך קודמין לחיי חברך ותי' דשאני התם בש"ד דעובר עבירה בידים ואמרינן מוטב שיהרג הוא ולא יעשה עבירה משיאבד נפש מישראל ויהי' גם עבירה דאיכא תרתי ע"ש:

ובאמת דבר זה מבואר כרש"י פסחים (כ"ו) דמשו"ה אמרינן מאי חזית דכך חשיב לפני הקב"ה נפש דידי' כנפש חברו וירווח דלא יעבר עבירה דש"ד עכ"ל וכ"ה בתוס' יבמות (נ"ד ע"א) דכל היכי דלית בי' מעשה אמרינן אדרבא דחייו קודמין ומה"ט כ' התוס' פסחים שם דאם א"ל הנח לזרוק עצמך על התינוק דל"ש מאי חזית והיינו משום כיון דאינו עובר עבירה בידים ואינו פושה שום מעשה אמרינן דחייו קודמין:

וא"כ מעתה א"ש דר"י ס"ל דמותר תמיד למסור לעכו"ם אף כשאין שניהם בסכנה וגם אינו מחוייב מיתה לטעמי' אדל דס"ל דרבית קצוצה אינה יוצאת בדיינים וקרא דוחי אחיך עמך דריש דחייך קודמין ומשו"ה ביחדוהו לפלוני מותר למסרו כיון דאינו הרגו בידם ומאי חזית לא שייך רק היכי דהרגו בעצמו:

ה

והנה הא דדרשינן דחייך קודמין הוא מדכתיב עמך ומפרשינן דהיינו טפל לך וכתוס' ע"ז (ו' ע"א):

ומעתה יהי, נמצא דדין זה דחייך קודמין יהי' תליא בפלו' דבש"ס דקידושין (נ' ע"א) מוקמינן לקרא דכתיב גבי עבד עברי כי טוב לו עמך למאכל ומשתה:
ובש"ס דכתובות (ס"א ע"א) הני תרתי חסידי חד קדים ספי וחד מאחר ספי דקדים ספי משתעי אלי' בהדי' דמאחר ספי לא משתעי אלי' בהדי' פ"ש:
וע"כ דפליגי אי עמך דכתיב גבי ע"ע פירושו קודם לבה"ב או טפל לבה"ב ואלי' ס"ל דעמך פי' קודם לך ולא טפל:
והוא הדבר אשר דברנו דריב"ל דמסר לעולא בר קושב למלכות משום דס"ל דחייך קודמין ומאי חזית ל"ש רק היכי שהרגו בידים משום דס"ל וחי אחיך היינו טפל לך, אולם אלי' לטעמי' אזיל דעמך פי' קודם לך ולא טפל ולפיכך הקפיד ע"ז משום דלדידי' מותר למסור רק היכי שמחייב מיתה דומיא דשבע בן בכרי וזהו פי' דבריו וכי משנת חסידים היא הי נו דהו"ל להתנהג כההוא חסיד דקדים ספי דאלי' אשתעי בהדי':

ו

ויש עוד מקום לתוספת ביאור בלשון דמשנת חסידים לפי המחלקת דר"ת והר"א ז"ל בתוס' ישנים (יומא פ"ה) בהא דתנן יפה ת"ת עם ד"א איזה מהם עיקר ובאבות דר"נ (פכ"ח) אמר ר' יהודא ב"ר אלעי שיעשה תורתו קבע ודרך ארץ טפל (ועי' ש"ס דברכות ל"ה ג"כ דריבר"א כה"ג) וא"כ לדידי' ת"ת עיקר אף דכתיב עם ד"א וא"כ גם הכא גבי וחי אחיך עמך אחיך עיקר ועי' ב"ק (ק"ג) דחסיד היינו ריבר"א וא"ש הלשון דמשנת חסידים כי האי חסיד דקדים ספי וריבר"א תרויהו ס"ל דאחיך עיקר וא"כ אסור למסור נפש מישראל לעכו"ם אם לא כמעשה דשבע בן בכרי:

ז

ולפי דרכנו ניחא שפיר דברי הרמב"ם ז"ל דפ' (בפ"ה מה' יסוה"ת) כר"ל דבעינן שיהי' חייב מיתה לגבי ר' יוחנן והוא תמוה דהא קיי"ל דר"י יר"ל הלכה כר"י:
ולפי הנ"ל א"ש דהרמב"ם לשי' (בפ"ד מה' מלוה) דרבית קצוצה יוצאה בדייניו ועי"ז קאי קרא דוחי אחיך עמך אהדר לי' דניחי ובפ"ט מה' עבדים פסק דמצוה ליתן להשמש תחילה קודם שיאכל הבעה"ב וע"כ דס"ל דאחיך קודם ולכן פסק כר"ל דאסור למסור שום נפש מישראל כ"א במחויב מיתה כמעשה דשבע בן בכרי:
הדו"ש:

סימן מ

ב"ה סאניק תשרי תרפ"ד. לכ' חרב המאוה"ג החו"ב וכו' כש"ת הר' חיים דוב גראס שליט"א הראבד"ק פעטרווא במדינת הגר.

מכתב כ"ה קבלתי וע"ד הספק אי יוצאין מצות ד' מינים במחובר לקרקע:

תשובה

א

כבר חזו עיניו דברי הצל"ח ז"ל שכ' בפשיטות דיוצאין במחובר וע"ז העיר כ"ה מדברי הנמ"י במס' ב"מ (ל') שכ' וז"ל אע"פ שצריך להשבת אבדה הנטילה והבאה קודם לכן כו' ודמי למכשירי שאר מצוה שאף שצריך לעיקר מצות נטילת לולב לעוקרו מן הדקל מ"מ העיקר היא הנטילה ע"כ ומבואר דצריך לעוקרו ויפה העיר:

ב

ולפום ריהטא עלה על לבי להביא מהש"ס דחולין (ט"ז ע"א) דתני ר"ח מנין לשחיטה שהיא בתלוש שנאמר ויקח את המאכלת כו' וא"כ הכא דכתיב ולקחתם א"כ בעינן ג"כ תלוש דוקא ואכן התוס' שם, כ' דמדייק מדכתיב ויקח ולא כתיב ויכין וא"כ שוב אין ראי' דקיחה בתלוש דוקא:

ג

ואדרבה נ"ל ראי' ברורה מהירושלמי דלקיחה שייך גם במחובר דבירושלמי בכורים (פ"ג ה"א) אהא דתנן במשנה דר"ש אומר קורא לה שם לכשיתלש מפרש טעמי' דר"ש ורבנן דבהא פליגי דר"ש מקיש היקשא דלקיחה להבאה דכתיב הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה מה הבאה א"א כי אם בתלוש אף לקיחה לא תהי' אלא בתלוש ורבנן לא מקשי לקיחה להבאה ע"ש, וא"כ מבואר דלכו"ע לקיחה אפשר להיות גם במחובר ורק ר"ש בעי בכורים בתלוש דוקא הואיל ואתקש בהיקשא להבאה ורבנן לא מקשי כלל אבל כל היכי דכתיב לקיחה לחודא שפיר מידי כו"ע דאפשר להיות במחובר וא"כ י"ל דה"ה בד' מינין:

ד

והנה בסוכה (ל"ג ע"א) גבי נקטם ראשו מערב יו"ט ועלתה בו תמרי ביו"ט דבעי ר"י אי יש דיחוי פירש"י ז"ל דבתלוש נמי סלקה בו תמרה עכ"ל ומבואר לכאורה דשי' רש"י ז"ל בפשי' דאין יוצאין במחובר דאל"כ מאי דוחקי' לומר דבתלוש נמי סלקה:

ואכן אין ראי' מזה דהתם דביו"ט איירי אי אפשר לאוקמא במחובר מטעם דאין משתמשין במחובר ביו"ט וכמבואר בש"ס ביצה (ל"ו ע"ב) וע' ברא"ש שם בשם או"ז ובסוכה (ל"ז) בהא דהדס במחובר:

ה

איברא דנראה להביא ראי' מש"ס דסוכה ול"ה ע"ב) דאהא דתנן אתרוג של תרומה טהורה לא יטול פליגי רב אמי ורב אסי חד אמר מפני שמכשירה וח"א מפני שמפסידה וקאמר התם מאי ביני' כשקרא לה שם חוץ מקליפתה החיצונה ע"ש, והנה מבואר ברמב"ם ה' תרומות (פי"א הכ"ו) דתרומה שקרא לה שם ושתלה עדיין היא תרומה ומבואר בתוס' חולין (קי"ח ע"ב) דאם הדר ושתלה הו"ל מחובר לענין הכשר ע"ש וא"כ מעתה אי נימא דיוצאין ד' מינים במחובר א"כ הו"ל למימר דאיכא ביני' במחובר בכה"ג דלמ"ד מפני שמכשירה ליכא ומ"ד מפני שמפסידה איכא:

וביותר קשה לשי' הרמב"ם ז"ל שכ' בה' לולב הטעם מפני שמכשירה ולא הביא הא דמפסידה והיינו משום דבמכשירה איכא חומרא דאפי' קרא שם חוץ מקליפתה החיצונה לא יטול והשתא הא אדרבה איכא חומרא בטעם דמפסידה גבי אתרוג במחובר אע"כ מוכח מזה דאין יוצאין במחובר:

ו

והנה התוס' בסוכה שם כ' דה"ה דהו"מ למימר איכא ביני' כשכבר הוכשר דאז ל"ש רק טעם דמפסידה וא"כ לפ"ז קשיא ג"כ על הרמב"ם ז"ל דאמאי לא הביא טעם דמפסידה דאיכא חומרא בשכבר הוכשר וכבר הקשה כן בתשו' נוב"י (סי'):

ולייישב זה נראה דהרמב"ם ז"ל לשיטתו בזה דבתוספתא דטהרות תנינן דאתרוגים אין מזלפין עליהן מים והתוס' ז"ל במס' ע"ז (נ"ט ע"א) הקשו בזה מהא דאיתא בירושלמי שהאתרוג הוכשר ותי' דהא דתוספתא איירי בשאר ימות השנה והא דירושלמי איירי בחג שמרביצין עליו מים כדי שיהי' הדר ע"ש:

והנה בהכשר קיי"ל דבעינן שיהי' לרצון וא"כ נמצא דאם מותר לצאת בהאתרוג הזה אז ניחא לי' בהמים כדי שיהי' הדר אבל אם נימא דלא יטול א"כ ממילא לא איכפת לי' שיה' הדר והרי הוא דומה לאתרוג של שאר ימות השנה דאין מרביצין עליו מים וא"כ ל"ה לרצון וממילא לא מהני ההכשר:

וא"כ שפיר מיושבת קו' התוס' דאמאי לא קאמר דאיכא ביני' בשכבר הוכשר דז"א דאפי' בשכבר בא עליו מים ג"כ אמרינן דלא יטול וממילא לא יהי' מהני ההכשר:

ורק התוס' ז"ל לשיטתם שפיר הקשו שהרי כתבו דהטעם דמכשירה היינו משום שנותן הלובלב במים שלא יכמוש ונוטף מהלובלב להאתרוג והרי על הלובלב ודאי הויא לרצון וקיי"ל במכשירין דכל משקה שתחילתו לרצון אע"פ שאין סופו לרצון מכשיר, ובזה א"ש המשך לשון התוס' ז"ל שכ' מפני שמכשירה שהלובלב כמו שהוא אגוד נותנין אותו במים כו' והומ"ל איכא ביני' שכבר הוכשר עכ"ל והיינו דהא בהא תליא:

אבל הרמב"ם ז"ל לשי' דס"ל דבעינן שעל האוכל הזה יהי' בתחילה לרצון ואם נפל על אוכל אחר לא מהני וכמבואר מדבריו בה' טו"א (פי"ב ה"ב) וע' בראב"ד שם שחולק באמת ע"ז וא"כ ע"כ להרמב"ם ז"ל לא חיישינן רק אם יפול על האתרוג גופי' וא"כ הרי ל"ה לרצון:

ז

ובדרך החידוד קצת נ"ל לישב דלא תקשה לשיטה זו דאתרוג יוצאין במחובר דאמאי לא קאמר דאיכא ביני' מחובר ע"פ ה' הקדמות קצרות:

הא' ירושלמי דערלה (פ"א ה"א) אתרוג שנטעו למצותו חייב בערלה:

הב' ירשלמי דערלה (פ"א ה"נ) לא סוף דבר בריכה אלא אפי' זקן שנעקר ויש בו פירות וחזר ונטעו כך דינו דבהוסיף מאתים אסור משום ערלה:

הג' ירושלמי כלאים (פ"ה ה"ה) כיצד בודק אם הוסיף מאתים לוקט אחד ומניח אחד ופי' הרמב"ם ז"ל (בפ"ה מ"ו) וכ"ה בהרא"ש בה' קטנות דהיינו שלוקט אחד וכשייבש למשל במאתים שעות מזה ישער דבשעה אחת אבד ליחות חלק אחד ממאתים וממילא כן הדבר כשהניחו מחובר לקרקע יוסיף בשעה א' חלק ממאתים ע"ש:

הד' הרמ"א בשו"ע או"ח (סי' תרמ"ח) דבמשך שנה כל אתרוג נתייבש ואבד לחותו:

הה' מ"ש הברכ"י בשם גדולי הפוסקים דלא יטול לכתחילה רק אתרוג הראוי לשבעה ע"ש:

ואחרי ה' הקדמות אלו ממילא מיושב הקו' דליכא למימר דאיכא ביני' כשקרא שם תרומה וחזר ושתלו דהא כיון דאמרינן דבמשך שנה נתייבש ואובד כל לחותו ממילא נמצא דחלק מאתים אינו מגיע אפי' לשני ימים וממילא ידעינן דאם יניחנו מחובר יוסיף בפחות משני ימים חלק מאתים וא"כ אף כשחוזר ושתלו כיון שעברו עליו קרוב לשני ימים כבר הוסיף מאתים ואסור משום ערלה דהא אפי' נטעו למצותו חייב בערלה והרי אתרוג של ערלה אפי' אם נטל לא יצא וכמבואר במשנה דסוכה שם וא"כ אם ישאירו כך מחובר קרוב לשני ימים שוב יהי' פסול משום ערלה ואם יעקרנו שוב יהי' מהני ההכשר ויהי' אסור ליטלו מטעם מכשירה וא"כ כיון דאינו ראוי לכל השבעה ממילא אפי' ביום

הראשון לא יטול וא"כ ממילא אין נפ"מ בין טעם מכשירה לטעם מפסידה דלתרויהו לא יטול לכתחילה ובדיעבד בתרויהו כשר וכמבואר בגמ' שם וא"כ אין שום נפ"מ ביניי:

ח

ודע דבמשנה דפרה (פי"א מ"ז) תנן איזוב של תרומה טהורה לא יזה ואם הזה כשר וכ' הר"ש ז"ל שם וז"ל וטעמא דלא יזה בטהורה כדאמרינן בסוכה גבי אתרוג ח"א מפני שמכשירה וח"א מפני שמפסידה עכ"ל, הנה הביא הר"ש ז"ל ב' האוקימתות ולא הכרייע אבל הרא"ש ז"ל כ' הטעם מפני שמפסידה ע"ש:

והרמב"ם ז"ל בפי' המשנה שם כ' וז"ל וא"ת איך אפשר בו ההזאה והוא יטמא מי חטאת ואפי' היתה תרומה טהורה כפי מה שקדם לפי שכבר התבאר שהתרומה לא תטמא מ"ח אלא אם היתה כביצה עכ"ל וכונתו על מה דאיתא לעיל שם במשנה ג') דבלה של תרומה שנפלה לתוך מ"ח אם יש בה כביצה בין טמאה בין טהורה המים טמאין וא"כ ע"כ מוקי הכא בפחות מכביצה דוקא, ולפ"ז יש להעיר לשי' התוס' ז"ל בפסחים דפחות מכביצה אינו מקבל הכשר וא"כ איך אפשר לאוקמא הכא הטעם מפני שמכשירה כיון דאיירי בפחות מכביצה וע"כ מוכרח לומר טעמא דמפסידה:

ואכן להרמב"ם ז"ל דמפרש באתרוג טעמא דמכשירה ניחא גם הכא שהרי שי' הרמב"ם ז"ל דאפי' פחות מכביצה מק"ט והכשר וכמבואר בהטו"א (פ' ה') וע"ע ברמב"ם בה' פרה (פי"א ה') שכ' בסתם לא יזה וע' בכ"מ שם דמפרש טעם הרמב"ם משום גזירה אטו כביצה ע"ש ודו"ק:

ט

ויש להעיר עוד בסוגיין במה שהקשו גדולי המפורשים לשי' התוס' ז"ל דפחות מכביצה אין מוכשר דאמאי לא קאמר דאיכא ביני' באתרוג פחות מכביצה דלמ"ד מפני שמפסידה איכא ולמ"ד מפני שמכשירה ליכא ותי' ע"ז דסוגיין אתיא אליבא דר"י דקאמר במשנה דסיכה (ל"א ע"ב) דאתרוג בעי כביצה דוקא ולענ"ד יש להעיר בזה ממשנה דתרומות (פי"א מ"א) אין מבשלין יין של תרומה מפני שממעיטו ר' יהודא מתיר מפני שמשביחו ומפרש בירושלמי שם שממעיטו היינו שמתמעט ע"י בישול עיי"ש וא"כ מבואר דס"ל לר"י דאפי' אם נתמעט עי"ז בכמותו כל שמושבח באיכותו אין בו משום הפסד תרומה וא"כ הכא באתרוג של תרומה לא יהי' שייך לר"י הטעם דמפסידה דנהי דמפסידין קליפתו ומתמעט אבל הרי עי"ז יש לו שבח במה שיוצאין בו ודמיו יותר יקרין וע' זבחים (ל"ה ע"א) דקאמר ר' יהודא שבח הוא לבני אהרן שילכו עד ארכובותיהן בדם והיינו

משום חיבוב מצוה, וא"כ ממילא לר"י ל"ש רק הטעם דמכשירה וא"כ ע"כ סוגיא זו דלא כר"י:

והנה בירושלמי דתרומות שם מבואר דהא דר"י בתרומה שביד כהן דוקא אבל שביד ישראל אסור למעט ואכן אפי' לפ"ז קשה דהו"ל למימר דאיכא ביני' בתרומה ביד כהן, ואכן לפ"ד המאירי ז"ל במס' שבת (צ"א ע"א) דבפרי מקבל טומאה והכשר אפי' פחות מכביצה ממילא א"ש ע"ש, וע' עוד במאירי בסוכה שם לענין הא דאתרוג ביד כהן ודו"ק:

ומאפס פנאי לעיין יותר אקצר והנני חותם בלב מלא געגועים ללימוד תוה"ק:

חדושת"ה:

סימן מא

ב"ה סאניק כסלו תרפ"ד לכ' אהובי תלמידי הרב הגדול החו"ב מו"ה שמשון פאגעלמאן ג"י בוואיטקיווע יצ"ו.

ע"ד השאלה בצנור שקבעו ולבסוף חקקו ושוב נתלש וקבעו שנית אם פוסל עכשו המקוה דיהי' עכשו כמו חקקו ולבסוף קבעו או אינו פוסל, ופלפלת בדין זה בחכמה:

תשובה

א

דין זה מפורש בתוספתא דפרה (פ"ה ה"ו) החוקק באחת המים אע"פ שתלשוה המים וחברוה אין ממלאין בה ואין מקדשין בה מי חטאת ואין פוסלת את המקוה תלשה וחברה וחשב עלי' אחר תלישתה ממלאין בה ומקדשין בה ופוסלת את המקוה ע"ש:

הרי מפורש בהדיא דבנתלש מאליו ל"ה עי"ז כלי ועדיין אינה פוסל ולכשתלשו בעצמו הוי כלי עי"ז, וממה שאמרו בתוספתא וחשב עלי' הי' נראה לכאורה דתרתי בעינן תלישה בידים ומחשבה ואכן מדברי הר"ש ז"ל שם מבואר דבחדא מהני ג"כ חשיב כלי וע' ביאור הגר"א בתוספתא שם שפי' או חשב עליו:

וחי' הוא על הרמב"ם ז"ל שלא הביא דין זה דתוספתא:

ב

וע"ד אשר נסתפקת בדין כלי חרס שמילאו עפר ע אם נתבטל עי"ז מתורת כלי שלא יוכל לקבל טומאה:

הנה לפום ריהטא הי' נראה לי דזהו פלוגתא דת"ק ורשב"ג בתוספתא דכלים (ב"ק פ"ז ה"ט) מלאו סיד וגפסיס טמא ורשב"ג מטהר והרמב"ם ז"ל בה' מקואות (פ"א ה"ע) פסק כת"ק ע"ש, וא"כ יהי' נמצא דחשיב כלי:

ואכן ז"א ראי' דהתם איירי בכ"ח שנטמא כבר וקאמר ת"ק דאינו נטהר עי"ז וכדמפורש לעיל מינה בתוספתא דאין לכ"ח טהרה אלא שבירתו וכן ברמב"ם שם העתיק דין זה לענין דאין עולה מטומאתו ומטעם דכתיב ישבר ואמרינן דאין לו טהרה אחרת:

ואדרבה נ"ל להביא ראי' דכ"ח שמילאו עפר בטל מתורת כלי לענין שלא יקב"ט מכאן ולהבא:

דתמן תנינן במשנה דמקואות (פ"ד מ"ג) הי' צרורות מתחלחלין בתוכו פוסל המקוה ירד לתוכו עפר ונכבש כשר ופי' הרמב"ם ז"ל אם נתמלא בעפר עד שנתכבשה ושב כחרסית הנה היא כשר לפי שכבר סר הבית קיבול אשר שמו כלי כו' הנה מבואר מדבריו דע"י העפר סר מה ששמו כלי, וכן מבואר בראש"ש בה' מקואות (סי' ו') דע"י העפר נתבטל מתורת כלי ע"ש ובתוס' יו"ט:

וכן מבואר עוד ביתר ביאור בחי' הרמב"ן ב"ב (ס"ה) שהקשה דאמאי בעינן הכא שירד לתוכו עפר ויכבש ואילו גבי חוץ שבין שתי חצירות די במלאו עפר לחוד ותי' דשאני הכא דבעי לבטלו מתורת כלי ע"ש:

ואין לומר דדוקא לענין שאובין אין לו דין כלי אבל אין לעולם דמק"ט חדא דאין משמע לחלק ועוד דא"כ דלענין טומאה הוי כלי א"כ הרי ל"ה הויתו ע"י טהרה:

והרא"ש ז"ל בהא דזקפה לידות וכן בהא דמטהרין את המקואות העליון מן התחתון הקשה דל"ה הויתו ע"י טהרה ואמאי לא הקשה כן בהא דצנור ולא אשתמיט חד מהראשונים להקשות אהא דצנור מהויתו ע"י טהרה אע"כ דפשיטא להו דכיון שמילאו עפר נתבטל מתורת כלי לגמרי ואין מק"ט עוד:

ולכאורה הי' מקום לצדד ולומר דמשו"ה, לא הוי צינור הויתו ע"י טומאה משום דאף דהחטיטה שבצנור מקב"ט מ"מ כל הצנור אין מקב"ט וא"כ אין יורדין המים להדיא מהכל למקוה והויא הויתו בטהרה וכמבואר בש"ס דזבחים (כ"ה ע"ב) וכ"ה בראש"ש שם (בסי' י"ב) אבל גם ז"א דהא כיון דהחטיטה מקב"ט דהו"ל כלי קיבול ממילא כל הצנור מקב"ט וכמבואר ברמב"ם בה' כלים (פ"ב ה"ב) דכל המשמש הבית קיבול טמא מה"ת והיתר על הצורך טמא עכ"פ מדרבנן וא"כ לר"י דאמר במס' מקואות (פ' מ') דכל דבר שהוא מק"ט אפי' מדרבנן פסול א"כ יהי' כל הצינור פוסל והרי ר"י פליג במשנתנו דצנור בהא דשל חרס רביעית ואמאי לא פליג נמי ר"י בהא אע"כ מוכרח דע"י העפר נתבטל מתורת כלי אף לענין טומאה וכנ"ל:

ועוד יש להוכיח כן ממשנה דעוקצין (פ"ב מ"י) עציץ שאינו נקוב מכשיר את הזרעים מלאוהו עפר עד שפתו הרי היא כטבלה שאין לה לזביז ופי' הרמב"ם ז"ל שם וז"ל דינו

דין טבלה שאין לה לזביז אשר עם היותה כלי היא טהורה ופ' רמב"ם בה' טו"א (פ"ב הי"ב) שכ' עציץ שמלאוהו עפר עד שפתו אינו חשיב כלי אלא הרי היא כטבלה שאין לה שפה שאינו כלי קיבול עכ"ל הרי שסתם וכ' דאינו חשוב כלי משמע בהדיא דלכל מילי ל"ה כלי:

והנה יש לעמוד עוד בזה מהא דאיתא בתוספתא דכלים (ב"ק פ"ז ה"ז) כפישה שנתן בה טיט עד חצי' והשקיע בה את הכלים רי"א אינה מצלת וחכ"א מצלת והרמב"ם ז"ל בה' כלים (פכ"ב ה"ב) כ' וז"ל כ"ח שנתן בו טיט עד חציו לא ביטלו ואם השקיע בו את הכלים מציל וכ' הכ"מ ז"ל שם דהרמב"ם ז"ל מפרש דהב"ע בשהקיפו צמיד פתיל וקסבר ר"י שאינו מציל משום דכיון שנתן בו טיט עד חציו ביטלו מתורת כלי ושוב אינו מציל בצ"פ דה"ול כלבינה שבלעה את הטבעת שאינה מצלת וחכמים ס"ל שלא נתבטל ע"י מתורת כלי ע"ש:

ונמצא לכאורה מבואר מדברי הרמב"ם ז"ל אלו דלא נתבטל בזה מתורת כלי:

והנה הי' אפשר לחלק בין מילא כל הכלי למילא חציו ואכן הראב"ד ז"ל בהשגות שם פי' פירוש אחר בתוספתא זו וסיים דחבית אטומה לכו"ע טמאה הוא ואפי' אטומה כולה ע"ש וא"כ מבואר לכאורה מהראב"ד ז"ל דאפי' במילא כולו לא נתבטל:

אבל אפשר לתרץ לפ"ד הרמב"ן ז"ל שהבאתי לעיל דלענין שיבטל מתורת. כלי לא די במילא עפר רק בעינן שיכבש וכן מבואר באמת בראב"ד והובא גם ברא"ש בה' מקואות דבעינן שיהי' נעשה כנפסית והכא איירי במילא טיט בעלמא, ויש להעיר עוד מהא דהכשר זרעים שהבאתי דכ' בסתם שמילאוהו עפר ודו"ק:

ובעיקר דברי התוספתא הנ"ל דפליגי ר"י וחכמים לענין מילא הכפישה עד חציו דס"ל לר"י דבטל בזה מתורת כלי יש להעיר דהא מצינו לר"י איפכא בדין תנור שמילא עפר עד חציו דתני עלה בתוספתא (פ"ד ה"ד) אמר ר"י בד"א בזמן שנתן בו עפר ואח"כ הסיקו אבל הסיקו ואח"כ נתן בו כלי מטמא במגע ובאויר ע"ש ולפי' הראב"ד ז"ל בתוספתא דכפישה ניחא אבל לפי' הרמב"ם ז"ל דאיירי לענין ביטול כלי צ"ע:

ובמקו"א בתשו' כתבתי לצדד בהא דתנן במשנה דכלים (פ"ה מ"ו) דנתן בו עפר עד חציו נטמא כלו במגע אבל באויר לא נטמא רק חלק העליון דהיינו מטעם דע"י העפר נתבטל החלק של מטה מתורת כלי ואין בו רק דין ידות הכלים וקיי"ל דאין אויר ליד כ"ח וכמבואר במשנה דכלים (פ"ג מ"ד) בדין חבית שנתרועעה ע"ש, וי"ל עוד בהא דתוספתא הנ"ל ודו"ק:

ג

וע"ד מה שעמדת בהא דאיתא בתוספתא דמקואות (פ"א ה"ח) והובא ג"כ בר"ש (פ"ב דמקואות מ"א) מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו ע"ג בין ברה"ר בין ברה"י טמאות למפרע רש"א ברה"ר טהורות אמר ר"ש מעשה במגירה של דיסקים שנמדדה ונמצאת חסירה והי' ר"ט מטהר ור"ע מטמא אמר ר"ט למה זה דומה למי שהי' עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חליצה שעבודתו כשרה ור"ע אומר הרי זה דומה לבע"מ שעבודתו פסולה כו' נמנו עליו וטמאוהו אמר לו ר"ט עקיבא כל הפורש ממך כפורש מחיים עכ"ל התוספתא:

ותמהת בזה דהא ר"ש מיקל בהא דמקוה שנמדד ואמר ברה"ר טהורות וא"כ מה הביא ר"ש בעצמו מעשה לסתור שהודה ר"ט לר"ע דדומה לבע"מ שעבודתו פסולה, וכבר ראו עיניך דברי הגר"א ז"ל שכ' דאין לגרוס אמר ר"ש ושאלת אולי יש בידי להעמיד הגירסא כאשר לפנינו:

הנה לפענד"נ ליישב התוספתא באופן דר"ש באמת מביא ראי' דטהור ברה"ר מהא דהלכה כר"ע דטמא בהקדם לבאר פלו' דר"ש ורבן דרבנן מטמאי אף ברה"ר ור"ש מטהר ברה"ר דאזלו לשי'.

דהנה הרמב"ם ז"ל בפי' המשנה כ' הטעם דרבנן מטמאי ברה"ר אף דבעלמא ס"ט ברה"ר טהור והיינו משום דאין מטהרין ברה"ר רק ספק ליטמא אבל לא ספק ליטהר עי"ש וע' ש"ס נדה (ג' ע"א):

והנה יש להקשות בזה דהא שי' הרמב"ם ז"ל במס' מקואות (פ"א מ"א) וכ"פ בה' טומאת אוכלין (פ' ה') דמים מחוברים בקרקע כל שהם פחותים ממ' סאה מקבלין טומאה וא"כ אם נתפוס דהמקוה היתה פחותה ממ"ס הרי א"כ קיבלו המים טומאה מהאדם או הכלים שטבלו בהם וא"כ המקוה שעומדת ברה"ר הרי זהו הויא ספק ליטמא והרי בספק ליטמא קיי"ל דס"ט ברה"ר טהור וא"כ כיון שאנו מחזקינן לענין המים שיש בהם מ' סאה כי היכי דלא ליטמאו מספק שוב איך אפשר לנו לטמאות האדם והכלים שטבלו מטעם ספק ליטהר והרי הוא תרתי דסתרי:

ואכן באמת מצינו פלוגתא דר"ש ורבנן בדין כזה במס' טהרות (פ"ו מ"א) דתנן התם המסוכן ברה"י והוציאו לרה"ר ברה"י טמא וברה"ר טהור ור"ש מטהר אף ברה"י משום דרה"ר מפסקת ומבואר שם דפליגי בסברא זו דר"ש מטהר אף ברה"י דכיון דאנו מחזיקין אותו ברה"ר לחי א"א לומר מת הי' ברה"י דהוי תרתי דסתרי ומשו"ה מטהרינן לי' אף ברה"י ורבנן ס"ל דברה"י טמא וברה"ר טהור ולא חיישינן לתרתי דסתרי ע"ש:

וא"כ גם הכא לטעמי' אזלי דרבנן ס"ל דאף ברה"ר טמא משום דהוי ספק ליטהר ואף דלענין המים שבמקוה הוי ספק ליטמא וא"כ ע"כ אנו מוכרחין לומר שי"ב מ' סאה וא"כ איך נטמא האדם והכלים הא הוי תרתי דסתרי הא לרבנן לא איכפת לן בהכי אבל ר"ש לשי' דקאמר רה"ר מפסקת ומטהר א"כ ממילא גם הכא כיון דאנו מטהרין המים ואמרינן דהר בהו מ"ס משום דהוי ספק ליטמא ממילא גם האדם והכלין טהורין ברה"ר:

ומעתה א"ש התוספתא הנ"ל דהנה התוס' בקדושין (ס"ו ע"ב) הקשו בהא דא"ר טרפון דהרי זה דומה לבן גרושה הא בבן גרושה אף שנודע אח"כ בודאי שהוא בן גרושה מ"מ העבודה שעבד קודם שנודע כשרה וע' בתוס' ישנים שתי' דבאמת גם בענין טהרות ס"ל לר"ט דכן הדין דאותן טהרות שפשה קודם שנודע הספק טהורות וזה מבואר ביותר בריטב"א בקדושין שם וז"ל והנכון לפרש דברים כמשמען ופשוטן כלומר דר"ט ה"ק דאדם סמא שטבל אתמול במקוה זה עד שלא נמצא חסר אע"פ שלא עלתה לו טבילתו מכאן ולהבא ואין מניחין אותו להתעסק בטהרות עד שיטבול אין לתמוה האיך העלה לו אותה טבילה לטהרות שנגע אתמול שהרי מצינו כיוצא בזה לענין בן גרושה דעבודתו מכאן ולהבא פסולה ועבודתו למפרע כשרה ור"ע ס"ל דאין חילוק בין מכאן ולהבא ובין למפרע ע"ש:

וא"כ מעתה נחזי אנן אם היתה הלכה כר"ט דלענין טהרות דלמפרע דומה לבן גרושה וחלוצה וא"כ הי' הדין דאפי' אם אנו יודעין בודאי שלא הי' במקוה מ"ס מ"מ המים טהורים כיון דהאדם הטמא כבר נגע בהו קודם שנולד הספק על המקוה והוי כמו עבודה דבן גרושה קודם שנולד הספק דכשרה וא"כ שוב שפיר אמרינן דהאדם הטובל אפי' ברה"ר יהי' טמא משום דהוי ספק ליטהר ואף דהמים טהורים מ"מ ל"ה תרתי דסתרי כלל דהא דאנו מטהרין המים אינו משום שאנו תופסין שהי' בהו מ"ס אלא אפי' אם ודאי אין בהו מ"ס הרי הם טהורים ולהכי מביא ר"ש ראי' ממגורה של דיסקיס שהודה ר"ט לר"ע דטמא וא"כ ממילא הוי תרתי דסתרי וטהור ברה"ר ודו"ק:

ד

ובעיקר שיטת הרמב"ם ז"ל הנ"ל דמים מחוברים בקרקע מקבלים טומאה כל שהם פחותים ממ"ס יש להעיר מהתוספתא דפרה (פ"ז) והובא בריש שם (פ"ח מ"ז) מקוה שי"ב ארבעים סאה מכוונות ירד וטבל לתוכו הוא טהור ומקוה טמא הרי זה אומר טהרני וטמאתיו ואינו מובן מה דקאמר שהמקוה טמא ובע"כ מוכרח לפרש טמא פסול וכן פי' הגר"א ז"ל:

ואכן לפ"ד הרמב"ם ז"ל הנ"ל אפשר ליישב באופן שיהי' המקוה טמא ממש כמו כל ענין טהרני וטמאתיו דחשיב התם והיינו לפמ"ש הכ"מ בה' אה"ט (ספ"ו) דשי' הרמב"ם ז"ל דאם נטמא אדם במקוה באיזה טומאה ופשט ידו לחוץ ונגע בטהרה טמאו וכ' הכ"מ הטעם בזה דאין נטהר בטבילתו רק כשיעלה מן המקוה ע"ש:

והנה מבואר במשנה דמקואות (פ"ז מ"ו) וכ"פ הרמב"ם ז"ל בה' מקואות (פ"ח הי"ב) דבמקוה שי"ב מ"ס מכוונות וירדו שנים וטבלו זה אח"ז אף כשהראשון רגליו נוגעות במים השני טמא ע"ש, וא"כ ממילא נמצא מזה דאם טבל טמא במ' סאה מכוונות כיון שאינו נטהר רק אחרי עליתו וכל שיצא מעט הרי אין כאן מ' סאה והוא עדיין טמא וא"כ מטמא להמים והר"ז אומר טהרני וטמאתיו, ויש להעיר עוד בזה מש"ס דחגיגה (י"ט ע"א) ע"ש ודו"ק:

סימן מב

ב"ה סאניק ה' תמוז תרס"ג. שוכט"ס לכ' וכו' הר' מרדכי שו"ב נ"י בק' גוואדזיטץ יצ"ו.

מכתבו הגיעני במועדו וע"ד השאלה בדין חצר שנפרצה לרה"ר דקיי"ל בשו"ע או"ח (סי' שס"א) דאם נפרץ בקרן זויות אפי' בפחות מי' אסור וכן הדין שם לענין בית שנפרץ בקרן זויות עם התקרה והוא מהש"ס דעירובין (צ"ד ע"ב) ומטעם דפתחא בקרן זויות לא עבדי אנשי אם היינו דוקא היכי דלא עבד צורת הפתח או אפי' צוה"פ לא מהני בקרן זויות:

תשובה

א

כבר חזו עיניו דברי הפמ"ג בסי' שס"א שם סק"ד שכ' כן בפשיטות עפ"ד התוס' בעירובין וכ' דלרוב פשיטותו לא העתיקוהו הפוסקים:

והנה אמת שכן כ' התוס' בעירובין (ו' ע"א) בהא דאמרינן התם מבוי שנפרץ מצדו בעשר מראשו בד' ופריך מ"ש מצדו בעשר דאמרינן פתחא הוא מראשו נמי נימא פתחא ומשני כגון שנפרץ בקרן זוית דפתחא בקרן זוית לא עבדי אנשי וכ' התוס' ז"ל וז"ל מיהו אם עשאה כעין פתח במזוזות ומשקוף הוי שפיר פתח כדאמר לעיל (ה' ע"א) דפתח לי' בקרן זויות ע"כ וכן כ' הריטב"א ז"ל בשם הראב"ד בעירובין שם:

ב

אבל שבתי אני וארא דאין דין זה מוסכם והוא מחלוקת רבותינו ז"ל, דבש"ס דעירובין (י"א ע"א) אמר רב חסדא צורת הפתח שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום ופירש"י ז"ל מן הצד שמתח הזמורה מזה לזה באמצעיתו ולא על ראשיהן אבל הרי"ף ז"ל הביא בשם

ר"ה גאון ז"ל שפי דמן הצד היינו שעשאה מצדה של כותל דהו"ל פתחא בקרן זויות דלא עבדי אנשי ע"ש וכן מורים דברי הרמב"ם ז"ל בה' שבת (פט"ז ה"כ) שכ' וז"ל וצורת פתח שעשה אותה מן הצד אינה כלום שאין דרך הפתחים להיות בקרן זוית אלא באמצע ע"כ, וא"כ מבואר מזה דלר"ה גאון והרמב"ם ז"ל ע"כ ל"ה פתח כשהוא בקרן זויות אפי' אם יש לו צורת הפתח דהא בהדיא קאמר ר"ח צוה"פ שעשאה מן הצד דלפירושם היינו בקרן זוית ואפ"ה לא עשה ולא כלום:

והרשב"א ז"ל שכ' בפשיטות דצוה"פ מהני לקרן זוית היינו משום דלטעמי' אזל דבהא דר"ח דצוה"פ מן הצד הביא דברי ר"ה גאון ז"ל וכ' שאין דברים אלו מחוורים ופי' מן הצד כפירש"י ז"ל ע"ש:

וכן התוס' ז"ל שכ' בפשיטות דצוה"פ מהני לקרן זוית היינו ג"כ משום דפירשו הא דר"ח צוה"פ שעשאה מן הצד כפירש"י דהיינו שאין הקנה על גביהן ודבר זה יש ללמוד מדבריהם בריש עירובין (ב' ע"ב) שהקשו דמאי פריך מפתח החצר הא שאני התם דהו"ל צוה"פ שהכלונסות היו על גבי ווי העמודים שהקלעים תלויין בהם ותי' וז"ל וי"ל דאמר לקמן דצוה"פ שעשאה מן הצד לא עשה ולא כלום עכ"ל ומשו"ה שפיר פי' התוס' דצוה"פ מהני לקרן זוית:

והיוצא מזה דדין זה אי צוה"פ מהני לפתח בקרן זוית הוא מחלוקת רבותינו הראשונים ז"ל ותליא בפירושא דמימרא דר"ח בצוה"פ שעשאה מן הצד ואף דקיי"ל להלכה דקנה בעינן דוקא שיהי' ע"ג מ"מ אין מזה הכרע להא דמן הצד דהא כ"כ הב"י בטואו"ח (סי' שס"ג) דאפי' הרמב"ם ז"ל מודה בהא ויליף לה מהא דתנינן וקנה על גביהן ע"ש:

ג

ואכן מה דיש לעמוד בזה הוא דלפי' ר"ה גאון והרמב"ם ז"ל דצוה"פ שעשאה מן הצד היינו בקרן זוית דנמצא מזה דבקרן זוית אפי' צוה"פ לא מהני א"כ לפירושם תיהדר קושית התוס' ז"ל לדוכתא מהא דעירובין (ה' ע"א) דקאמר רב יוסף התם דמשכחת לה מבוי של ד' טפחים שיהי' חצירות פתוחים לתוכו כגון דפתח לה בקרן זוית ומזה הוכיחו התוס' ז"ל דעכ"פ צוה"פ מהני וא"כ לר"ה גאון והרמב"ם ז"ל איך נפרנס הא דרב יוסף:

ומצאתי בפי' רבינו חננאל ז"ל שהי' לו גירסא אחרת בגמ' שם בהא דפליגי התם אביי ורב יוסף דאביי ס"ל משך מבוי ד' אמות דוקא ויליף לה מהא דחצירות פתוחין לתוכו דאי בד' טפחים היכי משכחת לה ורב יוסף משני לה דפתח בקרן זוית וגרס ואביי אמר לך פתחים בקרן זוית לא עבדי אנשי ע"ש ולפי גי' זו נמצא דדין זה מחלוקת דאביי ורב

יוסף וכיון דקיי"ל כאביי דמשך מבוי בארבע וכמבואר ברמב"ם (פי"ז הט"ז) וא"כ שפיר ניחא דפוסק דאפי' צוה"פ לא מהני:

וזכינו מזה דגם שיטת הרבינו חננאל ז"ל כר"ה גאון והרמב"ם ז"ל דאפי' צוה"פ לא מהני בקרן זוית דאל"כ מאי קמשני לי' אביי דפתחא בקרן זוית לא עבדי אנשי ומשו"ה לא משכחת מבוי בד' טפחים הא שפיר קאר"י דמשכחת דפתח לה בקרן זוית ובצוה"פ וע"כ דלאביי אפי' צוה"פ לא מהני:

ד

והנה הי' נראה להעיר עוד דדין זה יהי' תליא בדין אם הי' מונח במזרח של התאים בבית שני דתמן תנינן במשנה דמדות (פ"ד מ"ד) ובקרן מזרחית צפונית הי' חמשה פתחים אחד להתא מן הימין ואחד להתא שעל גביו ואחד למסיבה ואחר לפשפש ואחד להיכל והקשה הר"ש ז"ל במשנה שם דהא במקרא דיחזקאל מפורש ופתח הצלע למונח וכו' ותי' וז"ל ואומר אני בקרן זוית של צלע זה האחרון בצפונית מזרחית שלו עשו לו פתח במורשא דקרנתא הרי התא הוא פתוח למונח שלפניו במזרח פונה דרך הצפון שהקרן זויות משמש שני צדדין כו' ואם לא הי' מונח בבית שני תן הפתח כולו לצפון והיינו אחד למסיבה דמתני' עכ"ל ומבואר מזה דאם אמרינן דגם בבית שני הי' ואפ"ה לא חשיב במתני' פתח דמונח ע"כ משום שהוא עצמו פתח דמסיבה שהי' בקרן זוית וא"כ מוכרח דהויא פתח שהרי כתיב ופתח הצלע למונח אבל אי לא הי' מונח בבית שני שפיר אפשר דפתחא בקרן זוית ל"ה אפי' פ"י צוה"פ, וע' רש"י יחזקאל מ"א שכ' בהא דפתח הצלע למונח דהיינו בקרן זוית והוא משום דרש"י ז"ל לש' בהא דר"ח דצוה"פ שעשאה מן הצד היינו שלא הי' הקנה ע"ג וכנ"ל:

ה

איברא דיש להקשות לפירוש זה דהא דקאמר ר"ח דצוה"פ שעשאה מן הצד דהיינו דבקרן זוית אפי' צוה"פ לא מהני מש"ס מפורש בזבחים (נ"ה ע"ב) בהא דאמרינן התם ושחטו פתח אהל מועד בזמן שהוא פתוח ולא בזמן שהוא נעול ופריך הש"ס דהאיכא צדדין שבין כותל אולם לכותל עזרה דלית להו פתח כלל ואפ"ה שחיטת קדשים כשר בהו ומשני דפתח להו בקרן זוית ע"ש הרי בהדיא דבקרן זוית נמי אקרי פתח וע' תוס' זבחים שם דבעינן פתח שיהי' משמש גם כניסה ויציאה כדין פתח פ"ש, ובשלמא לשי' הראשונים ז"ל דצוה"פ מהני א"ש אבל לשי' ר"ה גאון והרמב"ם והר"ח ז"ל דאפי' צוה"פ לא מהני א"כ הדק"ל:

וביותר קשה לדידהו דמפרשי הא דקאמר רב חסדא צוה"פ שעשאה מן הצד דהיינו דבקרן זוית לא מהני אפי' צוה"פ והרי רב חסדא גופי' קמפרש בריש עירובין (ב' ע"ב) דהא דקאמרי רבנן דגבוה למעלה מעשרים אמה ימעט היינו משום דילפי פתח דעירוב מקרא דפתח אהל מועד דהוי עשרים ע"ש וא"כ לרב חסדא תיהני צוה"פ מן הצד דהיינו בקרן זוית דהא גם התם אכשרי לשחיטת קדשים בפתיחא דקרן זוית:

ו

והנראה בס"ד לומר דבר חדש בזה ויתורצו כל הקושיות בחדא מחתא ע"פ דברי המדרש רבה בראשית (פ' ל"א) ופתח התיבה בצדה תשים אמר ר' יצחק למדתך תורה דרך ארץ שאם אדם עושה טרקלין עשר על עשר יהא עושה פתחו מן הצד וע' פירש"י וי"מ שם במדרש דהיינו דעד עשר על עשר יעשנו בקרן זוית שאם יעשהו באמצע ימעט אויר הבית ומשו"ה התיבה שהי' כל קילין מחזיק עשר על עשר הי' פתחו בקרן זוית אבל למעלה מעשר על עשר יעשנו באמצע ע"ש:

וא"כ מעתה א"ש מיושב קושית התוס' ז"ל מהא דרב יוסף דמשני דפתח לי' בקרן זוית מהא דפתחא בקרן זוית לא עבדי אנשי דהתם במבוי שנפרץ מצדו בעשר שפירש"י ז"ל דהמבוי הי' רחבו כ' אמה ע"ש וא"כ בכה"ג שפיר אמרינן דפתחא בקרן זוית לא עבדי אנשי אבל בהא דרב יוסף דבעי לאשכוחי משך מבוי בד' טפחים הרי אדרבה לימדנו תורה דרך ארץ שיהי' דוקא בקרן זוית ושפיר משני דפתח לי' בקרן זוית:

וכן ניחא ג"כ הא דזבחים דמשני דפתח להו בקרן זוית דהא התם לא הי' חלל האולם רק ו' אמות דכולו הי' י"א אמה והכותל בעצמו הי' ה' וכמבואר במשנה דמדות וא"כ הי' החלל פחות מעשר ושפיר הוי בקרן זוית:

וכן ניחא ג"כ הא דפתח הצלע למונח דגם התם הי' פחות מעשר וכמבואר שם וכל כה"ג דרך ארץ הוא לעשות מן הצד:

ויהי' נמצא מזה לענייננו דעכ"פ עד עשר על עשר והי' מהני צוה"פ לכו"ע וביתר מעשר על עשר והי' תליא בפלוגתת הראשונים ז"ל הנ"ל:

ז

ובהיותי מעיין בענין זה הקשיתי במ"ש הה"מ ז"ל בה' שבת שם (פט"ז ה"כ) וז"ל וסובר רבינו ז"ל דלא בעינן רחב ד' לענין צורת פתח ולענין מזוזה דעד כאן לא הזכירו רחב ד' אלא משום ר"מ דאית לי' חוקקין להשלים ואינו סובר כן במה שאינו רחב ד' שאין לו שיעור אבל בשיש ברגלי' עשרה ודאי אינה צריכה רחב ד' עי"ש וכן העתיק דבריו הב"ח ז"ל בטור יו"ד (סי' רפ"ז), ותמיהא לי בזה מש"ס דעירובין (ה' ע"א) הנ"ל דמדייק אביי

דמשך מבוי בד' אמות דאי בד' טפחים היכי משכחת לה שיהי' פתח החצר פתוח למבוי ופירש"י ז"ל דהיינו כיון דהפתח עצמו בעי שיהי' ד' טפחים ע"ש וא"כ לשיטת הרמב"ם דצוה"פ הויא אפי' בפחות מד' א"כ שפיר משכחת לה משך מבוי בד' ויהי' פתחי חצירות פתוחין לו פתח מכאן ופתח מכאן וכפירש"י ז"ל שם:

ואמרתי לישב זה ע"פ דין אחר שחידש הה"מ ז"ל בשיטת הרמב"ם ז"ל והוא בפי"ז מה' שבת (ה' ח') שכ', וז"ל ומבוי שאין בתים וחצירות פתוחות לתוכו כגון שלא הי' בו אלא בית אחד או חצר אחת כר אינו ניתר כו' וכ' הה"מ ז"ל שם שביאור לשינו שכתב כאן כך הוא כגון שלא הי' בו אלא בית אחד אע"פ שיש בו כמה חצירות או שלא הי' בו אלא חצר אחת אע"פ שיש בו כמה בתים אינו ניתר ויהי' דעת רבינו שהבתים צריכין ג"כ שיהי' פתוחין למבוי ע"ש והנה לכאורה הוא תמוה מאד מהש"ס דעירובין הנ"ל דמשני רב יוסף דפתח לי' בקרן זוית דבשלמא לדעת רש"י ז"ל דרך החצירות פתוחות למבוי ולא הבתים ניחא שפיר דמשכחת בקרן זוית פתח אחד בקרן זוית זה ופתח אחד בשני אבל להרמב"ם ז"ל דבעינן שתי חצירות וב' בתים דהיינו ד' פתחים סלם יהי' פתוחות למבוי א"כ אפי' בקרן זוית לא משכחת להו והראוני שכבר קדמני בקו' זו ביד דוד והניח בתימא גדולה על הה"מ ז"ל:

ואכן לענ"ד, א"ש דהה"מ ז"ל לשיטתי' דס"ל דמהני צוה"פ אפי' לפחות מד' והנה זה ודאי דאפי' לשי' זו דמהני פחות מד' אבל עכ"פ ג' בעי שלא יהי' כלבוד וכמבואר שם ובכ"ד וא"כ שפיר קאמר אביי מנא אמינא לה דתניא אין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצירות פתוחות לתוכו ואי בד' היכי משכחת לה והיינו דאפי' דלא בעי ד' טפחים אבל עכ"פ ג' בעי וכיון דבעינן ד' פתחים של ג' ג' טפחים א"כ לא משכחת כלל במשך של ד' טפחים ופ"ז שפיר משני רב יוסף דפתח להו בקרן זוית דהיינו שמקצת הפתח לצד זה ומקצתו לצד השני ושפיר משכחת להו ד' פתחים באופן שיהי' כל פתח ג' טפחים וכמובן בחשבון, וא"כ אדרבה להרמב"ם ז"ל לשי' יש ראי' מש"ס זה דהא דבתים וחצירות היינו שיהי' גם הבתים פתוחות למבוי דאל"כ ל"ה מדייק מידי דשפיר הי' אפשר בפתח של ג' טפחים ובצוה"פ וכנ"ל:

ח

ובעיקר פי' הה"מ ז"ל דדעת הרמב"ם ז"ל דבעינן שיהי' גם הבתים פתוחות למבוי יש להעיר עוד מש"ס דשבת (קל"א ע"א) אמר רב מבוי שלא נשתתפו בו עירבו חצרות עם בתים אין מטלטלים בו אלא בד' אמות לא עירבו חצירות עם בתים מותר לטלטל בכלו ופריך מ"ש כי עירבו דנתקו חצירות ונעשו בתים ורב לטעמי' דאמר אין המבוי ניתר

בלחי וקורה עד שיהי' בתים וחצירות פתוחין לתוכו והכא בתים איכא חצירות ליכא כי לא עירבו נמי ליחזינהו להני בתים כמאן דסתימי דמי וחצירות איכא ובתים ליכא כו' ופירש"י והתוס' ז"ל דכיון דחצירות מפסיקות בנתים בין הבתים למבוי ואין הבתים מוציאין לחצירות משו"ה הויין כסתימי ע"ש והשתא לדעת הרמב"ם ז"ל דהא דבתים פתוחין לתוכו היינו שיהי' גם הבתים פתוחות למבוי א"כ שוב אין מפסיקות חצירות בנתים וא"כ אמאי הוי כסתימי:

ואולי יהי' אדרבה אפשר ליישב בזה שי' הרמב"ם ז"ל בה' עירובין (פ"ה הט"ו) שהעתיק דין זה דמבוי שלא נשתתפו דבעירבו אין מטלטלין אלא בד' אמות ובלא עירבו מטלטלין בכולו והראב"ד ז"ל השיג ע"ז דהא בגמ' פריך מ"ש עירבו מלא עירבו ומשני רב אשי מי גרם לחצירות שיאסרו בתים וליכא והיינו דרב לטעמי' דס"ל דהא דקאר"ש דחצר וקרפף רשות אחד הן בלא עירבו דוקא וא"כ לדידן דקי"ל דהלכה כר"ש בין עירבו בין לא עירבו ממילא אין חילוק ע"ש:

ולהנ"ל י"ל דסגיא דשבת דפריך כי לא עירבו נמי דבתים כמאן דסתימי דמיין היינו לפי השיטה דבעינן רק שיהי' בתים פתוחים לחצירות אבל הרמב"ם ז"ל דפוסק כסוגיא דעירובין הנ"ל וכן יש מקור לזה בירושלמי עירובין (פ"א ה"א) כמה חצירות יהא במבוי וע' קה"ע שם שפי' דשיטת הירושלמי כך הוא דבעינן שיהי' גם הבתים פחותין למבוי א"כ שוב ממילא ניחא בלא עירבו דל"ה כסתימי וא"כ ממילא לא בעינן כלל לטעמי' דרב אשי דהא עיקר הקו' הי' רק מהא דכי לא עירב דכסתימי ולשי' הרמב"ם ז"ל ניחא ומשו"ה מחלק בין עירבו ללא עירבו ודו"ק:

ט

ובלימוד התלמידים אמרתי עוד בסוגיא דעירובין הנ"ל בפלוגתא דאביי ורב יוסף לענין משך מבוי דאמרינן התם אמר אביי מנא אמינא לה דמשך מבוי בד' אמות דאר"ה לחי הבולט מדופנו של מבוי פחות מד' אמות נידון משום לחי ד' אמות נידון משום מבוי ורב יוסף משני דלאפוקי מתורת לחי עד דאיכא ד' אמות למיהוי מבוי אפי' בד' טפחים נמי הוי מבוי והקשו התוס' ז"ל דהא רב יוסף גופי' קאמר לקמן (י' ע"א) על דברי ר"ה דש"מ משך מבוי בד' אמות והניחו בקושיא:

ואמרתי בס"ד ליישב זה ע"פ הירושלמי הנ"ל דהא דאין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהי' בתים וחצירות פתוחות לתוכו דהיינו שיהי' גם הבתים פתוחין למבוי דבעינן ד' פתחים בכל מבוי וכבר הבאתי ע"ז דקשיא דא"כ מאי משני רב יוסף דמשכחת משך

מבוי בד' טפחים כגון דפתח לה בקרן זוית הא כיון דבעינן ד' פתחים א"כ אפי' בקרן זוית לא אשכחי להו במשך מבוי של ד' טפחים וע' במהרש"א בסוגיא שם:

והנראה דאביי ורב יוסף דפליגי בהא לשי' אזלי דבגמ' דעירובין (ס"ו ע"ב) אהא דאמר שמואל ב' חצירות זו לפנים מזו מבטלין רשותן אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא א"ל אביי את אמרת ניהלן כו' א"ל אנא אמינא משמי' דשמואל הכי והאמר שמואל אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתינו אנשי חצר ולא אנשי חצירות א"ל כי אמרת לן אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתנו אהא אמרת לן שהמבוי לחצירות כחצר לבתים ופירש"י ז"ל שהמבוי לחצירות כחצר לבתים וקדייק שמואל בלישנא דחצירות ובתים ויליף מיני' דלא מקרי מבוי להיות ניתר בלחי וקורה עד שיהי' בתים וחצירות פתוחים לתוכו שתי חצירות למבוי ושני בתים לחצר וע' תוס' שם, ומבואר מזה דרב יוסף לאחר שחלה הי' סובר דשמואל דקאמר אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתנו קאי אהא דאנשי חצר ולענין ביטול רשות דשתי חצירות אין מבטלין רשותן ואביי אדכרי לי' לרב יוסף דקאי אמשנה שהמבוי לחצירות כחצר לבתים לומר דבעינן שהי' שני בתים ושתי חצירות וא"כ נמצא דקודם דאדכרי' אבי הוה ס"ל לרב יוסף דדי בבית אחד וחצר אחת וכמבואר גם מדברי התוס' בסוגיין שם וא"כ ממילא הוה אתיא שפיר הא דרב יוסף דפתח לו בקרן זוית דהרי בבית אחד וחצר אחד אפי' בעינן שיהי' גם הבית פתוח למבוי מ"מ הא ל"ה רק ב' פתחים וממילא משכח"ל בקרן זוית אבל אביי לשי' שפיר מדייק מהא דמשך מבוי בד' אמות דהרי לדידי' דבעין ד' פתחים לא משכחת להו בקרן זוית וע"כ דד' אמות בעינן:

וא"כ ממילא מיושב קושית התוס' הנ"ל מהא דעירובין (י' ע"א) דאמר רב יוסף גופי' ש"מ מדרב הונא משך מבוי בארבע אמות שהרי גם התם אמרינן כה"ג אמר רב יוסף לא שמיע לי הא שמעתא וא"ל אביי את אמרת ניהלן ואהא אמרת ניהלן כו' ואמרת לן עלה ש"מ משך מבוי בארבע אמות וא"כ נמצא דדין זה אדכרי' אביי והרי לפ"מ דאדכרי' אביי לרב יוסף ממילא גם הא דאמר שמואל אין לנו בעירובין אלא כלשון משנתנו קאי אהאי משנה דהמבוי לחצירות כחצר לבתים דממילא נמצא דבעינן ד' פתחים וא"כ שפיר קאמר משך מבוי בארבע אמות שהרי הא בהא תליא ודו"ק:

יש לי עוד דברים בזה אבל מוכרח אני לקצר מאפס פנאי והנני חוחם בלב מלא געגועים לאהבת תוה"ק:

ידידו"ש:

סימן מג

ב"ה סיון תרע"ב גלינא. לכבוד יד"נ הרב הגאון החו"ב צמ"ס וכו' כש"ת הר' יהושע העליר שליט"א האבד"ק בארש יצ"ו.

מכתב יקרתו הגיעני ואשר פלפל בחכמה בדין גולל ודופק דמטמא אי היינו דוקא בעת היותו על הקבר או אפי' לאחר שפירש והביא מרש"י עירובין (ט"ו ע"א) בהא דבע"ח מטמא משום גולל שכ' דהוא אפי' לאחר שנוטל משם אלא שכ"ת הקשה ע"ז מהש"ס דזבחים (ט"ז ע"א) דיליף ר' ישמעאל דזר מחלל עבודה מק"ו דבע"מ ופריך מה לבע"מ שכן עשה בו קרב כמקריב ומשני טמא יוכיח ופירש"י ז"ל דאין בע"ח מק"ט והשתא הא שפיר משכחת בע"ח שיק"ט כגון שעשאוהו גולל למת שנטמא לעולם אפי' לאחר שפירש והוי ג"כ קרב כמקריב עכת"ד:

תשובה

א

עיקר הדין הוא מחלוקת רבותינו הראשונים ז"ל שיטת רש"י ז"ל הוא כמו שהביא כ"ת דמטמא אפי' לאחר שניטל ואכן שי' הרמב"ם ז"ל אינו כן שהרי כתב בה' טו"מ (פ"ו ה"ד) הניח על גבי קבר אבן או כלי אדמה כו' הנוגע בהן טמא משום נוגע בגולל ואם פירשו מלהיות גולל או שהסיר המת מתחתיהן הרי הן טהורין וכן בהמה שכפתה ועשה אותה גולל הנוגע בה טמא טומאת שבעה כל זמן שהיא גולל התיר הבהמה הרי היא טהורה כשאר הבהמות כו' ע"ש וא"כ לשי' הרמב"ם ז"ל א"ש בפשיטות הא דטמא לא עשה בו קרב כמקריב:

ב

וליישב אליבא דרש"י ז"ל נראה דר' ישמעאל דקאמר שכן טמא לא עשה בו קרב כמקריב לשיטתו בזה:

דהנה יש לעמוד עוד בדברי רש"י עירובין הנ"ל שכ' וז"ל ומטמא משום גולל אם עשאו גולל לקבר מטמא לעולם באהל כמת עצמו ואפי' ניטל משם דתניא כפ' בהמה המקשה כל אשר יגע על פני לרבות גולל ודופק עכ"ל, ולכאורה דברי רש"י ז"ל תמוהים דלמאי נפ"מ הביא כאן דטומאת גולל ילפינן מקרא דעל פני השדה והרי בגמ' דחולין שם אמרינן דלכו"ע גולל ודופק מטמא ופליגי רק אי אתיא מהלכתא או מקרא דעל פני השדה וא"כ הכא דרש"י ז"ל בעיקר בעי לחדש דאפי' ניטל טמא אמאי מדייק דוקא מקרא

ולתרץ זה אמרתי ע"פ תשובה אחת ברשב"א (ח"א סי' תע"ו) שכ' וז"ל הגולל והדופק מטמאין בפ"ע כמת עצמו אף בפרושין מן הקבר כדרך שהחרב מטמא כיון שנגע במת

ואפי' פירש אף הגולל והדופק כן דכלהו אהדדי כתבינהו רחמנא דכתיב וכל אשר יגע על פני השדה בחלל חרב וגו' ע"פ השדה להביא גולל ודופק כחלל חרב דכל חד וחד מטמא בפ"ע אפי' לאחר שפירש ע"ש. הנה דבר גדול דיבר האדון הרשב"א ז"ל דילפינן גו"ד מענינא דקרא דאפי' לאחר שפירש מטמא דדמיא לחרב. וא"כ היינו דוקא למאן דיליף גו"ד מע"פ השדה אבל למאן דס"ל דהלכתא הוא שפיר אמרינן דלאחר שפירש אינו מטמא:

וא"כ א"ש אל נכון דברי רש"י ז"ל בעירובין הנ"ל שכ' דמטמא אפי' לאחר שניטל דתניא בבהמה המקשה ע"פ השדה לרבות גולל ודופק והיינו משום דהא בהא תליא וכדברי הרשב"א הנ"ל דכיון דילפינן מע"פ השדה א"כ מרבינן דמטמא כחרב וא"כ ממילא מטמא אפי' לאחר שניטל:

ג

ואתיא שפיר ג"כ שיטת הרמב"ם ז"ל הנ"ל דס"ל דלאחר שפי' אינו מטמא דלשי' אזיל דלא יליף גו"ד מע"פ השדה וכמ"ש בפ"ב מה' טו"מ (ה' ט"ו) וע' כ"מ שם שביאר כן דלהרמב"ם הוי. קרא אסמכתא בעלמא ע"ש וא"כ לא ילפינן מחרב וממילא לאחר שפירש טהור:

ד

והשתא דאתינא להכא שפיר מיושבת קושיתו מהא דקאמר ר"י דטמא לא עשה בו קרב כמקריב דר"י לשיטתו דקאמר בש"ס דחולין (ע"ב פ"א) דע"פ השדה להוציא עובר במעי אשה וגו"ד הלכתא הוא וא"כ שוב אינו מטמא לאחר שפירש וא"כ ממילא פשוט דל"ה קרב כמקריב:

ויש להעיר עוד בזה מהא דאר"י בזבחים (ק"ה ע"א) דשעיר המשתלח מק"ט מחיים וי"ל ודו"ק:

ה

ושבתי אני וארא עוד דעיקר הדין הוא פלוגתא דתנאי בספרי (פ' חקת) והובא בר"ש באהלות (פ"ג מ"ד) דאר"א הגולל מטמא במשא מק"ו דנבילה ואמר לו ר"י לא אם אמרת בנבילה שכן היא מטמאה לאחר פרישה תאמר בגולל שאינו מטמא לאחר פרישה ע"כ הרי מבואר דר"א ור"י נחלקו בדין זה אי גולל מטמא גם לאחר פרישה ותלוי בזה ג"כ דין משא בגו"ד דלמאן דס"ל דמטמא אפי' לאחר פרישה וא"כ אין לדחות מה לנבילה דמטמא לאחר פרישה שפיר איכא למילף מק"ו דנבילה דמטמא אפי' במשא:

ו

ובזה יש מקום לפרש גם דברי רש"י ז"ל במס' סוכה (כ"ג ע"א) שכ' דגו"ד מטמא גם במשא דמקרא דוכל אשר יגע מרבינן גם גו"ד וכבר תמהו רבים בזה דהא בהא קרא מגע כתיב ומנ"ל לרבויי משא ולהנ"ל יהי' א"ש דרש"י ז"ל לטעמי' בעירובין דכיון דילפינן לה מהאי קרא מטמא גם לאחר שפירש משום דבעינן דומיא דחרב וא"כ ממילא דמטמא במשא מק"ו דנבילה:

ז

ובהכי א"ש ג"כ לבאר המשנה דאהלות (פט"ו מ"ט) עשה חבית מלאה משקין גולל לקבר הנוגע בה טמא והחבית והמשקין טהורין והתוס' ז"ל במס' ברכות (י"ט ע"ב) הביאו משנה זו ופירשו משום דגו"ד אינו מטמא רק צדו החיצון ולא הפנימי ומשו"ה החבית והמשקין טהורין ע"ש, והנה התוס' ז"ל לא פירשו לנו שום טעם בזה ואכן הר"ש ז"ל במס' אהלות שם ביאר הטעם בזה דכיון דטומאת גו"ד ילפינן מע"פ השדה א"כ בעינן גלוי דוקא דהא אמרינן בגמ' דחולין ע"פ להוציא את הטמון ומשו"ה אינו מטמא רק צדו החיצון עכ"ל וא"כ לפ"ד הר"ש אלו יהי' נמצא לכאורה דמשנה זו לא אתיא אלא אליבא דמ"ד דע"פ השדה רבות גו"ד אבל למ"ד דגו"ד הלכתא הוא א"כ נמצא דגם צדו הפנימי יהי' טמא ואמאי החבית והמשקין טהורין:

אבל לפ"מ שביארנו א"ש אליבא דכו"ע שהרי הרמב"ם ז"ל בפיהמ"ש שם וכן בה' טו"מ (פ"ו ה"ד) כתב דהא דהחבית והמשקין טהורין היינו משום שפירשו וגו"ד אינו מטמא רק בחיבורו למת וא"כ ממנ"פ אתיא שפיר דלמאן דיליף מהללמ"ס א"כ אינו מטמא לאחר שפירש ולמאן דיליף מע"פ השדה דנמצא דאפי' לאחר שפירש מטמא א"כ הרי הוא טהור מדין טמון דע"פ השדה קאי אצד חיצון דוקא ולא אפנימי:

ח

ובזה אמרתי לבאר הש"ס דפסחים (ס"ז ע"א) לא טמא מת בלבד אמרו אלא אפי' מת עצמו דכתיב ויקח משה את עצמות יוסף עמו עמו במחיצתו והתוס' ז"ל במס' סוטה (כ' ע"ב) הקשו בזה דהא אדרבה מת עצמו קיל מטמא מת דכיון דאין לו טהרה במקוה אינו חייב במכניס למקדש ותי' התוס' דהכי קאמר לא טמא מת לאחר פרישתו לבד אמרו אלא אפי מת עצמו אפי' בעודו בחיבורין שרי ליכנס במחנה לוי' עיי"ש:

ונשאלתי בזה מתלמידי הרב מו"ה זושא יחי' דהא אמרינן בש"ס דסוטה (י"ג ע"א) דעצמות יוסף הי' בארון של מתנות והרי קיי"ל דמכניס כלים טמאים במקדש פטור וא"כ על הארון ודאי פטור וגם האדם הנוגע בארון הנוגע במת הא שיטת הראב"ד ז"ל דאינו

חייב על ביאת מקדש בכה"ג ואפי' בחיבורין וכמבואר בה' ביאת מקדש (פ"ג הי"ג) ואיך יפרנס הך ברייתא דאפי' מת עצמו:

ואמרתי לתרץ זה ע"פ דברנו הנ"ל דהנה התוס' במס' ברכות (י"ט ע"ב) בהא דאמר ר"י בר' צדוק מדלגין היינו ע"ג ארונות של מתים הקשו נהי דל"ה טומאה רצוצה כיון דרוב ארונות יש בהן פותח טפח אבל מ"מ הרי הארון נעשה גו"ד למת וכיון דנטמא אינו מציל והו"ל כמאהיל על עצמו של מת ותי' התוס' ז"ל דניהו דבעלמא כל שנטמא אינו חוצץ עוד אבל טומאת גו"ד שאני שאינו טמא רק צד החיצון ולא הפנימי ומשו"ה חוצץ ע"כ:

והרי כבר הבאתי דברי הר"ש ז"ל דהטעם דאינו טמא רק צדו החיצון ולא הפנימי הוא משום דגו"ד אתיא מעל פני ומוציא טמון וכנ"ל והרי מבואר בש"ס דפסחים שם דהך ברייתא דאפי' מת עצמו ר' יהודא הוא דס"ל מצורע שנכנס לפנים ממחיצתו בארבעים עיי"ש וא"כ מעתה ר"י לשי' דס"ל דגו"ד אינו מטמא במשא וכמבואר בספרי והובא בר"ש באהלות שם (פ"ג מ"ד) בהא דאר"י כל ימינו היינו מתקלין בהר הזה ע"ש וא"כ ס"ל דגו"ד אינו מטמא לאחר פרישה ומשו"ה לא ילפינן משא מנבילה וא"כ כיון דס"ל דאינו מטמא לאחר פרישה ע"כ לא אתיא לי' גו"ד מקרא דע"פ רק ס"ל דהלכתא הוא וא"כ ממילא טמא גם מצדו הפנימי ושוב אינו חוצץ וא"כ כיון שהכניס הארון עמו במחיצתו הרי הו"ל כמו שהוא באהל אחד עם העצמות ואטומאה זו הנזיר מגלח וכמבואר ברמב"ם בפ"ז מה' נזירות וחייב על ביאת מקדש ושפיר הויא רבותא דמת עצמו:

ויש להעיר עוד בזה מהתוספתא דאהלות (הובא בר"ש פי"ג) דאר"י דכל שאינו מצטרף חוצץ וע' בפי' הרא"ש שם ודו"ק:

ט

ובהא ארוחנא לפרש דברי הספרי (פ' בהעלותך) ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם אותם אנשים מי היו ר' ישמעאל אומר נושאי ארונו של יוסף הי' ור"ע אומר מישאל ואלצפן הי' דאזלי לשי':

שהרי כ"כ הרמב"ם ז"ל בהק"פ (פ"ו ה"ב) דאם נטמא בטומאה שאין הנזיר מגלח עלי' אין נדחה לפ"ש וא"כ איך קאמר נושאי ארונו של יוסף הי' דתקשי א"כ אמאי נדחו. וע' רדב"ז (סי' ב"א רכ"ג) שכ' דגם נושאי ארונו ש"י הי' חל שביעי שלהן בע"פ ע"ש:

ואכן ר"י לשי' דס"ל דגו"ד הלכתא היא וכש"כ דחולין הנ"ל וא"כ גם צדו הפנימי טמא והויא שפיר טומאה שהנזיר מגלח ולהכי קאמר ארונו של יוסף הי' אבל ר"ע לטעמי' דיליף מקרא דעל פני ולדידי' הוי טומאה שאין הנזיר מגלח ולהכי קאמר דמישאל ואלצפן הי':

ויש להעיר עוד בזה מהא דאיתא בתו"כ (פ' שמיני) דאר"ע דמישאל ואלצפן גררום בחניתות של ברזל ומהא דר"ע במס' נזיר (נ"ו ע"ב) ומהא דאריה"ג בסוכה (כ"ה) דנושאי ארונו של יוסף הי' וממימרא דריה"ג בחולין (ס"ט ע"ב) בטמאה טמא עיי"ש ודו"ק:

ובעיקר הדין יעיין עוד בטויו"ד (סי' שס"ט) ובב"ה שבב"י שם שהביא בפשי' דברי הרשב"א ז"ל דמטמא אפי' לאחר שפירש ולא הביא כלל שיטת החולקים בזה ודו"ק:

ידידושת"ה:

סימן מד

ב"ה טרנאפאל תרס"ח. לכבוד הרב החריף ובקי מו"ה דוד זיידמאן נ"י בעיר בוטשאטש יצ"ו.

ע"ד מה שתמה בפירש"י [הוא פי' הריב"ן] במס' מכות (כ"א ע"ב) במשנה דיש חורש אחד וחייב עליו משום שמנה לאוין החורש בשור וחמור וכו' וכהן ונזיר בבית הטומאה וז"ל כהן והוא נזיר והולך במקום טומאה אחר מחרשתו דאיכא חד לאו משום כהן לנפש לא יטמא בעמיו ותד משום נזיר על כל נפשות מת לא יבא עכ"ל:

וע"ז הקשה דהא האי קרא דעל כל נפשות לא נאמר כלל בנזיר רק בכהן דאילו בנזיר כתיב על נפש ע"כ קושיתו:

תשובה

א

הנה יש להקשות עוד בעיקר הדבר דקחשיב תרי לאוי דלא יטמא ולא יבא, הרי בש"ס דנזיר (מ"ב ע"ב) פריך דהיכי משכחת לא יבא הא אי אפשר דלא עייל אצבעתי' דכרעי' ברישא ונחת להו טומאה והוי מחולל ועומד וא"כ כבר אינו מוזהר על הביאה ומשני דמשכחת כשנכנס בשידה תיבה ומגדל ובא חבירו ופרע מעליו המעזיבה דטומאה וביאה בהדי הדדי קאתיין ע"ש:

ובסוגיין דמכות בהא דפריך הש"ס דליחשוב נמי המוחק את השם והקוצץ בהרתו והמזיח ולא משני מידי כ' הריטב"א ז"ל דהטעם דלא חשיב להו משום דתנא דמתני' לא קחשיב רק מילי דשכיחי והני לא שכיחי ע"ש:

וא"כ לפ"ז קשה איך קחשיב תנא דמתני' גם לאו דלא יבא הא בזה הדרא קושית הש"ס דכי עייל אצבעתי' דכרעי' עיילי ברישא והשתא אין לומר בשידה תיבה ומגדל דהא מבואר בש"ס דנזיר (נ"ה ע"א) דשידה תיבה ומגדל לא שכיח והרי תנא דידן לא קחשיב רק מילי דשכיחי:

ב

והנראה בזה לישב עפ"ד הרמב"ם ז"ל בה' נזירות (פ"ז ה"ח) שכ' חידוש דין דאף דכל אדם שנגע בכלים שנוגעים במת בשעת חיבורן למת נטמא טומאת שבעה מ"מ נזיר שנגע בכלים הנוגעין במת אינו נטמא כלל וכ' ויראה לי שדין זה מיוחד בנזיר דוקא אבל כל אדם שנטמא בכלי יזה בשלישי ובשביעי ורק בנזיר אינו כן כדי שיעלו לו ימי טומאתו בכלי ממנין ימי נזירותו עכ"ל הרמב"ם ז"ל:

ומעתה יהי' נמצא דיהי' חידוש דין בנזיר מבכהן לענין חיובא דלא יבא דהא אף דעיילי אצבעתי' דכרעי' ברישא מ"מ הרי אצבעתי' דכרעי' נוגעין בסנדלין שברגליו והוי לי' נוגע בכלים הנוגעים במת וא"כ בנזיר בכה"ג אינו נטמא טומאת שבעה כדי שלא לסתור ימי נזירותו וכיון שבא אח"כ באהל המת שפיר נטמא בביאה דהא ל"ה מחולל ועומד כיון דמטומאה ראשונה אינו סותר נזירותו וטומאה שני' מוסיף וכמבואר במס' שמחות (פ"ד הט"ו) דהכל מודים דנטמא לאחר אותו היום חייב מפני שהוא סותר יום אחד ע"ש. וממילא כיון שנטמא בביאה ובלא"ה סותר נזירותו שוב חייב גם משום טומאה והו"ל באין כאחת [וגם יש אז טומאה דידו וחוטמו וכמבואר בגמ' דנזיר שם] וא"כ הא דצריך לאוקמא בשידה תיבה ומגדל הוא דוקא בכהן דעלמא אבל במשנתנו דאיירי בכהן שהוא נזיר א"כ שפיר הו"ל באין כאחת אף בלא שידה תיבה ומגדל:

ובזה יהי' א"ש ליישב קושית השאג"א ז"ל בהא דמסיק בסוגיין דהאי תנא כולל לית לי' דא"כ איך חל נזירות אכהונה ואף דנזירות כולל גם טומאת קרובים מ"מ אינו תל כיון דהאי תנא לית לי' כולל:

ולהנ"ל א"ש דבאמת נזירות אינו תל אכהונה והא דתני במתני' כהן ונזיר היינו משום דתנא לטפויי לאוין קא נחית ואילו ל"ה אלא כהן הי' נטמא שבעה תיכף בנגיעת אצבעתי' דכרעי' ושוב ל"ה חייב אביאה אבל כיון שהוא נזיר ג"כ והתורה חסה עליו בטומאה זו דנגיעה בכלים כדי שלא יסתור נזירותו וא"כ טומאה וביאה באין כאחת דהא נהי דאמרינן דאין נזירות חל אכהונה היינו רק לענין שלא יתחייב מלקות אבל תרין איסורין רביע עליו וכמבואר בש"ס יבמות (ל"ג ע"ב) דנפ"מ לקוברו בין רשעים גמורים ע"ש וא"כ שפיר אית בי' שם נזיר לענין דיהי' חייב בטומאה וביאה דכהונה:

ג

ומה נאמנו בזה דברי רש"י ז"ל שמדייק כהן והוא נזיר כו' דעובר משום כהן בלא יטמא ומשום שהוא נזיר עובר גם בלא יבא ומביא קרא דעל כל נפשות מת לא יבא דכתיב בכהן (ע' תו"כ פ' אמור דקאי גם אכה"ד וכ"ה בס' המצות מל"ת קס"ח] והיינו דעי"ז

שהוא נזיר הו"ל טומאה וביאה כאחת ועובר גם בלא יבא דכהן ולא משום נזירות רק משום כהונה ומשו"ה מביא לא יבא דכהן דוקא עי' עוד ברש"י פסחים מ"ז ע"ב ובהג"ה שם ובגליון שם ודו"ק):

ד

ובהא ארווחנא לתרץ דברי הריטב"א ז"ל בריש"ף נדרים (ט"ז ע"ב) שכ' וז"ל ואיכא דקשיא לי' להא דאמרינן נדרים חלין על המצות לקיימן מדאמרינן במס' מכות וליחשוב נמי שבועה שלא אחרוש ופרקינן דמושבע מהר סיני ואכתי ליחשוב קונמות כגון דאמר קונם שדי לחרישה ביו"ט, ולאו קושיא היא דמידי דאיתא בשאלה לא קתני עכ"ל הריטב"א ז"ל והוא תמוה מאד דהא פריך בסוגיין והרי נזיר ומסיק אלא האי תנא כולל לית לי' וא"כ נמצא ממילא דתני מידי דאיתא בשאלה ג"כ ושוב קשיא ליתני קונם:

ולהנ"ל יהי' א"ש דהא דפריך הש"ס והרי נזיר היינו רק להס"ד דהש"ס דאית לי' להאי תנא כולל וא"כ נזירות אל אכהונה ושפיר הוה אמינא דהא דקחשיב נזיר היינו לענין חיובא דנזיר עצמו וא"כ ע"כ תני גם מידי דאיתא בשאלה אבל לפ"מ דמסיק הש"ס דהאי תנא כולל לית לי' וא"כ נזירות לא חל אכהונה וא"כ ע"כ הא דתני נזיר לאו לחיובא דנזיר קתני אלא לענין חיובא דכהן כדי שיחייב גם בלא יבא וא"כ ע"כ שוב מוכרח לומר דמידי דאיתא בשאלה לא קתני דאל"כ אלא דתני גם מידי דאיתא בשאלה שוב תקשה ל"ל למתני כהן ליתני נזיר לחודא וג"כ יהי' תרויהו לא יטמא ולא יבא אע"כ דמידי דאיתא בשאלה לא קתני ומשו"ה אי אפשר למתני חיובא משום נזיר וע"כ עיקר חיובא משום כהן ולא תני נזיר אלא כדי שיתחייב משום כהן בלא יבא ג"כ וכנ"ל וא"כ אדרבה מוכרח לפי המסקנא דמידי דאיתא בשאלה לא קתני ושפיר מיושבים דברי הריטב"א ז"ל:

ה

ועדיין פש גבן לברורי הא דתנן במשנתינו חנניא ב"ח אומר אף הלובש כלאים ואמרו לי' רבנן אינו השם ואמר להו אף הנזיר אינו השם והרי לפי דברנו דעיקר הדבר דחשיב נזיר הוא משום כהן א"כ יותר הו"ל לומר אף הכהן אינו השם:

ואכן יש ליישב גם זה עפ"ד התוס' שבת (פ"ה ע"א) שהקשו בהא דאמרי לא תשיג גבול רעך גבול שגבלו ראשונים לא תשיג דא"כ הזורע כלאים ילקה נמי משום לא תשיג ותי' דאין לוקין על לאו זה מתרי טעמי חדא דהוא לאו הניתן להשבון ועוד משום דהוי לאו שבכללות ע"ש. והנה מבואר ברש"י תמורה (ד' ע"ב) דכהנים לוקין על לאו הניתק לעשה. ומשו"ה מכהן לחודא ל"ה קשיא לי' דהוה אמינא דתנא דידן ס"ל לוקין אלאו שבכללות וא"כ הא דאין לוקין בכלאים בלא תשיג היינו משום דהוה להנל"ע ולהכי קתני כהן כדי

דלילקי נמי אלא תשיג וא"כ שפיר הוי מן השם דהא אתיא משום חרישה ולהכי לא אמר להו רק נזיר דזהו ודאי משום טומאה וע' בפי' הריב"ן במשנה דמכות שם ודו"ק:
ידידו:

סימן מה

לכבוד הרב המאוה"ג החו"ב חו"ע וכו' כש"ת הר' מנחם גאלד נ"י דומו"ץ ומ"מ דק' טארנאפאל יצ"ו.

ע"ד מה שחקר בדין קם לי' בדרבה מינ'. דקיי"ל חייבי מיתות שוגגין פוטרין ג"כ מתשלומין משום דבמזיד איכא חיוב מיתה אי שייך דין זה ג"כ לענין מקלקל במלאכת שבת דנימא הואיל דבמתקן איכא חיוב חיתה פוטר אף מקלקל מתשלומין או דנימא שאני שוגג דעכ"פ הו"ל מלאכת איסור והביא ששמע משמי' דהגאון הר' עזריאל ז"ל האב"ד לובלין שהביא הוכחה לדין זה מש"ס דכתובות (ל"א ע"א) זרק חץ וקרע שיראין של חבירו בשבת דקאמר הטעם דפטור משום דעקירה צורך הנחה היא ותיפוק לי' דממילא מיפטר משום חיוב מיתה דקריעה וע"כ דמקלקל אינו פוטר מתשלומין את"ד:

תשובה

א

עיקר הדין היא מחלוקת רש"י ותוס' ז"ל במס' ב"ק (ל"ה ע"א) דאהא דתנן במתני' שם שורו שהדליק את הגדיש בשבת חייב והוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור מפני שהוא מתחייב בנפשו פריך הש"ס דקתני הוא דומיא דשורו ואיירי בלא קבעי לאפרו וא"כ מקלקל הוא ואמאי פטור מתשלומין ומתרץ רבא דאתיא כדתנא דב"ת דחייבי מיתות שוגגין פטורין מתשלומין ופירש"י ז"ל דרבא מוקי מתני' בלא קבעי לאפרו דומיא דשורו ואף דהו"ל מקלקל אפ"ה פוטר מתשלומין דמדמה לה לשוגג. והתוס' ז"ל שם הקשו על פרש"י ז"ל דלא דמי לשוגג שיש בו איסור מלאכה ופירשו דאיירי באמת דבעי לאפרו ודומיא דשורו הוא רק לענין שוגג ע"ש. הרי דהוא פלוגתא דרבותא רש"י ותוס' ז"ל:

ובאמת דברי רש"י ז"ל יש להם מקור בירושלמי שבת (פ"ב ה"א) דפריך שם אהא דר"י דמקלקל פטור במבעיר ממשנה דהדליק הגדיש בשבת ומשני מאחר שלצורך הי' מתחייב בנפשו אפי' שלא לצורך פטור מן התשלומין מן הדא דמכה בהמה דלא חלקת בין שוגג למזיד ע"ש והוא בהדיא כפרש"י הנ"ל וע' בהגהות שם:

ב

ולפום ריהטא הי' נ"ל להוכיח דשיטת הרמב"ם ז"ל אינו כן אלא דמקלקל אינו פוטר מתשלומין והוא ממ"ש הרמב"ם ז"ל בה' חובל ומזיק (פ"ד ה"ז) וז"ל חבל בחבירו בשבת אפי' הי' שוגג פטור התשלומין מפני שהוא עון מיתת ב"ד וכבר ביארנו שלא חילק הכתוב בדבר שי"ב מיתת ב"ד בין שוגג למזיד לפוטרו מן התשלומין והלא החובל מקלקל הוא וכל המקלקלין בשבת פטורין מן המיתה ולמה נחשוב זה החובל עון שיש בו מיתת ב"ד הואיל ועשה נחת רוח ליצרו הרע בעת שחבל בחבירו הרי הוא כמתקן ונמצא עון מיתה לפיכך פטור מן התשלומין עכ"ל הרמב"ם ז"ל וא"כ לכאורה מבואר דמקלקל אינו פוטר מתשלומין שהרי הצריך לתת טעם משום דמתקן אצל יצרו:

ואכן אין ראי' מדברי הרמב"ם הנ"ל דלעולם י"ל דס"ל דמקלקל פוטר מתשלומין ואפ"ה איצטרך לומר דמשכחת מתקן בחובל דהרי עיקר הטעם דמקלקל פוטר הוא מאחר דמתקן מתחייב בנפשו וכדברי הירושלמי הנ"ל מאחר שלצורך מתחייב כו' וא"כ מוכרח לפרש דמשכחת מתקן דמחייב בשבת ופוטר מתשלומין וא"כ ממילא מקלקל נמי פוטר וזהו מדוייק בלשון הרמב"ם ז"ל שכ' ונמצא עון מיתה היינו כיון דעיקר העון במתקן במיתה וא"ש גם המשך הלשון שכ' דין שוגג דהא בהא תליא:

ג

ומעתה שוב קשיא קושית הגאון מלובלין ז"ל לשי' זו דמקלקל פוטר מתשלומין מהא דזרק חץ וקרע שיראין דתיפוק לי' דפטור משום החיוב מיתה דקריעה ולמה תני זרק כלל וגם למאי איצטריך להא דעקירה צורך הנחה:

וליישב זה נראה ע"פ הש"ס דשבת (ו' ע"ב) תניא איסי ב"י מצאתי כתוב במגילת סתרים בי ר"ת אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואינו חייב על אחת ואיני יודע על איזה מהן ע"ש ולכאורה קשיא דאיך נפרנס לפ"ז כל הני משניות ובריתות דמלאכת שבת פטור מתשלומין הא לעולם הוי ספק דילמא מלאכה זו אינה במיתה והכא ל"ש ספק ממונא לקולא דהא עיקר הטעם דאמרינן ספק ממונא לקולא ולא דיינינן לי' כספק איסור היינו משום דכי היכי דהוי ספק גזל לגבי נתבע ה"נ הוי לגבי תובע וכמ"ש הר"י באסאן ז"ל וא"כ בקלב"מ דלא שייך זה דהא בלא"ה חייב לציי"ש וכש"ס דב"ק (צ"א ע"א) ושוב ל"ה ספק איסור רק לגבי נתבע וממילא חייב בתשלומין. וכבר הקשו כן המפורשים ז"ל:

וליישב זה אמרתי דלא תקשי לאיסי מכל הני מתנייתא משום דכולהו איירי בכה"ג דליכא ספיקא כלל דדין זה דשבת פוטר מתשלומין תני לי' לענין הוצאה במגרר כיס בכתובות (ל"א) ולענין זריקה בש"ס דב"ק (ע' ע"ב) ולענין טביחה בש"ם דב"ק (ע"א ע"א)

ולענין תובל בש"ס דב"ק (פ"ז ע"א) ובכל אלה ל"ש ספק כלל דהא דמגרר ויוצא וכן זרוק גניבותיך לא קשיא דהא מבואר במס' שבת (צ"ו ע"א) דהוצאה מהנך דלא מספקן והרי גם זריקה מטעם הוצאה וכמבואר ברמב"ם. וכן הא דטביחה לא קשיא דהא בשוחט מחייב תרתי משום נטילת נשמה ומשום צובע וכש"ס דשבת (ע"ה ע"ב) ואפי' לשמואל שם בגמ' דלא תשיב צביעה מ"מ אית בי' משום מפרק דהא עיקר הטעם דלא תשיב מפרק בשחיטה הוא משום דהו"ל משאצל"ג כיון דא"צ לדם וכמבואר בזה בפנ"י שם וא"כ לענין פטור תשלומין הרי לא גרע ממקלקל דפוטר. ומה"ט ניחא ג"כ הא דהחובל בשבת משום דאית בי' ג"כ הני תרתי נטילת נשמה וכתוס' כתובות (ו' ע"ב) וגם משום מפרק וכמבואר ברמב"ם ה' שבת (פ"ז ה"ז) ע"ש:

וא"כ אין לנו לכאורה להקשות לאיסי ב"י רק ממשנה דב"ק ל"ד הנ"ל בהדליק גדיש בשבת אבל באמת גם בהא איכא תרתי דהא בגמ' שם מוקי להא דהדליק כגון דקבעי לאפרו וגם רבא דמוקי לה בשוגג קאמר כיון דבמזיד מתחייב בנפשו היכי דקבעי לאפרו עיי"ש והרי מבואר בירושלמי שבת (פ"ב ה"ה) דבעיכול אברים ופדרים חייב משום מבעיר ומשום מבשל ופריך מה בישול יש כאן הא מעכלו כלו ומשני כיון דרוצה בעיכולו כמבשל דמי ע"ש וא"כ ה"נ דקבעי לאפרו הרי הוא רוצה בעיכולו של גדיש ועבר משום מבער ומשום מבשל ואחת מהן ודאי במיתה וחוץ לזה הא קיי"ל הבערה לחלק יצאת וא"כ אינו בספק ומשו"ה פוטר מתשלומין:

וממילא מיושבת קושית הגאון מלובלין ז"ל דשפיר מוכרח לומר טעמא משום דעקירה צורך הנחה היא דאי משום קריעה לחודא ל"ה מיפטר מתשלומין דדילמא היא המלאכה שאין חייבין עלי' מיתה אבל השתא שהוא זורק או מעביר בהדי קריעה הרי איכא תרתי זורק וקורע או מעביר וקורע והרי חד מיני' ודאי במיתה ובפרט דהוצאה הוא מהנך דלא מספקן וכן מעביר איכא למ"ד בשבת (צ"ו שם) דודאי במיתה ומשו"ה פוטר מתשלומין אבל אילו הי' קריעה לחודא בלא זריקה או העברה לא הי' פטור מתשלומין:

ד

וארוחנא בזה לתרץ דברי הרמב"ם ז"ל בהלכה זו שכ' בה' גניבה (פ"ג ה"ב) דין דזרק חץ וקרע שיראין דפטור שאיסור שבת והיזק באין כאחד ובהלכה ה' שם כ' וז"ל נעשית מלאכה בשבת בעת המכירה פטור מתשלומי ד' וה' כיצד הרי שלא הקנה לו הגניבה עד שתנוח בחצר הלוקח שנמצא כשהוציא מרשות לרשות איסור שבת ומכירה באין כאחד ותמה בזה השעה"מ ז"ל דפסקי הרמב"ם ז"ל סתרי אהדדי דהא מאן דבעי דוקא שלא הקנה לו עד שתנוח ולא ס"ל סברא דעקירה צורך הנחה ע"כ לית לי' דר' אבין דזורק חץ

וכמו שהוכיחו התוס' בכתובות שם וא"כ כיון שכ' הרמב"ם ז"ל במכירה שלא הקנה לו עד שתנוח דוקא איך פסק כלל להאי דינא דזרק חץ:

ועוד יש לעמוד בדברי הרמב"ם ז"ל דהא בהא דאמר ר"א בכתובות שם דזר שאכל תרומה משלו וקרע שיראין של חבירו פטור מתשלומין פירש"י ז"ל דפליג אדרבא דאמר מיתה לזה ותשלומין לזה חייב דהרי הכא הוי ג"כ מיתה לשמים ותשלומין לחבירו והתוס' ז"ל שם הקשו דא"כ תקשה לי' לרבא הא דתנן והוא שהדליק את הגדיש בשבת פטור והרי זה ג"כ הוי מיתה לשמים ותשלומין לחבירו ותי' הר"י ז"ל דהכא דהמיתה אאכילה והתשלומין אקריעה חשיב מיתה לזה ותשלומין לזה משא"כ התם דשניהם על מעשה אחת ע"ש:

וא"כ מעתה תקשה להרמב"ם ז"ל דפסק בה' עדות (פכ"א ה"י) דמיתה לזה ותשלומין לזה חייב וא"כ איך פסק להא דזורק חץ דהרי הכא הוי ג"כ ב' מעשים זריקת חץ וקריעת שיראין. וע' בכ"מ שם בה' עדות שכ' דהא דפסק הרמב"ם ז"ל ברודף ששבר כלים דפטור הוא משום דשאני רודף וכשיטת הריב"א ז"ל בתוס' אבל בעלמא היכי דהוי מיתה לאחד ותשלומין לאחר בב' מעשים חייב וא"כ קשה אמאי פסק בזורק חץ וקרע שיראין דפטור:

והנראה בישוב דברי הרמב"ם ז"ל דלשיטתו אזיל דכבר הבאתי קושית הגאון ז"ל מלובלין דל"ל למתני כלל זרק חץ תיפוק לי' משום הקריעה לחודא דהא אף מקלקל פוטר מתשלומין ומה שהשבנו דהוא משום דליהוי ודאי בחיוב מיתה הא להרמב"ם ז"ל ל"ש תירוץ זה דהא הרמב"ם ז"ל לא ס"ל כלל הא דאיסי בן יהודא אלא דכל המלאכות הן בודאי מיתה ע' בזה בפמ"ג בפתיחה לה' שבת וכן מוכרח להרמב"ם ז"ל מהא דחובל בשבת פוטר מתשלומין אף דלדידי' ל"ש בי' משום נטילת נשמה רק מלאכה אחת דמפרק וכמ"ש הלח"מ ז"ל בה' שבת (פ"ז ה"ז) ע"ש וא"כ הדק"ל למה לי' למתני זרק כלל:

וליישב זה נראה בהקדם דברי הרש"ל ז"ל ביש"ש ב"ק פ' החובל (סי' כ"ג) בדין דהחובל בחבירו בשבת דפטור מן התשלומין שהקשה דאמאי פטור ודילמא אינו צריך לדם והו"ל מלאכה שא"צ לגופה ותי' דמודה שדעתו הי' להחליש שכנגדו בהוצאת דם וכ' עוד וז"ל ואע"פ שאין אדם משים עצמו רשע לומר שמחלל את השבת מ"מ בנידון זה כבר נעשה רשע שהכה את חבירו ואתרע חזקת כשרותו ע"כ:

והנה עיקר הטעם של שיטה זו דמקלקל נמי פוטר מתשלומין הרי הוא רק משום דבמתקן כה"ג פוטר וכמבואר שם ומעתה נראה בדין קריעה בשבת מה דינו לענין תשלומין. הנה חיוב קריעה בשבת הרי משכחת רק בשני אופנים או בקורע ע"מ לתפור וכש"ס דשבת (ע"ג ע"א) או בקורע בחמתו דמתקן הוא אצל יצרו ובש"ס דשבת (ק"ה ע"ב) והרי בקורע

ע"מ לתפור הרי ודאי דל"ש תשלומין כלל דאינו מזיק את הבגד אדרבא מתקנו וכמבואר בגמ' שם בהא דעבדי כי כיסתא וע' תוס' שבת (ק"ו ע"א) שהקלקול גורם יותר תיקון לבסוף ע"ש וא"כ ממילא ל"ש אילו הי' מתקן הי' פוטר מתשלומין ליפטר נמי במקלקל כיון דבמתקן ל"ש תשלומין כלל וע"כ לא משכח"ל רק בקורע בחמתו והרי בכה"ג שוב קשיא קושית הרש"ל מנא ידעינן דעביד דרך נקמה וחילל שבת דאף דמודה הא קיי"ל דאין אדם משים עצמו רשע וע"כ לא משכחת דין זה רק היכי שעושה עוד איסור ואתרע חזקת כשרותו וכדברי הרש"ל ז"ל הנ"ל לענין חובל:

ומעתה יהי' נמצא דאף דנקטינן כשי' רש"י דמקלקל פוטר מתשלומין אפ"ה קריעה לחודא אינו פוטר מתשלומין משום דל"ש לומר אילו הי' מתקן הי' פוטר דאם בקורע ע"מ לתפור הרי ל"ש תשלומין ואם בקורע בחמתו הא לא מהימן דא"א משים עצמו רשע אבל בזרק וקרע הרי בלא"ה אתרע חזקת כשרותו ע"י הזריקה ממילא פטור מתשלומין מדין קריעה:

וא"כ מיושבים דברי הרמב"ם הנ"ל דבגמ' דקאי לפרש גם אליבא דאיסי ב"י דלדידי' אקריעה לחודא איכא ספק אם הוא במיתה ומוכרח לאוקמי' בזרק ולפוטרו מתשלומין ע"י חיוב מיתה דזריקה שפיר פריך הש"ס דהא אין חיוב מיתה דזריקה ותשלומין דקריעה באין כאחד ומוכרח לשנויי משום דעקירה צורך הנחה היא. אבל הרמב"ם ז"ל לשי' דפסק דלא כאיסי וא"כ קורע לחודא ג"כ בחיוב מיתה ודאית ושפיר מיפטר מתשלומין ע"י הקריעה לחודא והא דהזכיר זורק ולא אמר קורע בלבד היינו כי היכי דליהוי אתרע חזקת כשרותו ויהי' נפטר ע"י הקריעה וא"כ ממילא לא צריך כלל לטעמא דעקירה צורך הנחה ושפיר פסק דאינו פוטר רק באומר לא תקני גניבותיך עד שתנוח ובזרק חץ וקרע שיראין היינו טעמא דפטור משום דהקריעה ותשלומין באין כאחד ומיושבת קו' שעה"מ ז"ל:

והשתא דאתינא להכא ממילא מיושבת בפשיטות גם הקושיא השני' שהקשיתי דאמאי פוטר בזורק חץ וקרע שיראין הא הו"ל מיתה לזה ותשלומין לזה דהשתא שפיר י"ל כתירוץ התוס' כתובות דהא דרבא דוקא בב' מעשים והשתא ל"ק מה שהקשיתי דהא גם זריקת חץ וקריעת שיראין ב' מעשים דז"א דהא אין הזריקה פוטר רק הקריעה והוא מעשה אחת ודומה להדליק גדיש בשבת דלכו"ע פטור מן התשלומין:

סימן מו

עוד להרב הנ"ל.

וע"ד מה שעמד בש"ס דשבת (ע' ע"א) חילוק מלאכות מנלן אמר שמואל אמר קרא מחללי' מות יומת התורה ריבתה מיתות הרבה על חילול אחד ופריך האי במזיד כתיב ומשני אם אינו ענין למזיד דכתיב כל העושה בו מלאכה יומת תנהו ענין לשוגג ומאי יומת יומת בממון וע"ז הקשה דאמאי הביא הגמ' הקרא דכל העושה בו מלאכה דכתיב בפ' ויקהל ולא הביא מקרא הקודמו דכי תשא דכתיב בי' ג"כ מיתה דכתיב כל העושה מלאכה ביום השבת יומת ע"כ:

תשובה

א

בירושלמי שבת (פ"ז ה"א) הכי איתא כל העושה בו מלאכה יומת לא העושה בו ובחבירו:

ובמכילתא פ' ויקהל איתא יותר מבואר הרי שחל יוה"כ להיות ערב שבת ועשה מלאכה בין השמשות שומע אני יהא חייב ת"ל כל העושה בו מלאכה יומת ולא בו ובחבירו ע"ש. והנה יש להבין דברי המכילתא דמדוע מדייק דוקא שחל יוה"כ להיות בערב שבת והלא כמו כן הי' יכול לפרש גם איפכא שיוה"כ חל להיות במוצאי שבת:

ולתרץ דברי המכילתא נראה. דהנה בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ב) אמרינן בדין אכל בבין השמשות של מוצאי יוה"כ ויש כאן ספק אם ביוה"כ אכלו אם לאחר יוה"כ חבריא אמרין דהוי ספק כפרה וכיפר לו יוה"כ ואין צריך להביא אשם תלוי כדין כל חייבי אשמות תלויין שעבר עליהן יוה"כ ור' מתניא פליג ואמר דאין יוה"כ מכפר אלא על מיני דמים שנסתפק לו ביוה"כ גופי' אבל הכא מכיון שיש כאן ספק שמא לאחר יוה"כ אכלו ול"ה לו ביוה"כ ספק כפרה של מיני דמים אינו מכפר עליו וצריך להביא אחר יוה"כ אשם תלוי ואמרינן עוד שם בירושלמי משמי' דר"י בי ר' בון דהא דפליגי ר' מתניא וחברי' דוקא באכילת היתר פליגי דלהכי ס"ל לחבריא דכיפר דממנ"פ אי יוה"כ הי' הרי כיפר עליו היום ואי חיל הי' הרי לא נתחייב משום אכילה כלל אבל באכילת איסור דליכא ממנ"פ גם חבריא מודה דלא כיפר ע"ש:

וא"כ מעתה נמצא לד' הירושלמי הנ"ל דיהי' נפ"מ בין עשה מלאכה בבה"ש של בין יוה"כ לשבת או עשה מלאכה בבין השמשות של בין שבת ליוה"כ. דבעשה מלאכה בין השמשות שבין יוה"כ לשבת לא כיפר עליו יוה"כ דהרי ליכא ממנ"פ לומר אי יוה"כ הוא כיפר ואי חול הוא מותר דהא אי לאו יוה"כ הוא הרי הו"ל שבת וא"כ בין כך ובין כך עשה מלאכת איסור והרי זה דומה לאכילת איסור בבין השמשות של מוצאי יוה"כ

דמודו חבריא דלא כיפר אבל היכי שעשה מלאכה בין השמשות שבין שבת ליוה"כ נפטר מאשם תלוי דהוי עליו מיני דמים איוה"כ גופי' ע"ש בירושלמי בזה:

והנה בהא דממעט במכילתא בו ולא בו ובחבירו הקשה הגאון אור יקרות ז"ל דל"ל קרא למעוטי הא ממילא נדע דפטור דמאי נחייבי' אי מיתת ב"ד הא ל"ש מיתת ב"ד ביוה"כ ואי לענין מלקות הא ליכא מלקות בשבת ואי לענין כרת הא קמי שמי' גליא. ולפום ריהטא הי' נראה ליישב דנפ"מ לענין חטאת אבל גם ז"א דהא מחטאת כבר אמעט מקרא דאשר חטא בה דדרשינן עד שיודע במה חטא וכמבואר בש"ס דכריתות (י"ט ע"א) וע"כ מוכרח לתרץ דנפ"מ לענין אשם תלוי דלא ילפינן מחטאת וכמבואר בגמ' דכריתות שם בפלוגתא דר"י ור"ש ע"ש:

וכיון דהנפ"מ לענין אשם תלוי א"כ שפיר בדיוק נקטו במכילתא למעט בו ובחבירו היכי שחל יוה"כ להיות בע"ש דביוה"כ שחל להיות בע"ש דהו"ל כמו אכילת איסור במוצאי יוה"כ ולא הוי עליו ביוה"כ מיני דמים שפיר צריך למעט בו ובחבירו דאיכא נפ"מ לענין אש"ת אבל בחל יוה"כ להיות אחר השבת דדמיא לאכילת היתר דממנ"פ כיפר א"כ גם לענין אש"ת אין שום נפ"מ ולא הוי צריך קרא למעוטי:

ב

ואחרי שביארנו דברי המכילתא בהא דבו ולא בו ובחבירו דמוקי לה דוקא ביוה"כ שחל להיות קודם השבת יהי' א"ש לתרץ קושיתו:

דהנה עדיין יש להקשות בזה מהא דאיתא במכילתא (פ' תשא) אין לי אלא עונש ואזהרה. על מלאכת היום עונש ואזהרה על מלאכת הלילה מנין ת"ל מחללי' מות יומת, ולפי הנ"ל תקשה מעתה קרא לרבות מלאכת הלילה בשבת ל"ל הא ממילא ידעינן דמחייב על מלאכת הלילה דשבת כיון דבו אתיא למעוטי בו ובחבירו ואוקימנא לה דוקא ביוה"כ שחל להיות בע"ש ואי ליל שבת מותר לא משכחת כלל בין השמשות שבין יוה"כ ושבת. ואי הוה מוקמינן הא דבו ובחבירו ביוה"כ שחל להיות אחר השבת הוה א"ש דהא ביוה"כ ודאי דמחייב אמלאכת הלילה דמקרא מלא דבר בי' הכתוב מערב עד ערב וכתיב ביוה"כ כל מלאכה לא תעשה דמרבה מלאכת הלילה וכמבואר בפרש"י ויקרא. אבל לדברנו הנ"ל דבדיוק נקט במכילתא בה"ש שבין יוה"כ לשבת א"כ שוב קשיא קרא דמחללי' למה לי:

איברא י"ל דאיצטרך קרא דמחללי' לרבות לילה למאן דס"ל במס' כריתות (י"ט שם) דקרא דאשר חטא פרט למתעסק וא"כ שפיר איכא נפ"מ בהא דממעט בו ובחבירו לענין חטאת והרי בחטאת קיי"ל דאפי' עבר עליהן יוה"כ חייב להביא אחר יוה"כ וכמבואר

בכריתות (כ"ה ע"א) ושוב איכא לאוקמא קרא דבו אבין השמשות של יוה"כ שחל להיות אחר השבת ושוב ל"ה שמעינן מלאכת הלילה דשבת ולהכי איצטרך מחללי':

ג

ומעתה אמינא דשמואל דדריש חילוק מלאכות ממחללי' וקאמר אם אינו ענין למזיד תנהו ענין לשוגג לשי' אזיל דהא לכאורה חמוה דמאי קאמר אם אינו ענין למזיד והלא שפיר איצטרך קרא דמחללי' למזיד לרבות מלאכת הלילה לעונש וכבר עמדו בזה המפורשים ז"ל אבל לדברנו מיושב דשמואל לשי' דבמס' כריתות (י"ט ע"ב) אמר שמואל מתעסק בחלבים ועריות חייב אבל מתעסק בשבת פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה ומבואר ברש"י שם דלמאן דס"ל מלאכת מחשבת לא איצטרך לי' אשר חטא למעט מתעסק וא"כ ע"כ דריש אשר חטא למעט מחטאת וא"כ שוב קרא דבו דממעט בו ובחבירו ע"כ לענין אשם תלוי דוקא קאי וא"כ ע"כ מוכרח לאוקמא ביוהכ"פ שחל להיות בע"ש דוקא וא"כ ממילא ידעינן מלאכת הלילה דשבת ואייתר לי' שפיר קרא דמחללי' ודריש לי' שמואל באם אינו ענין למזיד דתנהו ענין לשוגג:

ומיושבת שפיר קושיתו דמדייק שמואל מקרא דכל העושה בו והכי קאמר אם אינו ענין למזיד דכתיב כל העושה בו מלאכה ודרשינן בו ולא בו ובחבירו וממילא ידעינן גם מלאכת הלילה ואייתר לי' מחללי' לחילוק מלאכות אבל מקרא דכל העושה מלאכה ל"ה ראי' דהו"א דאיצטריך מחללי' למלאכת הלילה ודו"ק:

ידידו אוהבו:

סימן מז

ב"ה סאניק תרפ"ג לכבוד הרב החריף ובקי הר' מרדכי נ"י בעיר גוואדזיטץ יצ"ו.

ע"ד שאלתו בדין כרמלית מקורה שלא הוקף לדירה אי שרי לטלטל בו כיון דקירוי מהני לענין רה"ר דלא ליחייב אי מהני ג"כ לענין היתר טלטול לכתחילה בכרמלית.

תשובה

א

הנה התוס' במס' עירובין (צ' ע"א) ד"ה אלא כ' בהדיא וז"ל אבל תוך אכסדרה לא רצה לפרש דכיון דמקורה לא הוי כרמלית במה שהוא יותר מבית סאתים ע"ש. וכן מבואר בב"י בטור או"ח (סי' שס"א) שכ' בדין משופע דלא אמרינן פי תקרה וסיים דאפי' מאן דשרי בהא דכי אורזילא לאו משום דחשיב לי' פי תקרה אלא משום דכיון דמקורה לא

חשיב קרפף ע"ש וע' פמ"ג (סי' שנ"ח) שרמז להא דתוס' עירובין הנ"ל והביא כן בשם התו"ש ע"ש ונמצא לכאורה דין זה פשוט ומוסכם:

ב

ואכן מה שעלה בלבי להעיר בדין זה הוא מדברי הרא"ש ז"ל במס' מדות (פ"ב מ"ג) בהא דתנן לפנים ממנו סורג גבוה י' טפחים שכ' וז"ל ואין טעם לצורך הסורג כי אין תוספת מעלת הקדושה מן הסורג ולפנים וכו' ומצאתי כתוב שלהיתר טלטול בשבת נעשה וצריך לפרש זה הטעם דמחיצת הר הבית נעשית תחילה לכל הבנינים שבתוכו והו"ל הוקף ולבסוף פתח דלא מהני ואחר שנעשו הבנינים נעשה הסורג להקיף הר הבית לדירה כו' ע"ש:

ובירושלמי דתענית (פ"ג ה"ט) אמרינן דהר הבית מקורה הי' וע' רמב"ם בה' בהב"ח (פ"ה ה"א) שכ' דכלו הי' מקורה ע"ש. וכ"ה בפסקי תוס' תענית (סי' נ') וא"כ ע"כ מוכרח מזה דאפי' בכרמלית מקורה בעינן פתח ולבסוף הוקף דאל"כ שוב תקשה קושית הרא"ש דלמה לי סורג:

וא"כ נמצא לכאורה דדין זה אי קירוי מהני יהי' תליא בפלוגתא דהתוס' עירובין והרא"ש מדות הנ"ל:

ג

אבל הנראה בזה לומר דבר חדש דהרא"ש ז"ל לשיטתו בזה דהנה בעיקר הראי' שהבאתי הוא רק לפי דברי הרמב"ם ז"ל בה' בהב"ח דכל ת"ק אמות של הר הבית הי' מקורה אבל שי' רש"י ז"ל אינו כן שכ' במס' סוכה (מ"ב ע"ב) דרק הרחבה שבהר הבית היתה מקורה וע' תוס' יו"ט במדות בזה:

והנה לענ"ד נראה לומר דדין זה יהי' תליא בפלוגתא אחרת שנחלקו רבותנו ז"ל בדין חרב הרי הוא כחלל אי הוא רק לטומאת מגע או אפי' לטומאת אהל:

דבש"ס דפסחים (י"ט ע"ב) בהא דתנן מחט שנמצאת בבשר הסכין והידים טהורות והבשר טמא ואמר ר"ע זכינו שאין טומאת ידים במקדש ופריך הש"ס לרב דמוקי לה במחט טמא מת א"כ אמאי סכין וידים טהורות וליחוש שמא נגעו במחט ומשני זאת אומרת עזרה ר"ה היא וספק טומאה ברה"ר ספיקו טהור. ומעתה תקשה לשי' הרמב"ם ז"ל דכל הר הבית הי' מקורה א"כ היכי משכח"ל הא דסכין וידים טהורות נהי דעזרה רה"ר הוא מ"מ הא ל"ה כאן ספק טומאה רק ודאי טומאה דהא בגמ' מוקי לה במחט טמא מת וע' משל"מ (פ"ה מהטו"מ) דהיינו דהמחט נגע במת עצמו וכ"ה בירושלמי פסחים (פ"א ה"ז) דטמא מת היינו שנטמא במת עצמו ע"ש וכיון דהמחט טמא מת והעזרה

מקורה א"כ הו"ל האדם באהל אחד עם כלי הנוגע במת וטמא מטעם אהל וכמ"ש התוס' שבת (י"ג ע"א) וכ"ה בתוס' נזיר (נ"ג ע"ב) ובכ"ד:

והנה ע"ז הי' אפשר לומר שהי' הבשר שהמחט בו מונח על מקום המזבח דלכו"ע ל"ה המזבח מקורה וכמבואר ממשנה דאבות (פ"ה) אבל עדיין קשה דא"כ היכי קאמר ר"ע זכינו שאין טומאת ידים במקדש הא מבואר בתוספתא דטהרות (פ"ה) והובא בר"ש (שם מ"א) רע"א כל דבר שהוא למעלה מי' טפחים ועומד ברה"ר דינו כרה"י לענין ספק טומאה ע"ש וא"כ לר"ע מקום המזבח שהוא גבוה י' אמות לעולם רה"י אף דעומד בעזרה שהוא רה"ר וא"כ ממנ"פ קשיא אם הי' המחט בעזרה חוץ למזבח הרי הוא תחת התקרה והו"ל ודאי טומאה מטעם אהל ואם הי' במקום המזבח א"כ הרי אפי' מספק טמא משום דהו"ל רה"י ואמאי מודה ר"ע דסכין וידים טהורות:

ואכן באמת א"ש. דהרמב"ם ז"ל דס"ל דכולו הי' מקורה לשי' בזה שכ' בה' טו"מ (פ"ה הי"ג) דאף דחרב הרי הוא כחלל היינו רק לענין טומאת מגע אבל לא לטומאת אהל וא"כ שפיר ניחא הא דסכין וידים טהורות:

וא"כ שפיר ניחא גם שי' הרא"ש ז"ל שכ' בהא דסורג דהוא כדי שיהי' פתח ולבסוף הוקף והקשינו דהא בכרמלית מקורה לא בעינן הוקף לדירה ולהנ"ל א"ש דהרא"ש ז"ל לשי' בזה שכ' במס' אהלות (פ"א מ"א) דחרב מטמא אפי' באהל ע"ש וא"כ ע"כ מוכרח דס"ל דל"ה כולו מקורה וא"כ שפיר מפרש טעמא דסורג שיהי' מוקף לדירה:

ולהרמב"ם ז"ל דס"ל שהי' כולו מקורה ע"כ מוכרח לפרש בהא דסורג טעמא אחרינא וכמו שביאר הרמ"ע מפאנו ז"ל בתשו' (סי' צ"ח) שהי' כדי להבדיל בין הר הבית והחיל לסימן שאין עכו"ם וט"מ נכנסין לשם וכ"ה בתוס' יו"ט במדות שם:

ד

ונראה להוסיף עוד דדין זה דקרפף מקורה לא בעי שיהי' פתח ולסוף הוקף הוא יסוד למחלוקת רש"י והרמב"ם ז"ל הנ"ל בענין הר הבית מקורה דאזלי לשי' דבש"ס דעירובין (כ"ד ע"א) אמרינן קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כיצד הוא עושה פורץ בו פירצה יותר מעשר וגודרו כו' ופירש"י ז"ל דאיירי שאח"כ בנה בו דירה ומשו"ה מהני הגדר החדש דהרי עכשיו הו"ל פתח ולסוף הוקף אבל הרמב"ם ז"ל בה' שבת (פט"ז ה"ה) כ' וגדר בה לשם דירה וכ' ה"מ ז"ל שם דדעת הרמב"ם ז"ל שהכל תלוי בכונת הגדרים אם נעשו על דעת דירה ע"ש:

והנה לשי' הרמב"ם ז"ל דדי שיהי' נעשה על דעת דירה א"כ ע"כ מוכרח דטעמא אחרינא איכא בהא דסורג דהא גם חומת הר הבית הי' על דעת דירה עכ"פ ועתוס' עירובין (כ"ג

ע"א) דעזרות חשיב מוקף לדירה כיון שהי' שומרים בתוכן וא"כ גם בלא הסורג הי' מוקף לדירה וע"כ טעמא אחרינא בהא דסורג וכחו שביאר זה הרמ"ע ז"ל בתשו' הנ"ל וא"כ שפיר ס"ל להרמב"ם ז"ל דכלו הי' מקורה, ומסי ז"ל דס"ל דלא מהני על דעת דירה דלפ"ז שפיר מפרש טעמא דסורג כדי שיהי' פתח ולסוף הוקף ומשו"ה ס"ל דל"ה כלו מקורה וז"פ. ויש להעיר עוד בזר מהא שפירש"י ז"ל בפסחים שם במחט טמא מת דהיינו של טמא מת ע"ש וחי' על המשל"מ הנ"ל שלא הביא מד' רש"י ז"ל]:

ועכ"פ לדינא נמצא לפי כל השיטות הנ"ל דכרמלית מקורה לא בעי היקף לדירה:

הדו"ש:

סימן מח

לכבוד הרב החריף ובקי הר' אלטר פינקל ג"י בעיר קאלאמעא יצ"ו.

ע"מ שהקשה בש"ס דיומא (ע"ה ע"ב) וישטחו שטוח תנא משמי' דר' יהושע בן קרחה אל תקרי שטוח אלא שחוט מלמד שירד להם לישראל עם המן דבר הטעון שחיטה ואמר לו רבי וכי מכאן אתה למד והלא כבר נאמר וזבחת כאשר צויתיך מלמד שנצטוה משה על רוב אחד בעוף כו' והקשה בזה דהא י"ל דריב"ק ס"ל כר"ע במס' חולין (י"ז ע"א) דאמר לא בא הכתוב אלא לאסור בשר נחירה דבמדבר הי' מותר להם בשר נחירה גבי חולין ולא הזהיר להם הכתוב על שחיטה רק בקדשים ולהכי אמר רחמנא וישטחו גבי שליו דאף עופות דל"ש בהו שחיטה בקדשים ואפ"ה צריך שחיטה בחולין דידהו ומאי פריך מוזבחת ע"כ קושיתו:

תשובה

א

נראה דהש"ס פריך שפיר לר' יהושע ב"ק לשיטתו דוקא. דבש"ס דקידושין (מ"א ע"ב) תניא ר' יהושע בן קרחה אומר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל וכי כל הקהל שוחטין והלא אינו שוחט אלא אחד אלא מכאן ששלוחו של אדם כמותו:

והרשב"א ז"ל בחי' הקשה בזה דמנ"ל דמטעם שליחות הוא דילמא טעמא דקרא משום זכי' דזכין לאדם שלא בפניו ותירץ דכיון דשחיטה כשרה בזר ל"ה זכי' דניחא לי' לאינש למיעבד מצוה בגופי' ע"ש וכן מצאתי עוד בס' אור זרוע הגדול בה' פסחים (סי' רכ"ד) שהביא קושיא זו בשם הר"י דאורליינש ז"ל ותי' דאי לאו קרא הו"א דחוב הוא לו שגוזל מצותו ע"ש:

והנה במס' זבחים (י"ד ע"א) בהא דפריך הש"ס מ"ש שחיטה דכשירה בזר ומשני שחיטה לאו עבודה היא פי' התוס' שם בשם הר"י דאורליינש ז"ל דמשו"ה שחיטה לאו עבודה היא כיון שנוהגת אף בתולין ע"ש וכן מבואר עוד בתוס' יומא (ל"ב ע"ב) ובכ"ד:
ומעתה שפיר מיושב הש"ס דיומא הנ"ל דפריך לריב"ק לשי' דיליף שליחות בקדשים מושחטו וקשיא דילמא מטעם זכי' וע"כ מוכרח לומר כתי' האו"ז והרשב"א הנ"ל דל"ה זכי' כיון דכשירה בזר וניחא לי' למיעבד בגופי' וא"כ ע"כ מוכרח ממילא דבשר נחירה הי' גם במדבר אסור דהא האי ושחטו במדבר נאמר וא"כ אי הוי ס"ל לריב"ק כר"ע וא"כ במדבר ל"ה שחיטה בחולין רק בקדשים וא"כ ממילא במדבר הויא שחיטה עבודה וממילא פסולה בזר ושוב הו"ל זכי' ומהיכי יליף ריב"ק שליחות וע"כ מוכרח דס"ל דוזבחת אחולין קאי ושפיר פריך לי' וכי מכאן אתה למד:

סימן מט

עוד להרב הנ"ל.
ועל מה שהקשה בש"ם דסנהדרין (כ"ט ע"א) מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דא"ר שמלאי הרבה טענות הי' לו לנחש לטעון ולא טען ומפ"מ לא טען לו הקב"ה לפי שלא טען הוא מאי הוה לי' למימר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ע"כ והקשה בזה דניחא מה שלא טען לו הקב"ה מפני שאין טוענין למסית אבל מאי טעמא לא טען הוא הא הנחש הי' ערום כאשר העידה בו תורה:
תשובה

א

הכי איתא במדרש רבה בראשית (פ' כ') עם נחש לא נשא ונתן אמר הקב"ה רשע זה בעל תשובות ואם אומר אני לו הוא אומר לי אתה צוית אותם ואני צויתי אותם מפ"מ הניחו צוויך והלכו להם אחרי צויי אלא קפץ עליו ופסק לו את דינו ע"ש. מבואר מדברי המדרש דבאמת הי' טוען אלא שהקב"ה פסק עליו הדין קודם שירד לטעון ואכן בגמ' דילן נראה דעיקר הטעם ע"מ שלא טען לו הקב"ה אבל הנחש עצמו לא הי' לו לטעון כן ובעינן טעמא בהא מילתא:
והנראה בזה דהנה הש"ך בחו"מ לסי' ל"ב סק"ג) הקשה בהא דאמרינן בגמ' דהו"ל לנחש לטעון דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין הא גם הא דקיי"ל דאין שליח לדבר עבירה ג"כ מהאי טעמא הוא משום דברי הרב ודברי התלמיד ואפ"ה קיי"ל דבדיני שמים

חייב המשלח וא"כ ממילא הנחש שנידון בדיני שמים מה הי' מועיל לו טענה זו דדברי הרב ודברי התלמיד ע"כ קושיתו:

ובמשל"מ בה' רוצח (פ"ב ה"ב) הובא מה שנאמר בבית מדרשו של מהר"ח קמחי ז"ל ליישב זה ע"פ הש"ס דקדושין (מ"ג פ"א) דאמרינן אפי' מאן דס"ל יש שליח לד"ע מודה באומר לשלוחו אכול את החלב דשולחיו פטור דזה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן וא"כ ה"נ דכותי' בדין שמים כיון דחוה נהנה באכילתה הנחש פטור בדיני שמים ג"כ ע"ש:

ומעתה א"ש הש"ס דסנהדרין הנ"ל דהתוס' בקדושין שם על הא דלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב הקשו דהא איכא מעילה שאם אמר הגזבר לשליח אכול ככר זה של הקדש דחייב המשלח ואמאי הא זה נהנה וזה מתחייב הוא ותי' דמעילה לא מתחייב המשלח ע"י הנאת השליח רק ע"י הגבהה דשליח דמיד דאגבהי' קניא ואההיא שעתא חייב משלחו וכ"כ התוס' במס' מעילה (י"ח ע"ב) ע"ש. והנה חוה הרי הוסיפה לנחש איסור הנגיעה וע"י הנחש נגעה ואכלה וא"כ לפי דעת הנחש שסבר שהאמת הוא דגם הנגיעה אסורה הרי ממילא ל"ה לנחש כלל טענה דדברי הרב ודברי התלמיד דהא בדיני שמים חייב דאין לומר דהו"ל זה נהנה וזה מתחייב דז"א דהא בנגיעה ליכא הנאה ודומה להגבהה דהקדש דחייב המשלח ולכן לא קשיא לן אמאי לא טען הנחש ורק עיקר השאלה אמאי לא טען לו הקב"ה כיון דהאמת דנגיעה שריא ועיקר האיסור האכילה וא"כ זה נהנה וזה מתחייב לא אמרינן ואמאי לא טען לו הקב"ה אלא מפני שאין טוענין למסית:

ב

וביותר פשוט אפשר לומר עפמ"ש הריטב"א ז"ל בקדושין דדוקא היכי דעבד המשלח מעשה כגון ששכרו לשליח התם הוא דחייב בדיני שמים אבל בדיבורא בלחוד לא מיחייב ע"ש:

ובמדרש רבה בראשית (פ' י"ט) איתא כיון שראה הנחש את חוה עוברת לפני העץ נטלה ודחפה עליו ואמר לה כמה דלא מיתת במקרבי' כן לא מיתת במיכלי' עיי"ש ומבואר מזה דהנגיעה של חוה היתה ע"י מעשה של נחש שדחפה להעץ והאכילה של חוה היתה ע"י דיבורא של נחש שאמר לה כמה דלא מיתת במקרבי':

וא"כ ממילא ניחא דהנחש לפי דעתו דהנגיעה אסורה וזה הא הי' ע"י מעשה א"כ ל"ה כלל טענה דדברי הרב דהא חייב בדיני שמים אבל לפי האמת דרק האכילה נאסרה וזה ל"ה כי אם דבורא בעלמא ופטור אף בדיני שמים ומפ"מ לא טען לו הקב"ה אלא לפי שאין טוענין למסית:

ידידו"ש:

סימן נ

דהרב החריף הר' שמואל זיינוויל אלטמאן נ"י בעיר טשארטקוב יצ"ו
ע"ד מה שתמה בש"ם דמכות (י"ב פ"א) בהא דכתיב וינס יואב אל אהל ה' ויחזק בקרנות המזבח דאמר רב שתי טעיות טעה יואב באותה שעה טעה שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו וטעה שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס מזבח של שילה ואביי אמר התם בהא נמי מיטעא טעי שאינו קולט אלא כהן והוא זר הי' ע"כ וע"ז תמה כ"ה דהא אין דין קליטה אלא בשוגג והוא מזיד הי' ואמאי לא קאמרי דטעה נמי בהא:
תשובה

א

עיקר הדין דמזיד במזבח הוא מחלוקת רש"י והרמב"ם ז"ל דשיטת הרמב"ם ז"ל כן הוא דמזבח אינו קולט אלא שוגג ולא מזיד וכמבואר בדבריו בה' רוצח (פ"ה הי"ב) אבל שי' רש"י ז"ל אינו כן אלא דאפי' מזיד נמי קולט וכמבואר ברש"י יומא (פ"ה ע"ב) וע' במשל"מ בה' רוצח שם מ"ש בזה. וא"כ לכאורה מוכרח מהש"ס דמכות הנ"ל כשיטת רש"י ז"ל דלהרמב"ם הו"ל לומר דטעה נמי בהא וכמו שהקשה כ"ה:
ובאמת כבר בשאלה שאלה זו מאת רבינו הרשב"א ז"ל והוא בתשו' הרשב"א ח"א (סי' תקכ"ד) והשיב וז"ל אף לדעת הרמב"ם ז"ל אפשר דמזיד שאמרה תורה מעם מזבחי היינו דוקא לידון בסנהדרין בעדים והתראה כדכתיב תקחנו למות אבל בנידון במשפטי מלוכה אפי' במזיד קולט עכ"ל:

ב

ובזה אמרתי לתרץ הש"ס דסנהדרין (מ"ח ע"ב) בפלוגתא דר"י וחכמים לענין הרוגי מלכות נכסיהן למלך או ליורשין דפריך הש"ס מהא דברח יואב אל קרנות המזבח דלמ"ד אפי' הרוגי מלכות נכסיהן ליורשין אמאי ברח ומשני לחיי שעה עיי"ש ותמהו בזה התוס' ז"ל מש"ס דמכות הנ"ל דאמרינן שברח לפי שטעה וסבר דמזבח יקלטנו וא"כ מהיכי מוכח דנכסיהן למלך ע"כ קושיתם:
ולפי דברי הרשב"א הנ"ל א"ש דמבואר בגמ' דסנהדרין (מ"ט ע"א) דתרי קטלי נתחייב יואב אחד בדין סנהדרין שהרג לעמשא והשני מדין מורד במלכות שנטה אחרי אדוני' ע"ש. והנה עיקר הטעם שברח למזבח אף דמזיד הי' היינו משום דבנידון בדין מלכות מזבח נמי קולט וכדברי הרשב"א הנ"ל וא"כ התינח על הדין של מורד במלכות אבל

מה יעשה בדין עמשא ולהכי מוכיח הש"ס דהרוגי מלכות נכסיהן למלך ולא ליורשין וא"כ יואב שרצה שיהי' נכסיו ליורשיו שפיר עבד עצה בנפשו במה שברח למזבח וא"כ שוב לא יהי' אפשר להיות נידון בדין מלכות דהא במשפטי מלוכה גם מזיד קולט וע"כ ידונו אותו בדין סנהדרין וממילא יהי' נכסיו ליורשין ומיושבת קו' תוס' ז"ל. ויש להעיר עוד בזה מדברי התוס' שם והכ"מ בה' רוצח שם (פ"ה הי"ד) וע' עוד בירושלמי שם בסנהדרין ודו"ק:

ידידו"ש:

סימן נא

כבוד ידי"נ הרב הגאון החו"ב צמ"ס וכו' כש"ת הר' שמעי' שטיינבערג שליט"א האבד"ק פרעמישלאן יצ"ו.

ע"ד השאלה שבאה לפניו בנידון בעל ובן שנדדו למרחקים ומתו גם שניהם ואין לעמוד על הבירור מי מת תחילה מה דין האשה לענין חליצה:

תשובה

א

הנה עיקר הספק בזה ע"פ הש"ס דיבמות (קי"ט ע"א) דאמרינן בהלך בעלה וצרתה למד"ה דלא תחלוץ לעולם משום דשמא תתעבר צרתה ונמצא דאתה מצריכה כרוז דכשרה לכהונה ואיכא דהוי בחליצה ול"ה בהכרזה ויאמרו דחלוצה שריא לכהונה. ופריך שם מהא דאשה שאמרה ניתן לי בן במד"ה ומת בעלי ואח"כ בני דחילצת וניחוש דלמא אתי עדים ויאמרו כדאמרה ותצרך כרוז לכהונה ואיכא דהוי וכו' ומשני בגרושה א"נ במתו במערה ול"ה שם איש ע"ש. וא"כ גם הכא דצריכה חליצה מספק יש לחוש שמא יבואו עדים שהבעל מת תחילה ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה וא"כ לא תחלוץ:

ואכן במרדכי (פ' החולץ) הביא ממש כהאי נדון שהי' ספק מי מת תחילה ואיתא שם במעשה שחלץ האח ורק דשם השאלה לענין אחות חלוצתו ע"ש:

והטו"ז באהע"ז (סי' קנ"ו) העתיק שתי תשובות ארוכות בנידון זה. בתשו' הראשונה העתיק ד' המרדכי ופי' דמיירי בגרושה דבלא"ה אסורה לכהונה ולכן חלץ האח. ובתשו' השני' חזר מזה וכתב שהראוהו משמים לפרש ד' המרדכי כפשטן דמיירי אפי' בשאר נשים הכשרות לכהונה ועד כאן לא חששו רק בצרתה ובמקום שאפשר לברר אבל לשמא יבואו עדים לא חיישינן כי מי יביאם להב"ד ולאיזה תועלת יבאו וחיישינן רק שמא יבא

הבן ע"ש בסוף התשובה שהוכיח כן בהרבה ראיות. והורה להלכה למעשה דלא חיישינן לשמא יבאו עדים:

ב

ומלבד זה נ"ל עוד לצדד בהתירא דהאי איתתא לחלוץ ע"פ דברי הדרישה באהע"ז לסי' ק"ע) שכ' ליישב קו' הכ"מ עמ"ש הרמב"ם ז"ל בהי' לו שני אחין אחד בעכו ואחד בצור ולו ב' נשים אחת בעכו ואחת בצור ומת דאסור כ"א ליבם פן קדמו אחיו וכ' ע"ז הרמב"ם ז"ל דאם בא א' מהם לחלוץ אין מונעין אותו והקשה הכ"מ ז"ל דניחוש שמא יבאו עדים דאחיו חלץ קודם ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה ותירץ הדרישה שם דלא חיישינן לזה מפני שהוא תחוש לעצמה ולא תנשא לכהונה דדוקא בספק שמא מעוברת צרתה אז חיישינן כיון דאם תלד צרתה אז דבר זה עשוי להתפרסם בעולם ולכן תנשא לכהונה ואתה מצריכה כרוז או במקום דהעדים יעידו רק על מיתת בעלה ולא על מיתת בנה ותסבור שבנה חי ויבוא בעצמו ותסמוך ע"ז להנשא לכהן אבל היכי שהבן מת ויש לחוש רק שיבאו עדים ויאמרו מי מת תחילה, כיון דדבר זה אינו עשוי להתפרסם בפני כל העולם תחוש לעצמה ולא תנשא לכהונה ולכן מותרת לחלוץ ע"ש שהאריך בזה וממילא ה"ה בנידון דידן:

ג

עוד יש לצרף לזה דברי המהרי"ט ז"ל בתשו' (ח"א סי' ס"ו) שכ' שם בנידון שצוה א' ליתן גט על תנאי באם לא יבוא בתוך ב' שנים ובינתים נעלם ויש ספק שמת ונסתפק אם לתת לה גט ותהי' ממנ"פ מותרת דאם חי הרי הוי גט ואם חת ממילא מותרת או ניחוש שמא יבואו עדים שמת ונמצא מצריכה כרוז לכהונה והשיב דעיקר האי חששא הוא רחוקה והבו דלא לוסיף עלה ודוקא בצרתה שאפשר לעמוד על הבירור אבל כל שא"א לברר ונמצא שתתעגן האשה כל ימי' לא חיישינן לזה ע"ש הרי מפורש להיתרא:
ויש להעיר בזה מד' התוס' שבת (קל"ו ע"ב) דמעגנין אותה לעולם בשביל הכרזה ע"ש:

ד

והנה הרמ"ה ז"ל הביא הטור אהע"ז (סי' ל"ח) כתב בדין המקדש את האשה ע"מ שיאמר אבי' הן דכל שאומר הן אפי' לאחר מיתת הבן מקודשת למפרע ואם מת הבן קודם שימות האב או חולצת או מתייבמת והקשה פ"ז הב"ח שם דאמאי חולצת ניחוש דילמא ימות האב ולא יאמר הן ואינה מקודשת ול"ה חליצה ונמצא אתה מצריכה כרוז לכהונה ותי' דהרמ"ה באמת לא כ"כ רק מדינא דאורייתא אבל מדרבנן באמת חיישינן וכן כתב המל"מ בה' גירושין (פ"ו ה"ג) דכן הוא באמת שי' הב"י והרמ"א ז"ל שכתבו בסתמא

דאסורה עד שימות האב ולא כתבו שיחלוץ והיינו מטעם הנ"ל דנמצא אתה מצריכה וכו' ע"ש:

וא"כ לפי"ז נראה לכאורה דאפי' היכי דאי אפשר לברר מיד חיישינן:

ואכן בשעה"מ בה' אשות תי' דעת הרמ"ה ז"ל דגם לדינא דידן תחלוץ דלא חיישינן רק היכי דאיכא סמי בידן לברורי אבל היכי דתתעגן כל ימי' ל"ק זה:

ועטו"ז שם שחולק בלא"ה עד"ז דתנאי שאני. וכ"ה בתשו' מהרי"ט הנ"ל ובמשל"מ שם ודו"ק:

ויש להעיר בזה מדברי הח"מ וב"ש אהע"ז (סי' מ"ח) בדין האומרת לא קדשתני דמחלק המרדכי שם בין גט הצריך לשא"צ ומה שהקשה מהרא"ש ז"ל דאיכא דשמע מגט ולא שמע מהכרזה וע"ש ובירושלמי גיטין (פ"ז ה"ג:)

ה

וליתר שאת נכון להדיר את האשה בנדר עד"ר שאין לו התרה שלא תנשא לכהן לעולם וחילי מדברי הרבינו ירוחם ז"ל הובא בב"י (סי' קנ"ו) שם שנסתפק הר"ח ז"ל אי מדירין אותם עד"ר אם ל"ח שיבואו עדים וברבינו ירוחם עצמו שם האריך בזה והביא דמהני כה"ג גם בממון כש"ס דערכין (כ"ח ע"א) דאמרינן דידירנה הנאה. וכן לענין איסורא כש"ס דגיטין (ל"ו ע"ב) דאמרינן נודר ועובד יורד ומגרש וא"כ בנ"ד דבלא"ה אנו מצדדין להיתרא שפיר נכון למיעבד בעצה זו:

ו

ולפי דברי הר"ח ז"ל אלו יש לתמוה דא"כ אמאי אמרינן בגמ' שלא תחלוץ ואמאי לא קאמר שידירנה הנאה שלא תנשא לכהן:

וביותר קשה אמה דקמוקי להא דניתן לי בן דתחלוץ רק בגרושה או במתו במערה ואמאי לא קאמר דמיירי כשהדירה הנאה:

ותו דהתוס' ז"ל הקשו ביבמות (ל"ו ע"א) ד"ה ונמצא מהא דהיבמה לא תתלוץ דמשמע שם בגמ' דמיירי בכל הנשים והכא מוקי לי' בגרושה והוצרכו לומר דמעשה כך הי' ולמה לא משני באמת הש"ס דאיירי כשהדירה ותיתי שפיר בכל הנשים:

ולפענ"ד אפשר לומר בזה ע"פ הש"ס דיבמות (י"א) ובכ"ד כאן שנה רבי לא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להם ומשו"ה אסור לחלוץ להכשרה לכהונה אם צרתה פסולה ממילא לכהונה ויחלוץ לי ע"ש:

וא"כ גם הכא דאנו חוששין שמא יבאו עדים ויעידו כדברי' ותהי' כשרה לכהונה ממילא אסור להדירה ולפוסלה לכהן ויותר נכון להמתין עד שיתברר הדבר. ומשו"ה מוקי בגמ' הא דחולצת רק בגרושה או במערה:

ז

וארוחנא בזה ליישב הא דקשיא לן בהא דמשני דמיירי בגרושה דנהי דלכהן לא חיישינן אכתי איכא חששא אחרינא דהא קיי"ל דהחולץ ליבמתו הוא אסור בקרובותי' והיא אסורה בקרוביו והוא איסור דרבנן כמו חלוצה לכהן דל"ה ג"כ רק מדרבנן וא"כ אכתי איכא למיחש דהוא תינשא לקרוביו כשיבואו עדים כדברי' ואיכא דל"ה בהכרזה:

ואמנם מצאתי להש"ק על הירושלמי פ"ד דיבמות שעמד שם בהא דמשני ביבמות ל"ו דיאמרו קשריא חלוצה לכהן ואמאי לא חשו לפסול קורבא ע"ש:

אבל ביותר ק' כן בסוגיין דמשני בגרושה והא אין מועיל זה כלום לענין פסול קורבא:

ולפי הנ"ל א"ש דהא דחולץ לפסולה משום לא ישפוך מפ' הש"ס דקאי על פסול כהונה אבל באחת כשרה לקרוביו ואחת פסולה לקרוביו וכגון באחיו מאמו והיא בתו לא אמרינן דיחלוץ להפסולה לקרובו בלא"ה ותהי' צרתה מותרת דקיי"ל נושא אדם צרת קרובת חלוצתו וכמשנה דיבמות מ' משום לא ישפוך וגם בטושו"ע לא אשתמיט חד לאשמעינן האי דינא אלא דהדבר פשוט דאיסור זה דלא ישפוך אדם מי בורו ואחרים צריכין להם ל"ש כ"א היכי דבא לאוסרה על כל הכהנים דעלמא אבל לא משום פסול הקרובים וז"ב:

וא"כ מעתה שפיר מיושב מה דלא תשו גם בגרושה דילמא יבואו עדים ותצרך כרוז לקרובים ואיכא דל"ה בהכרזה וכו' דהא ע"ז יש עצה שידירנה הנאה עד"ר שלא תנשא לקרוביו דרק בפסול כהונה א"א לעשות כן משום לא ישפוך ולכן מוכרח לאוקמי בגרושה אבל משום קרובים יש עצה זו:

ח

וא"כ כ"ז רק היכי דאפשר לעמוד על הבירור וכמ"ש המהרי"ט ז"ל דש"ס דיבמות מיירי היכי דאפשר לברר אז אסור לפוסלה לכהונה אבל כאן בנידון שאלתנו דיש חששא גדולה שמא לא יתברר הדבר לעולם וא"כ ממילא לא תינשא לכהונה וכשתחלוץ ותדור הנאה עכ"פ תישתרי לזרים ובכה"ג ודאי ל"ש הא דלא ישפוך ולפיכך דעתי נוטה שידירוה הנאה עד"ר ואז מותרת לחלוץ וכדברי הר"ח ז"ל הנ"ל:

אחר כתבי זאת מצאתי להכנה"ג אהע"ז סי' קנ"ו שהביא פסק מהמבי"ט ז"ל בשאלה כזו שפסק כן בפשיטות דתחלוץ ותאסור עצמה על הכהנים ע"ש:

אוהבו דוש"ת:

סימן נב

ב"ה פיעטרקוב ג' אלול תרפ"ה. שוכט"ס לכ' ידידי הרב הישיש החו"ב פאר היחס הר' ישראל קאנער נ"י בעיר שעווינינגען בהולאנר יצ"ו.

ע"ד הקושיא שהציע כבודו לפני בשם אביו הרה"ג הר' אברהם שלו' ז"ל ראבד"ק סטאניסלאוו שחמה דאמאי לא מנו מוני המצות בכלל הלאוין הלאו דוכל אדם לא יהי' באהל מועד עכ"ק:

תשובה

א

עיקר הדבר באמת חידוש שלא עמד שום פוסק בזה ומה שנראה ליישב לחומר הנושא הוא:

דהנה יש להקשות לשי' הרז"ה ז"ל דהא דקיי"ל כל עבודות יוה"כ אינן כשירות אלא בכהן גדול קאי אף אהני עבודות שאין מיוחדות ליום זה דוקא א"כ למה לי קרא דוכל אדם לא יהי' באה"מ תיפוק לי' דהוי"ל ביאה ריקנית וחייב ממילא משום לאו דאל יבא בכל עת אל הקדש:

והתוס' ישנים במס' יומא (י"ב ע"ב) אהא דאמרינן התם דאבנטו של כהן הדיוט ביוה"כ הי' של בוץ הקשו לשי' הרז"ה ז"ל הנ"ל דלמה לי' לכה"ד ביוה"כ אבנט כלל הא לא הי' לו עבודה כלל ותי' דאיצטרך לשני גזירים ע"ש והרי סידור הגזירים הי' בעזרה וא"כ נמצא דבאה"מ ל"ה שום עבודה וא"כ ממילא הו"ל ביאה ריקנית:

וליישב זה אמרתי ע"פ הש"ס דגיטין (נ"ד ע"ב) דכהן נאמן לומר זבחים שעשיתי ביום פלוני נתפגלו שהרי התורה האמינתו ביוה"כ דכתיב וכל אדם לא יהי' באה"מ ואי לאו דמהימן אע"ג דשמעני' דקאמר פיגול לא מהימן דדילמא לבתר עבודה קאמר וע' תוס' שם ובפנ"י שביאר דהיינו דמדאמרה תורה שלא יהי' אדם באה"מ ואיך נעשה אם יאמר הכה"ג פיגלתי והרי אז לא יהי' הוא רשאי לעבוד הלאה ואנחנו לא נאמין לו וגם בכהן אחר אי אפשר ביוה"כ וע"כ מדאמרה תורה וכל אדם לא יהי' באה"מ מוכרת דכהן בעצמו נאמן ע"ש, והיוצא מזה דאלמלא הזהירה תורה בהאי דוכל אדם לא יהי' באה"מ הו"א דאינו נאמן לפגל וא"כ הי' נמצא דבעינן דוקא שיהי' אחר עמו לראות בשעת עבודה. וא"כ שפיר מיושב אפי' לשי' הרז"ה הנ"ל דאיצטרך וכל אדם דאל"כ הו"א שיהי' שם

אדם דוקא לראות אם יפגל ושוב ל"ה ביאה ריקנית להכי איצטרך וכל אדם דכהן נאמן לפגל וממילא אסור לאחר להיות שם דהוי ביאה ריקנית:

ובש"ס דזבחים (ס"ה ע"ב) שמעתי בחטאת העוף שמבדילין ומאי לא יבדיל אין צריך להבדיל והתוס' שם (ס"ו ע"א) ד"ה אלא כ' הא דבכל לאוין שבתורה לא אמרינן כן היינו משום דמהיכי תיתי שצריך דאיצטרך לומר שאינו צריך וע"כ דללאו כתבי' אבל הא דמסברא הוה אמינא דמבדיל לפי שצריך לדם אמרינן דכי כתיב לא יבדיל אין צריך להבדיל קאמר ע"ש:

ולפ"ז דון מינה בהא דוכל אדם לא יהי' באה"מ שביארנו ע"פ הש"ס דגיטין הנ"ל דאי לאו קרא הו"א דצריך להיות שום אדם לענין פיגול וא"כ שפיר אמרינן דפירושא דקרא אין צריך כמו בלא יבדיל דאמרינן א"צ להבדיל כיון דמסברא הוה אמינא דצריך והא דקיי"ל דאסור להיות היינו משום דכיון דא"צ הו"ל ביאה ריקנית ואיכא ממילא לאו דלא יבא וא"כ ממילא ניחא מה דלא חשבינן לאו דוכל אדם לא יהי' בחשבון המצות דהא כבר כתב הרמב"ם ז"ל בשרשיו לס' המצות שורש ח' דלאו דלא יבדיל לא חשבינן משום דפירושו שלילה ולא אזהרה וא"כ ממילא ה"ה ללאו דלא יהי' דפירושו אין צריך אין לחשבו ואף דאסור הוא הלא זה רק משום ביאה רקנית והרי לאו דלא יבא כבר חשבינן במנין:

ב

ואכן עדין יש להקשות בזה מהש"ס דיומא (מ"ד ע"א) דאמרינן התם דגם בכל ימות השנה פורשין בשעת הקטרת הקטורת וכן פורשין בשעת מתן דם פר כהן משוח והשתא שוב תקשה אי וכל אדם לא יהי' אתיא רק לומר דאין צריך אבל האיסור אינו רק משום ביאה ריקנית א"כ תינח ביוה"כ דכל עבודות אין כשירות אלא בכה"ג שפיר אסור לכהן אחר להיות משום ביאה ריקנית אבל בשאר ימות השנה דל"ה ביאה ריקנית אמאי קאמרינן דפורשין:

אבל יש ליישב גם זה דאמרינן בגמ' שם (מ"ד ע"ב) שאר כפרות מנין כתיב לכפר ואתיא כפרה כפרה מיוה"כ ע"ש וא"כ ע"כ מוכרח דפירושא דלא יהי' אזהרה היא ולא שלילה דאי ס"ד דלאו זה לא אתיא אלא לומר דאין צריך ואשמעינן דכהן נאמן לפגל א"כ למה איצטרך לי' ג"ש דכפרה כפרה לשאר ימות השנה הא ממילא ידעינן לי' דבשלמא אי וכל אדם קאי אאזהרה וא"כ הוה אמינא דהיינו דוקא ביוה"כ לפני ולפנים הוא דאסור אבל בהיכל מותר אמטי להכי איצטרך לרבות שאר ימות השנה בהיכל אבל אי וכל אדם קאי לומר דאין צריך משום דהכהן נאמן לפגל א"כ איזה רבותא יש בשאר ימות

השנה דאיצטרך לרבות דאין צריך הא כיון דנאמן דמשו"ה א"צ ביוה"כ ממילא אין צריך בשאר ימות השנה אלא מדכתיב לכפר לג"ש דכפרה כפרה מזה מוכרח דפירושא דקרא לאזהרה אתא וא"כ שפיר קאמר דפורשין אף בשאר ימות השנה:

והנה לפ"ז דשוב אנו מחזיקים לומר דלאו דוכל אדם אזהרה הוא ולא שלילה א"כ לכאורה הדרא הקושיא דאמאי לא חשבוהו מוני המצות במנין הלאוין:

אבל גם זה ניחא דהא באמת מקרא גופי' הוה אמינא דאתא רק לומר דאין צריך ולא לאזהרה ורק מדאית לן גזירה שוה דכפרה כפרה ידעינן דלאו זה לאזהרה נאמר וא"כ ממילא ניחא דלא חשבינן להלאו בחשבון תרי"ג מצות דהא כללא כייל לן הרמב"ם ז"ל בס' המצות (שורש ב') דכל לאו דאנו למדים אותו ע"י גזירה שוה אין מונין אותו בכלל הלאוין עיי"ש וא"כ ה"ה בלאו דוכל אדם לא יהי' [ויש לעיין עוד ברמב"ם שם ובהא דאמרינן ביומא שם ש"מ מעלות דאוריתא וע' רש"י ותוס' ישנים שם. וע' רמב"ם ה' תומו"ס (פ"ג ה"ג) בנין אב לכל כפרה שבקדש וע' לח"מ שם דהרמב"ם סבר דאינו גז"ש גמורה ע"ש]:

ג

והנה בגמ' דגיטין שם בהא דקאמר שהרי התורה האמינתו ביוה"כ פריך הש"ס ודילמא דחזיני' בפשפוש ומסיק בקושיא וא"כ לכאורה יש מקום לומר דא"א לפרש קרא דוכל אדם כמו לא יבדיל דמהיכי תיתי דצריך ואי משום שמא יאמר פיגלתי הא אפשר לחזות בפשפוש ואכן גם זה נכון דעיקר כונת הש"ס אהא דקאמר ר"א דאפי' אינו בידו נמי נאמן ומביא ראי' מיוה"כ ע"ז דחי דילמא דחזיני' בפשפוש ואף דהפשפוש מהני רק להיכל עכ"פ הרי מהני נמי להיות נאמן בהזאות דלפני ולפנים משום דהוא בידו לפגל בהזאות דהיכל והתם יהי' אפשר לראות בפשפוש וע' בפירש"י בזה ובמפורשים במס' מדות דלול הי' בצדו ולא במכוון וע' זבחים נ"ה ועתש"ו מאיר נתיבים וטו"ג בזה] וא"כ לא דחי רק אאין בידו אבל במה שבידו דנאמן באמת איכא למילף מוכל אדם וא"כ שפיר איצטרך קרא לומר דאין צריך:

ובזה א"ש פסק הרמב"ם ז"ל בה' פסה"מ (פי"ט הט"ו) דפסק כאביי דדוקא במה שבידו נאמן וכ"פ הראב"ד ז"ל שם ובכ"מ שם הקשה דהא בכ"מ הלכה כרבא ולהנ"ל א"ש דהוא משום דהא דאין בידו נאמן אסיקנא בקושיא וז"פ:

ד

ובהיותי בזה אמרתי לתרץ דברי הרמב"ם ז"ל בה' ביאת מקדש (פ"ד ה"ח) שכ' דאין הציץ מרצה אלא בזמן שהוא על מצחו והקשה הכ"מ בשם מהר"י קורקוס ז"ל דהא בש"ם

דיומא (ז' ע"ב) אמר ר"ש כה"ג ביוה"כ יוכיח שאין עודהו על מצחו ומרצה וא"ל ר"י הנח לכה"ג ביוה"כ שטומאה הותרה לו בצבור וא"כ הרמב"ם ז"ל דפסק שם (בה' ט"ו) דטומאה דחוי' בצבור ולא הותרה וא"כ ע"כ מוכח מכה"ג ביוה"כ דאפי' אינו על מצחו נמי מרצה והיכי פסק כאן דאינו מרצה אלא בזמן שהוא על מצחו:

והנ"ל בזה דר"ש לשיטתו דוקא קאמר כה"ג ביוה"כ יוכיח וידוקדק ג"כ הלשון דקאמר כה"ג ביוה"כ דדוקא מכה"ג איכא ההוכחה. דהנה יש לתמוה בהא דקאמר בפשיטות כה"ג ביוה"כ יוכיח שאינו על מצחו ומרצה דילמא באמת אינו מרצה ואומרים לו להביא אחר תחתיו והתשובה בזה ע"פ הש"ס דגיטין הנ"ל דמוכיח מוכל אדם דנאמן לפגל בדבר שבידו וא"כ התינת פיגול אבל טומאה דאינו בידו לטמאות במקדש שוב קשיא איך אמרה תורה וכל אדם לא יהי' באה"מ הא לא יהי' נאמן ואיך יעבד עבודה וע"כ מוכרח מזה דאפי' אינו על מצחו נמי מרצה:

והנה הראב"ן ז"ל בחי' גיטין שם כ' דעיקר הראי' משעיר של יוה"כ דאילו מפר הא הפר הי' של כה"ג וקיי"ל בעלים נאמנים בשלהם ומשו"ה כ' דעיקר הראי' מעבודות של השעיר. והנה הרמב"ם ז"ל בה' שגגות (פי"א ה"ח) כתב דרק על זדון דטומאת מקדש וקדשיו אתכפרי כהנים בפר אבל אשוגג הי' להו כפרה בשעיר כמו ישראל וע' בלח"מ שם וא"כ נמצא דאף כה"ג הי' לו כפרה בשעיר והרי אמרינן בש"ם דחולין (מ"א ע"ב) דקניא לי' לכפרה הו"ל כדידי' וכן מבואר עוד במנחות (צ"ב ע"א) דכיון דמתכפרים בו הו"ל כבעלים ע"ש. וא"כ לפ"ז אפשר לומר דהא דכתיב וכל אדם לא יהי' דאשמעינן דכהן נאמן לפגל היינו משום דהו"ל בעלים ובעלים נאמנים בשלהם. וכיון דהטעם משום בעלים א"כ שוב אף לענין טומאה יהי' נאמן ושוב אין ראי' דאינו על מצחו נמי מרצה דשפיר אפשר דבאמת אינו מרצה ואומרים לו הבא אחר תחתיו:

ומעתה נראה דר"ש דקאמר כה"ג ביוה"כ יוכיח לשיטתו אזיל דבמשנה דהוריות (ט' ע"א) כה"ג פטור על טומאת מקדש וקדשיו דברי ר' שמעון ומבואר שם הטעם דכתיב ואיש אשר יטמא ולא יתחטא ונכרתה הנפש ההיא מתוך הקהל מי שחטאו שוה לקהל יצא זה שאין חטאו שוה לקהל. ואמרינן במס' שבועות (י"ב ע"א) בהא דשעיר המשתלח מכפר אעשה היכי דמי אי דלא עבד תשובה זבח רשעים תועבה ואי דעבד תשובה הא תניא עבר על עשה ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו כו'. ומבואר במס' יומא (פ"ה ע"ב) דעבר על לאו בשוגג ועשה תשובה ג"כ אינו זז משם עד שמוחלין לו וע' בפהמ"ש להרמב"ם שם. ונמצא מזה דעל שוגג א"צ כפרת קרבן כלל דממנ"פ אי דלא עבד תשובה זבח רשעים תועבה ואי דעבד תשובה הא אינו זז משם עד שמוחלין לו. וא"כ ע"כ הא דצריכי כהנים

כפרה בשעיר על שוגג דטומאת מקדש היינו רק משום שהוא בכרת ושגגת כרת אינו מתכפר בתשובה בלא קרבן וכמבואר שם ביומא:

וא"כ שפיר קאמר ר"ש כה"ג ביוה"כ יוכיח כה"ג דווקא דפטור לר"ש מכרת דטומאת מקדש וקדשיו כיון דאין חטאו שוה לקהל וכיון דאינו בכרת ממילא נתכפר על שוגג דידי' בתשובה לחודא ואין לכה"ג שום כפרה בשעיר ואפ"ה אמרה תורה וכל אדם לא יהי' באה"מ ואיך נאמן לומר שנטמא השעיר אע"כ דהציץ מרצה אפי' אינו על מצחו וע"ז השיב לו ר"י הנח לכה"ג שטומאה הותרה בצבור דהא שעיר קרבן צבור הוא ומיושבת קו' התוס' ישנים שם שהקשו מהא דפר קרבן יחיד משום דפר דהוא בעלים דידי' ממילא ניחא דנאמן:

ומיושבים שפיר דברי הרמב"ם ז"ל דהא מבואר ברמב"ם ה' שגגות (פ"ד ה"א) השוחט בהמת קדשים לע"ז חייב וכ' הלח"מ שם וז"ל אע"ג דרבינו ז"ל פסק בה' ע"ז כר"נ דאין אדם אוסר דשא"ש חטאת דבר שלו מקרי משום דקניא לי' לכפרה כדידי' דמיא עכ"ל. וגם את זה שמעינן לי' להרמב"ם ז"ל דשעיר מכפר על שגגת כהנים וכנ"ל. וגם ס"ל להרמב"ם ז"ל דכה"ג חייב כרת בטומאת מקדש וקדשיו וכמבואר גם בפהמ"ש בהוריות שם דאין הלכה כר"ש. וא"כ ממילא אין ראי' מכה"ג ביוה"כ ושפיר פסק דאינו מרצה אלא כשהוא על מצחו ופסק ג"כ דטומאה דחוי' ואפ"ה לא קשיא מכה"ג ביוה"כ האיך האמינתו תורה כיון דאין הציץ מרצה דכיון דאית לי' כפרה והו"ל בעלים והרי בעלים נאמנים בשלהם:

ה

ובזה יש מקום לומר בטעמא דרבא דאמר בגיטין שם דאפי' אינו בידו נמי נאמן דלטעמי' הוא דאזיל ע"פ ג' מימרי אחריני דרבא. דבמס' יומא (ל"ג ע"א) אמר רבא עבורי דרעא אטוטפתא אסור היכי עביד מדרעא לטוטפתא ופי' התוס' בשם הר"א ז"ל דרבא ס"ל דחייב למשמש בתפילין בכל שעה ק"ו מציץ וקאמר דימשמש בשל יד תחילה ואח"כ בשל ראש. ובמס' יומא (מ"ד ע"א) אמר רבא אמר קרא וכפר בעדו ובעד ביתו ובעד כל קהל ישראל איזהו כפרה ששוה לו ולביתו ולאחיו הכהנים ולכל קהל ישראל הוי אומר זה הקטרת הקטורת ופירש"י ז"ל משום דאילו מתן דמים אין שוה בכולם שהפר מכפר עליו ועל הכהנים והשעיר על ישראל ע"ש. ובמס' זבחים (ל"ב ע"ב) אמר רבא דטומאה דחוי' בצבור והא דקאמר ביומא שם דזאת אומרת טומאה הותרה כבר תי' התוס' שם דזאת אומרת קאמר ולי' לא ס"ל ע"ש:

והשתא ע"פ הני תלתא מימרי דרבא ממילא מוכרח לרבא דאפי' במה שאין בידו נאמן. דהא כיון דס"ל לרבא דחייב למשמש בתפילין בק"ו מציץ ע"כ מוכרח לומר דתמיד דכתיב בציץ אתיא לומר שלא יסיח דעתו ממנו וא"כ ע"כ דאין עודהו על מצחו אינו מרצה וכמבואר בסוגיא דיומא (ח' ע"א) וא"כ קשיא מכה"ג ביוה"כ שאינו על מצאו ומרצה ואין לומר דהנח לכה"ג ביוה"כ שטו אה הותרה לו בצבור דהא רבא ס"ל דטומאה דחוי' וכבר הרגיש בקושיא זו הגאון בתשו' זכרון יצחק. ואך ע"ז הי' אפשר לומר כמו שתירצנו לעיל אליבא דהרמב"ם ז"ל דכה"ג הי' לו ג"כ כפרה בשעיר המשתלח על שוגג דטומאת מקדש וקדשיו והו"ל בעלים וכנ"ל אבל גם ז"א לרבא דאמר דלא מצינו כפרה שוה לכל רק הקטרת הקטורת והיינו משום דמתן דמים הפר מכפר על כהנים (והשעיר על ישראל ואי הוה ס"ל לרבא דגם כהנים מתכפרי בשעיר אשוגג א"כ שוב הויא שעיר כפרתו שוה לכל אע"כ דפשיטא לי' לרבא דשעיר אין מכפר כלל אכהנים ושוב קשיא מכה"ג ביוה"כ. ולהכי ס"ל לרבא דנאמן אפי' במה שאין בידו וא"כ גם אטומאה נאמן אף דל"ה לי' בעלים ושוב לא קשיא מכה"ג ביוה"כ:

ו

ובעיקר הקושיא דלמה לי קרא דוכל אדם איוה"כ תיפוק לי' דהו"ל ביאה ריקנית יש להעיר עוד מדברי התוס' מנחות (כ"ז ע"ב) דהשתחואה צורך עבודה ומותר ליכנס להיכל לצורך השתחואה וע"ע ברמב"ם ה' ביאת מקדש (פ"ב ה"ד) ובכ"מ שם בשם הסמ"ג דאינו מותר אלא בגמר עבודתו ובתי' על הרמב"ם בה' עיוה"כ הארכתי עוד בזה באנפין שונין: ידידוד"ש:

סימן נג

ב"ה טארנאפאל ה' בהר תרס"ט. דכ' ידידי הרב הגדול צמ"ס פאר היחס הר' עקיבא שרייבער נ"י בעיר לבוב יצ"ו.

על אשר עמד בדין חרישה בשביעית לענין מלקות שהרמב"ם ז"ל בה' שמיטה (פ"א ה"ב) כ' אינו לוקה מה"ת אלא הזריעה כו' דמבואר מדבריו דאחרישה אין לוקין וכ' הכ"מ ז"ל הטעם משום דבגמ' מו"ק פליגי ר"י ור"א חד אמר לוקה וחד אמר אין לוקין ומספיקא לא מלקינן לי'. וע"ז תמה כבודו דהא בגמ' דמו"ק שם אמרינן כי אתא רב דימי אמר יכול ילקה על התוספת כו' מאי תוספת ר' אלעזר אמר חרישה וה"ק יכול ילקה על חרישה ונסיב לה תלמודא לפטורא ור' יוחנן אמר יכול ילקה על תוספת ר"ה כו' ומבואר מזה דר"א הוא דאמר דאין לוקין אחרישה בשביעית וממילא ידעינן דחד דאמר לוקין הוא ר'

יוחנן וע' בתוס' שם שהקשו באמת אמאי לא קאמר תסתיים ותי' דמפירש בהדיא לא בעי למימר תסתיים ע"ש וא"כ כיון דהרמב"ם ז"ל פסק בכל פלוגתא דר"י ור"א דהלכה כר"י וכמבואר בדבריו בה' תרומות (פ"ו הי"ב) ובכ"ד וא"כ אמאי פסק כאן דאין לוקין:

תשובה

א

לפום רהטא הי' נראה לתרץ עפ"ד הש"ך ביו"ד (סי' קמ"ה סק"א) דכל היכי דאיכא פלוגתא בין בבלי לירושלמי אליבא דר' יוחנן אף דבעלמא קיי"ל דבבלי וירושלמי הלכה כבבלי מ"מ בפלוגתא אליבא דר"י אזלינן בתר הירושלמי כיון דר"י מרא דירושלמי הוא ודייק טפי עיי"ש. וא"כ מעתה כיון דבירושלמי איתא הפלוגתא בהיפך וכמבואר בירושלמי כלאים (פ"ח ה"א) ובסנהדרין (פ"ז ה"ה) דר"א אמר לוקין על החרישה ופתר מתניתא על תוספת ור"י אמר אין לוקין על חרשה ופתר לה אחרישה וכ"ה עוד בירושלמי שבת (פ"ז ה"ב) וא"כ פסק שפיר הרמב"ם ז"ל כירושלמי בהא:

ואכן הדרנא בי מכח דברי הרמב"ם ז"ל בה' יו"ט (פ"א ה"ד) שפסק דאמרינן בהבערה מתוך שהותרה לצורך הותרה שלא לצורך כמו דאמרינן בהוצאה וכ' הראב"ד ז"ל שם בהשגות דבירושלמי אמרינן לא תאסר ולא תשרי וכ' הכ"מ ז"ל שם לתרץ דעת הרמב"ם ז"ל וז"ל ואע"ג דר"י אמר בירושלמי לא תאסר ולא תשרי לא סמך עליו רבינו כיון דבגמרתנו ר"י עצמו השוה אותן ע"ש. הרי מבואר דשיטת הרמב"ם ז"ל דאפי' במימרא דר"י הלכה כבבלי:

ואמת שהכ"מ ז"ל כאן בה' שמיטה כ' ג"כ בתירוץ אחד דהרמב"ם ז"ל סמך אמימרא דירושלמי אבל היינו רק לפי דרכו דספיקא הוא בגמרין וא"כ ממילא יש לסמוך אירושלמי וכמ"ש הש"ך בה' ע"ז שם דלא שבקינן מאי דפשיטא לירושלמי משום ספיקא דבבלי אבל כיון שביארנו דגם בגמ' דידן מבואר בהדיא איך ס"ל לר"י שוב הדק"ל:

וכבר ראיתי להגאון מהר"י ברלין ז"ל שהאריך להוכיח כן להלכה דאף במימרא דר"י הלכה כבבלי והביא גם מהא דקי"ל בחו"מ (סי' מ') דמחייב עצמו בשטר אף בדבר שלא נתחייב משום דס"ל הכי לר"י בכתובות אף דבירובלמי שם סבר ר"י דאינו חייב ע"ש. ואפשר דגם הש"ך ז"ל לא קאמר רק בהא דאבני הר שנדלדלו דספיקא הוא בגמ' ע"ש. ועכ"פ איך שיהי' דעת הרמב"ם ז"ל מבואר דפוסק כהבבלי אף במימרא דר"י וא"כ הדק"ל:

ב

והנראה לומר בטעם פסק הרמב"ם ז"ל וגם להבין עיקר הפלוגתא שבין בבלי וירושלמי אליבא דר"א ור"י דאזלי לשי':

בהקדם הש"ס דמכות (כ"א ע"ב) א"ר ינאי בחבורה נמנו וגמרו החופה בכלאים לוקה א"ל ר' יוחנן לאו משנתנו היא זו יש חורש תלם אחד וחייב עליו משום שמנה לאוין החורש בשור ובחמור והן מוקדשין וכלאים בכרם האי חורש דמחייב משום כלאים היכי משכחת לה לאו דמיכסי בהדי דאזיל א"ל ר"ל לר"י אי לאו דקילסך גברא רבה הוה אמינא מתני' מני ר"ע הוא דאמר המקיים כלאים לוקה ע"ש:

והתוס' במס' פסחים (מ"ז ע"ב) כתבו דלמ"ד דחורש בשביעית אינו לוקה ע"כ מוקי משנה דיש חורש דאיירי במחפה דאית בי' משום זריעה וקחשיב כלאים ג"כ משום מחפה ע"ש:

וכדברי התוס' אלו מפורש בהדיא בירושלמי כלאים (פ"ח ה"א) אמר ר' יוחנן ולאו מתניתא הוא כלאים בכרם איך אפשר כלאים ע"י חרישה לא במחפה והי' ר' ינאי מקלס לי' א"ל ר"ל בתר כל אילן קלוסיא יכול אנא פתר לה כר"ע דר"ע אמר המקיים כלאים עובר בל"ת ופריך כלום אמר ר"ע אלא לעבור שמא ללקות והכא ללקות אנן קיימין ועוד מן הדא דתנינן שביעית אית לך מימר שביעית דר"ע ומשני פתר לה שביעית דר"א לוקין על החרישה בשביעית כו' ופי' הפנ"מ דקאמר דע"כ לית לך לאוקמא כר"ע חדא דאף ר"ע לא קאמר אלא לאיסורא ולא למלקות ועוד אי כר"ע ולא חשיב מחפה כזורע א"כ היכי תני שביעית הא על חרישה בשביעית אינו לוקה וע"ז קאמר הירושלמי פתר לה כר"א דאמר לוקין על חרישה בשביעית:

ומעתה נראה דהך פלוגתא דירושלמי ובבלי אליבא דר"א תליא בפלוגתא אחרת דפליגי אמוראי אליבא דר"א והוא דבמס' סנהדרין (ס"ג ע"א) אמרינן כי אתא רב דימי א"ר אלעזר על כלם לוקה חוץ מהנודר בשמו והמקיים בשמו כי אתא רבין א"ר אלעזר על כלם אינו לוקה חוץ מהנודר בשמו והמקיים בשמו ומבואר בגמ' שם דטעמא דרב דימי אר"א דקאמר דאין לוקין על הנודר בשמו והמקיים בשמו הוא משום דהו"ל לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו וטעמא דרבין אר"א דס"ל דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו:

והתוס' במס' מכות (ד' ע"ב) כ' בשם הערוך דהא דאר"ע המקיים כלאים לוקה היינו משום דס"ל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו ע"ש:

וא"כ מעתה א"ש דבש"ס דילן במו"ק איתא כי אתא רב דימי אמר יכול ילקה על תוספת כו' ואמר ר"א יכול ילקה על חרישה כו' ומבואר מדברי הריטב"א שם דגם כירושא

דר"א אמתניתא הוא מדברי רב דימי שאמר משמי' דר"א. וא"כ רב דימי אליבא דר"א לשי' בסנהדרין דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וא"כ לדידי' ליכא לאוקמא מתניתין במקיים כדרך דדחי לה בירושלמי כלום אמר אלא לעבור והכא ללקות וע"כ מוכרח לאוקמה במחפה ושפיר ס"ל דעל חרישה בשביעית אין לוקין אבל הירושלמי קאי לרבין אליבא דר"א דלאו שאין בו מעשה לוקין עליו ושפיר מוקמינן מתני' דמחייב בכלאים משום מקיים ובשביעית חייב משום חרישה וע"כ דחורש בשביעית לוקה:

ומיושבת בזה קושית תוס' הנ"ל דאמאי לא קאמר תסתיים דר"א הוא דאמר אין לוקין משום דמהך ברייתא אין ראי' דהא רב דימי לטעמי' קאמר הכי אבל לרבין אינו כן וא"כ עדיין לא תסתיים אי כרבין אי כרב דימי:

וא"כ שפיר ניחא ממילא פסק הרמב"ם ז"ל דפסק דאין לוקין דכיון דתליא בפלוגתא דרב דימי ורבין והרי קיי"ל רב דימי ורבין הלכה כרבין וכמו שהוכיחו התוס' במס' בכורות (כ"ב ע"ב) ד"ה יתיב. וגם הא סתמא דגמ' דמכית מסייעתו דקאמר ר"י לאו משנתנו הוא זו הרי דמוקי למתני' במחפה ולא מוקי לה במקיים וכר"ע והיינו משום דאין לוקין אחרישה בשביעית:

ג

ובאופן אחר נ"ל לומר עוד בטעם פלוגתא זו אליבא דר"א בשאקדים ליישב קושית התוס' ז"ל במס' מכות (ד' ע"ב) בהא דר"י יליף מעדים זוממין דלקי אלאו שאין בו מעשה ופריך מה להני שכן קנס ומשני ר"י לא ס"ל כר"ע דמשמע מזה דלר"ע דס"ל עדים זוממין קנסא ואין ללמוד מעדים זוממין ס"ל דלאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו וע"ז הקשו התוס' ז"ל מהא דאר"ע המקיים כלאים לוקה הרי דלוקין אלאו שאין בו מעשה וכן הקשו התוס' במס' ע"ז (ס"ד ע"א) ד"ה ר"ע ומכח זה דחו פי' הערוך ע"ש ואכן במס' שבועות הקשו עוד התוס' דמשמע מהש"ס דהתם דס"ל לי' לר"ע דלוקין דאמרינן התם (ג' ע"ב) אמשנה דשבועות שתים שהן ארבע הא אוכל ולא אכל לאו שאין בו מעשה והיכי אתיא למלקות ומשני קסבר לאו שאב"מ לוקין עליו ובדף (ד' ע"א) שם אמרינן אי לאו דאר"ע לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו הוה אמינא מתני' מני ר"ע ולמלקות והקשו התוס' דהיכי הוה כר"ע ולמלקות א"כ לא יהי' חייב באוכל ולא אכל כיון דלאו שאין בו מעשה הוא והרי ס"ל לר"ע עדים זוממין קנסא וא"כ לא אתא לדידי' מעדים זוממין לחייב בלאו שאין בו מעשה:

וליישב זה אמרתי דהנה בהא דאמר ר"ע המקיים כלאים לוקה מפורש בגמ' הטעם משום דכתיב בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים ודרשינן הכי כלאים שדך לא.

והנה פסוק זה בכלאי זרעים נאמר אבל עדיין יש לדעת מנ"ל בכלאי הכרם דמקיים חייב אבל הדבר מפורש בירושלמי כלאים (פ"ח ה"א) כתיב לא תזרע כרמך כלאים אין לי אלא הזורע מקיים מנין ת"ל וכרם ולא כלאים ומפרש הפ"מ דהיינו מדכתיב לא סמוך לכרמך ולא כתיב לא תזרע כלאים כרמך ש"מ דבכרמך לא יהי' כלאים אפי' שהוא לא זרען אלא שמקיים עובר עליו:

ואמרינן עוד שם בירושלמי על דעתי' דר' יונתן דאמר חטה וחרצן או שעורה וחרצן הוי כלאים בכרם ולא בעי ג' מינין כהא דאמר ר' זעירא לא תזרע כרמך כלאים עיקר כרמך כלאים לא תזרע ומפרש הגר"א ז"ל ביו"ד (סי' רצ"ה) עיקר כרמך כלאים היינו דלא כר' יאשי' אלא דעיקר כרמך הם הכלאים ולא בעינן ג' מינין בכלאים ומדייק לה ג"כ מדכתיב לא סמוך לכרמך לומר דעיקר הוא הכרם וע' בפי' פ"מ שם:

והנה יתחייב מזה דר"ע דס"ל דהמקיים כלאים לוקה וקדריש מדכתיב לא סמוך לכרמך וכירושלמי הנ"ל פ"כ דס"ל כר' יאשי' דאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד דאילו לר' יונתן דאשני מינין נמי חייב הא איצטרך קרא דלא סמוך לכרמך לומר דעיקר כרמך כלאים ומנ"ל דין דמקיים כלאים בכרם:

ובירושלמי כלאים שם והובא ג"כ בתוס' פסחים (מ"ז ע"א) ד"ה ומוקדשין וכן בתוס' חולין (פ"ב ע"א) ד"ה ולאפוקי פריך אהא דר' יאשי' דאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד קרא דלא תזרע כרמך כלאים למה לי תיפוק לי' דהוי"ל כלאי זרעים ומשני להתראה שאם התרו בו משום שדך לוקה משום כרמך לוקה עיי"ש:

וא"כ מעתה הדבר מוכרח לר"ע דמקיים נמי במלקות דהא ר"ע דדריש לא סמוך לכרמך לענין מקיים ע"כ דס"ל כר' יאשי' דאינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן וכנ"ל וא"כ כיון דס"ל כר' יאשי' קשיא למה לי קרא למקיים בכלאי הכרם תיפוק לי' דהוי"ל כלאי זרעים וגם בכלאי זרעים מקיים חייב מקרא דדריש ר"ע בכלאי זרעים כלאים שדך לא וע"כ מוכרח לומר כתירוץ הירושלמי על ר' יאשי' דנפ"מ להתראה וא"כ ע"כ דמקיים בכלאים לוקה דאי אינו לוקה ל"ש תרי קראי לעבור בב' לאוין וכמ"ש התוס' ב"מ (ס"א ע"א) וא"כ ע"כ קרא למלקות הוא דאתא:

ומיושבת ממילא קושית תוס' מכות הנ"ל שהקשו דאמאי ס"ל לר"ע מקיים כלאים לוקה כיון דס"ל עדים זוממין קנסא א"כ אין ללמוד מעדים זוממין דהשתא שפיר ניחא דהא לר"ע בהדיא ריבתה תורה מקיים למלקות:

וא"כ לפ"ז יש לומר ג"כ דר"ע יליף בעלמא לחייב בלאו שאין בו מעשה מדגלי קרא בכלאים ומשו"ה שפיר ס"ל באוכל ולא אכל דחייב ומיושבת קושית תוס' שבועות הנ"ל:

ד

והנה בהא דתנן במשנה דיש חורש תלם אחד דחייב משום שמנה לאוין ולא קחשיב אלא שבעה תי' התוס' ז"ל משום דבכלאים גופא איכא ב' לאוין חד משום כלאי הכרם וחד משום כלאי זרעים ולכאורה יש להקשות לפי' התוס' ז"ל דהא בהדיא תני במתני' כלאים בכרם ולא קחשיב כלל כלאי זרעים ואכן לפ"ד הירושלמי הנ"ל דר"ע דס"ל מקיים כלאים לוקה ע"כ ס"ל כר' יאשי' דל"ה כלאים בכרם עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד והרי בגמ' מוקי ר"ל מתני' כר"ע דס"ל המקיים כלאים לוקה וא"כ ממילא בכלאים בכרם גופא איכא גם כלאי זרעים וחייב שתים וכיון דתני במתני' כלאים בכרם ממילא גם כלאי זרעים בכלל ואיכא שמנה לאוין:

ומעתה שפיר ניחא הא דפליגי אליבא דר"א לענין חרישה בשביעית. דהנה זהו דוקא ניחא לר"ל דמוקי מתני' כר"ע דמקיים בכלאים לוקה אבל לר' יוחנן דמוקי מתני' במחפה וא"כ אתיא נמי כר' יונתן דחייב אב' מינים וא"כ בכלאים בכרם אינו חייב משום כלאי זרעים ושוב קשיא דלא הויין אלא שבעה:

ואכן נראה לומר עוד דאיכא בכלאים בכרם תרי לאוי ומטעמא אחרינא עפ"מ דאמרינן במס' שבת (פ"ה פ"א) לא תשיג גבול רעך גבול שגבלו ראשונים לא תשיג והקשו התוס' ז"ל שם דא"כ הזורע כלאים ילקה גם משום לא תשיג דהא גבול שגבלו ראשונים הוא ותי' דאין לוקין על לאו זה מתרי טעמי חדא דהוי לאו הניתק לעשה דניתן להשבון ועוד דהוי לאו שבכללות. והנה מבואר ברש"י תמורה (ד' ע"ב) דכהנים לוקין גם אלאו הניתק לעשה. וא"כ הכא במתני' דאיירי בכהן א"כ שפיר חייב שתים משום כלאים לחודא והיינו דמלבד חיובא דכלאים חייב גם משום לא תשיג ואף דהוי לאו הניתן להשבון הא כהן לקי גם אלאו הניתק עשה:

ואכן היינו דוקא למ"ד דלוקין אלאו שבכללות שפיר איכא לפרושי כלאים בכרם משום לא תשיג אבל למאן דס"ל דלאו שבכללות אין לוקין עליו א"כ שוב ל"ש לחייב משום לא תשיג אפי' בכהן ושוב מוכרח לאוקמי כר' יאשי' דוקא וחייב משום כלאי זרעים:

ומעתה א"ש הא דקאמר רב דימי אליבא דר"א דאין לוקין אחרישה בשביעית דרב דימי אליבא דר"א לשיטתי' דאמרינן במס' סנהדרין שם (ס"ג ע"א) דרב דימי אר"א דס"ל על כלן לוקה היינו משום דס"ל לוקין על לאו שבכללות ורבין דאמר משמי' דר"א דעל כלן אינו לוקה היינו משום דאין לוקין על לאו שבכללות וא"כ אמור מעתה דרב דימי אר"א לטעמי' דס"ל דלוקין על לאו שבכללות וא"כ איכא בכלאים בכרם בכהן גם משום לא תשיג והו"ל שמנה לאוין וא"כ ע"כ מוכרח דליכא בכה"כ משום כלאי זרעים דאי הוה

בי גם משום כלאי זרעים א"כ הו"ל תשעה ובמשנה קחשיב שמנה וא"כ ע"כ כר' יונתן דחייב אב' מינים וא"כ ע"כ דדרשינן לא סמוך לכרמך לעיקר כרמך כלאים ושוב אין לנו קרא על המקיים כלאים בכרם וע"כ הא דמחייב בכלאים הוא משום מחפה ולהכי סבר דאין לוקין אחרישה בשביעית אבל לרבין אליבא דר"א דאין לוקין אלאו שבכללות וא"כ ע"כ אין לחייבו משום לא תשיג רק משום כלאי זרעים וע"כ כר' יאשי' וא"כ המקיים כלאים לוקה וא"כ מוקי מתני' במקיים ולהכי ס"ל דלוקין אחרישה בשביעית ואתיא שפיר פסק הרמב"ם ז"ל וכנ"ל:

ידידו"יש:

סימן נד

כבוד הרב החסיד החו"ב בחדרי תורה הר' ישראל מרדכי טייטעלבוים נ"י בק"ק קאפיטשיניץ יצ"ו

ע"ד שאלתו אודות טבילה בנהר בשבת בכפרים שאין שם מקוה:

תשובה

א

עיקר דין טבילה בשבת מבואר בשו"ע או"ח (סי' שכ"ו ס"ח) להיתר ובמג"א שם בשם הת"ה (סי' רנ"ה) דאף להמרדכי דאוסר טבילת צונן בכלי משום דנראה כחמין אבל בנהרות או במקואות שלנו דל"ד לבריכה לכו"ע שרי והחשש בזה רק משום דלפי מנהגנו דאין טובלין אלא לצורך א"כ נראה כמתקן והמג"א ז"ל ס"ל דל"ה מתקן כיון דאין טבילה זו מהדין דבטלה תקנת עזרא ומ"ש המג"א שם בשם האגור דבנהר אסור היינו רק דהוי כמו כלי ולא משום מתקן ועי' במחה"ש שם דחוזר אדלעיל ולא משום חשש דסחיטת שער או מתקן דבזה אין חילוק כלל בין נהר למקוה ולענין עיקר טבילה בשבת הלא בדורותינו אלה אשר כבר זכינו לאורן של צדיקים תלמידי הבעש"ט זי"ע מי יהין ח"ו עוד לפקפק אחרי טבילה במקוה בשבת טבילה המטהרת גוף ונשמה:

וגדולה מזו יראה באבן העוזר (סי' שס"ג) שכ' דגדולי הדורות שלפנינו הוי חברי גזיזי דברדא לטבול בשבת ועי' במג"א (סי' ש"כ סקט"ו) דבנהר ובאר אסור לשבור הקרח ובמחה"ש בשם השב יעקב שחולק ע"ז והתיר ע"ש:

ולפיכך הדבר פשוט להיתר בזמננו ובלבד שלא יסחוט השער ולא ישוט וכמבואר בש"ס ופוסקים ואין להאריך בזה:

ב

ואמנם בנ"ד יש תוספת חשש משום מעביר המים שע"ג ד"א. ואכן גם ד"ז מבואר שם בשו"ע (שכ"ו ס"ז) דהרוחץ בנהר ינגב גופו כשעולה מהנהר כדי שלא יעביר המים ד"א לכרמלית ע"ש:

והנה לכאורה יש לחשוש משום העברה בנהר עצמו דהוי ג"כ כרמלית ואולם דבר זה מבואר בחי' המאירי ז"ל בשבת (קמ"א) בשם גדולי הדורות דבעודו בנהר אן חשש משום שהמים בנהר מעבירים אלו את אלו ונמצא שנא הביא מהם ד"א שלימות ורק המאירי ז"ל הקשה בזה דהא המים שעל כתפיו אינם מודחים ע"י מי הנהר וא"כ נושא אותם ד"א שלימים עכ"ק ואעפ"כ מסיק המאירי שם להיתר בתוך הנהר עצמו וכ' דלהצריכו לנגב המים שעל כתפיו הוא חומרא גדולה:

ובעיקר קו' המאירי ז"ל נלע"ד להעיר מהמשנה דמקואות (פ"ז) מקוה שי"ב מ' סאה מכוונות וירדו שנים וטבלו וזאח"ז אם היו רגליו של ראשון נוגעין במים אף השני טהור דברי ר"י וכ"פ הטור יו"ד (סי' ר"א) והרי טעמא דר"י מפורש בש"ס דגיטין (ט"ז) משום דאמרינן גוד אחית והוי המים שעל גופו מחוברין למי המקוה ומשקה טופח חיבור ע"ש וא"כ י"ל גם בנ"ד דהמים שעל כתפיו הוי כמחוברין למי הנהר ול"ה עקירה והנחה, ועי' ש"ס דשבת (ד' ע"ב) מים ע"ג מים היינו הנחתן וממילא ליכא איסור דהעברה תוך הנהר:

ואף להרמב"ם ז"ל דפסק דהשני טמא וכחכמים דפליגי אר"י ומטעם הנ"ל משום דבמקצת מקומות שבגוף ינגבו המים ול"ה חיבור מ"מ עדיין יש לצדד לפי הש"ס דחגיגה (י"ט ע"ב) דבדרבנן מודים חכמים לר"י דאמרינן גוד אחית וע' טו"ז בסי' ר"א שם (ס"ק מ"ז) דכן הלכה וא"כ הכא בכרמלית דרבנן בתוך הנהר לכו"ע הוי חיבור, ויש להעיר מירושלמי חגיגה (פ"ב ה"ו) מתניתא פליגא על רשב"ל דר"י מטהר אפי' בנדה יראה מסתימת הירו' כלישנא דפליגי אפי' בדאו':

והנה במש"ל דר"י ס"ל דמשקה טופח הוי חיבור י"ל דאזיל לשי' בתוספתא דפרה והובא בר"ש (שילהי דפרה) בעלה מטבילתו ויש עליו עדיין כטיפי מרגליות מים הזאתו פסולה דחשיב עדיין מים ע"ש וע"ע בירו' שבת (פ"ב) במשנה דלא יקום אדם כשפופרת דר"י מתיר דאמר ר"י כדעתי' דאמר משקה טופח חיבור ע"ש ובירו' עירובין (פ"ח ה"ו) דקאמר מיחלפא שיטתא דר"י דאמר מים יש בהם ממש ע"ש:

ג

ובהיותי בזה אמרתי להעיר עוד במ"ש הב"י שם (בסי' שכ"ו) לחלק בין הא דאמרינן באדם הרוחץ חיישינן ובעי לנגב ובבגד אדם הולך ברה"ר ומטר סוחף עליו ואינו חושש משום דבאדם יש ריבוי מים על גופו ובבגד מימיו מועטים ע"ש ובטו"ז שם מ"ש בזה:

והרי מבואר מד' הרמב"ם הנ"ל (בה' מקואות) גבי מקוה שמימי' מכוונים וירדו שנים וטבלו זאח"ז דהשני טמא ובהטביל בה את הסגוס פסק דטהור וכ' הכ"מ בשם הריב"ש ז"ל וכ"ה בב"י שם הטעם משום דבאדם הרבה מקומות נגובים משא"כ בבגד יש הרבה מים, וא"כ איפכא שמעינן לה דאדרבא בבגד ריבוי מים יותר מעל גוף האדם:

ואכן מלבד מה דיש לחלק בין סגוס לשאר בגדים וכמבואר שם יש לחלק ג"כ בין טבילה לירידת גשמים משום דבטבילה בעינן שיבלעו מים וכמבואר במס' מקואות (פ' י') וגם יש להעיר בזה מהש"ס דכריתות (ט"ו ע"ב) זב וטמא מת שהי' מהלכין בדרך וגשמים יורדים עליהם אפי' אם סוחט מצד עליון לתחתון המשקין טהורין ופרש"י שם הטעם כיון שסופן לבלוע בבגד בשפה התחתונה ע"ש. וע' תוס' גיטין (ט"ז פ"א) ודו"ק:

ד

ומ"ש כ"ה עוד דאפשר דהנהר עמוק י' ע"י מחיצות והוי רה"י ואסור להוציא ממנו לחוץ יע' במג"א (סי' שמ"ה סקי"ד) וכן בסי' (שנ"ו סק"ב) דהיינו דוקא כשהמחיצות בשיפוע כ"כ שמתלקטות י' מתוך ד' אבל בלא"ה לא הוי מחיצה, ואפי' אם הי' מחיצות כראוי ג"כ ל"ה איסור בדבר דהא הנהר הרבה יותר מבית סאתים והוי כמו קרפף יותר מב"ם שלא הוקף לדירה דמותר להוציא ממנו לבקעה וכמבואר להדיא בסי' (שמ"ו ס"ג) וע' בטו"ז שם הטעם דאף דהוא רה"י גמור מה"ת התירו לטלטל ממנו לכרמלית כדי שלא יבאו לטלטל בו ע"ש:

מכל הלין פשוט דטובלין בנהר בשבת לש"ש ובלבד שלא יסחוט ולא ישוט וינגב א"ע בצאתו וכנ"ל וליתר שאת ינהוג לפשוט וללבוש סמוך לנהר ממש בתוך ד' אמות בכרמלית וא"כ ודאי אין שום חשש:

ה

וע"ד מה שעמד במס' שבת (ס' ע"ב) בהא דתנן התם במשנה לא יצא האיש בסנדל המסומר ומפרש בגמ' משום מעשה שהי' שנהרגו ע"י סנדל ופריך אי הכי בחול נמי ליתסר ומשני מעשה כי הוה בשבת הוה ופריך דא"כ ביו"ט לישתרי ומשני דאפי' לר' חנינא בן עקביא דאמר לא אסרו אלא בירדן ובספינה וכמעשה שהי' ה"מ ירדן דשאני

משאר נהרות אבל יו"ט ושבת כי הדדי נינהו כו' ע"ש. והדבר צריך ביאור דאמאי שני לי' בין ירדן לשאר נהרות יותר ממה דשני לי' בין שבת ליו"ט:

והנ"ל בס"ד בפשי' דהנה במשנה דאהלות (פ"ח מ"ה) תנינן אלו אין מביאין כו' ספינה שטה על פני המים וא"כ לפ"ז ע"כ הא דלא ישא אדם מי חטאת ויעבור בירדן ובספינה אין החשש שמא תאהיל הספינה על כזית מן המת ותביא טומאה לכל הכלים שבספינה דהא ספינה אין מביאה טומאה וע"כ ליכא רק אחד מב' חששות או שמא יאהיל הכלי עם מי חטאת על הכזית מת וכמו שפירש"י ביבמות (קט"ו ע"ב) או אם הי' מקום לומר שהספינה עצמה מקבלת טומאה ואז ממילא הי' נפסל המי חטאת משום מקומו טמא וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש דפרה (פ"ח מ"ו):

והנה החילוק בין שני הטעמים דלטעם משום שהכלי עצמו מאהיל אינו רק אם הוא כנגדו ממש דזהו ודאי חששה רחוקה משא"כ באם הספינה טמאה דחיישינן לכל הספינה והוא חששא יותר קרובה. וא"כ מעתה יהי' נמצא דלר"ח בן עקביא לשיטתו שפיר יש חילוק בין ירדן לשאר נהרות דהא במשנה דשבת (פ"ג ע"ב) תנן מנין לספינה שהוא טהורה שנאמר דרך אני' בלב ים ור"ח בן עקביא בגמ' שם דכל הספינות טהורות חוץ מספינת הירדן וא"כ לרחב"ע שפיר ניחא דקאמר לא אמרו אלא בירדן ובספינה משום דאז הספינה ג"כ נטמאת ושפיר איכא החשש לכל הספינה משא"כ בשאר נהרות דאין חשש רק שמא יאהיל כנגדו דוקא וזהו שאמרו ה"מ ירדן דשאני משאר נהרות אבל יו"ט ושבת כי הדדי נינהו וז"פ:

ידידו"ש:

סימן נה

ליד"נ הרב המאוה"ג החו"ב צמ"ס מוה"ר יחזקאל שיחי' דומו"ץ דק' גלינא יצ"ו.

ע"ד שאלתו בישראל שקנה פרה מבכרת מנכרי בקנין כסף ותק"כ וכשבא הישראל לקחת פרתו חזר בו הנכרי ולא רצה לתת לו רק באופן שיוסיף לו על דמי מקתו הראשון עשרה ר"כ והישראל לא רצה להוסיף ובתוך אותם הימים ילדה הפרה בכור ועתה שואל הישראל אם מחוייב להוסיף דמים ולפדות הבכור מהנכרי ולנהוג בו קדושת בכור:

תשובה

א

בעיקר השאלה אם מחוייב ישראל לפדות בכור מנכרי יש ללמוד מתשו' מהר"ם לובלין (סי' ל"א) שכ' בנידון כעין זה וז"ל ובר מן דין דאפי' הי' ודאי בכור לא מצינו שיהי' ישראל מחוייב לפדותו מן העכו"ם כשהעכו"ם תופסו אפי' שלא כדין ע"ש:

וכן יש להביא עוד מדברי הצ"צ בתשו' (סי' ס"ב) שהסכים לדעה זו וחילק בין היכי שהבהמה היתה מתחילה של ישראל והנכרי תופסו שלא כדין דזה לא מהני אבל כשהבהמה היתה מתחילה של נכרי והנכרי תופסו מסכים עם המהר"ם לובלין ז"ל דא"צ לפדותו ע"ש וא"כ בנ"ד שהבהמה היתה של נכרי מתחילה עכ"פ לכו"ע ודאי דא"צ לפדותו:

וגדולה מזו מצאתי בתשו' מהר"ם בר ברוך (סי' ע"ח) שכ' לענין בכור שתפסוהו גוים בשביל היזק וז"ל וששאלת אם עשה היזק לגוים ונתפש עד כמה חייב הכהן לפדותו היכא שלא בפשיעתו ובלא כונתו נתפש לא אשכחן מפורש עד כמה יפדהו אבל מסברא אין פודין יותר מכדי דמיו כמו שבויין ותפילין ומזוזות דאמר בפ' השולח אין פודין יותר על כדי דמיהן מפני תיקון העולם עכ"ל הרי דאפי' כשכבר הי' ביד כהן אין מחוייבין לפדותו ביותר מכדי דמיו וא"כ כ"ש בנ"ד:

ב

ומלבד כל אלה הנה יש לצדד בנ"ד דאפי' הולד עצמו אין בו קדושת בכור מכמה טעמים:

התה"ד בפסקים (סי' ק"ל) כ', וז"ל ההיא מתני' דבכורות מייתי לה תלמודא פא"נ ומסיק רבא התם דטעמא הוא דמשום דאי לא יהיב לי' ישראל זוזי אתי עכו"ם ותפיס לה לבהמה ואי לא אשכח בהמה תפיס לה לולד כו' ומקשים עלה התוס' שם דמ"ש מבהמת ארנונא דפ"ק דפסחים לל"ק דרבא דהיכי דמצי מסלק לי' חייבת בבכורה ול"פ לי' מה"ט ומתרצים דהתם שאני לפי שגוף הבהמה של ישראל הי' אבל הכא גוף הבהמה של העכו"ם היתה כל כמה דאית לי' לעכו"ם צד זכי' באם תמצי לומר בגזל פטור בבכורה עכ"ל:

והן אמת שהמשאת בנימין ז"ל בתשו' (סי' ל"ה) כ' שלא מצא שום רמז לא בתלמוד ולא בתוס' כדברי מהרא"י ז"ל הנ"ל ולא אשכחן אלא היכי דמצי הנכרי לסלוקי בזוזי מצד הדין אז הוי יד נכרי באמצע אבל לא היכי דלא מסלק לי' אלא מצד גזל ואלמות ע"ש:

וע' ג"כ בתשו' עה"ג (סי' ק"ב) שעלה בדעתו להביא ראי' לדברי התה"ד מהא דפסחים דאמר רבא לבני מחוזא בעירו חמירא דבני חילא כיון דאילו מיגנב בעיתו שלימו כו' שפי' הרמב"ם ז"ל דהיינו שאין הישראל חייב באחריותו אלא הנכרי הוא אלם ומכח

אלמותו צריך לשלם לו וכ"ה בטור או"ח (סי' ת"מ) הרי דכח באלמות מהני והו"ל יד נכרי באמצע ואכן דחה זה דשאני התם שריבה רחמנא לא ימצא כדמסיק התם משא"כ לענין בכורה וכ' ג"כ שלא מצא כדברי התה"ד ז"ל בתוס':

ואכן בתשו' צמח צדק (סי' ס"ב) כ' דדין זה דאלמות יש לו מקור נאמן בגמ' דחולין (ל"ט ע"ב) חזינן אי גברא אלמא היא דלא מצי מדחי לי' אסור ע"ש והביא ג"כ דברי התה"ד הנ"ל וכ' דאף שלא נמצא כן בתוס' אפשר דכך הי' כתוב בתוס' שלפניו וגם לעיקר דדינא הא מבואר בגמ' אי אלמא הוא כו' ע"ש וכ"כ עוד שם (בסי' ס"ג):

ג

איברא דעדיין יש לכאורה לפקפק בהיתר זה דאלמות מכח דברי הרשב"א בחולין שם שכ' דל"ה רק קנין דרבנן וע' ברי"ט אלגזי (פ"ב דבכורות) שהקשה מזה אתשו' צ"ל הנ"ל:

אבל נלענ"ד לומר דבנ"ד יהי' מהני לכו"ע והוא עפ"ד הרמ"א ז"ל בתשו' (סי' פ"ז) שכ' בדין ישראל שקנה פרה מנכרי ולא משכה עדיין לביתו רק קנה בכסף ואמר לו הנכרי שיחזור לו החצי כמנהג המקום ואח"כ הוכר הגנב וילדה בכור וכ' שם הרמ"א ז"ל להתיר מטעם דקיי"ל כר"ת ז"ל דבעכום משיכה דוקא קונה ולא מעות ורק דנהי דמעות אין קונות מדין תורה אבל עכ"פ לא גרע מסטימתא דקניא מדרבנן עכ"פ ואכן כיון דלא קנה הישראל רק בקנין דרבנן מכח מנהג הרי לעומת זה יש מנהג המקום שהגוי ישלם החצי בגניבה ושוב הו"ל יד נכרי באמצע ע"ש:

וה"ה ממש בנ"ד דלא קנה הישראל הבהמה במשיכה רק בקנין כסף דלשי' ר"ת ז"ל לא הוי רק קנין סטימתא וכן תק"כ ג"כ לא הוי רק סטימתא וגריע עוד מקנין דרבנן דעלמא וכמבואר בנה"מ (סי' ר"א) וא"כ כיון דהישראל לא קנה רק בקנין כזה. ממילא שוב מועיל לעומת זה קנין אלם של נכרי אף דהוא רק דרבנן. וע' עוד בתשו' המיוחסות לרמב"ן ז"ל (סי' רכ"ה) שכ"כ דקנין סטימתא אין מועיל לחייב בבכורה ולטעמי' אזיל שכ' בחי' ב"ב (ע"ז) דקנין דרבנן אין מועיל לדאוריתא ע"ש:

ד

ועוד יש לדון בהיתר הולד ע"פ המשנה דב"ק (צ"ג ע"ב) גזל פרה מעוברת וילדה כו' משלם דמי פרה העומדת לילד וע' ברא"ש שם שכ' דאפי' הפרה והרחל קניא בשינוי וא"צ לשלם אלא דמים ע"ש. ואכן היתר זה יהי' תלוי בפלוגתא דלשי' בעה"מ ז"ל שם דהשינוי הוא רק בולד דמעיקרא עיבור והשתא בהמה וא"כ ממילא נמצא דל"ה שינוי רק אחרי שיצא רובו דהו"ל כילוד וא"כ בא אז קדושת בכור ושינוי כאחד וא"כ בכה"ג לא קנה דהא מבואר בגמ' תמורה (כ"ה ע"א) דכל שבאין כאחד אמרינן דברי הרב ודברי

התלמיד דברי מי שומעין ע"ש וע' בקצוה"ח (סי' ר"ט) בזה. ואכן עכ"פ יש לצרף לסניף להיתרא עפ"ד הי"ש ב"ק שם שכ' דקונה גוף הולד למפרע וא"כ ל"ה באין כאחד. וע' תוס' חולין (ס"ט ע"ב):

ואפי' לסברא זו דשינוי קניא למפרע לענין שישלם כשעת הגזילה עכ"פ הרי עומד באחריותו לענין אונסא וזולא ומבואר בגמ' דב"מ (ע' ע"ב) דהיכי דקביל עלי' אונסא וזולא הו"ל יד עכו"ם באמצע וע' ריטב"א שם דגם להמסקנא כך הוא. ואף לפמ"ש הרמ"א ז"ל ביו"ד (סוס"י ש"כ) דלא מהני קבלת אחריות של הנכרי הרי הרמ"א ז"ל הוציא דינו מתשו' מהר"י ווייל ז"ל ובהדיא מבואר שם במהרי"ו (סי' קע"ד) דהיינו דוקא בנכרי שקיבל בהמה מישראל דלא יצאה מרשות ישראל ע"י אחריות הנכרי אבל ישראל שקיבל בהמה מנכרי והנכרי קיבל אחריות ודאי פטורה מבכורה ע"ש וא"כ ה"נ בנ"ד שעיקר הבהמה של הנכרי מתחילה וע"י קנין דגזילה עומדת באחריותו דהו"ל יד עכום באמצע. וע"ע בתשו' רמ"א (סי' פ"ז) שכ' ג"כ לצרף לסניף להיתרא הא דגזל פרה וילדה ע"ש:

ה

ויש לצרף לזה עוד דכיון שלא רצה לתת לו החפץ הרי בידו לבטל המקח ג"כ וכמבואר בנה"מ (סי' צ"ה סק"ג) דנתן לו מעות וכשבא למשוך החפץ אינו חפץ לתת לו המקח בטל ואף אם שוה פחות אח"כ מחוייב לתת לו כפי מה שנתן לו בתחילה ע"ח:

ולמד דין זה ממה שחידשו הב"ש והח"מ באהע"ז (סי' ק"כ) דכשמכר שלא בהקפה ואח"כ מעכב לו מעותיו דהמקח בטל ובאמת מצאתי מבואר כדברי הב"ש והח"מ הנ"ל בשיטה מקובצת ב"ק (ק"ה ע"ב) ד"ה אתה מכרתו שכ' בהדיא כן וז"ל ושמעינן מינה דמאן דמזבין לי' לחברי' מידי אדעתא דיהיב לי' דמי ולא יהיב לי' ל"ה זביני זביני ע"ש. וא"כ בנ"ד שלא רצה לתת לו ודאי דהוי ביטול מקח:

ולכאורה הי' מקום לפקפק בזה ממ"ש הרמ"א בחו"מ (סי' ר' ס"ז) דכל שנקנה המקח ומיאן המוכר לתת ע"י הסכסוכים שנפלו ביניהם דל"ה ביטול מקח ע"ש ונראה לכאורה דה"ה בנ"ד. ואכן הרמ"א ז"ל הוציא דינו מתשו' הריב"ש (סי' רכ"ב) ושם ענין אחר לגמרי דהסכסוכים הי' איך נעשה המקח שהמוכר רצה לתת לו צמר נקי במשקל אשר רצה הלוקח ועי"ז ודאי דל"ה ביטול מקח משא"כ הכא שחזר הלוקח ממקחו עד שיוסיפו בדמיו דזה הוי חזרה בגוף המקח ודאי הוה ביטול המקח וכ"ד הנה"מ הנ"ל:

ו

ולפום ריהטא עלה בלבי להעיר עוד בהיתר בכור זה ע"פ הש"ס דע"ז (נ"ב ע"ב) בהא דאבני המזבח ששקצום אנשי יון דאר"פ התם קרא אשכח ודרש דכתיב ובאו בה פריצים

וחללוה וכן אמרינן התם דבקשו לגנוז דינרא הדריינא מפני טבעה של ירושלים עד שמצאו לה מקרא מן התורה שהוא מותר ובאו בה פריצים וחללוה וערש"י שם דכיון שנכנסו עכו"ם להיכל יצאו כליו לחולין וכיון דנפקי לחולין קנינהו בהפקירא והו"ל דידהו וכשנשתמשו לעכום נאסרו הרי מבואר דמיד שבאו בה פריצים אפי' קודם שנשתמש יצאו לחולין:

וכה ראיתי להגאון מהר"א ז"ל בתשו' יד אלי' בנידון שאלה ששלל עכו"ם תכריכי המת שצידד להיתרא מהאי טעמא דבאי בה פריצים וחללוה:

וכן צידד בתשו' תשב"ץ ח"ג (סי' ה') בענין בהכנ"ס שנחרבה ע"י עכום שכ' דהא דבאו בה פריצים אינו רק בקדושת המקדש אלא בכל דבר שבקדושה ע"ש:

וא"כ נחזי אנן בנ"ד בדין בכור דהוא קדושת הגוף אי שייך בי' הא דובאו פריצים והי' נראה דיהי' זה תליא בפלוגתא שבין הבעה"מ והרמב"ן ז"ל בע"ז שם שדעת בעה"מ ז"ל דלא מהני הא דובאו פריצים רק בקדושת דמים ולא בכ"ש וקרבנות מטעם דהא דובאו בה פריצים הוא מטעם מעילה דע"י מעילה יצא לחולין ומשו"ה בקרבנות וכלי שרת לא מהני דהא קיי"ל דבבהמה וכ"ש יש מועל אחר מועל ומה"ט כ' דלא שייך זה רק בפריצי ישראל והרמב"ן ז"ל חולק ע"ז וס"ל איפכא דהא דובאו בה פריצים ע"י עכו"ם דוקא דלאו מטעם מעילה הוא ומשו"ה מהני אפי' בקרבנות וכ"ש אף דיש בהוא מועל אחר מועל ואפי' במזיד אף דלא שייך מעילה ע"ש. וא"כ לפ"ז הי' תלוי דין זה בפלוגתא שבין בעה"מ והרמב"ן ז"ל דלשי' הרמב"ן ז"ל ע"י גזילה דנכרי אפי' בהמה וכ"ש יוצאין לחולין:

ז

ויש לי להוסיף עוד בזה דכאן בנ"ד שהישראל לא קנה אלא במעות ואח"כ גזל העכו"ם ממנו והי' מהני ממנ"פ:

דהנה כבר העירו על שיטת בעה"מ ז"ל הנ"ל מש"ס מפורש בנדרים (ס"ב ע"א) א"ר יוחנן כל המשתמש בכתרה של תורה כו' ק"ו ומה בלשצר שנשתמש בכלי קודש שנעשו כלי חול שנאמר ובאו בה פריצים וחללוה כיון שפרצום נעשו חול נעקר מן העולם כו' הרי מבואר בהדיא דאפי' בכ"ש אמרינן האי דובאו בה פריצים וחללוה:

והנ"ל בזה דר"י לשיטתו דבש"ס דחולין (קל"ט ע"א) בהא דתנן שילוח הקן אינו נוהג במוקדשין דפריך הש"ס היכי דמי אילימא דהו"ל קן בתוך ביתו ואקדשי' מי מחייב כי יקרא קן צפור פרט למזומן ואלא דחזא קן בעלמא ואקדשי' והא ל"ה ברשותו ומוקי לה רב במקדיש פירות שובכו ומרדו ושמואל מוקי לה במקדיש תרגנולתו לבה"ב ומפרש שם בגמ' רב מ"ט לא אמר כשמואל ומשני דרב ס"ל דקדשי בה"ב דקדושת בעלמא

הוא כיון דמרדה פקעה קדושתי' וחייבת בשילוח ושמואל אמר כל היכא דאיתא בי גזא דרחמנא איתא:

והרשב"א ז"ל בחולין שם הקשה אהא דאמר רב דקדשי בה"ב כיון דמרדו פקעו קדושתי' ואמאי פקעו קדושה שבהן להיכן הלכה ותי' דהקדש דמים אינו כקנין הגוף אלא כשעבוד ממון וכיון שנתייאש הגזבר מחמת שמרדו הו"ל כהפקר ופקע לי' שיעבוד ממון שיש לגבוה עליו וכדאמרינן לענין שיירא שעמד עלי' גייס דכל היכא דאין הבעלים יכולין ליטול יכול למימר מהיפקרא קא זכינא דאלמא הפקר הוא ויצא מרשות בעלים ואשמעינן קרא דבקדשי מזבח אינו כן ע"ש וכ"כ גם הריטב"א ז"ל בחולין שם:

ומעתה יהי' נמצא בהא דהתירו כל דינרא והדריינא שבעולם ולא חשו לטבעה דירושלים משום שמצאו לה מקרא מן התורה דובאו בה פריצים וחללוה אינו מגזירת הכתוב אלא טעמא רבה יש בדבר דהא כיון דקדושת דמים בעלמא הוא וממילא כל שבאו פריצים והו"ל הפקר וכדברי רש"י ע"ז הנ"ל לא עדיף ממקדיש תרנגולתו לבה"ב ומרדה דאמרינן דפקעה קדושתא. וממילא יהי' נמצא לשי' זו דאין ללמוד מקדשי מזבח דהא בקדשי מזבח לא מהני מרדו דאף דהויין הפקר לא פקעו קדושתי'. וכ"ז לרב דמחלק בין קדשי מזבח לקדשי בה"ב איכא לאוקמא קרא דובאו בה פריצים. וחללוה דאשמעינן דיצא לחולין אקדשי בה"ב דוקא אבל לשמואל דאמר דאפי' קדשי בדק הבית לא פקעו קדושתי' כשמרדו משום סברא דכל היכי דאיתא בי גזא דרחמנא איתא וא"כ ע"כ הא דובאו בה פריצים גזה"כ הוא בפריני עכום ולאו מטעם הפקר וממילא ה"ה בקדשי מזבח וכ"ש:

ומשו"ה ר"י לשיטתו דבגמ' דחולין שם אמרינן וכן אמר ר' יוחנן במקדיש תרנגולתו לבה"ב ומרדה וא"ל ר"ל וכיון שמרדה פקעה לי' קדושתא ושני לי' כל היכי דאיתא בי גזי דרחמנא איתא ע"ש ומשו"ה שפיר קאמר ר"י דהא דובאו בה פריצים קאי אפי' אכ"ש:

והנה בהא דחולין שם קיי"ל כשמואל דבמקדיש תרנגולתו לבדה"ב איירי וע' בריטב"א חולין שם שכ' הטעם דאף דבעלמא קיי"ל דהלכה כרב באיסורי מ"מ כאן דר"י ס"ל כשמואל הכי פסקינן וכן מבואר מדברי הרמב"ם ז"ל בה' שחיטה (פי"ג ה"כ) עיי"ש. וא"כ ממילא דובאו בה פריצים שייך אף בכ"ש וקדשי מזבח וא"כ יהי' מקום לצדד לכאורה להיתר בנ"ד:

ח

ולא עוד אלא די"ל דהכא יהי' שרי בין לרב בין לשמואל בממנ"פ. עפ"ד התוס' בכורות (י"ג ע"ב) שהקשו למ"ד משיכה מפורשת מן התורה ליגמר שיקנה כסף בהדיוט כמו

בהקדש דכתיב ונתן הכסף וקם לו ותי' דלהכי שייך טפי כסף בהקדש מבהדיוט משום דבהדיוט דאפשר במשיכה לא יהא קנין אחר משא"כ הקדש ל"ש בי' משיכה דכל היכא דאיתא בי' גזא דרחמנא איתא ע"ש:

ועפ"ד התוס' הנ"ל אמרתי להעיר בהא דאמרינן בב"מ (מ"ח ע"א) גבי נתנה לבלן אמר רב דוקא בלן דלא מחסרה משיכה אבל ספר לא מעל עד דמשיך ע"ש והרי לרב תהדר הקושיא דאמאי לא יליף הדיוט מהקדש דלקני בכסף ואין לומר משום דלא משכחת בי' משיכה משום דכל היכי דאיתא בי גזא דרחמנא איתא דז"א לרב דס"ל דבהקדש בה"ב מרדו פקעה קדושתי' וא"כ לא ס"ל סברא זו:

ואכן א"ש עפ"ד התוס' ע"ז (ע"א ע"ב) שהקשו דרב אדרב דהתם מוקי אליבא דרב דמשיכה קונה בעכום וא"כ ממילא בישראל כסף קונה דדרשינן לעמיתך בכסף הא לעכום במשיכה ובב"מ מוכח דס"ל משיכה קונה וחי' דהא דבלן איירי בעכו"ם ע"ש וא"כ א"ש דרב לטעמי' דלא ס"ל הא דבי גזא דרחמנא ומשו"ה קאמר דמשיכה קונה בעכו"ם וכסף בישראל:

וא"כ מעתה בנ"ד שקנה הישראל הפרה מהנכרי בקנין כסף ואח"כ נגזלה ממנו א"כ ממנ"פ שריא דאי אמרינן גם בהקדש בה"ב דכל היכי דאיתא בי' גזא דרחמנא איתא א"כ ממילא הא דובאו בה פריצים היינו מגזה"כ ומהני אפי' בקדשי המזבח וכ"ש וא"כ מטעם גזל יצא לחולין ואי אמרינן כרב דבהקדש בה"ב לא אמרינן דבבי גזא דרחמנא איתא וא"כ ממילא ילפינן הדיוט מהקדש דקונה בכסף וא"כ דרשינן דלעמיתך בכסף ולעכו"ם במשיכה וא"כ הכא שלא משך הישראל ממילא לא קניא מעיקרא מדאורייתא כלל:

ואכן עיקר ההיתר לדון בזה מטעם ובאו בה פריצים אם כי הבאתי מדברי הי"א שדן בכה"ג לענין תכריכי המת הנה לא נוכל לדון זה במוחלט כי עומד למדינו תשובה אחת מהרמב"ם ז"ל והובאה בשיטה מקובצת ב"מ (כ"ד ע"ב) וז"ל שם ובתשו' שאלה להרמב"ם ז"ל כתוב וז"ל שאלת מי שקנו מן השוללים ספרי קדש לקצת בתי כנסיות שבמדינות אם נאמר שקנה או אם נכפהו על לקיחתו ממנו ואם נאמר שילקח ממנו בעל כרחו אם ינתן לו הסך שקנהו בו ואם יחזיר לאותו בהכ"נ עצמו או לזולתו. תשובה אם ביזה זו היתה במצות המלך קנה ובטל דין ההקדש ואפי' כלי המקדש כשנשללו בטלה קדושתן אמרו ובאו בה פריצים וחללוה אמנם אם נשללו בלי רשות המלך או נגנבו ישבע בנקיטת חפץ כמה הוציא ויטול כו' ע"ש:

וא"כ בנ"ד שעשה הנכרי בכח אלמות ולא ברשות המלך ל"ש כלל הא דובאו בה פריצים לדברי הרמב"ם ז"ל:

ויש להעיר עוד בזה מד' התוס' קדושין (נ"ה ע"א) שכ' לר"מ דהקדש במזיד מתחלל אם נתכוין לגוזלה יצא מקדושתו וע' במהרש"א שם:

ט

תבנא לדינא. כבר ביארנו לעיקר השאלה דודאי אין מחוייב להוסיף בדמים ולפדותו. ולענין הולד אי שרי ישראל לקנותו אחרי שיש כאן צדדים להתיר הנה יש לסמוך בכה"ג ולגרום מום ע"י עכו"ם שהתירו הרבה פוסקים בספק בכור וסמכו לצרף שיטת הרא"ש ז"ל (בפ' השוכר את הפעלים) שכ' דהטלת מום בזה"ז אינו אלא דרבנן והוכיח כן מש"ס דע"ז (י"ג ע"ב) ואפי' לשיטת הרמב"ם ז"ל דהוי מה"ת מ"מ בבכור בחו"ל דקיי"ל דאינו ראוי להקרבה אפי' בזמן הבית א"כ עכשו בזה"ז לכ"ע אינו אלא דרבנן וא"כ כ"ש בנ"ד דאיכא כמה צדדים להיתר בלא"ה:

ואזכיר בזה מה שראיתי להגה"ק מסאכאטשאב ז"ל בתשו' אבני נזר (סי' חי"ב) שכ' לחלוק אהיתר זה של הפוסקים לצרף הא דבכור בחו"ל וחידש דהא דבכור בחו"ל דאין מקריבין היינו רק בזמן הבית אבל עכשו שבטלה קדושת הארץ אינו אלא כמו שאר בכור בזה"ז ואין חילוק בין ארץ לחו"ל עיי"ש שהביא מהא דמגילה (י"ד ע"ב) דאמרינן לענין שירה כה"ג כיון שגט חזרו להיכשרן הראשון ע"כ אבל במתכת"ה דבריו תמוהים מדברי הרמב"ם ז"ל בס' המצות שכ' בסה"מ ומצוה ע"ט) וז"ל הנה התבאר שמצוה זו אינה נוהגת אלא בארץ בין שהי' בית המקדש קיים בין שלא הי' כמו בהוא עתה בזמנינו זה כמו מעשר דגן ע"כ הרי בהדיא דאפי' בזמנינו זה כן וכן בתשו' הרדב"ז בלשונות (סי' ר"ג) אחרי שהעתיק דברי הראב"ד ז"ל וכ' הגירסא הנכונה בדברי הרמב"ם ז"ל בה' בכורות הביא גם מ"ש הרמב"ם ז"ל בספר המצות בלשון קדר והעתיקו בלשונינו וז"ל הנה נתבאר לך שמצוה זו אינה נוהגת אלא בארץ לענין הקרבה אבל בכור חו"ל לא יקרב אבל הוא קדוש להאכל במומו ואין חילוק בין זמן שבית המקדש קיים ובין הזמן הזה כמו מעשר דגן עכ"ל. וא"כ יש לצרף גם זה לסניף בנ"ד:

ידידו:

סימן נו

ידידי הרב החריף ובקי חו"ע וכו' כש"ת הר' אלטר נ"י בעיר קאלאמעא יצ"ו.

קונטריסו עם חידושים על מקומות שונות בפסחים הגיעני והוטב בעיני ואשיב לו כסדרן על ראשון ראשון:

א

במה שהביא קושית הרא"ם ז"ל על הא דאמרינן בפסחים (ה' ע"ב) ר' עקיבא אומר אינו צריך הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו וכתיב כל מלאכה לא יעשה ומצינו להבערה שהוא אב מלאכה אמר רבא ש"מ מדר"ע תלת כו' וש"מ הבערה לחלק יצאת ופירש"י ז"ל לחלק יצאת שלא תאמר העושה ארבעה או חמשה אבות מלאכות בשוגג בשבת אינו חייב אלא אחת דהא חד לאו איכא בכולהו ותד כרת לפיכך פרט בה בפ"ע כו' ע"ש:

והקשה הרא"מ ז"ל (פ' ויקהל) מרש"י יבמות (ו' ע"ב) דסותר לדבריו שבפסחים כאן דשם פי' לחלק יצאת שלא תאמר דאינו חייב עד שיחלל שבת בכל מלאכות לכך יצאתה הבערה כו' ע"ש וכ' פלפל בזה הרבה:

ולענד"נ לתרץ דברי רש"י ז"ל דפי' לכל אחד לשי' דכאן בפסחים דקאי אליבא דר"ע הוכרח לפרש דאי לאו לא תבערו הו"א דעל ד' וח' מלאכות א"ח אלא אחת וביבמות דשם קאי אליבא דר' ישמעאל מוכרח לפרש פירוש אחר דבלא לא תבערו הו"א דא"ת עד שיעשה כל המלאכות:

דהנה הרא"ם ז"ל הקשה עוד על פי' רש"י ז"ל דיבמות דהא גם בלתי קרא דלא תבערו נדע דאין החיוב תלוי עד שיעשה כל הל"ט מלאכות דהא חזינן במקושש שנתחייב מיתה על מלאכה אחת ע"ש:

ואמנם ליישב קושיא זו נראה עפ"מ דאמרין במס' שבת (צ"ו ע"ב) במתניתא תני תולש הי' וכן איתא בספרי שלח ובירושלמי סנהדרין (פ"ה ה"א) בעי רחב"ג מקושש תולש הי' או קוצר ופשיט דתולש הי' ע"ש והנה גם תולש מטעם קוצר הוא וכמבואר במס' שבת (ע"ג ע"ב) וא"כ שפיר ניחא דנתחייב על מלאכה אחת דהא יצתה קצירה מכלל כל המלאכות דכתיב בחריש ובקציר תשבות ומבואר במס' שבת (ע' ע"א) דאין ללמוד מבחריש ובקציר תשבות דנימא דלחלק יצאו על כל המלאכות וכמו שפירש"י שם משום דהוי בחריש ובקציר שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין עיי"ש אבל על חרישה וקצירה גופא ליכא ספיקא כלל ופשיטא דחייבין עליהן בפ"ע וא"כ אין ללמוד כלל ממקושש:

ואכן לא יתכן תי' זה רק אליבא דר"י אבל לא לר"ע דאמרינן במס' מו"ק (ג' ע"ב) תניא בחריש ובקצר תשבות ר' עקיבא אומר אינו צריך לומר חרי וקציר של שביעית שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע אלא חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר

העומר שהוא מצוה ופירש"י ז"ל דלר"ע לא קאי קרא דבחריש ובקציר אשבת כלל רק אשביעית ולר"י קאי האי קרא אשבת וכן מבואר בפירש"י במס' מכות (ח' ע"ב):
ומעתה א"ש מיושבים דברי רש"י דהתם ביבמות דקאי אליבא דר"י שפיר יש לפרש דאיצטרך קרא דלא נאמר דאינו חייב עד שיחלל שבת בכל המלאכות ואין ראי' ממקושש דשאני מקושש דחילל שבת בקצירה דפרט בה הכתוב דחייב עלי' בפ"ע בשבת דהא לר"י האי קרא דבחריש ובקציר תשבות מיירי בשבת:
משא"כ לר"ע דקרא דשביעית קאי א"כ לא פרט כלל בשבת מלאכת קצירה יותר משאר מלאכות ומדנתחייב המקושש על קצירה ע"כ דגם בשאר מלאכות חייבין אף אם לא יעשה כולן וע"כ דלא תבערו לא אתא רק לאשמעינן חילוק חטאות ודוק:

ב

ועל מה שעמד ברש"י פסחים (כ"ו ע"א) בהא דאמרינן בגמ' שם דבר שנעשה מצותו אין מועלין בו משום דהוי תרומת הדשן ובגדי כהונה שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ופריך הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר ופירש"י ז"ל אלא למ"ד מלמדין ר' יהודא הוא ע"כ וע"ז עמד דמה בעי רש"י ז"ל בזה:
ולענד"נ בזה פשוט עפ"ד התוס' ישנים במס' יומא (ס' ע"א) שהקשו דאמאי לא חשיב ג"כ הא דקיי"ל בפ"ק דכריתות (ז' ע"א) כה"ג שנטל משמן המשחה שעל ראשו ונתן על בני מעיו חייב אלמא דאע"פ שנעשית מצותו מועלין בו וא"כ שוב הו"ל ג' כתובים הבאים כאחד דלכו"ע אין מלמדין ותי' התוס' ישנים שם דלא מצי למיחשב הא דשמן המשחה משום דהגמ' דמקשה אלא למ"ד אליבא דר"י קאי דהא ר"י ס"ל דשני כתובין מלמדין ושמעינן לי' לר"י דס"ל בפ"ק דכריתות דסך לכהנים ולמלכים פטור משום דל"ה זרים מעיקרא וא"כ אע"פ שכה"ג שסך משמן המשחה שעל ראשו חייב אע"פ שנעשית מצותו מ"מ ל"ה ג' כתובים דאיכא למפרך שזהו האיסור אינו שוה בכל שאם נמשח ממנו מלך פטיר עכ"ל התוס' שם:
וזהו שדקדק רש"י ז"ל כאן במתק לשונו במ"ש דמ"ד מלמדין ר"י הוא דהיינו כי היכי דלא תקשה מהא דשמן המשחה:

ג

וע"מ שהביא מש"ס פסחים (כ"ח ע"ב) חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלאו כו' דברי ר' יהודא ר' שמעון אומר חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו אינו עובר עליו בלא כלום כו' ומשעה שאסור באכילה אסור בהנאה ריה"ג אומר תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה ע"ש והאריך בפלפולו לתרץ מה שעמדו המפורשים בזה בהא

דקאמר ריה"ג תמה על עצמך והלא ר"י ור"ש שניהם ס"ל דאסור בהנאה והל"ל תמו על עצמכם בלשון כא וע' בזה בתוס' נדה (ס"ח ע"א):

ולענד"נ בזה אחרי שנדקדק גם על הלשון כל שבעה דקאמר האיך חמץ אסור בהנאה כל שבעה דמאי נפק"מ בין שבעה לפחות משבעה בזה ונראה לומר דדוקא לר"ש קאמר תמה על עצמך ועיקר הקושיא הוא מהא דאסור כל שבעה:

דהנה נחזי אנן כל הני ילפותות דמצינו לעיל בסוגיא דחזקי' ור"א לענין איסור הנאה והם חמשה:

א. **לימוד** דחזקי' מנין לחמץ שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ לא יהא בו היתר אכילה. ב'. ר' אבהו אליבא דר"מ מדכתיב לגר אשר בשעריך להתיר נבילה בהנאה ע"כ דלא תאכלו איסור הנאה משמע. ג'. ר' אבהו אליבא דר"י יליף מקרא דלכלב תשליכון אותו אותה משליך לכלב ואי אתה משליך לכלב כל איסורים שבתורה. ד'. לימוד דריב"ל מדכתיב כל חטאת אשר יובא מדמה וגו' שאין ת"ל באש תשרף אם אינו ענין לגופו דכתיב והנה שורף תנהו ענין לשאר איסורים ואא"ע לאכילה תנהו ענין להנאה. ה'. לימוד דרב פפא מדכתיב והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל שאין ת"ל כו' תנהו ענין להנאה:

אתה תחזה דלר"ש ליכא כל הני ילפותי' ונתחיל מהלימוד הב ואילך ואח"כ נחזור ללימוד הא':

הלימוד הב' מלגר אשר בשעריך אינו לר"ש דבגמ' ע"ז (ס"ז ע"א) קאמר ר"ש דנותן טעם לפגם מותר דכתיב לגר אשר בשעריך הראוי' לגר קרוי' נבילה ושאינו ראוי לגר אינו קרוי נבילה וא"כ איצטריך לר"ש לגר וכיון דאיצטריך לגר איצטריך ג"כ או מכור לנכרי דאל"כ הו"א דאתא למעט נכרי וכמבואר בתוס' פסחים (כ"א ע"ב ד"ה בשלמא) וא"כ אין ללמוד מזה איסור הנאה:

הלימוד הג' מלכלב תשליכון אותו אינו לר"ש דהא אמרינן בגמ' דר"י דדריש אותו לאיסור הנאה ס"ל חולין שנשחטו בעזרה לאו דאורייתא ואנן שמעינן לי' לר"ש במס' קידושין (נ"ח ע"ב) דאמר חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא וא"כ איצטריך אותו למעוטי חולין שנב"ע ולא שמעינן איסור הנאה לשאר איסורים:

הלימוד הד' מבאש תשרף ליתא לר"ש וכדפריך הש"ס שם (כ"ד פ"א) והאי בקדש באש תשרף להכי הוא דאתי הא מיבעי' לי' לכדר' שמעון דתניא רש"א בקדש באש תשרף לימד על פסולי קדש ששורפין אותם בקדש עיי"ש:

הלימוד הה' דר"פ ג"כ ליתא לר"ש דהא בגמ' פסחים (כ"ד שם) פריך והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל דרישי' למ"ל ומשני לרבות עצים ולבונה וברש"י שם פי' השתא דאמרת קרא לאו לגופי' אתא אלא לאם אינו ענין תינח ואשר יגע בכל טמא לא יאכל והבשר למ"ל ומשני לרבות עצים ולבונה לקבל טומאה ואע"ג דלאו אוכלא ע"ש:

א"כ ממילא לר"ש דס"ל בש"ס זבחים (מ"ה) דעצים ולבונה מעלה בעלמא ליכא למילף אליבא דידי' באם אינו ענין דא"כ יקשה והבשר דרישא למ"ל דל"ל על עצים ולבונה כיון דס"ל דמעלה בעלמא וכנ"ל:

ולא נשאר לנו עוד רק הלימוד הראשון דחזקי' אמנם גם מזה תקשה לר"ש דהרי כבר הקשה הצל"ח מנלן איסור הנאה בכל הפסח לא ליאסר בהנאה רק יום אחד כדאמרינן בגמ' דפסח מצרים אין חימוצו נוהג אלא יום אחד דכתיב לא יאכל חמץ וסמוך לי' היום ובשלמא לר' אבהו דיליף איסור הנאה מלא תאכלו ושם כתיב שבעת ימים משא"כ לחזקי' דיליף מלא יאכל וסמוך לי' היום לא יאסור בהנאה רק יום ותי' דלא ס"ל לחזקי' למדרש סמוכין דלא יאכל היום ע"ש:

ומעתה לר"ש דס"ל חמץ בין לפ"ז בין לאח"ז בלא כלום ואמרינן בגמ' מ"ט דר"י תלתא קראי כתיבי לא יאכל חמץ וכל מחמצת ולא תאכל ור"ש חד לתוך זמנו וכל מחמצת מיבעי' לי' לנתחמץ מחמת דבר אחר ולא יאכל חמץ מבעי' לי' לכדתניא ריה"ג אומר מנין לפסח מצרים שאינו נוהג אלא יום אחד ת"ל לא יאכל חמץ וסמיך לי' היום ע"ש:

הרי דר"ש דריש סמוכין דלא יאכל חמץ היום וא"כ לר"ש ליכא למילף מדחזקי' רק על יום אחד:

והן הן דברי ריה"ג אהאי מימרא דר"ש דאמר לפ"ז ולאח"ז חמץ אין עובר עליו א"ל תמה על עצמך דוקא דהא ר"ש דריש לגר על נוטלפ"ג ואותו לחולין שנבע"ז ובאש תשרף לפסולי קדש שהן בשריפה ועצים ולבונה מעלה בעלמא ליכא איסור הנאה באם אינו ענין מהובשר וקשיא א"כ איסור הנאה מנ"ל וע"כ רק מלימוד דחזקי' וא"כ עתה אחרי דקא"ר שמעון דחמץ אינו עובר בלפ"ז ולאח"ז ע"כ דריש הסמוכין מלא יאכל היום וא"כ ליכא למילף רק על יום אחד ושפיר קא"ל ריה"ג לר"ש על חמש שיטות דר"ש תמה על עצמך היאך חמץ אסור בהנאה כל שבעה דוקא והא לכל היותר לא יאסור אלא יום אחד ודו"ק:

ד

ומ"ש ממשנה (פסחים מ"ו ע"א) כיצד מפרישין חלה בטומאה ביו"ט ר' אליעזר אומר לא תקרא לה שם עד שתאפה ר' יהושע אומר לא זהו חמץ שמוזהרין בבל יראה ובל

ימצא ובגמ' שם (מ"ח ע"א) א"ל ר' יהושע לדבריך הרי הוא עובר משום לא תעשה כל מלאכה א"ל ר"א לדבריך הרי עובר משום בל יראה ובל ימצא ע"ש וכ"ת דקדק בלשון דלדבריך ודחק בזה בפי':

ונראה לומר בזה ע"פ שפירש"י ז"ל שם בטעמא דר"י משום דמוטב לעבור על בל יראה מאליו ואינו עושה מעשה בידים מלעבור על לא תעשה כל מלאכה:

והנה במשנה דתרומות (פ"ח מ"ט) ולעיל (ט"ו) חבית של תרומה שנשברה בגת העליונה ותחתונה חולין טמאים ר"א אומר תרד ותטמא ואל יטמאנה ביד ר"י אומר אף יטמאנה ביד ע"ש:

הרי דפליגי ר"א ור"י בסברא זו אי רשאי לטמא ביד כדי להציל החולין דר"א ס"ל דאסור לעשות מעשה בידים ור"י סבר אף יטמאנה ביד:

וזהו שאמר כאן ר"י לר"א לדבריך דס"ל אל יטמאנה ביד אף דמפסיד החולין א"כ גם כאן מוטב לעבור על ב"י בשב וא"ת אף דיפסיד עי"ז משיעשה מלאכה בידים וא"ל ר"א לר"י לדבריך הרי סבירא לך אף יטמאנה ביד בכדי שלא יפסיד וא"כ מוטב לעבור על ל"ת כל מלאכה משיעבור על בל יראה ויפסיד ומדוקדק שפיר מה שאמרו כל אחד לדבריך ודו"ק:

ה

ומ"ש בהא דאמרינן בגמ' פסחים (ע' ע"ב) וחגותם אותו תג לה' שבעת ימים בשנה שבעה שמנה הוי אלא מכאן לחגיגה שאינו דוחה את השבת כי אתא רבין אמר אמרתי לפני רבותי פעמים שאי אתה מוצא אלא ששה כגון שחל יו"ט הראשון של חג בשבת אמר אביי אבין תיכלא לימא כי הא מילתא שמנה לא משכחת לה כלל שבעה איתא ברוב שנים ועמד בזה דמדוע מדייק אביי אבין לימא כי הא מילתא:

נראה לומר ע"פ גמ' כריתות (כ"ה ע"ב) חייבי חטאות ואשמות ודאין אין יוה"כ מכפר דכתיב והתודה עליו את כל עינות בנ"י ואת כל פשעיהם לכל חטאתם חטאים דומיא דפשעים אמר אביי אנא נמי מהדין קרא אמרי ואקשי לי רב דימי ממאי דהני פשעים דלאו בני קרבן דילמא הנך דבני קרבן נינהו א"ל רבין רוב פשעים לאו בני קרבן א"ל מידי רוב כתיב ע"ש:

וא"כ א"ש דכיון דאביי גופי' שמע מרבין דמוקי לקרא ברוב פשעים ולכן תמה אביי אבין לימא כי הא מילתא הא לא משכחת לה ששה ברוב שנים ולדידי' איירי קרא ברוב ודו"ק:

ו

ומה שהביא מרש"י פסחים (ע"ג ע"א) בה"א דאשם שמתו בעליו שאמר ר"א דימות:

ופירש"י ז"ל וז"ל רא"א ימות כל צדדיו של ר"א הי' עושה אשם כחטאת לכל דבר שנאמר כחטאת כאשם וכן גבי שלא לשמו וכן גבי חשחת שנכנס דמה לפנים ע"כ וע"ז עמד כ' דמה בעי רש"י ז"ל בזה דר"א עושה אשם כחטאת לכל דבר:

ונראה לומר בזה עפ"מ דאמרין לקמן (פ"א ע"ב) ק"ו ומה במקום שלא הותרה לו טומאה ידועה הותרה לו טומאת התהום פסח אינו דין כו' אמרי וכי דינין ק"ו מהלכה והתניא א"ל ר' אליעזר עצם כשעורה הלכה רביעית דם ק"ו ואין דנין ק"ו מהלכה אלא יליף מועדו מועדו מפסח ע"ש:

והקשה הצל"ח דהא גם ג"ש אין דנין מהלכה וכמבואר ברש"י שבת (קל"ב ע"א) וא"כ מה קאמר יליף מועדו מועדו ותי' עפמ"ד בזבחים (נ"ז ע"ב) דהא דאין למדין למד מן הלמד דוקא כשאין לנו ללמוד הלמד הב' מן המלמד רק דבר שהוא ג"כ נלמד בו אבל אי דרשינן ללמד הב' מן המלמד בדברים המפורשים במלמד אז למדין ג"כ הלמד מן המלמד בדברים שאין מפורשים בו אלא שהוא למוד ממקום אחר וה"ה לענין אין דנין מהלכה היכי דילפינן בהאי ג"ש או היקשא דבר המפורש בו לפינן נמי דבר שהוא מהלכה וא"כ א"ש כיון דהך ג"ש דמועדו איצטריך לענין דיחוי שבת ילפינן נמי פסח מתמיד לענין טומאת התהום אף שהוא מהלכה ע' בצל"ח פסחים שם:

ומעתה א"ש דברי רש"י ז"ל דהרי גם הכא קשיא דאיך יליף ר"א אשם מחטאת דלמיתה אזלא והא מבואר בכ"ד בש"ס חמש חטאות מחתות הילכתא גמירו לה והרי ר"א גופי' ס"ל אין דנין מהלכה וכנ"ל וא"כ איך יליף אשם מחטאת:

וזה שתי' רש"י ז"ל במתק לשונו דכל צדדיו של ר"א הי' עושה אשם כחטאת לענין שלא לשמה ונכנס דמה לפנים וא"כ ממילא יליף שפיר גם ההלכה מחטאת ודו"ק:

ובזה א"ש גם דברי התוס' לעיל (מ"ג ע"ב) דפריך הש"ס לר"א ל"ל כל לרבות הנשים תיפוק לי' מדר"י ומשני סד"א איתקיש אכילת חמץ לאכילת מצה כו' והקשו התוס' הא לחומרא מקשינן ומהיכי תיתי להקיש חמץ למצה אדרבא ניקש מצה לחמץ ותי' וז"ל וי"ל דהכא יש לדרוש יותר היתר לנשים משום גז"ש דט"ו ט"ו מחג הסכות והוי מיפטרי ממצה כמו מסוכה דפטרינן להו מהלכה למשה מסיני עכ"ל:

ולכאורה תמוה דהא לר"א אין דנין מהלכה ולהנ"ל א"ש דר"א לשי' דס"ל במס' שבת (קל"א ע"ב) אמר ר"א מצה וכל מכשירי' דוחין את השבת מ"ט גמר ט"ו ט"ו מחג הסכות וא"כ שפיר תי' התוס' לר"א דהוי"א למילף ג"כ למיפטר במצה מג"ש זו אף דסוכה גופא הוא מהלכה ודו"ק:

ידידו:

סימן נז

ב"ה ממחרת יוהכ"פ תרע"ג גלינא. ידידנו הרב הגאון החו"ב חו"ע כש"ת הר' יהושע העליר שליט"א הראבד"ק סטריא יצ"ו.

מכתבו עם ח"ת בענינא דיומא הגיעני. וכת"ה הביא בפלפולו קושיא עצומה שהקשה הגאון בעל שארית נתן ז"ל בש"ס דיומא (ס"ד ע"א) בהא דאמרינן להי' לרבות שעיר המשחלח למחוסר זמן ופריך הש"ס טעמא דרבי רחמנא הא לאו הכי הוה אמינא שעיר המשתלח קדוש במחוסר זמן והא אין הגורל קובע אלא בראוי לשם ומשני רבא כגון שהי' לו חולה בתוך ביתו ושחט אמו ביוה"כ דהוי"ל עכשו מחוסר זמן משום אותו ואת בנו ע"ש והקשה דלמה לי' לרבא לאוקמא שהי' לו חולה הא בלא זה איכא לאוקמא כגון ששני השעירים גופי' הם או"ב וא"כ שפיר הי' כל אחד ראוי לשם בשעת הגרלה וכיון ששחט השעיר לשם נעשה השני מחוסר זמן ואיצטרך קרא דפסול והניח בתימה:

תשובה

א

בש"ס דעירוכין (י"ח ע"ב) אמרינן כבש בן שנתו שנתו שלו ולא שנתו של מנין עולם. והקשו התוס' ז"ל בשם הר"ש דלמה לי קרא דשנתו תיפוק לי' מסברא דשלו ולא של מנין עולם דאלת"ה האיך נמצא תמידין כשרים לראש השנה שאם נולד קודם ר"ה מיד כשנכנס ר"ה בן ב' שנים הוא ואנן כבש בן שנה בעינן לתמידין ואם הוא נולד ביום ר"ה הרי מחוסר זמן הוא ותי' בשם י"מ דאין אנו מתחילין מנין שנתו כי אם מיום הרצאה ע"ש בתוס':

והנה מבואר ברש"י יומא (ס"ה ע"ב) דשעיר יוה"כ יותר מבן שנה פסול וכ"ה ברמב"ם ה' מעשה הקרבנות (פ"א הי"ד) דכ"מ שנאמר שעיר עזים בן שנה דוקא ע"ש:

ומבואר עוד בגמ' בכורות (ח' ע"א) דבהמה דקה אינה יולדת לפחות מ"ה חדשים עי"ש:

וא"כ מעתה שפיר מיושבת הקושיא הנ"ל דע"כ ליכא לאוקמא כגון ששני השעירים או"ב דז"א דא"כ ע"כ אחד מהם כבר עברו עליו יותר מ"ה חדשים וא"כ כיון שביה"כ הוא יותר מבן ה' חדשים ע"כ נולד בכמה חדשים לפני ר"ה וא"כ שוב שנתו למעט שנות עולם למה לי הא אס"ד דאזלינן בתר שנת עולם א"כ הרי הו"ל ביוה"כ בן שתים וממילא פסול ומדאיצטרך שנתו ע"כ דלאו באו"ב דשעירים איירי ולהכי מוכרח לאוקמא כגון שהי' לו חולה בתוך ביתו. ויש להעיר עוד בזה ממימרא דרבא בזבחים (כ"ה ע"ב) דשעות פוסלת בקדשים ועי' רש"י שם דגם רבא דריש הא דשנתו שלו ולא של מנין עולם ועי' שי' מקו' שם ודו"ק:

ב

ומלבד זה נראה עוד בישוב הקושיא דהנה עיקר הקושיא הוא רק למ"ד דאו"ב נוהג אפי' בזכרים אבל למ"ד דאינו נוהג בזכרים ממילא ליכא לאוקמא ששני השעירים הם או"ב. והנה רבא בדק בלישנא ואמר שהי' לו חולה בביתו ושחט אמו ביוה"כ הרי דנקט אמו דוקא מוכרח דבעי לאוקמא כאן אליבא דמ"ד דאינו נוהג בזכרים וא"כ ממילא ליכא לאוקמא או"ב בשעירים גופי':

ורק הדבר הקשה הוא דהא רבא גופי' ס"ל דאו"ב נוהג בזכרים וכמ"ש התוס' במס' חולין (פ"ט ע"א) ד"ה עייל וא"כ אמאי לא מתרץ כטעמי':

ואכן י"ל גם זה ע"פ הש"ס דיומא (ס"ד פ"א) דפליגי רב ור' יוחנן כשמת השפיר שהוא לעזאזל דדינא הוא דיביא זוג אחר ויגריל וס"ל לרב שני שבזוג ראשון יקרב ושני שבזוג שני ירעה ורי"א שני שבזוג ראשון ירעה ושני שבזוג שני יקרב עי"ש:

והנה הטעם דגורל קובע בראוי לשם דוקא פירש"י ז"ל משום דקודם הגרלה לא ידעינן איזה יעלה לה' ע"ש וא"כ מעתה הא דפריך הש"ס לה' לרבות שפיר המשתלח למחוסר ומן למה לי כיון דאין הגורל קובע אלא בראוי לשם ע"כ לא קשיא רק למ"ד שני שבזוג שני יקרב דאילו למ"ד שני שבזוג ראשון יקרב א"כ בכה"ג שמת המשתלח ומביא זוג אחר ומגריל הרי כבר יודע איזה לה' דהא מקריב השני שבזוג ראשון שעומד הכן מכבר וא"כ שוב בכה"ג ל"ש סברא דאין הגורל קובע וא"כ איצטרך ממילא קרא לאיסורא במחוסר זמן וע"כ עיקר קושית הש"ס רק למ"ד שני שבזוג שני יקרב דנמצא גם עכשו בשעת הגרלה ל"ה ידוע איזה יהי' לשם:

וא"כ רבא דמתרץ שהי' לו חולה בתוך ביתו לשיטתו אזיל דבגמ' שם (ס"ד ע"ב) מדייק רבא ממחני' דר"י ורבנן בהא פליגי דר"י ס"ל שני שבזוג שני יקרב ורבנן ס"ל שני שבזוג ראשון ע"ש וא"כ לרבא ע"כ עיקר קושית הש"ס לא קשיא רק לר"י ולהכי משני שהי' לו חולה ושחט אמו דמאי תאמר דקרא איצטרך כגון ששני השעירים גופי' או"ב וא"כ נידוק מינה דאו"ב נוהג בזכרים ותקשה לן אידך דר"י דמבואר בש"ס בחולין (ע"ט ע"א) דספוקי מספקא לי' אי חוששין לזרע האב עיי"ש:

ויש להוסיף עוד בזה דהא הך בריתא דלה' לרבות שעיר המשתלח הוא בריתא בתו"כ ובהדיא מבואר בתו"כ (פ' אמור) דאין או"ב נוהג בזכרים ומשו"ה מוכרח לאוקמא באמו דוקא וכן ניחא הא דלא משני דנפ"מ בכה"ג שמח המשתלח דהא בתו"כ (פ' אחרי) סתם לן כר"י דאם נשפך הדם ימות המשתלח ומזה מוכיח בגמ' דיומא דשני שבזוג שני יקרב דבע"ח נדחין ע"ש ודו"ק:

ג

ובאגב אציין לו פה מה שאמרתי בסעודת עיוה"כ לתרץ הש"ס דיומא (פ"א ע"ב) ועיניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו התענה תשיעי ועשירי. והתוס' ז"ל במס' ברכות (ח' ע"ב) תמהו בזה דמה קושיא וכי בתשעה מתענין הא גם בפסח מצינו כה"ג בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות וע"כ היינו ערב של ט"ו וא"כ ה"נ ערב שלאחר תשעה:

ואמרתי בס"ד ליישב קושית התוס' ז"ל פ"פ ש"ס מפורש במס' ר"ה (כ' ע"ב) דאמרינן דלענין קידוש החדש צריך שיהי' לילה ויום מן החדש ופריך הש"ס מנלן ופליגי בה ר"י ור"ל ר"י יליף לי' מקרא דיוה"כ דכתיב מערב עד ערב ור"ל יליף לי' מקרא דפסח דכתיב עד יום האחד ועשרים לחדש בערב ואמרינן התם מאי ביני' ואמר רבא חצות לילה איכא ביני' ופירש"י ז"ל וז"ל מאן דיליף מיוה"כ הלך אחר תחילת הלילה כו' ולדידי' אם נראית הלבנה הישנה אפי' בתחילת ליל שלשים שוב אין החדש מתקדש ביום שלשים ולמאן דיליף ממצות אין היום הולך אחר תחילת הלילה שהרי מחצות לילה הראשון של פסח עד יום האחד ועשרים לחדש אכילת מצה רשות וחצות לילה הראשון חלוק מהם ונמשך עם הפסח הנשחט בארבעה עשר שהמצה נאכלת כמו חובה כו' ע"ש. וזכינו מזה לדעת דיש חילוק בין פסח ליוה"כ דביוה"כ כל הלילה נמשך ליום הבא משא"כ בפסח חצות לילה הראשון נמשך עם היום ארבעה עשר שעבר:

וא"כ מיושבת שפיר קושית התוס' ברכות הנ"ל דבקרא דבארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצות דאמרינן בפסחים (כ"ח ע"א) בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה וא"כ ע"כ קאי אחצות לילה הראשון וא"כ נמשך ליום שעבר ושפיר אמרה תורה בארבעה עשר אבל יוה"כ שהוא נמשך מתחילת הלילה ליום הבא שפיר פריך הש"ס וכי בעשירי מתענין וז"ב:

ידידו:

סימן נח

שוכט"ס לכ' ידידי הרב החסיד החו"ב בו"ק פאר היחס כש"ת ה"ר אלעזר רוקח שליט"א בעיר דראדהאביטש יצ"ו.

ע"ד שאלתו בדין מצות פריעה אשר מוהל אחד בקהלתו עושה הפריעה בלי קריעה בצפורנים רק חותך באופן זה שבקל נתגלה אח"כ העטרה ועבר ויכוח בזה בין המוהלים שמה אי פריעה היינו רק מלשון התגלות או מלשון קריעה עכת"ד:

תשובה

א

הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש במס' שבת (קל"ג ע"א) כ' וז"ל פורעין הוא כאילו אמר קורע הקרום שעל הערלה וכן מבואר מדברי הרבינו חננא ז"ל במס' שבת (קל"ז ע"ב) בהא דאמרינן התם מל ולא פרע כאלו לא מל כ' וז"ל מי שמל ולא פרע את המילה כלומר לא קרע את העור וגילה את העטרה כאלו לא מל עכ"ל. וכן הובא בלשון הזה באור זרוע סי' צ"ז. והרי מבואר בהדיא דקריעה מעכבת:

והר"א מנרבונא ז"ל בס' האשכול בה' מילה כ' ג"כ כן דפורעין היינו קורעין והביא ראי' ברורה ע"ז מהמדרש וז"ל שם (בסי' ל"ז) פורעין פי' בצפורן כדאיתא במדרש צפרנים לעשות פריעה כו' וכונתו לדברי המדרש הובא בילקוט תהלים (סי' שכ"ג) על פסוק כל עצמותי תאמרנה אמר דוד אני משבחך בכל אברי ומקיים בהם המצות צפרנים לעשות בהם פריעה ומליקת העוף כו' ע"ש:

וכן נוטין דברי הזוה"ק בראשית (צ"ג ע"ב) לא שליטו שאר עמין על ישראל אלא כד בטילו מיני' קיימא דא ומה בטילו מיני' דלא אתפרען ולא אתגליין כו' והיינו דתניין דאמר קב"ה ליהושע וכי ישראל אטימון אינון ולא אתפרעו ולא אתגלייא כו' ועד דאתפרעו ואתגלייא האי ברית לא אעלו לארעא ולא אתכנעו שונאיהון עכ"ל הרי דמדייק ג"פ פריעה וגם גילוי ומבואר דפריעה היינו קריעה:

ב

וראה זה מצאתי לפוסק קדמון האבן ירחי ז"ל שכבר הי' כזה לעולמים שמוהל אחד התעקש לומר דפריעה היינו רק גילוי והכה על קדקדו והעבירו וז"ל שם (בדף נ"ט) מה ששנינן המל ולא פרע כאלו לא מל פירשו כל חכמי ישראל ולא פרע ולא קרע שאחרי שמל אותו קורע בצפרני ידיו בגודל ואצבע את העורות העליונים כו' שאלמלי גילוי בעלמא כמו ופרע את ראש האשה כאשר שמעתי מפי הדיוט אחד כו' מתערל הילד כבתחלה כו' ואני העבד העברתי את המוהל ההוא במדינת בירגוש ונתתי אחר תחתיו זכרה לי אלקי לטובה עכ"ל:

ובכן חלילה לשום מוהל לשנות מקבלה שבידנו ואפי' אם לא הי' זה מצד הדין אלא מנהג בעלמא חלילה לשום בר ישראל לשנות מנהג ישראל ובש"ס דפסחים (נ' ע"ב)

מבואר דיש בו משום אל תטוש תורת אמך ובספרי (פ' ראה) מבואר עוד דע"ז נאמר אשר לא ידעת אתה ואבותיך. וכמה חשו רבותינו ז"ל לכל מנהג בישראל עד כי המהרי"ל ז"ל הצדיק עליו הדין שמתה בתו ר"ל על ששינה מנהג באמירת פיוט וכמ"ש בה' יוה"כ ע"ש, וכן הב"ח ז"ל באו"ח (סי' ס"ח) כ' שאחד ביטל הקרובץ ולא הוציא שנחו. וכבר אחז"ל ביבמות (ק"ב) דאפי' אם יבא אלי' ויאמר אין חולצין בסנדל אין שומעין לו שכבר נהגו העם בסנדל ע"ש. ובפרט אחרי שביארנו מדברי רבותנו ז"ל שהדין כך הוא דיפרע ע"י קריעה ועוד כיון שרוב המוהלים נוהגים כך אם כן מוהל זה עובר גם משום לתא דלא תתגודדו וכמבואר ברמב"ם ה' עכו"ם (פ' ט"ז) וע' מג"א (סי' תצ"ג) בזה:

ושו"ר בתשו' להגאון מהר"י עטלינגער ז"ל שבימיו רצה ג"כ מוהל לחדש כזאת והביא שמה מדעתי' דנפשי' הראי' מהמדרש שהביא האשכול הנ"ל וסיים וז"ל ולכן המשנים עשיית הפריעה ע"י צפורן לא בלבד שמשנים מנהג ישראל אלא גם תקנה שתקנו רז"ל מימים קדמונים ושנתפשטה בכל ישראל ואפשר שמשנים קבלת מרע"ה ועליהם נאמר הפורעים העם לשמצה שומר נפשו ירחק מהם עכ"ד:

וע"ע בלשון הרמב"ם ז"ל בה' מילה (פ"ב) וכ"ה בטושו"ע (סי' רס"ד) דפורעין בצפורן ויותר מזה מבואר ברמ"א יו"ד (סי' שצ"ג) דמותר לתקן צפרניו אפי' בימי אבלו ר"ל ע"ת. וגם יש לו מקום בקבלה דהצפורן יבטל הקליפה ע"ד מהרסיך ומחריביך כו' ע' בזה בגלי רזיא:

ורואה אני פריצותא יתירא בהמתחכם לעשות חדשות ואם בזדון יעשה ודאי על הב"ד להעבירו מאומנותו אבל אם כשגגה היא מלפניו תעמידוהו על האמת. והי בזה שלו':

ידידו"ש:

סימן נט

שוכט"ס לכ' ידידנו שארנו הרב הגאון החו"ב המפורסם וכו' כש"ת מו"ה צבי יחזקאל מיכעלזאהן שליט"א האבד"ק פלונסק יצ"ו.

ע"ד האיש מר ח"י אשר עזבה אותו אשתו זה יותר משבע שנים ועקבותי' לא נודעו ועוד טרם זכה להבנות בבנים אם יש להתיר לו החדר"ג ז"ל:

תשובה

א

כבר צידד כת"ה להיתרא עפ"ד הרש"ך דבנשבה מתירין לו והביא גם מתשו' נוב"י שצידד להחמיר בנידון דידי' משום דהרש"ך לא התיר אלא במקום שלא קים המצוה וא"כ עכ"פ בנ"ד לכו"ע שריא:

ולענד"נ להעיר עוד בזה מתשו' הרא"ש שבטור אהע"ז (סי' קנ"ד) דכל שאינו רשאי לעמוד במקומו מפני סכ"נ והיא אינה חייבת ללכת אחריו לארץ אחרת דמותר לגרש בע"כ. ומבואר עוד ביו"ד (סי' קפ"ז) בשם הרמב"ן ז"ל באשה שיש לה מכות ופצעים שא"י לטבול שתצא ע"ש. ופ' עוד בב"ש אהע"ז (סי' ע"ט) ובח"מ שם בשם הרא"ם בלקתה חולי ארוך דיכול לגרש בע"כ אפי' בזה"ז:

וכן יש להביא עוד מדברי הר"י אדרבי ז"ל בתשו' דברי ריבות (סי' רצ"ד) שכ' דהרגמ"ה ז"ל לא גזר רק שלא ישא על אשתו וכיון דלא תקנו נשואין לאשתו א"כ לזאת לא יקרא אשה ע"ש והנה זה ודאי לא משום דבלשון אשה לא משמע לי' שוטה שהרי בש"ס דסוטה (כ"ז ע"א) אמרינן אשת איש לרבית השוטה ואף דלא תקנו נשואין לשוטה ואכן כבר ביאר זה הר"י אדרבי ז"ל שם דאיברא דהוי אשתו שהרי הבא עלי' בחנק ורק לענין חרם דרגמ"ה ל"ה אשתו ע"ש וכעין זה בתשו' מהרי"ק (סי' קמ"א) שכ' אף דהויא אשתו לענין הבא עלי' אבל ל"ה אשתו לענין זה שלא ישא אחרת כיון דזו אסורה לו וכה בתשו' הרדב"ז ת"ב (סי' ש"ה) דרגמ"ה לא גזר רק בנשים שיכולות לשבת תחת בעליהן ע"ש:

ב

והנה ראיתי עוד בנוב"י (סי' קמ"ז) שהביא בנידון כזה להתיר עפ"ד המבי"ט והובא בקו"ע (סי' רכ"א) לענין עגונה דכל שלא חזר זמן רב אמרינן אם איתא שניצול הי' נודע מקומו ע"ש ובאמת מצינו כעין זה ברש"י כתובות (כ"ב ע"ב) באומרת ברי לי שפי' דהיינו משום דאילו הי' קיים רי' בא וכבר הבאתי במקו"א בזה פפ"ד הירושלמי (סוף יבמות) אילון הוין בחיין הוי מייתין וע' ברמב"ן ביבמות שם ובר"ן כתובות שם:

ואכן בתשו' הרדב"ז (ח"א סי' תקכ"ו) הביא שהר"י ז"ל התיר מטעם כזה דכיון דעכשו אנו מפוזרים ומפורדים כמעט בכ"מ ומשו"ה אילו הי' בחיים הי' נשמע לנו והרדב"ז ז"ל שם חולק ע"ז דהוה אומדנא דלא מוכח והביא שם שגם הר"א מורדון ז"ל התיר במים שאין להם סוף מטעם שנשתקע זכרו ולא הודו לו חבריו עכ"ל. והנה דברי הר"א מורדון אלו הובאו גם בב"י אהע"ז (סי' י"ז) והביא שהר"א ז"ל התיר אחר ד' שנים והב"י ז"ל חולק עליו ופוסק להחמיר משום חומרא דא"א. וא"כ עכ"פ לסניף לענין חדרגמ"ה ז"ל

דלשי' כמה פוסקים עכשו לאחר אלף החמישי אינו אלא דרבנן ודאי דיש לצרף גם שי' הר"א ז"ל לסניף להיתרא:

ג

וע"ד מה שתמה בתוספתא דמקואות הקופץ לתוך המקוה הרי זה מגונה יעיין בכ"מ בה' מקואות (פ"א ה"ט) שכ' דבמקוה מצומצם איירי ושם הביא בשם הריב"ש ז"ל שפי' עוד טעם משום כונה והוא בתשו' הריב"ש (סי' רצ"ג):

ד

וע"ד מה שתמה בנוסח התפלה בר"ה כי אתה שומע קול שופר ומאזין תרועה דהא שמיעה היינו מרחוק והאזנה מקרוב יעיין בפמ"ג או"ח (סי' תקצ"ב) שהביא בשם הגאון מהר"ח כהן ז"ל לפ' ע"פ משאחז"ל במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד יע"ש:

ידידו:

סימן ס

לכבוד ידידי ב"ד הרב הה"נ החו"ב כש"ת ה"ר משה לויא שליט"א כעת האבד"ק שאץ יצ"ו.

ע"ד מה שהאריך בדין נשבע שלא למכור ומכר והביא מהמבואר בחו"מ סי' ר"ח דהמקח קיים ומ"ש הפמ"א בתשו' (סי' ל"ד) בטעם הדבר דל"א בזה דאי עביד לא מהני משום דל"א אעל"מ רק במה שהוא עושה לעצמו ואין לא זרים חלק בו אבל אם הוא עושה איסור וחבירו אין עושה איסור בזה כו"פ מודים דמהני ע"ש:

וע"ז הקשה מהא דאמרינן בתמורה (ה' ע"ב) לרבא דקרא דלא יחלל אתי לומר דקידושין תו בחייבי לאווין דלא נימא אי עביד לא מהני, וא"כ למ"ל קרא ביבמות (פ"ד ע"ב) לא יקחו להזהיר האשה על האיש הא ממילא נדע דהיא מוזהרת עליו דאל"ה למ"ל קרא דלא יחלל לקידושין תופסין שיהני מעשיו דאם היא אינה מוזהרת הא בכה"ג לכו"ע ל עביד מהני וכדברי הפ"מ הנ"ל:

תשובה

א

בגמ' דתמורה שם פריך ולאבייי לא יחלל למ"ל ומשני לומר דהיא נמי מתחללת. והנה לכאורה תקשה עדיין דלרבא הך סברא מנ"ל דהא איצטרך לי' יתורא דלא יחלל על קידושין תופסין:

ונראה ע"פ הגמ' קידושין (ע"ז ע"א) ח"ר לא יחלל זרעו אין לי אלא זרעו הוא עצמו מנלן אמרת ק"ו מה זרעה בלא עבר עבירה מתחלל היא עצמה שעברה עבירה אינה דין שמתחללת כו' ואם נפשך לומר אמר קרא ולא יחלל מאי ואם נפשך לומר שכן יצירתו בעבירה כו' ועתוס' שם שכ' דהומ"ל נבעלה לפסול יוכיח וחזר הדין ושמא יש שום פירכא ע"ש:

ומעתה נראה דרבא באמת יליף דהיא עצמה מתחללת מק"ו דזרעו ואם תאמר מה לזרעו שכן יצירתו בעבירה נבעלה לפסול יוכיח וכד' התוס' ולכן אייתר לי' לא יחלל לקידושין תופסין וממילא שפיר מיושבת קו' דהא היינו דוקא אחרי דכתיב לא יקחו להזהיר על האשה ג"כ אז לא איצטריך קרא דלא יחלל לומר דהיא עצמה מתחללת דשפיר נפק"ל מק"ו דזרעו שלא עבר עבירה מתחלל היא שעברה עבירה אינו דין שתתחלל אבל אי לא הוי כתיב לא יקחו ממילא ל"ה למידק ק"ו ושפיר הא איצטריך לא יחלל לכדאביי דהיא עצמה מתחללת ולא לקידושין תופסין ול"ה ידעינן כלל דגם האישה מוזהרת ודו"ק:

ב

ובטעמא דהא מילחא דרבא יליף דהיא מתחללת מק"ו ואביי איצטרך לי' קרא דלא יחלל נראה דהוא משום דאביי ורבא לשי' אזלי:

דבמסכת נדה (ס"ט:) בת משולחת מה היא לכהן מי אמרינן ק"ו ומה אלמנה לכה"ג שאין איסורה שוה בכל בנה פגום זו שאיסורה שוה בכל אינו דין שבנה פגום או דילמא מה לאלמנה לכה"ג שהיא עצמה מתחללת א"ל היא תועבה ואין בני' תועבה ע"ש:

והקשו התוס' שם (ע פ"א) מה צריך קרא דהיא תועבה והא פרכינן אק"ו דאלמנה לכה"ג שכן היא עצמה מתחללת ובדף (ס"ט ע"ב שם) הקשו דמאי פריך מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת תתחלל מחזיר גרושתו גופא בהאי ק"ו וכן הקשו על הא דבעינן קרא דוכי תהי' לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה דנתחללה נילף מק"ו מאלמנה לכה"ג וכו':

והנה לרבא דאיצטריך לי' לא יחלל לקידושין תופסין וא"כ לא ילפינן דאלמנה מתחללת אלא מק"ו דזרעו ממילא ניחא גם מה דאיצטרך קרא דוכי תהי' לאיש זר ולא ילפינן בק"ו מאלמנה דהא בגמ' קידושין שם פריך אהאי ק"ו הוא עצמו יוכיח שעבר עבירה ואינו מתחלל ומשני מה להוא שאינו מתחלל בכל מקום תאמר היא שמתחללת בכל מקום ופירש"י ז"ל שמתחללת בכל מקום כדכתיב וכי תהי' לאיש זר כו' וא"כ ממילא מיושבת קו' התוס' דאיצטרך איש זר ולא ילפינן מאלמנה דדוקא בתר דכתיב איש זר שפיר ידעינן אלמנה מק"ו דזרעו ולא נוכל למיפרך הוא עצמו יוכיח דשאני היא שמתחללת בכ"מ

וגם לא נוכל למיפרך מה לזרעו שכן יצירתו בעבירה דאיכא למימר נבעלה לפסול יוכיח דמתחללת וכד' תוס' הנ"ל:

והיינו דוקא אחרי דכתיב איש זר אבל אי ל"ה כתיב איש זר ממילא גם אלמנה ל"ה ידעינן וכיון שכן שפיר יש לתרץ הא דבעינן קרא תועבה היא למעט בני' דלא נילף מק"ו דאלמנה דמאי תאמר מה לאלמנה שהיא עצמה מתחללת הא מצינן למילף דגם היא גופא תתחלל ולא קשיא קו' התוס' ז"ל דא"כ דמצינו למילף מק"ו דאלמנה דהיא גופא איש זר למ"ל דהא בלא קרא דאיש זר גם אלמנה לכה"ג לא ידעינן וכנ"ל:

ג

ומעתה נראה דאביי ורבא דפליגי בהא אי בעינן קרא דלא יחלל להיא עצמה שתתחלל או ילפינן מק"ו דזרעו אזלי לשי' בקידושין (נ"א) דאביי ס"ל שם דקידושין שאין מסורין לביאה הוי קידושין ורבא ס"ל דלא הוי קידושין:

דהנה היראים (ובסי' רי"א) כתב אשת כהן שנאנסה ומת בעלה אסורה להנשא לכהן דקרינן בה שנבעלה לפסול לה ואע"ג דבעינן זר אצלה מעיקרא וא"כ גם אשת כהן שנאנסה הבועל שאנסה לאו זר מעיקרא הוא אצלה שהרי קודם שנשאת לבעל זה היתה מותרת לבועל מ"מ כיון שיכול להיות זר אצלה מעיקרא כגון שקידשה אבי' כשהיא קטנה זר אצלה מעיקרא קרינן בי' עכ"ל:

ומתורת רבנו ז"ל למדנו דבר חדש דאף דאינו זר מעיקרא רק כיון דמשכחת בי' זר מעיקרא שפיר קרינן בה וכי תהי' לאיש זר:

ומזה דן הגאון מהר"ח כהן ז"ל דהא דאמרינן בגמ' דמחזיר גרושתו אין עושה אותה חללה דלאו זר מעיקרא הוא אצלה היינו דוקא למאן דס"ל קידושין שאין מכורין לביאה ל"ה קידושין אבל למ"ד קידושין שאין מסורין לביאה הוי קידושין א"כ גם במחזיר גרושתו משכחת זר מעיקרא כחו באשת כהן שנאנסה וכגון שקידש א' מב' אחיות בקטנותן ולא פי' איזהו מהן ואביהן קיבל קידושיהן והוי קידושין שאין מסורין לביאה ולמ"ד הוי קידושין שתיהן צריכות גט ואסורות עליו מספק אחות גרושתו ואח"ז ניסת אחת מהן והשני' מתה ואח"כ מת בעלה של זו אסורה לזה שקידשה קידושין הראשונים מחמת איסור מחזיר גרושתו משניסת דמשום אחות גרושתו אינה אסורה דכבר מתה אחותה ועלי' בחי' כתיב וא"כ הרי הוא זר אצלה מעיקרא וכיון דמשכחת זר אצלה מעיקרא לפעמים במחזיר גרושתו ממילא כל מחזיר גרושתו נתחללה בביאתו דהוי נבעלה לפסול לה וכד' היראים הנ"ל:

והוא הדבר אשר דברנו דאביי ורבא לשי' דלאביי דס"ל דקידושין שאין מסורין לביאה הוי קידושין שפיר איצטריך קרא דהיא תועבה למעט בני' דלא נילף מק"ו דאלמנה דאין לומר מה לאלמנה שכן היא עצמה מתחללת דגם במחזיר גרושתו היא מתחללת מקרא דוכי תהי' לאיש זר דזר מעיקרא קרינן בה כיון דלפעמים משכחת זר מעיקרא בקידושין שאין מסורין לביאה ולהכי שפיר ס"ל דאלמנה מתחללת מקרא דלא יחלל:

אבל רבא ס"ל דל"ה קידושין וא"כ קשיא לי' קרא דהיא תועבה למ"ל למעט בני' והא ליכא למילף מאלמנה דמה לאלמנה שהיא עצמה מתחללת וע"כ משום דהיא גופא נילף בק"ו מאלמנה דתתחלל וא"כ קשיא איש זר למ"ל וע"כ מוכרת לומר כנ"ל דאלמנה גופא ילפינן מק"ו דזרעו והיינו דוקא בתר דכתיב איש זר וכנ"ל וא"כ ע"כ דריש לא יחלל דקידושין תופסין:

ולכאורה יש להעיר בזה מהא דאמרינן במס' יבמות (מ"ד ע"ב) דתועבה היא איכא למידרש הוא תועבה ואין צרתה תועבה וא"כ עדיין מנ"ל לרבא דלא יחלל אתי לקידושין תופסין:

ואכן באמת גם זה ל"ק דבממנ"פ מדייק רבא שפיר דקידושין תופסין דאי דרשינן היא תועבה ואין צרתה תועבה א"כ ממילא ידעינן דקידושין תופסין בחייבי לאוין וכמ"ש התוס' יבמות (מ"ד) דאי אין קידושין תופסין לא משכחת צרתה ע"ש:

וע"ע יבמות (י"א ע"ב) במותר לה נאסרה באסור לה לא כל שכן ובסוטה (ו' ע"א) ודו"ק:

סימן סא

עוד להרב הנ"ל.

וע"מ שהקשה בפסחים (ה' ע"ב) בהא דאמר רבא ש"מ מדר"ע תלת כו' ש"מ הבערה לחלק יצאת כו' ופירשו רש"י ותוס' ז"ל מדקרי לה אב מלאכה ש"מ דלחלק יצאת דלמ"ד ללאו יצאת ל"ה אב מלאכה:

וע"ז הקשה דהא אמרינן במס' שבת (ק"ו ע"א) כל המקלקלין פטורין חוץ מחובל ומבעיר ומפרש בגמ' שם דאתיא כר"ש ויליף לי' מדאסר רחמנא הבערה גבי בת כהן ש"מ דמבעיר בעלמא חייב ע"ש וכ' התוס' ז"ל דלפ"ז ע"כ מוכרח דר"ש לא דרש הבערה לא לענין דיצאת ללאו ולא לענין לחלק דהא איצטריך לי' לחייב במקלקל ויליף לי' לחלק מהא דנפק"ל לשמואל ע"ש. וא"כ לפ"ז שוב מנ"ל לרבא דר"ע ס"ל לחלק יצאת ניהי נמי דלדידי' ע"כ לא ס"ל דיצאת ללאו דהרי קרי לה אב מלאכה אבל אכתי י"ל דס"ל לר"ע

כר"ש ואיצטרך לי' לא תבערו למיסר מקלקל בהבערה ושפיר קרי לה אב מלאכה ולעולם דלא לחלק יצאת עכ"ק:

תשובה

א

הנה יש לעמוד עוד בסוגיין דקאמר דש"מ דס"ל לר"ע לחלק יצאת מדקאמר שהבערה אב מלאכה דבאמת אמאי מדייק ר"ע דהוא אב מלאכה הא אפי' אם הי' לאו גרידא הי' ג"כ אסור ביו"ט. והנה הרבינו חננאל ז"ל בסוגיין כ' בזה וז"ל ש"מ לחלק יצאת דאס"ד ללאו יצאת תיתי עשה דהשבתת חמץ ולידחי ל"ת דהבערה ע"כ כנראה שרצה ליישב זה דמשו"ה מדייק ר"ע דהוא אב מלאכה דלא נימא דעשה דול"ת:

ולפום ריהטא דברי הר"ח ז"ל משוללים הבנה דהא גם אם לחלק יצאת קשה קושיא זו דתיתי עשה ולידחי ל"ת דהא ביו"ט אינו אלא לאו בעלמא גם למ"ד לחלק יצאת:

ואמנם נכון הדבר עפמ"ש הרשב"א ז"ל במס' יבמות בשיטה דעלי' דבמחמר דאינו אלא לאו בעלמא לית בי' עשה דתשבות דלא שייכא העשה רק בדבר שהוא אב מלאכה וחייבין עלי' כרת למיתה ע"ש ולדברי הרשב"א ז"ל ממילא ה"ה דעשה דשבתון דיו"ט ל"ש רק במלאכה שחייבין עלי' בשבת כרת או מיתה וע' במנ"ח במוסך השבת שכ"כ ומבואר במס' ביצה (ח' ע"ב) דלרבא לא אתי עשה דכיסוי ודחי לאו דכתישה משום דהו"ל יו"ט עשה ול"ת וע' תוס' שבת (כ"ה ע"א):

וא"כ שפיר מדייק רבא לשי' דהבערה לחלק יצאה וכפי' הר"ח דאס"ד דללאו יצאה וממילא ל"ש בה עשה דשבתון וא"כ ליתי עשה דתשביתו ולידתו ל"ת משא"כ אי לחלק יצאת וחייבין עלי' בשבת כרת ומיתה הו"ל עשה ול"ת וכנ"ל ולהכי קאמר ר"ע דהבערה אב מלאכה ולכך אסור ביו"ט דאין עשה דותה ל"ת ועשה וכמש"ל:

ואכן גם לפי"ז קשה דל"ל לר"ע למימר דהבערה אב מלאכה הא אף אם לא היתה הבערה רק לאו ל"ה אמרינן דעשה דתשביתו לידחי ל"ת דהא ל"ה בעידנא לפי"מ דמבואר ברמב"ם ז"ל (ה' שבת) דהמבעיר בכ"ש חייב ומ"ע דהשבתה הא מקיים רק בשריפת כל החמץ:

אולם גם זה יש ליישב דהא באמת לכאורה תיקשי לפי"מ דמבואר בתוס' פסחים (ה' ע"א) ד"ה ואומר דקרא דתשביתו מיירי באינו צריך לגחלתו וא"כ הרי הו"ל מקלקל וליכא חיובא כלל ואמאי קאמר ר"ע דא"צ הואיל והבערה אב מלאכה וכתיב כל מלאכה לא ועשה הא ל"ה מלאכה כלל כיון דמקלקל הוא:

אע"כ דמוכרח לתרץ עפמ"ש התוס' שבת (ק"ו ע"א) בד"ה מאי דמאי דמבשל הפתילה לצורך שריפת בת כהן חשיב תיקון משום דתיקון מצוה חשיב תיקון. וא"כ ממילא גם הכא כיון דצריך הבערה זו לצורך מצות שריפת חמץ חשיב ג"כ תיקון:

וא"כ שפיר ניחא דהא הוי בעידנא כיין דההבערה לעצמה ל"ה שום מלאכה דהא מקלקל הוא ורק משום דמתקן לצורך חשיבא מלאכה א"כ ל"ה מלאכה רק בעת תיקון המצוה והוי בעידנא דמיעקר לאו מיקיימא עשה ושפיר יכול לדחות ל"ת ולכך קאמר ר"ע דהבערה אב מלאכה הוא דשוב הוי עשה ול"ת וכנ"ל:

וא"כ ממילא מיושבת קושיתו שהקשה דמנ"ל דלחלק יצאת דילמא ס"ל לר"ע כר"ש דמקלקל בהבערה חייב דז"א דע"כ ליכא למימר דר"ע ס"ל כר"ש דמחייב מקלקל בהבערה דא"כ ל"ל למימר דהבערה אב מלאכה הא אף אי ל"ה אלא לאו ליתסר ביו"ט מאי אמרת דליתי עשה דתשביתו ולידחו ל"ת דכל מלאכה לא יעשה הא ל"ה בעידנא דעל הלאו עובר תיכף בכ"ש והעשה אינו מקיים אלא בשריפת כל החמץ וכנ"ל:

אע"כ דר"ע ס"ל דמקלקל בהבערה פטור והא דאסור להדליק ביו"ט אף שא"צ לגחלתו הוא משום דהוי צורך שריפת חמץ דהיינו תיקון מצוה דהוי תיקון כד' התוס' שבת הנ"ל, ומדקאמר דהבערה אב מלאכה היא ע"כ דלא תבערו אתא לחלק דאל"כ למאי הילכתא אתא כיון דגם מקלקל פטור לדידי':

ב

ומה שפלפל בדברי הרא"ש מלוניל ז"ל שהקשה על הא דאמר רבא בפסחים שם וש"מ לא אמרינן מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה נמי שלא לצורך דמנ"ל לרבא דלא ס"ל לר"ע מתוך אימא דמשו"ה שריפת חמץ אסורה ביו"ט משום דמנותר ילפינן לה וגזה"כ הוא בנותר בוקר ליתן בוקר שני לשריפתו דאין שריפת קדשים דוחה יו"ט ומעתה ה"ה לחמץ. וכ"ת האריך בזה בתירוצו:

ולענד"נ לתרץ זה בהקדם ליישב קו' הכ"מ ז"ל הובא במג"א (סי' תמ"ו סק"ג) דהא קיי"ל דלא אמרינן מתוך רק היכי דאיכא צורך הנאת הגוף (וכן הדין בשו"ע או"ח סי' תקי"א) ואף הנאת מצוה לא חשיבה הנאה דמצות לאו ליהנות ניתנו וא"כ מנ"ל לר"ע דלא ס"ל לר"ע מתוך דילמא שאני הכא דליכא צורך הגוף ע"ש:

ואמרתי בזה דהנה ידועה שי' הרמב"ם ז"ל דקנה חמץ בפסח לוקה והקשו עליו נו"כ דהא בל יראה הוי לאו הנל"ע ואמאי לוקין עליו:

ופירשו בטעמא דהרמב"ם ז"ל עפמ"ש בה' תמורה דכל היכי דלאו כולל יותר מעשה ל"ה לאו הניתק לעשה וה"נ בלאו דבל יראה כיון דהלאו כולל גם נשים והעשה דתשביתו

ל"ש בנשים דהו"ל מצות עשה שהזמן גרמא ממילא ל"ה לאו הניתק לעשה. וע' בזה בשאג"א בתשו':

ואכן לפ"ז יש לעמוד במ"ש התוס' פסחים (כ"ט ע"ב) אליבא דריה"ג דבל יראה הוי לאו הניתק לעשה והרי במס' יומא (ל"ו ע"ב) בהא דאמרינן שם דלאו דנבילה איכא ביני' בין ר"ע לריה"ג דלריה"ג הו"ל לאו הניתק לעשה והקשו התוס' ז"ל דאמאי לא קאמר טריפה איכא ביני' ותי' וז"ל וי"ל דלהכי לא קאמר טריפה דאפי' ריה"ג לא חשוב לי' ניתק כיון דלא ניתק כל מה שבלאו דבלאו כולל נמי קדשים שיצאו חוץ למחיצתן ואהנך לא קאי לכלב תשליכון עיי"ש. וא"כ מבואר מהתוס' דע"כ מוכרח לריה"ג סברא זו דהיכי דלאו כולל יותר מעשה ל"ה לאו הניתק לעשה וא"כ איך כתבו התוס' לריה"ג דבל יראה הו"ל לאו הניתק לעשה הא גם בבל יראה הלאו כולל יותר מעשה:

והנראה בזה ע"פ מה שנסתפק הב"ח ז"ל בטור או"ח (סי' תל"ט) אי עשה דתשביתו יכולים לקיים ע"י שליח וכ' דתליא בפלוגתא דרש"י ור"י ז"ל בפסחים (ד' ע"ב) דלפירש"י ז"ל תשביתו היינו ביטול והשבתה שבלב הוי השבתה א"כ א"א לקיימא ע"י שלית דאין אדם יכול למסור מה שבלבו לשליח משא"כ לפי' הר"י ז"ל שהביאו התוס' שם (בד"ה מדאורייתא) דתשביתו היינו הבערה שפיר יש לקיים ע"י שליח ע"ש:

והנה הריטב"א ז"ל במס' קידושין (כ"ט) כ' ליישב הא דדרשינן כאשר צוה אותו ולא אותה וקשיא הא ל"ל קרא תיפוק לי' דפטורות משום דהוי מילה מ"ע שהזמ"ג ותי' דמצוה שאפשר לקיימה ע"י שליח אף דהוי זמן גרמא נשים חייבות ע"ש ובפנ"י בקידושין שם:

ומעתה אמינא דהר"י ז"ל לשי' דס"ל דתשביתו הבערה ואפשר לקיים ע"י שליח וא"כ שוב נשים חייבות בעשה דתשביתו ול"ה לאו כולל יותר מעשה ולכך מקרי נל"ע אבל הרמב"ם ז"ל לשי' דס"ל כרש"י דתשביתו היינו ביטול וכמבואר מדבריו (בפ"ב מה' חומ"צ) וא"כ שוב א"א לקיים ע"י שליח ונשים פטורות והוי לאו כולל יותר מעשה ולכך שפיר פסק דקנה חמץ לוקה משום דל"ה נל"ע וכנ"ל:

והנה התוס' בפסחים שם כתבו דר"פ דקאמר א"צ דכתיב תשביתו ומצינו להבערה שהיא אב מלאכה ע"כ ס"ל דתשביתו היינו הבערה ולא ביטול ע"ש:

וא"כ שפיר קאמר רבא דש"מ דל"א מתוך וליכא למימר דל"ה הנאת הגוף דז"א דלר"ע דתשביתו הבערה ואפשר. לקיימה ע"י שליח וא"כ נשים חייבות ול"ה לאו כולל יותר מעשה א"כ שפיר הוי לאו הנל"ע והרי בלאי הניתק לעשה שפיר אמרינן דמצות ליהנות ניתנו דכן חידש הרמב"ן ז"ל בתשו' המיוחסות דבעשה המנתקת ללאו אמרינן דליהנות ניתנו דהרי ניתנה לנתק ללאו לפטרו ממלקות והיא הנאת הגוף:

וא"כ מדייק רבא לשי' דר"ע ל"ל מתוך מדאסר שריפת חמץ ביו"ט ושפיר מיושבת קו' הכ"מ הנ"ל:

ג

וע"פ סברת הרמב"ן הנ"ל דבלאו הנל"ע אמרינן דמצות ליהנות ניתנו יש ליישב קו' התוס' שבת (כ"ד ע"ב) בהא דאמרינן התם אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט וכו' מ"ט לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט וכ' התוס' וז"ל וא"ת היכי ילפינן תרומה מקדשים דקדשים דין הוא שאין שריפתן דוחה יו"ט לפי שאין יכול ליהנות בשעת שריפה ולא אמרינן מתוך אלא שלא לצורך אוכל נפש אבל צריך שיהא צורך קצת להתחמם או לשום הנאה וכו' אלא שריפת תרומה טמאה שמותר ליהנות בשעת למה יאסור ע"כ קושיתם שם ע"ש:

ולדברי הרמב"ן ז"ל י"ל דשפיר מדמה תרומה טמאה לקדשים דגם בשריפת נותר י"ל מתוך ואתיא כמ"ד במס' תמורה (ד' ע"ב) דנותר הוי לאו הנל"ע ואין לוקין עליו וכיון דעשה זו דוהנותר באש תשרופו לנתק ללאו אתי ופטור ממלקות א"כ שפיר אית בה הנאת הגוף ואית לן למימר מתוך ואפ"ה גזה"כ מהוא לבדו או מעולת שבת דאין שורפין נותר ביו"ט וא"כ ה"ה לתרומה דמ"ש:

ומעתה שפיר מיושבת קו' הרא"ש מלוניל ז"ל דשפיר קאמר לר"ע דל"ל מתוך דר"ע לשי' בתמורה שם דפליג על ר"י ואמר לא מן השם הוא זה אלא משום דהוי לאו שאין בו מעשה ואין לוקין עליו וא"כ כוין דלר"מ אף בלא סברא זו דניתק לעשה אין לוקין על לא תותירו משום דהוי לשאב"מ ושוב הוי מצוה זו דבאש תשרופו ככל המצות דלאו ליהנות ניתנו ולהכי ל"א מתוך משא"כ חמץ דהוא לאו הנל"ע וליהנות ניתנו (דאילו משום לשאב"מ הי' לוקה בקנה חמץ וכדפסק הרמב"ם ז"ל) ושפיר אמרינן מתוך וא"כ אין ללמוד שריפת חמץ מנותר וכקו' התוס' שבת הנ"ל לענין תרומה טמאה ושפיר מוכיח רבא מדר"ע מדאוסר שריפת חמץ ביו"ט ע"כ דטעמי' הוא משום דלית לי' מתוך ודו"ק:

סימן סב

כבוד ידידי הרב הגאון החו"ב חו"ע כש"ת מוה"ר יוסף שליט"א האבד"ק קניאז ברוסיא.

בדבר השאלה בהאשה ששמה חי' ושם אבי' לא נודע שברחה מבית בעלה אביגדור לבית עכו"ם ואחרי כמה הפצרות היא באחת שרצונה להמיר דתה ר"ל ואח"ז היתה כשנתים בבית העכו"ם ועתה לא נודעו עקבותי' והבעל יבקש מזור לנפשו כי עוד טרם זכה לבנים מה דינו:

תשובה

א

בנדון זה עלינו לבאר ג' עיקרם הא' אם גס בכה"ג שייך החרם דר"ג מאוה"ג ז"ל וצריכים לזכות להגט, הב' אם יכולים לזכות עתה גט עבורה, הג' אם יכשר הגט אף אם לא יכתבו בו שם בי':

והנה אם גם בנ"ד שייך חרם דר"ג ז"ל דין זה מפורש ברמ"א אה"ע (סי' א') וז"ל מי שהמירה אשתו מזכה לה גט פ"י אחר ונושא אחרת וכן נוהגין בקצת מקומות ובמקום שאין מנהג אין להחמיר ומותר לישא אחרת בלא גירושי הראשונה עכ"ל:

וע' בח"מ שם דהטעם דמזכה לה גט הוא כדי שלא יעבור הבעל על החרם דר"ג ז"ל הרי דמוכח לכאורה מד' הרמ"א ז"ל דגם במומרת גזר ר"ג ז"ל:

ואכן ברמ"א לקמן (סי' קט"ו ס"ד) מבואר דהיכי דמצוה לגרשה ל"ש החרם דרגמ"ה, וע' בפת"ש (סי' א' סקט"ז) במ"ש לחלק בין היכי שמצוה לגרשה ולא פשעה כגון שהתה עמו עשר שנים דאז חל החרם ולכך מדמה שם הרמ"א ז"ל לנשתטית ובין היכי שפשעה דלא גזר רגמ"ה כלל:

ונראה להביא ראי' לזה מגמ' זבחים (י"ב ע"ב) אכל חלב והפריש קרבן והמיר דתו וחזר בו הואיל ונדחה ידחה אתמר נמי אכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה ידחה וצריכי דאי אשמעינן קמייתא משום דהוא דחי נפשי' בידים כו' ואי אשמעינן הכא משום דאין בידו לחזור כו' ע"ש:

וא"כ מעתה שפיר מדמה הרמ"א ז"ל שהתה עשר שנים ונשתטית דהיא אין בידה לחזור אבל לא דחיא נפשה משא"כ מומרת דאית בה תרתי לגריעותא דהיא דחיא נפשה בידים וגם אין בידה לחזור דהא אסורה על בעלה וכמבואר (בסי' ז') דמומרת ברצון נאסרה דודאי זינתה ע"ש א"כ ודאי הוי גרועה יותר מנשתטית ולא תיקן בזה הגרמ"ה כלל:

ומבואר עוד בד"מ (סי' א') דהא דמזכין לה גט במומרת הוא לאו משום גזרת הר"ג רק משום דחיישינן שמא ימות הבעל בלא בנים ותתייבם אשתו ובאמת הוא צרת סוטה ע"ש דסיים ולכן מנהג יפה הוא במקום שנוהגין ביבום ופי' ב"ש (סי' ע"ח סק"ז) ע"ש וכ"ה בתה"ד (סי' רמ"ב) דבמומרת לא גזר הר"ג. וא"כ לכאורה הי' מקום לצדד להתיר לו לישא אף בלא גט:

ב

אבל באמת נראה להצריכו גט משום תקנתא דידה כדי שתדון כפנוי' וכ"ה בתה"ד בפסקים (סי' רנ"ו) דנוהגים באושטרייך לזכות לה גט כשירצה לישא משום דבודאי מזנה היא מוטב שתזנה פנוי' ולא אשת איש ע"ש:

והאמנם דבתשו' פמ"א (סי' מ"ב) הביא בשם הגאון מוה"ר גבריאל זצ"ל שהקשה על הא דאמרינן דהגט זכות היא לה כדי שתדון כפנוי' והא אדרבא אמרינן בש"ס דנדרים דניחא באיסור דמים גנובים ימתקו ע"ש דהגאון בעל פמ"א ז"ל השיב לו דמסקנת הש"ס בנדרים אינו כן:

אבל לענד"נ דבמחכ"ה הקו' מעיקרא ליתא דודאי לא תעלה על הדעת דזה יחשב לה לזכות בשביל שתטעום טעמא דאיסורא עיקר הזכות הוא רק שתנצל מאיסור ול"א סברא זו רק גבי נכרי שאינו מצוה במצות ע' כתובות (י"א ע"א) וכבר הרגיש בסברא זו גם כת"ה:

וגדולה מזו כתב הרשב"א בחי' בקידושין (כ"ג) דאף דקיי"ל דאם אמר אי אפשי בזכות זה אין זכין לו בע"כ היינו דוקא בזכות דממון דבאמת אין זה זכות ורק שנפשו של אדם מחמדתו אבל בזכות דמצוה זכין לו בע"כ ע"ש וא"כ ה"ה בנ"ד דמזכין לה הגט שלא בפני' משום תקנתא דידה, ומה גם לפי דברי הד"מ שהבאתי דבמקום שנהגו ביבום מזכין לה גט משום צרתה:

ג

והנה בענין זיכוי הגט כ' הרמ"א ז"ל (בסי' ק"מ ס"ה) דאע"פ שחזרה א"צ גט אחר ויש מחמירין ע"ש והיש מחמירין הוא המהרי"ק בתשו' שתש לדעת הרי"ף ז"ל דאף בזכות אינה מגורשת עד שיגיע גט לידה והט"ז ז"ל שם תמה הרבה על הרמ"א ז"ל דהא במהרי"ק ז"ל שם בתשו' מבואר דלפי"מ שיש לחוש לשי' הרי"ף ז"ל ואם תחזור תהי' צריכה גט אין לזכות לה גט כלל וא"כ הרמ"א שפסק לעיל להחמיר לזכות לה גט ואמאי סיים כמהרי"ק ע"ש:

ולולי דמסתפינא הי' נ"ל ליישב בפשיטות דהנה המהרי"ק ז"ל בתשו' שם ביאר דודאי לא גזר רגמ"ה ז"ל במומרת דאינה אשתו כלל ורק כיון דהגט זכות היא שלא תהי' נתפסת באיסור אשת איש דהיא בחזקת מזנה ולכן הי' לזכות הגט לטובתה ורק בזה אנו חוששין לסברת הרי"ף ז"ל דל"ה גט עד שיגיע לידה ואף שהרי"ף ז"ל בזה יחידאה הוא דאפי' הרמב"ם ז"ל דפליג בתנו מודה בזכי דמגורשת מיד מ"מ מה לנו לכנוס בספיקות עבור תקנתא דידה ע"ש במהרי"ק וע' בפסקי מהרא"י ז"ל (סי' קנ"ו) וע' בתשו' חת"ס שביאר כן:

ויש להביא מקור לזה דהא קיי"ל כרשב"ג במשנה דמע"ש (פ"ה) כרם רבעי מציינין כו' בד"א בשביעית אבל לא בשאר שני שבוע ואמרינן בגמ' ב"ק (ס"ט ע"א) הטעם משום דהלעיטהו לרשע וימות וכן מבואר בדמאי (פ"ג מ"ה) גבי הנותן לפונדקית דקאמר ר"י אין אנו אחראין לרמאין ואפי' לת"ק היינו משום דמחלפת בטובים וכמבואר ברש"י

חולין (ו') וע"ע תוס' יו"ט שם ובתוס' שבועות (מ"ג ע"א ד"ה ויוציא) דלא עבדינן תקנתא לרשיעי:

ונראה עוד דאפי' ממדת צנועות אין שייך לזכות לרשע דהא במשנה דמע"ש שם איתא הצנועין מתנין כל הנלקט יהי' מחולל על המעות הללו ומבואר ברמב"ם ז"ל (בפ"ט מ"ה מע"ש ה"ז) דהצנועין, מתנין בשנת השמיטה דוקא הרי דבשאר שני שבוע דאיסורא עבדי אף הצנועים לא תקנו משום הלעיטהו:

וא"כ מעתה לטעם המהרי"ק ז"ל לזכות לה הגט לטובתה שפיר כתב כיון דהרי"ף ז"ל מחמיר למה לנו לכנוס בספק לתקן תקנה לטובתה ואדרבא אמרינן הלעיטהו ואם תחזור תבא לקבל גיטה ויהי' כשר לכו"ע:

וכ"ז רק לפי שי' המהרי"ק ז"ל דעיקר זיכוי הגט לטובתה אבל לטעמו של הרמ"א בד"מ שהבאתי לעיל משום שמא תתייבם צרתה א"כ הוא לתקנתא דאחריני שפיר כתב הרמ"א ז"ל (בסי' א') דיש מחמירין לזכות לה גט ומנהג יפה הוא במקום דנוהגים ביבום ואף דהרי"ף ז"ל מחמיר בדבר מ"מ לא נתפוס שי' זו להקל אלא להחמיר:

וע' ברמב"ם בה' מעשר (פי"א הי"א) דהנותן לפונדקית מעשר את שהוא נותן לה מפני שהוא תקלה לאחרים הרי דהיכא דיש בזה תקלה לאחרים ל"ש אין אנו אחראים לרמאים:

וא"כ בסי' (ק"מ) דמיירי שם לענין אם חזרה שפיר מחמיר הרמ"א שם כדעת מהרי"ק דצריכה גט אחר וכאן בסי' א' שפיר מחמיר לזכות לה גט משום חשש של צרת סוטה. וע"ע בתשו' נוב"י מ"ש לחלק בין מומרת לנאסרה בזה:

ד

ועתה נשאר עלינו לבאר איך לסדר גיטה יען כי לא נודע לנו שם אבי':

והנה בשו"ע (סי' קכ"ט ס"ט) אם לא הזכיר שם אבי האשה כשר ואכן בנ"ד צ"ע שנוב"י ח"ב (סי' קי"ג) כתב דבמגרש ע"י שליח כיון שאין כותבין העומדת היום ואין כאן סימן המקום ל"ה מוכח מתוכו ע"ש וכ"ה בפת"ש (סי' קכ"ט שם) ע"ש וכן בתורת גיטין (סקי"ג) כתב כן לענין שם אבי המגרש ואכן בשם אבי המגורשת צידד שם להקל כיון שהגט יוצא מתח"י וממילא ה"ה בנ"ד דל"ב שם אבי':

ומלבד זה נראה דהכא כיון דכותבין בגט וכל שום שפיר הוי סימן אף שלא נכתוב שם האשה, ואף דהב"ש ז"ל (בסי' קכ"ט סקי"ב) הביא בשם המ"ב דמומר שמגרש ויש שם עוד אחד דשמו כשם מומר צריך לשלש ויכתוב אבי זקנו אע"ג דכותבים במומר וכל שום

מ"מ צריך סי' אחר. הא כ"כ הדג"מ שם דהמ"ב איירי שהמיר זה מקרוב ולא נתפרסם ולכך לא הוי סימן:

וא"כ בנ"ד דידוע כבר זמן רב בכל העיר שהיא מומרת שפיר הוי וכל שום סימן:

ואף לפמ"ש הדג"מ ובסי' קכ"ט שם) דבשולח גט כיון דבמקום הנתינה אין יודעין שהיא מומרת ל"ח סימן מ"מ הכא בנ"ד הרי עושין שליח לקבלה והוא מקבל הגט במקום הכתיבה וכאן ידוע שהוא מומרת ודאי הוי סימן ויש להעיר עוד בזה מתוס' ב"ב (קס"ז ע"ב):

ויותר מזה כתב הרשד"ם והובא בכה"ג (סי' קכ"ט) בהגה"ט (אות מ"ה) דגם בשינה השם היכי דכתב וכל שום כשר וע' בס' דברי אמת עניני גיטין (סי' י"ז) שהביא כן גם בשם תשו' ב"י בשם הגאונים ומכ"ש בלא כתב שם האב אם כתב וכל שום ודאי דהוי סימן:

וע' בנחלת שבעה שכ' ג"כ כן דוכל שים הוי סימן וע' בטיב גיטין בקו"א על סדר הגט (אות כ"ה) שכ' דהמ"ב עשה כן לרוחא דמילתא לשלש השמות, מכל הלין נראה דאם יכתבו וכל שום שפיר יהי' אף בלא שם אביה וכנ"ל:

האמנם די"ל עוד בזה ממ"ש הב"ש (סי' קכ"ט סק"ב) בשם תשו' מהרי"ו דכששולחין גט ע"י שליח אין לכתוב שום ותניכה דכיון שאין יכולין לכתוב העומדת היום אין לכתוב ג"כ וכל שום וע"ש במהר"ל שכתב שראה כן בגט ששלח מהרי"ל ז"ל וע"ש בפת"ש ותשו' חו"י (סי' נ"ה) דכיון דאין כותבין החניכא דמקום אין כותבין החניכא דשמות ע"ש:

אבל ראה זה מצאתי עוד בקו' טיב גיטין הנ"ל (אות כ"ה) שכ' בפשיטות דמהרי"ל לא איירי רק במקום שאין צריך לכתוב וכל שום אבל במומר ומומרת ודאי כותבין אף כששולחין ע"י שלית. ומלבד זה בעיקר דברי מהרי"ל כבר השיג הנ"י והג"פ ע"ש:

וראיתי לציין עוד מה שראיתי בתשו' מהרש"ם (ת"ג) במפתחות (לס' ק"ע) שכ' דיש לחוש אם לא יכתבו שם האב שיאמרו שהוא שתוקי פ"ש ולפלא שלא הביא מדברי הט"ז בסק"ט שכ' בפרש"י על מ"ש הר"א ששון דבלא הזכיר כהן שיאמרו שאין זה דאמאי לא תשו כן בלא כתב שם האב שיאמרו שתוקי או אסופי הוא ע"ש שדחה סברא זו:

ה

עוד נראה לציין לסניף היתר חדש דכשר הגט גם בלא שם אבי האשה עפמ"ש האו"ז (בסי' תשמ"ה) בשם הרבינו שמחה הטעם למה צריך להזכיר שמו ושמה בגט והרי גם בסוטה בעינן לשמה ואפ"ה א"צ להזכיר דשאני סוטה דסתמא כשר אבל גט דסתמא אף דלא אינתיקא לשם אשה אחרת פסול לכן בעינן שמו ושמה ע"ש:

והנה בש"ס זבחים (ב' ע"ב) פריך רבא מ"ש דזבחים סתמן כשרין ובגט סתם פסול ומשני זבחים סתמן לשמן הן עומדין אשה לאו לגירושין עומדת וכ' התוס' שם דאפי' אם זינתה מ"מ לאו להתגרש בגט זה עומדת ועוד דאפשר שלא תתגרש ולא תשמשנו ע"ש:

ומעתה בגט דמומרת דהחיוב לגרשה לזכותה שתדון כפנוי', וכמבואר בפסקי מהרא"י הנ"ל וא"כ ע"כ מוכרח לגרשה והיא עומדת להתגרש וממילא ל"ש תי' הב' של התוס' וגם התי' הראשון של התוס' דלא להתגרש בגט זה ל"ש הכא דכיון דאין ידוע כלל שם אבי' א"כ א"א להתגרש בגט אתר דמ"ש גט זה מגט אחר א"כ שוב דומה לזבחים דסתמן כשרים ושוב ל"ב כלל שמו ושמה לד' האו"ז הנ"ל:

ואף דבשמו ושמה אין לסמוך בזה דהא איכא טעמים אחרים בהא דבעינן שמו ושמה כמ"ש הרמב"ן ז"ל בחי' גיטין (י"ט) משום דכתיב ספר כריתות ובעינן ספירת דברים וא"א לספר אלא בכותב שמו ושמה וכן מבואר בר"ן ז"ל שם וע' בחו"ג שכ' דלפ"ז גם שם האשה מדאורייתא ואף דבתשו' דברי חיים (חדא סר סרו) הוכיח דגם בלא שם האשה הוי ספירת דברים הרי עיקר טעמא משום שהגט יוצא מתח"י משא"כ בנ"ד שאנו עושין שלית לקבלה והוא מקבלו ל"ש סברא זו ודו"ק:

וע"ע בתשו' הרשד"ם באהע"ז (סי' רמ"ד) שכ' על גט מופר שלא נודע שם אביו וז"ל איני נודע למה נסתפקתם בזה אחרי שהרשב"א ז"ל גדול הפוסקים האחרונים התיר זה והכריח כן בטעם נכון שאם הי' שם האב מעכב אז ל"ה לי' תקנה לגרש וכן אסופי א"ו דאינו מעכב וכן אנו עושים מעשים בכל יום:

תבנא לדינא שיזכה לה גט ויכתוב וכל שום וחניכא דאית ליכי אבל לא יכתוב דאית ליכי ולאבהתיכי כדרך שרגילין לכתוב דכיון דאין כותבין עיקר שם האב גם החניכא אין כותבין וכמ"ש הג"פ והובא גם בפת"ש (סי' קכ"ט סק"ב):

ידידו:

סימן סג

עוד להרב הגאון הנ"ל.

וע"ד הד"ת באחד שציוה לבניו שבכל יום היא"צ שלו יתנו מעזבונו מעילים לספרי תורות שבבהמ"ד והגבאים תובעים עתה מהיורשים שני מעילים לכל ספר תורה והיורשים טוענים שהכונה מעילים לספרי תורות היינו מעיל אחד לכל ס"ת עכ"ד:

תשובה

א

בעיקר הדבר מצינו פלוגתא דתנאי בירושלמי יומא (פ"ג ה"ו) ולבני אהרן תעשה כתנות רבנן אמרי שתי כתנות לכל אחד ואחד ור' יוסי אומר אפי' כתונת אתת לכל אחד עיי"ש:
ומצינו עוד בירושלמי חגיגה (פ"א ה"א) והובא גם בתוס' חגיגה (ג' ע"א) בהא דבעי ר"י חרש באזנו אחת מהו שיהי' חייב בראי' וקאמר התם דתליא בהך פלוגתא דכתנות דלרבנן דאמרי שתי כתנות לכל אחד ה"נ באזניהם היינו שתי אזנים לכל אחד ואחד ולר"י דאמר אפי' כתונת אתת ה"ה באזניהם אפי' אוזן לכל אחד ואחד ע"ש. וא"כ נ"ד תליא לכאורה בדין זה דחרש באזנו אחת וכן בדין דכתנות:
והנה הרמב"ם ז"ל לא הביא כלל הא דכתנות ורק ביוה"כ כ' דהי' לכה"ג שתי כתנות וכמבואר מדבריו בה' כלי המקדש (פ"ת ה"ג) וע' משל"מ שם שכ' דמקורו ממשנה דיומא (ל"ד ע') דתנן בשחר הי' לובש של י"ת מנה ובערב של י"ב ע"ש אבל האי דינא דתעשה כתנות קאי על עשיית שתי כתנות לעולם לא הביא הרמב"ם ז"ל כלל:
ולכאורה הי' אפשר ללמוד זה מדין שכ' הרמב"ם ז"ל לענין חרש באזנו אחת דפטור מן הראי' וכמבואר בדבריו בה' חגיגה (פ"ב ה"א) וא"כ ע"כ דריש באזניהם שתי אזנים לכל אחד וא"כ ממילא ה"ה דבעינן ב' כתנות ואכן ז"א דהא הרמב"ם ז"ל מפרש התם טעמא דכתיב למען ישמעו להוציא מי שאין לו שמיעה גמורה ופ' לח"מ שם מה שמביא מד' הסמ"ג ז"ל דהיינו למעט אף חרש באזנו אחת וא"כ לא יליף כלל מבאזניהם וע' בלח"מ שם שכ' שמביא הדרשה היותר פשוטה וא"כ עכ"פ שוב אין ראי' מדברי הרמב"ם ז"ל דפסק בהא דכתנות כרבנן:

ב

והנה רש"י ז"ל (בפ' תרומה) בפ' ועשה כרוב אחד מקצה מזה כ' וז"ל שלא תאמר שנים כרובים לכל קנה וקצה לכך הוצרך לפרש כרוב אחד מקצה מזה כו' הנה מבואר מדברי רש"י ז"ל דפשיטא לי' דכל שאינו מפרש בהדיא אחד אז אמרינן דשנים כרובים משני קצות הכפורת היינו שנים לכל אחד ואחד. וא"כ לכאורה גם כנ"ד כן דמעילים לספרי תורה היינו שני מעילים לכל ספר ואף דבנדרים קי"ל דאזלינן בתר לשון בני אדם הא כ"כ התוס' פסחים (ב' ע"א) דכל שאין לנו הוכחה דלשון בני אדם אינו כן אזלינן בתר לשון תורה ע"ש:
ועוד הא כ"כ הרבינו ירוחם והובא בש"ך יו"ד (סי' רי"ז סק"א) דאם נדר בלשון הקדש ובאותו מקום אין מדברים בלה"ק הלך אחר לשון תורה ע"ש:

והנה ראיתי להפר"ח באו"ח (סי' תרצ"ד) בדין דמתנות לאביונים דפסק בשו"ע דיתן לשני אביונים מתנה לכל אחד ואחד והקשה בזה מש"ס דיומא (ל"ז ע"א) בהא דונתן אהרן על שני השעירים גורלות דאמרינן יכול יתן שנים על זה ושנים על זה ת"ל גורל אחד כו' ואמאי לא נימא נמי הכי שיתן שתי מתנות לכל אביון וכן העיר בלקוטיו שם מהא דכרובים הנ"ל וע"ש שכ' לחלק דשאני הכא דכתיב מתנות לאביונים ולא כתיב ולאביונים מתנות כדכתיב על שני השעירים גורלות ע"ש. וא"כ בנ"ד שכ' בצואתו מעילים לספרי תורות ולא כתב לספרי תורות מעילים שוב י"ל לכאורה דזה דומה להא דמתנות לאביונים דסגי במתנה אחת לכל אחד:

ג

ואכן באמת מצינו במקום אחר פלוגתא גם בכה"ג והוא במכילתא (פ' יתרו) בפ' שנים עשר מצבה לשנים עשר שבטי ישראל דפליגי התם ר' יהודא ורבין ר"י אומר שנים עשר מצבה לי"ב שבטי ישראל וחכ"א שנים עשר מצבה לכל שבט ושבט עיי"ש הרי דחכמים ס"ל אפי' בכה"ג דהוי י"ב לכל אחד ואחד:

ואכן יש לומר דהלכה כר"י בהא דהנה נראה דר"י לשיטתו בזה דבש"ס דפסחים (פ"ו ע"א) איכא פלוגתא דר"י ור"ש דר"י ס"ל דאין הפסח נאכל בשני מקומות ורש"א הפסח נאכל בשני מקומות דכתיב על הבתים אשר יאכלו אותו בהם ופירש"י ז"ל שם דר"ש ס"ל על הבתים אשר יאכלו היינו לכל אוכל ב' בתים ור"י דריש על הבתים אשר יאכלו לשני אוכלים ב' בתים ע"ש (וע' בס' התוה"מ פ' אחרי מה שהעיר מפלוגתא דר"י ור"ש בפסחים ס"ז לענין מחניהם] ומבואר דדין זה הוא פלוגתא דר"י ור"ש וא"כ ר"י לשי' דדריש התם אוכל אחד לכל בית ה"נ דריש מצבה אחת לכל שבט ושבט. ואחרי שדין זה תליא בפלוגתא דר"י ור"ש לענין פסח א"כ כיון דקיי"ל כר"י דאין הפסח נאכל בשני מקומות וכמבואר מדברי הרמב"ם ז"ל (הק"פ פ"ט) א"כ ממילא אמרינן דעל הבתים אשר יאכלו היינו אוכל אחד לכל בית. ובעיקר הק' שהקשה הפר"ח ע' בטו"א מגילה ז' ובברכ"י או"ח שם]:

ובחיבורי אמרי דעת עה"ת בפ' בחקתי כתבתי לפרש ע"פ פלוגתא דר"י ור"ש הנ"ל לענין פסח בשני מקומות דברי התו"כ (בפ' בחקתי) בפ' ואולך אתכם קוממיות דפליגי ר"י ור"ש דרש"א קוממיות מאתים אמה ור"י אומר מאה אמה כקומת אדם הראשון ע"ש והיינו דאזלי לשי' דר"י דס"ל בית אחד לכל אוכל ה"נ קוממיות היינו קומה אחת לכל אחד ולהכי אמר מאה אמה כקומת אדה"ר ור"ש לטעמי' דסלל ב' בתים לכל אוכל א"כ ה"ה דקוממיות היינו ב' קומות לכל אחד וא"כ הו"ל מאתים אמה:

ד

ויש להביא עוד ראי' מן הש"ס לענין נדר דהינו רק מיעוט לשונות אחד לכל אחד מהא שכ' הרמב"ם ז"ל בה' מעה"ק (פי"ז ה"ה) ומקורו מהש"ס דמנחות (ק"ה ע"א) האומר הרי עלי מיני מנחות יביא ב' מנחות משני מינין ע"ש ואף דמיני מנחה היינו שתי מינין וכמבואר שם אפ"ה כל שאמר מיני מנחות לא אמרינן דהיינו שתי מינין לכל מנחה רק מנחה אחת חמין זה ומנחה אחת ממין זה וע' בגמ' מנחות שם בזה וא"כ ממילא ה"ה בנ"ד לענין מעילים לספרי תורות דאנו מפרשים מפיל אחד לכל ספר:

ומלבד זה כיון שביארנו דאיכא פלוגתא בכ"מ בזה והסברא נוטה לכאן ולכאן א"כ ממילא כל שהיורשים מעכבים אין לגבאים להוציא מידם דהא מבואר ברמ"א יו"ד (סי' רנ"ט ס"ה) מי שהקדיש דבר בלשון שמסופקים בו ומת שאין לידע כונתו נקראו היורשים מוחזקים וההקדש שבא להוציא מהם עליו הראי' וכל שאינו מביא ראי' הנכסים בחזקת יורשים ע"ש. וע' בטו"ז ובש"ך שם מ"ש לתרץ מהא דחו"מ (סי' ר"נ) ע"ש. וא"כ ה"נ בנ"ד: ידידו"ש:

סימן סד

ידידי הרב הגדול הר' עקיבא שרייבער שיחי' בק' לבוב יצ"ו.

אשר תמה על דברי רש"י ז"ל (בפ' צו) שכתב וז"ל לפי שמצינו אשם בציבור כתיב ישחטו בלשון רבים והוא נגד ש"ס מפורש בתמורה (י"ד ע"א) ובכ"ד דאשם בציבור ליתא עכ"ל:

תשובה

א

נהירנא כד הוינא טליא יוצק מים ע"י אאזמו"ר הגאון החסיד בעל מנחת ש"י ז"ל שאל ח"א ממנו דברי רש"י ז"ל אלו והשיב בחכמה ע"פ דברי רש"י ז"ל בעזרא (י' י"ט) בפ' ואשמים איל צאן על אשמתם שפירש דהוראת שעה היתה וגם זה תמוה דהא מבואר בש"ס דכריתות (י"א ע"א) דכולן שפחות חרופות בעלו וא"כ דינא הוא להביא אשם שפחה חרופה ואמאי פירש"י ז"ל דהוראת שעה היתה:

ואכן כונת רש"י ז"ל שהם הביאו כלם איל צאן אחד על אשמתם והרי אין אשם בצבור אלא דהוראת שעה היתה:

וזהו שכיון רש"י ז"ל במתק לשונו לפי שמצינו אשם בצבור מצינו במקום אחד בבנין הבית בימי עזרא וע"ז רמזה תוה"ק במ"ש ישחטו בלשון רבים:

ב

וארוחנא בהא ליישב עוד מה דקשיא לי בש"ס דזבחים (ה' ע"א) אשם דמרצי לא מצית אמרת ק"ו מעולה ומה עולה שאינה מכפרת אינה מרצה אשם שמכפר אינו דין שאינו מרצה מה לעולה שכן כליל ומשני שלמים יוכיחו מה לשלמים שכן טעונין נסכים כו' ומשני עולה תוכיח כו' מה להצד השוה שבהן שכן ישנן בצבור ומשני תודה תוכיח ע"ש וכ' השיטה מקובצת ז"ל שם דהא דקאמר עולה תוכיח היינו עולת העוף דאין טעון לא סמיכה ולא נסכים ושוב כ' וז"ל וא"ת מאי פריך שכן ישק בצבור והלא עולת העוף אינה באה בצבור וי"ל דמ"מ פריך משם עולה שישנו בצבור דעל מה הצד פרכינן כל דהו עכ"ל:

והקשיתי בזה דכיון דעיקר הפירכא דשם עולה איתא בצבור א"כ מאי משני תודה תוכיח הא כמו כן שם תודה איתא נמי בצבור לפ"מ שחידש השיטה מקו' במס' עירוכין (י"א ע"ב) דהא דכתיב מזמור לתודה אף דאין נדבת צבור בעי שירה משום דאיכא תודה שהוא חובה כשמוסיפין על העיר והעזרות ע"ש וא"כ ע"כ חשוב לי' קרבן צבור דקרבן יחיד הא לא בעי שירה ונמצא דתודה שקידש בהן עזרא ירושלים הי' קרבן צבור ושוב מצינו שם תודה ג"כ בצבור. ולהנ"ל יהי' א"ש דהא אף דתודה שבקידוש ירושלים בימי עזרא היתה בצבור אפ"ה ילפינן אשם מיני במה הצד דהא כמו כן גם אשם של צבור הי' אז בימי עזרא ושוב דמיא לתודה:

וע' בגה"ש שהקשה הגרע"א ז"ל דכיון דפריך משם עולה אמאי לא קאמר ג"כ דשם עולה טעון נסכים ולענ"ד התי' פשוט דזה לאו פירכא דהא כמו כן שם אשם טעון נסכים באשם מצורע וכש"ס דמנחות (פ"ט ע"ב):

ג

וכשהרציתי הדברים לפני אאמו"ר הרב שליט"א אמר לי כונה אחרת ברש"י עזרא הנ"ל שכ' דהאשם הוראת שעה היתה דרש"י ז"ל לשי' אזיל בזה שכ' בש"ם דגיטין (ל"ו ע"א) דבזמן הבית שני לא הי' היובל נוהג וקיי"ל דאין עבד עברי נוהג אלא בזמן שהיובל נוהג וכש"ס דעירוכין (כ"ט ע"א) וגם קיי"ל דל"ה שפחה חרופה רק כשמאורסת לעבד עברי וכש"ס דכריתות (י"א שם) וא"כ ממילא ל"ש אשם שפחה חרופה בימי עזרא, וכבר הקשה הר"ת ז"ל בתוס' גיטין שם בזה והוכיח מזה דיובל הי' נוהג אפי' בבית שני אבל רש"י ז"ל לשי' דס"ל דל"ה יובל נוהג ומשו"ה כתב דהאשם הזה הוראת שעה היתה. וע' ש"ם הוריות (ו' ע"א) דקרבנות שהקריבו בימי עזרא הוראת שעה ע"ש:

ד

ובעיקר דברי רש"י ז"ל שכ' לפי שמצינו אשם בצבור שתמה עליהם כ"ה כבר תמהו כן רבים אודיעהו כי בהיותי בארץ אשכנז ראיתי בבית עקד הספרים של המלוכה יותר ממאה כתבי יד עתוקים רש"י עה"ת ובדקתי וראיתי כי לא נמצא בהם כלל בפ' צו שם הדברים האלה המועתקים ברש"י שלנו. ושמה ראיתי גם כתב יד אחד קדוש מדבר משנת ק' שהעתיק רש"י עה"ת ונהרג על קדוש השם בשעת כתיבתו ועדיין טיפי דמים מובלעות בספרו הי"ד וגם שם לא נמצא בדברי רש"י ז"ל הא דאשם וכמדומני שאיזה תלמיד אחרון הוסיף ברש"י שלנו הדברים הנ"ל ולאו גושפנקי' דרש"י ז"ל חתם עליהם: ידידו:

סימן סה

עוד להרב הנ"ל.

וע"ד השאלה בגר וגיורת שכבר הפרישה עצמה מבעלה ג' חדשי הבחנה כדין המבואר בגמ' ובשו"ע אהע"ז (סי' י"ג) ובאה לשאול לפני המורה אי צריכה לישב גם ז' נקיים משום תשש חימוד והורה שצריכה ו' נקיים כדין כל מחזיר גרושתו:

וכ"ת תפס עליו דלא הורה כדין מכח דברי הדג"מ ביו"ד (סי' רס"ט) דמחלק בין מחזיר גרושתו לגיורת דבמחזיר גרושתו שנתגרשה לחלוטין ונתייאשה ממנו לכך איכא חימוד חדש משא"כ גיורת שלכתחילה הפרישה על דעת להחזירה אין כאן חימוד חדש פכ"ד:

תשובה

א

אמת שכן הוא בדג"מ וכן מבואר גם בתשו' הרדב"ז ז"ל בח"ד (סי' רס"ג) באחד שנשבע לגרש את אשתו שמוכרת לגרשה כדי לקיים שבועתו ואח"כ מחזירה שכ' דא"צ ז' נקיים דכיון שהוא עתיד להחזירה והיא יודעת בדבר אינה מתמדת וא"צ להמתין עיי"ש וא"כ ה"נ בנ"ד. וכבר רמז ע"ז גם בפת"ש יו"ד (סי' קצב):

אבל הנה מקום אתי להצדיק את החכם שהורה להצריך ז' נקיים דנ"ל להביא ראי' מן הש"ס דגם בכה"ג שנתגרשה לזמן איכא חימוד חדש כשמחזירה והוא דבגמ' יומא (נ"ד ע"א) אמרינן בשעה שהי' ישראל עולין לרגל הי' מגלין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים ומתיב ר"ת דהכתיב ולא יבאו לראות כבלע את הקדש ומשני ר"נ דבמדבר שהי' ככלה בבית אבי' ל"ה רשאין לראות ובמקדש כבר הי' ככלה בבית חמי' ושרי והדר פריך הש"ס ממעשה דכהן שהי' מתעסק במקדש בבית שני וראה רצפה משונה מחברותי'

ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו ומשני נתגרשה קאמרת נתגרשה חזרה לחיבתה הראשונה ופרש"י ז"ל לתחילת חובתן שאין גסין זה בזה ע"ש והרי התם לא נתגרשו ג"כ אלא לזמן ידוע והנביא נתנבא כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקוד אתכם ואפ"ה אחרינן דחזרו לחיבתו הראשונה ואין גסין זה בזה וא"כ יש ללמוד מזה גם לנ"ד:

והגם שיש ליישב קצת פ"פ הש"ס דמגילה (י"א ע"ב) דהחשבון של שבעים שנה לא הי' ברור להם כל כך וגם הרי הרדב"ז והדג"מ ברור מללו דא"צ ז' נקיים מ"מ ת"ת שהורה להחמיר דצריכין ז' נקיים ודאי אין מזניחין אותו ת"ו. וע' בראש"ש במס' כלים (פ"י מ"א) במשנה דעל הכל מצילין חוץ מכ"ת שאינו מציל אלא על האוכלים כו' שכ' שנשנית משנה זו אחר שהודו ב"ה לב"ש וסיים שם וז"ל וזה מוסר גדול שמן הראוי לכל אדם להחמיר כו' ע"ש:

ידידו:

סימן סו

כבוד ידידנו הרב הה"ג חריף עצום חו"ע וכו' כש"ת מהור"ר צבי הירש שליטא האבד"ק אדזיוואל יצ"ו.

מכתבו הגיעני וע"ד מה שפלפל ליישב קו' המדרש תלפיות לר"ל דס"ל בש"ס דיומא (ע"ד ע"א) דר"ש מותר מה"ת מהא דאיתא במדרש דחוה לקחה כזית מעה"ד וחלקה אותו לאדה"ר וכל הבריות וא"כ הי' ח"ש ומדוע נתחייב אדה"ר מיפה ע"ז וכת"ה דן בזה לתרץ משום דעה"ד כתיב בי' לא תאכל וקיי"ל כר"א דאחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע והרי מודה ר"ל באיה"נ דח"ש אסור מה"ת וכמבואר בירושלמי תרומות (פ' ו') עכ"ד:

תשובה

א

המהרי"ל ז"ל בתשו' (סי' קס"א) כ' שם באמצע התשובה דלא תאכל הנאמר קודם מ"ת לא משמע איסור הנאה שהרי עיקר הלימוד דר"א הוא מדכתיב בנבילה לגר אשר בשעריך וזה לא נאמר קודם מ"ת עכ"ד ז"ל וא"כ ממילא גם לא תאכל דעה"ד לא משמע איה"נ לר"ל:

ובזה אמרתי ע"ד החידוד לפרש המדרש וישב (פ' פ"ז) אמר יוסף אדה"ר על מצוה קלה נצטוה ועבר ונטרד מג"ע ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת ע"ש והיינו דהא בהא תליא:

דהנה בעיקר הדין דמהרי"ל ז"ל דלא תאכל דכתיב קודם מ"ת לא משמע איה"נ כיון דילפינן מקרא דאחר מ"ת יש להעיר מש"ס דסנהדרין (נ"ו ע"ב) אדה"ר נצטווה על ג"ע דכתיב ויצו ה"א על האדם לאמר לאמר זה ג"ע שנאמר לאמר הן ישלח איש את אשתו וכ' התוס' ז"ל אע"ג דהאי קרא במחזיר גרושתו כתיב וב"נ לא הוזהרו בה מ"מ מייתי ראי' דבלשון לאמר גם ג"ע בכלל ע"ש:

וא"כ גם הכא בנ"ד כיון דילפינן מנבילה דבלשון לא תאכל גם איה"נ בכלל ממילא ילפינן גם על אדה"ר כמו גבי לאמר:

וזהו כונת המדרש דיוסף הביא ראי' דב"נ הוזהרו על ג"ע דהרי אדה"ר נטרד מג"ע בחטא דעה"ד אף דלא אכל רק ח"ש וע"כ משום דהוי איה"נ מחמת דילפינן מלא תאכל דלאחר מ"ת וממילא ילפינן גם מלאמר דלאחר מ"ת דג"ע נאסר לב"נ ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת:

ב

וע"פ הקדמה זו יש לפרש ג"כ מדרש תמוה (בפ' וישב) שם וחטאתי לאלקים וחטאתי לה' אין כתיב כאן אלא לאלקים לאלקים איני עושה את הדבר הרע הזה והוא פלא:

והנראה בזה דהנה הי' אפשר להביא ראי' דהעה"ד הי' מותר בהנאה ע"פ קו' הרמ"ע מפאנו ז"ל שהקשה בהא דאחז"ל דאדה"ר נענש במיעוט המאורות דהא אין אדם מת ומשלם דקלב"מ והמג"א ז"ל תי' בזה דמדאגבהי' קניא מתחייב בנפשו ל"ה עד דאכל והרי השיטה מקובצת בכתובות (ל"א) פי' דמה"ט האוכל תרומת חמץ בפסח פטור מתשלומין ול"א מדאגבהי' קניא וכו' משום דחמץ אסור בהנאה ע"ש ומעתה מוכרח דעה"ד הי' מותר בהנאה מדאמרינן בי' מדאגבהי':

ואכן המג"א ז"ל שם תי' עוד תי' אחר בזה דמיעוט המאורות הי' מטעם קנס ובקנס קיי"ל דמת ומשלם וא"כ שוב אין ראי' להיתר הנאה:

ונראה דזה יהי' תליא בפלו' דתנאי בש"ס סנהדרין (נ"ו שם) ויצו אלו הדינין ר"י תני אלקים זו דיין ופריך והא במרה נצטוו אדינין ומשני לא נצרכא אלא לדיני קנסות וכו' ופירש"י ז"ל דבמרה הוסיפו דיני קנסות דב"נ לא הוזהרו ע"ז דכיון דילפינן מויצו גמרינן מאשר יצוה והתם צדקה ומשפט כתיב ולא קנסות ע"ש:

ומבואר מזה דמ"ד דדינין ילפינן מויצו ב"נ לא נזהרו אקנסות כלל וא"כ מוכרח לתרץ כתי' הראשון משום דאגבהי' קניא וע"כ דמותר בהנאה ואכן כ"ז אי ילפינן מויצו אבל אי ילפינן מקרא דאלקים שפיר אמרינן דגם אקנסות נצטוו וכמבואר בזה בתשו' רמ"א (סי' י') ע"ש:

ומדויקים שפיר ד' המדרש שאמר לאלקים אינו עושה הדבר הרע הזה דכיון דכתיב אלקים וא"כ הוזהרו אקנסות ול"ק קו' הרמ"ע מפאני ז"ל ושפיר י"ל ואסור בהנאה מקרא דלאחר מ"ת ולאמר קאי אג"ע ולהכי אינו עושה וכו':

ג

ואפשר בזה להמתיק ד' הש"ס דסנהדרין (ק"ח ע"א) שלא נחתם גז"ד של דור המבול אלא על הגזל דהנה דור המבול השחיתו דרכם בג"פ והאיסור מדכתיב לאמר וע"ז תקשה קו' התוס' ז"ל דהא זה נאמר לאחר מ"ת וב"נ לא הוזהרו בזה ואכן מצינו הוכחה דילפינן מאחר מ"ת מדנפנש אדה"ר על ח"ש דעה"ד וע"כ משום דעה"ד אסור בהנאה והיינו מטעמא דלא תאכל איסור הנאה במשמע דילפינן מנבילה וכנ"ל אף דהוי אחר מ"ת:

ואולם ע"ז י"ל דלעולם לא ילפינן מאחר מ"ת ועה"ד מותר בהנאה דלא ילפינן מנבילה והא דנענש אדה"ר על ח"ש הוא משום דח"ש נאסר לאדה"ר דשיעורין לא נאמרו לב"נ וכשי' הרמב"ם ז"ל (פ"ט ממלכים). והנה בירושלמי סנהדרין (פ' ט') איתא כי מלאה הארץ חמס היינו פחות מש"פ ע"ש ומבואר בסמ"ע (סי' שנ"ט סק"ב) דהא דב"נ נהרג אפחות מש"פ היינו משום לא נאמרו שיעורין לב"נ וכ"ה בסי' (ש"ס סק"ח) ותיו"ט (פ"א דחלה) בזה:

וממילא א"ש דהרי על הא דהשחתה הי' אפשר לומר דלאמר לא משמע ג"ע והא דעה"ד הי' משום דשיעורין לא נאמרו לב"נ וא"כ ל"ה אפשר לגזור דינם אבל כיון שחטאו גם בגזל דפחות מש"פ אז נחתם גז"ד בממנ"פ:

ידידו דו"ש:

סימן סז

להחו"ב. שנון ומפולפל מר אלעזר אסטפעלד שיחי' בסקאדל יצ"ו.

ע"ד פלפולו בדין פירות נחל איתן אם אסורין באכילה או אפי' בהנאה. וכבר חזו עיניו דברי הר"ש מקינון ז"ל בס' הכריתות (סוף שפר ג'), שכ' בפשיטות דאסורין ובפר"ח יו"ד ביאר הטעם משום לא תאכל כל תועבה וממילא לפ"מ דקיי"ל כר' אבהו דלא תאכל איסור הנאה נמי במשמע גם פירות נח"א אסורין בהנאה וכ"כ המנ"ח וע"ז הקשה כ' מסוגיין דפסחים (כ"ג ע"ב) דפריך הש"ס מאי איכא בין חזקי' לר"א ומשני לענין חולין שנשחטו בעזרה ע"ש והשתא הוי מצי לאשכוחי נפקותא לענין פירות נח"א דלר"א דלא תאכל איסור הנאה משמע אסורין בהנאה ולחזקי' מותרין עכ"ד:

תשובה

א

הנראה ליישב בזה לפי הש"ס דחולין (קט"ו פ"ב) דיליף שם איסור אכילה דבב"ח מגז"ש דקודש קודש ואיסור הנאה מק"ו מערלה שלא נעבדה בה עבירה ואסור בהנאה בב"ח שנעבדה בו עבירה לכ"ש ופריך הש"ס דא"כ ל"ל גז"ש לאיסור אכילה תיפוק לי' ג"כ מק"ו ומשני דאיכא למיפרך חוסם פי פרה ודש בה יוכיח דנעבדה עבירה והדישה מותרת אפי' באכילה ולהכי כתיב גז"ש לאיסור אכילה וממילא הנאה ילפינן בק"ו מערלה וליכא למיפרך מחוסם דמה לחוסם שכן לא נאסר אפי' באכילה ע"ש ברש"י ותוס' ז"ל:

וא"כ מיושב שפיר קו' דאי נימא דפירות נח"א אסורין באכילה מלא תאכל כל תועבה ממילא אסורין בהנאה אפי' לחזקי' מק"ו דערלה דהא נעבד בהם עבירה בשלמא אי ליכא קרא לאיסור אכילה איכא למיפרך מחוסם אבל אי אמרינן דנאסרו באכילה משום תועבה ממילא אסורין גם בהנאה לכו"ע:

וא"ל דנפ"מ בין חזקי' לר"א לענין מלקות בהנאה דאי מק"ו לחוד הא אין מזהירין מה"ד ואי מקרא דלא תאכל לר"א יש מלקות ז"א דהא בהנאה ליכא מלקות אפי' לר"א בלא"ה וכמ"ש הרמב"ם בהמא"ס (פ"ט) ועי' משל"מ (פ"ה מה' יסוה"ת) מ"ש בשי' התוס' ז"ל בזה:

ב

ואולם עוד מקום אחר ליישב קו' הנ"ל:

דהנה בעיקר הדין אי פירות נח"א אסורין משום תועבה נלפענ"ד דיהי' תליא בפלו' דרש"י ותוס' ז"ל שם בחולין (קט"ו) דפריך הש"ס חוסם פי פרה ודש בה ליתסרו דהא תיעבתי לך הוא ומשני השתא מעשה שבת דחמירא מותרין הני לא כ"ש וכ' רש"י ז"ל דאף דבב"ח אסרינן מטעם תועבה היינו משום דקאכל איסורא גופא אבל כאן הא אינו אוכל החסימה דהוא האיסור אלא הפירות ובהם ל"ש תועבה והוי כמו מעשה שבת ע"ש ולפי"ז גם בפירות נח"א הא אינו אוכל החרישה והזריעה רק הפירות ובהם ל"ש תועבה ואתי בק"ו ממעשה שבת דמותרין ולא עוד אלא אפי' לר"י הסנדלר דס"ל דמעשה שבת אסורין הא מודה דמותרין בהנאה מדכתיב לכם וכש"ס דכתובות (ל"ד ע"א) וא"כ פירות נח"א בהנאה עכ"פ מותרין לכו"ע מק"ו דמעשה שבת:

ואכן התוס' ז"ל שם, בחולין מביאין גי' אחרת בקי' הגמ' מחוסם דקאי לענין הפרה עצמה וע"ז משני השתא לגבוה שרי להדיוט לא כ"ש והקשו ע"ז דא"כ הדישה תהי' אסורה מטעם תועבה דהא בזה ל"ש ק"ו מגבוה ותי' דבהדישה ל"ש כלל תועבה משום דלא תחסם האיסור משום הבהמה ולא משום הדישה ע"ש:

ולפי"ז בפירות נח"א דהאיסור בהחרישה והזריעה גופה שייך שפיר כל שתיעבתי ואסורין וא"כ בדבר זה מצינו פלו' דרש"י ותוס' ז"ל:

ומעתה נראה דרש"י ותוס' לשי' בזה דהנה יש להקשות בסוגיא דפסחים הנ"ל דפריך מאי איכא בין חזקי' לר"א ומשני חשנב"ע וברש"י ז"ל שם דהיינו דוקא אליבא דר"י דלר"מ דיליף מנבילה אין נפ"מ כלל ע"ש דהלא יוכל למצא נפקותא בין חזקי' לר"א בין אליבא דר"מ ובין אליבא דר"י:

דבש"ס דע"ז (ס"ו ע"א) בהא דתניא תבלין ב' וג' שמות והן מין אחד או מין ג' אסורין ומצטרפין פרכינן והא האי מין לחוד והאי מין לחוד וכו' ומסיק שם הא מני ר"מ הוא דתניא ר"י אומר משום ר"מ מנין לכל איסורין שבתורה שמצטרפין זע"ז שנאמר לא תאכל כל תועבה כל כתיעבתי לך ה"ה בבל תאכל ע"ש הרי דבין ר"מ ובין ר"י דרשי קרא זה לאיסורין שמצטרפין וא"כ איסורי הנאה שנצטרפו לר"א אסורין גם עכשו בהנאה דצירופן נלמד מלא תאכל דמשמע לדידי' גם איסור הנאה ולחזקי' י"ל כיון דאיסורין אחר שנצטרפו הוא רק מטעם תועבה אינו אסור עכשו רק באכילה וא"כ יש נפ"מ בין לר"מ ובין לר"י בין חזקי' לר"א:

ואכן בגמ' שם לעיל מינה אמר חזקי' דלכך תבלין מצטרפין משום דראויין למתק בהן הקדירה ופירש"י ז"ל דחזקי' ל"ל קרא דתועבה לענין צירוף וא"כ לפירש"י ז"ל שוב ל"ל דנפ"מ בין חזקי' לר"א לענין איסורי הנאה שנצטרפו דלחזקי' דלא תאכל משמע רק איסור אכילה מותרין עכשו בהנאה דהא חזקי' ל"ל כלל קרא דלא תאכל כל תועבה לענין צירוף:

ואולם התוס' ז"ל פירשו שם דגם חזקי' ס"ל כר"י ור"מ דצירוף נלמד מלא תאכל ומחלק רק בין כשהאיסורים בעין ע"ש וא"כ הדקו"ל דלימא נפ"מ לענין צירוף וכנ"ל ולדעתם ע"כ מוכרח לתרץ כד' התוס' ב"ב (ה' ע"ב) ד"ה ואפי' שכ' דאין להביא ראי' מדקאמר מאי ביניהו וכו' דבכמה מקומות יכול למצא איכא ביניהו טובא ואינו חושב אלא דבר אחד או שנים ע"ש ולא כד' הרא"ש (פ"ב דמציעא) דאיכא ביניהו הוא דוקא:

והוא אשר אמרנו דרש"י ותוס' ז"ל לשי' בזה דלשי' רש"י ז"ל דחזקי' ל"ל ילפותא דצירוף מלא תאכל א"כ ל"ל נפקותא בין חזקי' לר"א לענין צירוף ושפיר ס"ל דא"ב דוקא כשי' הרא"ש הנ"ל וא"כ ק' דמדוע ל"ק נפקותא מפירות נח"א ומשו"ה ס"ל דמותרין מקו"ח דמעשה שבת דל"ש בדידהו תועבה אבל להתוס' ז"ל ע"כ מוכרח דא"ב ל"ד ולפיכך ס"ל דאסורין:

ובעיקר הקו' הנ"ל מע"ז יש מקום לדחות דאפשר שכיון דגלי קרא דאיסורי הנאה מצטרפין ממילא באיסורייהו קיימי גם לענין הנאה וע"ע בתוס' פסחים שם במה שהקשו מחמץ נוקשה ע"ש:

ג

והנה ראיתי להמנ"ח (במצוה תקל"א) שהביא שי' הר"ש מקינון והפר"ח הנ"ל והקשה עליהם מש"ס מכות (כ"ב ע"א) לענין יש חורש דפריך שם ולחשוב נמי הזורע בנחל איתן והלא כיון דהפירות נאסרים א"כ הו"ל מקלקל ואינו חייב משום יו"ט ואכתי לא יהי' אפושי לאוי עכ"ק:

ולדידי נראה ליישב קו' בהקדם דיוק בלשון הש"ס דפריך וליחשוב נמי הזורע בנח"א ואזהרתי' מהכא דכתיב לא יעבד בו ולא יזרע והי' מספיק להביא רק קרא דלא יזרע לחוד:

ואכן בגמ' אמרינן שם דמחפה היינו זורע דאית בי' חרישה וזריעה והרי חרישה ילפינן מלא יעבד וזריעה מלא יזרע והשעה"מ בה' רוצח חקר לומר דבחורש וזורע כאחד עובר משום תרי לאוי ואמטו להכי מדייק הש"ס ולחשוב הזורע בנח"א ואזהרתי' מדכתיב לא יעבד ולא יזרע וא"כ במחפה חייב משום שניהם וממילא אף דלא יתחייב משום יו"ט אכתי יהי' אפושי לאוי דביו"ט הא ליכא רק לאו א' דאין חילוק מלאכות ליו"ט כמבואר שם בגמ' משא"כ בנח"א יתחייב שתים:

ד

ובזה א"ש ג"כ ליישב קו' העולם בהא דמכות הנ"ל מש"ס, דפסחים (מ"ז ע"ב) דפרכינן אי אמרינן הואיל לא ליחייב מחרישה ביו"ט הואיל וחזי לכיסוי דם צפור ומשני שם במתונתא והיינו קרקע לחה דל"ת לכיסוי וא"כ מאי פריך דלחשוב נמי נח"א הא נח"א היינו קשה וא"כ הא לא יחייב משום יו"ט:

ולפי הנ"ל לק"מ דאעפ"כ יה' אפושי לאוי דבנח"א יתחייב שתים משום חורש ומשום זורע:

ה

ולפי דברינו אלה יש מקום לבאר דברי הירושלמי סוטה (פ"ט ה"ה) דפריך תמן תנינן יש חורש תלם אחד וכו' ר"ה בעי נתני החורש מקום עריפתה של עגלה הרי תשעה וכו' ע"ש והלשון תמוה דאמאי ל"ק נח"א וכלשון הש"ס דידן ואדרבא הא מצינו בש"ס ב"ק (י"ג ע"ב) בהא דפריך חייב מבעי' לי' ואמאי תני חב ומשני האי תנא ירושלמי הוא דתני לישנא קלילא ע"ש הרי דלשון הירו' הוא יותר בקיצור מתלמודא דילן:

ולפי הנ"ל א"ש דהנה בעיקר הקו' הנ"ל מהא דמתונתא דאי מיירי בנח"א לא ליחייב משום יו"ט לכאורה לק"מ דהא תנינן במשנה דסוטה (מ"ה ע"ב) איתן כמשמעו קשה אע"פ שאינו איתן כשר ע"ש דאיתן הוא רק למצוה וא"כ שפיר ק' קו' הש"ס דלחשוב הזורע במקום עריפת העגלה ומיירי שערפוה במקום שאינו איתן ויהי' בו משום עבודה בנח"א וגם משום יו"ט דהא ל"ח לכיסוי דמיירי שפיר במתונתא ואך עיקר הקו' הוא רק על לשון הש"ס דפריך מהזורע בנחל איתן ואיתן הא משמעו קשה ואולם הלא כבר תירצנו דבזורע דהיינו מחפה איכא תרתי משום לא יעבד ומשום לא יזרע וכדמסיים הש"ס שם ואזהרתי' מהכא וכו' אבל הירו' דפריך דליתני החורש וכו' והיינו דקאי דמחפה ל"ה זורע וא"כ אינו חייב רק א' משום לא יעבד ומשו"ה ל"ק לי' כלל מנח"א דהא בקרקע קשה יחסר יו"ט ול"ה אפושי לאוי ולפיכך מקשה דליתני החורש במקום עריפתה של עגלה כלומר דמשכח"ל שערף העגלה בקרקע לחה וחרש בה דשפיר יתחייב משום יי"ט ומשום חורש. ודו"ק:

ו

והנה לפי"ז הי' לכאורה מקום להוכיח דין פירות נח"א דמותרין עכ"פ מד' הירושלמי דפריך מחורש דל"ה רק לאו א' וא"כ אי הפירות אסורין הו"ל מקלקל ולא יתחייב משום יו"ט ולא יוסיף מידי וכקו' המנ"ת הנ"ל:

ואולם מלבד מה שדחה המנ"ח ז"ל שם בעצמו סברא זו דבזה ל"ה מקלקל י"ל עוד דהא בסוגיין דמכות פריך וליחשוב נמי שבועה שלא אחרוש ביו"ט ומשני מושבע ועומד מהר סיני הוא ע"ש והיינו דבזה שיוסיף שבועה יחסר יו"ט ול"ה אפושי לאוי וא"כ פריך שפיר דליתני החורש בנח"א ובאמת לא ליתני יו"ט ויחשוב שבועה במקומו ושפיר יהי' אפושי לאוי:

ידידו:

סימן סח

לח"א יחי'.

ע"ד קושיתו בסוגיא דשבת (קל"א ע"א) בהא דאר"א מכשירי שופר ומילה דוחה שבת ויליף לה מקראי יתירי ומפרש התם בגמ' דממצה ליכא למיגמר משום דמה למצה שכן נוהגת בנשים כבאנשים ע"ש וע"ז הקשה מהש"ס דפסחים (מ"ג ע"ב) דאיצטריך לר"א היקשא דמצה לחמץ בקרא דלא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות. דנשים חייבות במצה ע"ש ול"ל לר"א האי קרא הא לדידי' איכא ילפותא אחריתא דנשים חייבות

במצה דאל"כ ל"ל קראי למכשירי שופר ומילה שדוחין שבת נילף ממצה וע"כ משום דמה למצה שכן נוהגת בנשים וא"כ ע"כ דנשים חייבות במצה ול"ל היקשא:

תשובה

א

בש"ס דקידושין (ל"ז ע"ב) אמרינן דמשו"ה מ"ע שהזז"ג נשים פטורות משום דהוי מצה והקהל שני כתובים הבאין כאחד ואין מלמדין. והנה בש"פ דשבת (שם קל"א) ילפינן דמכשירי מצה דוחין שבת מגז"ש דט"ו ט"ו מחג הסוכות. ומבואר בסוגיא דפסחים (מ"ג שם) דלר"א איצטריך קרא דכל מחמצת לרבויי נשים לאיסור חמץ כי היכי דלא ניקש חמץ למצה לפטורא גם מחמץ והקשו התוס' שם דל"ל קרא תיפוק לי' דלחומרא מקשינן ותי' משום דהו"א דנשים פטורות ממצה מגז"ש דט"ו ט"ו מחה"ס והיקשא לפטור נשים גם מתמץ ולהכי איצטריך קרא ע"ש:

ועפי"ז מיושבת שפיר קו' דאי ל"ה כתיב קרא דלא תאכל וכו' לחייב נשים במצה הו"א דגז"ש דט"ו ט"ו מחה"ס אתי לפטור נשים ממצה ואי אמרת דלזה לא איצטריך קרא, משום דפטורות ממילא דהוי מעשהז"ג, ז"א דהא פטורא דמעשהז"ג הוא רק מטעם ב' כתובים והשתא הא ליכא שני כתובים ואיכא רק קרא דהקהל וס"ד למילף מצה מהקהל דנשים חייבות ולהכי אתי גז"ש לפטורא וא"כ ליכא קרא דמכשירי מצה דוחין שבת דהגז"ש הא איצטריך לפטור נשים ממצה והו"א דלעולם מכשירי מצה אין דוחין שבת ולהכי איצטריך קרא למכשירי שופר ומילה דדחי שבת דממצה ליכא למילף דהא במצה גופא ליכא קרא דדחי:

ולהכי כתיב קרא דלא תאכל וכו' לאקושי חמץ למצה דחייבות נשים במצה וממילא גז"ש דט"ו ט"ו אתי למכשירי מצה דדחי שבת וכיון דכתיב קרא דלא תאכל שפיר ידעינן מהיקשא דנשים חייבות:

ב

ואכן כל זה א"ש לפי הסוגיא דקידושין שם דאיכא רק שני כתובים דמצה והקהל ומשמחה נשים פטורות דאשה בעלה משמחה אבל למ"ד דנשים חייבת בשמחה ואליבי' מסיק שם הש"ס דאיכא ג' כתובין וממילא גם אי ליכא קרא במצה לחיובא אפ"ה לפטורא לא איצטריך גז"ש דממילא פטורות ככל מעשהז"ג דבאיכא ב' כתובין מלבד מצה וע"כ הגז"ש קאי למכשירי מצה דדוחין שבת והדקו"ל:

ובזה אמינא בדרך החידוד דר"א לשי' בזה דס"ל דאשה בעלה משמחה ול"ה שמחה בכלל ב' כתובים:

דבש"ס דזבחים (כ"ט ע"א) אמר ר"א כוף אזנך לשמוע וכו' אותו בזבח הוא מדבר ואינו מדבר בכהן ובן עזאי ס"ל דאותו לדרשא דאין מאחר נדרו בלא ירצה ופריך ולב"ע דאין מדבר בכהן מנ"ל ומשני דנפ"ל מדאחרים וכו' ע"ש ולכאורה תקשה ג"כ לר"א דמנ"ל דאותו אתיא דבזבח מדבר והא איצטריך לי' לרבן עזאי:

והנ"ל לתרץ דר"א לשי' בזה בהקדם גמ' דר"ה (ו' ע"ב) בעי ר"ז יורש מהו בבל תאחר וכו' בעי ר"ז אשה מה היא בבל תאחר וכו' ע"ש:

ובלימוד התלמידים אמרתי לפרש דהני תרתי דר"ז חדא תליא באידך:

ג

דהנה השאג"א ז"ל הקשה דל"ל קרא דאותו דאין הקרבן נפסל במאחר נדרו תיפוק לי' דהא ברגל א' עובר בעשה דובאת שמה והבאת שמה ולפי"ז ברגל ראשון כבר נפסל להרצאה דמה לי אם עובר בלאו או בעשה וכיון שכן איך יעבור על קרבן שנפסל בבל תאחר לאחר ג' רגלים:

והנראה בישוב קו' זו בהקדם הגמ' דר"ה שם דאמרינן מוצא שפתיך זו מ"ע תשמור זו מל"ת לה' אלקיך אלו חטאות ואשמות עולות ושלמים בפיך זו צדקה והדר פריך ל"ל הני קראי תיפוק לי' עשה ובאת שם ול"ת מבל תאחר ומשני חד דאמר ולא אפריש וחד דאפריש ולא אקריב ע"ש:

ולפי"ז איכא כאן תרי קראי קרא דכי תדור נדר וכו' לא תאחר לשלמו כי דרוש ידרשנו מעמך וקרא דמוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה' אלקך נדבה וכו' חד היכי דאמר ולא אפריש ואידך היכי דאפריש ולא אקריב:

והנה זה ודאי דלאמר ולא אפריש לא איצטריך קרא דאותו דאין הזבח פסול דהא עדיין לא הפריש ומה נפסל וע"כ קרא רק להיכי דאפריש ולא אקריב:

וא"כ שפיר י"ל קו' השאג"א הנ"ל דקרא דמוצא שפתיך קאי היכי דאפריש ולא אקריב וקרא דכי תדור דכתיב בי' לא תאחר קאי היכי דאמר ולא אפריש דל"ש בי' אינו ראוי להרצאה ומשו"ה אית בי' לא תאחר אבל באפריש ולא אקריב הו"א דנפסל הזבח וה"ה דל"ש גבי' בל תאחר ואי דל"ל קרא דתשמור לל"ת הא הזבח נפסל כבר ברגל ראשון י"ל דתשמור קאי אקדשי ב"ה וצדקה דכתיבי בהאי קרא וקרא דה' אלקיך דמרבה קרבנות הוא רק לענין עשה דמוצא שפתיך ולהכי איצטריך קרא דאותו דאין הזבח נפסל:

ד

ואמנם כ"ז ניחא רק אי אמרינן דמוצא שפתיך לאפריש ולא אקריב וכי תדור דכתיב גבי' לא תאחר לאמר ולא אפריש:

אבל אי אמרינן איפכא דכי תדור לאפריש ולא אקריב הדרא קו' השאג"א ז"ל לדוכתא דמאי אמרת לא תאחר קאי רק לענין צדקה וקדשי ב"ה א"כ קרא דלה' אלקיך לרבות קרבנות ל"ל דל"ל לענין חיוב עשה דהא בהאי קרא לא כתיב עשה כלל דחיוב עשה נלמד מקרא דמוצא שפתיך:

וע"כ תי' הנ"ל לא אתיא רק אי אמרינן דכי תדור לאמר ולא אפריש ומוצא שפתיך לאפריש ולא אקריב וכנ"ל:

ואולם לפי"ז תקשה קו' אחרת דהא בקרא דכי תדור כתיב מעמך ובגמ' דרשינן מעמך פרט ליורש והרי בקידושין (י"ג) מבואר דהיינו רק כשהפרישו אביו מחיים דהא שיעבודא לאו דאורייתא וא"כ ע"כ קרא דכי תדור להיכי דאפריש ולא אקריב והדקו"ל דל"ל קרא דאותו הא ע"כ אין הזבח נפסל מדאיתא בבל תאחר דהא ברגל ראשון כבר עבר אעשה:

ואכן אי אמרינן דאשה חייבת בבל תאחר א"ש ממילא הקו' הנ"ל דהא בעשה דובאת שמה פטורות דהוי מעשהז"ג וממילא אין הזבח נפסל ברגל ראשון ואיכא לאוקמא גבייהו בל תאחר ואיצטריך קרא דאותו למילף דגם מאחר נדרו אינו בבל ירצה, ול"צ לתי' הנ"ל:

ואמנם לפי"ז יש ראי' מזה דאשה חייבת בבל תאחר ומאי קמבעיא לי' לר"ז:

ולהכי מקדים הש"ס איבעיא דר"ז לענין יורש קודם האיבעיא לענין אשה דהא בהא תליא דאי אמרינן דיורש אינו בבל תאחר ולא דרשינן מעמך פרט ליורש שוב לפי"ז אפשר לומר דכי תדור היכי דאמר ולא אפריש ולהכי איצטריך קרא דאותו וכנ"ל ושפיר נוכל לומר דאשה אינה בבל תאחר, ואמנם אי אמרינן ddרשינן מעמך ע"כ כי תדור היכי דאפריש כבר ול"ל קרא דאותו וע"כ דנשים חייבות בבל תאחר:

ה

העולה מדברינו אלה דאותו איצטריך רק אי אמרינן דמוצא שפתיך באפריש ולא אקריב אבל אי אמרינן דקאי היכי דאמר ולא אפריש ל"ל קרא דאותו דאין הזבח נפסל. ומעתה נראה לומר דזה תליא בפלו' דר"א ורבנן:

דבריש זבחים ר"א אומר אף האשם פסול שלא לשמו ובש"ס שם (ה' ע"א) פריך אם כשרים הם ירצו וכו' ומשני מצינו בבאים לאחר מיתה שכשרים ואינם מרצין ופריך אשם דלא אתי לאח"מ מא"ל לרבנן דס"ל גם באשם כשר ואינו מרצה ומשני מדכתיב מוצא שפתיך וכו' אשר נדרת לה' אלקיך נדבה קרי לי' נדר וקרי לי' נדבה אלא אם כמה שנדרת עשית יהא נדר וא"ל יהא נדבה ע"ש:

מבואר מזה דקרא לא איצטריך רק לאשם דלא אתי לאח"מ ועתו"ס שם ד"ה אשם וא"כ קשיא לר"א דס"ל דאף האשם פסול קרא דנדר ונדבה ל"ל:
ואכן אם נאמר דמוצא שפתיך היכי דאמר ולא אפריש יהי' א"ש שהרי התוס' דזבחים (ב' ע"ב) כ' וז"ל אע"ג דדרשינן להאי קרא דמוצא שפתיך לענין בל תאחר הכא דריש מפשטי' דקרא דקרי לנדר נדבה ע"ש:
ובסוגיין ר"ה (ו' ע"א) פריך הש"ס ומי מצית אמרת דאמר ולא אפריש והא נדבה כתיבא ומשני דאמר הרי עלי עולה ע"מ שאיני חייב באחריותה ופי' התוס' ז"ל דהרי עלי הוא כמו נדר ורוצה לעשותה נדבה כשמבאר בה דין נדבה שאינו מקבל עליו אחריות ע"ש:
ולפי"ז איצטריך שפיר נדר ונדבה דכתיבי בהאי קרא לגופה לענין בל תאחר ול"צ לאוקמא לענין של"ש. ואכן זה רק אי דרשינן מוצא שפתיך היכי דאמר ולא אפריש:
ומעתה שפיר ניחא קו' הנ"ל דמנ"ל לר"א לאוקמא קרא דאותו לענין דבזבח הוא מדבר ולא בכהן דילמא לכדב"ע דאין מאחר נדרו בלא ירצה דהא לר"א לשי' דפוסל אשם של"ש וע"כ קרא דמוצא שפתיך ונדר ונדבה לאמר ולא אפריש וכי תדור ולא תאחר לאפריש ולא אקריב וא"כ אי אמרינן דהזבח נפסל שוב אינו ראוי להרצאה מרגל ראשון והיכי משכח"ל לא תאחר וע"כ דאין הזבח נפסל וא"כ קרא דאותו דבזבח הוא מדבר ודו"ק:
וא"כ ע"כ מוכרח לומר דר"א ס"ל אשה בעלה משמחה דאי נימא לדידי' דאשה חייבה בשמחה חייבת ג"כ בבל תאחר וכדאיתא שם וא"כ שוב משכח"ל באשה ואיצטריך אותו לפסול הזבח ומנ"ל לדרשא דבזבח וכו' וע"כ דס"ל לר"א דפטורה משמחה והוי רק מצה והקהל ב' כתובים ואי ל"ה כתיב קרא במצה הו"א דגז"ש לפטור נשים ממצה ומכשירי מצה אינן דוחין וכנ"ל ולהכי איצטריכי כל הני קראי אליבא דר"א:
אוהבו:

סימן סט

ידידי הרב הגדול החו"ב וכו' הר' מנחם שליט"א מ"מ ומו"ץ דק' טארנאפאל יצ"ו.
אשר שאלני לבאר דברי הרמב"ן ז"ל במלחמות במס' שבת (פ"ב) שכ' וז"ל תניא סדין בציצית ב"ש פוטרין כו' וטעמי' דב"ש דלית להו סמוכין למשרא כלאים בציצית כו' ואם תשאל והלא לכו"ע במשנה תורה דרשינן סמוכין תשובתך קסברי ב"ש אדרבה לא בא הכתוב אלא להזהיר על הכלאים בציצית שלא תאמר יבא עשה וידחה ל"ת עכ"ל:
ותמה בזה דהא ע"כ לב"ה דדרשי סמוכין להיתרא קשיא ג"כ קושיא זו דדילמא קרא לאיסורא אתא וע"כ מוכרח לומר כסברת התוס' יבמות (ד' ע"א) דלאיסורא לא איצטרך

קרא דמהיכי תיתי לומר דעשה דול"ת דאיצטרך קרא למיסר וא"כ לפי סברא זו אכתי קשה לב"ש אמאי לא דרשי סמוכין להיתרא עכ"ק:

תשובה

א

לפי דרכו יש להקשות מדברי הרמב"ן ז"ל עצמו שכ' בחי' יבמות שם בהדיא כדברי התוס' הנ"ל דמשו"ה דרשינן סמוכין להיתרא ולא לאיסורא משום דאי לאיסורא לא איצטרך קרא דמהיכי תיתי לן בעלמא דעשה דול"ת דאיצטרך קרא למיסר וא"כ דברי הרמב"ן ז"ל סתרי אהדדי:

והנ"ל בס"ד העיקר מה דפליגי ב"ש וב"ה דב"ש פוטרין סדין בציצית וב"ה מחייבין בסברא זו פליגי אי דרשינן סמוכין להיתרא או לאיסורא ולשי' אזלי:

דבש"ס דחגיגה (ו' ע"א) ת"ר ב"ש אומרים הראי' שתי כסף והחגיגה מעה כסף שהראי' עולה כולה לגבוה מה שאין כן בחגיגה וב"ה אומרים הראי' מעה כסף וחגיגה שתי כסף שחגיגה ישנה לפני הדיבור משא"כ בראי' ומפרש התם בגמ' דבהא פליגי דב"ש סברי עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראי' הואי ומשו"ה ראי' נמי ישנה לפני הדיבור וב"ה סברי עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי אבל ראי' ל"ה לפני הדיבור ע"ש:

והנה בסוגיין דיבמות (ה' ע"ב) פריך הש"ס דנילף דעשה דוחה ל"ת ואפי' י"ב כרת ממילה ותמיד דדחו שבת ומשני מה להני שכן ישנן לפני הדיבור ואליבא דמ"ד עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי ע"ש:

וא"כ מעתה לב"ה לשי' דס"ל עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת תמיד הואי והויא תמיד לפני הדיבור וא"כ שוב אין שום ילפותא דעשה דוחה ל"ת רק מכלאים בציצית וא"כ ע"כ סמוכין להיתרא אתא דאי לאיסורא לא איצטרך קרא דמהיכי תיתי לן כלל דעשה דול"ת דיהי' צריך קרא לאיסורא, אבל ב"ש לשי' דס"ל עולה שהקריבו ישראל במדבר עולת ראי' הואי וא"כ תמיד ל"ה לפני הדיבור וא"כ שפיר, כ' הרמב"ן ז"ל דלב"ש איצטרך קרא למיסר כלאים בציצית דאי לאו קרא שפיר הוה ילפינן מסברא להיתרא דהוה אמינא למילף ממילה ותמיד דדחיין שבת ואין לומר דמה להני שכן לפני הדיבור דהא לב"ש תמיד לה' לפני הדיבור:

ויש לכוין זה ג"כ במתק לשונו של רש"י ז"ל במנחות (מ' ע"א) שכ' וז"ל ב"ש פוטרין מן הציצית דלא דרשינן סמוכין למשרי כלאים בציצית דהיינו כדברי הרמב"ן י"ל הנ"ל דלא דרשי סמוכין למשרי דוקא רק אדרבה דרשי להיפך לאיסורא וכדי ליישב קושית התוס' והרמב"ן ז"ל דהא במשנה תורה לכו"ע דריש דלזה כ' דלא דרשי למשרי דוקא ע"ש:

ב

ובהיותי בזה אמרתי ליישב עוד מה שהקשה הרמב"ן ז"ל במלחמות שם בהא דתני סדין בציצית ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין דאמאי לא קתני אוסרין ומתירין וכן רש"י ז"ל במנחות שם הקשה כן:

והנ"ל בזה עפ"ד הטור בה' כלאים (סי' ש') דל"ה חיבור לענין כלאים אא"כ עושה ב' קשרים ואינן על שפת הבגד ותמה בזה הדרישה ז"ל שם מהא דאמרינן במס' מנחות (ל"ט ע"א) ש"מ קשר עליון דאורייתא דאי סלקא דעתך לאו דאורייתא כלאים בציצית היכי משכחת לה ע"ש והשתא להטור ז"ל מה בכך דקשר עלון דאורייתא הא אכתי לענין כלאים ל"ה חיבור ע"ש. וכן הקשה גם הטו"ז ז"ל שם והמג"א בה' ציצית (סי' י"א סקי"ג):

וליישב זה נראה בפשיטות פפ"ד הגהת מרדכי במס' חולין (פ"א) שכ' לתרץ דעת רבינו אלי' ז"ל דצריך לקשור קשר של תפילין בכל יום והקשו עליו התוס' ז"ל דא"כ אמאי אסור לקשור תפילין בשבת הא ל"ה קשר של קיימא ותי' בהג"מ שם דאף דבעלמא קיי"ל דבעינן בשבת קשר שיעמוד לימים רבים מ"מ הכא בתפילין כיון דבעינן בהו קשר וחשבינן זה לקשר ממילא אמרינן מיגו דהוי קשר לגבי תפילין הוי נמי קשר לגבי שבת ע"ש:

וא"כ לפ"ז א"ש דשפיר מדייק הש"ס דקשר עליון דאורייתא דאי לא בעינן כלל קשר בציצית ממילא ל"ה כלאים אבל כיון דקשר עליון דאורייתא ממילא אף דבעלמא לענין כלאים ל"ה כה"ג קשר מ"מ בציצית חשיב קשר גם לגבי כלאים מטעם מינו כמו לענין תפילין בשבת (וע' בישוי"ע שכ' סברא כזו לענין שוע טוי ונוז מדעתי' דנפשי' ולא הביא דברי הגהת מרדכי הנ"ל):

וא"כ מעתה ממילא מיושבת שפיר קושית רש"י ורמב"ן ז"ל בהא דתני ב"ש פוטרין וב"ה מחייבין ולא קתני אוסרין ומתירין דהא בש"ס דיבמות (ג' פ"א) פריך כעין זה על משנה דחמש עשרה נשים פוטרת צרותיהן מאי אריא דתני פוטרת ליתני אוסרת ומשני כיון דבמקום מצוה הוא דאסורה צרה שלא במקום מצוה שריא משו"ה תני פוטרת עיי"ש:

וא"כ ה"נ בכלאים בציצית דבאמת ל"ה קשר כלל כה"ג ולא קחשיב כלאים ועיקר האיסור הוא רק במקום מצוה דציצית דאז אמרינן מיגו דהוי קשר לענין ציצית הוי נמי קשר לענין כלאים וא"כ אינו אסור רק במקום מצוה א"כ ממילא א"א למתני אוסרין אלא פוטרין: ידידו:

סימן ע

עוד להרב הנ"ל.

וע"ד אשר פלפל בענין קושית העולם בדברי התוס' קדושין (ל"ח ע"א) שכ' וז"ל בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה דחדש ויבא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה ל"ת דחדש כו' ותי' דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני. ומקשים ע"ז מהא דאמרינן במס' מנחות (ס"ו פ"א) כתוב אחד אומר ששת ימים תאכל מצות וכתוב אחד אומר שבעת ימים מצות תאכלו הא כיצד מצה שאי אתה יכול לאוכלה שבפה מן החדש אתה יכול לאוכלה ששה מן החדש ואמאי לא מקשה הירושלמי אהא דאמאי לא אשתרי מטעם עשה דול"ת והכא ל"ש ג"כ תי' התוס' ז"ל דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני דהא בקרא ל"ש גזירה:

תשובה

א

הנראה בישוב קושיא זו עם עוד קושיא אחרת שהקשה המקנה ז"ל בקדושין שם דהא מבואר בש"ס דפסחים (ל"ה ע"ב) דמשו"ה אין יוצאין במצה של טבל משום דכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות ודרשינן מי שאיסורו משום בל תאכל חמץ יצא זה שאין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל טבל וא"כ ה"נ במצה דחדש איך אפשר לצאת הא אין איסורו משום בל תאכל חמץ אלא משום בל תאכל חדש:

והנלענ"ד ליישב קושיא חדא בירך חבירתה דהנה הרמב"ם ז"ל בה' שבועות (פ"ד ה"י) כ' וז"ל וכן אם אמר שבועה שלא אוכל היום וחזר ונשבע על הככר שלא יאכלנה ואכלה כולה באותו היום אינו חייב אלא אחת וכ' ע"ז הראב"ד ז"ל וז"ל שיבוש הוא שבתחילה לא נשבע אלא ליומו ולסוף נשבע על אותו ככר לעולם ע"כ:

והרדב"ז ז"ל בתשו' חלק ה' (סי' אלף תקל"ט) אחר שהביא לשון הראב"ד ז"ל כ' וז"ל ובעל מגדול עוז כ' דמדעת סברא בא להקשות עליו וחס להראב"ד ז"ל שיאמר על דבר שהוא תלוי בסברא שהוא שבוש אלא שמתוך לשונו משמע שבא להשיג עליו משום דהוי איסור מוסיף דמיגו דחיילא שבועה שני' על שאר הימים חיילא נמי ע"ז היום ואם אכלה חייב שתים. וטעמו של רבינו דלא אמרינן איסור מוסיף אלא היכי שהאיסור נוסף על החתיכה בעצמה בזמן שעדיין איסורה הראשון עלי' כגון חמותו ונעשית אשת איש דמגו דאתוסף עלי' איסור אשת איש אתוסף נמי משום חמותו ובזמן המגו עדיין שם תמות עלי' אבל הכא בזמן המגו דהיינו שאר הימים חותר הי' לאכול הלכך לא אמרין בי' מגו לאוכלו באותו יום עצמו כו' עיי"ש ברדב"ז:

ומעתה יהי' נמצא דיש חילוק בין חמץ של טבל לחמץ של חדש דהא בגמ' דפסחים שם אמרינן ואיסורא דחמץ להיכן אזלא ומשני הא מני ר"ש הוא דאמר אין איסור תל על

איסור. והנה הרמב"ם ז"ל בה' חמץ (פ"ו ה"ז) פסק דאין יוצאין במצה של טבל והקשה הלח"מ ז"ל דהא זהו דוקא לר"ש והרי הרמב"ם ז"ל בה' שביתת עשור (פ"ב ה"ב) פוסק דאוכל פיגול ונותר ביוה"כ חויב משום יוה"כ א"כ משמע דלא ס"ל הא דר"ש ותי' דשאני התם דאיכא כולל או מוסיף משא"כ בחמץ של טבל ע"ש וע' בשעה"מ בה' אס"ב (פ' י"ז) מה שביאר הטעם בזה:

והנה בחמץ של חדש נראה דלא מיבעיא לשיטת הראב"ד ז"ל הרי ודאי הוי איסור מוסיף דהא מוסיף ימים ואמרינן מיגו דחייל איסור חמץ אשאר ימי הפסח אחר שהותר איסור חדש חייל נמי בליל ט"ו ואיסור חדש אלא אפי' לשי' הרמב"ם ז"ל דגבי שבועה לא קחשיב מוסיף של ימים איסור מוסיף הא עיקר טעמו משום דבעת חלות השבועה שני' בשאר הימים מותר הוא לאכול ככר זה משום שבועה הראשונה וכדברי הרדב"ז הנ"ל והרי הכא בחדש ל"ש טעם זה דהא אמרינן בגמ' דמנחות (ס"ח ע"א) דהאיר המזרח מתיר הלאו דחדש ואיכא רק איסורא דעד הביאכם וכמבואר בתוס' שם ובמנחות (ה' ע"ב) והרי קיי"ל דלאו חייל אאיסורא ולהרמב"ם ז"ל בה' תרומות (פ"ז ה"א) חייל אפי' אעשה ולתוס' שבועות (כ"ג ע"ב) חייל עכ"פ אאיסורא בעלמא וא"כ נמצא דאיסור חמץ חל אחדש בעוד ששם חדש עודנו עליו דהיינו משהאיר המזרח וכיון שנתוסף איסור חמץ אחדש בעוד שעדיין מחוייב להמתין למצוה עד הביאו העומר א"כ שפיר הוי מוסיף לימים ואמרינן מיגו וא"כ ממילא איסור חמץ חל אחדש מטעם מוסף:

ויש להוסיף עוד דבירושלמי איתא דר' ירמי' אמר כך אני אומר לא אכלו ישראל מצה בלילי פסח ואמר ר"י מן דנפקת תהית דלא אמרית לי' שאני התם שמצות עשה דוחה למצות ל"ת ע"ש בירושלמי הובא בתוס' ר"ה (י"ג ע"א):

ונראה דאמר כן לר' ירמי' לשי' דבירושלמי חלה (פ"א ה"א) איתא רי"א בין בשעת הקרבן בין שלא בשעת הקרבן היום מתיר מודה ר"י באיסור שהוא אסור מהו איסורו ר' ירמי' אמר איסורו דבר תורה ע"ש וא"כ כיון דלר' ירמי' האיר המזרח מתיר ואפ"ה יש בו איסורא עד שעת הבאה נמצא שפיר חל עליו איסור חמץ אחר שהאיר המזרח ועדיין שם חדש עליו וע"כ הא דלא אכלו מצה בלילה דפסח הוא רק משום דאסור באכילה משום חדש ולא משום שאינו בבל תאכל חמץ ולהכי אר"י מן דנפקת תהית דלא אמרית לי' שאני הכא שעשה דוחה ל"ת. וע' עוד בגמ' מנחות (ע' ע"ב) דר' יונה ס"ל קודם קצירת העומר וע' בפירש"י שם:

ב

ומעתה יהי' א"ש ליישב קו' העולם הנ"ל דהנה יש להקשות עוד גם לתירוצנו הנ"ל דהא מבואר בגמ' פסחים (ל"ג ע"א) דאין מפרישין תרומת חמץ משום דבעינן ראשית שיהי' שירי' ניכרין יצאה זו שאין שירי' ניכרין דמעיקרא אסורין משום טבל והשתא נמי אסורין משום חמץ ע"ש:

והנה התוס' במס' פסחים (ל"ח ע"א) הקשה הר"י דאוורליינש כיון דבעינן במצה לכם א"כ אמאי איצטרך למעוטי שלא יצא בטבל תיפוק לי' דל"ה לכם כמו דממעטינן אתרוג של טבל מה"ט ותי' דשאני אתרוג דכיון דצריך ליתן ממנו לכהן ולוי א"כ מקצת אתרוג אינו שלו ואנן בעינן שיהי' אתרוג שלם שלו אבל מצה שאם אכל כל כך שאם הי' נותן ממנו תרומה או מעשר ממה שאכל אכתי נשאר לו שיעור מצה באכילתו חשיב שפיר שלו ע"ש:

וא"כ לפ"ז יש להקשות לכאורה דמאי קאמר הירושלמי דתיתי עשה דמצה ולדחי ל"ת דחדש הלא אי אפשר איסור חדש בלא טבל כיון דהפרשה לא מהני דאין שירי' ניכרים וע"כ אית בי' משום טבל וא"כ צריך לאכול יותר מכזית דאל"כ ל"ה לכם וא"כ הרי ל"ה בעידנא דמשעה שאכל כזית עבר אחדש וטבל ומצות מצה אינו מקיים רק עד שיאכל כל כך שיהי' כדי להפריש תרומות ומעשרות ועוד ישאר כזית ובשלמא אם יוצא בכזית שפיר ניחא דהוי בעידנא דאף דבעלמא ח"ש אסור מה"ת מ"מ הכא שאני כיון דעיקר הטעם משום חזי לאיצטרופי והכא אם יצרף לכזית שוב לא יהי' איסור דיהי' עשה דול"ת אבל כיון דבטבל צריך יותר מכזית א"כ שוב ל"ה בעידנא. ואפי' הי' בעידנא הרי אין עשה דוחה תרין לאוין וכמבואר בנזיר (מ"ח ע"ב) וגם טבל י"ב מיתה וא"כ מהיכי תיתי דתדחי עשה דמצה לאו דחדש וטבל:

ואכן הקושיא מעיקרא ליתא דשפיר קאמר הירושלמי דתיתי עשה דמצה ולדחי לאו דחדש מאי אמרת דלא לידחי משום טבל שבו הרי לולא לאו דטבל שפיר הוי דחי א"כ שוב מותר בהפרשה דהא שוב הוי שירי' ניכרין כיון דע"י ההפרשה יהי' מותר לאוכלו דעשה דמצה דתי לאו דחדש:

ומעתה לפ"ז שוב תיהדר הקושיא הראשונה דהא מצה דחדש אינה בבל תאכל חמץ מאי תאמר דחמץ על חדש הוי איסור מוסיף לימים דז"א דהא עיקר הטעם שאמרנו דמצה זו אינה אסורה משום טבל הוא כיון דהעשה דמצה דוחה ל"ת דחדש והוי שירי' ניכרין והרי כ"ז רק אם היא מצה אבל אם היתה חמץ והיתה אסורה משום חדש שוב ממילא

היתה אסורה גם משום טבל דהשתא ל"ה שירי ניכרין ושוב ל"ה בבל תאכל חמץ דאיסור חמץ אינו חל אטבל ושוב קשיא אמאי קאמר בירושלמי דיהי' יוצאין במצה דחדש:
ואכן באמת גם זה לא קשיא דהא בירושלמי שם קאי אישראל בגלגל והרי אמרינן במס' כתובות (כ"ה ע"א) דבז' שכבשו וז' שחלקו לא נתחייבו בתרומות ומעשרות משום דתלה הכתוב במנין שנות השמיטה ע"ש:
וא"כ שפיר מקשה הירושלמי אמאי לא אכלו בימי יהושע בגלגל מצה דחדש כיון דעדיין לא נתחייבו אז בתרומות ומעשרות ול"ש בו איסור טבל ושפיר הוי בבל תאכל חמץ דחמץ חל על חדש דהוי מוסיף לימים:
וא"כ שפיר מיושבת קו' העולם הנ"ל דאקרא דששת ימים לא קשיא דתיתי עשה דמצה ולדחי לאו דחדש דהא אית בי' משום טבל ג"כ ואין חמץ חל אטבל ול"ה בבל תאכל חמץ ורק אימי יהושע דוקא הקשו דלישתרי במצה דחדש כיון דלא נהיגי אז תרומות ומעשרות ושפיר משני דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני:

ג

ועמ"ש לפרש במשנה דפסחים (ס"ו ע"א) דקא"ל ר"א לר"ע עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה במועדו ואפי' בשבת דהא דמדייק עקיבא דוקא היינו ע"פ המשנה דנזיר (נ"ו ע"ב) דאר"ע דנתי לפני ה"א מה אם עצם כשעורה כו' וא"ל ר"א דאין דנין ק"ו מהלכה והנה במועדו י"ל דקאי אטומאה דוקא ואך דע"ז קשיא דהא טומאה ילפינן מקראי אחרינא וכמבואר בסוגיין דפסחים שם (ס"ז ע"א) ואך דעדיין י"ל דאיצטרך כדי שנילף טומאת התהום דמרצה בתמיד בג"ש דבמועדו מפסח וכש"ס דפסחים (פ"א ע"ב) ואכן בגמ' שם אמרינן דהא דלא יליף טומאת התהום בתמיד מק"ו דפסח הוא משום האי טעמא דאין דנין ק"ו מהלכה ע"ש וזה"ש ר"א לר"ע עקיבא עקרת מ"ש בתורה במועדו ואפי' בשבת דהיינו דכיון דאתה ס"ל דנין ק"ו מהלכה וא"כ לא איצטרך במועדו אטומאה כלל רק אשבת את"ד:
אם כי ראיתי להאו"ח ז"ל שכ' ג"כ כעין זה אבל לדעתי לא יתכן כאן לומר כלל דכיון במה שא"ל עקיבא לדברי ר"ע שדן לפניו במקום אחר משום דהלכה הראשונה שדן ר"ע לפני ר"א היתה הלכה זו לענין פסח דוחה שבת שכן למדנו מהירושלמי פסחים (פ"ו ה"ג) שלש עשרה שנה עשה ר"ע נכנס אצל ר"א ולא הי' יודע בו וזו היא תחילת תשובתו הראשונה לפני ר"א וא"ל ר"י הלא זה העם אשר מאסת בו צא נא עתה והלחם בו ע"כ הרי להדיא דר"א לא שמע עד עתה שום הלכה מר"ע וא"כ א"א כאן לפרש כלל דקאי אהא דדן לפניו בדין דעצם כשעורה:

ומלבד זה יש להעיר עוד מד' התוס' ר"ה (ט' ע"א) דגם ר"ע ס"ל הא דאין דנין ק"ו מהלכה ומד' התוס' פסחים שם ובדף (ע"ז ע"א) לענין משמעות דמועדו ודו"ק:
ידידו אוהבו:

סימן עא

ב"ה א' מטות תרפ"ד פה שטראסבורג. כבוד ידידי הרב החה"כ באר מלא פלג כש"ת ה"ר מאיר ברונשוויב שליט"א הרב דק' שטראסבורג הבירה יצ"ו.
במה שדקדק כ"ת אתמול בלימוד השיעור בד' רש"י פסחים (ס"ז ע"ב) בהא דקאמר הגמ' שם מסייע לי' לר' יוחנן דאמר ר"י מחילות לא נתקדשו ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות וכ' שם רש"י ז"ל (בד"ה מחילות) הני תרתי מילי שמעינהו כי הדדי מרבי' וכי הדדי אמרינהו ע"ש:
וע"ז דקדק כ' דכיון דבעי רש"י ז"ל לתת טעם אמאי תנינהו בהדדי א"כ מאי תירץ דשמעינהו מרבי' הא כמו כן תקשי דמדוע אמרינהו רבי' להנך תרתי מילי מחילות לא נתקדשו ובעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות אהדדי:
תשובה

א
הנלע"ד בזה דבאמת אליבא דר"י הני תרי דיני אין להם שייכות אהדדי ורק לשי' רבי' דר"י תליין בהדדי וכיון דשמעם כך מרבי' אמרם גם ר' יוחנן ביחד:
דהנה לכאורה נראה בפשיטות דשפיר שייך דין זה דמחילות לא נתקדשו להא דבעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות עפ"ד הש"ס דיומא (ו' ע"א) מביתו למה פורש תניא ריב"ב אומר שמא תמצא אשתו ספק נדה ופירש"י ז"ל דאמאי הצריכוהו להפרישתו מביתו תבא אשתו שם שהרי ע"כ לשכת פרהדרין לא היתה קדושה דאין ישיבה בעזרה כ"ש שכיבה. וע"ז הקשו שם התוס' דהיאך מצינן לומר דתבא אשתו עמו ללשכת פרהדרין והא נהי דלא קדשה כקדושת עזרה מ"מ קדושת הר הבית יש לה והרי גם מהר הבית בעל קרי משתלח דקיי"ל בעל קרי משתלח חוץ לשתי מחנות ותירצו ע"ז דמביתו למה פירש היינו דהול"ל שיפרישוהו למחילה אחת בהר הבית דהרי קיי"ל מחילות לא נתקדשו עכ"ל התוס' שם ע"ש:
וא"כ א"ש בפשיטות הא דקאר"י הני תרתי מילי בהדדי דכיון דר"י בעי לחדש דבע"ק משתלח חוץ לשתי מחנות וא"כ תקשה לי' ברייתא דריב"ב דפרישת כה"ג מביתו הי' משום שמא תמצא אשתו ספק נדה הא נהי דלא קדשה בקדושת עזרה אבל עכ"פ

יש לו קדושת הר הבית והרי לר"י בע"ק משתלח חוץ לשתי מחנות וע"ז קאמר הדין השני דמחילות לא נתקדשו וכפי' התוס' ז"ל הנ"ל דמביתו למה פורש היינו שיפרישהו למחילה שתחת הר הבית וא"כ שפיר תליין הני תרי דיני בהדדי:

ב

ואכן נראה דזה תליא בהא אי אמרינן דלשכת פרהדרין קדשה או לא דאם נימא דלשכת פרהדרין לא קדשה בקדושת עזרה וכפי' רש"י ביומא שם א"כ אי לאו האי דינא דבע"ק משתלח חוץ לשתי מחנות מצינן למימר דפי' הגמ' דמביתו למה פורש הוא דאמאי הצריכוהו להפרישו מביתו תבא אשתו אצלו מלשכת פרהדרין כיון דלא נתקדשה בקדושת עזרה ואין אנו צריכים לפרש קושית הגמ' שיפרישהו למחילה שתחת הר הבית וא"כ לא נדע דין זה דמחילות לא נתקדשו רק אחרי דס"ל לר"י דבע"ק משתלח חוץ לשתי מחנות א"כ קו' הגמ' דמביתו למה פירש היא לאו שתדור עם ביתו בלשכת פרהדרין דהא אפי' אם רק קדושת הר הבית יש לה אסור לו להיות דהא משתלח חוץ לב' מחנות וע"כ דהש"ס מקשה שיפרישהו למחילות שתחת הר הבית וכתוס' יומא הנ"ל וא"כ שפיר תליא הך דינא דמחילות לא נתקדשו בהא דבע"ק משתלח חוץ לב' מחנות:

אולם אם נאמר דלשכת פרהדרין קדש היתה א"כ אפי' אם לא נימא דמשתלח חוץ לב' מחנות בע"כ עלינו לפרש קו' הגמ' דמביתו למה פורש היינו שיפרישהו למחילות משום דלא נתקדשו דהא בלשכת פרהדרין עצמה פשיטא דאסור כיון דקדושת עזרה יש עלה דהיינו מחנה שכינה דמשם ודאי משתלח בע"ק. וא"כ שוב הני תרי דיני אין להם שום שייכות אהדדי:

והנה הראב"ד ז"ל (בפי' למס' תמיד) כתב דבאמת היתה הלשכת פרהדרין קדש ואי קשיא הא קיי"ל דאין ישיבה בעזרה וא"כ היאך הותר לו לכה"ג לישן שם ע"ז תי' דהיכי דלא אפשר שאני וכיון דפרישת כה"ג צריכה להיות למקום קדוש משום דילפינן ממילואים משום דלא אפשר שרי כשעת מילואים דכתיב שם תשבו ע"ש:

הנך רואה מדברי הראב"ד ז"ל אלו דאם ילפינן פרישת כה"ג קודם יה"כ מילואים בע"כ עלינו לומר דפרישתו היתה בקודש כמו במילואים וא"כ לשכת פרהדרין קדש היתה:

ג

ובאמת דהא אי ילפינן פרישה ממילואים מצינו פלוגתא דר"י ור"ל ביומא (ג' ע"ב) וס"ל לר"י דילפינן פרישה דכה"ג ביוה"כ ממילואים וא"כ כיון דיליף ר"י פרישה דיוה"כ ממילואים בע"כ דלשכת פרהדרין בקדש היתה וממילא אסור לו לדור שם עם ביתו אפי' אם לא נימא דבע"ק משתלח חוץ לב' מחנות דהא קדושת עזרה עלה א"כ אפי' אם נפרש

קו' הגמ' דמביתו למה פירש היינו שיפרישוהו למחילות אין לדין זה שייכות עם הא דבע"ק משתלח משתי מחנות וכנ"ל דהא לשכת פרהדרין קדושת עזרה יש לה דמשם ודאי משתלח:

ומלבד זה לשי' הראב"ד ז"ל דלמאן דיליף ממילואים פרישת כה"ג בקדש היתה כמו במילואים א"כ ליכא לפרושי קו' הגמ' שיפרישוהו למחילה שתחת הר הבית דא"כ שוב לא תהי' פרישתו בקדש דהא מחילות לא נתקדשו וע"כ דקו' הגמ' דמביתו למה פורש היינו כחו שכ' התו"י יומא שם בשם הר"י ז"ל דנתיר לו לכה"ג לילך לביתו שעה אחת קודם שקיעת החמה כמו במילואים

וא"כ לר' יוחנן לשי' שוב הני תרי דיני דמחילות לא נתקדשו ובמ"ק משתלח אין להם שום שיכות אהדדי כיון דס"ל דילפינן ממילואים ולשכת פרהדרין בקדש היתה וכנ"ל:

ואכן בגמ' דיומא שם אמרינן ר"י מתני חדא לעשות לכפר קאי תרויהו איוה"כ ופריך והא"ר מניומי א"ר יוחנן כו' לעשות לכפר לעשות זה מעשה פרה לכפר זה מעשה יו"כ אלמא דילפינן גם פרישת כה"ג קודם שריפת הפרה ממילואים דהיינו שתי פרישות ומשני הא דרבי' והיינו דר"י בעצמו ס"ל דרק פרישת כ"ג קודם יוהכ"פ ילפינן ממילואים ופרישת פרה מעלה בעלמא ובשם רבי' ס"ל דגם פרישת כ"ג קודם שריפת הפרה ילפינן ממילואים ע"ש:

והנה זה פשוט דפרישת כהן השורף את הפרה לא היתה בקדש דהא במשנה דפרה איתא שהי' מפרישין הכהן השורף אח הפרה ללשכה שעל פני הבירה ובגמ' יומא (ב' ע"א) אמר ר' יוחנן דמקום הי' בהר הבית ובירה שמה הרי דלא היתה בקדש ומעתה נראה דלר"י בשם רבו דיליף פרישת כה"ג של יוה"כ ושל פרה מחד קרא דהיינו ממילואים ממילא כמו דפרישת כהן השורף את הפרה לא היתה בקדש כן פרישת הכ"ג קודם יו"כ ג"כ לא היתה בקדש אף דילפינן ממילואים וא"כ מצינן למימר אליבא דרבי' של ר"י דלשכת פרהדרין לא היתה בקדש:

ד

ומה מאד נכונים עתה ד' רש"י ז"ל בפסחים (ס"ז ע"ב) הנ"ל במ"ש הני תרי מילי שמעינהו ר"י אהדדי מרבי' וכי הדדי אמרינהו:

דלר"י בעצמו אין לשני דינים אלו שום שייכות דכיון דיליף ממילואים רק חדא פרישה דהיינו ליו"כ א"כ ע"כ דלשכת פרהדרין בקדש היתם וכד' הראב"ד דמס' תמיד הנ"ל וא"כ הא דפריך מביתו למה פורש אפי' אם נפרש דהיינו שיפרישהו למחילות משום

דלא נתקדשו זהו אפי' אם אינו משתלח חוץ לב' מחנות דהא הלשכה עצמה קדושת עזרה יש לה וכנ"ל וממילא אין שום שייכות להני תרי דיי בהדי הדדי:

ורק הא דאמרינהו ר"י בהדדי הוא משום דשמעינהו כהדדי מרבו ולרבו באמת יש להם שפיר שייכות זע"ז כיון דיליף ממילואים גם פרישת כהן השורף את הפרה ושם בע"כ לאו דקדש היתה וכנ"ל וא"כ ממילא ה"ה לפרישת כה"ג קודם יוה"כ דהיינו לשכת פרהדרין לא היתה בקדש וא"כ נפרש קו' הגמ' דמביתו למה פירש היינו שיפרשהו למחילות ובלשכה עצמה אסור לו להיות אף דאין עלי' קדושת עזרה משים דבע"ק משתלח חוץ לב' מחנות וכמו שפי' התוס' יומא הנ"ל ומפתה תליין הני דיני אהדדי אליבי' ולכך ניחא במה שאמרינהו רבו כאחד ודו"ק:

סימן עב

ב"ה יום ב' עקב תרפ"ד פה"ק לונדון. לידידנו הרב הגאון המפורסם וכו' כש"ת הר' שמואל הילמן שליט"א חד מבי דינא רבה דק' לונדון הבירה יצ"ו

בעיוני בספר היקר אור ישר אשר שלח לי ביום אתמול למנה ראיתי שהביא קושית גדולי הפוסקים לשי' הר"ת ז"ל ביבמות (ק"ב ע"ב) דמנעל של חליצה צריך להיות מעור בהמה טהורה דוקא משום דילפינן לי' מואנעלך תחש והקשו דהא בש"ס דשבת (כ"ח ע"א) בהא דאמר רב יוסף דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד וילפינן מיני' דתחש שהי' בימי משה טהור הי' פריך הש"ס הא דתני רב יוסף למאי הלכתא ע"ש והשתא הא איכא שפיר נפ"מ לדינא דאסור לחלוץ בעור בהמה טמאה ע"כ וכת"ה האריך ליישב זה:

א

והנלענ"ד בס"ד ליישב הקו' וליישב ג"כ קושית הרשב"א ז"ל בסוגיא דשבת שם בהא דקמסיים בגמ' מה הוה עלה דתחש ת"ש דתניא ר' מאיר אומר קרן אחת ה' לו במצחו מכלל דטהור הוא ע"ש והא לעיל פריך אהא דרב יוסף למאי הילכתא וכפירש"י ז"ל דכיון דאין נפ"מ מהא דתחש לדינא ממילא אמרינן מה דהוה הוה וא"כ מאי חזר וקבעי מה הוה עלה דתחש וגם קשה למאי נפ"מ תני ר"מ בברייתא דטהור הי' כיון דמה דהוה הוה.

דהנה בש"ס דשבת (ס"ו פ"א) בהא דתנן הקטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ ור' יוסי אוסר מיבעיא בגמ' שם היכי תנן והלכתא מאי דהיינו דאי תנינן הקטע יוצא דברי ר"מ ור"י אוסר ממילא הלכה דאסור דר"מ ור"י הלכה כר"י ואי תניק בהיפוך אין הקטע יוצא דברי ר"מ ור"י מתיר ונמצא הלכה דמותר ואמר רב יוסף שם אנן נתני אין הקטע ובתר הכי

אמרינן בגמ' שם דשמואל תני הקטע יוצא דתנן חלצה בסנדל של עץ כשרה ואמר שמואל ר"מ הוא דתנן הקטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ כו' ע"ש. והיוצא מסוגיא דהתם דלמאן דתני הקטע יוצא ונמצא דהלכה כר"י דאסור א"כ ה"ה דאין חולצין בשל עץ ובעינן עור דוקא אבל למאן דתני אין הקטע יוצא דנמצא דהלכה כר"י דמתיר וא"כ ה"ה דחולצין בשל עץ וא"כ ע"כ לא ילפינן מקרא דואנעלך תחש לענין מנעל דחליצה וא"כ ממילא לא בעינן ג"כ מעור בהמה טהורה דוקא:

וא"כ ממילא שפיר ניחא מה דפריך הש"ס הא דתני רב יוסף למאי הלכתא דלרב יוסף לשי' דוקא פריך כן דהא רב יוסף תני במשנה דשבת דאין הקטע יוצא דברי ר"מ ור"י מתיר וא"כ ממילא הלכה דמותר וא"כ חולצין גם בשל עץ וא"כ שוב לא בעינן דומיא דתחש ושוב אין נפ"מ אי תחש טהור הי' דמה דהוה הוה:

וכ"ז רק לרב יוסף דתני אין הקטע יוצא אבל לדידן דקיי"ל כמסקנא בגמ' שם דשמואל הדר בי' ותני הקטע יוצא ומוקי הא דחולצין בשל עץ כר"מ דוקא וא"כ נמצא דהלכה דאין חולצין בשל עץ דבעינן דומיא דתחש וא"כ שפיר מיבעיא מאי הוה עלה דתחש דהא נפ"מ טובא לענין חליצה וז"פ. (ושו"ר בחת"ס כאן שציין לס' משנת דר"ע שבת (ס"ו) שתי' הא דרב יוסף וכנראה שכיון לזה]:

ב

ואך אי קשיא לפ"ז הא קשיא לי דא"כ לר"מ לשי' למאי איצטריך לי' לאשמעינן בבריתא דילי' דתחש טהור הי' הא לפום מסקנא דהשתא קיי"ל דר"מ תני הקטע יוצא וא"כ ממילא לר"מ שוב אין נפ"מ מידי לענין חליצה וא"כ לאיזה ענין תני ר"מ הא דתחש דטהור הי' והרי מה דהוה הוה:

והנ"ל דבר חדש בזה בס"ד דלר"מ בלא"ה ניחא ולא קשיא למאי הילכתא דהנה בסוגיין אמרינן בעי ר"א עור בהמה טמאה מהו שיטמא באהל המת וקאמר מאי מיבעיא לי' תחש שהי' בימי משה קמיבעיא לי' טהור הי' או טמא כו' והדר יליף התם רבא מברניש דעור בהמה טמאה מטמא באהל המת מק"ו מנוצה של עזים דאינו מטמא בנגעים ומטמא באהל המת עור בהמה טמאה דמטמא בנגעים אינו דין שנטמא באהל המת ופ"ז פריך הש"ס דא"כ דאפי' עור בהמה טמאה מטמא באהל המת מק"ו דנוצה של עזים א"כ שוב הא דתני רב יוסף דלא הוכשרו לומר דתחש טהור הי' למאי הילכתא עיי"ש ומעתה אמינא דלר"מ לשי' שפיר נפ"מ הא דתחש לענין הדין דעור בהמה טמאה דאינו מטמא באהל ואף דילפינן בק"ו מנוצה של עזים מ"מ יש עוד נפ"מ לר"מ לטעמי':

דתמן תנינן במשנה דנגעים (פי"א מ"ג) העורות הצבועים אין מטמאין בנגעים דברי ר"מ ר"א העורות הצבועים מטמאין כבתים ורש"א הצבועים בידי שמים מטמאין ובידי אדם אין מטמאין וע' בר"ש שם שמביא מהתוספתא דר"מ קאמר בהדיא דעורות בין צבועים בידי אדם בין צבועים בידי שמים אין מטמאין ע"ש:

והנה רבא מברניש דיליף דעור בהמה טמאה מטמא באהל המת הוא מק"ו דנגעים וכנ"ל וא"כ לפ"ז יהי' נמצא דעור בהמה טמאה צבוע שגם בנגעים אין מטמא שוב ממילא אין מטמא באהל המת וא"כ קשיא לכאורה דמה פריך הש"ס הא דתני רב יוסף דלא הוכשרו אלא בהמה טהורה בלבד למאי הלכתא הא שפיר איכא נפ"מ טובא בהא דתחש אי טהור הי' או טמא לענין אהל המת דהא אמרינן בגמ' שם (כ"ח ע"א) דתחש יש בו כמה גונין ורב יוסף גופי' מתרגם ססגונא ששש ומתפאר בגונין שלו ע"ש וא"כ אי תחש הי' טמא שפיר הוה אמרינן דעור טמאה צבוע ג"כ מטמא באהל המת מה דלא ידעינן מק"ו דנוצה של עזים ולהכי אשמעינן רב יוסף דתחש טהור הי' וממילא נמצא דעור טמאה צבוע אינה מטמא כיון דלא הוי דומיא דאהל המשכן וגם לית בי' ק"ו וא"כ מאי פריך הש"ס למאי הלכתא:

ואכן א"ש דהא לר' יהודא עור צבוע לגמרי טמא ואפי' ר"ש דקמטהר צבוע הא ה"מ צבוע ביד"א אבל צבוע בידי שמים מודה דטמא בנגעים והכי קיי"ל והרי תחש צבוע בידי שמים הי' וא"כ שוב אין נפ"מ כלל אי תחש טהור הי' או טמא דהא גם בצבוע איכא ק"ו דנוצה של עזים ולהכי פריך למאי הלכתא:

וכ"ז לדידן אבל ר"מ לשי' דקאמר אף צבוע בידי שמים אין מטמא בנגעים וקאמר בהדיא בתו"כ והובא בר"ש שם דאין מטמא בנגעים רק עור שכולו לבן ע"ש וא"כ ממילא תחש שהי' בו כמה גונין אין מטמא לדידי' בנגעים אף דבידי שמים הוא וא"כ ממילא לית בי' ק"ו דרבא מברניש ושפיר נפ"מ דתחש טהור הי' לענין דין זה עצמו דאהל המת ודו"ק:

סימן עג

ב"ה א' תצוה תרפ"ה פיעטרקוב. שוכט"ס לכ' ידידי הרב הה"נ החו"ב שמ"ס חו"ע וכו' כש"ת הר' שמואל שליט"א הראב"ד דק' זלאטשוב יצ"ו.

ע"ד אשר חקר בדין דלא תניף עליהם ברזל אי שרי ע"י כסף ושאר מתכות והביא דברי הרמב"ן ז"ל ובפ' יתרו) שכ' בהדיא כן דברי לסתת ע"י כסף וכ"ת תמה ע"ז מש"ס דע"ז (נ"ב ע"ב) בהא דתנן אבני המזבח שבקצו אנשי יון גנזו בית חשמונאי דמפרש בגמ' שם משום דהיכי ליעבד ליתברי' אבנים שלמות אמר רחמנא לינסרי' לא תניף עליהם ברזל

אמר רחמנא כו' והשתא לדברי הרמב"ן ז"ל לנסרי' בכסף וא"כ מוכרח מהש"ס דאסור אפי' בכסף עכת"ד:

תשובה

א

תוספתא ערוכה הוא במס' ב"ק (פ"ז ה"ב) מזבח אבנים לא תניף עליהם ברזל וכי מה ראה הכתוב לפסול את הברזל יתר מכל מיני מתכות מפני שהחרב נעשה ממנו והחרב סימן פורענות והמזבח סימן כפרה מעבירים דבר שסימן פורענות מדבר שסימן כפרה עיי"ש וא"כ מבואר כדברי הרמב"ן ז"ל בתוספתא בהדיא דברזל דוקא אמרה תורה לא תניף ולא שאר מיני מתכות:

ולפום ריהטא עלה על לבי לומר דאין ראי' מהתוספתא דמותר לסתת האבנים ע"י שאר מתכות דהא לאו דלא תניף קאי על נגיעה דאפי' נגיעה בברזל אסור וכמבואר ברמב"ם ה' בהב"ח (פ"א הט"ו) וא"כ י"ל דדוקא בנגיעה אמרה תורה ברזל דוקא אבל אבנים שנחלקו ע"י מתכות דהוא מלאו דלא תבנה אתהן גזית ושם לא כתיב ברזל שפיר אפשר דאסור אפי' ע"י כסף ושאר מתכות. ואכן ז"א דמצינו ברייתא אחרת כיוצא בה דקאי גם על לאו דגזית דתמן תנינן במס' שמחות (פ"ח) וכה"א באבני מזבח לא תניף עליהם ברזל ובמקום אחר הוא אומר כי חרבך הנפת עלי' ותחללי' מה נשתנה ברזל להיות פסול למזבח מכל מיני מתכות לפי שחרב סימן קללה ומזבח דבר כפרה ואין מעבירין סימן קללה על דבר כפרה כו' ע"ש והרי קרא דכי חרבך בלאו דגזית כתיב ואפ"ה קתני כאן דבברזל דוקא. וא"כ מפורש בהדיא כדברי הרמב"ן ז"ל הנ"ל:

ב

וליישב הקושיא מהא דע"ז באבני המזבח ששקצום אנשי יון נ"ל בס"ד דהנה הרמב"ן ז"ל שם הביא בטעם איסור הנפת ברזל ואבני גזית ג' שיטות. שיטת הרמב"ם ז"ל שהאיסור הוא כדי כלא יעשו בהן צורה ותהי' אבן משכית ושיטת הר"א ז"ל שלא ישאר הנפסל מן האבן באשפתות ומקצתו בנוי במזבח ושיטת הרמב"ן ז"ל דעיקר הוא הטעם המפורש בגמ' משום שחרב מקצר ימיו של אדם ומזבח מאריך ואינו בדין שיניף המקצר על המאריך ומבואר בדברי הרמב"ן ז"ל שם דהנפ"מ בין הטעמים האלו לענין שאר מתכות דלטעם הרמב"ם והר"א ז"ל אין חילוק בין ברזל לכסף דלעולם אסור כדי שלא יבא לסתת ויעשה צורה וגם יהי' הנשאר באשפתות אבל לטעם הרמב"ן ז"ל אינו אסור רק ברזל דוקא שעושין ממנו חרבות ע"ש:

ומעתה נראה דדין זה יהי' תליא בפלוגתא דר' יהודה ור' נחמי' בש"ס דסוטה (מ"ח ע"ב) דלר"י אפי' באבני המקדש אסור גזית ולר"נ אין איסור רק שלא יסתת אותם בפנים אבל בחוץ שרי ע"ש והנה קיי"ל דאבני מזבח משנין להיכל דהוי מקדושת קלה לחמורה וכמבואר ברמב"ם ה' מעילה (פ"ד ה') וע' בכ"מ שם. וא"כ ע"כ לר"נ דמתיר לסתת באבני המקדש א"א לפרש הטעם של הרמב"ם והר"א ז"ל דהא לפ"ז הי' לאסור גם באבני המקדש משום צורה ומשום אשפתות כיון דקדושתן חמורה וע"כ לר"נ עיקר הטעם משום שלא יניף המקצר על המאריך וזהו מזבח דוקא וכמ"ש גם הכ"מ ז"ל בה' בהב"ח. אבל לר"י ס"ל שפיר כטעם הרמב"ם והר"א ז"ל ומשו"ה אוסר גם באבני המקדש. וע' במהרש"א בח"א שכ' ג"כ דר"י יליף היכל מק"ו ממזבח ע"ש וא"כ ממילא נמצא דגם דין זה דשאר מתכות תליא בפלוגתא זו דר"י ור"נ דלר"י אסור ולר"נ מותר:

[**ובזה** א"ש גם המשך דברי המכילתא (פ' יתרו) דדריש לא תבנה אתהן גזית בו אי אתה בונה אבל אתה בונה בהיכל והדר דריש כי חרבך הנפת אינו בדין שיניף המקצר על המאריך עיי"ש והיינו דהא בהא תליא דכיון דהטעם משום שלא יניף המקצר על המאריך וזהו רק במזבח אבל בהיכל שרי]:

וא"כ ממילא א"ש מיושבת הקו' מש"ס דע"ז הנ"ל דהא התם קאי בעיקר למיפשט איבעיא דריב"ש לענין כלים ששמשו בבית חוניו למ"ד דבית חוניו לאו עבודת כוכבים מהו לגבוה וקבעי למפשט ממשנה דאבני מזבח ששקצום אנשי יון וכיון דכל הסוגיא אזלא אליבא דמ"ד בית חוניו לאו עכו"ם הוה וזהו שי' ר' יהודא במנחות (ק"ט ע"ב) וכ"כ הרבינו חננאל ז"ל כאן בפי' דסוגיין אזלא אליבא דר"י ע"ש. וא"כ לר"י לשי' באמת אין חילוק בין ברזל לשאר מתכות:

וכ"ז רק לר"י אבל לדידן דקיי"ל כר' נחמי' דבאבני מקדש שרי וא"כ שפיר י"ל דבשאר מתכות שרי. וע' יומא (ט"ז ע"א) בהא דמאן תני מדות ר"י ע"ש:

ג

ועדיין פש גבן לברורי דא"כ דלמה דקיי"ל כר' נחמי' שרי בשאר מתכות וא"כ תקשה להרמב"ם ז"ל דכיון דפוסק כר' נחמי' וכמ"ש בה' בהב"ח (פ"א ה"ח) א"כ איך פסק לדין זה דאבני מזבח ששקצום אנשי יון גנזום בית חשמונאי וכמבואר בה' בהב"ח (פ"ה ה"י) והלא הי' עצה ע"י שאר מתכות:

ואכן גם זה א"ש עפ"ד הריטב"א ז"ל בע"ז שם שהקשה לשי' הרמב"ן ז"ל דאפי' אם מבטל לע"ז פסול לגבוה משום דמאיס א"כ מאי פריך הש"ס דליתברינהו ותי' דלרוחא דמילתא נקט ק וא"כ ממילא ניחא להרמב"ם ז"ל דכיון דפסק כן דלא מהני ביטול לגבוה וכמבואר

בדבריו בה' איסורי המזבח (פ"ד ה"ז) דאשרה שבטלה אין מביאים גזירים למערכה וא"כ ממילא ניחא מה שגנזום:

ד

ובזה יה' מקום ליישב גם קושית התוס' ז"ל במס' סוכה (מ"ט ע"א) שהקשו דאמאי לא עבדי ע"י שמיר. ולהנ"ל יש לומר דהנה הרמב"ן ז"ל הקשה לשיטת הרמב"ם והר"א ז"ל דהטעם שלא יצור צורה או שלא ישאר מה שנפסל באשפתות א"כ גם ע"י שמיר יהי' אסור ע"ש. והנה בהדיא מבואר בגמ' דסוטה דגם לר"י הי' עובדין ע"י שמיר וא"כ שוב תקשה אי ס"ל לר"י כטעם הנ"ל א"כ אמאי הותר ע"י שמיר. והנראה ליישב שי' הרמב"ם והר"א ז"ל דשמיר שאני דלית בי' הני חששא דהא שמיר הי' ע"י נס ומבואר בגמ' פ"ז (י"ט ע"א) דלא עביד הקב"ה ניסא לשקרא וממילא אין לחוש שמא יצור בו צורה. וכן ליכא תשש להפסולת שישארו באשפתות דהא השמיר הי' מחלק לחלקים שוים וכמבואר בגמ' שם וא"כ ממילא גם הנשאר ראוי למזבח:

והנה התוס' רי"ד ז"ל בע"ז שם כ' דביטול ע"י שבירה ל"ה רק כשמשבר ועושה פגם אבל כל שמחלקהו ואין פגמו נראה בשעה שמחלקו ל"ה ביטול בע"ז כלל עיי"ש:

וא"כ מיושבת קושית תוס' ז"ל דליעבדי ע"י שמיר דהא ממנ"פ אם יחלקהו השמיר לחלקים שוים א"כ ל"ה ביטול ואם יסתתו לא לחלקים שוים ויהי' צריך עוד להשותו שוב גם בשמיר אסור שלא יהי' הנשאר באשפתות ודו"ק:

ה

הנה ביארנו דעיקר הדין אי שרי לסתת ע"י כסף תליא בפלוגתא דר"י ור"נ הנ"ב אבל יש עוד מקום להסתפק לר' יהודא דאוסר גם ע"י כסף אי היינו לסתת דוקא אסור כמו פ"י ברזל או גם בנגיעה פוסל כמו ברזל דלגמרי אין חילוק בין ברזל לשאר מיני מתכות כיון דהפסול שמא יבא לצור בו צורה או יפסול וישאר באשפתות א"כ ממילא אסרו נגיעה בכל מתכות מה"ט ג"כ והנה במשנה דמדות (פ"ג מ"ה) תנן מביאין משם אבנים שלמות שלא הונף עליהם ברזל שהברזל פוסל בנגיעה ופגימה בכל דבר ופי' הרא"ש ז"ל דהיינו דפגימה פוסלת אפי' שלא ע"י ברזל ע"ש. ולכאורה יש מקום ללמוד מזה דיש חילוק בין ברזל לשאר מתכות עכ"פ לענין נגיעה שהרי בנגיעה תנן שהברזל פוסל ולא תני בכל דבר ורק כשנפגם ע"י שאר מתכות אז אסור אבל לא בנגיעה. וא"כ יהי' ראי' דאפי' לר"י עכ"פ נגיעה שריא בשאר מתכות דאל"כ חיך מוקי ר"א בר אהבה במס' יומא (ט"ז ע"א) סתמא דמדות כר' יהודא ע"ש:

ואכן גם זה ל"ק לפמ"ש הר"ש ז"ל במשנה שם דבכל דבר היינו גם ע"י אצבע או עץ ע"ש וא"כ שפיר י"ל דכל מתכות פוסל אפי' בנגיעה לר"י ולא בעי פגימה רק לענין אצבע או עץ וכמבואר שם:

ולפי"ז יש מקום להסביר המשנה דסוכה (מ"ח ע"א) שני ספלים של כסף היו שם במזבח ר' יהודא אומר של סיד היו ולא נודע במה פליגי ולהנ"ל א"ש דר"י לשיטתי' בזה דס"ל דגם כסף פוסל בנגיעה במזבח וא"כ מוכרח דלא היו של כסף אלא של סיד:

ו

ובעיקר ההערה שהעיר כ"ת מהא דע"ז ראיתי כעת שרמז ע"ז הפמ"ג באו"ח (סי' ק"פ סק"ד) בקצרה כדרכו בענין הדין להעביר הסכין מעל השלחן בשעת ברהמ"ז שכ' דלהטעם משום מזבח יש לצדד דשאר מתכות מותר וכ' שמסופק בדין זה והעיר מהא דע"ז וכ' דאפשר דשאר מתכות אינו עושה חלק בלי פגימה והניח בצ"ע ע"ש. והנלענ"ד כתבתי:

ז

ומה שתמה על הלח"מ בה' שגגות (פ"ט ה"ד) שהקשה על הרמב"ם ז"ל שכ' בדין אמרו לו שנים בעלת שפחה חרופה והוא אומר לא בעלתי דאינו מביא קרבן משום דיכול לומר לא גמרתי ותיפוק לי' דיכול לומר מזיד הייתי כמ"ש הרמב"ם ז"ל לענין חלב ותמה ע"ז כ"ת דהא בשפחה חרופה מביא על הזדון כשוגג יעי' בסו"ס מחנה אפרים בחי' הרמב"ם ז"ל שעמד בזה:

ומה שתמה במשל"מ ה' א"ב (פ"ד ה"א) מה שהאריך בדין ילדה ואח"כ נתגיירה אי טמאה לידה והאריך שם בביאור הירושלמי והוא גמ' מפורשת בבכורות (מ"ו ע"ב) כבר עמד בזה הגאון בדורו הר' אבוש מפרנקפורט זצ"ל בהגהת הרמב"ם ז"ל שם ע"ש:

ידידושת"ה:

סימן עד

ב"ה אלול תרפ"ה פיעטרקוב. אל הרבנים הגדולים חסידים ואנשי מעשה דק' קראקא יצ"ו.

מכתבם הגיעני וע"ד דרישת הפראזפקטאריום כי ינתנו מתי ישראל ר"ל לניתוח כמנהגם ללימוד חכמת הרפואה וישנם יהודים המתלמדים בחכמה זו והמה מרעישים להתיר למו ע"פ אמתלאות כי הוא לימוד לצורך רפואה להציל נפשות וגם שיש לחוש כי באופן

אחר ירחיקו את היהודים מחכמה זו ויצאו עי"ז לתרבות רעה ת"ו ועוד טענות כאלה ודרשתם גם מאתי לחות דעי אתכם עפדתוה"ק:

תשובה

א

עוד בשנה שעברה נדרשנו בזה מאת ראש הפראזפקטאריום בווארשא אני וחברי והי' לנו אז ועידה בנדון זה יחד עם ועד הרבנים דק' ווארשא יצ"ו והחלטנו לאיסורא ואני כתבתי אז לדינא תשובה באריכות אל הועידה הנ"ל. ואעתיק פה עלי ספר מקצת הדברים הקלוטים עוד בזכרוני מאשר כתבתי אז:

הנה מעין שאלה זו נשאל כבר מהגאון נוב"י ז"ל והוא בתשו' יו"ד ח"ב (סי' ר"י) באחד שמת מחמת חולי האבן ונתוכתו הרבנים בעיר לונדון אם מותר לחתוך בגוף המת כדי להתלמד במקום אחר לצורך הצלת נפשות והשיב לאיסורא דיש בזה משום ניוול המת וכל שאין מונח חולה כזה ממש לפנינו לא מקרי פקוח נפשות דאם אתה קורא לזה ספק נפשות יהי' כל מלאכת הרפואה מותר בשבת וסיים שחלילה להקל בזה וכן הורה בפשיטות הגאון חת"ס ז"ל לאיסורא ע' בזה בתשו' חיו"ד (סי' של"ו:

וגדולה מזו ראיתי להגאון מהר"י עטלינגער ז"ל שצידד לאיסורא אפי' היכי שיש כבר חולה כזה לפנינו מטעם דאף דפקו"נ דוחה כל איסורין שבתורה מ"מ כיון דקיי"ל דכיון שמת נעשה תפשי מן המצות א"כ אין אנו רשאין לנוולו בשביל פקו"נ של זה ויש שפקפקו אז בהוראה זו אבל היינו רק משום דכבר איכא פקו"נ לפנינו אבל כל היכי שאין חולה לפנינו כולם הודו דאסור:

ב

והנה מדברי המג"א בה' שבת (סי' ש"ל) בדין דמקרעין בטן יולדת שמתה להוציא הולד דשמא יחי' ואף דזה חשיב ניוול וכמבואר בהדיא בגמ' דעירוכין (ז' ע"א) יש ללמוד לכאורה דכל היכי דאיכא לפנינו אפי' ספק פקו"נ רשאין לנוול ואכן באמת אין ראי' משם דהא מבואר בגמ' סנהדרין (מ"ח ע"א) דלגבי יורשיו אחולי אחיל המת בזיונו וכן הלכה בשו"ע יו"ד (ס' שנ"ו) וא"כ גם כאן כיון דטובת הולד הוא אחולי אחלה לבזיונה ולית כאן משום ניוול ולכאורה הי' מקום להעיר בזה מש"ס דב"ב (קנ"ד ע"א) בהא דאמרינן התם במעשה באחד שמכר בנכסי אביו ומת ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן הי' ובאו ושאלו את ר"ע מהו לבודקו וא"ל אי אתם רשאים לנוולו ואמרינן בגמ' התם אי אמרת בשלמא בני משפחה קא מערמרי משו"ה אשתיקו כו' ואמאי לא נימא דאדרבה לגבי יורשים מחיל בזיונו וע"כ דשאני הא דסנהדרין דאיכא ודאי טובה ליורשים משא"כ

כאן דהוא רק ספק וא"כ גם בהא דיולדת דהוא רק ספק פקו"נ דשמא לא יחי' הולד מהיכי תיתי דמחיל ואכן באמת אין ראי' מהתם דהתם הי' רק טובת ממון משא"כ ספק לענין הצלת נפש י"ל ודאי דאחיל ועוד שכ"כ השיטה מקובצת (ב"ב שם) דהתם רק לפנים משוה"ד חייבים היורשים לוותר לכבוד המת על ממונם וא"כ ביולדת דהוא לענין פקו"נ ל"ש זה וע"ע בתשו' מהרי"ט (סי' צ"ז) ובתשו' רמ"א (סי' מ') לענין הא דולד ושו"ר בהגהות לס' האשכול (בה' מילה) שהביא תשו' הגאון ר' קאפיל האבד"ק ווארמס ז"ל לאיסורא אפי' היכי דאיכא פקו"נ והעיר קצת מהא דיולדת וע"ש מ"ש בזה משי' רש"י ב"ק (ס' ע"ב) דאסור להציל עצמו מסכנה בממון חבירו ואפי' ישלם לבסוף וע' חו"מ (סי' שנ"ט):

ג

והנה בש"ס דבכורות (מ"ה ע"א) מצינו מעשה בתלמידיו של ר' ישמעאל ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך ובדקו ומצאו בה רנ"ב אברים כו' וא"כ מבואר לכאורה דמותר לנוול ללמוד חכמת ניתוח האברים וכמדומני שכבר תלו עצמם המקילים בברייתא זו ואכן באמת כבר העיר מש"ס זה הגאון חת"ס ז"ל בתשו' (סי' של"ו) והקשה לפי דרכו שחידש שם דאם ינתחו המת לצורך לימוד חכמת הרפואה יש בו מלבד איסור ניוול גם איסור משום הנאה דמת אסור בהנאה והקשה מהא דתלמידי ר"י הנ"ל ותי' בפשיטות דעכו"ם הי' וקיי"ל דמת עכו"ם חותר בהנאה ע"ש:

ומעתה נ"ל ליישב דלא תקשה גם מהא דאסור לנוול המת דהנה זה ודאי דניוול המת אסור מדאוריתא כדמוכח מהא דחולין (י"א ע"ב) דקאמר וכ"ת דבדקינן לי' והא קמינוול ויליף התם מרוצח דאזלינן בתר רובא א"כ מוכרח דאיסור ניזול מה"ת והיינו ע"כ מקרא דלא תלין דכתיב כי קללת אלקים תלוי ומבואר בגח' דהיינו משום דהו"ל בזיון שהרי כל לכבודו לית בי' משום מלין מתו וכמבואר בגמ' סנהדרין (מ"ז ע"א) ובפוסקים:

ומעתה נראה דדין זה דניוול במת עכו"ם יהי' תליא במחלוקת רש"י ורמב"ן ז"ל דהנה רש"י ז"ל בפ' תצא שם כתב וז"ל כי קללת אלקים תלוי זלזולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו כו' והרמב"ן ז"ל כ' שם וז"ל איננו כאשר חשב הרב בישראל שנקראו בנים למקום כו' ע"ש הנה מבואר בזה מחלוקת רש"י והרמב"ן ז"ל אי הא דקללת אלקים תלוי קאי אישראל דוקא או אפי' אעכו"ם:

והנה נ"ל להביא ראי' מהירושלמי כשיטת רש"י ז"ל דבירושלמי נזיר (פ"ז ה"א) אמרינן אית דבעי מישמעינה דכהן גדול מוזהר אקבורת מת מצוה מן הדא דכתיב בקרא דקבר תקברנו כי קללת אלקים תלוי ודרשינן את שהוא מוזהר על קללת השם מוזהר הוא על

מת מצוה ופריך הרי עכו"ם שהן מוזהרים על ברכת השם ואינה מזהרין על מת מצוה ומשני אלו שמיתתן בתלי' יצא זה שמיתתו בסייף ול"ה בכלל מקרא זה דכי קללת אלקים תלוי כו' ע"ש הרי להדיא דעכו"ם אינו מוזהר כלל אקרא זה דכי קללת אלקים תלוי ולא קאי כלל אעכו"ם כיון דמיתתו בסייף והיינו כשי' רש"י ז"ל הנ"ל:

וא"כ ממילא נם לענין ניוול המת כן דאין מוזהרין אעכו"ם כיון דאינו בכלל דכי קללת אלקים תלוי וא"כ שפיר ניחא הא דתלמידי ר"י ששלקוה כיון דבמת עכו"ם מיירי וכנ"ל:

ויש להוסיף עוד דיהי' דין זה תליא בפלוגתא לענין אי עכו"ם מטמאים לפמ"ש הרמב"ן ז"ל להביא ראי' דשייך אפי' בעכו"ם איסור דלא תלין מהא דהוריד יהושע למלכי עכו"ם וע' מהרש"א בסנהדרין מ"ש ליישב דהתם הטעם משום ולא תטמא את אדמתך עיי"ש וא"כ היינו דוקא למ"ד דקברי עכו"ם מטמאים אבל למ"ד דאין מטמאין א"כ ע"כ דעיקר הטעם משום קללת אלקים תלוי וא"כ מוכרח דשייך בעכו"ם:

וע' בגמ' יבמות (ס"א פ"א) תרי אוקימתא לענין אי עכו"ם מטמאים עכ"פ במגע ומשא ע"ש ודו"ק:

ד

ובעיקר קו' החת"ס ז"ל מהא דשלקוה להתלמד והרי מת אסור בהנאה יש להעיר ממ"ש הרשב"א ז"ל בסוכה (ל"א ע"ב) וז"ל וטעמא דיצא משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ואע"ג דמתהני בעשיית מצות שמקבל שכר בעוה"ז ובעוה"ב לא חשיב איסור באיסורי הנאה אלא כשנהנה בגופו של איסור אבל כל שאין ההנאה מגופו אלא שגורם לו הנאה וריוח ממקום אחר אינו הנאה מן האיסור וכדרך שאמרו בנודר הנאה מן המעיין שטובל בו בימות הגשמים שאינו נהנה בגוף המים ואע"פ שגורמת לו טבילה זו לעלות מטומאה לטהרה ומכשרתו בכל הדברים לית לן בה וכן בהא דסנדל של ע"ז אע"ג דמרוחא טובא בהאי חליצה לא חשיבא הנאה באיסור ע"ש. וא"כ ממילא ניחא דאף דמתלמד עי"ז למקום אחר אינו אסור משום הנאה כיון דאין זה הנאה בגוף האיסור וכמובן:

ה

ולעצם שאילתנו הדבר ברור דאפי' למי שצידד להתיר בשאילה דניוול המת בנדון דידן אין צד היתר כלל כי חקרנו ודרשנו היטב והנה נודע לנו כי במלאכת הפראזפקטוריום אברים רבים של מת אינם באים כלל לקבורה מהם נשלקים ומהם נגנזים בכלים והם מסומנים במספרים שומו שמים וכי זו צריך לפנים במקום שיש ביטול עשה דקבורה ול"ת דלא תלין ת"ו לא תהי' כזאת בישראל:

ואשר נטה אחד קל להקל דאפשר לקיים חצות קבורה ביתר האברים לא כן הדין והדבר מבואר בירושלמי בהיפוך שכן אמרו בירושלמי נזיר (פ"ז ה"א) תקברנו כלו ולא מקצתו תקברנו מיכן שאם שייר ממנו לא עשה כלום ע"ש:

ומה שאמר להקל בזה במעשה שהי' בגנב שחת במאסר ול"ה לו קרובים שידרשוהו להוציא לקבורתו גם בזה איננו מסכים עמו שהרי ש"ם מפורש בסנהדרין (מ"ו ע"ב) תניא אומר ר"מ משלו משל למה הדבר דומה לשני אחים תאומים בעיר אחת כו' ואחד יצא ללסטיות כו' צוה המלך והורידוהו ע"ש. הרי דגם בלסטים שייך לאו דלא תלין:

ואדרבה כל כעין זה עוד הוא יותר נחוץ לקבורתו וכמפורש בזוה"ק שמות (קנ"א פ"א) כמה טב להההוא גופא לידבק בארעא ולא יהי' לו קיומא כו' וסיים שם אם לצדיקיא כך לחייביא על אחת כמה וכמה ע"ש הרי להדיא דק"ו לחייביא:

ומה שטען שאין לו קרובים הרי אדרבה הו"ל כמת מצוה והגע עצמך אם התירה תורה לכה"ג ונזיר ועושה פסח לטמאות למת מצוה וא"כ ודאי הי' חוב קדוש על הח"ק להשתדל ולהביאו לקבורה וע' רמב"ם בה' זכי' (פי"א) דאסור להניחו בלא קבורה כל שאין לו קרובים ומוטל על הצבור ומבואר בש"ס דמו"ק ודף כ"ז:) ובשו"ע יו"ד דהיכא דאיכא חבורה הכל מוטל על החבורה ע"ש וע' עוד בירושלמי נזיר שם כשם שמטמא למת מטה כך מטמא לאבר ממת מצוה ע"ש:

ולא עוד אלא דאפי' אם הי' מסכים בחיים שלא לקברו הא קיי"ל דהאומר אל תקברוני אין שומעין לו וע' רמב"ם ה' אבל (פי"ב ה"א) שכ' אם צוה שלא יקבור אין שומעין לו שהקבורה מצוה שנאמר כי קבור תקברנו וע' לח"מ שם שהקשה דהא בגמ' היא איבעיא אי משום בזיונא אי משום כפרה וא"כ הו"ל לרמב"ם ז"ל לפרש הטעם משום ספק ותירץ בזה דעיקר הספק הוא רק למאן דס"ל קבורה דרבנן אבל לדידן דקיי"ל דקבורה דאוריתא ואית בי' משום עשה ול"ת א"כ ממילא אין שומעין לו לבטל עשה ול"ת ע"ש וע"ע בתשו' הרדב"ז ח"ב (סי' תש"פ) שכ' דאע"ג דלא נפשטה בעיין אי קבורה משום בזיונא אי משום כפרה מ"מ חייבין כל ישראל לקבור מתיהן מן התורה וכ' וז"ל וא"ת א"כ מאי נפ"מ מאי דקמיבעיא לן אי משום בזיונא או משום כפרה וי"ל דאי אמרינן משום כפרה ואמר אל תקברוני קוברין אותו ואין לו כפרה כיון שהוא לא רצה בו ע"ש שדקדק כן מלשון רש"י ז"ל וכ' דכ"ט שלא הביא הרי"ף ז"ל איבעיא זו ע"ש. ולפי דברי הרדב"ז ז"ל אלו מיושב שפיר לשון הרמב"ם ז"ל שלא כתב דספק הוא וכ' בפשיטות דאין שומעין לו משום שהקבורה מצוה וז"פ:

ו

וע"ד שבאו אחדים מהם בטענה כי באם לא נסה להם קו להקל ויתרחקו עי"ז מחכמה זו יצאו אלה קלי הדעת לתרבות רעה ח"ו. הנה הרמ"א ביו"ד (סי' של"ד ס"א) כ' וז"ל ומנדין למי שהוא חייב נידוי ואפי' יש לחוש שעל ידי כן יצא לתרבות רעה אין לחוש בכך ע"כ ומקורו מפסקי מהרא"י ז"ל שהביא כן בשם הקובץ והוכיח זה מש"ס דקדושין (ע"ב ע"א) שאמר רבינו הקדוש בשעה פטירתו דשמתינהו ר' אחי בר' יאשי' לבירתא דסטיא שבבבל על שצדו דגים בשבת ואישתמדו ולמאי ניבא רבינו הקדוש דבר זה אלא לאשמעינן דאפי' אם נראה לחכמים שבשביל כך יצאו לתרבות רעה לא יניחו מלעשות כהלכה פ"ש. ואכן הטו"ז ז"ל שם יצא לחלוק על דברי הרמ"א ז"ל בזה מש"ס דקדושין (כ' פ"א) דתני דבי ר"י הואיל והלך זה ונעשה כומר לעכו"ם אימא לדחי אבן אחר הנופל ת"ל גאולה תהי' לו וכ' דק"ו יש כאן דמה התם שכבר נעשה כומר לעכו"ם ואפ"ה הזהירה תורה בקו"ע שחייבין לפדותו ק"ו בזה שעדיין לא התחיל בעכו"ם כלום פשיטא שצריכין אנו להיות נזהרים כו' ע"ש:

והנה בעיקר הראי' שהביא הטו"ז ז"ל וכ' דק"ו הוא לזה שעדיין לא התחיל בעכו"ם יש להעיר מדברי התו"כ בהר (פ' ח') בא ואמר לו הרי אני נמכר יכול הזקק לו ת"ל אחרי נמכר הא אין אתה נזקק לו אלא משימכר ע"ש והרי בהדיא דאדרבה כל שאינו נמכר עדיין יותר אין נזקקין לו:

ואכן אפ' לשי' הטר"ז ז"ל הא כ' בפירוש דו שלא נעשה מעשה לנדותו אבל להתיר לו איסור בשביל חשש דתרבות רפה זה לא שמעינן כלל מראי' זו אפי' לשי' הטו"ז ז"ל:

והנה הטו"ז ז"ל הביא עוד מתשו' מהר"י מינץ ז"ל שהתיר מינקת חבירו מחשש דתרבות רעה ע"ש ואכן גם בעיקר דין זה דמינקת הנה שיטת הראשונים ז"ל דלא כמהר"י מינץ בזה שהרי הריב"ש ז"ל בתשו' (סי' ש"ס) כ' בהדיא וז"ל ואין לנו לחוש לחרבן ביתו ולא לקלקול הבחורה דלא עקרינן תקנתא דרבנן משום הני טעמי פ"ש וכן הובא בב"י אהע"ז (סי' י"ג). וכן מצאתי עוד בתשו' להבית יוסף ז"ל בדיני כתובה (סי' א') שהביא שהתיר מורה אחד במינקת מחשש דתרבות רעה והרבה להשיג עליו והשיב על כל ראיותיו ע"ש:

ז

וכן יש ללמוד מד' התשב"ץ בתשו' ח"ג (סי' קפ"ח) שכ' שם בענין השאלה באשה שנשאת ע"פ העדאת עדים שנתגרשה והתשב"ץ ז"ל לא רצה להתירה עד שתבא ידיעה מהמקום ההוא שנתגרשה והרבה אמרו שתשתמד עי"ז והניחה להנשא אלא שהוא ז"ל לא חתם בכתובתה ע"י ערעור דבעל וכ' שם באריכות גופא דעובדא היכי הוה ומברר שהיתה

מותרת ע"פ דין להנשא בהעדאת העדים וסיים שם וז"ל ולא מפני פחד שמד התרתי' שלא כדין שהיא מותרת היתה לפי העדיות אלא שהייתי מחמיר שלא כדין כראוי לכל ירא וחרד וחושש לכל הספיקות ומפני פחד השמד לא עכבתי' להחמיר עלי' והנחתי' לרצונה כדין כו' ומבואר דאילו ל"ה מן הדין להתיר לא הי' חושש כלל לפחד השמד ע"ש: **וכן** מצאתי עוד גם להרדב"ז ז"ל בתשו' ח"א (סי' קפ"ז) שכ' שאלת ממני אודיעך דעתי באלו הפריצים העוברים עבירות כו' וכשבאים ליסר אותם אומרים שימירו כו' כל ימי אני מצטער ע"ז כי פ"כ תפוג תורה ואין כח לכוף את הרשעים וע"ז אני מתפלל בכל יום שלא תארע תקלה ע"י כו' אבל להתיר דבר האיסור כדי שלא תצאנה אין לט וכ"ש שלא נתיר לעבור על שום מצוה מפני חששא זו סו' וע"ש שהביא ג"כ הך ראי' עצמה מש"ס דקדושין בהא דשמתינהו ר' אחי בר יאשי'. ואף שהזהיר שם שהמנהיג יהי' מתון בדברים כאלה היינו רק לענין ליסרם ולנדותם אבל לענין להתיר איסור פשיטא לי' דלא נחוש להאי חששא שיצאו לתרבות רעה:

ח

וע"ע בתשו' חו"י (סי' קמ"א) שהאריך ג"כ לבאר וע"ע להלכה דלא כהטו"ז אלא שפקפק קצת בהראי' של פסקי מהרא"י ז"ל מהא דקדושין דאפשר שרבינו הקדוש ז"ל ניבא דבר זה ללמוד בהיפוך שלא לעשות כך כיון דע"י דשמתינהו ר"א בר' יאשי' יצא מזה דאשתמדו ע"ש. ואכן ראיתי פסק של מהר"י אבוהב ז"ל בנידון כזה שפסק לנדות אשה פרוצה ושלא לחוש שתצא לתרבות רעה ובתוך דבריו הביא ראי' זו מהא דר' אחי בר יאשי' וסיים שלפי שראב"י קנא לשם ה' וקיים שם רשעים ירקב בעבור זה ל"ה קנאה בלבו ולא נרקבו עצמותיו ע"ש ונראה דכונתו להא דאמרינן בש"ס דשבת (קנ"ב פ"א) הנהו קפולאי דהוי קפלי בארעא דר"נ ונחר בהו רב אחאי בר יאשי' וא"ל ר"נ והא קרא כתיב וישוב העפר על הארץ כשהי' וא"ל כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבים ע"ש והנה מהש"ס הנ"ל נראה פשוט שכדין עשה ראב"י ושע"ז נבא רבינו הקדוש ע"ש: **וע"ע** בתשו' חת"ס שכ' ג"כ להלכה כפסק הנ"ל וכ' ג"כ דממינקת אין ראי' לדעלמא דכל עיקר הגזירה דמינקת משום תקנה דולד ובכה"ג שתצא לתרבות רעה תגרור את הולד אחרי' ושוב לא יהי' לו תקנה וכן מהא דשיחרר אמתא שהביא הטו"ז ז"ל כ' ג"כ פפ"ד הר"ן ז"ל דבכה"ג ל"ש לא תחנם כלל וכבר כתבתי מזה במ"א בתשו':

ט

הנה ביארנו דשיטת כל הפוסקים ראשונים ואחרונים שלא להתיר ח"ו שום איסור אפי' אם יש לחוש שיצאו עי"ז לתרבות רעה ושתמדו ח"ו. ואפי' מהר"י מינץ ז"ל שהתיר

במינקת הא כ' בפירוש דהוא משים שהוא רק גזירה דרבנן וגם כ' שם עוד כמה סניפים להתיר וא"כ בנ"ד שיש בו ביטול עשה דקבורה ול"ת דלא תלין ואיסור דניוול המת וגם משום חרדת הדין ודאי דבכה"ג לכו"ע אין שום צד היתר כלל מפני חשש רשעתו של זה ואם נבא להתיר יום יום יבא עליו אחר בעקיפין להתיר לו איסוריו, ואם השואל יהי' רופא חולים והנשאל מתיר איסורים תורה מה תהא עלי', לכן לא תאבו לו ולא תשמעו אליו וכח עמנו חזק לעמוד בנסיונות גדולות מאלו ועל החבורה בכל עיר ועיר להשתדל כמעולם בעד כל בר ישראל להביאו לידי קבורה ושכרם יהי' גדול מעם השרת:

הדושת"ה:

סימן עה

ב"ה כ"ג חשון תרפ"ד. אל הלומדים החרדים לדבר ה' ותורתו קיבוץ לומדי דף יומי הי"ו בעיר בערלין הבירה יצ"ו.

מכתבם הגיעני ושמחתי להודע כי גם בחוג החרדים בארץ אשכנז מצאה החלטת הכנסי' גדולה קן בלבותם לקחת חבל בשיעור העולמי של הדף יומי ותיתי לי בעלמא דאתי כי זכיתי להיות בין מזכי הרבים בס"ד:

וע"ד שאלתם מה יעשו עם הדף האחרון בסיום המס' שאינו דף שלם אי חשוב זה לדף או כיון שקיבלו עליהם הו"ל כנדר ומחויבים ללמוד דף שלם דוקא:

תשובה

א

אמת שש בו גם מטעם נדר כהא שאמרו בנדרים האומר אשכים ואשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלקי ישראל וכ"ה בשו"ע יו"ד, (סי' רי"ג ס"ב) דהוי כאלו נדר לתת צדקה והרי בצדקה קיי"ל (בסי' רנ"ח ס"ב) דירבה ליתן עד שיאמר לא לכך נתכוונתי ואכן כאן שבדעתינו הי' למחשב זה לדף שכן על חשבון זה עשינו לסיים הש"ס כלו אי"ה בר"ה לאילנות תרצ"א א"כ אדעתא דהכי נדרו מתחילה ועי' בשו"ע יו"ד (סי' ר"י ס"א) בהא דאם נדר על דעת אחרים דאינו תלוי בלבו ופי' בש"ך בשם הרמב"ם ז"ל שם:

ומלבד זה נ"ל ראי' דדף האחרון אקרי לעולם דף שהוא קצר מהאחרים דבש"ס דמנחות (ל' ע"א) בהא דעושה אדם יריעה מבת שלש דפין ועד בת שמנה דפים אמרינן בד"א בתחילת הספר אבל בסוף הספר אפי' פסוק אחר בדף אחד וכ' התוס' והרא"ש ז"ל שם דאע"ג דכל דף בעי להיות לו שיעור ס' שיטין כמבואר במס' סופרים מ"מ בדף האחרון ליכא למיחש להאי ע"ש ודו"ק:

ויש להעיר עוד בזה מש"ס דגיטין (פ"ז ע"ב) ושייר מקצת הגט וכתבו על דף השני ע"ש, וגם מסוטה (י"ח ע"א) כתבה בשני דפים וע' מנחות ל"ג ודו"ק:

ב

ובאגב אציין למו מהא שאמרתי כעת בדף יומי ברכות (נ"ד ע"א) במשנה על הימים אומר עושה מעשה בראשית רי"א על הים הגדול אומר ברוך שעשה הים הגדול וכ' הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש שם דאין הלכה כר"י ומבואר דמפרש דר"י פליג בהא ארבנן ואמרתי לבאר טעם הפלוגתא דאזלי לשי' ע"פ המשנה דמקואות (פ"ה מ"ד) כל הימים כמקוה ר"י אומר הים הגדול כמקוה והנה בגמ' דברכות (מ' ע"א) מבואר דר"י דאמר על הירקות אומר בורא פרי האדמה ועל הדשאים בורא מיני דשאים היינו משום דס"ל לר"י דכל מין בעי מעין ברכותיו וא"כ ה"ה ים הגדול דלר"י הוי כמקוה ושאר הימים כמעיין א"כ צריך ברכה בפ"ע משא"כ לרבנן דלא ס"ל מעין ברכותיו לכל מין וגם ס"ל דכל הימים שוין משו"ה ס"ל עושה בראשית בכלם. וע' עוד ברמב"ם ה' ברכות דפ' הלכה כר"י וע' במג"א סי' רכ"ח בזה וע' בב"י בטוי"ד סי' ר"א לענין שי' הרמב"ם ז"ל בהא דים הגדול לענין מקוה ודו"ק:

לכו הלאה בכחכם זה לקבוע שיעורין כסדרן מדי יום ביומו ויהי חלקכם בין לומדי דף היומי שבכל קצוי תבל כי עבודה חשובה היא לפני המקום ב"ה:

ידידם הדו"ש:

סימן עו

ב"ה פיעטרקוב י' אלול תרפ"ה שוכט"ס לכ' תלמידי הרב הגדול החו"ב מו"ה שלמה שיקלער נ"י בעיר פמארן יצ"ו.

ע"ד השאלה בדין בהמ"ד שנשרף בידי חיל המלחמה ועתה כבר זכו ב"ה לבנותו ויש איזה סיבה לשנות העמוד שהש"ץ יורד לפניו אי רשאין לשנות וגם בדין אה"ק אי רשאין לשנותו למקו"א וכבר חזו עיניך דברי הפוסקים בזה ופלפלת בחכמה:

תשובה

א

הנה בדין שינוי אה"ק ממקום למקום יש בזה לצדד לאיסורא מתרי טעמי, הא' מהא דאיתא בירושלמי שבת (פי"ב ה"ג) א"ר אימי והקמות את המשכן כמשפטו וכי יש משפט לעצים אלא איזהו קרש שזכה להנתן בצפון ינתן בצפון בדרום ינתן בדרום פ"ש, וע' במג"א בה' ציצית (סי' ח') שהביא בשם השל"ה ז"ל שיש להקפיד שלא לשנות הטלית

מה"ט. ואף שהביא שם שהאר"י ז"ל ל"ה מקפיד בזה כבר ביארו הפוסקים בטעם הדבר דהוא משום דטלית הוי רק תשמישי מצוה ולא תשמישי קדושה ע"ש וע' בתשו' חת"ס (סי' כ"ח) שכ' מה"ט לאסור לשנות הבימה בבהכנ"ס והביא הא דקרש בשם הפסיקתא ובאמת נמצא כן בירושלמי שבת הנ"ל וכ"ה בירושלמי הוריות (פ"ג ה"ה):

ולפום ריהטא עלה בלבי להעיר בהא דר' אימי הנ"ל דאמר קרש שזכה להנתן בצפון ינתן בצפון מהא דאמרינן בירושלמי מגילה (פ"ג ה"א) מהו ליקח אבנים מעיר זו ולבנות בעיר אחרת כו' הורי ר' אימי אפי' ממזרחה למערבה אסור מפני חורבן אותו המקום ע"ש ול"ל לר' אימי הטעם משום חורבן אותו המקום הא לשיטתי' ממילא אסור משום דאבנים שזכו להנתן במזרח ינתנו במזרח כמו קרש הנ"ל וא"כ יהי' מוכרח לכאורה דבבהכנ"ס מותר בכה"ג ואכן באמת לק"מ דהתם הורי ר' אימי לענין להעתיק הבהכנ"ס כלו ממזרח למערב ובשעה שיעמוד במערב שוב יניחו כל אבן ברוח שהי' והרי גם במשכן הי' כן שהרי נסעו ממקום למקום וע"ז הורי לאסור משום חורבן אותו המקום וע"ע בתוס' יומא (מ"ד ע"א) מ"ש לחלק בין מקדש למשכן דמקדש אפי' בתר דנפיל מחיצה חייבין על המקום משום טומאה אבל במשכן לאחר שנסעו משם ופירקוהו והעמידוהו במקום אחר אין חייבין על מקומו הראשון וע' מנחות (צ"ה) בהא דהוגללו הפרוכת הותרו זבים ומצורעים ליכנס וע' זבחים (ס"א) ובתוס' שם:

ואכן אי משום הא לחודא דקרש שזכה להנתן בצפון הי' מקום להתיר בנ"ד דהא י"ל דז"א שייך רק באותו אה"ק עצמו שכבר קנה מקומו אבל בנ"ד שהכל נשרף ועשו אה"ק חדש א"כ הסברא נותנת דבכה"ג ל"ש כלל הא דקרש שזכה להנתן בצפון:

ב

אבל יש אתי מקום לצדד להחמיר מטעמא אחרינא דהנה הרמב"ם ז"ל בתשו' פאה"ד (סי' ע"ד) כ' ז"ל שאלה בעלי' אשר על בהכנ"ס ובה צד אחד מכוון על ההיכל אשר בו ספרי תורה המקודשים אם מותר לדור בבית זה ואת"ל שבכל הבית אשר הוא מכוון על בהכנ"ס יכול לדור אך הצד אשר הוא מכוון על ההיכל מה דינו כו' תשובה יכול לדור בבית אבל המקום אשר על ההיכל לא ואינו יכול לישן שם ולא להניח כלי מלאכתו אבל בשאר הבית יעשה כרצונו עכ"ל, הנה מפורש יוצא מדברי הרמב"ם ז"ל דיש חילוק בין שאר בהכנ"ס למקום שהאה"ק עליו דאפי' העלי' שכנגדו קודש הוא, וא"כ מעתה אם משנה את האה"ק למקום אחר הרי מוריד אותו מקום שהי' האה"ק עלי' והעלי' שכנגדו מקדושתם והו"ל הורדה מקדושה דאסור ובזה שוב אין נפ"מ אם עשה האה"ק מחדש

שהרי עדיין איכא משום הורדת קרקע המקום והאויר שכנגדו וכהא דירושלמי מגילה הנ"ל דהורי ר' אימי דאסור משום חורבן אותו המקום:

והנה יש להוסיף עוד בזה לבאר בטעם הרמב"ם ז"ל דמחלק בין עלי' שעל הארון לשאר בהכנ"ס עפ"ד המרדכי במס' שבת (פ"א) שכ' ז"ל כ' ר"מ אינו יודע איסור גמור להשתמש בעלי' שע"ג בהכנ"ס דאפי' גגין ועליות בעזרה לא נתקדשו כו' ושמא דמי לעליות היכל דנתקדשו דמקדש מעט שלנו יש לנהוג קדושה קצת מעין קדושת היכל ועליות היכל נתקדשו ע"ש, וע' בתשו' מהרי"ט ח"ב (יו"ד סי' ד') שחולק ע"ז וכ' דעליות בהכנ"ס אין להם קדושה דמסתי' שנדחה בהכנ"ס לקדושת עזרה ע"ש, ומעתה י"ל דשיטת הרמב"ם ז"ל דכל בהכנ"ס יש לו דין עזרה אבל מקום אה"ק יש לו קדושת היכל דהוא דוגמת הארון שבהיכל ומה"ט קורא לו היכל וכן בה' תפילה (פי"א ה"ב) כ' ובונין את ההיכל וכונתו על האה"ק וע' בכ"מ שם ובטואו"ח (סי' ק"נ) ומשו"ה מחלק בין עלי' שע"ג שאר בהכנ"ס לעלי' שע"ג ההיכל כיון דקיי"ל דעליות היכל נתקדשו:

ג

ובזה אמרתי לתרץ ג"כ קושית החת"ס ז"ל על שי' הר"מ שבמרדכי דשרי להשתמש בגג בהכנ"ס שהרי משנה שלימה שנינו במס' מגילה (כ"ח ע"א) אמר ר' יהודא בהכנ"ס שחרב אין שוטחין על נגו פירות והרי לשי' הנ"ל הגג לא נתקדש אפי' בבנינו ודוחק הוא לומר דזהו הוי כמו תשמיש של גנאי שכ' המרדכי שם דאסור]:

והנראה לומר בזה דר יהודא לשי' אזיל דהנה בש"ס דפסחים (פ"ו ע"א) פריך הש"ס אהא דגגין לא נתקדשו מהא דתניא וגגו קודש ומשני לאותן ב' אמות ופי' התוס' ז"ל שם דגגו של היכל קודש להצניע שם כלי קודש ולא שיהי' כלי הקודש צריכין מקום מקודש אלא הך קדושה אית להו להניחם שם עיי"ש וא"כ מעתה יהי' נמצא דאף דשאני גג מעלי' ולא נתקדש אפי' בהיכל לענין לחייב שם הנכנס בטומאה וכמו שהוכיחו התוס' במס' שבועות (י"ז ע"ב) מ"מ הך קדושה אית לי' לגג היכל דמניחין שם כלי קדש דוקא:

ובזה א"ש ליישב דברי המהרי"ט בתשו' הנ"ל שכ' דכל גובה היכל של רום מאה אמה קדוש דהכל בכתב ותמה הב"ש בזה דהא בחשבון הרום מאה גם הגג בכלל והרי הגג אינו קדוש ולהנ"ל נכון דעכ"פ יש חילוק בין גג היכל לגג עזרה לאותן כלי קדש:

ומעתה יהי' נמצא דהאי דינא דגג בהכנ"ס אי רשאין להשתמש עליו בדבר שאינו של קדושה יהי' תליא בפלוגתא דר' יהודא ורבנן במשנה דברכות (כ"ו ע"א) תפילת המנחה עד הערב ר"י אומר עד פלג המנחה וכ' התוס' שם (כ"ו פ"ב) דטעמא דר יהודא דס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטורת לפניך ומשו"ה השיעור עד פלג

המנחה ופי' ירושלמי ברכות (פ"ד ה"א) שם לא הוקשה תפלת המנחה. לתמיד של בה"ע אלא לקטרת ופי' במרה"פ שם:

והנה הקרבת התמידין הי' בעזרה והקטרת הקטורת בהיכל וא"כ א"ש הכל דלדידן דקיי"ל תפילות כנגד תמידין תקנום א"כ כיון דבהכנ"ס עיקר קדושתו ע"י התפלה וכמבואר בר"ן מגילה ובמהרי"ט שם פ"כ יש בו קדושת עזרה כדין התמידין שהי' מקומם בעזרה אבל לר"י דס"ל דתפילה כנגד קטורת והרי הקטרת הקטורת הי' על מזבח הזהב שבהיכל וא"כ ע"כ יש לבהכנ"ס מעין קדושת היכל:

וא"כ שפיר קאמר ר"י לשי' דאין שוטחין פירות על גג בהכנ"ס כיון דלדידי' הו"ל כמו גג היכל דקדוש להניח עליו דברים מקודשים דוקא אבל לדידן דתפילות כנגד תמידין שפיר כ' הר"ם דרשאי להשתמש בגגו:

ד

והיוצא לנו מזה לנ"ד דלשי' הרמב"ם ז"ל המקום שנגד האה"ק יש לו קדושת היכל ומש"ה אסר לדור בעלי' שע"ג וא"כ ממילא יש טעם לאסור לשנות מקום הארון מפני חורבן אותו המקום שהרי לא יהי' לו עוד קדושת היכל רק קדושת עזרה והרי בהדיא מבואר ברמב"ם ה' תמורה ופ"ד הי"א) דאפי' בקדשי בה"ב אין משנין מהיכל למזבח ע"ש ובראב"ד:

והן אמת דמדברי התוס' ב"ב (כ' ע"א) שכ' בהא דאמר רבא דלו תיבותא דע"כ כשלא ביטל להההוא תיבה התם דהרי אסור לשנותה ע"ש והרי מבואר עיקר הטעם בתוס' רק משום דמשנה הארון אבל לא משום שינוי מקום הארון וא"כ לפ"ד התוס' הי' מקום לכאורה להתיר בנ"ד שעשאו ארון מחדש:

איברא דאין ראי' משם דהתם הי' מניח הס"ת במקומו ורק התיבה בעי לסתימה שהרי התוס' כ' בגירסתם דלו תיבותא אותבי' אבבא והרי הפתח הוא בצד שכנגד הארון וכמבואר בה' בהכנ"ס וכבר ביאר זה הגאון ב"ש ז"ל בתשו' וא"כ כיון שהס"ת הי' נשאר במקומו ממילא נשאר על המקום קדושת היכל וע' עוד בב"ת באו"ח בדין תיבה דהוא מקום לס"ת מלבד הארון פ"ש, וע' עוד במג"א (סי' קנ"ד ס"ק י"ד) במ"ש בדברי התוס' ב"ב הנ"ל:

ה

והנה עדין יש מקום לצדד להתירא ע"פ הש"ס דע"ז (נ"ב ע"ב) בהא דאבני המזבח ששקצום אנשי יון דאמרינן החם הטעם דיצאו לחולין דכתיב ובאו בה פריצים וחללוה וא"כ ה"נ כיון שנשרף בידי עכו"ם במלחמה יצא מקדושתו וע' שיטה מקו' ב"מ (כ"ד)

שהביא בשם תשו' הרמב"ם ז"ל דכל שהי' בגזירת המלך אפי' כתבי הקדש יצאו מקדושתן ע"ש וע' בנדרים (ס"ב ע"א) דאר"י כן לענין כ"ש וע' רש"י שם:

איברא דגם ז"א דכיון דאנן חוששין לקדושת הקרקע והרי קרקע אינה נגזלת ואינה יוצאת מקדושתה וכמ"ש הרמ"ע מפאנו ז"ל בתשו' (סי' כ"ה) לענין שאלה אם מחוייב הנכנס בטומאה במקדש בזה"ז וז"ל שם ומה שבקשת לפטור מטעם דכיון שחללוהו פריצים פקע קדושתי' לאו מילתא הוא כו' קרקע אינה נגזלת ואינה נאסרת וליכא למימר שתצא לחולין עכ"ל:

וע' עוד בריטב"א במס' מכות (י"ט ע"א) שכ' וז"ל וליכא לתרוצי דההיא דהתם דסבר קדשה לעתיד מיירי לענין קדושת הארץ לתרומות ומעשרות והכא דמיירי לענין קדושת הבית לא קדשה לעת"ל כי משבאו פריצים חללוהו דהא ליתא כו' דלמ"ד קדשה לעת"ל מקריבין אע"פ שאין בית כו' ע"ש והיינו ע"כ מטעם הנ"ל דקרקע אינה נגזלת, וע"ע במלחמות להרמב"ן ז"ל במס' ע"ז (נ"ב שם) שחלק על בעה"ח ז"ל שכ' דהא דובאו בה פריצים הוא מטעם מעילה שהרי הנביא התנבא כך על הבית והרי אין מעילה בקרקעות וגם ל"ש מעילה בעכו"ם וע"כ דגזה"כ הי' במקרש ע"ש:

וכן מצאתי בתשו' תשב"ץ (ח"ג סי' ה') לענין בהכנ"ס שנחרבה בידי עכו"ם שצידד בתחילה להתיר מטעם ובאו בה פריצים ושוב כ' דגזה"כ הוא במקדש דוקא פ"ש:

1

ויש להעיר עוד בנידון שאילתנו דהכא יהי' צד היתר בממנ"פ דהרי אפי' כשלוקח האה"ק מהמקום ההוא הא לא יהי' גרע מבהכנ"ס בחורבנו דקיי"ל בקדושתן הן אף כשהן שוממין וא"כ ממילא נשאר על המקום ההוא קדושת היכל כבתחילה וראי' שהרי ר"י דקאמר דאין שוטחין ע"ג פירות אפי' בחורבנו דריש לי' מהא דוהשמותי את מקדשיכם וא"כ פ"כ דנשאר עליו אותה קדושה ממש כבתחילה דהיינו קדושת היכל וכנ"ל וא"כ ממילא גם לדידן במקום הארון כך הוא. [וע' מנחות (כ"ז ע"ב) אלא דמקדש שני דלא הוי ארון וכפורת ה"נ דלא עביד הזאות ומשני וכפר את מקדש הקדש מקום המקודש לקדש ע"ש] וא"כ אין כאן הורדה מקדושה כלל:

ואכן היינו דוקא לשי' זו דדין זה שייך אפי' בבתי כנסיות שבחו"ל דרק בתי כנסיות שבבל על תנאי הן עשויות ושריין בחורבנן וכמ"ש המג"א (בסי' קנ"א סקי"ב) אבל לשי' המ"ב ובסי' ל"ג) דה"ה בכל בתי כנסיות שבחו"ל הדין כן א"כ איכא משום חורבן אותו המקום וא"כ אנו חוששין לשי' זו לבלי לשנות האה"ק ממקומו, וא"כ כ"ו רק בעלמא אבל כאן שנשרף מקודם א"כ ממנ"פ יהי' שריא דאי נשארת הקדושה במקומה א"כ הרי

אפי' אם ישנה הארון לא תזוז קדושתו מהמקום ההוא ואי בחורבנה אזלה הקדושה א"כ הרי משעת שריפתו בידי עכו"ם כבר אזלה קדושתי' כן הי' נראה לכאורה לסברא אבל לדינא מפני שאנו מדמין לא נעשה מעשה דיש הרבה לחלק בנידון זה, וכבר הבאת תשו' גדולי האחרונים בזה ופ' בתשו' ד"ת להגה"ק מצאנז זצ"ל בת"ב (סי' י"ד) בדין שינוי אה"ק וע' בתשו' ב"י (סי' כ"ב) שכ' שגם הגאון שו"מ ז"ל לא רצה בעירו לעשות מעשה בזה להתיר ולכן דעתי אין נוחה לחפש היתרים בזה:

ז

וכ"ז רק לענין אה"ק אבל העמוד הדבר פשוט דיש להתיר לשנותו שאין כאן משום קרש שזכה בצפון כיון דעשאוהו מחדש ואין כאן משום קדושת אותו המקום דאין על העמוד קדושת היכל רק קדושת בהכנ"ס וכמבואר בירושלמי מגילה ופ"ג ה"א) כל כלי בהכנ"ס כבית הכנסת כו' בימה ולווחין אין בהן משום קדושת ארון ויש בהן משום קדושת בהכנ"ס ע"ש וא"כ פשיטא דמותר לשנות ובפרט לשנותו למקום אחר באותו הצד עצמו ודאי אין חשש וע' מג"א בה' תפילין (סי' מ"ב) לענין רצועה שכ"כ ויש להביא עוד בזה מרש"י זבחים (ט"ו ע"א) שכ' דכשר להושיב השלחן בסמוך לפתח ולסדר עליו הלחם וע' ב"י בטויו"ד (סי' רפ"ו) דמקום המזבח א"א לשנות מקומו וע' זבחים (ס"ב ע"א) אחד העיד על מקום המזבח ופ' רמב"ם ה' בהב"ח (פ"ב) דצורת המזבח מכוון ביותר וע' זבחים (ס' ע"א) וברש"י שם דקידש להעמיד שם מזבח ע"ש, ועכ"פ בנ"ד ודאי הדבר פשוט דהעמוד מותר לשנות ובכן יפה הורית לשנות את העמוד ולא את האה"ק, וכן פ' בעקרי הד"ט בה' בהכנ"ס בפשי' דמותר לשנות הבימה ולא האה"ק ע"ש:

ח

ועד"**מ** שהקשית בדברי המג"א (ס' קכ"ח) שכ' ועד א דא"ר יוסי אם אמרו לי חברי עלה לדוכן הייתי עילה דהיינו משום דלר"י לטעמי' דס"ל נשים סומכות רשות ה"ה הא דכה תברכו ולא זרים ג"כ רשות והקשית בזה מהא דאמרינן בכתובות (כ"ד ע"ב) א"ל רנב"י לרבא מהו להפלות מנשיאות כפים ליוחסין וא"ל אנא מתניתא ידענא דתניא רי יוסי אומר גדולה חזקה שנאמר ויאמר התרשתא להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולתומים א"ל הרי אתם בחזקתכם כו' ואס"ד מעלין מנשיאות כפים ליוחסין הני כין דפרסי ידי' אתי לאסוקינהו ע"ש והשתא מאי ראי' מברייתא דר' יוסי הא עיקר הטעם דמ"ד מעלין היינו משום דנשיאת כפים לזרים איכא איסור עשה וא"כ מאי ראי' מר"י הא לדידי' אינו אלא רכות ומשו"ה לא אתי לאסוקינהו וכבר הקשה כן השעה"מ בה' שבת:

ולענד"נ לתרץ בפשיטות ע"פ הש"ס דסוטה (ל"ז ע"ב) במקדש אומר את השם ככתבו ובמדינה בכנויו ע"ש וא"כ שפיר ניחא דהא ר' יוסי בברייתא דכתובות שם קאי אזמן המקדש שהזכיר השם ככתבו והרי זה לא אשתרי רק לכהנים דכתיב בהו ולברך בשמו אבל לא לזרים וכמבואר ברש"י עירובין (י"ח ע"ב) וכן מבואר בגמ' לעלם כתיב ע"ש ופ' בתשו' מהר"י אסאד שהאריך בדין זה, וא"כ שפיר הוכיח מדר"י דאיירי בזמן המקדש דאיכא איסור גם לדידי' לזרים בזמן המקדש לדידן דאיכא עשה דכה תברכו ולא זרים אפי' בזה"ז וז"פ:

ט

וע"ד מה שפלפלת בד' התוס' פסחים (ס"ט ע"א) בהא דאמרינן החם דהזאה לא דחיא שבת משום גזירה דשמא יעבירנו וכ' התוס' שם וז"ל וא"ת ואמאי חיישינן להכי הלא נושא מי חטאת טמא ויחזור ויטמא את המים י"ל דמעביר בכלי אבנים ובכלי גללים דלא מקבלי טומאה עכ"ל ותמה בזה הרש"ש ז"ל דאמאי לא תי' התוס' ז"ל דמעביר בכ"ח דהא כ"ח אינו מקבל טומאה מגבו והניח בצ"ע והארכת ליישב זה:

ואשר לי נראה בזה בס"ד לתרץ דברי התוס' ז"ל הוא ע"פ המשנה דפרה (פי"א מ"א) דאין החטאת ניצולת בצמיד פתיל והרמב"ם והר"ש ז"ל שם הביא מה דדרשינן בספרי קלל של חטאת שמוקף צמיד פתיל ונתון באהל המת טמא שנאמר במקום טהור ואין זה מקום טהור ע"ש, וא"כ מעתה יש להקשות בחי' התוס' הנ"ל דמאי הועילו בזה דמעביר בכלים דלא מקבלי טומאה הא כיון דהאדם המעביר טמא והוא נושא המ"ח א"כ נהי דהכלי טהור אפ"ה יהי' המ"ח נפסלים דהא מקומן טמא ולא עדיף מכלי המוקף צ"פ ומונח פ"ג שרץ או באהל המת דקיי"ל דפסול משום דבעינן והניח אותו במקום טהור וליכא:

וליישב זה נראה עפ"ד הר"ש ז"ל במס' אהלות (פ"י מ"ג) שהביא התוספתא קלל של חטאת שהוא נתון בארובה אם משולשל טמא אם אינו משולשל טהור כו' בד"א בשל חרס אבל בשל אבן בין משולשל בין אינו משולשל טהור ופי' הר"ש ז"ל דבשל חרס טמא משום שאין החטאת ניצולת באהל המת אפי' בכ"ח המוקף צמיד פתיל אבל בשל אבן כיון דלא מקבל טומאה כלל ניצולת ע"ש ולמדנו דבר חדש בזה דבכלי אבנים או כלי גללים דלא מקבלי טומאה לא איכפת לן מה שנתונים במקום תמא:

וא"כ א"ש דברי התוס' פסחים הנ"ל שתי' דמעביר בכלי אבנים וכלי גללים דבכה"ג אף דהמקום טמא כשרים המ"ח, ומיושב קו' הרש"ש דהא בשל חרס לא מצי לאוקמא דהא נהי דהכלי טהור אבל הרי המקום טמא והרי בשל חרס בעינן דוקא מקומו טהור:

ו

ודע דבעיקר הדבר שהבאתי בשם הר"ש ז"ל דבכלי אבנים לא בעינן שיהי' מקומו טהור שיטת הרמב"ם ז"ל אינו כן אלא דגם בכלי אבן בעינן מקומו טהור דוקא וכמבואר בדבריו בה' פרה (פי"ד ה"א) ומפרש הא דאמרינן בתוספתא דבכל אבן טהור קאי אאינו משולשל דוקא וכמ"ש בכ"מ שם בשם מהר"י קורקוס ז"ל ע"ש:

ובזה יש לפרש החילוק שבין פי' הרמב"ם להר"ש ז"ל המשנה דפרה (פ"י מ"ג) בקלל של חטאת שנתון ע"ג שרץ דטמא שכ' הרמב"ם ז"ל בפהמ"ש שם ח"ל קלל הוא הכד כו' ודברי פה בכד של חרס או של אבן כו' והר"ש ז"ל שם כתב דקלל הוא כ"ח ולא הזכיר אבן כלל והיינו דהרמב"ם ז"ל לשי' דס"ל דגם בשל אבן בעינן מקומו טהור ומשו"ה גם קלל של אבן שנתנו ע"ג שרץ נטמא כיון דל"ה מקומו טהור אבל הר"ש ז"ל לשי' דבשל אבן לא בעינן כלל מקומו טהור ומשו"ה מוכרח לפרש דקלל הוא כ"ח:

והנה מעתה לשי' הרמב"ם ז"ל שוב תקשה קושית התוס' דאמאי חיישינן שמא יעבירנו הא יחזור ויטמא המים דהשתא אין לומר דמעביר בכלי אבנים דהא לשי' זו גם בכלי אבנים בעינן מקומו טהור.

ואכן יש ליישב גם לשיטה זו ויתיישבו גם דברי רש"י ז"ל במשנה דפסחים שם (ס"ה ע"ב) שכ' דהזאה לא דחיא שבת משום דמחזי כמתקן גברא ותמהו בזה דהא בגמ' מבואר הטעם משום שמא יעבירנו ולהנ"ל י"ל פ"פ המשנה דעדיות (פ"ז מ"ה) העיד ר"י על חטאת שגחנו ע"ג השרץ שהוא טמא שר"א מטהר ופי' שם הרמב"ם ז"ל דחכמים מטמאין משום דמונח במקום טמא ור"א ס"ל הואיל והכלי שהאפר בתוכו לא נטמא קרינן בי' שפיר במקום טהור ע"ש, וכ"ה במס' פרה (פ"י מ"ג) ובפי' הרמב"ם והר"ש שם, וא"כ שפיר ניחא דבגמ' דפסחים ס"ט שם דקאי לר"א דפריך מכדי טלטול בעלמא הוא לדחי שבת ושפיר משני אליבא דר"א גזירה שמא יעבירנו דאף אם יהי' נטמא האדם מ"מ כיון דהכלי טהור שפיר חשיב לי' ר"א במקום טהור, משא"כ רש"י ז"ל במשנה דקאי אליבא דהלכתא מוכרח לפרש משום מתקן דאילו משום. שמא יעבירנו אין לחוש לדידן דהא אנן לא קיי"ל כר"א אלא דגם המקום צריך להיות טהור:

ובזה סיימתי בטהרה בעזהשי"ת: